

ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, สมเด็จพระ

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961115149

ดุสิตธานี เมืองประจักษ์ปัตัย
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดุษฎีนิพนธ์ เมืองประชาธิปไตย

ของ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
๖๔ 1743 ๐4
๒๕ 2513

จมีนอมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช)

เรียบเรียง

ตามมติของคณะกรรมการสัมมนาเรื่องดุษฎีนิพนธ์

หอสมุดแห่งชาติ

พิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์

๑๐-๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

คำนำ

บรรดาผู้ที่เคยเป็นข้าราชบริพารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ยังมีชีวิตอยู่หลายท่านได้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ และปรารถนากับข้าพเจ้าว่า เรื่องราวในรัชสมัยของพระองค์ตลอดจนพระราชนิพนธ์ พระราชบันทึก และพระราชหัตถเลขา ได้กระจัดกระจายกันอยู่เป็นจำนวนมากเกรงว่าจะสูญหายไปทีละเล็กละน้อย เป็นที่น่าเสียดายยิ่งนัก เรื่องนี้เป็นความจริงเพราะข้าพเจ้าได้เคยค้นหาเอกสารเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์บางเรื่องที่หอสมุดแห่งชาติ ก็ปรากฏว่ามีอยู่ไม่ครบถ้วน น่าจะจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้

ในที่สุดก็ได้ปรึกษาร่วมกับผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ มีความเห็นพ้องกันว่าควรจะจัดสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องนี้สักครั้งหนึ่ง ผู้ที่รู้เรื่องพระราชกรณียกิจต่างๆ ขณะนั้นก็ยังมีอยู่ไม่น้อยถ้าได้มาพบปะกัน เพื่อรื้อฟื้นความจำ ก็คงจะเป็นประโยชน์มาก และเป็นทางที่จะได้เอกสารสำคัญที่กระจัดกระจายอยู่นั้นกลับมา จึงได้ตกลงกันเลือกเรื่อง “ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย” เป็นหัวข้อของการสัมมนา ท่านผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติเชิญให้ข้าพเจ้าเป็นประธาน และข้าพเจ้าได้เชิญบุคคลต่อไปนี้ให้ร่วมงานด้วย คือ

๑. ขุนตำรวจเอก พระมหาเทพกษัตรสมุห
 ๒. จมื่นอมรตรุณรักษ์
 ๓. นางแม่นมาส ขวลิต ผู้อำนวยการกองหอสมุดแห่งชาติ
 ๔. น.ส. นวลผจง เสวตเวช อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร
 ๕. น.ส. สุภาพันธ์ สุนทรมณี เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ
- ทำหน้าที่เลขานุการของการสัมมนา

การสัมมนาได้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ ข้าพเจ้ามั่นใจว่าได้เลือกเชิญตัวบุคคลถูกต้องแล้ว เพราะที่ดุสิตธานีนั้น มีการสอบมรรคเทศก์สองครั้ง ครั้งแรก จมื่นอมรตรุณรักษ์ ตั้งแต่ยังเป็นนายรองกวอด สอบได้ที่ ๑ และครั้งหลัง พระมหาเทพกษัตรสมุห ตั้งแต่ยังเป็นนายรองสุจินดา สอบได้ที่ ๑ ส่วนผู้ที่ข้าพเจ้าเชิญอีกสามท่านนั้น เป็นผู้ชักถามและรวบรวมเรื่องราว

ระหว่างการสัมมนา ซึ่งมีระยะนานถึง ๘ เดือน ที่ประชุมได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาเป็นวิทยากร ๔ ท่าน คือ

๑. พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลยศักดิ์
๒. พระยาสุนทรพิพิธ
๓. พระยานเรนทรราชา

๔. พระยาบำรุงราชบริพาร
๕. พระมหามนตรีศรีอภัยราชสมุห
๖. นายลิขิตสารสนอง
๗. พันเอก ประสิทธิ์สุข พึ่งบุญ ณ อยุธยา

ที่ประชุมสัมมนาได้ลงมติสำคัญ ๓ ข้อ คือ

- ข้อ ๑ ขอให้หอสมุดแห่งชาติจัดงานพระบรมราชานุสรณ์ขึ้นในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ อันเป็นวันตรงกับวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ซึ่งบังเอิญในปีนี้เป็นวาระครบรอบ ๖๐ ปี
- ข้อ ๒ ขอให้หม่อมอมรรดรุณรักษ์ รวบรวมผลของการสัมมนาเขียนเป็นหนังสือเล่มหนึ่ง
- ข้อ ๓ ขอให้พยายามรวบรวมเอกสารและหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดเป็นห้องสมุดพระบรมราชานุสรณ์ขึ้นในหอสมุดแห่งชาติ

บัดนี้การสัมมนาก็ได้เสร็จสิ้นแล้ว และหม่อมอมรรดรุณรักษ์ได้เสียสละเวลาเป็นอันมากเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ดังที่อยู่ในมือของท่านผู้อ่าน ข้าพเจ้าในนามของประธานการสัมมนาขอขอบคุณทุกท่านที่ได้ออกนามมาแล้ว ทั้งที่เป็นผู้ร่วมสัมมนา วิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ นับว่าท่านได้ฉลองพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยกตเวทิตาธรรม อีกวาระหนึ่ง

ในการสัมมนาครั้งนี้ ที่ประชุมได้หลักฐานสำคัญเพื่อการวิจัย ๓ ประการ คือ

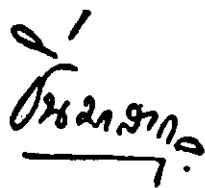
- รายการที่ ๑ แบบเรียนจังหวัดดุสิตธานี พ.ศ. ๒๔๖๑ ของพระยาอนุชิตชาญชัย เขียนตั้งแต่ยังเป็นพระยามหามนตรี มีรายละเอียดมาก พร้อมทั้งแผนที่สังเขปด้วย
- รายการที่ ๒ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย พ.ศ. ๒๔๖๒ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติรักษาไว้ได้
- รายการที่ ๓ สมุดภาพถ่าย ซึ่งสำนัก кіสมาคมแห่งกรุงลอนดอน มอบให้หอสมุดแห่งชาติ ภาพในสมุดนั้น คือภาพดุสิตธานี ซึ่ง “ร้านฉายรูป ห้องฉายบรรทมสินธุ์” ที่ดุสิตธานีได้ถ่ายไว้ ร้านนี้ตั้งอยู่ที่ถนนโอไชยราชรังสรรค์ มีนายหรุ ผิวงาม (นามแฝงของ ม.จ. หัซซากร วรวรรณ) เป็นผู้จัดการ

ในนามของประธานสัมมนา ข้าพเจ้าขอขอบคุณ พระยาอนุชิตชาญชัย หอสมุดแห่งชาติ สำนัก кіสมาคม และนายหรุ ผิวงาม เป็นอย่างยิ่งด้วย

อนึ่ง การพิมพ์หนังสือนี้ ต้องลงทุนเป็นเงินจำนวนมาก แต่ก็สำเร็จได้เพราะมูลนิธิไทยวัฒนา ต. สุวรรณ ได้อนุเคราะห์ด้วยเงินจำนวนหนึ่ง และวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ฯ ได้จัด

เรื่องภาพให้ทั้งหมด นอกจากนั้นผู้ที่เคยเป็นข้าราชบริพารในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัวหลายท่านได้ร่วมใจกันบริจาคเงินสมทบทุนจนเพียงพอ ข้าพเจ้าจึงขออนุโมทนาและขอบ
คุณในการที่ท่านได้ร่วมกันฉลองพระเดชพระคุณในครั้งนี้ รายได้ในการจำหน่ายหนังสือนี้จะนำ
ไปใช้จ่ายในการจัดห้องสมุดเป็นพระบรมราชานุสรณ์ขึ้นตามมติของที่ประชุมสัมมนา เมื่อวันที่ ๕
มีนาคม ๒๕๑๓

ข้าพเจ้าขออนุโมทนา และขอบคุณในการที่ท่านได้ร่วมกันฉลองพระเดชพระคุณพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาธีรราชเจ้าผู้ทรงปลูกฝังความรักชาติ และอิสรภาพให้เกิด
ขึ้นในดวงจิตของประชาชนชาวไทยอย่างแน่นแฟ้นมาจนถึงทุกวันนี้

(หม่อมหลวง บิน มาลากุล)

๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๓

การสัมมนาเรื่องดุสิตธานี

เมืองดุสิตธานีในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ จนถึงขณะนี้เป็นเวลาผ่านไป ๕๒ ปีเศษแล้ว เรื่องราวของเมืองดุสิตธานีออกจะเลื่อนรางจากความทรงจำของคนในยุคนี้ไปเป็นอย่างมาก แม้จะมีผู้เขียนขึ้นมาบ้างบางท่าน ก็ยังไม่มีรายละเอียดพอ โดยเหตุนี้ ม.ล. ปิ่น มาลากุล จึงเห็นว่า เป็นเวลาสมควรที่จะเปิดการสัมมนาขึ้น เพื่อช่วยกันรื้อฟื้นความจำเกี่ยวกับพระบรมราโชบายของพระองค์ท่าน ให้ประชาชนคนไทย ได้ซาบซึ้งพฤติกรรมที่ทรงกระทำมาแล้วอย่างถูกต้อง

หัวข้อสัมมนาในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

๑. จุดมุ่งหมายในการสัมมนา
๒. ข้อเท็จจริงต่าง ๆ และความเป็นไปในดุสิตธานี
๓. หลักฐานทางวัตถุและเอกสาร
๔. เรื่องอื่นๆ

๑. จุดมุ่งหมายในการสัมมนา

ประธานกล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสัมมนา และแถลงต่อที่ประชุมว่า ประธานเห็นว่าเรื่องดุสิตธานีเป็นเรื่องสำคัญควรแก่การสนใจอย่างยิ่ง ด้วยเป็นเรื่องที่แสดงถึงพระปรีชาญาณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในทางการปกครอง จึงควรที่จะรวบรวมข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องมาเสนอประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจถึงพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงริเริ่ม และพยายามจะให้คนไทยได้รู้จัก และเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ประธานชี้แจงว่า หลักฐานข้อเท็จจริงนั้นจะพิจารณาจาก

- ก. กำบอกล้ำของวิทยากร ซึ่งเคยรับราชการใกล้ชิดกับพระยุคลบาทพระเจ้าอยู่หัวในสมัยนั้น
- ข. หลักฐานทางวัตถุ และเอกสาร

เมื่อสัมมนารวบรวมหลักฐาน ข้อเท็จจริงได้เป็นที่พอใจแล้ว ทางหอสมุดแห่งชาติจะจัดนิทรรศการเรื่องดุสิตธานีขึ้นในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓

๒. ข้อเท็จจริง และความเป็นไปในดุสิตธานี

๒.๑ ลักษณะดุสิตธานี

คูสิดธานีเป็นเมืองเล็ก ๆ สร้างขึ้นแห่งแรกในพระราชวังคูสิด (ภายหลังย้ายไปอยู่ที่พระราชวังพญาไท) มีเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ เนื้อที่มีลักษณะเกือบจะเป็นรูปสี่เหลี่ยม ทางด้านใต้ของคูสิดธานีชิดพระที่นั่งอุดร ทางด้านเหนือชิดอ่างหยก* บ้านทั้งหมดมีจำนวนประมาณร้อยกว่าหลัง การประชุมโหวตครั้งที่ ๑ มีทวนนาครโหวต ๑๕๕ เสียง บ้านแต่ละหลังมีขนาดโตกว่าศาลพระภูมิสร้างขึ้นด้วยฝีมือประณีต วัสดุหลักวดลายอย่างวิจิตรทาสีสวยงาม ทุก ๆ บ้านมีไฟฟ้าติดสว่างอยู่กลางบ้าน ถนนหนทางในเมืองคูสิดธานีส่วมากเป็นถนนสายเล็ก ๆ มีบางสายที่ใหญ่โตพอที่จะเดินได้ ถนนทุก ๆ สายสะอาดสะอ้าน สวยงาม ปลูกต้นไม้เล็ก ๆ ไว้ริมถนนสองข้างทาง ถนนที่เป็นสายสำคัญ

ผู้ที่ปลูกบ้านอยู่ในคูสิดธานี เป็นบรรดาหมากเล็กได้รับใช้ใกล้ชิดซึ่งมีทั้งผู้ที่เป็นเชื้อพระวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าเป็นอย่างสูง หมากเล็กเหล่านี้ถือว่าเป็นพลเมืองของคูสิดธานีโดยปริยาย

การปลูกบ้านในคูสิดธานีนั่น ผู้ปลูกจะต้องยื่นเรื่องราวขอซื้อที่ดินสำหรับปลูกบ้านแต่ละหลัง ซึ่งมีขนาดประมาณ ๑ ตารางเมตร เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตให้เป็นเจ้าของที่ดินแล้ว ก็ต้องเสนอแปลนบ้านให้เจ้าหน้าที่โยธาธิการพิจารณา เมื่อได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่แล้ว จึงสร้างบ้านได้

สำหรับผู้ที่ไม่สามารถปลูกบ้านได้ ก็มีห้องแถวให้เช่า ม.ล. ปิ่น มาลากุล เคยทำหน้าที่เป็นผู้เก็บค่าเช่าของพระคลังข้างที่ เจ้าของบ้านในคูสิดธานีทุกคนจะต้องรับผิดชอบ คอยดูแลบ้านของตนให้สะอาดเรียบร้อยไม่ให้กรงรัง เกี่ยวกับบริการด้านไฟฟ้ามีพนักงานชาวที่คอยดูแลตรวจตรา ใครมีเรื่องเดือดร้อนก็สามารถร้องเรียนได้ เรื่องการต่อไฟฟ้า และต่อน้ำประปานั้น เจ้าของบ้านจะต้องยื่นเรื่องราวขออนุญาตก่อน เจ้าของบ้านจะต้องเสียค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งเสมือนของทำนารามจะเป็นผู้เก็บเงิน พระมหาเทพกษัตรสมุห (เนื่อง สาคกริก) เคยทำหน้าที่นี้ เงินที่เก็บได้จะนำมาใช้ในการบำรุงคูสิดธานี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสะพาน ถนนหนทาง เงินที่เหลือส่งไปบำรุงราชนาวิ และสร้างเรือรบพระร่วง

๒.๒ พระราชดำริในการสร้างคูสิดธานี

ที่ประชุมลงความเห็นกันว่า พระราชดำริในการสร้างคูสิดธานีนั่น เริ่มปรากฏเมื่อครั้งเสด็จจังหวัดเพชรบุรี เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ หลักฐานสำคัญที่ยืนยันความเห็นนี้ก็คือบันทึกกราบทูล พุทธศักราช ๒๔๖๑ ของ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล ซึ่งมีความว่า

* อ่างหยก เกิดจากการขุดดินมาถมที่ ตอนที่สร้างพระราชวังคูสิดในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

๑๑๑

๑๑๑

วันที่ ๒๗

เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดเพชรบุรี ประทับ ณ พระที่นั่ง
สรเพชรปราสาท ในพระรามราชนิเวศน์

๑๑๑

๑๑๑

พฤษภาคม

วันที่ ๓

เสด็จลงที่หาดทรายเวลาบ่าย ทรงเริ่มสร้างเมืองทรายมีกำแพงและ
บ้อม แล้วสงน้ำทะเล ในวันหลัง ๆ ก็เช่นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่
แต่บางวันก็เพียงแค่สงน้ำทะเล

๑๑๑

๑๑๑

เมืองทรายที่ทรงสร้างที่หาดเจ้าสำราญ วิทยากรทุกท่านที่ร่วมสัมมนา ยืนยันว่าได้เห็นกัน
ทุกคน แต่ขณะนั้นไม่มีใครเข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำ ทำไม ? แต่ปรากฏว่า
พอเสด็จพระราชดำเนินกลับจากเพชรบุรีแล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้สร้างดุสิตธานีทันที

๒.๓ การปกครองในดุสิตธานี

มีธรรมนูญลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลของเมืองดุสิตธานี ธรรมนูญนี้ได้ทดลอง
ใช้ที่ดุสิตธานีก่อน แล้วจะนำไปใช้ที่จังหวัดสมุทรสาคร พระยาบุรีนวราษฐ์ (ชวน สิงหเสนี) เป็น
คนอ่านประกาศธรรมนูญลักษณะปกครองในปี ๒๔๖๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ออกกฎหมายนโยบายการ
อันเป็นการวางระเบียบและอัตราพิภคภาษสำหรับดุสิตธานี จากธรรมนูญการปกครองแสดงให้เห็น
เห็นถึงการที่ล้มเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงพยายามฝึกประชากรราษฎรให้รู้จักปกครองตนเอง อันเป็น
การเตรียมให้ประชาชนชาวไทยปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ในการปกครองมีการเลือก
ผู้แทนตำบล เศรษฐบุรุษ และนคราภิบาล ทำหน้าที่เป็นหัวหน้ารับผิดชอบ ดำเนินงานการ
ปกครอง ทรงตั้ง “คณะแพรแถบสีน้ำเงิน” ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๒ พระองค์เองทรงสังกัดอยู่
ใน “คณะแพรแถบสีน้ำเงิน” ซึ่งทำหน้าที่คล้ายๆ พรรคฝ่ายค้าน เมื่อทรงตั้ง “คณะแพรแถบ
สีน้ำเงิน” ขึ้นเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงสนับสนุนมหาดเล็กผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เกี่ยวข้องกับการทำหนังสือ
พิมพ์ ให้ตั้ง “คณะแพรแถบสีแดง” ขึ้นมาสู้กับ “คณะแพรแถบสีน้ำเงิน”

๒.๔ หนังสือพิมพ์ในดุสิตธานี

มีหนังสือพิมพ์ที่ออกในดุสิตธานีอยู่ ๓ ฉบับ คือ
ดุสิตสมัย นายขัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) เป็นผู้จัดทำ เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน พิมพ์
ที่โรงพิมพ์โสภณพิพัฒน์นคร ถนนราชบุรี ออกจำหน่ายวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๔๖๑

ดุสิตศักดิ์ นายจ่านราชกิจ (เกอ สาลักษณ์) เป็นผู้จัดทำ เป็นหนังสือพิมพ์รายวันเช่น
กัน ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็น ดุสิตรีคอร์ดเดอร์ พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ออกจำหน่าย
วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๑

ดุสิตสมิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจัดทำ มีนายจำเริญ (ปณิ ไกรฤกษ์)
เป็นผู้ช่วย นอกนั้นมี ม.จ. คุณากร ม.ล. ปิ่น มาลากุล และพระมหาเทพฯ ฯลฯ เป็นหนังสือ
พิมพ์รายสัปดาห์ ออกทุกวันเสาร์ เรื่องส่วนใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ หนังสือดุสิตสมิต พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ ฉบับแรกออกเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๖๑

๓. หลักฐานทางวัตถุและเอกสารอื่น ๆ

พระมหาเทพกษัตรสมุห แลลงต่อที่ประชุมว่า ได้ไปเห็นพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท
ช่อส่วนจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทของจริงและบ้านเล็ก ๆ ซึ่งเป็นบ้านที่เคยอยู่ใน
ดุสิตธานีอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองลำพูน ม.ล. ปิ่น มาลากุล ก็ยืนยันว่า เคยไปเห็นมาเช่นกัน
ที่ประชุมจึงตกลงให้ นางแม่นมาส ขวลิต เป็นผู้ติดต่อไปทางกรมศิลปากร ขอยืมมาแสดงใน
การจัดนิทรรศการด้วย นอกจากนี้ประธานยังเสริมว่า ที่บ้านประธาน คุณหญิง ดุษฎี มาลากุล
ก็มีบ้านจากดุสิตธานีอยู่หลังหนึ่ง เป็นสมบัติของท่านบิดาของคุณหญิง ขอให้นางแม่นมาส
ขวลิต เป็นผู้ติดต่อขอหยิบยืมจากคุณหญิง

๔. เรื่องอื่น ๆ

๔.๑ พระมหาเทพกษัตรสมุห เสนอว่า ในการประชุมคราวหน้า ขอให้เชิญพระยา
บำรุงราชบริพาร (เสมียน สุนทรเวช) ด้วย

๔.๒ จมื่นอมรรณมารักษ์เสนอให้เชิญ นายลิขิตสารสนอง (ชีพ บุนนาค) ด้วย

ในการประชุมต่อเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓

๑. ประธานกล่าวชี้แจงต่อที่ประชุมและปรึกษาหารือเรื่องการจัดนิทรรศการ

๑.๑ ประธานกล่าวชี้แจงต่อที่ประชุม

ประธานกล่าวขอบคุณพระยาบำรุงราชบริพาร และนายลิขิตสารสนอง ที่ได้กรุณาเชิญ
มาร่วมสัมมนาในครั้งนี้ แล้วชี้แจงวัตถุประสงค์ว่าการจัดให้มีการสัมมนาเรื่องดุสิตธานีขึ้น
ก็เพื่อเป็นการระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของรัชกาลที่ ๖ และเป็นการเผยแพร่พระเกียรติคุณ
ในด้านการปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยให้คนไทย ทั้งนี้จะได้จัดให้มีนิทรรศการและการ
อภิปรายเรื่องดุสิตธานีขึ้นที่หอสมุดแห่งชาติ ตามที่ได้ตกลงเห็นชอบกันแล้วจากการประชุม

ครั้งที่ ๑ ในครั้งนี้ประธานได้นำเอกสาร คือ บันทึกgrayวัน ซึ่งประธานได้บันทึกไว้เมื่อครั้ง พุทธศักราช ๒๔๖๑ และ ๒๔๖๒ ซึ่งขณะนั้นประธานอายุประมาณ ๑๔-๑๕ ปี บันทึกgrayวัน ที่นำมาพิมพ์นี้คัดออกเอาเฉพาะที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับเรื่องดุสิตธานี และให้นางแม่นมาส ชวลิต เป็นผู้จัดการพิมพ์ อัดสำเนาแจกแก่ผู้ร่วมสัมมนาทุกท่าน

๑.๒ การปรึกษาหารือ เรื่องการจัดนิทรรศการเรื่องดุสิตธานี

ที่ประชุมตกลงจะให้จัดนิทรรศการเกี่ยวกับดุสิตธานีในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ซึ่งตรงกับวันบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๖ นิทรรศการจะจัดให้มีประชาชนชมประมาณ ๑ เดือน วันแรกจะมีการอภิปราย

นายลิขิตสารสนอง เสนอว่า ในการจัดนิทรรศการ ควรติดต่อขอขยืมบ้านที่เคยอยู่ในดุสิตธานี จากผู้ที่มิไว้ในครอบครองมาแสดงไว้ด้วย

✓ ๒. เรื่องการวางระเบียบการปกครองในดุสิตธานี

๒.๑ พระราชดำริเกี่ยวกับการปลูกฝังระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริว่า ขณะนั้นประเทศไทยเราข้าราชการมีความรู้สูงขึ้น และราษฎรก็ได้รับการศึกษามากขึ้น สมควรที่จะให้ได้มีส่วนรู้เห็นในการปกครองประเทศ โดยเริ่มการฝึกอบรมชนที่ดุสิตธานีเป็นแห่งแรก เมื่อสร้างดุสิตธานีขึ้นแล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาบุรีนวราชนิเทศราชเลขาการในพระองค์ แปลธรรมนูญการปกครองเทศบาลของอังกฤษ แล้วทรงนำมาพิจารณาตัดแปลงแก้ไขใช้ในดุสิตธานี มีการแบ่งเขตอำเภอ ตำบล แต่งตั้งเจ้าหน้าที่เทศบาลประจำทุก ๆ หน่วย ทรงประกาศใช้ธรรมนูญลักษณะปกครอง มีการประชุมทวชนาคร เลือกตั้งนคราภิบาลเป็นหัวหน้าดำเนินการปกครองโดยทั่วไป และเลือกเซษฐบุรุษสำหรับทุก ๆ อำเภอ ดำเนินการและจัดการทำนุบำรุงด้านสุขภาพและการป้องกันโรคภัย จัดการเก็บภาษีที่ดิน สนับสนุนให้มีการออกหนังสือพิมพ์ สนับสนุนการตั้งพรรคการเมือง จัดตั้งธนาคาร เรียกว่า ดุสิตธนาคารขึ้น (ดุสิตธนาคารเปิดเวลาเย็น ๆ มีเสมียน ๒ คน เป็นเจ้าหน้าที่รับและจ่ายเงิน เช็คของดุสิตธนาคาร เป็นเช็คมีขนาดเล็กเท่า ๆ ธนบัตรใบละห้าบาทในปัจจุบัน เช็คนั้นใช้ชำระหนี้สินในดุสิตธานีได้ตามกฎหมาย)

๒.๒ การเลือกตั้งในดุสิตธานี

การเลือกตั้งในดุสิตธานีนั้น กระทำกันก่อนที่จะมีกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล) เป็นผู้ได้รับเลือกเป็นนคราภิบาลคนแรก ในสมัยที่ยังไม่มีการประกาศใช้กฎหมายเลือกตั้ง จากบันทึกgrayวันพุทธศักราช ๒๔๖๑ ของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล บันทึกวันที่ ๒๑ ตุลาคม มีว่า “ทำแผนที่ดุสิตธานี วันนั้นตอนกลางคืนทรงประชุมราษฎรเลือกนคราภิบาล พระยาสุจริตธำรงได้ตำแหน่งนี้แล้วเลยมีประชุมคณะนคราภิบาลทันที”

ต่อมาถึงเดือนธันวาคม พุทธศักราชเดียวกัน มีบันทึกไว้ว่า “วันที่ ๑๓ มีประชุมเลือกนกราภิบาลใหม่ เจ้าคุณอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พังบุญ) ได้เป็น” ม.ล. ปิ่น มาลากุล ประธานกล่าวว่า การเลือกตั้งคราวนี้คงเป็นการเลือกตั้งตามธรรมเนียม ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ และมีพระราชกำหนดเพิ่มเติมประกาศวันที่ ๑๓ ธันวาคม ในปีนั้น

การเลือกตั้งนกราภิบาลในระยะแรก ๆ เป็นการให้ทวยนาครชาวดุสิตธานีทุกคนเป็นผู้ออกเสียงเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งต้องมีผู้เสนอชื่อผู้ที่เห็นสมควรที่จะได้รับเลือกตั้ง และมีผู้ออกเสียงรับรอง

การเลือกตั้งในระยะหลัง มีการเลือกตั้งเซชฐบุรุษ แล้วให้เซชฐบุรุษประชุมกันเลือกนกราภิบาลอีกทีหนึ่ง เซชฐบุรุษนี้ ทวยนาครเป็นผู้เลือก ตำแหน่งเซชฐบุรุษเป็นตำแหน่งที่ไม่มีเงินเดือน แต่ถ้าผู้ใดได้รับเลือกเป็นเซชฐบุรุษแล้วไม่ยอมเป็นจะต้องถูกปรับ ๓๐ บาท สำหรับตำแหน่งนกราภิบาลมีเงินเดือนประมาณ ๗๐-๘๐ บาท แต่ไม่ปรากฏว่านกราภิบาลคนใดเคยขอรับเงินเดือนจริง ๆ

ในบันทึกของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล มีบันทึกเรื่องการเลือกตั้งเซชฐบุรุษ เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑ ทั่วว่า “มีประชุมเลือกตั้งเซชฐบุรุษ แล้วเลหลังเรือนที่ดุสิตธานี ผู้ที่ได้เป็นเซชฐบุรุษ คือ นายจำเริญ (เสมียน สุนทรเวช) นายรองพลพำห์ (แฉล้ม กฤษณามระ) นายรองขัน (พยอม อักษรมดี) และพระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ) ในเดือนเดียวกัน ในวันที่ ๓๐ มีบันทึกไว้ว่ามีการเลือกตั้งนกราภิบาลอีกครั้งหนึ่งดังที่ว่า “วันที่ ๓๐ ที่ดุสิตธานี มีประชุมเลือกนกราภิบาล เจ้าคุณอนิรุทธเทวา ได้เป็นตามเดิม”

ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๒ มีบันทึกเรื่องการเลือกตั้งเซชฐบุรุษ เป็นครั้งแรกของปีนี้ เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม ซึ่งกล่าวไว้ว่า “มีประชุมเลือกเซชฐบุรุษได้แก่นายขัน (ดี ภัทรเสวี) นายรองขัน นายรองพลพำห์ นายรักษัญญมิตร (สุดจิต บุนนาค) พระยาบำเรอภักดิ์ พระยารสทิฐ์ฯ (สะอาด ไชยนันท์)” และในวันที่ ๑๓ เดือนเดียวกันนี้ มีบันทึกเรื่องการเลือกนกราภิบาลไว้ว่า “วันที่ ๑๓ กลางคืนมีประชุมเลือกนกราภิบาล วันนั้นเป็นวันประชุมสนุกที่สุดตั้งแต่มีประชุมมา การเปลี่ยนนกราภิบาลสนุกมาก เลือกระหว่างนายรองพลพำห์และนายขัน หุ้มแพร การเลือกวันนี้ได้เรียงตัวโหวตทีละคน นากรวมทั้งสิ้นในดุสิตธานีรวม ๑๕๕ คนถ้วน การถามในป่าลิ้นเมนต์และการสับขสนุกมาก ที่โหวตนั้น นายขัน หุ้มแพร ได้ ๑๖๕ คะแนน นายรองพลพำห์ ได้ ๒๖ คะแนน นายขันตกลงเป็นนกราภิบาล มีคณะกรรมการได้ลาออกมาก ตกลงได้เลือกใหม่คือ สภาเลขาธิการ เปลี่ยนจากท่านราม เป็นนายบำรุงราชบทมลาย (เปื้อง กลัยณมิตร) สุขา-สุจริต (โถ สุจริตกุล) เปลี่ยนเป็น มัย ไกรฤกษ์ โยธา-ไพชนนต์ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์) เปลี่ยนเป็น จมื่นประจักษ์มณเฑียร (ม.ล. เผือก ปาลกะวงศ์) กลัง-ชวลิต

(ม.จ. ชวัลิต เกษมสันต์) เป็น ชิต สิริพร เลขา-จากนายสนิท หุ้มแพร (บุญมา หิรัญชะมาน) เป็นนายจำลองราชสาสน์ (ม.ล. สายัณห์ อิศรเสนา) เซมฐบุรุษก็ได้เปลี่ยนไปบ้างหลายคน การประชุมสนุกมากเหลือเกิน”

บันทึกปี ๒๔๖๒ ของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล กล่าวถึงการเลือกตั้งเซมฐบุรุษและนคราภิบาล อีก ๒-๓ ครั้ง เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๖ กันยายน และ ๒๕ ตุลาคม ตามลำดับ

เป็นอันว่าพระราชประสงค์ที่ทรงพระราชดำริจะให้มีคณะอื่นก่อตัวขึ้นเพื่อประโยชน์ในการออกสิทธิออกเสียงทางการเมืองแข่งกับคณะแพรแลบส์น้ำเงินของพระองค์นั้นไม่ประสบผล ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นไม่มีผู้ใดเข้าใจพระราชเจตนา และข้าราชการไทยในสมัยนั้นยังติดนิสัย “ว่าตามเจ้า” อยู่อย่างแก้ไขไม่หาย ทั้งๆที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ โปรดปรานผู้ที่กล้าคัดค้านอย่างมาก

ในบันทึกพุทธศักราช ๒๔๖๒ ของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล กล่าวถึงบทบาททางการเมืองของคณะแพรแลบส์น้ำเงินอย่างน่าสนใจ บันทึกวันที่ ๓๐ กันยายน กล่าวว่า “.....มีวิกฤติการณ์ทางการเมืองที่ดุสิตธานี มีประชุมคณะนคราภิบาลที่โฮเต็ล คณะแพรแลบส์น้ำเงินไม่ยอมเข้าประชุม นคราภิบาลเชยก็ไม่ว่าง ลงท้ายจัดให้ทวยนาครผู้หนึ่งมาเชิญจึงสำเร็จ นคราภิบาลลาออกทั้งคณะ และเชิญประชุมเห็นว่าตัวไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่ธานี มีแต่จะทำให้ทรุดโทรมเสด็จเทศาส่งให้ตำรวจจับนคราภิบาล ผู้ที่ละทิ้งหน้าที่โดยไม่ได้อบรมระเงินทองให้แก่ใคร ในที่สุดท่านรามได้จัดให้มีการประชุมเป็นพิเศษ เพื่อเลือกนคราภิบาลสำหรับระยะเวลาที่จะว่างอยู่หนึ่งเดือนนี้ ปรากฏผล เจ้าคุณอนิรุทธเทวาได้เป็นนคราภิบาล เลขาธิการ-สุจริต (โอสุจริตกุล) สุขาภิบาล-ท่านราม โยธาธิการ-ไพชยนต์ (ม.ร.ว. ลพ อรุณวงศ์) คลัง-ธนรัตน์ (แสงี่ยม สิงหลกะ) เลขานาการ-รองพลพำห้ (แฉล้ม กฤษณามระ)”

เรื่องการปลูกฝังลัทธิการปกครองตามแบบประชาธิปไตยนั้น ในระยะหลังๆ ได้ขยายออกไปถึงข้าราชการภายนอกด้วย ในสมัยที่ย้ายดุสิตธานีไปอยู่ที่วังพญาไท ซึ่งมีสถานที่กว้างขวางยิ่งกว่าเก่าหลายเท่าตัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัด สมุหเทศาภิบาล และนายอำเภอเข้าไปฝึกอบรมการปกครองตามระบอบดังกล่าวที่ดุสิตธานีด้วย

๓. เรื่องอื่นๆ

๓.๑ พระมหาเทพกษัตรสมุห ได้นำเข้สำหรับกรรมการดุสิตนาวิกสโมสร หรือ สโมสรการแข่งเรือในดุสิตธานีมามอบให้กับ นางแม่น้มาส ชวลิต เพื่อเก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ และเพื่อจะได้นำออกแสดงในคราวจัดนิทรรศการเรื่องดุสิตธานีด้วย เข้

นี้ทำด้วยทองคำแท้ มีรูปเรือสุพรรณหงส์ตรงกลาง ด้านหลังจารึกคำว่า “ดุสิตนาวิกสโมสร”
เข็มนทองช่อเองและติดได้เฉพาะผู้ที่เป็นกรรมการเท่านั้น

ในการประชุมต่อเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๑๓ ได้เชิญพระยานเรนทรราชา (ม.ล. อูรา
กเนจร) พระมหามนตรีศรีสมุทรสารของครกัณฑ์ (ฉัตร โชติกะเสถียร) และ พ.อ. ประสิทธิ์สุข
พืงบุญ ณ อยุธยา มาร่วมด้วย ได้พิจารณาเรื่องดังนี้

๑. เรื่องเศรษฐกิจในสมัยรัชกาลที่ ๖

ประธาน เล่าว่า ได้สนทนากับผู้เชี่ยวชาญทางเศรษฐกิจ ซึ่งเคยเป็นข้าราชการกรมบัญชี
กลาง ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ถึงเรื่องเศรษฐกิจในสมัยนั้น ท่านผู้เชี่ยวชาญเล่าว่า เศรษฐกิจสมัยนั้น
ตกต่ำ เพราะสาเหตุดังต่อไปนี้ คือ

๑.๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ เป็นผลให้ข้าวเสียหายมากเป็นเวลาถึง ๓ ปี
ติดต่อกัน ประเทศไทยเป็นประเทศที่เศรษฐกิจของชาติขึ้นอยู่กับข้าวเป็นสำคัญ อุทกภัยครั้งนั้น
จึงทำให้เศรษฐกิจในปี พ.ศ. ๒๔๖๐, ๒๔๖๑ และ ๒๔๖๒ ตกต่ำมาก

๑.๒ ขณะนั้น ภาษีร้อยละ ๓ ยังไม่เลิก พระยาภักดีธรรมาธิบดี ได้เป็นผู้เจรจาขอแก้ไข
สนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบทางการเงิน เรื่องภาษีร้อยละ ๓ แก้ไขได้สำเร็จ แต่ในทาง
ปฏิบัติทำได้น้อยที่สุด

๑.๓ การตราพระราชบัญญัติประณตศึกษาในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ มีการเก็บเงินศึกษาพลี
การเก็บเงินศึกษาพลีนี้ กระทรวงธรรมการขอร้องให้กระทรวงการคลังเป็นผู้ช่วยเก็บ กระทรวง
การคลังนั้น ตามปกติก็เก็บเงินรัชูปการอยู่แล้ว ปรากฏว่าเมื่อมีการเก็บเงินราษฎรสอง
ประเภทพร้อมๆ กัน กลับเก็บเงินได้น้อยกว่าที่เคยเก็บเงินรัชูปการอย่างเดียว ทั้งนี้สาเหตุข้อ
ใหญ่เนื่องมาจากการที่ราษฎรเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ อันสืบเนื่องมาจากอุทกภัยปี พ.ศ. ๒๔๖๐
ราษฎรจึงยอมทำงานแทนการเสียเงินรัชูปการ

๑.๔ โปรดให้เลิกบ่อนเบี้ยและโรงหวย รายได้ของรัฐบาลที่เคยได้ก็ลดลงไปอีก

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงมีน้ำพระทัยที่เปี่ยมไปด้วย
พระเมตตา ถ้าผู้ใดเดือดร้อนเข้ามาขอพระราชทานเงินทอง ก็จะได้รับพระราชทาน เพราะพระ
มหากรุณาธิคุณทุกครั้ง แม้ในเรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัยก็เช่นเดียวกัน ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
ให้อยู่ชั่วคราวก็มี ให้โอนคดียุติไปตลอดชีวิตก็มี ในเรื่องเศรษฐกิจ พระองค์ทรงห่วงใยมาก เคย
มีพระราชดำริจะให้ลดจำนวนข้าราชการเพื่อประหยัดเงินรายได้ของประเทศ แต่เจ้าพระยาอมราช
(ปั้น สุขุม) ทูลคัดค้านไว้ เพราะเห็นว่ายังไม่เป็นการเหมาะสม

ม.ล. ปิ่น มาลากุล กล่าวเสริมว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทำหนังสือพิมพ์ดุสิต สมิต เงินกำไรจากการออกหนังสือพิมพ์นี้ทั้งหมดส่งไปราชนาวิสมาคม นอกจากนั้นถัณฑ์เกล้า ๆ รัชกาลที่ ๖ ยังโปรดเกล้า ๆ ให้จำหน่ายภาพ และเลหลังภาพฝัพระหัตถ์ ได้เงินทีละมาก ๆ เช่น ในการจำหน่ายภาพ และเลหลังภาพฝัพระหัตถ์ คราวหนึ่ง ม.ล. ปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้น อายุ ๑๖ ปี เป็นผู้ทำหน้าที่เก็บเงิน ปรากฏว่าได้เงินถึง ๑ หมื่นบาท เงินที่เก็บได้นำไปมอบให้ เจ้าคุณอนิรุทธเทวา เจ้าคุณอนิรุทธเทวานำขึ้นกราบบังคมทูลแล้วก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ส่งไปสมทบทุนซื้อเรือพระร่วง

พระยานเรนทราธิราชได้ชี้แจงว่า ในด้านการใช้จ่ายเงินเกี่ยวกับเรื่องดุสิตธานีก็ดี เงินเดือน มหาตมเล็กก็ดี เงินส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศก็ดี เงินจ้างทหารรักษาพระราชวังก็ดี เหล่า นี้โปรดเกล้า ๆ ให้ใช้เงินส่วนพระองค์ทั้งสิ้น ไม่เกี่ยวข้องกับเงินงบประมาณแผ่นดิน หรือเงิน รัฐบาลแต่อย่างใดเลย ทั้งนี้ในเรื่องนี้ยังมีคนบางคนเข้าใจผิดอยู่ จึงเป็นข้อหนึ่งที่น่าจะ ชี้แจงให้ชาชนเข้าใจให้ถูกต้อง (ซึ่งได้เขียนชี้แจงไว้ตอนท้ายของหนังสือนี้ เรื่องการเงินของ ถัณฑ์เกล้า ๆ ร. ๖)

๒. การตอบปัญหาเกี่ยวกับดุสิตธานี

ตามที่ น.ส. สุภาพันธุ์ สุนทรมณี ได้รวบรวมปัญหาข้อใจที่เกิดขึ้นจากการอ่านบันทึก ประจำวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล และจากหนังสือประจำปีของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เรื่อง ดุสิตธานี ซึ่งพระยานเทพปรีดา (เจริญ สวัสดิ์-ชูโต) เขียนไว้เสนอต่อที่ประชุม ที่ประชุมได้ ชี้แจงเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๒.๑ ข้อความที่ว่า น่าจะทรงสร้างดุสิตธานีก่อนเสด็จเพชรบุรี ม.ล. ปิ่น ชี้แจงว่ามีได้ เป็นเช่นนั้น ดุสิตธานีสร้างเมื่อเสด็จกลับจากเพชรบุรีแล้ว เมื่อเสด็จกลับพระนคร ก็เสด็จลง ณ ที่จะสร้างดุสิตธานี เพื่อกวางแผนผังเมืองดุสิตธานี

๒.๒ การเลหลังเรือน หมายถึงเรือนที่พนักงานชาวที่สร้างขึ้นไว้สำหรับผู้ที่ไม่มีบ้าน เป็นของตัวเอง หรือไม่มีนายช่างสร้าง หรือไม่อยากจะออกแบบสร้างเอง เพราะยุ่งยาก นำมา เลหลังส่งเงินมาบำรุงกิจการดุสิตธานี

๒.๓ เรื่องประกาศนียบัตร ประธานได้นำประกาศนียบัตรแผ่นเงินอันเป็นประกาศนียบัตรชนะการประกวดการก่อสร้าง ที่อำเภอดุสิต ในดุสิตธานี มาแสดงต่อที่ประชุมด้วย ประกาศนียบัตรเป็น ๓ ประเภท คือ ประกาศนียบัตร ทอง เงิน และกระดาษธรรมดา พระมหามนตรี ศรีสมุหองครักษ์เพิ่มเติมว่า ทั้งนี้เคยได้รับ ๒ ครั้ง คือ ประกาศนียบัตรเงิน และธรรมดา

ประธานเพิ่มเติมว่า ในดุสิตธานีนี้ยังมีการประกวดภาพเขียน และการเลหลังภาพเขียน เพื่อนำเงินรายได้มาสมทบทุนซื้อเรือรบพระร่วง การประกวดภาพมีหลายครั้งด้วยกัน ครั้งใหญ่ที่สุดในปี ๒๔๖๓ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ฝ่ายในเข้าร่วมด้วย และได้เงินค่าเลหลังภาพมากที่สุด

๒.๔ ตอบข้อถามเรื่อง การสอบไล่มรรकुเทศก์ จมื่นอมรตฤณารักษ์เป็นผู้ตอบ เพราะท่านได้เคยเข้าสอบไล่มรรकुเทศก์ และสอบได้ที่ ๑ เรื่องนี้จมื่นอมรตฤณารักษ์ได้เขียนรายละเอียดไว้ในหนังสือพระราชกรณียกิจสำคัญ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม ๕ หน้า ๒๑๓-๒๒๔ แล้ว ทั้งได้พิมพ์ลงไว้ในหนังสือนี้ในหัวข้อการสอบมรรकुเทศก์ จึงกล่าวชี้แจงพอเป็นสังเขปว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะให้ผู้เข้าสอบได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับดุสิตธานีว่า มีประโยชน์อย่างไร ซึ่งเป็นคำถามเพียงข้อเดียวในการสอบ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการชี้แจงให้คนที่มาชมดุสิตธานีได้ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการจัดตั้งดุสิตธานีนั่นเอง

๒.๕ คณะแพรแถบสีแดงมีจริง

๒.๖ ร้านฉายานรสิงห์มีจริง และเคยเข้าไปถ่ายรูปดุสิตธานี ที่ประชุมดำริจะสืบเสาะหาหลักฐานทางรูปภาพมาเก็บไว้ต่อไป

๒.๗ เรื่องบ้านเล็กๆ ในดุสิตธานีที่พิพิธภัณฑ์เก็บไว้ เคยเห็นที่ลำพูนเท่านั้น ซึ่งเรื่องนี้ นางแม่นมาส ขวลิต ได้ติดต่อสอบถามแล้ว และอยู่ในระหว่างรอคำตอบ

๓. เรื่องอื่นๆ

๓.๑ จมื่นอมรตฤณารักษ์เสนอว่า ควรจะจัดตั้งห้องสมุดขึ้นเพื่อเป็นพระบรมราชานุสรณ์ และเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประชุมสนับสนุน โดยใช้ชื่อว่า “ห้องสมุดพระมงกุฎเกล้า” โดยใช้ห้องว่างในหอสมุดแห่งชาติ ชั้น ๓ แทนห้องประชุมนี้เป็นการชั่วคราว และอาจจะจัดสร้างอาคารเฉพาะต่อไป

๓.๒ จมื่นอมรตฤณารักษ์ ได้นำหนังสือมามอบให้ นางแม่นมาส ขวลิต เก็บรักษาไว้เป็นสมบัติของห้องสมุดพระมงกุฎเกล้า ซึ่งจะจัดให้ต่อไป จำนวน ๒๐ เล่ม เป็นหนังสือวชิราวุธานุสรณ์ ๑๐ เล่ม และหนังสือซึ่งท่านแต่งเอง ๑๐ เล่ม

ในการประชุมต่อ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๓

ประธานกล่าวต่อที่ประชุมว่า การสัมมนาเรื่องดุสิตธานีนี้ คนภายนอกอาจไม่เข้าใจวัตถุประสงค์อันแท้จริง จึงจะขอกล่าวซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า การทำงานครั้งนี้เป็นการทำงานเพื่อประเทศ

ดุสิตธานี ฯลฯ ไว้ บันทึกที่คัดลอกมานี้ ประทานมอบไว้ที่ นางแม่นามาส ขวลิต และให้ นางแม่นามาสจัดพิมพ์อัดสำเนาแจกสมาชิกผู้ร่วมสัมมนาทุกคน นอกจากบันทึกนี้ พระยานุชิต-ชาญชัย ยังให้พิมพ์สมุดใหญ่ทำนองสารานุกรมมาอีกเล่มหนึ่ง

ประธานกล่าวว่า บันทึกเรื่องดุสิตธานีของพระยานุชิตชาญชัย มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในด้าน การค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพราะเป็นบันทึกที่มีรายละเอียดดีถ้วนมาก

เกี่ยวกับธรรมเนียมการปกครองดุสิตธานีนั้น ในสารานุกรมกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำ “เสรีภาพ” แทนคำ “ประชาธิปไตย” มีพระราชปรารภว่า การ ปกครองแบบเสรีภาพนั้น จะใช้ปกครองได้ก็ต่อเมื่อประชาชนมีการศึกษาเท่าเทียมกันแล้ว คำว่า “ประชาธิปไตย” มีปรากฏเป็นข้อถกเถียงกันในดุสิตธานีทั่วทั้งพญาไท เรื่องคณะแพรแถบ สีแดง ปรากฏว่า ได้จัดตั้งขึ้นจริง ๆ ผู้จัดตั้งคือพระยาประสิทธิศุภการ (ม.ล.เพ็ญ พังบุญ) ประธานให้ข้อสันนิษฐานว่า บันทึกแบบสารานุกรมของพระยานุชิต ฯ นั้นน่าจะทำขึ้นที่หลัง การก่อตั้งดุสิตธานีประมาณ ๑๐ ปี ส่วนบันทึกที่ทำไว้สำหรับสอบมรรคเทศน์นั้น พิจารณาดูแล้ว เห็นว่า บางข้อบกพร่องกับบรรดาศักดิ์สืบสนอยู่บ้าง เพราะบรรดาศักดิ์บรรดาศักดิ์ต่าง ๆ นั้น ไม่มี วงเล็บข้อจริงเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ ในการประชุมสัมมนาครั้งต่อไป จึงเห็นสมควรที่จะช่วยกัน พิจารณาสืบสาวหาข้อเท็จจริงอันแน่นอนเกี่ยวกับข้อบกพร่องที่มีบรรดาศักดิ์ดังกล่าวในบันทึกนั้น

๒.๒ แผนทุติยดุสิตธานี พระยานุชิตชาญชัยเขียนไว้ เพื่อคู่กับบันทึกเรื่องดุสิตธานี คราวเตรียมสอบมรรคเทศน์ในปี ๒๔๖๒ ดังกล่าวแล้วข้างต้น แผนนี้ที่ประธานได้นำมาถ่ายรูป และอัดขยายเป็นรูปใหญ่ เพื่อให้เห็นได้ชัดเจน รูปนี้มอบให้ทางหอสมุดเก็บไว้เป็นสมบัติของ หอสมุดพระมงกุฎเกล้าฯ สำหรับฟิล์มได้ให้จมนอมรดรณรงค์ขอมไปก่อน

๓. จมนอมรดรณรงค์ รายงานที่ประชุม เรื่องไปพบพระยานุชิตชาญชัย

จมนอมร ฯ เล่าว่า ได้พบพระยานุชิตชาญชัยเหมือนกัน และได้ทราบว่าประธานได้ ไปพบก่อนแล้ว อย่างไรก็ดี ตามปกติ จมนอมร ฯ ได้ไปพบพระยานุชิตชาญชัยเสมอ เพื่อที่ จะค้นหา และสอบสวนข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องราวสมัยรัชกาลที่ ๖ แล้วนำมาเขียน หนังสือ และการไปพบพระยานุชิต ฯ ครั้งนี้ ก็เป็นการนำหนังสือที่เขียนแล้วไปให้ท่านด้วย จมนอมร ฯ ได้สนทนากับพระยานุชิต ฯ เรื่องเสื่อป่า พระยานุชิต ฯ ได้ให้จมนอมร ฯ ยืม ผ้าผูกคอเสื่อป่า โบสำหรับติดที่หมวกเสื่อป่า และรูปถ่ายพระยานุชิต ฯ ในเครื่องแต่งตัวเสื่อป่า กรบชุดอยู่บนหลังม้า มาให้ที่ประชุมดูด้วย ผ้าผูกคอเสื่อป่า เป็นผ้าที่มีรูปร่างคล้ายเน็คไท พินส์เหลืองลายดำ มองดูคล้ายลายเสือ ของทั้งหมดที่พระยานุชิต ฯ เอาเพื่อให้จมนอมร ฯ

ขึ้นมา จมื่นอมร ๑ ได้มอบไว้ที่ นางแม่นมาส ขวลิขิต และขอให้ทางหอสมุดจำลองไว้ดูเป็นตัวอย่างที่ถูกต้อง เพราะของจริงจะต้องนำไปคืนเจ้าของ

๔. เรื่องอื่นๆ

๔.๑ จมื่นอมรดรุณารักษ์ได้มอบหนังสือ ราชินยานุสาวรีย์ให้ นางแม่นมาส ขวลิขิต เพื่อเก็บไว้เป็นสมบัติของห้องสมุดพระมกุฎเกล้า ซึ่งจะจัดให้ขึ้นในโอกาสต่อไป

๔.๒ ประธานขอให้ จมื่นอมรดรุณารักษ์ เป็นผู้รวบรวมข้อเท็จจริงและหลักฐานต่างๆ ที่ได้จากการสัมมนาที่มีมาแล้ว และกำลังจะดำเนินต่อไป เขียนเป็นหนังสือขึ้นใหม่อีกเล่มหนึ่ง หนังสือเล่มนี้อาจจะแบ่งเป็นตอนๆ ตั้งแต่ พระราชดำริให้มีดุสิตธานี ภูมิศาสตร์ดุสิตธานี สังคมในดุสิตธานี ประชาธิปไตยในดุสิตธานี และอื่นๆ ให้ได้เรื่องที่สมบูรณ์ถูกต้องที่สุดและอยากให้เสร็จทันวันเปิดนิทรรศการด้วย

จมื่นอมรดรุณารักษ์รับว่าตั้งใจจะทำให้ดีที่สุด และจะนำแต่ละตอนที่เขียนมาให้ที่ประชุมอภิปรายกันก่อนจัดพิมพ์ด้วย

ในการประชุมต่อเมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เริ่มประชุมเวลา ๑๐.๑๐ น.

ประธานกล่าวเปิดประชุม และกล่าวขอบคุณพระยาสุนทรพิพิธที่กรุณามาร่วมสัมมนาด้วย

๑. การจัดนิทรรศการและการอภิปราย

๑.๑ ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันว่า จะขอเชิญพระยาสุนทรพิพิธเป็นประธานดำเนินการอภิปราย เรื่องเกี่ยวกับ “ดุสิตธานี” เพื่อให้ประชาชนเข้าใจถึงพระราชประสงค์ที่แท้จริงของการสร้าง “ดุสิตธานี” ของรัชกาลที่ ๖ ว่าเพื่อเป็นการวางรากฐานให้กับประชาชน

๑.๒ การจัดนิทรรศการ ซึ่งทางหอสมุดแห่งชาติจะช่วยจัดทำด้วยนั้น จะจัดให้มีการแสดงเกี่ยวกับ พระราชประวัติของพระองค์ท่านในด้านต่างๆ ณ ห้องนิทรรศการชั้นสอง ของอาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

การประชุมสัมมนาได้มีต่อไปอีกหลายครั้ง เพื่อเตรียมงานพระบรมราชานุสรณ์ให้ทันเวลากำหนด ทั้งจำเป็นต้องลงมือพิมพ์หนังสือเรื่อง “ดุสิตธานี” จึงไม่มีโอกาสนำผลของการประชุมมาลงต่อไปอีก

สารบัญ

หน้า

เรื่องของเมืองคูสิดธานี	๑
เรื่องของเจ้าคุณอนุชิตชาญชัย (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต)	๒
การปกครองฝ่ายรัฐบาล	๔
แผนที่คูสิดธานี	๗
ซื้อบ้านในอำเภอเขาหลวง	๕
ซื้อบ้านในอำเภอบึงพระราม	๑๑
ซื้อบ้านในอำเภอดอนพระราม	๑๑
ซื้อบ้านในอำเภอคูสิด	๑๒
ซื้อบ้านในอำเภอปากน้ำ	๑๓
ซื้อบ้านกอบดี	๑๓
อาคารพาณิชย์	๑๖
ซื้อบ้านของท่านราม ณ กรุงเทพ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)	๑๗
บำนาญที่สามะโนครวัทวนาครในตำบลคูสิด	๑๘
สรุปสามะโนครวัทวนาครในตำบลคูสิด	๒๑
สมัยที่ ๑ เมืองมั่ง สมัยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ	๒๒
สมัยที่ ๒ นคราภิบาล (Municipality) สมัยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ	๒๔
สมัยที่ ๓ คูสิดธานี (การปกครองแบบสภา) สมัยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ	๒๗
พระราชปรารภ ๕ ประการ ของ ร. ๖	๒๗
วันที่กราวยวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ปี ๒๔๖๑	๓๓
วันที่กราวยวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล เรื่องเมืองคูสิดธานี	๓๔
ชื่อเมืองคูสิดธานี	๔๑
ที่ประทับริมอ่างหยก	๔๑
ลักษณะของคูสิดธานี	๔๓
การจัดบริเวณบ้าน	๔๕
ชื่อถนนของคูสิดธานี ตามบันทึกพระยาอนุชิต ฯ	๔๖
ชื่อเรือนจำ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๗

ข้อสวนหลวง ตามบันทึกพระยาอนุชิต ฯ	๔๗
ข้อกองดับเพลิง ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๗
เรื่องภาพของดุสิตธานี	๔๘
ข้อประตุน้ำ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๘
ข้อโรงเรียน ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๘
ข้อวัด ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๕
ข้อสะพาน ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๔๕
ข้อโรงพยาบาล ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๐
ข้อแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร และน้ำตก ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๑
ข้อพระราชวังและพระที่นั่งต่าง ๆ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๑
นามพระทวาร ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๒
นามบ้อมปราการ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๓
โรงทหาร ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๓
นามเกาะ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๓
นามเขา ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๓
นามอนุสาวรีย์ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๓
นามภักดีตาการ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๔
นามโรงละครและภาพยนตร์ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๔
ที่ทำการหนังสือพิมพ์ ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๔
ธนาคาร โรงอาบน้ำร้อน ตลาดของสด ตามบันทึกของพระยาอนุชิต ฯ	๕๕
วิถีของการเมือง	๕๖
เลือกตั้งนคราภิบาลประเดิมครั้งที่ ๑ ได้แก่พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล)	๕๖
พระราชทานธรรมนูญคณะปกครอง	๕๗
เลือกตั้งนคราภิบาลครั้งที่ ๒ ได้แก่พระยานิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ)	๖๕
พระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญครั้งที่ ๑	๖๕
เลือกตั้งเซฐบุรุษครั้งที่ ๑	๖๘
เลือกตั้งนคราภิบาลครั้งที่ ๓ ได้แก่พระยานิรุทธเทวา	๖๕
ท่านราม ๘ กรุงเทพฯ ขอลาออกจากหน้าที่สภาเลขาธิการ	๖๕
พระราชบัญญัติให้แก้ไขเพิ่มเติมธรรมนูญครั้งที่ ๒	๗๒

✕ พระราชดำรัสเปิดศาลารัฐบาลมณฑลอุดร	๓๘
เลือกตั้งเซษฐบุรุษครั้งที่ ๒	๓๙
เลือกตั้งนกราภิบาลครั้งที่ ๔ ได้แก่ นายขัน หุ้มแพร (ตี่ ภัทรเสวี)	๔๑
บัญชีรายชื่อเลือกตั้งตามอักขรานุกรม	๔๒
เลือกตั้งเซษฐบุรุษครั้งที่ ๓	๕๓
✓ ประกาศแก้ไขการปกครองคณะนกราภิบาล	๕๕
เลือกตั้งนกราภิบาลครั้งที่ ๕ ได้แก่ เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร ตากริก)	๕๗
✓ ท่านราม ณ กรุงเทพและพรรคแพรแถบสีน้ำเงินประชุมปลดนกราภิบาล	๕๘
เลือกตั้งนกราภิบาลเฉพาะกาล ได้แก่ พระยานิรุทธเทวา ครั้งที่ ๖	๑๐๐
ประชุมเลือกตั้งนกราภิบาลครั้งที่ ๗ ได้แก่ นายลิขิตสารสนอง (ขัณฑ์ บุนนาค)	๑๐๒
✓ สรุปเรื่องวิถีของการเมือง	๑๐๘
ละครเวทีการเมือง	๑๐๘
สอบมรรकुเทศก์	๑๑๑
✓ ประกาศตั้งท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นประธานกรรมการสอบมรรकुเทศก์	๑๑๒
วางกฎและตั้งคณะกรรมการสอบมรรकुเทศก์	๑๑๒
ประกาศแก้ไขเปลี่ยนแปลงหน้าที่มรรकुเทศก์	๑๑๔
การสอบไล่มรรकुเทศก์ครั้งที่ ๑	๑๑๕
รายนามผู้สมัครสอบไล่ได้มรรकुเทศก์รุ่นที่ ๑	๑๑๗
ตั้งพระยาแพทยพงศา (สุน์ สุนทรเวช) เป็นประธานกรรมการสอบมรรकुเทศก์	๑๑๙
รายนามผู้สอบไล่ได้มรรकुเทศก์ครั้งที่ ๒	๑๒๒
ใบทัฬหกรรม	๑๒๔
✓ แจ้งความประกวดเกศสถาน	๑๒๕
ผู้ได้รับรางวัลประกวดเกศสถาน	๑๒๗
✓ เรื่องหนังสือพิมพ์	๑๓๑
หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต	๑๓๖
ภาพฝีพระหัตถ์	๑๓๗
หนังสือพิมพ์ดุสิตสักขี	๑๔๓
หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย	๑๔๘
ข่าวในพระราชสำนัก	๑๔๙

	หน้า
ข่าวประจำวันทั่วไป	๑๕๒
ประกาศแจ้งความของทางการ	๑๖๐
ประกาศต่าง ๆ	๑๖๗
แจ้งความเรื่องการค้า	๑๗๕
ภาคตอบปัญหา	๑๗๗
ความเห็นเอกชน	๑๗๒
ข่าวต่างธานี	๑๗๗
สนามกวี	๑๗๙
บทกวีจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต	๑๗๙
บทกวีจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย	๒๔๗
ชมดุสิตธานีของกรรมการสอบมรรคเทศก์ผู้หนึ่ง	๒๔๙
บทกวีของชาวคณะหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย	๒๕๒
บทกวีของนายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)	๒๗๐
โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการภายนอกเข้าร่วมด้วย	๓๑๐
ไม่มีเจ้านายชั้นสูงเข้าร่วม	๓๑๑
พระราชวังพญาไท	๓๑๓
แผนงานภายใน	๓๒๐
การเงินของต้นเกล้าฯ ร. ๖	๓๒๖
รายพระนามและนามผู้ที่ออกเงินช่วยเหลือการพิมพ์หนังสือ “ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย”	๓๓๕

พระบรมฉายาลักษณ์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๖

เรื่องของเมืองดุสิตธานี

เนื่องจากที่ประชุมได้ลงมติในการประชุมสมมนาครั้งที่ ๔ ณ ห้องประชุมหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ให้ข้าพเจ้าผู้เขียนเป็นผู้รวบรวมข้อเท็จจริงและหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้จากการสมมนาที่มาแล้ว เขียนเป็นหนังสือขึ้นเล่มหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้เขียนจึงรวบรวมเรื่องราวอันเป็นสาระประโยชน์เกี่ยวกับดุสิตธานีขึ้นมาจากหลักฐานต่าง ๆ หลายแห่งด้วยกัน คือ

๑. ได้จากเรื่องราวที่ประชุมสมมนานัน
๒. ได้จากจดหมายเหตุรายวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล
๓. ได้จากบันทึกของเจ้าคุณอนุชิตชาญชัย
๔. ได้จากเรื่องที่เจ้าคุณสุนทรพิพิธเขียนลงไว้ในหนังสือชีวราชนาสุรณ
๕. เนื่องจากเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติได้ค้นพบหนังสือพิมพ์รายวันชื่อว่า “ดุสิตสมัย” หลักฐานอันนี้เป็นหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้นอย่างถูกต้องแน่นอน จึงมีค่าอย่างสูงในประวัติศาสตร์ของดุสิตธานี
๖. ได้จากเรื่องของเก่าที่ผู้เขียนได้เคยเขียนลงในหนังสือชีวราชนาสุรณ

ทั้งหมดนี้ได้นำมาจัดรูปขึ้นใหม่ แบ่งออกไปเป็นส่วนๆ ให้ผู้อ่านได้เกิดความเข้าใจว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำอะไรไว้บ้างในดุสิตธานี เรื่องราวของดุสิตธานีที่ยังค้นไม่พบมีอยู่อีกมาก ถ้าจะทำให้ละเอียดจริง ๆ จะต้องใช้เวลาเตรียมการเขียนมากกว่านี้ หากว่าท่านผู้อ่านยังพบสิ่งใดที่ยังขาดตกบกพร่องอยู่ ผู้เขียนต้องขอออกตัวไว้ในที่นี้ก่อนด้วย

จมีนอมรรตุนารักษ์

๑ กันยายน ๒๕๑๓

เรื่องของเจ้าคุณอนุกิตชาวุฑ์

ท่านเจ้าคุณอนุกิตชาวุฑ์ (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต) เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านเป็นนักจดคนสำคัญ จึงทำให้ ม.ล. ปิ่น มาลากุลไปหาท่าน เพื่อขอเรื่องราวที่ท่านได้จดไว้เก่าๆ มาสู่ที่ประชุม ทั้งนี้เพราะท่านชรามากจนไม่สามารถจะเชิญท่านเข้าร่วมสมมนาด้วยได้ และการเป็นนักจด นักเขียนแผนที่ของท่านนั้นเองได้ทำให้เรื่องราวของดุสิตธานีที่เป็นสิ่งที่ผ่านพ้นมาแล้วเป็นเวลานานตั้ง ๕๐ ปีนั้น ได้ถูกขุดค้นขึ้นมาใหม่ในครั้งนี้ ทั้งนี้ว่าเป็นประโยชน์อย่างมาก

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ท่านเจ้าคุณอนุกิตชาวุฑ์ ได้รับราชการในตำแหน่งสำคัญ ถือเป็นอธิบดีกรมพระอัครราช เวลานั้นท่านมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอัครบดีศรีสุรพาหน

ต่อมาได้ทรงกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้มารับราชการในกรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้สมกับตำแหน่งหน้าที่ ถือเป็นพระตำรวจเอก (เทียบชั้นนายพลของทหาร) พระยามหามุนีศรีอภัยราชสมุห ในตอนนั้น พอดีกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกำลังเปิดเมืองดุสิตธานีขึ้นใหม่ๆ ที่พระที่นั่งอุดรในพระราชวังดุสิต เมื่อได้จัดบ้านเมืองตามผังสำเร็จเรียบร้อยลงแล้ว ทรงเห็นว่าสมควรที่จะเปิดให้ข้าราชการภายนอกได้มีโอกาสเข้ามาชม เพื่อศึกษาหาความรู้ในระบบประชาธิปไตย จึงได้มีการสอบมรรकुเทศก์เพื่อให้บุคคลภายในผู้รู้เรื่องดุสิตธานีอยู่แล้ว พอที่จะแนะนำชี้แจงให้ทราบถึงที่มาของเมืองเนรมิตแห่งนี้ เนื่องจากท่านผู้นี้เป็นนักจดมาตั้งแต่เริ่มเข้ารับราชการ ได้เคยจดเรื่องราวเบ็ดเตล็ดหลายสิ่งหลายอย่างกราบบังคมทูลให้ทรงฟังความจำ จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก่อน เมื่อมีโอกาสสมควรเข้าสอบเป็นมรรकुเทศก์ ท่านจึงจดทุกสิ่งทุกอย่างไว้โดยละเอียด ทำให้เป็นของมีค่าในเมื่อ ม.ล. ปิ่น มาลากุลไปสัมภาษณ์ท่านในครั้งนั้น การจัดระเบียบการปกครองของเมืองดุสิตธานี เป็นการสมมติว่าได้ขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย และแบ่งการปกครองตามแบบเก่าที่แบ่งส่วนราชการในระบบมณฑล คือแยกจัดจังหวัดที่ไปมาถึงกันได้สะดวก ใช้ที่ทำการมณฑลเป็นศูนย์บัญชาการ เพื่อให้ท่านผู้อ่านเกิดความเข้าใจการปกครองในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นแบบมณฑลตามที่เป็นจริงในเวลานั้น คือ ในวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปลี่ยนแปลงยศอุปราชและสมุหเทศาภิบาล เพราะตำแหน่งทั้งสองนั้นขึ้นตรงต่อพระเจ้าแผ่นดิน เป็นผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินเลือกสรรแต่งตั้งออกไปปฏิบัติราชการต่างพระเนตรพระกรรณ หาใช่ผู้ที่ขึ้นกับการปกครองของกระทรวงมหาดไทยไม่ ซึ่งคนทั่วไปมักจะพากันเข้าใจผิดไปเช่นนั้น และแล้ว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนยศเสียใหม่โดยให้ยศสำหรับข้าในราชสำนัก โดยถือเกณฑ์ว่า ถ้าเป็นยศทหารชั้นสูงอยู่แล้วก็ให้คงไว้ตามเดิม สำหรับยศฝ่ายทหารบกที่ได้รับพระราชทานไว้เดิมแล้ว คือ:-

๑. นายพันเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราช

๒. นายพลโท พระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาล มณฑลภูเก็ต

๓. นายพลตรี พระยากำแหงสงคราม สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครราชสีมา

ผู้ที่ได้รับพระราชทานยศจางวางมหาดเล็กใหม่ครั้งนี้ คือ:-

๑. จางวางตรี ม.จ. ประดิพัทธ์ เกษมศรี สมุหเทศาภิบาล มณฑลจันทบุรี

๒. จางวางตรี ม.จ. ชำรงศิริ สมุหเทศาภิบาล มณฑลปราจีนบุรี

๓. จางวางตรี ม.จ. สฤษดิเดช สมุหเทศาภิบาล มณฑลราชบุรี

๔. จางวางตรี พระยารณชัยชาญยุทธ สมุหเทศาภิบาล มณฑลนครสวรรค์

ฯลฯ

ต่อไปนี้ผู้เขียนขอนำวิธีการแบ่งการปกครองของเมืองดุสิตธานี ตามบันทึกของเจ้าคุณอนุชิตชาญชัยมาลงไว้ แต่ท่านมิได้ลงชื่อเดิมและนามสกุลกำกับไว้ เลยทำให้ไม่รู้แน่ว่าใครเป็นใคร เวลาได้ผ่านมาถึง ๕๐ ปีแล้ว ผู้เขียนได้พยายามอย่างเต็มความสามารถที่จะบรรจุนามเดิมและนามสกุลลงไว้ให้เป็นประโยชน์แก่ประวัติศาสตร์ของชาติและของแต่ละวงศ์สกุล ถึงกระนั้นก็ดีกว่าไม่ได้ครบทุกท่าน

หมายเหตุ ยศจางวางข้างบนนี้ เป็นยศของข้าราชการชั้นสูงของมหาดเล็ก ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากยศมหาอำมาตย์ของกระทรวงมหาดไทย

การปกครองฝ่ายรัฐบาล**

มณฑลอุดร

แผนกบัญชาการมณฑล

ตำแหน่ง

๑. อุปราชมณฑลอุดร
๒. ปลัดมณฑล
๓. เลขธิการ
๔. พรัามรงมณฑล

ตัวบุคคล

ม.จ. ปราณเณวบุตร
พระยาพิทักษ์เทพมณเฑียร (กระจำ หงสกุล)
(ตัวผู้เขียน) เวลานั้นเป็นนายรองกวด ต่อมาเข้ารับหน้าที่
บรรณาธิการหนังสือพิมพ์อุดรสมัยจึงลาออก ได้ทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ)
รับหน้าที่แทน
หลวงพิบูลย์พิริยภาพ (ถม ประถมกัญ)

จังหวัดอุดร

แผนกบัญชาการจังหวัด

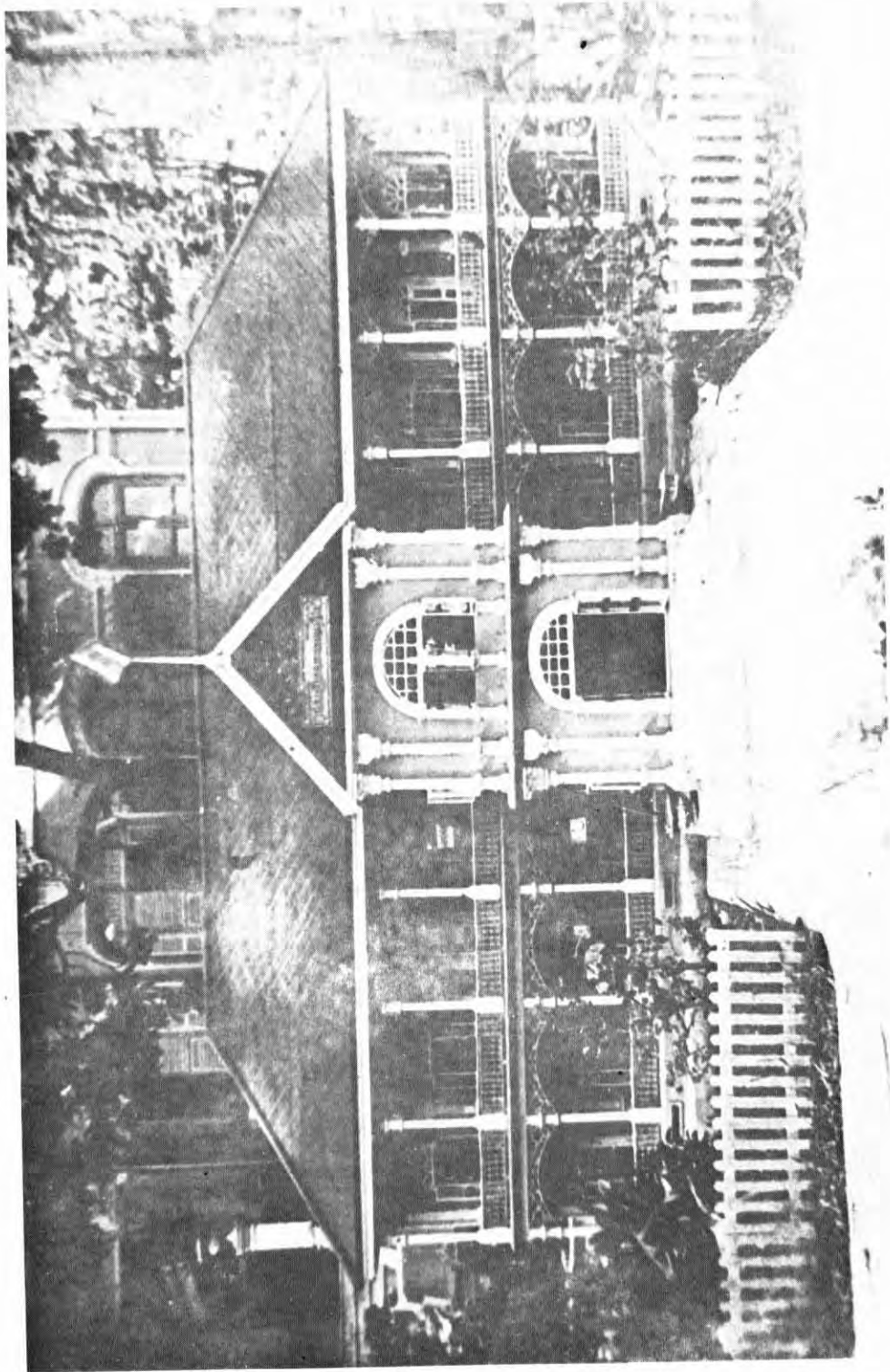
ตำแหน่ง

๑. ผู้ว่าราชการจังหวัด
๒. ปลัดจังหวัด
๓. อำเภอลอง
๔. ตำบลบางไทร
๕. อำเภอดอนพระราม
๖. ตำบลบึงพระราม
๗. อำเภออุดร
๘. ตำบลปากน้ำ

ตัวบุคคล

ม.จ. ปราณเณวบุตร
นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช)
นายจำยวด (ปาน ไกรฤกษ์)
นายลิขิตสารสนอง (ชีพ บุนนาค)
นายชิต หุ้มแพร (ม.ล. พงศ์ อิศรางกูร)
นายเสนห์ หุ้มแพร (บุญมา หิรัญะมาน)
นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช)
หลวงมหาใจกัณฑ์ (บัว โกมุต) ภายหลังได้เลื่อนขึ้นเป็น
จมนมมหาสนิท

*๑ ในที่นี้หมายความว่า "รัฐบาลสยาม" มีมณฑลพิเศษมณฑลหนึ่ง พระราชทานชื่อว่า "มณฑลอุดร"

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ตั้งอยู่ที่ถนนสยามชนะศึก เป็นศาลารัฐบาลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเมื่อวันเสาร์ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ณ ที่แห่งนี้ ได้ทรงแถลงในพระราชหฤทัยออกมาว่า ทรงทอดลองขึ้นเพื่อจะนำมาใช้สำหรับประเทศสยามในภายหน้า

แผนกยุติธรรม

ตำแหน่ง

บุคคล

๑. อธิบดีผู้พิพากษา	พระยาประสิทธิ์สุภการ (ม.ล. เพ็ฯ พึ่งบุญ)
๒. ผู้พิพากษา	(๑) หลวงอโศกมนตรี (หุ้ม อรรถจินดา) (๒) พระภักดีอดิษฐ์
๓. อัยการมณฑล	พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดี วิเศษศิริ)
๔. อัยการจังหวัด	(ว่าง)

แผนกสรรพากร

ตำแหน่ง

บุคคล

๑. พนักงานสรรพากร	หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ) ภายหลังเลื่อนเป็นพระ

แผนกเกษตร

๑. พนักงานเกษตร	ท่านราม ณ กรุงเทพ (คือองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
๒. ผู้ช่วยเกษตร	นายจำเริญ (เสมียน สุนทรเวช)

แผนกกรรมการ

๑. กรรมการมณฑลและจังหวัด	พระยาวรสิทธิ์เสวีวัตร (สะอาด ไชยนันท์)

แผนกตำรวจภูธร

๑. ผู้บังคับการ	พ.ต.อ. พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดี วิเศษศิริ)
๒. ผู้ช่วยผู้บังคับการ ประจำกอง	ว่าที่ พ.ต. นายสนองราชบรรหาร (นารถ บุญเกียรติ) ส.ต.อ. ม.ล. พูน ทักษกุล
๓. ผู้บังคับกองสถานีดอนพระราม ประจำกอง	ร.ต.อ. จมื่นสรสิทธิ์ราช (ไท้ บุญนาค) ร.ต.ต. กวี กลิ่นไกล

๔. ผู้บังคับกองสถานีคูสติ ประจำกอง	ร.ต.ท. พระอนุพันธุธิษฐการ (ฮวด วรรณะสุวรรณ) ว่าที่ ร.ต.ต. ขุนนทสิทธิ์ประเวศ (มูล โชติมูล)
”	ส.ต.ท. เชย อจรรต
๕. สถานีบึงพระราม ประจำกอง	ร.ต.ท. หลวงบรรจงพินิจ (แจ่ม มหาทักข์) ขุนสันฐานธนากรักษ์ (สน พลาณสุนธ์)
”	พลตำรวจ ม.ร.ว. มานพ เกษมสันต์
๖. สถานีปากน้ำ ประจำกอง	ร.ต.ท. หลวงสุรการวินิจ (ม.ล. อุทัย อิศรางกูร)
”	ส.ต.ต. นิยม พลาณนท์
๗. สถานีเขาหลวง ประจำกอง	ส.ต.ต. ละมุน กรรติกมล
”	ร.ต.ท. หลวงพิศาลสรเดช (ม.ล. อุ๋น อิศรางกูร)
๘. สถานีบางไทร ประจำกอง	ร.ต.ต. ทิพย์ บุญยรัต พลตำรวจ ชม อินทรโสพิศ
”	ร.ต.ท. ขุนสิทธิศักดิ์ (ละมัย บุรณินทุ)
๘. สถานีบางไทร ประจำกอง	ส.ต.อ. ย้ง อิตติสิงห์ พลตำรวจ ขุนวรฤทธิ์พิเศษ (แสงี่ยม สุนทรานนท์)

แผนกไปรษณีย์

๑. เจ้าพนักงานไปรษณีย์	นายรองขัน (พยอม อักษรมัตติ)
๒. ผู้ช่วย	นายรองชัยขรรค์ (ทองคำ ถิ่นมะโยธิน)

หมายเหตุ มีตู้ไปรษณีย์ ๔ ตู้ คือ

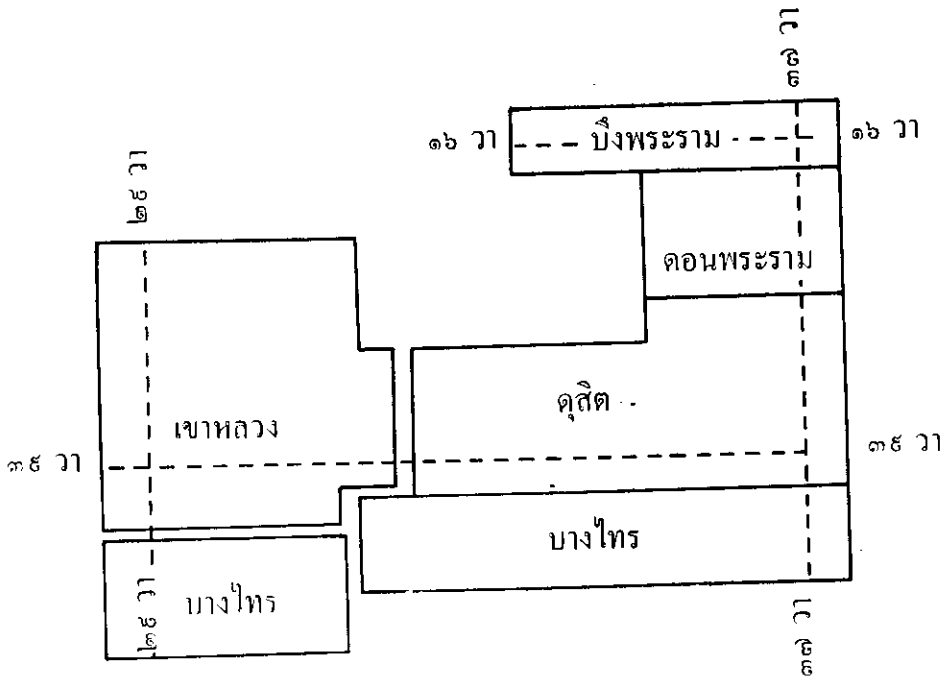
๑. ที่ว่าการอำเภอเขาหลวง
๒. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ตำบลคูสติ
๓. หน้าบ้านพระขรรค์
๔. ที่ว่าการอำเภอดอนพระราม

(บัญชีเจ้าพนักงานข้างบนนี้ได้จากบันทึกของเจ้าคุณอนุชิต ฯ)

แผนที่คูสิตธานี

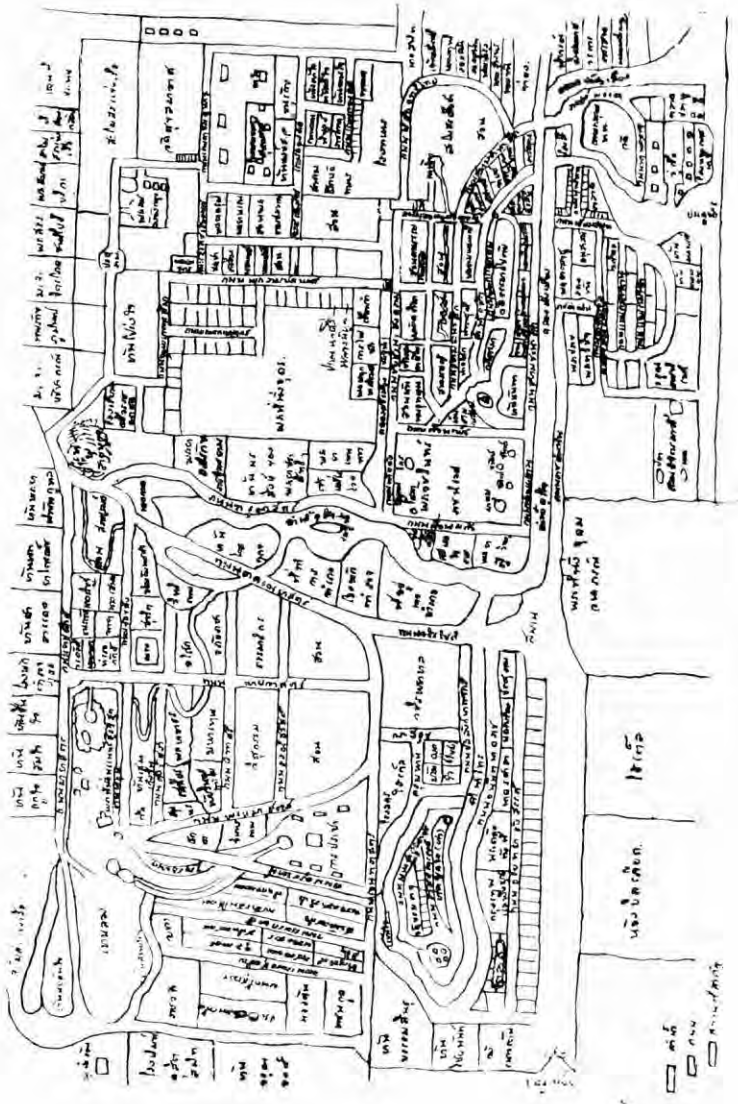
เพื่อที่จะให้เห็นว่าบ้านเมืองของคูสิตธานี จัดวางไว้ในลักษณะอย่างไรในพระราชวังคูสิตอันเป็นแหล่งกำเนิดแห่งแรกนั้น จึงได้นำเอาแผนที่จำลองมาลงประกอบเอาไว้ แผนที่จำลองเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายให้เกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดี ผู้ที่ทำแผนที่คือ ท่านเจ้าคุณอนุชิตฯ ได้ทำขึ้นมาอย่างประหลาดมาก เพราะไม่มีมาตราส่วนอะไรเลย แต่เมื่อดูแล้วก็ต้องยอมรับว่า ได้ความเข้าใจพอสมควร ที่ท่านต้องทำเช่นนั้นเพราะเหตุว่า เมืองคูสิตธานีตั้งอยู่ในพระราชฐานชั้นในตรงพระที่นั่งอุดร ซึ่งทรงใช้เป็นที่พัก มีห้องเสวย ห้องทรงพระอักษร ห้องบรรทม เป็นพระที่นั่งองค์เล็กๆ ๒ ชั้น ฉะนั้นจึงอยู่ในวงล้อมของทหารรักษาพระองค์ พระตำรวจหลวง และมหาดเล็กรับใช้ ยากที่ผู้อื่นซึ่งไม่มีหน้าที่ราชการจะเข้าไปถึงได้ ด้วยความจำเป็นเช่นนี้ ท่าน

ตั้งแต่สโมสรแข่งเรือถึงโรงเรียนศรีวรรณาลัย ๔๘ ก้าว = ๑๖ วา
ตั้งแต่ถนนธนุศักดิ์ถึงถนนหน้าพระลาน ๓๐ ก้าว = ๒๕ วา

ผังแสดงเขตตำบล วัดขนาดด้วยการนับก้าว

•• ในตอนที่ท่านมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยามหามุนีฯ

แผนที่จำลองของพระยานุสิตวิทย

เจ้าคุณอนุชิตชาญชัย ผู้เป็นทั้งพระตำราวจตรี และเป็นพลเมืองของเมืองดุสิตธานีด้วย จะหาโอกาสเข้าไปเดินไปเดินมาได้ แต่ไม่ถึงกับเอาตลับเมตรเข้าไปทำการวัดเพราะไม่เป็นการสมควรในเขตรโหรานเช่นนั้น ท่านจึงใช้ไหวพริบในเวลาที่จะเข้าไปตกแต่งบ้านของท่านอย่างนาครอื่นๆ เข้าไปกัน แผนทน์แสดงให้เห็นว่า จำลองขึ้นด้วยมือเปล่า ไม่ถูกมาตราส่วนแต่ก็ดูเข้าใจง่ายดี จึงกลายเป็นของมีค่ามากในฐานะที่หาอีกไม่ได้ ได้ลงมือทำเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และปรับปรุงอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๒^{๑๑} หลังจากนั้นต่อมาก็ยังพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ข้าราชการในเมืองนี้อยู่เรื่อย ๆ อีกนานถึง ๑๓ ปี ก็คือ เลิกการพระราชทานบรรดาศักดิ์ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงทำให้บรรดาศักดิ์ที่เขียนไว้เปลี่ยนแปลไปหมด โดยเฉพาะบรรดาศักดิ์ของมหาดเล็กในทำเนียบเปลี่ยนแปลงไปอีกคนละหลายครั้ง ผู้เขียนและท่านที่ได้รับเชิญมาร่วมประชุมสัมมนาต้องช่วยกันค้นหาชื่อเดิมและนามสกุล เพื่อนำมาลงประกอบไว้ให้รู้ว่าใครเป็นใคร บางท่านก็ยังมีชีวิตอยู่ และบางท่านก็ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ดี การลงชื่อเดิมและนามสกุลประกอบไว้เช่นนี้ ยังได้จารึกชื่อนั้น ๆ เอาไว้ให้เกิดประโยชน์ในทางโบราณคดี ท่านผู้อ่านบางท่านอาจจะบังเอิญอ่านพบชื่อบรรพบุรุษของท่านเข้าบ้างก็เป็นได้ ส่วนการผิดพลาดนั้นย่อมมีบ้าง เพราะเวลาผ่านมานานเหลือเกิน ถ้าบังเอิญมีแห่งใดผิด ผู้เขียนขอประทานอภัยในโอกาสนี้ด้วย

เพื่อที่จะให้ได้รับความสะดวกในการหาชื่อตามแผนที่ว่าเป็นบ้านใคร ผู้เขียนจึงสมมุติชื่อบ้านในบาญชีต่อไปนี้ไปตามชื่อบ้าน ดังที่ท่านเจ้าคุณอนุชิตฯ ลงไว้ (เจ้าของบ้านมิได้ตั้งชื่อเอง) เรื่องชื่อกับบรรดาศักดิ์นั้น ก็ใช้ชื่อตรงกับที่ท่านเขียนเอาไว้อย่างนั้น โดยมีได้มีการเปลี่ยนแปลงประการใด แผนทน์นั้นให้อ่านมาจากซ้ายมือก่อน คือเริ่มจากเขตอำเภอเขาหลวง บางไพร บึงพระราม ดอนพระราม ดุสิต และปากน้ำตามลำดับ ส่วนชื่อบ้านของกหบดีชาวดุสิตธานีที่ตั้งไว้ก่อนแล้ว ถ้าต้องการจะทราบว่าเป็นของผู้ใด ขอได้โปรดค้นได้จากบาญชีข้างล่างนี้

อำเภอเขาหลวง

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

ราชวัล	พระยาราชวัลภาณุสิทธิ	ภายหลังเป็นเจ้าพระยาราชศุภมิตร (ฮืดศุภมิตร)
จงขวา	จมนจงภักดิ์องค์ขวา	ภายหลังเป็นพระยาชาติเดชอุดม (ม.ร.ว. ปิยะมาลากุล)
มนตรีสุรวงศ์	พระยามนตรีสุรวงศ์	(เตียม บุนนาค)

^{๑๑} เนื่องจากท่านผู้บันทึกได้ปรับปรุงต้นฉบับของท่านนานถึง ๒ ปีต่อกัน จึงทำให้บรรดาศักดิ์บางแห่งอาจสับสน จนหานามเดิมผิดพลาดอยู่บ้าง

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

นรรัตน์	พระยานรรัตน์ราชมานิต (ม.ล. เชื้อ มนตรีกุล)
ราชสกุล	พระยาราชสกุลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิต) เวลานั้นท่านเป็นปลัด ทูตลงกระทรวงมหาดไทย
คุณากร	หม่อมเจ้าคุณากร วรวรรณ
สนิทราชการ	พระสนิทราชการ (สมบุญ ศิริธร)
ราชรัถยาน	ม.ล. บรรจง กล้วยไม้ ณ อยุธา
หลวงสร	หลวงสรสารกิจ (เกล้า กชนันท์)
ชาลยชาติ	พระยาชาลยชาติเทอดสวรรค์ (พิสวง เทพาคำ)
ลิขิต	นายลิขิตสารสนอง (ซัพน์ บุนนาค)
ราชสาส์นโสภณ	พระยาราชสาส์นโสภณ (สะอาด ชูโต)
สมักราชกิจ	พระสมักราชกิจ (ตันต์ วิจิตรานนท์)
พิทักษ์มานพ	พระยาพิทักษ์มานพ (ผัน อรชุนกะ)
บรรจงสารวินิจ	พระบรรจงสารวินิจ (ไข่ อัสวรักษ์) ภายหลังเป็นพระยาราชอักษร
อินทรเทพ	พระอินทรเทพบดีศรีสมุห (เขวี่ อมาตยกุล) ภายหลังเป็นพระยา ในราชทินนามเดิม
สุนทร	พระสุนทรลิขิต (ต่อม บุนนาค)
เสถียร	พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี่)
พระยาอาทร	พระยาอาทรธุระศิลป์ (ม.ล. ช่าง กุญชร)
พัชรินฤไชย	พระยาพัชรินฤไชย (ชุบ โอสถานนท์) ภายหลังเป็นพระยาประจำกิจ กรจักร
มหาเทพ	พระยามหาเทพกษัตริสมุห (เกษียร อมาตยกุล)
วิสุกรรม	พระยาวิสุกรรมศิลปสิทธิ์ (น้อย ศิลป์)
วรภักดี	หลวงวรภักดีกัณหาการ (แจ่ม โชติเสน)
ธนรัตน์	พระยาธนรัตน์บดี (แสงยม สิงหลกะ)
จรรยา	พระยาจรรยายุตกฤตย์ (สวน ไกรฤกษ์)
นายเสนอ	นายเสนองานประกาศ (การ์ด วังโรทัย) ภายหลังเป็นพระยาอนุรักษ ราชมณเฑียร
บำเรอภักดี	พระยาบำเรอภักดี (ทองดี สุวรรณศิริ) ภายหลังเป็นพระยาสุวรรณศิริ
สุจริต	พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล) ภายหลังเป็นพระยาอุดมราชภักดี

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

อโศก	พระอโศกมณตรี (ท้วม อรรถโกวิท)
อภัยราชา	เจ้าพระยาอภัยรามาหาชาติธรรมธร (ม.ร.ว. ลบ สุทัศน์)
ธรรมาธิกร	เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บั้ม มาลากุล)
บ้านศาลาแดง	เจ้าพระยาชมราช (ปิ่น สุขุม)
บ้านพระยาไกรเพชร	พระยาไกรเพชรรัตนสงคราม (ชม โชติกะพุกณะ)
บ้านพระยาพิทักษ์ภูบาล	พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ)
นายกวด	นายกวด หุ้มแพร (ป้าณี ไกรฤกษ์) ภายหลังเป็น นายจำเริญ
อิทธิเทพ	ม.จ. อิทธิเทพสรร
พระยาเทพทวาร	พระยาเทพทวาราวดี (เจริญ สวัสดิ์-ชูโต) ภายหลังเป็นพระยานรเทพ ปรีดา
พระพุกขากิรมย์	พระพุกขากิรมย์ (ทิพย์ ณ สงขลา) ภายหลังเป็นพระยาในราชทิน- นามเดิม

อำเภอวังพระราม

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

ม.จ. หัซซากร	ม.จ. หัซซากร
นายรักษ์ภูมินทร์	นายรักษ์ภูมินทร์ (สุดจิต บุณนาค)
ม.จ. จิตรโกก	ม.จ. จิตรโกกทวี
พระสรชาติโยธี	พระสรชาติโยธี (โชติ ศิริวิสูตร) ภายหลังเป็นพระยาในราชทินนามเดิม
พระสมานบริกร	พระสมานบริกร (เนตร์ เนตรศิริ)

อำเภอคอนพระราม

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

หลวงศักดิ์	หลวงศักดิ์ นายเวร (ตริก จินตยานนท์) ภายหลังเป็นพระยานรรัตน์ ราชมานิต
พระยาตรุณ	พระยาตรุณรักษา (หยวก เตมียบุตร)
พระยานเรนทร	พระยานเรนทรราชา (ม.ล. อูรา กเนจร)
บ้านหงสกุล	พระยาพิทักษ์เทพมณเฑียร (กระจำ หงสกุล)

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

อนุรักษ	พระยาอนุรักษราชมณฑลเชียร (อู๊ด สุจริตกุล) ภายหลังเป็นพระยาสุจริตธำรง
เทพมณ	พระยาเทพมณเชียร (สนั่น บุนนาค)
พิบูลย์	หลวงพิบูลย์พิริยภาพ (ถม ประถมภัก)
ราชโกษา	พระยาราชโกษา (อู่ ไชยคำ)
พระยาภิรักษ์	พระยาภิรักษ์ราชอุทยาน (ทิตย ฌ สงขลา)
บ้านนรสิงห์	พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ พึ่งบุญ) ตอนนั้นท่านยังมีได้เป็นเจ้าพระยารามราฆพ
เจ้าหมื่นไวย	เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (สนิท จารุจินดา) เวลานั้นเป็นพระยาบำเรอภักดิ์
หลวงเดช	หลวงเดช นายเวร (ฉัตร โชติกะเสถียร) ในเวลานั้นเป็นพระมหามนตรีศรีธรรมาธิบดี
เฉลิม	ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ เวลานั้นได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หม่อมทวิวงศ์ถวัลยศักดิ์ในราชินิกุล

อำเภอคูสิด

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

เสมอใจราช	เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร ศาคริก) ในเวลานั้นเป็นพระยาบริหาร ราชมานพ
พระยารัฐวิตร	พระยารัฐวิตรวิบูลย์ (ม.ล. เชื้อ อิศรางกูร)
พระยามหามนตรี	พระยามหามนตรีศรีธรรมาธิบดี พระตำรวจเอกกรมพระตำรวจหลวง รักษาพระองค์ (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต) ท่านผู้ทำแผนที่ฉบับนั้นขึ้นมา เวลานั้น ได้รับพระราชทานราชทินนามว่า พระยาอนุชิตชาญชัย
อัสวดี	พระยาอัสวดีศรีสุรพาหน (เล็ก โกมารภัก)
จำเรศ	นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช) เวลานั้นเป็นพระยาบำรุงราชบริพาร
รองกวด	นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช) เวลานั้นเป็นจมนอมรคุณารักษ์ ผู้เขียน หนังสือเล่มนี้
ราชตรุณ	พระยาราชตรุณรักษ์ (เสริญ ปันยารชุน) เวลานั้นเป็นพระยาปรีชา- นุสาสน์
นายสนิท	นายสนิท หุ้มแพร (บุญมา หิรัญะมาน)

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

เจ้าหมื่นศรี	เจ้าหมื่นศรีสรักษ์ (เจน นาคเสวี)
หลวงฤทธิ	หลวงฤทธิ นายเวร (เถา วัลย์เสวี) เวลานั้นเป็นพระยาสุรินทรเสวี
รองฉันท	นายรองฉันท (สวาสดี สุจริตกุล) ภายหลังเป็นนายกวด หุ้มแพร
รองสนิท	นายรองสนิท (เปรียบ สุจริตกุล) เวลานั้นเป็นพระพิบูลย์ไธสวรรย์
นายบำรุง	นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปรื่อง กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็นจมนันทะ- ครุณาทร
นายสุนทร	นายสุนทรหมโนมัย (จำรัส สรวินสุตย์)
นายขัน	นายขัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) ภายหลังเป็นพระพลัญญานุรักษ์
จำยง	นายจ่งยง (เต็ม บุนนาค)
พิจารณา	นายพิจารณาสรพกิจ (เลื่อน บุนนาค) เวลานั้นเป็นพระยาอิสริราช- เสวี
อินทรประพาศ	จมนอินทรประพาศ (สง สงสะเสวี)
ราชเสวก	หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ) ภายหลังเป็นพระในราชทินนาม เดิม
พระยานรินทรฤ	(ยังคั่นนามเดิมและสกุลไม่พบ)

อำเภอปากน้ำ

ชื่อบ้าน

นามเจ้าของบ้าน

พระปราบ	พระปราบพลแสน (ม.ล. พงศ์พันธ์ อิศรเสนา)
พระยาวิชิต	พระยาวิชิตชลธาร (ม.ล. เวศ ฤกษ์)
พระยาตราฐ	พระยาตราฐอดิศร (ม.ร.ว. ชม อิศรางกูร)
รองขัน	นายรองขัน (พยอม อักษรมัติ)
อนุศาสน์	พระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร)
อภิบาล	หลวงอภิบาลบุรีศักดิ์ (เพียร ไตติลานนท์)

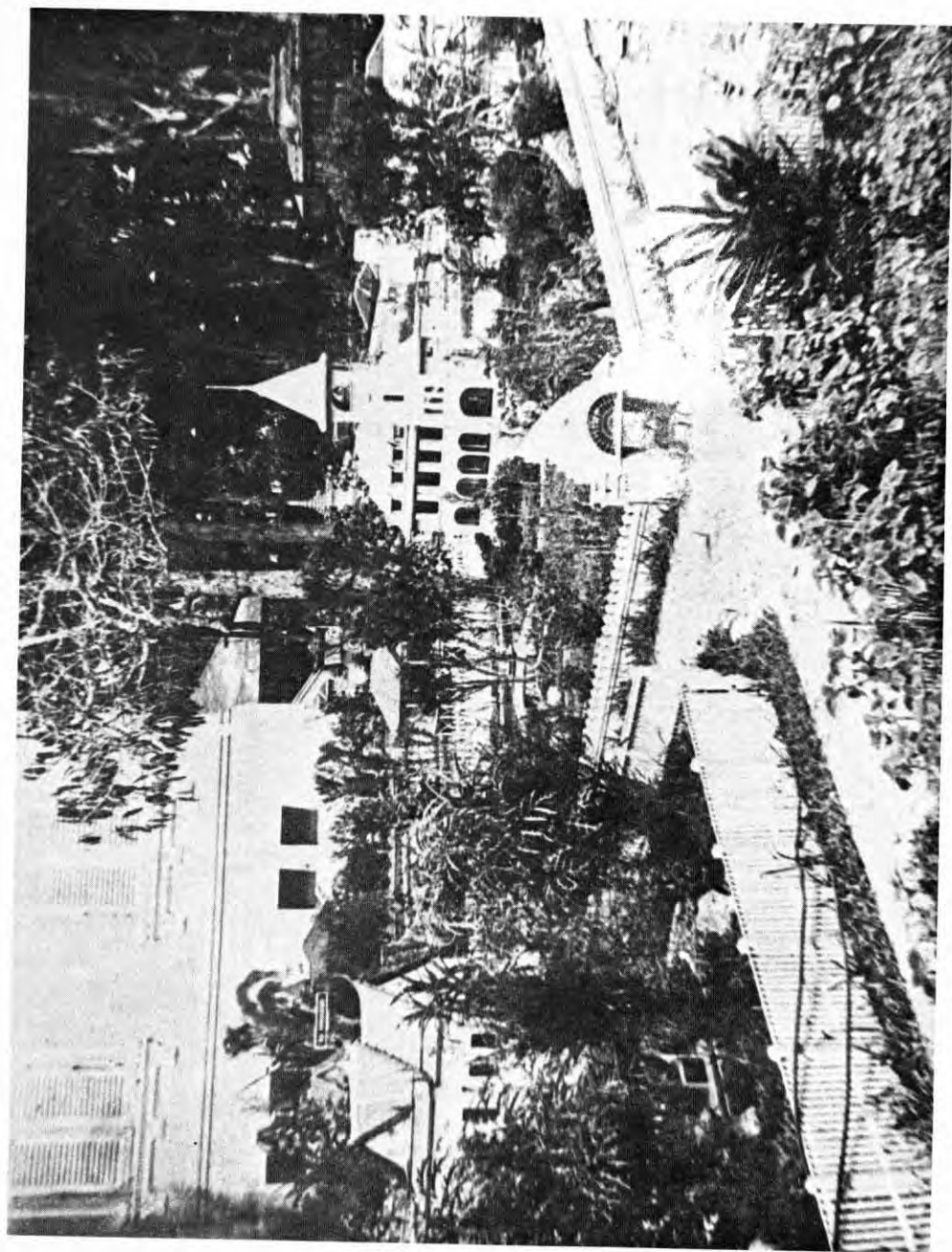
บ้านคหบดี

ชื่อบ้าน	เจ้าของ	ผู้อยู่	ตั้งอยู่ที่
๑. บ้านสามเหลี่ยม	พระยาประสิทธิ์สุกการ (ม.ล. เพ็ญ พงษ์บุญ)	พระยาประสิทธิ์	๒๒ กรกฎาคม ดุสิต

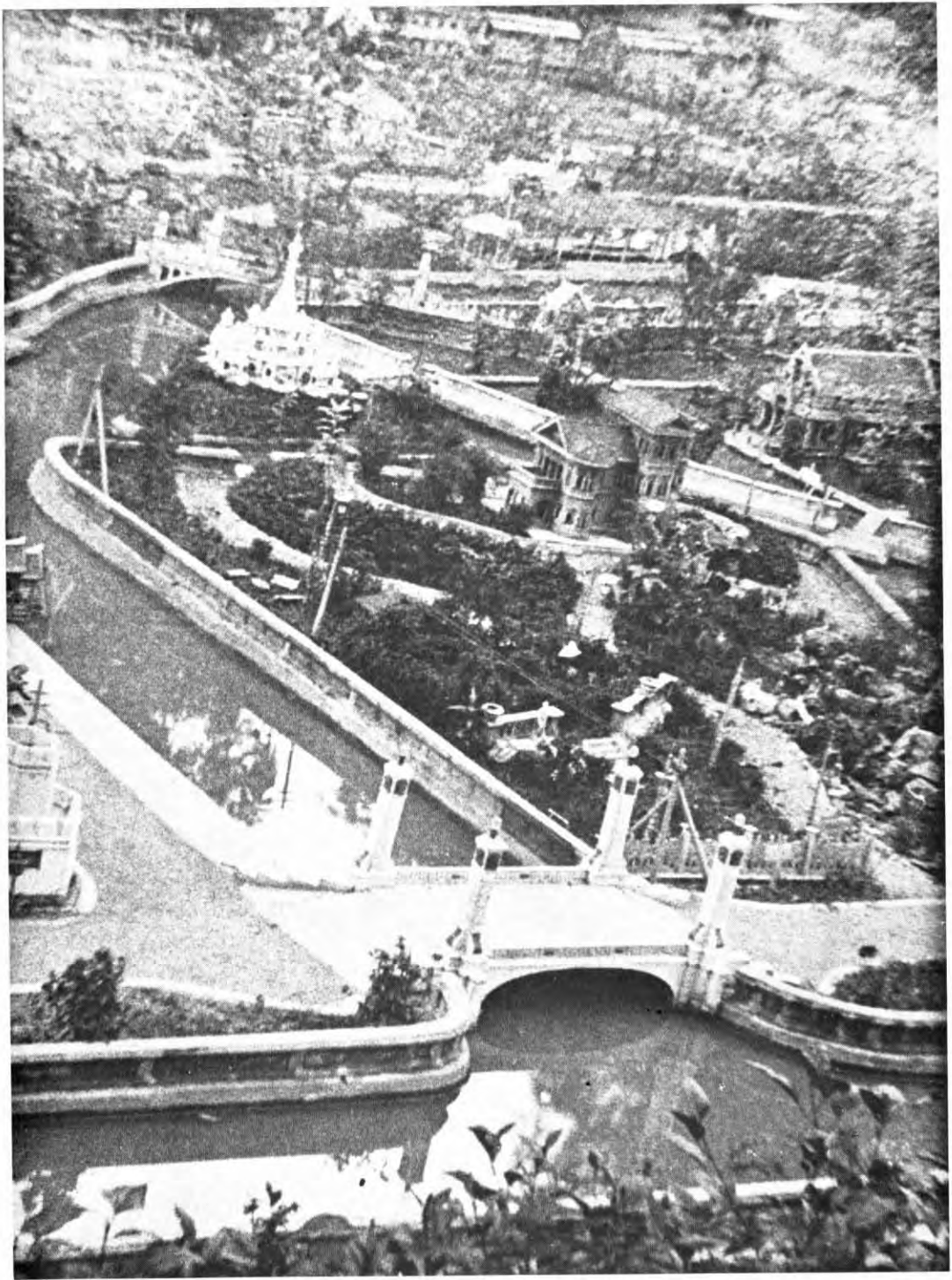
ชื่อบ้าน	เจ้าของ	ผู้อยู่	ตั้งอยู่ที่
๒. บ้านมนังคศิลา	พระยาสุจริตธำรง (โต สุจริตกุล)	พระยาสุจริตธำรง	๑๑ พุศิจิกายน ดุสิต
๓. บ้านบุญยาศรัย	พระยาประสิทธิ์ศุภการ	พระยาประสิทธิ์ฯ	๒ สยามชนะศึก ดุสิต
๔. บ้านท่าอโศก	พระยาประสิทธิ์ศุภการ	พระยาประสิทธิ์ฯ	๒ สยามชนะศึก ดุสิต
๕. บ้านนันทา	พระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ)	นายรองเสนห์ (อิน บุนนาค)	๑๕ สยามชนะศึก ดุสิต
๖. บ้านไธภา	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยารัษฎวิบูลย์ (ม.ล. เชื้อ อิศรางกูร)	๑ เขื่อนแก้ว ดุสิต
๗. บ้านอิสรางกูร	พระยาบุรีนวรราชฤทธิ์ (ชวน สิงหนั่น)	พระยาดราษ (ม.ร.ว. ชม อิศรางกูร)	๒ เข็มสมุท ปากน้ำ
๘. บ้านพระขรรค์	พระยาประสิทธิ์ศุภการ	พระยาประสิทธิ์ฯ	๑๐ เข็มสมุท ปากน้ำ
๙. บ้านชุกำลัง	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยาอนิรุทธฯ	เข็มสมุท ปากน้ำ
๑๐. บ้านนาวัน	พระยาวิชิตชลธาร (ม.ล. เวศ กุญชร)	พระยาวิชิตฯ	๕ ราชดำเนิน
๑๑. บ้านอุดร	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยาอนิรุทธฯ	พระรามประพาส ดอนพระราม
๑๒. บ้านพรหมบุตร	ม.จ. ชวัลิต	ม.จ. ชวัลิต	พระรามประพาส ดอนพระราม
๑๓. บ้านหงสกุล	พระยาพิทักษ์เทพ มณเฑียร	พระยาพิทักษ์ฯ	สุรราชเรืองเดช ดอนพระราม
๑๔. บ้านไกรฤกษ์	พระยาบุรุษรัตน์ฯ (นพ ไกรฤกษ์)	พระยาบุรุษฯ	๓ อากเนยาศตร์ เขาหลวง
๑๕. บ้านมาลากุล	เจ้าพระยาธรรมาฯ (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)	เจ้าพระยาธรรมาฯ	๒ พายวาสตร์ เขาหลวง
๑๖. บ้านกุญชร	พระยาอาทรฯ (ม.ล. ช่าง กุญชร)	พระยาอาทรฯ	๓ พายวาสตร์ เขาหลวง
๑๗. บ้านเสมา	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยาอนิรุทธฯ	๕ พายวาสตร์ เขาหลวง

บ้านคหบดี แบบแปลก
ตั้งอยู่ในอำเภอเขาหลวง ริมหน้าดุสิตด้านตะวันออก เป็นแบบสถาปัตยกรรมที่แปลก

บ้านคหบดีในอำเภอเขาหลวง
“เจ้าพระยาธรรมานุภิรมย์พันธุ์” ด้านขวาสุดเห็นไม้ตัด เป็นพระที่นั่งเทวาลัย
จำลอง ซ้ายมือเบื้องหลัง เป็นพระที่นั่งอุดรของจริง

ทิวทัศน์ดุสิตธานี

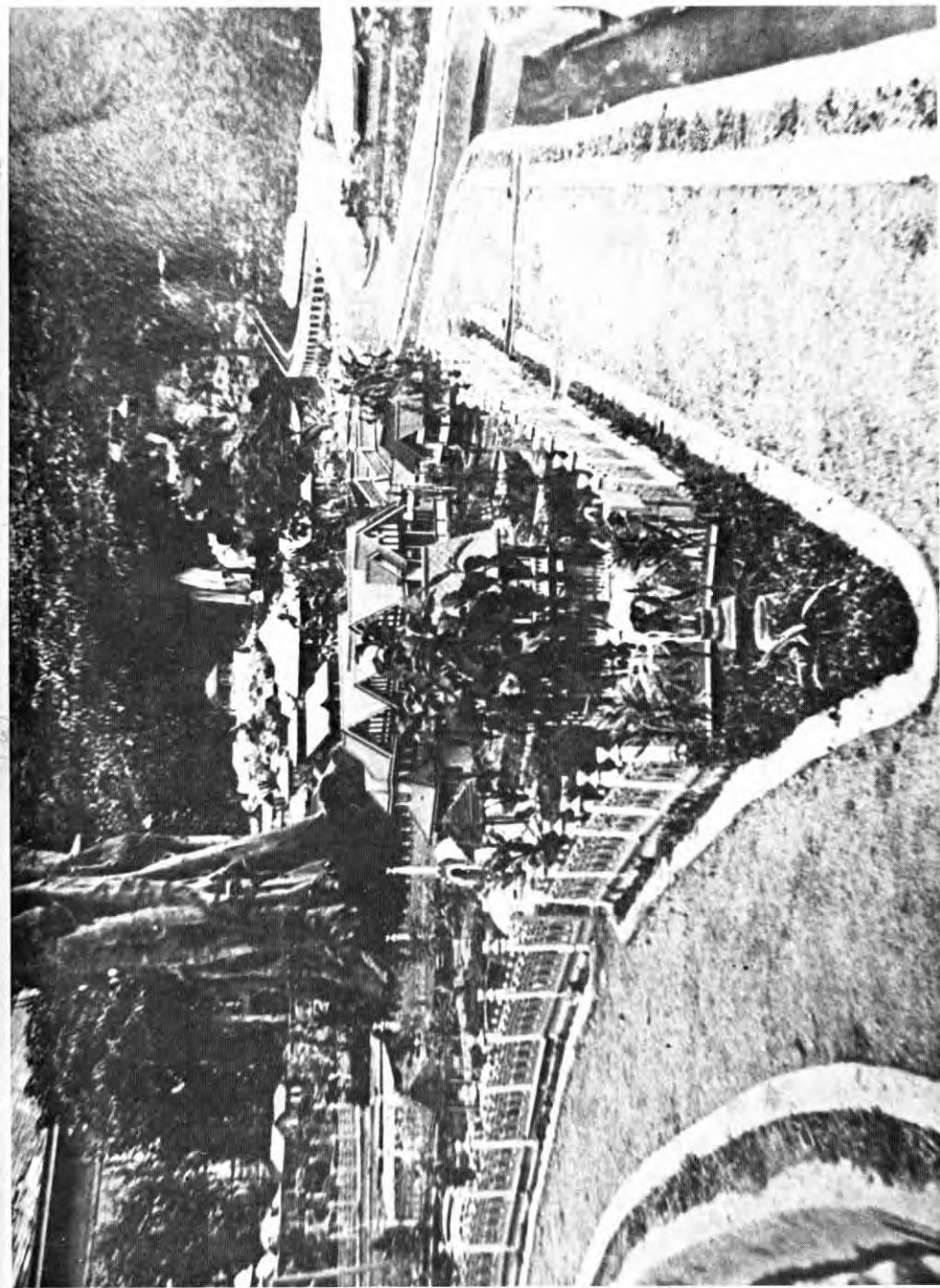
เบื้องหน้าจะเห็นลำน้ำดุสิตเป็นทางสามแยก ลอดใต้สะพานที่มั่นคงสวยงาม มีเสาสี่เสา ลำน้ำนี้เลี้ยวอ้อม
 ประจบกันเป็นเกาะ พระราชทานนามว่า “เกาะแก้วพิสดาร” ที่หัวเกาะมีพระวัชรเจดีย์ประดิษฐานอยู่
 บ้านที่ตั้งกลางเป็น “บ้านนันทา” ของพระยาอนิรุทธเทวา

ชื่อบ้าน	เจ้าของ	ผู้อยู่	ตั้งอยู่ที่
๑๘. บ้านณรงค์	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยาสุรบินทร์ ฯ	๖ พายวาสตร์ เขาหลวง (พร จารุจินดา)
๑๙. บ้านศาลาแดง	เจ้าพระยาบรมราช (ปิ่น สุขุม)	เจ้าพระยาบรมราช	๒ หนูศักดิ์ เขาหลวง
๒๐. บ้านสุจริต	พระยาสุจริตธำรง (โก สุจริตกุล)	พระยาสุจริต ฯ	๓ จักร์ขลัง เขาหลวง
๒๑. บ้านไชนันท์	พระยารสทิฐี ฯ (สะอาด ไชนันท์)	พระยารสทิฐี ฯ	๑ อนันตนาคราช บางไทร
๒๒. วังวรรัตน์	ม.จ. ปราณีเนาวบุตร์	ม.จ. ปราณี ฯ	๑ อโยธยารังสรรค์ บางไทร
๒๓. บ้านอยู่สราญ	พระคลังข้างที่	ม.จ. ดุลภากร	๕ แพรกสุกรีฟ บางไทร
๒๔. บ้านนาคมานพ	พระยาสุจริตธำรง	พระยาเทพอรชุน (อุ้น อินทรโยธิน)	๕ เข้มสมุท ปากน้ำ
๒๕. บ้านบรรทมสินธุ์	พระยาอนิรุทธเทวา	พระยาอนิรุทธ ฯ	อนันตนาคราช บางไทร
๒๖. บ้านลูกอารมณ	ม.จ. หัซซากร	ม.จ. หัซซากร	บุญเกษตร บึงพระราม
๒๗. บ้านใจบุญ	วัดพระบรมธาตุ		๓ บุญเกษตร บึงพระราม
๒๘. บ้านนรสิงห์	พระยาประสิทธิ์ศุภการ	พระยาประสิทธิ์ ฯ	วารุณศาสตร์ เขาหลวง
๒๙. บ้านอรุณวงศ์	พระยาไพฑธนต์เทพ (ม.ร.ว. ลป อรุณวงศ์)	พระยาไพฑธนต์ ฯ	เอนทรศาสตร์ บางไทร
๓๐. บ้านบุณนาค	พระยาเทพมณเฑียร (สนั่น บุณนาค)	พระยาเทพ ฯ	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๓๑. บ้านไชยาคำ	พระยาราชโกษา (อุ้น ไชยาคำ)	พระยาราชโกษา	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๓๒. บ้านสายวิบูลย์	พระวิบูลย์บรรณกิจ	พระวิบูลย์ ฯ	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๓๓. บ้านจินตยานนท์	หลวงศักดิ์ นายเวร (ตริก จินตยานนท์)	หลวงศักดิ์ ฯ	พระรามประพาศ ดอนพระราม
๓๔. บ้านดารา	นายจำยวด (ปาณี ไกรฤกษ์)	นายจำยวด	วารุณศาสตร์ เขาหลวง

ชื่อบ้าน	เจ้าของ	ผู้อยู่	ตั้งอยู่ที่
๓๕. บ้านเริงรมย์			ถพทรงขันท์
๓๖. บ้านบำเพ็ญบุญ			พระราม ๖

อาคารพาณิชย์

ชื่อห้างร้าน	เจ้าของ	ตั้งอยู่ที่
๑. ฟังบุญภูษาการ (รับตัดเสื้อ)	นายหรุ ผิวงาม (ม.จ. หัซซากร)	ถนนอโยธยา ตำบลบางไทร
๒. ห้างบุญเกียรติ (ขายเครื่องเรือน)	นายสนองราชบรรหาร (นารถ บุญเกียรติ)	ถนนเอนทรศาสตร์ อำเภอเขาหลวง
๓. ห้างสุวรรณศิริอุปโภคสถาน (ขายเครื่องเรือน)	พระยาบำเรอก๊กดี (ทองคำ สุวรรณศิริ)	ถนนบัลลังก์นาถ ตำบลบางไทร
๔. ดุสิตเสวิตเตอร์ (ขายเสื้อผ้า)	นายเชย บุณนำถ	ถนนเยี่ยมสมุทร ตำบลปากน้ำ
๕. ดุสิตลอนเชสเวอร์ก (อุ้ต้อเรือ)	จมนัประธานมณเฑียร (จื่อ กุมภิล)	ถนนพระพุทธบาท ตำบลปากน้ำ
๖. บริษัทอรุณวงส์วัถกี (ทำการ ก่อสร้าง)	พระยาไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลป อรุณวงศ์)	ถนนเยี่ยมสมุทร ตำบลปากน้ำ
๗. สุจริตเกษากันต์ (ตัดผม)	พระยาสุจริตธารง (โก สุจริตกุล)	ถนนชัยชนะสงคราม อำเภอคูสิต
๘. สวัสดิ์กะโอสถ (มวนบุหรื)	พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ)	ถนนอนันตนาคราช
๙. จิตรคาม (เขียนรูป)	จมนัอินทรประกาย (สง สงสะเสวี)	ตำบลปากน้ำ
๑๐. สว่างนาน (ขายกระดาษซอง)	หลวงเดช นายเวร (ฉัตร โชติกะเสถียร)	ถนนชัยชนะสงคราม อำเภอคูสิต
๑๑. ฉายาคูสิต (ถ่ายรูป)	นายรองไชยขรรค์ (ทองคำ กิมะโยธิน)	ถนนบัลลังก์ ตำบลบางไทร
๑๒. ฉายาบรรทมสินธุ์ (ถ่ายรูป)	นายหรุ ผิวงาม (ม.จ. หัซซากร)	ถนนอโยธยา ตำบลบางไทร

บ้านผู้ใจ ของท่าราชม ณ กรุงเทพฯ
ตั้งอยู่ที่มุมประจวบหัวถนน เป็นรูปที่ดัดแปลงตามแบบ และเมื่อครั้ง
กับนางพระรัตนที่สนามหลวง และเห็นตัวบ้านเป็นเหตุหาสนหลังใหญ่ มีกำแพงโปร่งสง่างาม ภาพไกล
ทางด้านขวามือ จะเห็นถนนแคบๆ ยกสูงแบบสะพานลอยข้ามทางรถไฟประปา ซึ่งเป็น
รับน้ำลงมาจากเขาหลวง

บ้านเชิงเขา

บ้านหลังนี้อาจเป็น “บ้านหย่อนใจ” ของท่านราม ๗ กรุงเทพฯ ซึ่งตั้งอยู่บนเขาหลวง
ลักษณะสวยงามพอใช้

ชื่อห้างร้าน	เจ้าของ	ตั้งอยู่
๑๓. ฉายาลับ ๑-๖ (ถ่ายรูป)	พระยานุศาสตรจิตรกร (จันทร์ จิตรกร)	ถนนชัยชนะสงคราม อำเภอคูสิต
๑๔. อรุณวงศ์วัฒณี (ทำการก่อสร้าง)	(นาย ถ. อรุณวงศ์)	ถนนอโยธยา ตำบลบางไทร
๑๕. ห้างชูโชกา (ของเบ็ดเตล็ด) สาขานุณยเกียรติ	นายสุกร สัตยยุคต์	ถนนชัยชนะสงคราม อำเภอคูสิต
๑๖. บริษัทดุสิต สมัยยนต์ (รถเช่า)	นายประยงค์ ภมรมนตรี	แพรกกองด
๑๗. ร้านภูษาสอาด (ซักฟอก)	ขุนภูษาสอาด (หนุ่ม โกมารักษ์)	ถนนสุรราชเรืองเดช
๑๘. ร้านดุสิตบรรณสถาน (ขายหนังสือและให้ยืม)	เจริญพรรค	รวมอยู่ในที่ทำการ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย
๑๙. โรงงานทำปลาทุ (ขายปลา)	พระคลังข้างที่	ถนนพระพุทธรบาท ตำบลปากน้ำ
๒๐. โรงสีไม่่งโล่งฮั่ว (สีข้าว)	พระยาประสิทธิ์สุภการ (ม.ล. เพ็ญ พึ่งบุญ)	ถนนเข้ยมสมุทร ตำบลปากน้ำ
๒๑. บริษัทสุนทรเวช (ขายยา)	พระแพทย์พงศาฯ	ตึกมณวัดพระบรมธาตุ
๒๒. บริษัทกรุงเทพและพึ่งบุญ (ขายเครื่องเรือน)	พระยานิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ)	ถนนอนันตนาคราช
๒๓. ร้านบรรณกิจวิลาส (ขายหนังสือ)	นายจำรง (เอี่ยม นิลวัชร)	ตำบลบางไทร ห้องแถววัดพระบรมธาตุ
๒๔. ห้างบริบูรณ์พิมพ์ดีด (เครื่อง พิมพ์ดีดและแก้เครื่อง)	ชู ไชยนันท์	
๒๕. ดุสิตภัณฑ์นาวิก (ต่อเรือและ ทำการก่อสร้าง)	นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปื่อง กัลยาณมิตร)	

บ้านของท่านราม ณ กรุงเทพฯ

ชื่อบ้าน	ผู้อยู่	ตั้งอยู่
๑. ผูกใจ	ท่านราม ณ กรุงเทพฯ	๒ บัดลังก์นาถจักรี บางไทร
๒. ห่ออันใจ	ท่านราม ณ กรุงเทพฯ	บนเขาหลวง เขาหลวง

ชื่อห้างร้าน	เจ้าของ	ตั้งอยู่
๓. โปร่งใจ	ท่านราม ณ กรุงเทพ	๒๖ บุญยเกษตรี่สี่มา บึงพระราม
๔. เข็นใจ	พระยานนทิสาน ๑ (แม็ก เสือเสือ)	๓ อนันตนครราช บางไทร
๕. สบายใจ	พระยาพิชัยชาญยุทธ (ผาด เทพหัสดิน)	๑๓ บนเขาหลวง เขาหลวง
๖. ย่าใจ	พระยามหานามราช (ม.ร.ว. จ้างง นพวงศ์)	๑๑ แพรกชมพูปาน ดอนพระราม
๗. ชื่นใจ	นายมัย ไกรฤกษ์	๓ มายาสตร์ เขาหลวง
๘. สมใจ	เอื้อน สถาปัตตานนท์	๔ มายาสตร์ เขาหลวง
๙. ถูกใจ	จ่มนสรสิทธิราช (โท่ บุณนาค)	๕ มายาสตร์ เขาหลวง
๑๐. ยวนใจ	พระชำนาญคุณวิท (แย้ม ภมรมนตรี)	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๑๑. ยั่วใจ	พระยาประชาสัยสรเดช (สอาด ณ บ้อมเพชร)	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๑๒. เย้าใจ	พระยาพิพัฒน์นกร (เจิม โปษยานนท์)	แพรกองค์ด ดอนพระราม
๑๓. ปลื้มใจ	พระยานรฤทธิราชหัย (อิน นรพลลภ)	แพรกชมพูปาน บึงพระราม
๑๔. เปรมใจ	พระยาเทพสมบัติ (สง่า สิงหลกะ)	แพรกชมพูปาน บึงพระราม
๑๕. โปรดใจ	(ว่าง)	แพรกชมพูปาน บึงพระราม

บัญชีสำมะโนครัวทวชนาครในตำบลดุสิต

๑. บ้านสามเหลี่ยม	พระยาประสิทธิ์สุภการ (ม.ล. เพื่อ พึ่งบุญ)	๑ คน	๑ ๒๒ กรกฎาคม
๒. บ้านบุญยาศรัย	พระยาประสิทธิ์สุภการ	—	๒ สยามชนะศึก
๓. วัดธรรมาริปปาไธย	กระทรวงธรรมการ	—	๒-๓ ๒๒ กรกฎาคม
๔. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข	กระทรวงคมนาคม	—	๑ ๑๑ พฤศจิกายน
๕. ศาลมณฑลดุสิต	กระทรวงยุติธรรม	—	๒ ๑๑ พฤศจิกายน
๖. ดุสิตธนาการ	พระยาประสิทธิ์สุภการ	—	๓ สยามชนะศึก
๗. บ้านมนังคศิลา	พระยาสุจริตธำรง (โก สุจริตกุล)	๑ คน	๔ สยามชนะศึก
๘. สวนนันทอุทยาน	พระคลังข้างที่	—	๑ สยามชนะศึก

๙. บ้านพระยามหามนตรี	พระยามหามนตรี (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต)	๑ คน	๓ สยามชนะศึก
๑๐. สวนคนธรรพศาลา	พระคลังข้างที่	—	๔ สยามชนะศึก
๑๑. บ้านพระยาอัสวบดี	พระยาอัสวบดี (เล็ก โกมารภัก)	๑ คน	๕ สยามชนะศึก
๑๒. บ้านนายเจ้าเรศ	นายเจ้าเรศ (เสมียน สุนทรเวช)	๑ คน	๖ สยามชนะศึก
๑๓. บ้านนายรองกวด	นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)	๑ คน	๗ สยามชนะศึก
๑๔. บ้านนายรองพลพัน	นายรองพลพัน (ส่าน สุขวนิช)	๑ คน	๘ สยามชนะศึก
๑๕. บ้านนายขันหุ้มแพร	นายขันหุ้มแพร (ตี๋ ภัทรเสวี)	๑ คน	๙ สยามชนะศึก
๑๖. บ้านนายจ่าแยง	นายจ่าแยง (เต็ม บุนนาค)	๑ คน	๑๐ สยามชนะศึก
๑๗. บ้านเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (สนิท จารจินดา)	พระยาราชตรณรักษ์ (เสรีญ บัณยารชุน)	๑ คน	๑๑ สยามชนะศึก
๑๘. บ้านเจ้าหมื่นสรรเพชรภักดี	เจ้าหมื่นสรรเพชรภักดี (พ่วง วัชรเสวี)	๑ คน	๑๒ สยามชนะศึก
๑๙. บ้านเจ้าพระยาสุรสีห์	เจ้าพระยาสุรสีห์ (เชย กลัยานมิตร)	๑ คน	๑๓ สยามชนะศึก
๒๐. หอทะเบียนที่ดิน	กระทรวงเกษตรการ	—	๑๔ สยามชนะศึก
๒๑. สถานีตำรวจภูธร	กระทรวงนครบาล	—	๑๕ สยามชนะศึก
๒๒. ที่ว่าการอำเภอ	กระทรวงมหาดไทย	—	๑๖ สยามชนะศึก
๒๓. ศาลารัฐบาลมณฑลยุติ	กระทรวงมหาดไทย	—	๑๗ สยามชนะศึก
๒๔. จวนเทศา	กระทรวงมหาดไทย	—	๑๘ สยามชนะศึก
๒๕. บ้านนันทา พระยานิรุทธฯ (ม.ล. พัน พงบุญ)	นายรองเสนีย์ เช้า (อัน บุนนาค)	๑ คน	๑๙ สยามชนะศึก
๒๖. บ้านโสภา พระยานิรุทธฯ	พระยารัฐวิตรวิบูลย์ (ม.ล. เชอ อิศรางกูร)	๑ คน	๑ เชื้อนแก้ว

๒๗. ที่พระคลังข้างที่	เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สาคริก)	๑ คน ๒ เชื้อนแก้ว
๒๘. ที่พระคลังข้างที่	พระศรีธจักร (หวาน อมรานนท์)	๑ คน ๓ เชื้อนแก้ว
๒๙. ที่พระคลังข้างที่	พระอุทธยานปริรักษ์ (อุ่น อุณหวิริยะ)	๑ คน ๔ เชื้อนแก้ว
๓๐. ห้องแถวพระคลังข้างที่		๑-๒-๓ ชัยชนะสงคราม
๓๑. บ้านพระพฤชาภิรมย์	พระพฤชาภิรมย์ (ทิตย์ ณ สงขลา)	๑ คน ๒ ชัยชนะสงคราม
๓๒. ห้องแถวพระคลังข้างที่	ร้อยเอกสังข์ (เช่า)	๑ คน ๕-๖-๗ ชัยชนะสงคราม
๓๓. นายแสวง	นายแสวง	๑ คน
๓๔. นายหยุด บุญรัตพันธุ์	นายหยุด บุญรัตพันธุ์	๑ คน
๓๕. ประตูนํ้าไพชยนต์เทพ	กระทรวงเกษตรการ	—ชัยชนะสงคราม
๓๖. การไฟฟ้าดุสิต	นายประสาธ สุขุม	๑ คน ๔ ชัยชนะสงคราม
๓๗. ตลาด	พระคลังข้างที่	๖-๗ ชัยชนะสงคราม
๓๘. บ้านเช่าพระคลังข้างที่	ม.จ. ดิศานุวัตร	๑ คน ๘ ชัยชนะสงคราม
๓๙. บ้านเช่าพระคลังข้างที่	ม.ล. ปิ่น มาลากุล	๑ คน ๙ ชัยชนะสงคราม
๔๐. บ้านเช่าพระคลังข้างที่	ขุนสันทนามาลากร	๑ คน ๑๐ ชัยชนะสงคราม
๔๑. ห้องแถวพระคลังข้างที่	(พรม ศรีรอด)	๑๑-๑๒ ชัยชนะสงคราม
๔๒. โรงทหารบก	พระดุสิตวันวิจารณ์ คนเฝ้า ๑ คน	๑ พิลึกฤทธิ์ไทย
	(นก ศกุนตะมาลิก)	
๔๓. สโมสรเสือป่า	พระอุทธยานปริรักษ์ (คนเฝ้า) ๑ คน	๒ พิลึกฤทธิ์ไทย
	(อุ่น อุณหวิริยะ)	
๔๔. บ้านนายสนธิ หุ้มแพร	นายสนธิ หุ้มแพร (บุญมา หิรัญมาน)	๑ คน ๓ พิลึกฤทธิ์ไทย
๔๕. บ้านหลวงฤทธิ์ นายเวร	หลวงฤทธิ์ นายเวร (เถา วลัยเสวี)	๑ คน ๔ พิลึกฤทธิ์ไทย
๔๖. บ้านเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์	เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์ (เจน นาคเสวี)	๑ คน ๕ พิลึกฤทธิ์ไทย

3961115149

เอกสารที่ : ๑๖๖

๔๗. บ้านนายรองฉั่น	นายรองฉั่น* ^๑ (สวาสดิ์ สุจจริตกุล)	๑ คน ๖ พิลีกฤทธิ์ไทย
๔๘. บ้านนายรองสนธิ	นายรองสนธิ* ^๒ (เปรี๊ยะ สุจจริตกุล)	๑ คน ๗ พิลีกฤทธิ์ไทย
๔๙. บ้านนายบำรุงราชบทมาลย์	นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปรี๊ยะ กัลยาณมิตร)	๑ คน ๘ พิลีกฤทธิ์ไทย
๕๐. บ้านนายสุนทรมนโนมัย	นายสุนทรมนโนมัย (จำรัส สรวีสุตร์)	๑ คน ๙ พิลีกฤทธิ์ไทย
๕๑. พระวัชรินทรราชนิเวศ	พระวิสุทธิ โยธามาตย์ (เจ๊ก รตันทศนีย์) (คนเฝ้า)	๑ คน — หน้าพระลาน
๕๒. บ้านพระคลังข้างที่ (สวนคนธรรพ)	นายรอง ชัยขรรค์* ^๓ (สมบุญ สุขนธากิรมย์)	— ในสวนคนธรรพ ๑ คน
๕๓. บ้านพระคลังข้างที่ (สวนคนธรรพ)	นายประยูร วรรณโกวิท	๑ คน

สรุปสำมะโนครัวตำบลคูสิต

คน ๓๓	ย้ายออก ๑ (นายสุนทรมนโนมัย) (จำรัส สรวีสุตร์)	เหลือ ๓๒
บ้าน ๔๕	รื้อถอน ๒ (ราย ๓๗ และ ๕๐)	เหลือ ๔๓
หลังคาเรือน ๒๗๐	รื้อถอน ๒ (ราย ๓๗ และ ๕๐)	เหลือ ๒๖๘

พระยาสุนทรพิพิธ*^๔ ได้เล่าเรื่องราวของเมืองคูสิตธานีในสมัยก่อนเสวยราชสมบัติไว้
อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้ คือ

*^๑ นายรองฉั่น (สวาสดิ์ สุจจริตกุล) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายทวด หุ้มแพร
 *^๒ นายรองสนธิ (เปรี๊ยะ สุจจริตกุล) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายสุจินดา หุ้มแพร
 *^๓ นายรอง ชัยขรรค์ (สมบุญ สุขนธากิรมย์) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น นายแสน หุ้มแพร
 *^๔ พระยาสุนทรพิพิธ (เชย มั่นวิบูลย์)

สมัยที่ ๑ เมืองมั่ง

พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ขณะทรงดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมาร เมื่อสำเร็จการศึกษาที่ประเทศอังกฤษแล้ว ก็ได้เสด็จนิวัติคืนสู่กรุงเทพมหานคร โดยผ่านทางทวีปอเมริกาและประเทศญี่ปุ่น ถึงพระมหานครเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) และในเบื้องต้นได้เสด็จประทับ ณ พระตำหนักสวนอัมพา

พระตำหนักสวนอัมพา ตั้งอยู่ในบริเวณวังปารุสกวันปัจจุบัน ทางด้านทิศตะวันตกเป็นตำหนักไม้ ต่อมาจึงได้สร้างพระตำหนักตึกที่เป็นวังปารุสกวันปัจจุบันขึ้นเป็นที่ประทับ แต่ชั้นต้นก็มีชื่อว่า พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ส่วนวังปารุสกวันที่แท่นนี้ ก่อตึกที่อยู่ติดไปทางทิศใต้ อยู่ในบริเวณติดต่อกัน ตามแนวถนนราชดำเนินนอก และมีกำแพงคั่นกลาง เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ดังนั้น ในสมัยนั้นจึงได้มีชื่อเรียกแยกเป็น ๒ วัง คือ วังจิตรลดาร ๑ วังปารุสกวัน ๑ ภายหลังต่อมา เมื่อได้ทรงสร้างพระราชวังใหม่ขึ้นที่ฝั่งดินด้านเหนือสนามม้าราชตฤณมัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวมพระตำหนักจิตรลดาร และวังปารุสกวันเป็นวังเดียวกัน คงเรียกนามว่าวังปารุสกวัน และพระราชทานนามวังที่สร้างใหม่ว่า วังจิตรลดารโหฐาน*

ขณะที่ประทับ ณ ตำหนักอัมพวาดังกล่าวแล้ว ประมาณกลางปี พ.ศ. ๒๔๔๖ (ร.ศ. ๑๒๒) ก็ทรงสร้าง “เมืองมั่ง” ขึ้น เมืองที่กล่าวนี้ก็คือ ทำอย่างขนาดเล็ก เรียกว่า เมืองตุ๊กตา แต่มีแบบแผนในการทำ และมีระเบียบในการจัด ทั้งคงจะมีความมุ่งหมายในการทำขึ้นทดลองเป็นแน่นอน

สิ่งที่สร้างขึ้นในบ้านเมืองนี้ อันจัดขึ้นเป็นบริเวณนั้น ก็มีแต่ลำน้ำลำคลอง ซึ่งทำขึ้นด้วยวิธีที่อื้อฉาว โบกปูน มีถนนและตราราง มีหมู่บ้านเรือน ตลอดจนมีสวนและสนาม ในการทรงจัดสร้างในสมัยนั้น ยังไม่เป็นการกว้างขวาง ผู้ที่ร่วมด้วยก็ยังไม่มียศและหน้าที่ส่วนตนประการใด เพียงแต่คอยปฏิบัติกรณตามพระราชประสงค์ ทั้งพระองค์เองก็ไม่สู้จะมีเวลานัก เพราะต้องเสด็จเข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเป็นเนืองนิตย์

ส่วนชื่อเมืองที่ทรงตั้งว่า “เมืองมั่ง” นั้น ดูเหมือนเกือบจะไม่มีใครรู้ว่ามาจากอะไร เพราะมิได้พระราชทานพระราชกระแสให้ทราบ หรือจะพระราชทานให้รู้จักก็คงเฉพาะท่านที่เป็นผู้ใหญ่ๆ บางคนเท่านั้น ภายหลังผู้ที่สนใจจึงสอบสวนค้นหากันเอาเอง ซึ่งในที่สุดก็คาดหมายว่าคงจะมาจากนามพระตำหนักนั้นเอง คือ อัมพา แปลว่า มะม่วง และมะม่วง ภาษาอังกฤษ

* วังจิตรลดารโหฐานที่กล่าวนี้ คือพระตำหนักจิตรลดารอันเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน ที่เดิมแห่งนี้เรียกกันว่า “ทุ่งส้มป่อย”

เรียกว่า แมงโก หรือ มังโก ดังนั้นจึงเชื่อกันว่า เมืองมัง ก็คือเมือง มะม่วง เพราะถ้าจะชื่อว่า
เมืองแมง ก็คงไม่เหมาะเจาะเป็นแน่

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๓) พระองค์ก็เสด็จทรงผนวชเป็นพระภิกษุตามราชประ-
เพณี เมืองมังก็ต้องขุดตามลงเพียงเท่านั้น

สมัยที่ ๒ นคราภิบาล (Municipality)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงลาผนวชแล้ว ก็เสด็จประทับ ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน (วังปารุสกวัน) ซึ่งสร้างเสร็จแล้ว และใน พ.ศ. ๒๔๔๘ (ร.ศ. ๑๒๔) พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จประพาสเมืองพายัพ ซึ่งสมัยนั้นยังไม่มีรถไฟไปถึง พระองค์ต้องเสด็จโดยทางชลมารคและสถลมารคด้วยขบวนช้าง ม้า ตั้งแต่จังหวัดอุตรดิตถ์ขึ้นไปโดยตลอด ในเรื่องการเสด็จประพาสหัวเมืองไกลๆ กันดารต่างๆ นี้ ดูเหมือนจะเป็นพระบรมราโชบายในพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ก็มีพระราชประสงค์จะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ซึ่งจะสืบราชสันตติวงศ์ต่อจากพระองค์นั้น ได้เสด็จประพาสโดยทั่วๆ ไป ดังที่พระองค์เคยทรงกระทำมา และโดยเฉพาะหัวเมืองภาคพายัพ พระองค์ก็ยังมีเคยเสด็จประพาส ดังนั้นในโอกาสแรก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จประพาสหัวเมืองภาคพายัพก่อน เพื่อเป็นโอกาสได้ทรงศึกษาความเป็นไปของบ้านเมือง และอาณาเขตพระราชอาณาเขตด้วยพระเนตรพระกรรณโดยตรง และทั้งนี้ก็ย่อมเป็นที่ต้องพระราชประสงค์แห่งพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าประกอบด้วย ดังจะให้เห็นว่าในปีต่อๆ มาพระองค์ก็ทรงหาโอกาสตามเสด็จประพาสหัวเมืองภาคใต้ทั้งฝ่ายตะวันออกและตะวันตก และหัวเมืองภาคกลางตามลำดับ

ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ (ร.ศ. ๑๒๕-๑๒๖) เมื่อพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเสด็จกลับจากประพาสเมืองพระร่วงและจังหวัดภาคเหนือต่างๆ แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จประพาสทวีปยุโรปเป็นครั้งที่ ๒ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ ดังนั้นในปีนั้นสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าจึงไม่มีพระราชวโรกาสออกนอกพระนครได้ การทดลองวิธีการปกครองบ้านเมืองอันสืบเนื่องมาจากเมืองมั่งจึงได้เริ่มขึ้นอีก ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน (วังปารุสกวัน) และคราวนี้มีได้ทำเมืองตุ๊กตาอย่างเมืองมั่ง แต่ได้สร้างเรือนแถวขึ้นตลอดแนวกำแพงที่กั้นระหว่างพระตำหนักจิตรลดากับปารุสกวันเก่า และโปรดเกล้าฯ ให้มหาดเล็กชั้นเด็ก ๆ ซึ่งแต่ก่อนอยู่บนพระตำหนัก เฝ้าอยู่ในห้องแถวดังกล่าวนี้ห้องละ ๒ คน สมมุติเป็นหมู่บ้านและเจ้าของบ้าน จะต้องรักษาความสะอาดให้เรียบร้อย ตกแต่งบ้านเมืองของตนเองให้สวยงาม เป็นการประกวดประชันชิงรางวัลกันด้วย และกำหนดพื้นที่ในวังเป็นบริเวณเฉพาะชั้น มีทั้งสนาม สระน้ำ และเนินดินถือเป็นเขตการปกครอง บรรดามหาดเล็กเด็ก ๆ นั้นเองเป็นราษฎรในเขตปกครองนี้ โดยมีวิธีการ คือ

ลักษณะการบริหาร มีกณากิบาลเป็นหัวหน้าปกครอง ทำนองนายกเทศมนตรี ๑ เลขานุการ ๑ เป็นหน้าที่ฝ่ายธุรการทั่วไป ๑ โยธาธิการเป็นเจ้าหน้าที่ในการก่อสร้าง และรักษาความสะอาด ๑ นายแพทย์สุขาภิบาลเป็นเจ้าหน้าที่ในการรักษาพยาบาล ๑ และเชษฐบุรุษ ๑ ซึ่งเป็น

หัวหน้าหรือผู้แทนราษฎรในท้องถิ่น เจ้าหน้าที่เหล่านั้นรวมเป็นสภากรรมการ เป็นองค์การบริหาร การปกครอง

ตำแหน่งนคราภิบาลและเซฐบุรุษนั้น ราษฎรประชุมกันเลือกตั้งขึ้น

ในขั้นต้น เริ่มดำเนินการโปรดเกล้าฯ ให้พวกมหาดเล็กเด็กๆ ที่เป็นราษฎร และมหาดเล็ก ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นข้าราชการในพระองค์ อันจะได้ช่วยทำหน้าที่เป็นหัวหน้างานต่อไปนั้นประชุม พร้อมกัน และทรงอธิบายให้ทราบวิธีการและวัตถุประสงค์โดยสังเขป ต่อไปก็มีการโหวตเลือก นคราภิบาล เซฐบุรุษ และการเลือกสรรแต่งตั้งเลขาธิการ นายแพทย์สุชาภิบาล (แพทย์ ประจำพระองค์)

หนึ่ง ในบังคับบัญชาของเลขาธิการนั้น ยังมีแผนกคลัง แผนกตำรวจ สำหรับอยู่ยามและ คอยทำหน้าที่ดับเพลิงอีกด้วย ในการดับเพลิงก็มีเครื่องสูบลม และมีการฝึกซ้อม เพื่อความพร้อม เปรียงเสมอๆ อย่างน้อยก็ได้ประโยชน์ที่ได้สูบน้ำขึ้นมารดต้นไม้และสนามหญ้า การอยู่ยาม นอกจากประโยชน์ประเภทอื่นแล้ว ก็ยังคอยดูแลไม่ให้ใครทำสกปรกกรรโช และไม่ให้ราษฎร หนีเที่ยว ถึงเวลากำหนดให้เข้านอนแล้ว ตำรวจก็จะเดินตรวจตามหน้าห้อง เพื่อไม่ให้ใครทำ ความรบกวนหรือเกิดเหตุภัยใด ๆ ขึ้น เครื่องแบบของตำรวจพวกนี้ก็คล้ายกับเครื่องแบบตำรวจ ของรัฐสมัยนั้น ก๊อกางเกงรัดได้เข้า เลื่อนอกกระดุม ๕ เม็ด แต่ใช้ผ้าสีน้ำเงินแก่ ดุมโลหะขาว หมวกเก๋ก็เป็นสีน้ำเงินแก่ กาดเข็มขัดนอกเสื้อ มีกระบองเหน็บอยู่ที่เข็มขัดเป็นอาวุธ ส่วน แผนกโยธาธิการ ก็มีกองงานสำหรับทำความสะอาดเป็นประจำ โดยใช้พวกกรมช่างที่ทางการส่ง มาประจำการในวังเป็นกำลังงาน สำหรับกองรักษาพยาบาล ก็จัดสถานที่ขึ้นส่วนหนึ่งเป็นทำนอง คลินิก มีเวชภัณฑ์ที่จำเป็นเตรียมไว้พร้อมเพียง นายแพทย์ประจำพระองค์มาประจำการทุกวัน เมื่อราษฎรคนใดเจ็บป่วย นายแพทย์ก็จัดการรักษาพยาบาลให้ คราวใดปรากฏว่าเกิดโรคติดต่อ ขึ้นภายในพระนคร นายแพทย์ก็ให้คำแนะนำรักษาป้องกันตัว

หนังสือพิมพ์ โปรดเกล้าฯ ให้ออกหนังสือพิมพ์ขึ้นในเขตนคราภิบาลฉบับหนึ่ง เป็น หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์มีชื่อว่า “ชวนหัว” ฉบับหนึ่งมีประมาณ ๑๐ หน้าเศษ ถึง ๒๐ หน้า ปกเขียวเป็นรูปหัวคนแบบตลก ก็อธิบายสั้นๆด้วยสีแดง บทประพันธ์ในหนังสือนี้ก็มิใช่ว่าสาร ตลอดจนข้อบังคับอันเกี่ยวกับเขตปกครองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องชวนหัว และเรื่อง เรืองรมย์อื่น ๆ ซึ่งโดยมากก็เป็นเรื่องพระราชนิพนธ์เกือบทั้งสิ้น

ธนาคาร โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งแบงก์ (สมัยนั้นยังไม่เรียกธนาคาร) เพื่อรับฝากเงินขึ้น แบงก์หนึ่ง มีชื่อว่า “ลัฟอเทีย” ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงเป็นประธานกรรมการ พล.อ. เจ้าพระยา

รามราชมพ และพระยาภคธาธรบดี*๑ เป็นกรรมการ จึงได้เอาคำขื่อนามเดิมของท่านทั้งสองมาเป็น
ชื่อเบ๊งก์ ม.ล.เพื่อ-พอ และ เทียบ-เทียบ. ส่วนคำว่าสินนี้มีความหมายว่าใหญ่ ได้แก่พระองค์เอง
บรรดาราษฎรคือมหาเด็กชั้นเด็ก ต่างได้รับพระราชทานเงินเดือนกันคนละ ๕ บาทบ้าง
๑๐ บาทบ้าง เป็นเสมือนพอกเก็ตมันนี่ เพราะโดยปกติไม่มีทางใช้จ่ายอย่างใดเลย ทุกสิ่ง
ทุกอย่างได้รับพระราชทานทั้งสิ้น แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้นำเงินเข้าฝากแบงก์ ทรงอธิบายถึง
วิธีการปฏิบัติและประโยชน์ในการฝากเงินให้เข้าใจทั่วกันดี และมหาเด็กข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
บางคน ก็ได้นำเงินเข้าฝากแบงก์เหมือนกัน

ภาษีอากร ในสมัยนั้น ในเรื่องภาษีอากรยังไม่มีบทบัญญัติเป็นหลักฐานที่เดียว ดูเหมือน
ราษฎรจะต้องเสียอะไรบ้างเพียงเล็กน้อย แต่ก็จำไม่ถนัดนัก ที่จำได้มันคงมีอยู่ประการหนึ่ง คือ
สมัยนั้นปรากฏว่าไม้ขีดไฟญี่ปุ่นเริ่มส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยมาก และมักทำให้เกิดไฟ
ลุกขึ้นได้ ดังนั้น จึงได้มีการประกาศภาษีไม้ขีดไฟญี่ปุ่นอย่างแรง เมื่อใครนำเข้ามาในเขตปกครอง
จนถึงข้าราชการประจำราชสำนักที่เข้ามาเฝ้ากลับต้องถูกค้นกระเป๋าทุกอัน ทั้งการที่จัดเก็บภาษี
ขึ้น ก็เพื่อป้องกันอันตรายโดยปริยายนั่นเอง

สโมสร ในเขตปกครองคือในวัง มีโรงบิลเลียดอยู่แล้ว มีบิลเลียดอยู่โต๊ะหนึ่ง และเมื่อ
ได้สร้างห้องแถวสำหรับพวกเด็ก ๆ ขึ้น ก็มีห้องใหญ่ที่ปลูกต่อเนื่องกันลงไปบนสระน้ำอีกส่วน
หนึ่ง และมีชานกว้างอยู่ทางด้านหน้า ห้องที่ทำเป็นสโมสรสำหรับราษฎรชุมนุมกัน มีโต๊ะปิงปอง
และเกมเล่นอย่างอื่น ๆ ส่วนเล่นฟุตบอลก็ใช้สนามใหญ่หน้าเรือนแถวเป็นที่เล่น กับในสระน้ำ
นั้นยังมีศาลารูป ๖ เหลี่ยมขนาดใหญ่ ปลูกลงในสระน้ำอีกหลังหนึ่งเป็นที่สำหรับประชุมราษฎร
และบางครั้งเมื่อทรงว่างพระราชกิจ ก็เสด็จลงมาประทับ ณ ศาลานี้ พวกราษฎรและเจ้าหน้าที่
ปกครองก็ประชุมกันเฝ้าพร้อมหน้า

*๑ ทั้งสองท่านนี้ในขณะนั้นเป็น ม.ล.เพื่อ และนายเทียบ (นามสกุลยังไม่ได้พระราชทาน)

สมัย ๓ ดุสิตธานี (การปกครองแบบสภา)

ในสมัยที่ ๓ นี้ นับว่าเป็นความจริงจึ่งมาก กล่าวไม่ผิดว่าเป็นการเปิดโรงเรียนแบบทันสมัยศึกษา สอนเสนาบดีและข้าราชการที่เข้าไปร่วมอย่างกว้างขวางทีเดียว ลักษณะการสร้างเมืองก็ดี และวิธีบริหารการดำเนินก็ดี มีหลักการปฏิบัติและจัดทำอย่างเคร่งครัดและเป็นระเบียบอย่างวิธีทางการ มีหลักอันควรศึกษาพิจารณาอย่างขึงทั้งในทางนิติบัญญัติและพฤตินัย กล่าวได้ทีเดียวว่า แม้ปัจจุบันนี้ประเทศชาติของเราจะได้ชื่อว่า ปกครองโดยระบอบประชาธิปไตยแล้ว ก็ดี แต่ระบบดุสิตธานีของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ก็หาได้ล้าสมัยมิได้ และกิจการบางประการในการปกครองส่วนภูมิภาคขณะนี้ อาจว่ายังไม่ถึงขั้นระบบดุสิตธานีของพระองค์ก็เป็นได้ ถ้ากล่าวนี้จะเกินไปหรือไม่ จะพิจารณาได้ดังที่จะเล่า

ระยะเวลา พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ โดยเสด็จจากกรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ และเสด็จกลับถึงพระนครเมื่อเดือนพฤศจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ครั้น พ.ศ. ๒๔๕๑ (ร.ศ. ๑๒๗) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าก็เสด็จประพาสสมณชลธิ์บักซ์ได้ โดยพระบรมราโชบายดังกล่าวแล้วข้างต้น เมื่อเสด็จกลับจากมณฑล บักซ์ได้แล้ว พอถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร.ศ. ๑๒๙) พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็เสด็จสวรรคต และสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถ นับตั้งแต่นั้นมาก็ต้องทรงหมกมุ่นต่อราชการแผ่นดิน ในฐานะพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติ

พระราชปรารภ ๕ ประการ

ของ ร. ๖

ประเทศสยามเป็นประเทศที่บริบูรณ์พูนสุขโดยธรรมชาติในเรื่องของข้าวปลาอาหารมาตั้งแต่โบราณกาล จนถึงกับมีนามว่าเป็นเมืองทอง เพราะพระราชราษฎรทำมาหาทรัพย์เข้าพกเข้าห่อได้ง่ายๆ เหมือนมีบ่อทองอยู่ทั่วประเทศ ฉะนั้น บรรพบุรุษของเราท่านจึงมักพูดว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ก็ถึงจะไม่ต้องขวนขวายอะไรมาก ก็ยังไม่อดตาย นี่ก็เป็นเรื่องจริงๆ ที่ผู้เขียนเคยเห็นคนรุ่นปู่ย่าตายายของเรานั้นบางคนไม่ต้องทำนาปลูกข้าวเอง ก็มีข้าวเปลือกขาย เพราะเหตุว่าเมื่อชาวบ้านที่เขาลงทุนลงแรงปลูกข้าวจนเก็บเกี่ยวเอาข้าวในนาไปแล้ว พวกคนจนๆ ก็ตามไปเก็บข้าวรวงหล่นตามท้องนาเรียกว่า “เก็บข้าวตก” เอาไปขายอันเป็นอาชีพเลี้ยงชีวิตได้ ไม่มีใครเขาหวงกันแต่อย่างใด พอถึงเวลาที่น้ำเหนือหลากลงมาตามแม่น้ำลำคลอง คนจนๆ

ก็ลงไปนั่งที่หัวตะพานน้ำ เอาสวิงช้อนปลาสร้อยตัวเล็กๆ ที่ว่ายลงมากับกระแสน้ำ เอาไปขาย
ได้เป็นเงินเป็นทอง หรือเวลาเข้าฤดูแห่งแล้งเขาก็เอาสุ่มไปครอบหาปลาตามบึงตามหนอง ก็
ได้ปลามาสมใจ บ้างก็ไปนั่งตกเบ็ดตกปลาตามริมแม่น้ำลำคลอง บรรพบุรุษของเราจึงกล่าวได้
เต็มปากว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เพราะเหตุเหล่านี้ เมื่อประเทศไทยของเราเป็นเมืองทอง
สมชื่อเช่นนั้นแล้ว พวกมหาอำนาจชาวตะวันตกก็พากันมาล่าเมืองต่างๆ ของแหลมทองไปเป็น
เมืองขึ้น จนเหลืออยู่แต่ประเทศไทยประเทศเดียวที่เป็นเอกราช และไม่ต้องมีความสงสัยแม้แต่น้อย
เลยว่า เมืองไทยต้องตาต้องใจของมหาอำนาจทั้งหลายเป็นอย่างมากตลอดมา พระบรม
ราชวงศ์จักรีผู้ปกครองประเทศท่านได้ใช้ความฉลาด และความปรีชาญาณเต็มพละกำลัง
การเมืองจนตลอดรอดฝั่งต่อเนื่องกันมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ ก่อรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถมาก ทรงมีพระราชโอรสมากมายหลาย
พระองค์ที่กำลังจะทรงพระเจริญวัยไล่เลี่ยกันทั้งนั้น ได้ทรงเลือกสรรพระราชโอรสพระองค์ใหญ่
คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศขึ้นเป็นองค์รัชทายาท ก็ผู้สืบสันตติวงศ์แทนพระองค์ในภาย
หน้า แล้วทรงเลือกสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอองค์รองลงมาส่งออกไปศึกษาหาความรู้ในดินแดน
ภาคพื้นยุโรป มีอาทิเช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ที่ต่อมาได้ทรงเป็นพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธจะเสด็จออกไปศึกษาในทวีปยุโรปนั้น
ทรงมีพระชนม์ ๑๓ พรรษาเท่านั้น ก่อนออกเดินทางเพียง ๓๘ วัน ฝรั่งเศสก็นำเรือรบเข้า
มาบุกรุกประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ การกระทำของฝรั่งเศสเป็นผลที่ทำให้
ไทยเจ็บแค้นมาก สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ แม้จะทรงพระเยาว์เช่นนั้นก็ข้อมตรชนกพระ
ทัยดีว่าอะไรเป็นอะไร พระองค์ทรงบากบั่นศึกษาในต่างประเทศไปได้เพียง ๑๓ เดือน สมเด็จ
เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศองค์พระยุพราชก็บังเอิญสวรรคตลง ทำให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธต้อง
เป็นองค์รัชทายาทต่อไป และพระองค์ทรงมีเจ้าพระยาพระเสด็จพระเจ้าสุเรนทรธิบดี (ม.ร.ว.
เบญ มาลากุล) ผู้เป็นพระอภิบาลที่มีความรอบรู้ในแต่้มกุของวิเทโศบายอย่างสูง ถึงกับกล้า
กราบบังคมทูลเตือนภัยจากชาติมหาอำนาจถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่าง
ตรงไปตรงมา ไหนเลยสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธจะไม่ทรงรู้เรื่องทั้งหมดด้วย ก่อนที่จะสำเร็จ
การศึกษาเข้ามาสู่ปัทมุนีนั้น จะต้องเตรียมพระองค์เพื่อบริหารประเทศไว้ล่วงหน้าอย่างเสีย
ไม่ทั้งลาอยู่พร้อมแล้ว พระบรมโอรสาธิราชพระองค์นี้เสด็จกลับมาสู่พระมหามณเฑียรเมื่อวันที่
๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๕ พระองค์มีพระชันษาเพียง ๒๒ เท่านั้น

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๓ เป็นเวลาต่อมาอีก ๘ ปี สมเด็จพระบรมชนกนาถก็เสด็จสวรรคต
พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปรับปรุงประเทศชาติตามพระราช
ปรารถนา ที่พอจะยกขึ้นมาอ้างไว้ อันเป็นเรื่องที่รู้กันอยู่ทั่วไป ๕ ประการด้วยกัน

ประกาศที่ ๑ เรื่องป้องกันประเทศชาติ เนื่องจากนโยบายเดิมของไทยเรานั้นใช้วิธียอม
ยอมกับอริราชศัตรู เพราะรู้ว่าประเทศไทยไม่พร้อมที่จะต่อสู้กับมหาอำนาจ แต่รัชกาลที่ ๖ ทรง
เห็นว่าถ้าขึ้นเดินพระบรมราโชบายแบบนั้นต่อไป ผลที่สุดไทยเราก็ไม่มีแผ่นดินจะอยู่อย่างอิสระ
ภาพ จึงตัดสินพระราชหฤทัยปลุกประชาชนให้รักชาติ ชักชวนข้าราชการพลเรือน และประชา
ราษฎร รวมทั้งบรรดาชาวต่างด้าวทั้งหลายที่เข้ามามีรากฐานบ้านเมืองท่ามาหากินอยู่ในเมืองไทย
ก็พระราชทานโอกาสให้มีเกียรติเข้าร่วมเป็นกองอาสารักษาดินแดน ให้ชื่อว่า “เสือป่า” ทำให้
ประเทศไทยมีกองเสือป่ารักษาดินแดนเต็มไปทุกหัวระแหง ทุกคนต่างร่วมใจรวมกำลังพร้อมที่
จะป้องกันบ้านเมืองอย่างเต็มที่ ที่สำคัญมากก็คือ เสือป่ารักษาดินแดนที่เป็นกองอาสาสมัครซึ่ง
มีภูมิลำเนาอยู่ตามชายเขตแดนเป็นหน่วยกันรบที่ทำหน้าที่ป้องกันอริราชศัตรู อยู่ในท้องถิ่นของ
ตนริมเขตแดนซึ่งเรามีสัญญาทางพระราชไมตรีมิให้ตั้งกองทหาร เราที่ตั้งกองเสือป่าที่ชำนาญภูมิ
ประเทศประจำอยู่ได้ เป็นการได้เปรียบข้าศึกเป็นอย่างมาก จนกระทั่งทำให้ประเทศที่คิดไม่ซื่อหยุด
รุกรานข่มขู่ไทยตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แลพระองค์ยังจួយโอกาสเดียวกันฝึกฝนกุลบุตรผู้ที่จะเติบโต
ขึ้นมารับหน้าที่แทนพ่อและปู่ตาของตนในอนาคต ซึ่งเป็นพยานให้เห็นว่าพระองค์ทำงานชั้น
นี้ได้สำเร็จสมพระราชประสงค์เต็ม ๑๐๐% แล้ว

ประกาศที่ ๒ วางแผนการศึกษา เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ประเทศไทยให้การศึกษานักเรียน
ในชั้นมัธยมเพียง ม.๖ เท่านั้น พระองค์เร่งรัดให้เรียนเพิ่มสูงขึ้นเป็นชั้น ม.๘ ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียน
มีความรู้เพียงพอสำหรับชั้นมหาวิทยาลัย พระองค์ทรงรอเวลาอยู่ถึง ๕ ปี จึงสามารถเปิดจุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย ขึ้นมาเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทย คือ ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ นอกจากนั้น
ได้ใช้ประกาศพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับแก่ไพร่ข้าแผ่นดินของพระองค์ให้เป็นพลเมือง
ที่มีการศึกษาทั่วประเทศ

ประกาศที่ ๓ ทรงเป็นห่วงวัฒนธรรมประจำชาติ เพราะความสำคัญในการเป็นชาติที่เจริญ
นั้น ต้องมีวัฒนธรรมอันเป็นมิ่งขวัญของชาติอยู่อีกด้วย จึงได้ทรงตั้งกรมมหรสพขึ้นมา ทำให้ได้
มีโอกาสนับฟูของดีของชาติที่กำลังจะสูญไปในเวลานั้นได้มีชีวิตชีวาขึ้นมา และได้เป็นมรดกตก
ทอดถึงอนุชนรุ่นหลังๆ เป็นอันมากอยู่ในปัจจุบันนี้ นับว่าพระองค์ทรงใช้พระราชอุตสาหะเป็น
อย่างมาก

ประกาศที่ ๔ การออมทรัพย์ของประชาชน ทรงเห็นว่าการออมทรัพย์เป็นสิ่งจำเป็นอย่าง
หนึ่งจึงทรงออกพระราชบัญญัติตั้งคลังออมสินสำหรับประชาชน คนมีรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็มี
โอกาสที่จะออมทรัพย์ได้ด้วย มีวิธีดำเนินงานแตกต่างไปจากธนาคารโดยทั่วไป นอกจากนั้น
เมื่อได้ขยายกิจการกว้างขวางออกไปทั่วประเทศ ทำให้ชาวไร่วางนาที่อยู่ห่างไกลความเจริญ

เมื่อได้ขายพืชผลของตนออกไปได้ ก็มีโอกาสดำเนินเงินของตนไปฝากเจ้าคลังออมสิน แทนที่จะเก็บไว้กับตัว หรือฝังซ่อนไว้ในแผ่นดิน ซึ่งรังแต่จะได้รับความสูญเสียไปด้วยเหตุฉุกละหุก หรืออาจจะถูกขู่เข็ญจากผู้ร้ายใจทมิฬทำให้เสียทรัพย์ หรือถ้าไม่เสียทรัพย์ก็อาจถูกผู้ร้ายฆ่าเสียก็ได้ ความคิดในเรื่องคลังออมสินของพระองค์ จึงนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งประการหนึ่ง

ประการที่ ๕ เรื่องเมืองดุสิตธานี การตั้งเมืองดุสิตธานีนั้น เป็นการปลูกคนไทยขึ้นให้รู้จักแนวทางของประชาธิปไตย เพราะทรงทราบดีว่า การที่ประเทศสยามจะยึดการปกครองอย่างสมบูรณ์ตามสิทธิราชอย่างแบบของเก่า จะคงอยู่ต่อไปหาได้ไม่ จำต้องให้เรียนรู้เอาไว้เพื่อความเจริญในอนาคต งานของพระองค์ยังไม่ทันสำเร็จก็มาด่วนเสด็จสวรรคตเสียก่อน

ผู้เขียนใคร่จะให้ผู้อ่านทั้งหลายได้พบความจริงอย่างหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางแผนปรับปรุงชาติตามอุดมคติของพระองค์ก่อนแล้วทุก ๆ ประการ ตั้งแต่ยังทรงเป็นพระบรมโอรสาธิราชอยู่ ซึ่งผู้เขียนขอทบทวนพระราชจริยวัตรให้ฟังโดยละเอียดดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ ทรงวางแผนป้องกันชาติ ในเวลาประทับอยู่ที่พระราชวังสราญรมย์ ใคร ๆ ก็ย่อมรู้อยู่ทั่วไปว่า ทรงให้มหาดเล็กซ้อมรบบ่อย ๆ ในพระราชอุทยานสราญรมย์ เช่น แบ่งคนออกเป็น ๒ ฝ่ายซ้อมรบกันบ้าง ปราบเจ็ทก่อการอั้งยี่บ้าง สอดแนมกันเองบ้าง บรรดามหาดเล็กโอนอ่อนตามพระราชหฤทัย แต่หารู้ไม่ว่าทรงมีพระราชเจตนาจะตั้งกองเสือป่าขึ้นมาช่วยประเทศชาติบ้านเมือง คนทั้งหลายเข้าใจกันว่า ที่ทรงปฏิบัติไปนั้นเสมือนเป็นของเล่น ๆ เพื่อทรงพระราชสำราญ แม้กระทั่งบรรดานักเรียนนายร้อยรุ่นปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ก็เข้าใจความหวังดีของพระองค์ไปในทางผิด ๆ พอเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ ทรงตั้งกรมกองเสือป่าขึ้นมา ก็กลายเป็นตั้งขึ้นเพื่อจะแข่งดีกับทหารของชาติ บางคนร่วมใจกันคิดกบฏ เรียกว่า “คณะก่อการ ร.ศ. ๑๓๐” เพราะหิส์ที่พระสยามเทวาธิราชยังคุ้มครองอยู่ คนไทยจึงพ้นจากความวุ่นวายภายในประเทศ ถ้าเหตุการณ์ไม่สงบโดยสันติ มื่อที่ ๓ คือ พวกกล้าเมืองขึ้นจะยื่นมือเข้าบุกรุกไทย เราจะต้องเป็นเมืองขึ้นไปในครั้งนั้นโดยง่ายก็เห็นได้

ประการที่ ๒ เรื่องการศึกษา พระองค์ทรงอยู่ในฐานะลำบาก เพราะมีพระชนมายุน้อย จึงไม่มีแว้วว่าได้ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องแต่ประการใด แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความที่ทรงเป็นผู้รู้ปราดเปรื่องในทางภาษาศาสตร์อยู่แล้ว จึงอดเสียมิได้ที่จะทรงทำงานให้เป็นประโยชน์ เช่น ทรงออกหนังสือพิมพ์ที่วิบูลย์หา ทรงเขียนนิทาน ทรงแต่งบทละคร และทางวรรณกรรมต่าง ๆ ฯลฯ เป็นทางออก

ต่อไปนี้ผู้เขียนได้นำข้อความของพระยาสุนทรพิพิธ ซึ่งท่านได้เขียนเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับ การทรงสนพระราชหฤทัยให้การศึกษาแก่มหาดเล็กข้าหลวงเดิม เมื่อยังดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ถิ่น

ท่านได้เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า ขณะที่ประทับอยู่ที่พระราชวังสราญรมย์ เมื่อยังทรงเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ถิ่นนั้น ทรงสนพระราชหฤทัยแก่มหาดเล็กที่ถวายตัวเป็นอย่าง ยิ่ง ทรงเกรงว่าจะไม่มีการศึกษาเพียงพอ จึงได้ตั้งโรงเรียน “ยุพราช” ขึ้นที่พระราชวังสราญรมย์ แล้วเปิดชั้นเรียน จำรงมาเปิดการสอน นักเรียนทุกคนจะต้องมาโรงเรียนและเลิกตามกำหนด เวลาที่ทรงตั้งไว้ นอกจากนั้นยังทรงสละเวลาอันมีค่าส่วนพระองค์เป็นอาจารย์สอนในชั่วโมง พิเศษ จนกระทั่งปลายรัชกาลที่ ๕ จึงเสด็จมาสอนไม่ได้ เพราะมีพระราชกิจจานุกิจที่จะต้องทำ ถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถมากยิ่งขึ้น ส่วนนักเรียนของโรงเรียนส่วนพระองค์ได้รับการ เข้มงวดกวดขันเป็นพิเศษ เช่นวันหนึ่ง นายปรานีต บุนนาค มาโรงเรียนสายก็ถูกสอบสวน เพราะแสดงพิรุณว่าหนีไปเที่ยวจนดึกดื่น จึงถูกลงโทษให้เขียนคำว่า “ต่อไปจะตั้งใจศึกษาเล่าเรียน และจะไม่มาโรงเรียนสาย” เป็นจำนวน ๑๐๐๐ ครั้ง ทั้งส่งคนคุมให้เขียนตอนโรงเรียนเลิก นายปรานีตเขียนอยู่จนกระทั่งเวลา ๒๐.๐๐ น. ไม่ได้ไปรับประทานอาหารเย็นเหมือนคนอื่น จน ถึงเวลา ๒๒.๐๐ น. จึงได้รับประทานอาหารเหลือจากเครื่องเสวย

เรื่องนี้เป็นตัวอย่างให้เห็นว่า พระองค์ทรงเข้มงวดกวดขันในการศึกษา เพราะถือว่า เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งมาตั้งแต่ก่อนเสด็จขึ้นครองราชสมบัติอยู่ก่อนแล้ว

ประการที่ ๓ เรื่องวัฒนธรรมประจำชาติ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมมหรสพ ขึ้น เพื่อให้มีทางอบรมสั่งสอนในทางนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ย่อมเป็นที่ทราบกันว่า พระองค์ ทรงเล็งผู้ชำนาญชั้นครูไว้ฝึกฝน และเป็นผู้ฝึกหัดอบรมมหาดเล็กของพระองค์ให้เล่นโจนจน ออกโรงได้ แสดงว่าทรงเริ่มงานนี้มาตั้งแต่ยังทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฉะนั้นเมื่อ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ จึงตั้งกรมมหรสพขึ้นเป็นกรมใหญ่ เป็นกรมชั้นของกรมมหาดเล็ก โดยทรงขอมหาดเปลื้องพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ไปมิใช่น้อย

ประการที่ ๔ เรื่องตั้งคลังออมสิน ในเวลาที่ยังทรงเป็นพระบรมราชโอรสอยู่นั้น ได้ทรง อบรมสั่งสอนมหาดเล็กส่วนพระองค์ให้เก็บหอมรอมริบ ทรงตั้งธนาคาร “ลีฟอเทีย” ขึ้นในราช ตำหนักส่วนพระองค์ รับฝากเงินของมหาดเล็ก ให้รู้จักวิธีออมเงิน ค่าใช้สอย เป็นวิธีการอบรม ให้รู้จักประหยัดที่ละน้อย จนกว่าจะรวมเป็นปึกแผ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมุ่งหมายสำหรับ ออมทรัพย์ตั้งแต่เยาว์ขึ้นไปจนเป็นผู้ใหญ่ เพื่อให้ทุกคนรู้ว่า การเงินย่อมมีความหมายแก่ทุก ชีวิตและแก่บ้านเมืองเป็นที่สุด ครั้นเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติ ก็ตั้งคลังออมสินขึ้นมาเมื่อวันที่ ๑

เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๖ คลังออมสินเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ย่อมแสดงให้เห็นในทันทีว่า ได้ทรงมีพระราชดำริในเรื่องเศรษฐกิจการเงินมาแล้วเพียงไร และซึ่งจนบัดนี้คลังออมสินก็ได้รับผลสำเร็จยิ่ง ถึงกระนั้นก็ยังมิบุคคลบางคนที่สำคัญตนคิดว่ามีสมองชั้นเลิศ ได้บังอาจกล่าวข้อความเท็จ โดยฉวยโอกาสสอนนักศึกษาผู้จะเป็นปัญญาชนต่อไปในอนาคตให้หลงผิดว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงกีดกันไม่โปรดให้มีการสอนวิชาเศรษฐกิจในสถาบันการศึกษาของไทย ทั้งนี้ชะรอยผู้พูดมุ่งหมายให้เห็นความเด่นของตนเองหรืออย่างไรก็เดายากของท่านผู้อ่านโปรดพิจารณาแปลความเอาเองตามใจท่านเถิด!

ประการที่ ๕ เรื่องของเมืองดุสิตธานี เป็นพระราชเจตนาของพระองค์ท่านเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงมีพระบรมราโชบายอย่างแน่ชัดที่จะจัดเมืองดุสิตธานีขึ้นใหม่โอกาสใดก็โอกาสหนึ่ง ซึ่งได้ทรงทำขึ้นเป็นประจักษ์ตาแก่กันทั่วไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ดังที่จัดทำขึ้นให้เป็นนิทรรศการ ณ หอสมุดแห่งชาติในครั้งนั้น ซึ่งเมื่อได้พิจารณาดูแล้ว แสดงว่าพระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะตั้งโรงเรียนสอนประชาชนคนไทยให้รู้จักวิธีการบริหารบ้านเมือง ตามอย่างอารยประเทศเป็นสำคัญ พระราชเจตนาของเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ นั้น มีหลักฐานอย่างแน่ชัดว่า ได้วางแผนการ หรือทรงฝึกซ้อมหรือทรงทดลองจนกว่าจะเป็นที่แน่พระทัยว่า จะเกิดผลอย่างจริงจังครั้งแล้วครั้งเล่า ดูๆ จะเป็นแบบอย่างในวิธีการปฏิบัติของพระองค์ที่จะทรงทำอะไรแต่ละอย่างไม่เร่งรัดกระทำลงไปอย่างปราศจากความรอบคอบ นอกจากนั้นเมื่อกำลังทรงทดลองอยู่นั้นก็น่าประหลาดอย่างยิ่งที่ข้าราชบริพารของพระองค์หาได้เข้าใจสิ่งที่ต้องพระราชประสงค์ล่วงหน้ากันมาก่อนแม้แต่น้อย แต่เขาทั้งหลายยอมทำด้วยความจงรักภักดี จนกระทั่งเมื่อประจักษ์ผลค่อยๆ ปรากฏให้เห็นในภายหลัง ต่างคนก็ต่างปลาบปลื้มในวัตถุประสงค์นั้น และมารู้กันอีกทีว่า ต้องพระราชปรารภณที่จะสร้างถนนประชาธิปไตยขึ้นไว้เป็นบรรทัดฐานของชาติ และทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญไว้ในโอกาสต่อมา พระราชดำริสิ่งนี้มีพยานบ่งชี้ว่า ทรงเริ่มงานมาตั้งแต่ยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอยู่ โดยเหตุนี้ผู้เขียนจึงนำบทความของพระยาสุรทรรพพิพิธ ที่เขียนลงไว้ในหนังสือราชานุสรณ์ ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ มาลงไว้ ขอท่านได้โปรดพิจารณาอ่านดูจะเห็นได้อย่างชัดเจน ดังต่อไปนี้

ในระบะกาลนี้ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ รวมเวลา ๗ ปี ที่ต้องทรงทอดทิ้งการทดลองวิธีการปกครองบ้านเมืองไปทำการปกครองบ้านเมืองจริงๆ แต่ในระบะ ๗ ปีนี้พระองค์ได้ทรงสร้างสิ่งอื่นๆ อันเป็นประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ และประชาชนเป็นส่วนรวมประการใด อย่างใดบ้างย่อมมีหลักฐานปรากฏอยู่ อันจะพึงระลึกหรือสอบสวนได้โดยทั่วกัน จึงไม่ใช่เรื่องจะกล่าวในทันที

อุบัติการใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ สมเด็จพระบรมมหาธีรราชเจ้าเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับ ณ หาดเจ้าสำราญ จังหวัดเพชรบุรี อันเป็นตำบลชายทะเล เป็นการเปลี่ยนพระราชอิริยาบถตามฤดูกาล และประทับอยู่ประมาณ ๒ เดือน

ในเวลาเย็น เมื่อจะเสด็จลงทรงน้ำทะเล ก็ได้ทรงหาวิธีออกกำลังกายบนชายหาดก่อน ในการนี้มีข้าราชการและข้าราชบริพารโดยเสด็จด้วยจำนวนมาก จึงสะดวกแก่การที่จะหาวิธีการออกกำลังกายด้วยประการต่างๆ เลยเป็นที่รู้กันว่า เมื่อถึงเวลาเสด็จลงน้ำทะเล เหล่าข้าราชการก็พากันมาโดยเสด็จด้วย เป็นการสนุกสนานเกือบประจำวัน

ครั้นแล้วก็มีการสร้างบ้านเมือง ก่อนเสด็จลงทรง คือวางแผนผังสร้างเมืองขึ้นที่หาดทรายและบ้านเมืองที่สำเร็จไปด้วยทราย ซึ่งช่วยกันก่อ ช่วยกันทำขึ้นนั้น ก็สมบูรณ์ไปด้วยปราสาทราชวัง บัณฑิตปราชญ์ และถนนหนทาง วันนั้นสร้างเสร็จแล้ว พรุ่งนี้สร้างต่อเติมอีกตอนใด ส่วนใดที่ทำหายไป เพราะน้ำทะเลท่วมขึ้นมา ก็ซ่อมสร้างขึ้นใหม่ กลายเป็นเรื่องประจำวันไป

การสร้างเมือง พระองค์ทรงกะแผนผังที่ดิน (สนามหญ้า) บริเวณที่จะจัดขึ้นเป็นเมืองดุสิตธานี ข้างพระที่นั่งอุดรด้านตะวันออกเป็นสถานที่สร้างเมือง แบ่งเขตเป็นอำเภอ ตำบล แบ่งพื้นที่เป็นตอนๆ ขนาด ๒-๓ ตารางเมตร สร้างเป็นสถานที่ทำการรัฐบาล วัดวาอารามและสำหรับสร้างบ้านเรือนราษฎรพร้อมทั้งตัดถนนหนทางและแม่น้ำลำคลอง ตลอดจนไฟฟ้าประปา ให้สมกับบ้านเมืองที่สร้างขึ้นตามผังที่ถูกต้องจริงๆ และมีข้อสังเกตในการตั้งชื่อสถานที่อยู่ข้างคือ ถนนแห่งหนึ่งให้ชื่อว่า “ถนนประชาธิปไตย” และวัดๆ หนึ่งมีชื่อว่า “ธรรมาธิปไตย”

๑๓๓

ในการที่ผู้เขียนได้นำเรื่องดุสิตธานีของเจ้าคุณสุนทรพิพิธมาลงไว้ในโอกาสที่มีการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพราะเห็นท่านได้นำเอาเรื่องของอดีตกาลมาไว้ให้เป็นความรู้ส่วนหนึ่ง เกี่ยวกับพระราชปฏิบัติของสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องใดที่ซ้ำกันหรือไม่เกี่ยวกับเรื่องของดุสิตธานี ผู้เขียนได้ตัดออกเพื่อมิให้เสียเวลาท่านผู้อ่าน

สำหรับปัญหาที่จะยืนยันได้ว่า ได้ทรงวางแผนที่จะจัดทำขึ้นในจังหวัดใดหรืออย่างไรต่อมานั้น ก็ปรากฏในบันทึกกราบทูลของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล บันทึกถึงไว้ว่า “เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งสมจิตหวังให้เรือจงจากท่าราชวรดิฐไปยังจังหวัดสมุทรสาครตั้งแต่ก่อน ๘.๐๐ น. และเสวยพระกระยาหารเช้า ณ บ้านพระยาพิเชต-พิเศษพิศัยวินิจฉัยโกศล” ท่านผู้นามเดิม ปลื้ม สุจริตกุล เป็นบิดาของพระยาอุดมราชภักดี

และสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุธรรมมนตรี ผู้เขียนได้ตามเสด็จไปในครั้งนี้ด้วย ได้ประทับแรมดูความเป็นไปต่างๆ อยู่ที่จังหวัดเป็นเวลา ๑๑ วัน พอถึงวันที่ ๒๓ เดือนเดียวกัน ก็เสด็จกลับโดยรถไฟสายทำจัน ครั้นเวลาล่วงมาอีก ๕ วันเท่านั้น ก็เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่หาดเจ้าสำราญ (บางทะเล) และทรงเริ่มสร้างเมืองทรายตามบันทึกของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ผู้เป็นวิทยากรในการสัมมนาต่างพากันลงความเห็น ว่า ที่เสด็จพระราชดำเนินออกไปที่จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งไม่ปรากฏว่าจะมีอะไรเป็นเครื่องชักจูงพระราชหฤทัยอันเป็นสาเหตุให้ควรเสด็จเช่นนั้น จึงเห็นพ้องกันว่า จะทรงออกไปดูตลาดเลในการจะดำเนินตามนโยบายปกครองท้องถิ่นได้หรือไม่ ณ ที่แห่งนี้ เพราะเหตุว่า ถ้าไม่ทรงเลือกจังหวัดที่เหมาะสมเป็นจังหวัดแรกที่จะทรงทดลองแล้ว การดำเนินงานในขั้นต่อไปย่อมหาความนิยมได้ยาก หากจังหวัดใดที่มีเศรษฐกิจดี พลเมืองมีการศึกษาพอพูดกันรู้เรื่อง ก็จะเป็นตัวอย่างให้ก้าวหน้าไปโดยเร็ว

นอกจากนั้น ม.ล. ปิ่น มาลากุล ท่านได้ทำบันทึกทรายวัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ ไว้ตอนหนึ่งดังนี้

เมษายน ๒๔๖๑

- วันที่ ๒๓ เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดเพชรบุรี ประทับ ณ พระที่นั่งสรเพชรปราสาท ในพระรามราชนิเวศน์
- วันที่ ๒๕ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพลับพลาที่ประทับที่บางทะเลเป็นครั้งแรก แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเพชรบุรี
- วันที่ ๓๐ เดิมกำหนดว่าจะแปรพระราชฐานไปบางทะเลวันนี้ แต่เลื่อนไป

พฤษภาคม ๒๔๖๑

- วันที่ ๒ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรม ณ พลับพลาที่ประทับที่บางทะเล
- วันที่ ๓ เสด็จลงที่หาดทรายเวลาบ่าย ทรงเริ่มสร้างเมืองทราย มีกำแพงและบ้อมแล้วสร้างน้ำทะเล ในวันหลังๆ ก็เช่นเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ แต่บางวันก็เพียงแต่สร้างน้ำทะเล
- วันที่ ๒๓ เรือรบหลวงมาสมทบกับเรือ “พาลังทวีป” ที่มาอยู่ก่อนแล้ว ขณะนั้นรวมเป็น ๑๒ ลำ ได้เริ่มทำการประลองยุทธ ราชนาวีเสื่อป่ามาจากกรุงเทพฯ เพื่อดูการประลองยุทธขึ้น
- วันที่ ๒๕ วันวิสาขบูชา มีพิธีเวียนเทียน และจุดดอกไม้ไฟเป็นพุทธบูชา

วันที่ ๒๕ “ทุลกระหม่อมตัว ทุลกระหม่อมพ้าน้อย และในกรมกำแพง” มาเฝ้าทูล
ละอองธุลีพระบาท

วันที่ ๓๐ อ่านพระราชนิพนธ์เรื่อง “ท่านรอง”

มิถุนายน ๒๕๖๑

วันที่ ๑๑ และ ๑๓ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระรามราชนิเวศน์สองวัน เพื่อพระราชทานเลี้ยง
แก่อัครราชทูตสองประเทศ ที่มากราบถวายบังคมลากลับประเทศของตน
เนื่องจากพ้นจากตำแหน่ง

วันที่ ๒๒-๒๖ หมู่นี้มีไฟไหม้อาคารที่เมืองทวายหลายครั้ง ต้องสูบน้ำขึ้นมาดับ หลังจาก
นั้นมีการทำเหมืองแร่ น้ำพุ และน้ำตก

กรกฎาคม ๒๕๖๑

วันที่ ๖ ได้บันทึกไว้ว่า “บ้านเมืองที่ก่อสร้างสวยงามมาก”
วันที่ ๘ แต่งโคลงมาสี่ห้าวันแล้ว แต่งจบในวันนี้ ดังต่อไปนี้

๑ เครื่องสายเสียงแซ่ซ้อง	ดนตรี
บางทะลุครมดี	กรักริน
ทุกคนทุกท่านมี	ความสนุก
ฟังเพราะจับจิตจับ	สดับแล้วสบาย
๑ บางคนก็ได้แต่	นั่งฟัง
เพราะว่าตัวเล่นยัง	ไม่ได้
เห็นเขาดีดสีดัง	จับจิต
อดส่ำห้หากรู้ให้	ให้รู้เรียนวิชา
๑ เข้าเย็นออกเหงื่อให้	สบาย
วิ่งเล่นตามหาดทราย	ที่กว้าง
สุขจิตและสุขกาย	สุขยิ่ง สุขแซ
รูปร่างโตชนม้าง	ใหญ่ขึ้นดีจริง
๑ แสงแดดแสงส่องน้ำ	ก็อประกา การเอย
ตั้งอยู่กลางกงคา	กลั่นนา
ผู้ใดที่รักษา	มีที่ อยู่แ
เรือนเล็กตั้งอยู่ล้ำ	ก่อนข้างในมา

๑ ทรงแดงลงหาดเจ้า

เหล่าราชบริพาร

ทรงกะซังการงาน

สร้างประจุก่ายบ้อม

๑ ทุกสิ่งย่อมเล็กน้อย

น้ำตกคำธารม

ไหลสะพรังขาวสี

ยาวืดเร็วรวดซ้ำ

ตำราญ

พรั่งพร้อม

ก็อุชด ทรายเอย

รอบล้อมเมืองกลาง

แสนดี

ระลอกน้ำ

สะอาด

ประดับด้วยศิลา

ในการเสด็จลงทรงน้ำทะเลที่หาดเจ้าตำราญนี้ ผู้เขียนจำได้ว่าเสด็จลงทรงเป็นประจำทุกวัน และยังเป็นประเพณีที่มหาดเล็กและราชองครักษ์ทั้งหลาย จะต้องรู้หน้าที่คอยอยู่ใกล้ ๆ เพื่อตามเสด็จไปถวายความอารักขาด้วย ก็อลงไปเป็นกลุ่มใหญ่ มีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๓๐-๔๐ คน ในการแต่งพระองค์ลงมาในกลุ่มของข้าราชการนั้น พระองค์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาวไทย จะทรงฉลองพระองค์เป็นชุดพิเศษ สำหรับการลงทรงน้ำทะเลโดยเฉพาะ นั่นคือเป็นฉลองพระองค์ผ้าพระกัปปาสิกพัสตร์ (ผ้าฝ้าย) สีแดง มองเห็นเด่นชัดกว่าคนอื่น ๆ ฉลองพระองค์แดงชุดนี้เป็นแบบเสื้อแขนสั้นแค่ข้อศอก และสะเอวปล่อยอย่างเสรีธรรมดา เป็นเสื้อผ่าอกแบบไม่มีกระดุม แต่ผูกไว้ด้วยผ้าสีเดียวกัน สัญลักษณ์ของสีแดงสำหรับใช้ทรงน้ำนี้ เจ้านายโปรดใช้กันมาในสมัยก่อน ส่วนข้าราชการบริพารอื่น ๆ ที่ตามเสด็จลงไปในที่นั้น การแต่งตัวคิดกันเอาเองโดยไม่มีกำหนดหมายแต่อย่างใด โดยมากก็สวมกางเกงขาสั้น สีเทาบ้าง น้ำตาลบ้าง ดำบ้าง ตามที่ใช้เล่นกีฬา กัน และส่วนใหญ่ใช้เสื้อคอปกสีขาวแทบทั้งนั้น บางคนก็ใช้เสื้อชั้นในคอกลมในการท่องเที่ยวเล่นเล่น ๆ รัชกาลที่ ๖ โปรดในการใช้ฉลองพระองค์แดงด้วยผ้าฝ้ายนั้น เป็นการแสดงถึงพระราชอุปนิสัยของพระองค์ ที่มีความพึงพอพระราชหฤทัย อย่างไทยแท้อยู่เสมอ แม้ว่าพระองค์จะได้เคยเสด็จออกไปรับการศึกษาจากประเทศทางตะวันตกแล้วอย่างโชกโชนนานแสนนาน ก็หาเป็นเหตุที่จะชักจูงพระราชหฤทัยให้ทรงสวมฉลองพระองค์ที่ทำด้วยผ้าชนิดต่าง ๆ ที่เป็นสมัยนิยมตามสถานที่ตากอากาศทุกวันไม่ได้เลย ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้แต่งไว้อีกหลายบทเกี่ยวกับดุสิตธานีบนชายหาด ดังที่นำมาแสดงไว้ต่อไปนี้

๑ พระที่นั่งกระดานนั้น

ลมพัดตรงครุฑไหว

โรงสีก็ติดไฟ

ข้าราชการซ้ำ

อยู่ใน วังแฮ

เลิศล้ำ

ควนพลุ่ง ปล่องเอย

ปลูกบ้านตามใจ

๑ มีถนนตัดแล้ว	หลายสาย
และปลูกต้นไม้ราย	รอบข้าง
เขาถ้ำก่อด้วยทราย	หินประกอบ
น้ำพุแลสล้าง	แก่งแท่นธรรม
๑ บนยอดของดึกนั้น	มีนา พิกาส
เดินบอกตามเวลา	ถูกได้
พอกำสุริยา	จะตก
เขาติดไฟฟ้าให้	สว่างจ้าใหม่
๑ ฟุตบอลรวันเดอร์รี่	มีสนาม
มีหลักมีโกล์ตาม	กะไว้
ลอนเทนนิสน้อยงาม	มีขาย
กอร์ตเบตมินตันได้	ขีดเส้นดีจริง

บทที่ ๑ ข้างบนนี้ได้กล่าวไว้ให้เห็นว่า บ้านเรือนทำด้วยกระดาษ บทที่ ๒ มีการทำถนนขึ้นด้วยทราย และต้นไม้ก็ให้ร่มเงาเล็กไปหกกิ่งไม้มาบัก หาก่อนหินตามบริเวณใกล้เคียงมาก่อเป็นถ้ำ บทที่ ๓ มีการประดับประดาอาคาร เอรูปนาพิกาสกระดาษติดไว้บนยอด บทที่ ๔ ตกแต่งเป็นสนามกีฬา มีอยู่หลายอย่างด้วยกัน

๑ เกาะเล็กอยู่ปากน้ำ	ก็มี
บนยอดโลทเฮ้าส์ดี	ก่อไว้
กลางกั้นจุดไฟสี	แดงฉาด
น้ำทะเลขึ้นไชร	รอบล้อมเกาะงาม
๑ ทหารราบสิบสี่	ประจำเพชร
งัวละครเพลงเสร็จ	เล่นได้
ในการที่เสด็จ	ประทับ นีนอ
เล่นถวายพระบาทให้	เพื่อให้ทรงสราญ

ในบทที่ ๑ ของโคลงข้างบนนี้ เมื่อได้แหวกสายน้ำให้ไหลออกจากอ่างที่ติดอยู่ตอนบนมาถึง สมมุติเป็นลำน้ำ พอถึงตอนปลายสุดข้างล่างก็ทำเป็นสันดอนกลางน้ำ ทำกระโจมไฟไว้เป็นเครื่องหมาย ในบทที่ ๒ ตกกลางคืนกรมทหารเพชรบุรีก็ส่งมารักษาการณ์อยู่ ก็เล่น

จึงถวายทอดพระเนตรยังหน้าพลับพลาที่ประทับของหาดเจ้าสำราญ เพื่อบริการให้เสวยและเป็นที่สำราญพระราชหฤทัย

๑ รื่นขงกั๊ดเจ็บฮ้อ	เต็มที
เป็นคุ่มทวักยี่	กว่าร้อย
แมลงวันก็ยังมี	อยู่อีก
สองอย่างนี้ไม่น้อย	เกิดขึ้นเมื่อไร
๑ ปูลมที่หาดเจ้า	สำราญ
มีมากสุดประมาณ	กะถั่ว
ไล่จับตะลี้ตะลาน	มันเก่ง จริงโว
ตะลี้ตัวใหญ่อ้วน	ทอดแล้วกินกัน

ในโคลงทั้ง ๒ บทข้างบนนี้ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้บรรยายความเป็นอยู่ของหาดเจ้าสำราญ ในเวลานั้นไว้ว่ามีลักษณะอย่างไร

ในการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จแปรพระราชฐานมาสร้างเป็น พระตำหนักประทับอยู่ที่ชายทะเลเป็นเวลานานในครั้งนั้น เนื่องจากทรงมีพระอาการ ประชวรขึ้นก่อน เพราะทรงปวดพระวรกายไปทั่วพระองค์ พระยาแพทยพงศาวตฺยราชบัณฑิต (สุน์ สุนทรเวช) ได้กราบบังคมทูลว่าทรงประชวรด้วยพระโรครุมตัมภ์ จำเป็นต้องเสด็จออกไป ประทับรักษาพระองค์ในสถานที่ตากอากาศชายทะเล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวง ทหารเรือ** ดำรงที่ดินชายทะเลถวาย และได้เลือกเอาที่ตำบลบางทะเล ซึ่งภายหลังพระราชทาน นามว่า “หาดเจ้าสำราญ” สร้างพระตำหนักหลังคามุงจากขึ้นมา

ในโอกาสที่เสด็จออกมาประทับอยู่ชายทะเล อากาศสดชื่นอย่างนี้ จึงเว้นเสียมิได้ที่บรรดา นักโคลงกลอนจะพากันเขียนกวีนิพนธ์ขึ้นตามอารมณ์ของแต่ละคน ซึ่ง ม.ล. ปิ่น มาลากุล ใน เวลานั้นเป็นมหาดเล็กประเภทนักเรียนรับใช้ที่อายุน้อยที่สุด ก็ ๑๕ ปีเท่านั้น ยังสามารถเขียน โคลงกลอนได้ดีพอที่จะบรรยายภาพคุณสิดธานีนบนชายหาด ออกมาให้เป็นอนุสรณ์ไว้ได้ ความ จริงต้องถือว่า ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระยุคลบาท ซึ่งเป็นจอมปราชญ์ เช่นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกล้าเจ้าอยู่หัวจะไม่สนใจกันเสียเลยนั้นย่อมเป็นไปได้ ผู้เขียนซึ่งตามเสด็จไปด้วยอยู่ในกลุ่ม มหาดเล็กกองตังเกรื่อง ก็พากันเป็นนักแต่งไปตาม ๆ กัน เช่น

** ในเวลานั้นทางราชการทหารเรือแบ่งออกเป็นกระทรวง

ลงทรง

โถง ๒ สุภาพ

- ๑ พระอาทิตย์สว่างหล้า งามยิ่งงามทั่วฟ้า
หลากล้นควรแสดง
- ๑ แต่งองค์ทรงเครื่องพร้อม มหาดเล็กแห่ห้อม
เสด็จเยือนสงขล สราญแด
- ๑ บนชายหาดใหญ่กว้าง ทรายละเอียดอ่าววัง
หาดเจ้าสำราญ ราชนอ
- ๑ ประทานเครื่องชุดให้ ทำค่ายทำนบไว้
เพื่อรู้จักการนา
- ๑ ตำราญธิราชเจ้า พระเดชแผ่ปกเกล้าฯ
เหล่าข้าตามเสด็จพร้อม เปรียงนอ
- ๑ ปวงข้าราชการแห่ห้อม แหวกว้ายกันล้อม
พระผู้ผดุงไทย เทียวนา
- ๑ อุทัยลุดวงแล้ว ทรงเสด็จกลาดเกล้า
เปลี่ยนเปลื้องภูษา ทรงแด
- ๑ ทาเครื่องกระจะแบ้ง กลิ่นบุปผาสรแสร้ง
เสร็จสิ้นทรงสราญ ท่านฤ

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๖๑
(แต่งเมื่อเป็น นายแจ่ม สุนทรเวช)

ต่อไปนี้ได้บันทึกประจำวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล มาลงไว้ เพราะเป็นหลักฐานที่แสดงถึงว่า ในการเสด็จมาทรงใช้เวลาว่างตอนบ่าย เพื่อทำดุสิตธานีจำลองบนพื้นทรายชายหาดนั้นติดต่อกันมาทุกวันในขณะที่ประทับรักษาพระวรกายอยู่ที่หาดเจ้าสำราญ พอเสด็จกลับพระนครก็เริ่มเมืองดุสิตธานี ในพระราชวังดุสิตอย่างเต็มที่เพียงเวลาห่างกันเล็กน้อยเท่านั้น

กรกฎาคม ๒๔๖๑

- วันที่ ๑๔ เสด็จพระราชดำเนินกลับจากหาดเจ้าสำราญ ประทับที่พระที่นั่งสรเพชรปราสาท
ณ พระรามราชนิเวศน์
- วันที่ ๒๐ เสด็จพระราชดำเนินกลับจากเพชรบุรี มาประทับ ณ พระที่นั่งอุดรในพระราชวัง
ดุสิต

- วันที่ ๒๑ กลางคืนเสด็จลงที่บ้านเมืองเล็ก ๆ คูและจับของบ้าน
- วันที่ ๒๓ เสด็จพระราชดำเนินไปยังปราสาทพระเทพบิดร กรรมการตราพระราชบัญญัติทุนเกล้า ๆ ถวายสายสะพาย แล้วพระราชทานตราชั้นต่าง ๆ แก่บรรดากรรมการ
- วันที่ ๒๕ เสด็จลงที่เมืองดุสิตธานี (ครั้งแรกที่เรียกชื่อนี้) กะและสร้างคลอง สะพานที่ บ้านใหม่อีก
- วันที่ ๒๖ ไม่เสด็จลงดุสิตธานีตอนเย็น แต่กลางคืนเสด็จลง
- วันที่ ๒๗ เสด็จลงที่เมืองดุสิตธานี แต่ไม่ทรงสบาย ตั้งแต่วันนี้เป็นเวลา ๓ สัปดาห์ ประทับ ที่พระที่นั่งอัมพรสถาน ระยะ ๕ วันสุดท้าย เสด็จลงที่ดุสิตธานีได้

สิงหาคม

- วันที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เข้าเฝ้าเยี่ยมพระอาการ
- วันที่ ๒ ทำแปลนดุสิตธานี
- วันที่ ๑๒ หลวงอนุศาสน์ ส่งเรือนที่สร้างแล้วไปให้ที่บ้าน
- วันที่ ๑๓ ไปบ้าน คูเรือนที่สร้างเสร็จแล้วตั้งแต่ประจวบ เสด็จลงที่ดุสิตธานีเป็นวันแรก บ้านเมืองเจริญขึ้นมาก เพราะมีอะไรใหม่หลายอย่าง
- วันที่ ๑๔ เสด็จลงที่ดุสิตธานี ข้าพเจ้าเฝ้าบ้านมาตั้ง และทำแปลนจนเสร็จ
- วันที่ ๑๕ เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง “สมจิตหวัง” ไปยังพระราชวังบางปะอิน ระหว่างที่ประทับอยู่ ณ พระราชวังบางปะอิน เป็นระยะเวลาสองเดือนนี้ ประทับ ที่พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียรก่อน แล้วย้ายไปยังพระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ มังงาน คลองพระบ้ายทั้นั้น ระหว่างสองเดือนนี้ ทรงรวนไต้เรือ ทรงกรรเชียง และประ- พาสเรือ กลางคืนทรงดัมกลำโบ
- วันที่ ๒๖ มีพิธีอภิเษกสมรส พูลกระหม่อมพ้าน้อย

กันยายน

- วันที่ ๔ และ ๑๑ “พูลกระหม่อมอัยยวงศ์” มาทรงรวนไต้เรือด้วย
- วันที่ ๒๕-๒๖ มีพิธีหล่อพระที่พระที่นั่งวโรภาสพิมาน

ตุลาคม

- วันที่ ๒๐ เสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ ถึงเวลาค่ำ เสด็จลงที่เมืองดุสิตธานี ระยะ ต่อไปเสด็จลงเกือบทุกวัน

✓ ชื่อเมืองดุสิตธานี

การที่พระราชทานชื่อไว้ว่า “ดุสิตธานี” ก็เพราะทรงริเริ่มสร้างขึ้นในพระราชวังดุสิต พระราชวังแห่งนี้นับว่าเป็นพระราชฐานที่สำคัญ ซึ่งใคร ๆ ก็ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พระที่นั่งอนันตสมาคม อันเป็นที่ตั้งของรัฐบาลแห่งชาติก็ตั้งอยู่ในบริเวณพระราชวังดุสิตด้วย พื้นที่ข้างหลังพระที่นั่งอนันต์ฯ เข้าไปนั้น เคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ซึ่งแบ่งออกเป็นฝ่ายหน้าและฝ่ายในเช่นเดียวกับที่ประทับในพระบรมมหาราชวัง เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๕ ลงไปแล้ว ในตอนต้นรัชกาลที่ ๖ พระองค์ยังทรงครองความเป็นโสดอยู่ และที่ประทับของเจ้านายฝ่ายในก็เว้นว่างลงไปเป็นอันมาก เพราะบางพระองค์ได้เสด็จกลับเข้าไปประทับอยู่เป็นประจำในพระบรมมหาราชวัง สำหรับเจ้าจอมหม่อมหมื่นก็ได้มีโอกาสลาออกไปอยู่ตามนิวาสสถานส่วนตัว เช่นในสวนที่พระราชทานไว้ ณ บริเวณริมคลองสามเสนเป็นส่วนใหญ่ โดยเหตุนี้ องค์สิ้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายบริเวณฝ่ายหน้าให้กว้างขวางออกไปทางทิศเหนือ บริเวณเขตฝ่ายในได้ถูกถอยร่นเข้าไปรวมกันอยู่ในกลุ่มสวนสุนันทาจึงได้มีเนื้อที่กว้างขวางริมอ่างหยก* ที่เป็นอ่างน้ำใหญ่ซึ่งตั้งอยู่กลางพระราชวังดุสิตอันเป็นที่รมนียสถาน มีเนื้อที่ว่างพอควรและเป็นสนามหญ้าราบเรียบอยู่ในระหว่างพระที่นั่งอุดรฯ กับอ่างหยก พระองค์จึงทรงใช้บริเวณสนามดังกล่าว สร้างเมืองดุสิตธานีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ โดยตัดถนนหนทางเล็ก ๆ วางผังเมืองประดุจเมืองในฝันขึ้นตามพระราชประสงค์

ส่วนที่น่าประหลาดใจก็คือในพื้นแผ่นดินส่วนที่ตั้งดุสิตธานีแห่งนี้ แต่เดิมเป็นที่อยู่ที่เต็มไปด้วยข้าราชบริพารฝ่ายในโดยเฉพาะ ครั้นเมื่อสร้างเป็นดุสิตธานีขึ้น ก็กลับมีแต่พลเมืองที่ล้วนแล้วไปด้วยฝ่ายหน้าหรือเป็นผู้ชายล้วน จะหาแม่บ้านในเมืองนั้นสักคนเดี๋ยวก็ไม่มี ทั้งนี้เพราะองค์สิ้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงอยู่ในท่ามกลางข้าราชบริพารฝ่ายหน้าอันแวดล้อมไปด้วยผู้ชายทั้งสิ้น แม้แต่บรรดาพระบรมวงศ์ฝ่ายในหรือท้าวนางและข้าราชบริพารฝ่ายใน เช่น คุณพณีกงานรับราชการในพระองค์แท้ ๆ ก็หาได้เคยมีส่วนเข้าร่วมเป็นพลเมืองในดุสิตธานีไม่อย่างมากเวลาว่างงานอะไรในทีใกล้เคียง พวกผู้หญิงก็อาจจะเพียงแต่ได้เห็นได้ชมเท่านั้น

ที่ประทับริมอ่างหยก

ตอนปลาย พ.ศ. ๒๔๖๑ มีรับสั่งให้กรมราชเลขาณการนำโต๊ะทรงพระอักษรไปตั้งใต้ต้นไทรริมอ่างหยก เพราะเป็นที่ร่มรื่นมีน้ำเย็นสบายอย่างธรรมชาติ เป็นที่สงบเงียบภายใน

* สถานที่ดังกล่าวนี้ ขณะนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระตำหนักเรือนไทยจากสวนนันทอุทยาน เมืองนครปฐม มาสร้างลงไว้ ณ ที่แห่งนี้

พระราชฐานชั้นใน จะมีก็แต่สุนัข ๒ ตัวที่ทรงเลี้ยงไว้ มันจะหมอบอยู่ใกล้ที่ประทับตรงโต๊ะทรงพระอักษรกับมหาดเล็กเวรยามเท่านั้น

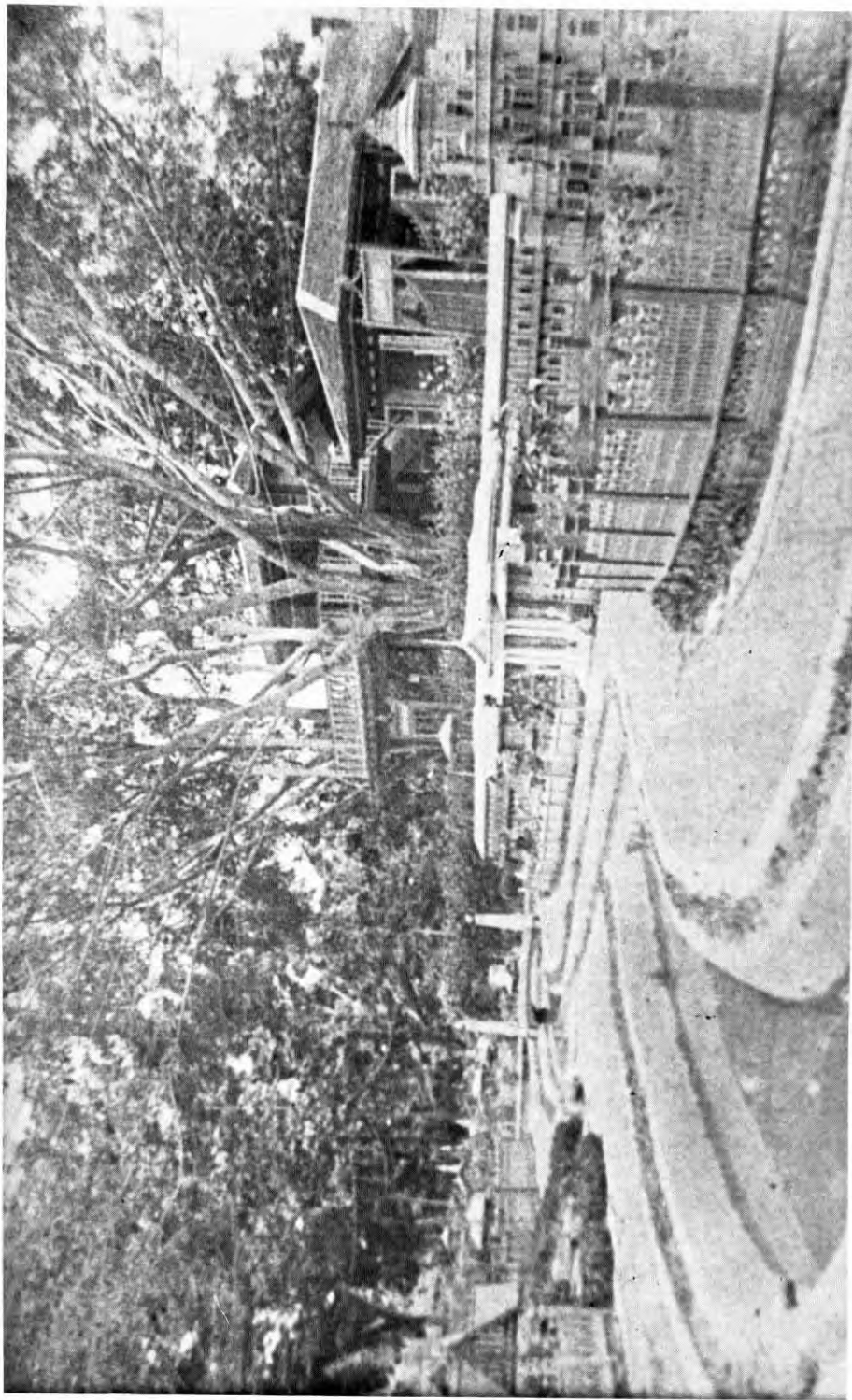
ในที่สุด ก็รับสั่งให้เอาเต็นท์ที่เลขทรงใช้ในเวลาซ้อมรบเสื่อป่ามาประกอบเข้าที่ริมอ่างหยกนั้น จัดพอเป็นห้องทรงพระอักษร ครั้นแล้วก็เลยตั้งเป็นสำนักงานทนายความ ขึ้นป้ายที่หน้าห้องทรงพระอักษรว่า “สำนักงานทนายความท่านราม ณ กรุงเทพ” คล้ายกับถ้าใครมีข้อข้องใจสงสัย หรือต้องการให้ช่วยเหลือกิจการใดๆ ของมูลนิธิฯ ก็เชิญได้

เมื่อการประทับอยู่ริมน้ำเป็นที่ทรงพระราชสำราญเช่นนั้น ก็รับสั่งให้นำเต็นท์สำหรับบรรทมจากที่เลขทรงใช้ในเวลาซ้อมรบ มาตั้งต่อจากห้องทรงพระอักษรเลียบไปตามแนวตั้งความรักสันโดษของพระองค์จึงยอมประทับอยู่เช่นนั้นได้ และแสดงว่าพอพระราชหฤทัยมากยิ่งขึ้นกว่าจะให้เสด็จขึ้นไปประทับบนปราสาทราชวัง เพราะจะทำให้ได้มีพระอารมณ์ทรงพระอักษรได้คงทนและยาวนาน

ข้าราชการผู้จงรักภักดีที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ประดุจพระพี่เลี้ยงก็คือ พระยานิรุทธเทวา ผู้อยู่ปรนนิบัติที่ใกล้พระองค์ตลอดไปโดยไม่มีเวรออก ได้จัดห้องนอนส่วนตัวแอบชิดอยู่ติดกับห้องพระบรรทม ทั้งได้จัดเวรยามมหาดเล็กแวดล้อมถวายความอารักขาไว้อย่างหนาแน่น

เต็นท์ที่ประทับเป็นที่ประทับถาวร ไม่นานก็วางไว้ไม่แน่นอนหาแต่ปูทับด้วยพรมอย่างดี และสะอาดสะอ้าน เมื่อครั้งลงไปประทับบังเอิญฝนตกหนัก ความทุลัดทุเลก็มีเป็นอันมาก เพราะพืนหญ้าหน้าเต็นท์บรรทมนั้นน้ำนองเอะอะละ มิหนำซ้ำเจ้าอึ่งอ่างคกก็ยังมาบรรเลงเพลงร้องกันระเบ็งเซ็งแซ่ บางตัวยังกระโดดโลดเต้นขึ้นไปบนพรม มหาดเล็กที่เฝ้าอยู่เวรยามไล่ตะครุบเอาไปปล่อยให้ไกลๆ ถึงกระนั้นก็ต้องคลั่งเกล้าๆ ผู้เป็นพระมหากษัตริย์ของคนไทยทุกคน ยังคงพอพระราชหฤทัยประทับรอนแรมอยู่ในอาศรมเช่นนั้นเป็นเวลานานนับเดือน เราคนไทยทั้งหลายได้พลอยรับผลแห่งงานอันดีค่าของพระองค์ ซึ่งได้ทรงแต่งบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ ออกมามากมาย ในเวลาที่ทรงเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนที่ประทับไปอยู่ในความสงบเงียบร่มรื่นอย่างผาสุก จะมีก็แต่เสียงนกและแมลงอันรื่นรมย์อยู่รอบข้าง ประกอบด้วยหมู่ไม้ใบไม้ดอกงามตามธรรมชาติล้วนเป็นสิ่งที่ทรงโปรด และประทับอยู่ได้ ๖๐ วัน อย่างเพลิดเพลิน

การเสด็จลงไปประทับที่เต็นท์แผ่นๆ แบบซ้อมรบนี้ ได้เสด็จลงไปประทับ ตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ไปจนถึงวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ นับเป็นเวลา ๖๐ วัน หรือเท่ากับ ๒ เดือนเต็ม และบังเอิญในระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นเวลาที่ภัยฤดูฝนจึงทำให้ฝนปลายเดือนพฤศจิกายนตกอย่างหนัก และพื้นดินตรงหน้าเต็นท์ที่ประทับต้องขังโคลนกันให้ร่วนวายไปหมด นายลิขิตสารสนอง (ซัพพ์ บุญนาค) ซึ่งทำหน้าที่มหาดเล็กกรมราชเลขาในการในพระองค์

ลำน้ำไทร

ภาพนี้จะมองเห็น “พระตำหนักอุดมวนาภรณ์” ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นแทนต้นที่เสื่อป่า
เดิริมอ่างหยก เมื่อย้ายเมืองดุสิตท่านไปสร้างใหม่ที่พระราชวังพญาไท ก็สร้างองค์ใหม่ขึ้นแทน แต่ยก

ขึ้นเป็นพระตำหนักว่า “พระตำหนักอุดมวนาภรณ์”

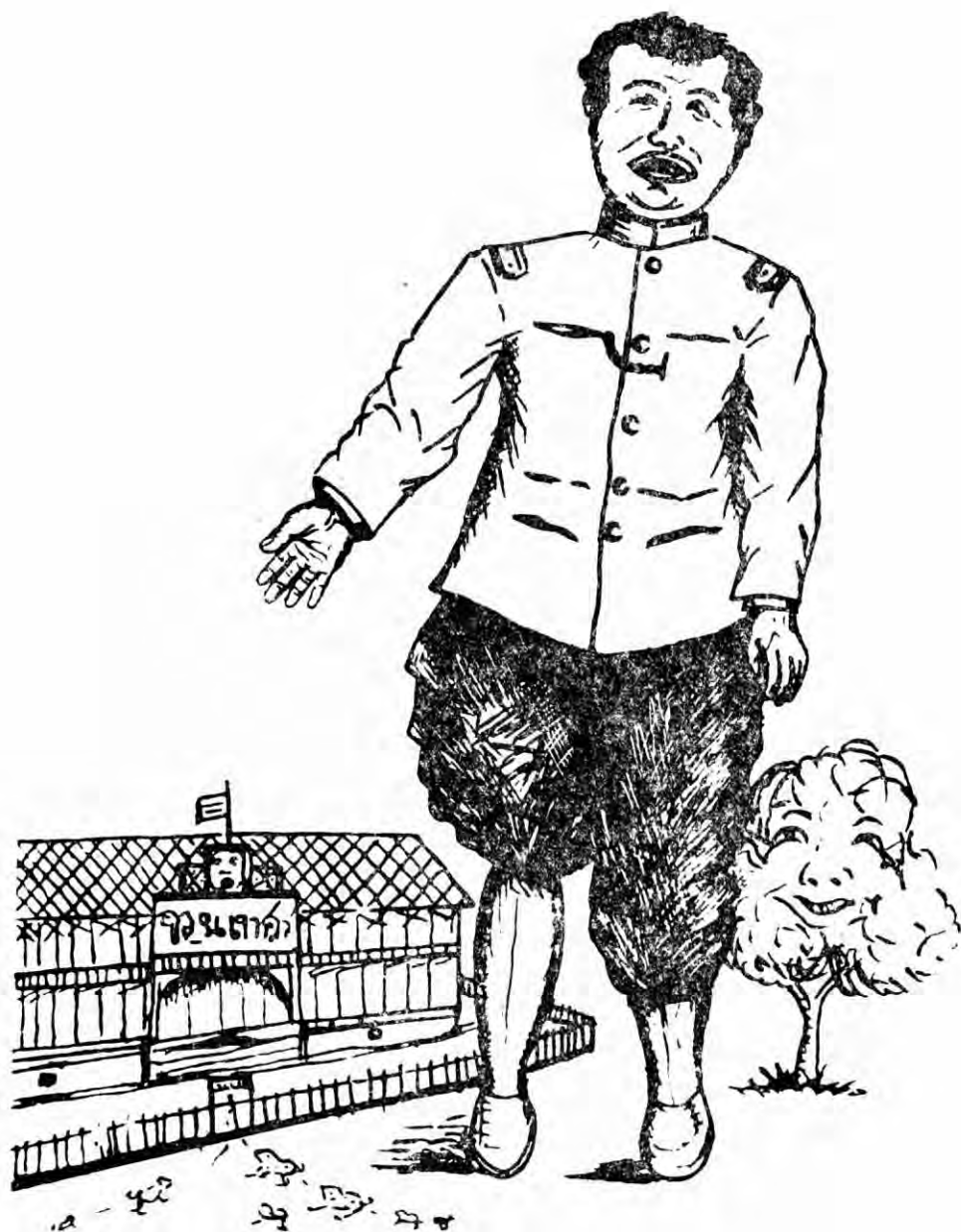
ภาพเบื้องหน้ามีลานดุสิตอยู่กลาง มี “ถนนอนันตนาคราช” เลียบขวามือ ถนน “บิลังกาศนาคจักรี” เลียบ
ซ้ายมือ มี “สะพานพระรามทศศรี” ข้ามถึงกันระหว่าง ๒ ถนนนี้

เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า เวลาจะนำหนังสือราชการเข้าไปทอदनโตะทรงพระอักษรนั้น ต้องพกผ้าขาว
น้ำไปด้วย พอไปถึงหน้าห้องทรงพระอักษร ก็นั่งลงเอาผ้าขาวมาเช็ดโคลนออกจากเท้าจนสะอาด
แล้วจึงจะเดินเข้าไปเหยียบบนพรมในห้องทรงพระอักษรได้

หลังจากวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๑ แล้วได้เสด็จพระราชดำเนินไปซ้อมรบเสือป่าที่
พระราชวังสนามจันทร์ บ้านโป่ง และโพธาราม เป็นโอกาสให้ได้สร้างพระตำหนักหลังเล็ก ๆ
ลงไปแทนบริเวณที่เคยตั้งเต็นท์ดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะเสด็จกลับกรุงเทพฯ อีกครั้งหลังจากการซ้อม
รบเสือป่า และเสด็จไปทอดพระเนตรการซ้อมรบทหารที่พระนครศรีอยุธยา ก็วันที่ ๑๔ มีนาคม
ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ นั้น ก็ประทับบนพระที่นั่งอุดร ครั้นแล้วก็เข้าอุดรอื่น จึงเสด็จพระราชดำเนิน
ไปจังหวัดเพชรบุรี ประทับพักแรมที่พระรามราชนิเวศน์ ๑ วัน ก็วันที่ ๑๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒
แล้วไปประทับสถานที่ตากอากาศชายทะเลที่หาดเจ้าสำราญ และเสด็จกลับกรุงเทพฯ ในวันที่ ๒๕
เดือนเดียวกัน แต่ในตอนนั้นมีพระราชภารกิจหลายแห่งจึงประทับที่ท่าว่าสุกรีเพื่อชนพระตำหนัก
ใหม่บ้าง บนเรือพระที่นั่งจักรีบ้าง แล้วจึงเสด็จมาประทับที่พระที่นั่งอุดร ฯ และทำพิธีขึ้นพระ
ตำหนักที่สร้างใหม่ พระราชทานชื่อว่า “พระตำหนักอุดมมานภรณ์” รายการละเอียดที่ได้มานี้
เก็บจากบันทึกรายวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ท่านได้เป็นกำลังสำคัญค้นคว้าหลักฐานยืนยันจน
กระทั่งได้ข้อเท็จจริงต่าง ๆ กระจำออกมา

ลักษณะของคูศิตธานี

ภายในบริเวณเนื้อที่ไม่ต่ำกว่าสองไร่ครึ่งสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งตั้งอยู่ชิดกับพระที่นั่งอุดร ฯ
ทางด้านใต้ และชิดอ่างหยกทางด้านเหนือ เต็มไปด้วยอาคารหลังเล็ก ๆ มีขนาดโตกว่าศาลพระ
ภูมิ ตัวบ้านสร้างขึ้นด้วยฝีมือจิตรพิสดาร ฉลุวดลายในทำเป็น บางหลังก็มีบานประตู
หน้าต่างน้อย ๆ เมื่อแลดูเผิน ๆ จะเห็นเป็นบ้านคนจริงๆ ส่วนภายในปล่อยโล่งไม่มีการกั้นฝา
ห้อง หรือมีพื้นชั้นบนและชั้นล่าง เพราะแทบทุกหลังก็ทำเป็นบ้านสองชั้นกันทั้งนั้น มีปรากฏ
อยู่แห่งเดียวคือหอทะเบียนที่ดินทำเป็นอาคารชั้นเดียว บางคนลองทำบ้านชั้นเดียวไปวางดู เมื่อ
เดินผ่านไปจะแลเห็นเป็นหลังคาบ้านครอบดิน พอหญ้าแห้งหมูขึ้นสูงจะมองดูเหมือนบ้านจอม
อยู่ในพงหญ้า ทำให้ไม่น่าดูเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้นบ้านแทบทุกหลังยังทาสีสวยสดงดงาม
คล้ายบ้านของจริง สำหรับหลังคาบ้านไม่เคยมีใครทาสีนอกจากสีแดง เพื่อให้ดูเป็นกระเบื้อง
มุงหลังคา ทั้งโดยมากไม่ปล่อยไว้ให้เป็นหลังคาแผ่นเรียบ บางหลังก็ขีดเส้นเป็นแผ่นกระเบื้อง
หรือเขาให้ดูเหมือนกระเบื้องซ้อนกัน เนื่องจากต้องใช้ความประณีตของช่างฝีมือ ราคาจึงออก
จะสูงมาก ทั้งไม่มีใครทำไว้ขายอีกด้วย ราคาจำในเวลานั้นถึงพันบาท อย่างถูก ๆ สองสาม
ร้อยบาทก็มี แต่ดูแทบไม่ได้ ถ้าจะเทียบกับเงินเดือนที่ข้าราชการชั้นผู้น้อย ๒๐ บาท ก็หมด
หวังที่จะสร้างบ้านเหล่านี้อย่างหนึ่ง ช่อหน้าต่างนั้นส่วนใหญ่เล็กมาก จนจะเอาหลอดไฟฟ้า

เสด็จเทเสี่ย

ภาพลือนเป็นภาพที่พิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ที่ดุสิตสมิต จะแกลเห็นอิงอ่างคางคกกำลังเดิน
มุ่งหน้าเข้าจวนเทศาภิบาลเป็นทิวแถว เขียนโดยพระมหาเทพเกษัตร์สมุห (เนื่อง สากริก)

ลอดเข้าไปไม่ได้ แต่ทุกบ้านก็มีไฟฟ้าจุดไว้กลางบ้าน การที่จะนำหลอดไฟฟ้าเข้าไปจึงต้องเปิดหลังคาบ้านกันทุกครั้ง

สิ่งที่มีชีวิต ซึ่งสามารถเข้าออกในบ้านเหล่านี้ได้และชอบเข้าไปอาศัยอยู่ ได้แก่ อ่างคางคก จนถึงกับมีภาพวาดเป็นสัตว์ประเภทนี้ลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ดังที่นำมาพิมพ์ประกอบไว้ต่อไปนี้

เจ้าอ่างคางคกเหล่านี้มีชุกชุมมาก มักจะออกมาเล่นพ่นน้ำ แม้ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินผ่านไป ทำให้สุนัขสองตัวที่ทรงเลี้ยงไว้ ชื่อ มาการเรต กับนันทา ที่วิ่งตามเสด็จลงมาด้วยเหี่ยววังไถ่คุกคามเจ้าสัตว์น้ำเกลียดเหล่านี้อย่างสนุกสนาน แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะว่ามีบ้านเล็กๆ เป็นแหล่งหลบภัยที่สุนัขหมดปัญญาจะรังแกเล่นได้ นอกจากเหตุการณ์ปกติเหล่านี้ ถ้าวันใดเกิดมีคางคกตายซากขึ้น เจ้าสุนัขจิ้งจอกก็จะวิ่งไปคาบมาทันที แล้วเอาขนอ่อนขนานำรกกกลงกลืนกลืน กลืนเกลือกตัวให้กลืนหมดมนุษย์ทนไม่ไหวเหม็นตลบไปทั้งตัว ดูราวกับว่าได้พบน้ำหอมที่แสนชื่นใจในชีวิต เมื่อเพียงพอกับความต้องการแล้ว ก็วิ่งเข้าไปพัวพันพระบาทขององค์ล้นเกล้าฯ ตามวิสัยของสุนัขที่เต็มไปด้วยความจงรักภักดี เล่นเอาทรงกระอักกระอ่วนเป็นกำลังทรงเรียกให้มหาดเล็กจับตัวเอาไปอาบน้ำฟอกสบู่ แล้วใส่ผ้าอบที่หอมกรุ่นไปทั้งตัวปล่อยกลับมาเผ้าอีกเช่นเคย ถึงอย่างไรก็ดีธรรมชาติของสุนัขไม่เคยเข้าใจเลยว่า สิ่งของมันชอบที่สุดนั้นมนุษย์ทนไม่ได้จริงๆ เหตุการณ์เช่นนี้เป็นอยู่เสมอ เพราะไม่มีหนทางใดที่จะปรับความเข้าใจของสัตว์ให้รู้ว่าการกลืนเหล่านี้มนุษย์ไม่สามารถจะทนได้

การจัดบริเวณบ้าน

ข้าราชการที่ได้เข้าไปมีบ้านอยู่ในดุสิตธานีนั้น เป็นโอกาสอันดีที่จะได้แสดงตนให้ทรงเห็นอยู่เสมอ เพราะเหตุว่าการที่จะหาโอกาสเข้าไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินได้บ่อยๆ นั้นมิใช่ทำได้ง่าย แต่ถ้าจะเข้าไปก็ต้องเข้าไปโดยไม่มีหน้าที่รับใช้หรือปรนนิบัติพระองค์ดังเช่นมหาดเล็กที่เข้าเฝ้าเป็นประจำอยู่ตามปกติ การเข้าไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินโดยไม่มีเหตุผล ย่อมไม่เป็นการเหมาะสมแน่ เพราะจะทำให้พระองค์ท่านทรงรำคาญที่จะมีคนมานั่งมองอยู่ แม้เจ้าตัวผู้ที่เข้าไปเฝ้าเองก็เช่นกันคงจะรู้สึกเกือเงินอยู่ไม่น้อย และก็จะไม่มีใคร (ยามมหาดเล็ก) เขายอมให้เข้าไปเฝ้าได้ง่ายๆ ตามอำเภอใจด้วย ด้วยเหตุนี้การที่จะได้ถือโอกาสเข้าไปทำการตกแต่งบ้านของตนไปพลาง ย่อมทรงพบเห็นบ่อยๆ จนทรงจำได้และรู้จักคุ้นเคยต่อไป อนึ่งวิธีตกแต่งบริเวณบ้านก็เป็นงานจุกจิกมิใช่น้อย เนื่องจากต้นหญ้าที่ขึ้นอยู่รอบๆ บ้านหลังเล็กๆ นั้นโตเร็ว ถ้าเป็นสนามหญ้ากว้างๆ เช่นตามบ้านที่เราอยู่กันจริงๆ จะใช้รถตัดหญ้าไถไปพริ๊ดเดียวก็เรียบร้อยหมด แต่บ้านในดุสิตธานีที่วางอยู่ชิดกันระเกะระกะไปนั้นทำไม่ได้ ต้องประจบดึงเอาออกมา

ที่ละต้น หรือมีเจนนั่นก็ต้องหากรรไกรเล็ก ๆ สอดเข้าไปตัดออกมาทีละน้อย โดยธรรมดา มักจะยาวเร็วเสียด้วย ผลอดักหน้อยต้นก็สูงขึ้นมาราวกับเขาน้ำไปตั้งไว้ในดงหญ้า ทางฝ่ายเจ้าหน้าที่ตรวจตราความสะอาดของนคราภิบาลแห่งนครก็คอยสอดส่อง เมื่อเห็นบ้านไหนทิ้งกร้าง ถือว่าได้ทำผิดกฎฐานโยปการเอาธงดำไปปักเตือน ถ้ายังปล่อยทิ้งไว้อีกก็จะถูกเรียกค่าปรับใหม่แพงๆ แม้แต่ท่านเจ้าคุณนเรนทราฯท่านก็เคยโดนปรับมาแล้วเช่นกัน

ชื่อถนนของคูสัตธานี ในเขตอำเภอเขาหลวง

ตำบลเขาหลวง	ตำบลบางไทร
๑. เอนทรีศาสตร์ (เข้เขตบางไทร)	๑. โอโยธารังสรรค์
๒. พรหมาศาสตร์ (เขตบางไทรกับเขาหลวง)	๒. อนันตนาคราช
๓. พายวาสตร์	๓. บัลดังก์นาถจักรี
๔. อากเนยาสตร์	๔. กระบี่บุรุษ
๕. วารุณาสตร์	๕. กรุฑาพ่าห์
๖. ธนุศักดิ์	๖. มหาศาลพลุชวัช
๗. จักรขลัง	๗. สวัสดิ์ไตรรงค์
๘. สังข์สง่า	๘. แพรกพาลี
๙. กทาศรี	๙. แพรกสุกรีพ
๑๐. ธรณีสวรรค์ (สั้นที่สุด)	๑๐. วชิรโชติ
๑๑. มายาสตร์	

ในเขตอำเภอคูสัต

ตำบลคูสัต	ตำบลปากน้ำ
๑. ไชยชนะสงคราม	๑. ราชดำเนิน
๒. สยามชนะศึก (ยาวที่สุด)	๒. ภาดลาวัด
๓. พิลักฤทธิไทย	๓. เขียมสมุท
๔. ๑๑ พุศิจิกายน (วันชนะสงคราม)	๔. พุทธบาท
๕. ๒๒ กรกฎาคม* (วันประกาศสงคราม)	๕. หกัพระธาตุ
๖. เขื่อนแก้ว	๖. ราชบุรีมรรคา
๗. เขื่อนเพชร	๗. แพรกมัจฉานุ
๘. พายวัง	๘. แพรกมัจฉา
๙. หน้าพระลาน	

*๑ ถนนสายนี้ชื่อตรงกับถนน ๒๒ กรกฎาคมของบ้านเมืองจริง แต่ในคูสัตธานีได้สร้างขึ้นก่อนราว ๖ เดือนเศษ

ในเขตอำเภอดอนพระราม

ตำบลดอนพระราม

๑. พระรามประไพ
๒. สุรราชเรืองเดช
๓. แพรกขมภูพาน
๔. แพรกอกกต

ตำบลบึงพระราม

๑. บุญเกษตรสีมา
๒. แพรกหณมาน

ข้อสังเกต ทรงใช้แพรกแทนชอย และราชภูมรรคา แทน ราชมรรคา

เรือนจำ

เรือนจำประจำจังหวัดของคูสิตธานี ตั้งอยู่ที่อำเภอดอนพระราม

สวนหลวง

๑. สวนสราญรมย์ ตั้งอยู่ที่อำเภอเขาหลวง
๒. สวนกนธรพอุทยาน ตั้งอยู่ที่อำเภอดุสิต (ตึกใหญ่ธารก้านถ)
๓. สวนนันทอุทยาน ตั้งอยู่ที่อำเภอดุสิต
๔. สวนวิจิตรมาลี ตั้งอยู่ที่ตำบลปากน้ำ
๕. สวนลุมพินี* ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงพระราม (ภายหลังจัดทำเป็นโรงเรียนศรีวรรณาลัย)
๖. สวนผัก ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงพระราม (ภายหลังจัดทำเป็นสโมสรแข่งเรือ)
๗. สวนพระรามประไพ ตั้งอยู่ที่อำเภอดอนพระราม
๘. สวนแขก ถนนพระรามประไพ อำเภอดอนพระราม (ภายหลังล้มเลิก)
๙. สวนมฤคทายวัน ข้างวัดธรรมาธิปไตย ถนนอนันต์
๑๐. สวนมหาวิน ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนิน
๑๑. สวนจุลวัน ถนนพระราม ๖ ตำบลบึงพระราม (อยู่ในเขตพระราชวัง)
๑๒. สวนยามาซากิ
๑๓. สวนเจ้าเชตุ

กองดับเพลิง

กองดับเพลิงที่ ๑ (นายขุนเฮงจัดการ) ตรงข้ามบ้าน พระยาวิชัย ตำบลปากน้ำ

* สวนลุมพินีมีกำเนิดเมื่อวันที่ ๒-๘ มิถุนายน ๒๔๖๒ ก่อนสวนลุมพินีของพระนครกรุงเทพฯ ที่ตำบลศาลาแดงประมาณ ๖ ปี

เรื่องภาพของดุสิตธานี

ภาพต่าง ๆ ของดุสิตธานีที่นำมาลงไว้ให้ท่านผู้อ่านชมเหล่านีเก็บอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ
คุณแม้นมาส ขวลิขิต ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติได้บอกว่า ภาพเหล่านี้นี้ได้มาจาก สามัคคี
สมาคมในประเทศอังกฤษ ซึ่งนำแปลกที่บังเอิญหาไม่ได้เลยในเมืองไทย บังเอิญไม่มีผู้ใดได้
ถ่ายรูปภาพเหล่านี้นี้รักษาไว้ จึงนับว่ายังเป็นโชคดีที่ได้มีโอกาสมาได้ เนื่องจากเป็นเวลา
เนิ่นนานมานานตั้ง ๕๐ ปีมาแล้ว บรรดาวิทยากรที่เชิญมาประชุมกันในครั้งนี้ ต่างก็พยายาม
อ่านภาพให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อยู่ที่ไหน เพื่อทราบข้อเท็จจริงประกอบกับแผนที่ ซึ่งเจ้าคุณ
อนุชิตชาญชัยให้มาก็เป็นการยกเป็นอย่างยิ่งที่จะชี้ให้เห็นในขณะที่ทำการศึกษาด้วยกัน เพราะ
เหตุว่า การที่จะอ่านภาพออกมาแต่ละภาพนั้นต้องใช้เวลาและความสงบเงียบ ประกอบกับ
ใช้ความจำรำลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตเก่า ๆ จึงจะค้นสำเร็จได้แต่ละภาพ ท่านประธานกรรมการ
ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้รับอาสาที่จะใช้เวลาของท่านค่อย ๆ อ่านออกมาให้ได้ โดยรับเอาไปจัด
ทำที่บ้าน ท่านได้ใช้เวลาอยู่ยาวนานไม่น้อยกว่า ๒ เดือน ค่อย ๆ คล่าไปที่ละภาพ จนเป็นผล
สำเร็จมาได้เป็นอย่างดี นับว่าท่านได้อุทิศกำลังกายและจิตใจถวายสนองพระมหากษัตริย์คุณ
แด่องค์ล้นเกล้า ฯ อย่างควรได้รับความสรรเสริญไว้ในที่นี้ ภาพนี้จะได้จัดพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์
ถาวรอยู่ในหนังสือเล่มนี้ด้วยกระดาดอาร์ตอย่างดี พร้อมทั้งแจ้งสถานที่ต่าง ๆ ให้ทราบไว้เป็น
หลักฐานประกอบ ดังต่อไปนี้

ประตูน้ำ

๑. ประตูน้ำสุจริตธารง ตั้งอยู่ที่ตำบลปากน้ำ
สร้างเมื่อพระยาสุจริตธารง (โก สุจริตกุล) เป็นนคราภิบาล
๒. ประตูน้ำอนิรุทธเทวา ตั้งอยู่ที่อำเภอเขาหลวง
สร้างเมื่อพระยาอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ) เป็นนคราภิบาล
๓. ประตูน้ำไพชยนต์เทพ ตั้งอยู่ที่อำเภอดุสิต
สร้างเมื่อพระยาไพชยนต์ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์) เป็นโยธา

โรงเรียน

๑. โรงเรียน “ศรีวัชรนาถ” (บรมบาท) “มหาดเล็กหลวง” ตั้งอยู่ที่ถนนบุญเกษตร์
ตำบลบึงพระราม
๒. โรงเรียน “ศรเกตุศึกษาสถาน” ตั้งอยู่ในวัดธรรมมาธิปไตย อำเภอดุสิต
๓. โรงเรียน “พึ่งบุญพิทยาคาร” (อนิรุทธ) ตั้งอยู่ในวัดบรมธาตุ ตำบลบางไทร

พระอุโบสถวัดพระพุทธบาท
ตั้งอยู่บนเขาพระพุทธบาท อำเภอปากน้ำ

๔. โรงเรียน “ปากน้ำ” ตั้งอยู่ข้างวัดพระพุทธบาท ตำบลปากน้ำ
๕. โรงเรียน “ชมเสวี” ตั้งอยู่ในวัดสุขสมวาส

วัด

๑. วัด “ธรรมาธิปไตย” ตั้งอยู่ในอำเภอคูสิด มีจำนวน ๒๔ หลังคา แต่ไม่มีระฆัง วัดนี้พระยาประสิทธิ์ศุภการเป็นมรรคนายก
๒. วัด “พระพุทธบาท” ตั้งอยู่ที่ตำบลปากน้ำ วัดนี้สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเหยียบรอยพระบรมบาทไว้บนแท่นหินเม่น เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒*^๑ พระยาสุจริตธำรงทำหน้าที่มรรคนายก ไม่มีระฆังในวัด
๓. วัด “สุขสมวาส” ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงพระราม มีจำนวน ๑๑ หลังคา วัดนี้มีระฆัง พระยาตรุณารักษ์ (หยวก เตมียบุตร) เป็นมรรคนายก
๔. วัด “ดอนพระราม” ตั้งอยู่ที่ริมถนนบุญเกษรสีมา ในอำเภอดอนพระราม
๕. วัด “บางไทร” ตั้งอยู่ริมถนนกุสุราชทรงภพ ตำบลบางไทร
๖. วัด “พระบรมธาตุ” มี ๑๕ หลัง และมีระฆังในวัด ท่านราม ณ กรุงเทพฯ ทรงเป็นมรรคนายก

สะพาน

สะพานในเมืองคูสิดธานีมีทั้งหมดรวม ๓๑ สะพาน ตั้งอยู่ในอำเภอเขาหลวง ๑๑ สะพาน อำเภอคูสิด ๑๗ สะพาน อำเภอพระราม ๓ สะพาน ได้พระราชทานชื่อสะพานไว้เพียง ๑๑ ชื่อ ดังต่อไปนี้:-

๑. สะพานพระรามทรงศรี ในอำเภอคูสิดธานี
๒. สะพานจักรีทรงสวัสดิ์ ในอำเภอคูสิด
๓. สะพานจอมกษัตริย์ทรงเดช ในอำเภอคูสิด
๔. สะพานนเรศทรงฤทธิ์
๕. สะพานประสิทธิ์พึงบุญ
๖. สะพานอรุณวงศ์พิพิธ ในอำเภอคูสิด
๗. สะพานสุจริตเสวี
๘. สะพานปรางเ็นาวบุตร
๙. สะพานอนิรุทธเทวา

*๑ รอยพระบาทดังกล่าวนี้ ผู้เขียนเคยเห็นของจริง ก็เป็นรอยพระบรมบาทจำลอง ทำด้วยโลหะทองแดงทั้งองค์ แลเห็นเส้นลายพระบาทอย่างชัดเจน ประดิษฐานไว้บนพระแท่นเบญจางค์เหมือนของจริง โดยช่างฝีมือวิจิตรศิลป์งดงามมาก

๑๐. สะพานหงสกุลจรัลย์ ในอำเภอคูสิด
๑๑. ไซชนันท์เสวี ในอำเภอคูสิด

โรงพยาบาล

๑. วัชรพยาบาล ตั้งอยู่ที่ตำบลบางไทร
ที่หน้าตึกติดป้ายว่า

ผู้อำนวยการ พระยานำเรอก๊กดี (ทองดี สุวรรณศิริ)
นายแพทย์ใหญ่ หมออาร์บัวร์

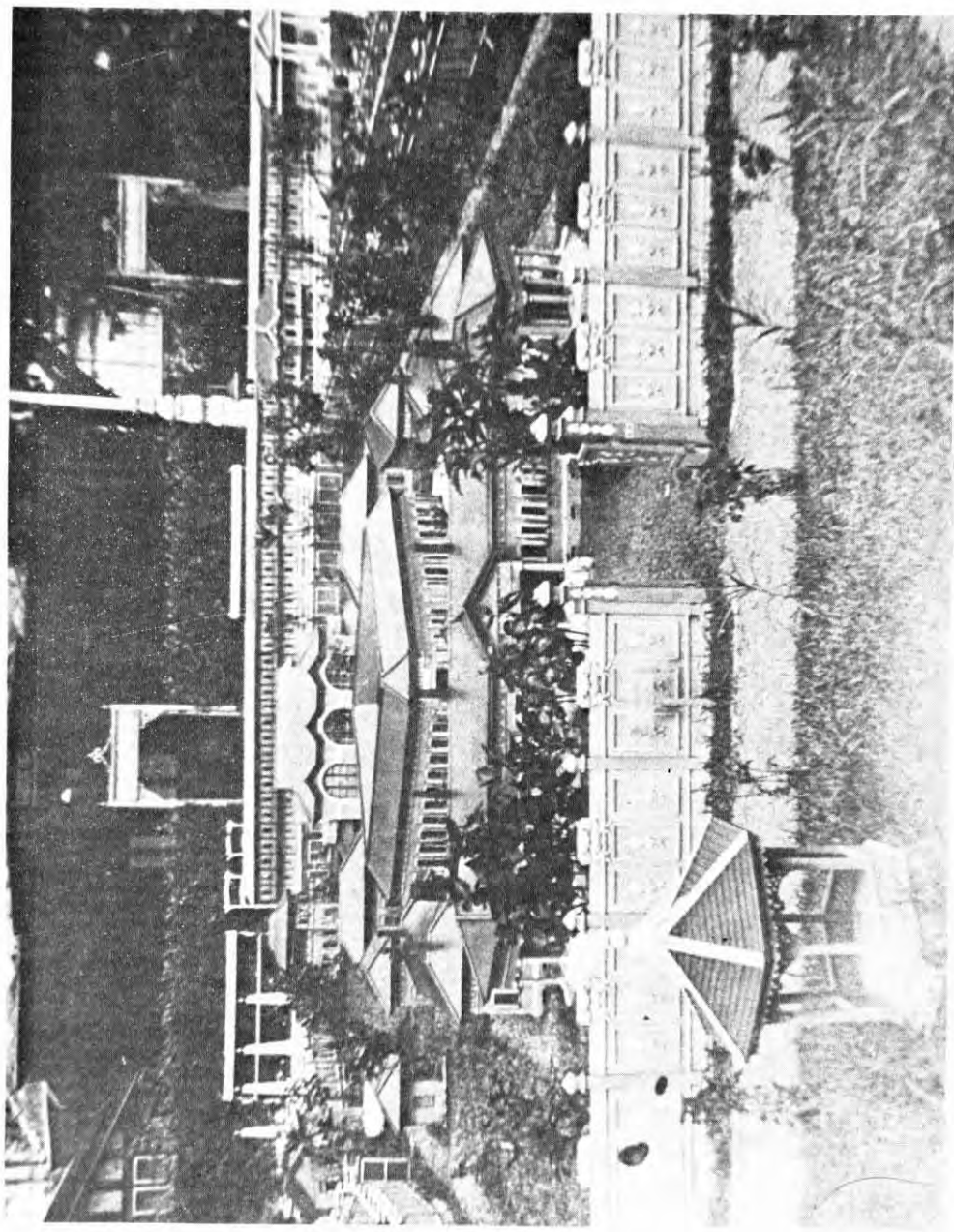
มีนามตึกต่าง ๆ ดังต่อไปนี้:-

๑. ตึกพระราม ๖	เป็นตึกบัญชาการ รับตรวจคนไข้ภายนอก และห้องจำหน่ายยา
๒. ตึกประสิทธิ์สุกการ	สำหรับเป็นโรงเลี้ยงเด็ก
๓. ตึกอนิรุทธเทวา	ตึกนารีเวชวิทยา
๔. ตึกอภัยราชา	ห้องนอนคนไข้
๕. ตึกธรรมาธิกรณ์	แผนกกายบริหาร
๖. ตึกปราณีเนาวบุตร	แผนกรังสีแพทย์
๗. ตึกสุจริตรัง	แผนกศัลยกรรม
๘. ตึกไพยชนต์เทพ	แผนกตรวจเชื้อโรค
๙. ตึกวรสิทธิ์เสวีวัตร	โรงอาบน้ำร้อน
๑๐. ตึกพิทักษ์เทพมณเฑียร	ห้องเก็บศพ
๑๑. ตึกนายแพทย์ใหญ่	จัดเป็นที่อยู่พยาบาล
๑๒. โรงรถ	ใช้เก็บรถประจำโรงพยาบาล
๑๓. กระโจมบำเรอก๊กดี	เป็นที่นั่งพักของคนไข้

๒. โรงพยาบาล “สุนทรเวช”

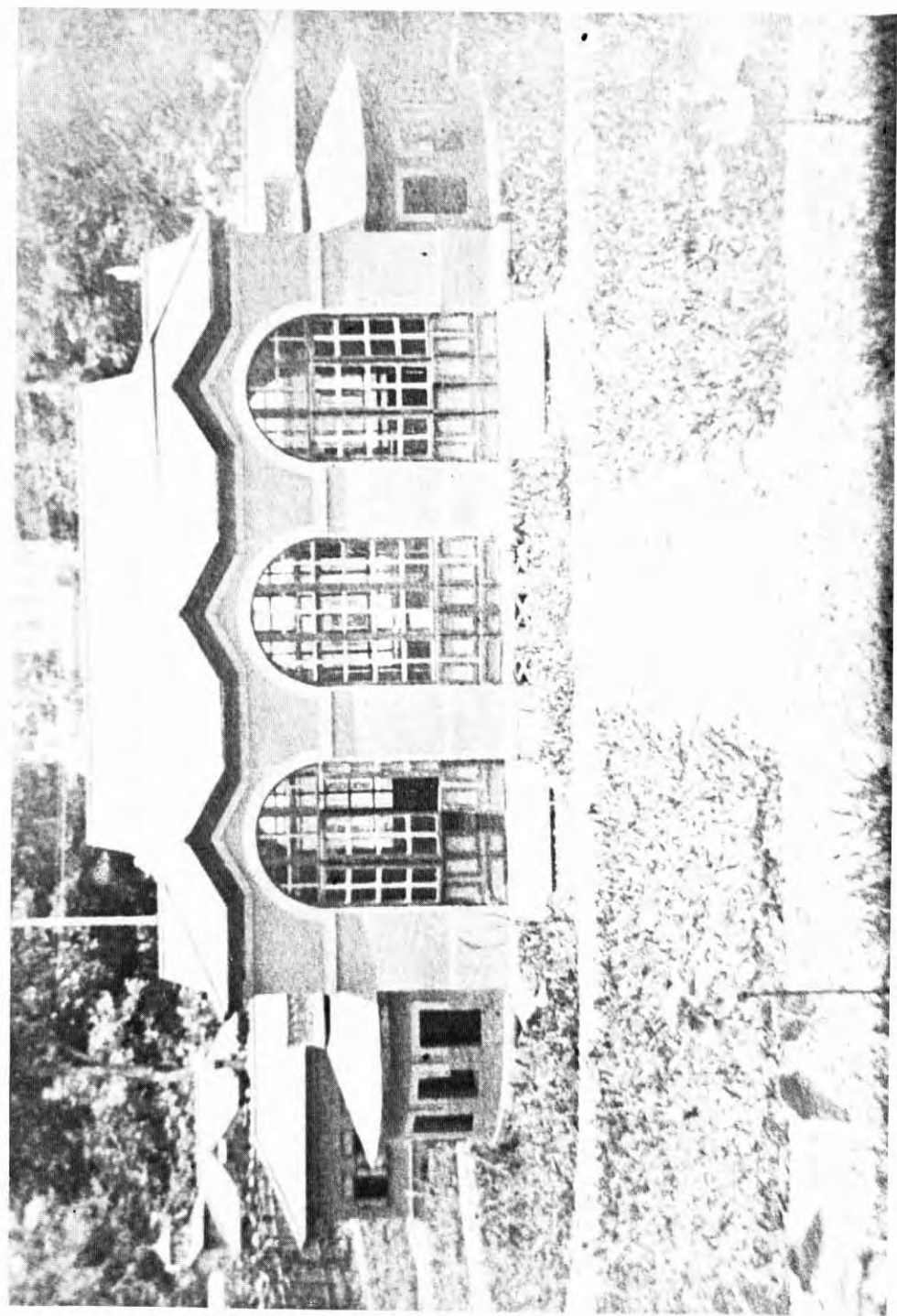
ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงพระราม มีตึกดังต่อไปนี้:-

๑. ตึกพระราชนาน	ใช้เป็นตึกศัลยกรรม และตึกรังสีแพทย์
๒. ตึกบัญชาการ	
๓. ตึกคนไข้ชาย	
๔. ตึกคนไข้หญิง	
๕. ตึกคนไข้พิเศษ	

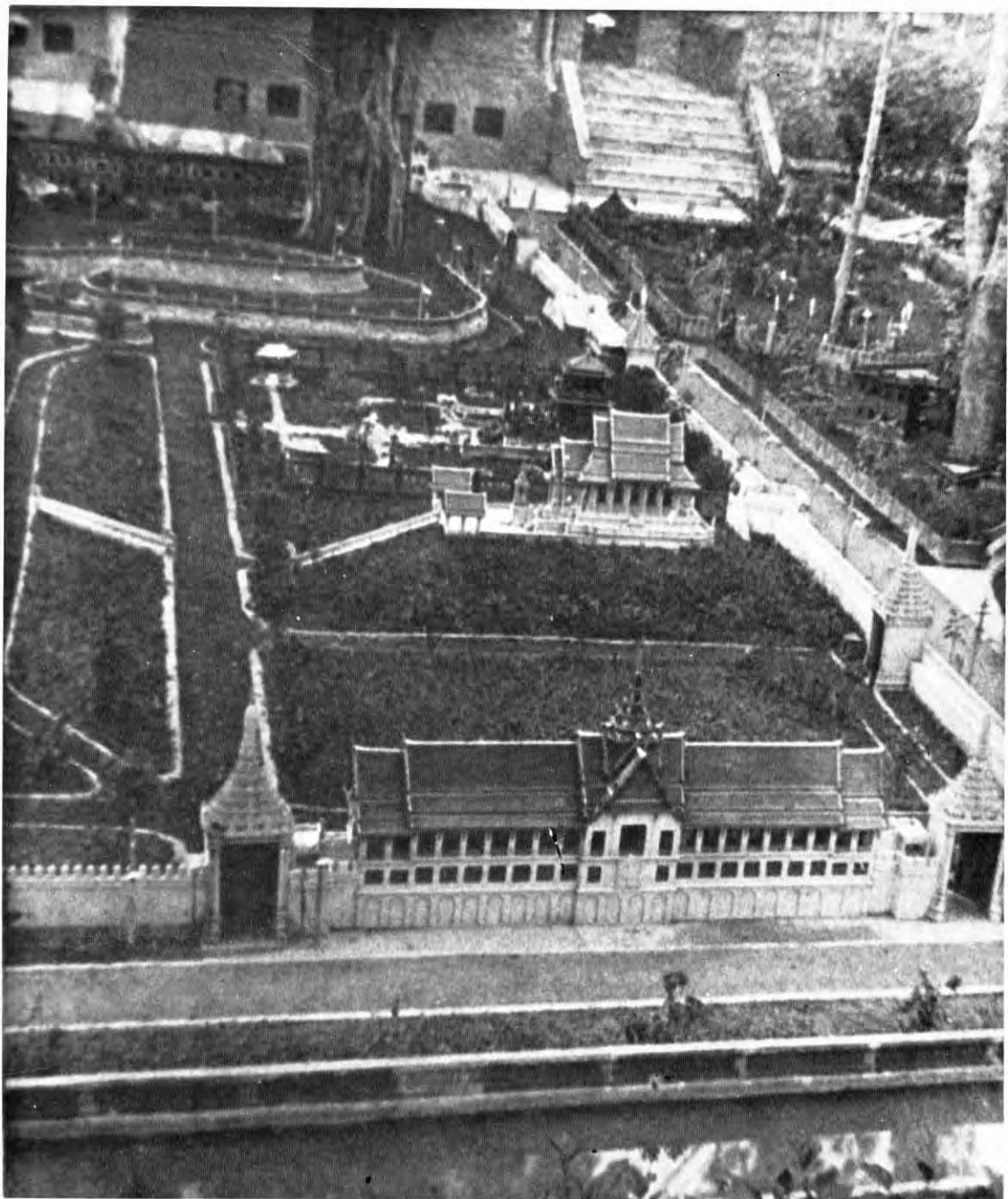
กลุ่มวัชรพยาบาล

เป็นโรงพยาบาลใหญ่ที่สุดของเมืองดุสิตธานี ตอนหลังโรงพยาบาลมีศูนย์การค้า ประตู่ใหญ่ (ของจริง)
เห็นด้านหลังของภาพ มี ๒ ประตู ด้านซ้ายเข้านครศลา (ของจริง) ด้านขวาเข้าไฮเตลเมโทรเปิล (ของจริง)

วชิระพยาบาล

เป็นโรงพยาบาลใหญ่ที่สุดของอุตรดิตถ์นี้ ประกอบด้วยอาคารใหญ่น้อยรวมเป็นกลุ่ม ตั้งอยู่ที่ตำบลบางไทร

พระราชวังวชิรนิทรราชเนโศณด้นตะวันตก

ภาพนี้แสดงภูมิประเทศ นับจากส่วนที่อยู่หน้าสุด คือ

๑. หน้าสุดเป็นลำน้ำดุสิต
๒. ริมลำน้ำเป็นถนนหน้าพระลาน
๓. ริมถนนเป็นพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท
๔. กลางภาพเป็นหอพระพุทธรัตนสถาน
๕. ถัดออกไปเป็นพระที่นั่งจักรมณเฑียร (เก๋งจีน)
๖. หลังสุดเป็นอาคารของจริง คือพระที่นั่งอุดร

๖. โรงรถ

๗. โรงครัว

มีเขา ถ้ำ สวนหย่อม สำหรับคนไข่ออกมานั่งพักผ่อน จัดคล้ายเขาสามร้อยยอด และ
ถ้ำภูเขาสวรรค์

หอแม่น้ำ คลอง ลำธาร และน้ำตก

๑. ลำน้ำดุสิต (จังหวัดดุสิต)

๒. คลองขวัญเมือง (ปากน้ำ)

๓. คลองมิ่งเมือง (บนเขตระหว่างปากน้ำกับดุสิต)

๔. คลองศรีเมือง (บนเขตระหว่างดุสิตกับดอนพระราม)

๕. คลองสง่าเมือง (ปากน้ำ)

๖. ลำน้ำไทร (บางไทร)

๗. ลำน้ำพิบูล (เขาหลวง)

๘. ธารพิบูล (ต้นน้ำลงมาจากเขาหลวง ตำบลเขาหลวง)

๙. ธารสายหยุด (ต้นน้ำลงมาจากสวนสราญรมย์ ตำบลเขาหลวง)

๑๐. น้ำตก “สวนานสร้อยฟ้า” (เขาหลวง)

พระราชวังและพระที่นั่งต่างๆ

ตำบลดุสิต

นามพระที่นั่งต่างๆ ในพระวชิรรัตนราชนิเวศน์

๑. พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท

๒. พระที่นั่งบรมราชพิมาน

๓. พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

๔. พระที่นั่งเทวราชรัศสรค์

 แก้เป็นเทวอาสน์จรัญ

๕. พระที่นั่งจักรทกานต์จรัญ

 แก้เป็นจักรทกานต์มณี

๖. พระที่นั่งอัมรินทร์พิราวุธ

๗. พระที่นั่งสถานชโลธร

๘. พระตำหนักวิโยธิ

๙. พระตำหนักเฟดรา บาน

๑๐. พระตำหนักเรือนต้น (มี ๖ หลังคาเรือน)
๑๑. หอพระพุทธรัดนสถาน
๑๒. ศาลท้าวหิรัญพนาสูร
๑๓. ศาลพระพิฆเนศ
๑๔. ราชวงศ์วราการ
๑๕. รัตนาศน์บรรยงก์ (กลางน้ำ)
๑๖. ลักษมีวิลาส (แขก)
๑๗. นเรนทรสรวิสูตร (ริมกำแพง)

ตำบเลาหลวง

พระราชวังมหาลี้ราชปุระ มีพระที่นั่ง คือ
พระที่นั่งนเรนทรสรวิสูตร พระที่นั่งองค์นี้มีรูปตุ๊กตาคืนถือกิ่งไม้ บอกข่าว “ความ
มีชัย” ของสงครามโลกครั้งที่ ๑

ตำบลด่านน้ำ

พระอรุณราชนิเวศน์ มีพระที่นั่ง คือ
(๑) พระที่นั่งวายุสุขไสยาสน์ (องค์ตั้งอยู่เดิม ชื่อพระที่นั่งสมุทากนิมุข)
(๒) พระที่นั่งสมุทากนิมุข (ไปตั้งไว้บนเขา)

ตำบลงิ้วพระราม

พระราชวังอังกฤษ (เดิมเคยตั้งอยู่ที่ตำบลบางไทร ทำอย่างในรัชสมัยคือนอาลิ-
ซาเบท)

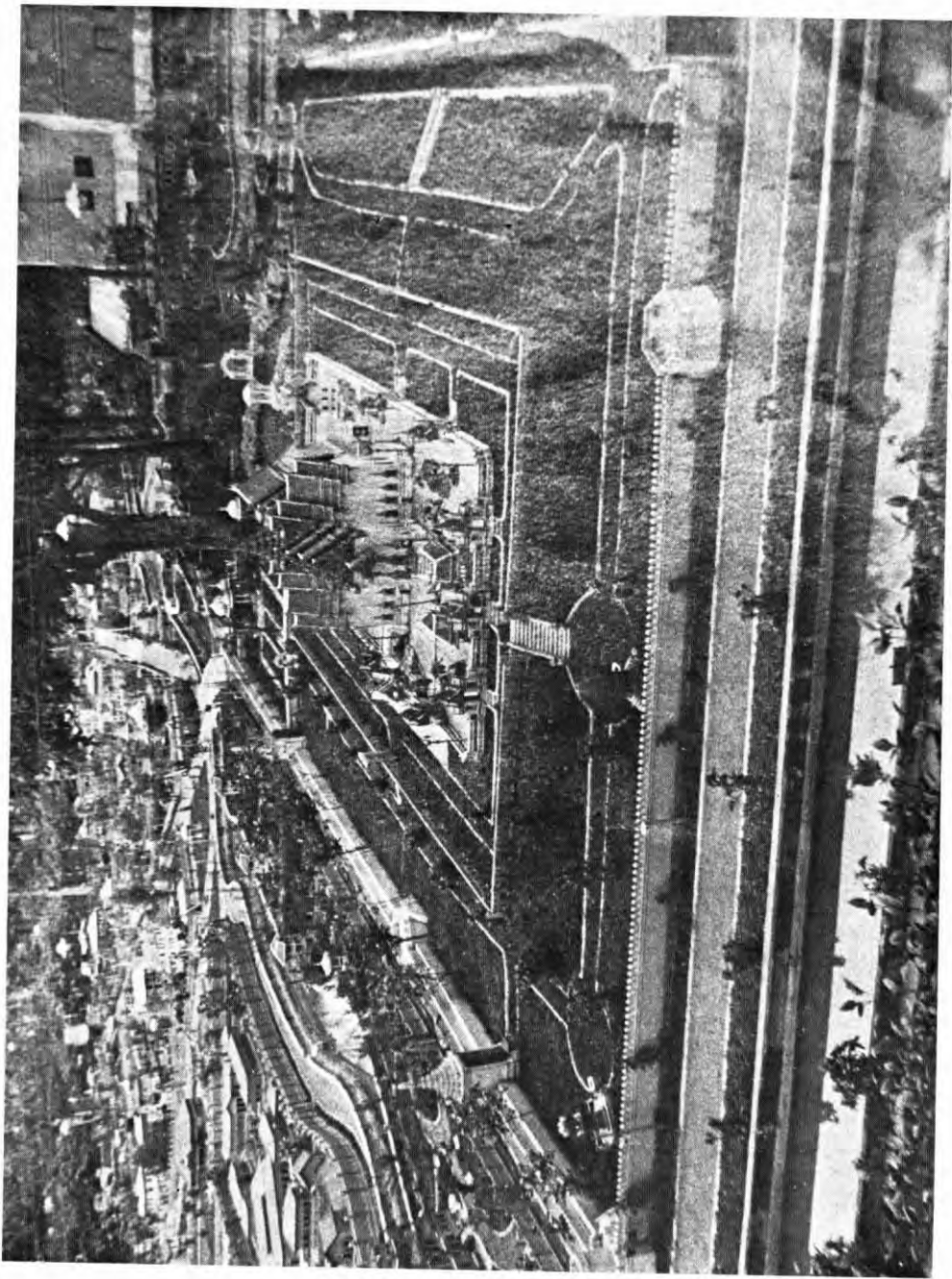
นามพระทวาร

๑. กุเวรรังสรรค์ เปิดออกถนนหน้าพระลาน
๒. เวสสวัณรังสฤษฎ์ เปิดออกถนนหน้าพระลาน
๓. สถิตองค์อินทร์ เปิดออกถนนเขื่อนแก้ว
๔. สุรินทร์ลลิตา เปิดออกถนนเขื่อนแก้ว
๕. ยมราชสโมสร เปิดออกถนนท้ายวัง
๖. ยมราชสโมสร เปิดออกถนนท้ายวัง
๗. อรุณทรงสวัสดิ์ เปิดออกถนนเขื่อนเพชร
๘. วิสสวลาหะ เปิดออกถนนเขื่อนเพชร
๙. อุทกราชา เปิดออกถนนเขื่อนเพชร

รูปปั้น “ไซโย”

เป็นรูปปั้นคนวิ่งถือกิ่งชัยพฤกษ์แทนดาบ โดยทิ้งดาบลงไว้ที่เท้า หมายถึงว่าในสมัยโบราณนั้น เป็นผู้นำข่าวการชนะศึกมาแจ้งให้ทราบ ซึ่งทรงหมายถึงการที่ประเทศไทยได้รับชัยชนะในสงครามโลกครั้งที่๑ รูปปั้นนี้ประดิษฐานอยู่ในบริเวณพระราชวังมหาคีรีราชปุระ (ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า Gloire en guerre กลัวร์ รัง แกร์)

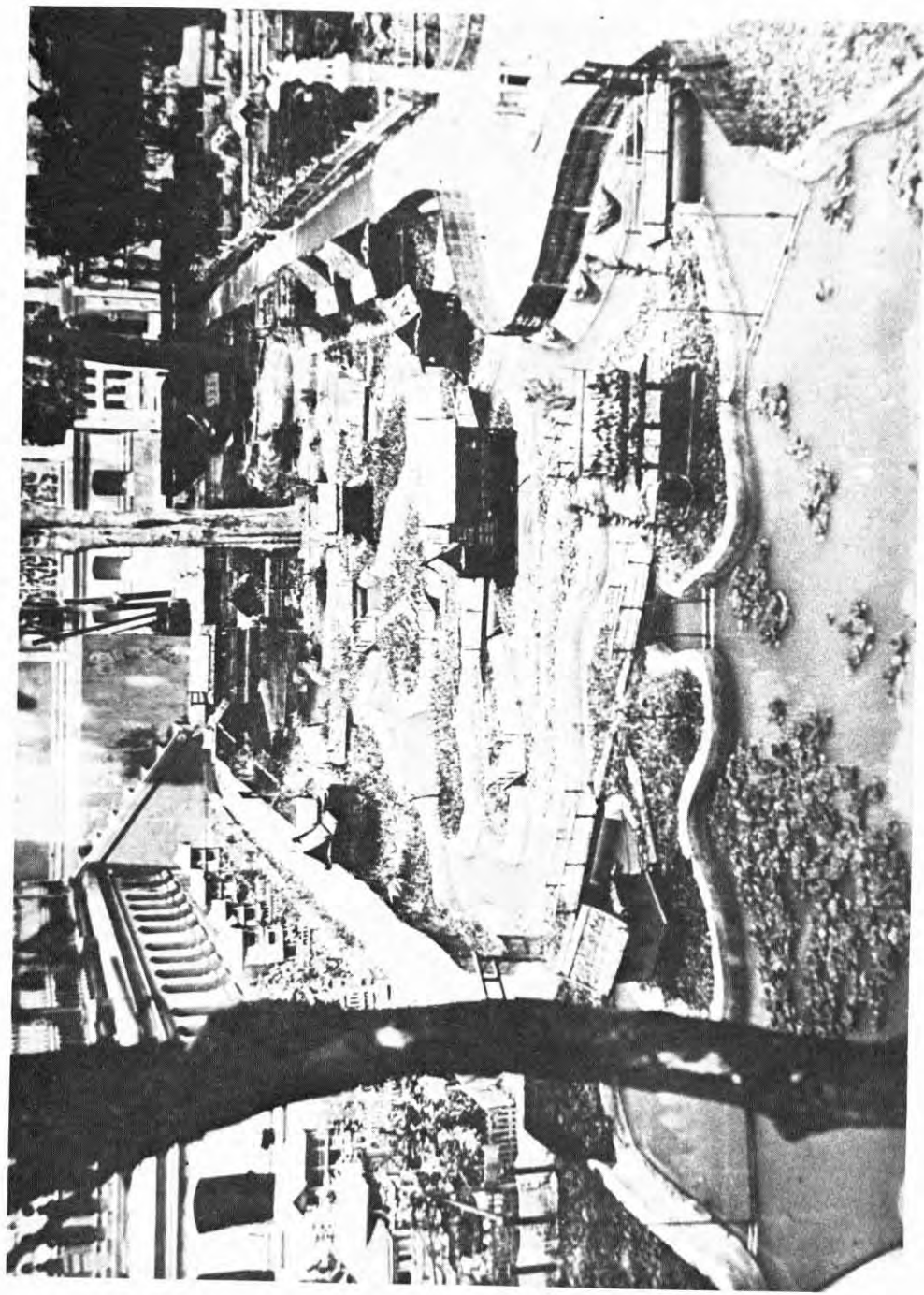
พระราชวังทวารวดี

พระมหาปราสาทองค์นี้ ตั้งอยู่บนเนินสี่เหลี่ยม มีกำแพงพระราชวังมั่นคงแข็งแรง ไม่ติดกับพระบรมมหาราชวังของจริง มีทางประตูยอดพุ่มไม้และบ่อน้ำประปาอยู่รอบๆ ตรงมุมกำแพงด้านซ้ายมือสุด ท่านจะเห็น “หอแก้ว” หรือ “ศาลพระพิฆเนศ” คล้ายกับเป็นศาลพระภูมิของชาวบ้าน มีสถาปัตยกรรมเหมือน “เทวาลัยเคมส์” ที่พระราชวังสนามจันทร์ คือมีทวารเป็นกุ่ม

เขาแก้ว

เป็นเขาแก้วตั้งอยู่ริมสระ ภายในพระราชวังพระวชิรรัตนราชนิเวศน์
ภาพหลังเห็นเป็นเงาคือ พระที่นั่งเทวอาสน์จำลอง

ทิวทัศน์เป็นปรางค์ทึบและเกาะรวมกันหลายเกาะ เป็นที่ตั้ง “บ้านโป่งใจ” ของท่านราม ณ กรุงเทพฯ
 เห็นอนุสาวรีย์ “ประสูติมาวตาร” อยู่กลางวงเวียนของถนนบุญเกศตรัสมา
 ภาพหลังเห็นพระที่นั่งอุดร ของจริง

นามบ้อมปราการ

๑. บ้อมคงเขื่อนเพชร	}	ตั้งอยู่ด้านถนนหน้าพระลาน
๒. บ้อมเผด็จฤทธิ์แรง		
๓. บ้อมเพลงฤทธิ์กล้า		
๔. บ้อมรักษาเขื่อนแก้ว	}	ตั้งอยู่ด้านถนนเขื่อนแก้ว
๕. บ้อมแพรวฤทธิ์นารายณ์		
๖. บ้อมพราศย์คั่นเรศวร		
๗. บ้อมสุรเดชประสิทธิ์	}	ตั้งอยู่ด้านถนนเขื่อนเพชร
๘. บ้อมสุรฤทธิ์ปราสาท		
๙. บ้อมพินาศศัตรูพาล		
๑๐. บ้อมประหารอริแรง		

โรงทหาร

มีโรงทหารตั้งอยู่ตรงถนนพหลโยธินไทย ด้านหน้าโรงทหารเป็นสวนสาธารณะ

เกาะ

๑. เกาะแมนสรวง เกาะนี้มีวัดธรรมมาธิปไตยตั้งอยู่เต็มเกาะ อยู่ในเขตของอำเภอคูสิต
๒. เกาะแก้วพิสดาร มีพระเจดีย์ตั้งไว้ที่เกาะนี้ อยู่ในเขตของอำเภอคูสิต
๓. เกาะอยู่กลางบึงพระราม ไม่ได้ตั้งชื่อ มีต้นมะกรูดอยู่เต็ม
๔. เกาะพระเจดีย์กลางน้ำ ไม่ได้ตั้งชื่อ เดิมอยู่กึ่งกลางบึง แต่เกาะในหมายเลข ๓ และ ๔ นี้ได้ถมเป็นวังอังกฤษในเวลาต่อมา

เขา

๑. เขาหลวง อยู่ที่อำเภอเขาหลวง
๒. เขาแก้ว อยู่ในพระวชิรธรราชนิเวศน์ มีอ่างแก้ว จึงเรียกว่าเขาแก้ว
๓. เขาน้ำตก “ธารสายหยด” อยู่ที่อำเภอเขาหลวง
๔. เขาในพระราชวังอรุณราชนิเวศน์ อยู่ที่ตำบลปากน้ำ

อนุสาวรีย์

๑. ประสูรามาตาร (ตั้งอยู่มุมถนนโยธยาถนนันต์ต่อกัน) คือพระนารายณ์อวตารปางที่ ๖ เกิดวิวาทกับท้าวอรชุนกรรตวิริยะ คือท้าวอรชุนมาที่อาศรมพระชมัทธอินีบิดาประสูรามา เวลานั้นบิดาประสูรามาไม่อยู่ เมื่อท้าวอรชุนกลับไปได้จึงถูกโคสำคัญไปเสีย ประสูรามาทราบก็โกรธ

จึงตามไปฆ่าตัวอรรชุนกรตวิริยะตาย ฝ่ายตัวอรรชุนมีโอกาสดูไปฆ่าบิดาประสูรตามตาย ประสูรตามโกรธ จึงได้สังหารภักษัตริย์ถึง ๑๐ ครั้ง จึงหายแค้น แล้วไปอยู่ในเขามเหศวรบรรพต

๒. ประสูรตามาวตารฯ (ถนนบุญเกษตร์ บึงพระราม)

๓. นางพระธรณี*๑ (ถนนบัลลังก์ บางโพ)

ตามมาตรา ๒๕ แห่งธรรมนูญลักษณะปกครอง ได้บังคับหน้าที่ของนคราภิบาลไว้ คือ “กิจสาธารณะประโยชน์ซึ่งมีผลกำไร เช่น การตั้งธนาคาร โรงจำนำ ตั้งตลาด รถมารง เรือจ้าง ฯลฯ” เหล่านี้เป็นอาทิ จึงขอแนะนำสิ่งที่เป็นหน้าที่ของนคราภิบาล ตามที่เจ้าคุณอนุชิตฯ ได้จัดบันทึกมาลงระดับความรู้ คือ

กิตติการ

๑. บึงพระรามกิตติการ ใช้เป็นสโมสรแข่งเรือ ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงพระราม(เป็นอาคารมาตรฐาน)

๒. โฮเต็ลเมโทรโปล

มีบ้านให้เช่าอยู่เฉพาะ ๔ หลัง

ตึกพักนอนทั่วไป ๒ หลัง

กิตติการมีที่เดินรำ ๒ หลัง

เรือนผู้จัดการ ๑ หลัง

ครัว ๑ หลัง

โรงรถ ๑ หลัง

โรงละคร ๑ หลัง

เดิมตั้งอยู่บนถนนอโยธยา บัดนี้ยกมาตั้งท้องสนามหลวง ตำบลบางโพ

หมายเหตุ โฮเต็ลเมโทรโปล ที่ปรากฏในบัญชีข้างบนนี้ เป็นโฮเต็ลจำลองที่วางไว้ ส่วนอาคารเก่ามาตรฐาน ได้สร้างขึ้นที่ชานนคร ดังที่ปรากฏอยู่หลังภาพ

๓. โฮเต็ลรอยัล ตั้งอยู่บนถนนธนบุรี

โรงละครและภาพยนตร์

๑. ดุสิต หรือถนนรพนาฏศาลา ตั้งอยู่ที่ท้องสนามหลวง ตำบลบางโพ

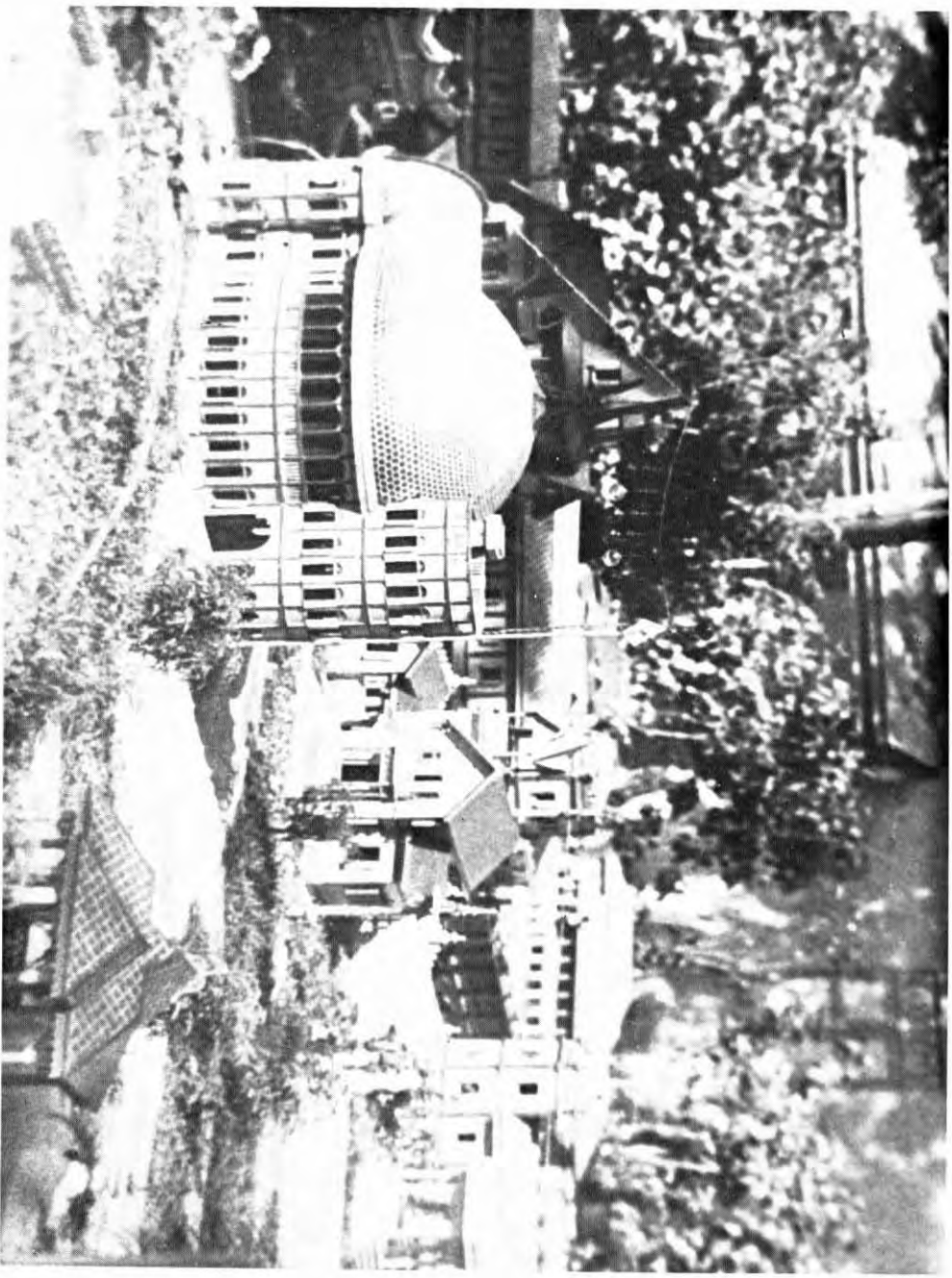
๒. โรงภาพยนตร์ ตั้งอยู่ข้างตลาดบางโพ

ที่ทำการหนังสือพิมพ์

๑. หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตออกวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ตั้งอยู่ที่ตึก ๑๒ ชั้น*๒ ถนนแอนทราสตร์

*๑ นางพระธรณีในดุสิตธานีสร้างภายหลังของจริงราวปีเศษ

*๒ ตึก ๑๒ ชั้นนี้ พระยาศรีบัญชา (ทวน ธรรมาชีวะ) เวลานั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวง เป็นผู้นำขึ้นนมเกล้าฯ ถวาย

คณะบรรพนาฏศาลา

อาคารหน้าสุด เป็นโรงละคร หลังคาเป็นโดมใหญ่ มีลักษณะคล้ายของโรงละครหลวง (ไฟไหม้หมดแล้ว) ในสวนมิสกวัน “คณะบรรพนาฏศาลา” นี้ ตั้งอยู่ในอำเภอปางพระ ย้ายมาจากสวนคนธรรมพ อุทยานที่อำเภออุตุติต

๒. หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย นายขัน หุ้มแพร เป็นบรรณาธิการ ภายหลังนายรองกวดเป็นแทน ตั้งอยู่ที่ตึกแถวถนนชัยชนะสงคราม อำเภอดุสิต
๓. หนังสือพิมพ์ดุสิตสัปดาห์ นายจำนงราชกิจ (เกื้อ สารักษ์ณ์) เป็นบรรณาธิการ ภายหลังนายรองพลพ่ำห์ (แฉล้ม กฤษณามระ) เป็นบรรณาธิการแทน ตั้งอยู่ที่ตึกกรมถนนสวัสดิไตรงค์ ตำบลบางไทร

ธนาคาร

ดุสิตธนาคาร เป็นบริษัทราคาหุ้นละ ๑๐ บาท ตั้งอยู่ที่ริมถนนสยามชนะศึก อำเภอดุสิต เปิดกิจการเมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑

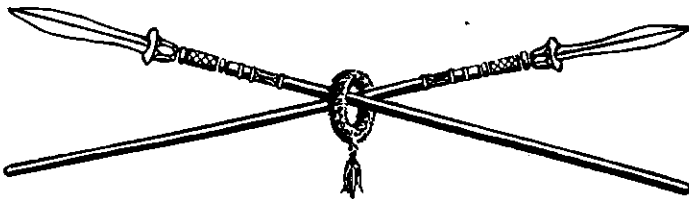
โรงอาบน้ำร้อน

โรงอาบน้ำร้อน ตั้งอยู่บนเขาหลวง อำเภอเขาหลวง

ตลาดของสด

ตลาด ของพระคลังข้างที่ ขายของสด ถนนอโยธยา ตำบลบางไทร

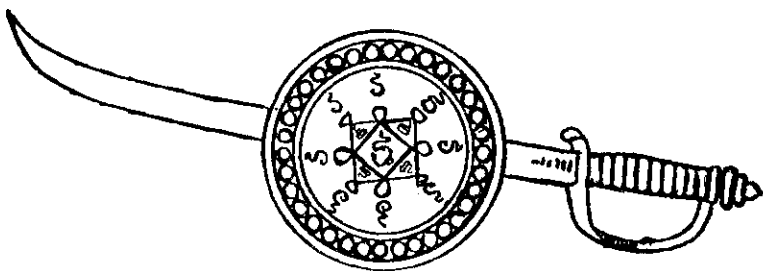
”	”	”	ถนนเอนทรศาสตร์ อำเภอเขาหลวง
”	”	”	ถนนชัยชนะ อำเภอดุสิต
”	”	”	ถนนเยี่ยมสมุท ตำบลปากน้ำ
”	”	”	แพรกองกต อำเภอดอนพระราม

วิถีของการเมือง

เมืองคูสิตธานีเจริญขึ้นรวดเร็วสมพระราชประสงค์ ดังที่เจ้าคุณอนุกิตติขัตติยราชกุมารได้ทำแผนที่และแสดงรายการไว้โดยละเอียดถึงพระราชวัง วัดวาอาราม โรงพยาบาล โรงเรียน สวนสาธารณะ ฯลฯ ประกอบด้วยถนนหนทางและแม่น้ำลำคลองอย่างครบครัน การสร้างขั้นนี้เป็นทำนองรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่ราษฎรของพระองค์ ต่อไปนี้ พระราชทานธรรมนูญอันเป็นแบบของอารยประเทศที่เป็นประชาธิปไตย คือราษฎรผู้เป็นเจ้าของประเทศ เป็นผู้มีสิทธิ์เลือกตัวคนที่ตนพอใจมาบริหารท้องถิ่น คนใดที่ราษฎรไม่ชอบ ก็ไม่สามารถจะเป็นผู้บริหารต่อไปในภายหน้าได้ วิธีการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยนี้ คนไทยที่เคยไปเห็นในต่างประเทศมาก็มีอยู่บ้าง แต่ใครเลยจะกล้าเป็นคนชู้ชวน หรือเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์ เพราะเขาเหล่านั้นพากันเกรงว่า จะต้องพระราชอาญาในฐานะเป็นคนคิดคดกบฏเจ้า การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเรียกประชุมประชาชนชาวนครมาประชุมพร้อมกัน แล้วทรงอธิบายวิธีการเลือกตั้งขึ้นมาในวันแรกนั้น พวกข้าราชการบริพารทุกคนแม้แต่ตัวผู้เขียนเอง ก็รู้สึกยังไม่เข้าใจในเหตุการณ์ที่รับสั่งในวันนั้น เพราะนึกในใจว่า อยู่ดีๆ อำนาจที่จะส่งผู้ใดก็ตามมาเป็นผู้บริหารในท้องถิ่น ก็อยู่ในพระราชอำนาจของพระองค์อย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว เหตุใดจะมาทรงปล่อยให้คนอื่นเลือกเอาตามชอบใจอีกเล่า แต่เพราะเป็นพระราชประสงค์ เราทุกคนก็ต้องทำตามด้วยความภักดี วันที่ทรงเรียกประชุมเป็นครั้งแรกนั้น เป็นวันที่ ๒๗ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ในตอนนั้นยังมิได้มีการประกาศธรรมนูญลักษณะปกครองแต่ประการใด ผู้ที่ได้คะแนนสูงคือ พระยาสุจริตธำรง (โศ สุนทรวิภาส) ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาอุดมราชภักดี

ครั้นถึงวัน ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้มีประกาศรัฐธรรมนูญลักษณะปกครองฉบับแรกออกมาดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องตามโบราณขัตติยราชประเพณี ประทับบนพระที่นั่งภัทรบิฐในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ อันเป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชสมณศักดิ์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งได้เวียนมาครบ ๖๐ ปี ในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ในครั้งนี้

ธรรมนูญลักษณะปกครอง

คณะนคราภิบาล

(ดุสิตธานี)

พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

ปรารภการณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจยุติธรรม และความเมตตาปรานีสูงสุด ทรงพระกรุณาแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเสมอหน้า ทรงพระราชดำริว่าทวยนาครแห่งดุสิตธานี* ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นที่ตั้งราชธานี มีฐานะความเป็นอยู่ และภูมิธรรมความรอบรู้สูงพอสมควร จะเริ่มการศึกษาการปกครองตนเองได้ในกิจการบางอย่าง เพื่อยังความผาสุกสวัสดิ์ตามฐานะของตนๆ ให้ยิ่งขึ้น จึงมีพระราชประสงค์ จะประกาศธรรมนูญลักษณะปกครอง แก่ทวยนาครแห่งดุสิตธานีไว้เป็นหลักฐานต่อไป

ธรรมนูญลักษณะปกครองนคราภิบาลนี้ เป็นกำหนดอำนาจการพระราชทานแก่ชาวดุสิตธานีให้มีเสียงและโอกาสแสดงความเห็นในวิธีจัดการปกครองตนเองในกิจการบางอย่าง ส่วนอำนาจในกิจการแผนกใด ซึ่งยังมิได้ทรงพระกรุณาประสิทธิ์ประสาทให้ ก็ย่อมคงอยู่ในรัฐบาลกลางซึ่งมียอดรวมอยู่ในพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตามแบบฉบับในอารยประเทศทั้งหลายที่จัดการนคราภิบาล

อำนาจอันคงอยู่ในรัฐบาลกลางนี้ แม้ทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะพระราชทานเพิ่มเติมให้แก่คณะนคราภิบาลดุสิตธานีอีก เมื่อใดอย่างไรก็จะได้ทรงพระกรุณาพระราชทานต่อไปตามกาลตามสมัย ที่ทรงพระราชดำริเห็นสมควรแก่สติปัญญาและภูมิธรรมของตน

อีกนัยหนึ่งอำนาจกิจการในแผนกใดซึ่งได้ทรงพระกรุณาประสาทแล้ว แต่มาปรากฏภายหลังว่าอำนาจเช่นนั้นๆ ยังมีสมควรได้ โดยยังมีรู้จักใช้ที่ดี หรือโดยประการอื่นที่ดี ก็จะได้ทรงพระกรุณาเลิกถอนหรือแก้ไข เพื่อประโยชน์และความดำรงอยู่ด้วยดีแห่งมหาชนหมู่มาก

*๑ ขอให้ผู้อ่านพึงใช้ความสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงใช้เมืองสมมุติที่ให้อำนาจว่า “ดุสิตธานี” เป็นเมืองตัวอย่าง คำว่า “ทวยนาคร” ตรงกับคำว่า “ปวงประชาราษฎร์” และที่เมืองดุสิตธานีเอง จะเป็นเวทีการปกครองแบบใหม่ในเมืองไทยยุคหนึ่ง ที่เรียก “ระบอบประชาธิปไตย”

บัดนี้การตั้งพระราชธานีนับว่าจวนสำเร็จแล้วตามพระราชประสงค์ สะพร่งพร้อมด้วย
เลหสถาน และที่ทำการประกอบอาชีพต่าง ๆ สมควรจะมีธรรมนูญจัดการนคราภิบาลขึ้นไว้ เพื่อ
ความไพศาลแห่งนคร จึงมีพระราชประกาศิตประกาศธรรมนูญจัดเป็นบทมาตราดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยนามและการใช้รัฐธรรมนูญ

มาตรา ๑ ให้เรียกบทบัญญัตินี้ว่า รัฐธรรมนูญลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลดุสิตธานี
พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

มาตรา ๒ รัฐธรรมนูญนี้ให้ใช้ทั่วไปในจังหวัดดุสิตธานี ตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดากำหนดกฎข้อบังคับแต่ก่อนบทใดขัดต่อข้อความในธรรมนูญนี้ให้ยกเลิกเสีย ใช้ธรรมนูญนี้แทนต่อไป

มาตรา ๔ การแผนกใดซึ่งบังคับไว้ว่านคราภิบาลจะจัดไม่ได้ แต่เมื่อได้รับอนุมัติจาก
กระทรวงทบวงการผู้เป็นเจ้าของน้ำที่ ก่อรัฐบาลกลางแล้วนั้น เพ่งความถึงพระบรมราชานุมัติใน
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเป็นยอดแห่งรัฐบาล

หมวดที่ ๒

บทวิเคราะห์ศัพท์

มาตรา ๕ คำว่าบ้านและเจ้าบ้านที่กล่าวในธรรมนูญนี้ให้พึงเข้าใจดังนี้ คือ

ข้อ ๑ คำว่าบ้านนั้น ท่านหมายความว่าเรือนหลังเดียวก็ตาม หลายหลังก็ตาม ซึ่งอยู่
ในเขตที่เจ้าของเป็นอิสระส่วน ๑ นับในธรรมนูญนี้ว่าบ้าน ๑ ห้องแถวและแพหรือเรือซึ่งจอด
ประจำอยู่ที่ใด ถ้ามีเจ้าของหรือผู้เช่าครอบครองเป็นอิสระต่างหากห้อง ๑ หลัง ๑ ลำ ๑ หรือ
หมู่ ๑ ในเจ้าของหรือผู้เช่าคน ๑ นั้น ก็นับว่าบ้าน ๑ เหมือนกัน

ข้อ ๒ เจ้าบ้านนั้น ท่านหมายความว่าผู้ปกครองบ้าน ซึ่งว่ามาแล้วในข้อก่อน จะ
ครอบครองด้วยว่าเป็นเจ้าของบ้านก็ตาม นับตามธรรมนูญนี้เป็นเจ้าบ้าน

ข้อ ๓ โรงพยาบาล ที่ทำการต่าง ๆ ของรัฐบาลหรือนคราภิบาล สถานีรถไฟ ที่เหล่านี้
เป็นสาธารณสถาน อยู่ในความปกครองของหัวหน้าในที่นั้น ไม่นับเป็นบ้านตามธรรมนูญนี้

มาตรา ๖ คำว่านคราภิบาลนั้น ท่านให้เข้าใจว่าผู้ซึ่งราษฎรในจังหวัดดุสิตธานี ผู้มี
สิทธิตามธรรมนูญจะเลือกได้พร้อมใจกันเลือกตั้งขึ้นเป็นผู้ปกครองชั่วปีหนึ่ง ๆ โดยได้รับ
พระราชทานพระบรมราชานุมัติ

มาตรา ๓ คำว่าปรับนั้น ท่านหมายความว่า จำนวนเงินซึ่งราษฎร ผู้กระทำผิดต้องเสียให้แก่คณะกรรมการเพื่อถ่ายโทษ

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยกำหนดและการเลือกตั้งนกราภิบาล

มาตรา ๔ ผู้ที่เป็นนกราภิบาลนั้น ท่านกำหนดอายุให้เป็นผู้ได้ชั่วปีเดียว เมื่อถึงกำหนดจะสิ้นปีต้องมีการเลือกตั้งใหม่ทุกปี

มาตรา ๕ ผู้ที่เป็นนกราภิบาลมาปี ๑ แล้ว จะรับเลือกให้เป็นนกราภิบาลอีกปี ๑ ติด ๆ กันไม่ได้

มาตรา ๑๐ เวลาที่จะประชุมเลือกนกราภิบาลคนใหม่ ควรจะเป็นวันที่สุดของปี หรือวันที่ใกล้ที่สุดของปีตามแต่จะเหมาะแก่โอกาสที่จะเป็นไปได้ แต่ให้เป็นทีที่พึงเข้าใจว่านกราภิบาลที่เป็นอยู่ต้องทำการในหน้าที่จนกว่าจะมีการเลือกตั้งนกราภิบาลคนใหม่เสร็จแล้วโดยเรียบร้อย

มาตรา ๑๑ ให้ราษฎรซึ่งตั้งบ้านเรือนหรือจอดเรือแพ ประจำอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี ทั้งชายหญิงไม่ว่าโสดหรือแต่งงานแล้ว ประชุมพร้อมกันเลือกเจ้าบ้านผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่นับถือของตนจนเป็นนกราภิบาลสำหรับปกครองธานีนั้น และวิธีเลือกนกราภิบาลนั้น ให้ทำตามกำหนดต่อไปนี้

มาตรา ๑๒ เมื่อจนจะถึงวันกำหนดที่จะเลือกนกราภิบาลใหม่ ให้ผู้ซึ่งรับอำนาจอำนาจในการเลือกตั้งนกราภิบาล ป่าวร้องทวงนาครชายหญิงให้ทราบ ว่าจะมีการประชุมเลือกตั้งนกราภิบาลที่ใดวันใด และประกาศข้อความด้วยว่า ถ้าผู้ใดมีความปรารถนาจะสมมุติผู้ใดให้เป็นนกราภิบาลต่อไป ก็ให้เขียนนามผู้นั้นกรอกลงในแบบสมมุติที่ได้แบบไว้ท้ายธรรมนูญ และต้องลงนาม ๑ ผู้รับรอง ๑ และให้ยื่นหนังสือสมมุติถึงผู้อำนวยการเลือกตั้งนกราภิบาลก่อนวันประชุม ๑ วัน

มาตรา ๑๓ ผู้ที่จะลงนามเป็นผู้นำและผู้รับรองในหนังสือสมมุติตามมาตรา ๑๒ ต้องเป็นภพดีเจ้าบ้าน และคนหนึ่ง ๆ ห้ามมิให้นำและผู้รับรองบุคคลผู้ใดให้เป็นนกราภิบาลเกินกว่า ๑ คน

มาตรา ๑๔ ให้ผู้อำนวยการเลือกตั้งนกราภิบาลเขียนนามผู้ที่ได้รับสมมุติตามมาตรา ๑๒ นั้น โฆษณาไว้ ณ ที่ทำการเพื่อสาธารณชนทราบด้วย

มาตรา ๑๕ ถ้าผู้ได้รับสมมุติแต่เพียงรายเดียวเท่านั้น ไม่มีผู้ใดสมมุติผู้อื่นมาอีกแล้วไซ้ให้ถือว่าผู้ที่ได้รับสมมุติแต่เพียงผู้เดียวนั้นเป็นอันได้รับเลือกตั้งเป็นนกราภิบาลทีเดียว

มาตรา ๑๖ เมื่อถึงกำหนดวันที่ผู้อำนวยการได้ป่าวร้องไว้แล้วนั้น ให้นครทั้งหมดมาประชุมพร้อมกันทั้งตำบล และเวลา ที่ผู้อำนวยการกำหนดไว้

มาตรา ๑๗ ในเมื่อทวายนครมาประชุมพร้อมกันตามกำหนดแล้ว ถ้าหากว่ามีผู้ได้รับสมมุติเป็นนคราภิบาลแต่คนเดียวเท่านั้นไซ้ ก็ให้เจ้าพนักงานผู้รับอำนาจอำนาจการโฆษณาแก่ทวายนครให้ทราบ ว่า ผู้นั้นได้รับเลือกเป็นนคราภิบาลโดยถูกต้องตามธรรมเนียมแล้ว แต่ว่าถ้าแม้มีผู้รับสมมุติแล้ว ตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ก็ให้เจ้าพนักงานซึ่งได้รับอำนาจอำนาจการไต่ถามความเห็นทวายนครให้พร้อมกันเลือกผู้หนึ่งผู้ใดที่ได้รับจดนามโฆษณาตามมาตรา ๑๔ นั้นโดยเปิดเผยก็ได้ หรือเมื่อเห็นว่าที่เลือกโดยเปิดเผยไม่คล่องใจที่จะเลือก จะใช้วิธีเลือกโดยลงคะแนนลับก็ได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งใน ๒ วิธีนี้ตามแต่ผู้อำนวยการจะเห็นสมควร

มาตรา ๑๘ ถ้าราษฎรพร้อมใจกันเลือกโดยเป็นการเปิดเผยแล้วก็ให้ผู้อำนวยการถามว่า จะเลือกผู้ใด เมื่อได้รับคำตอบจากราษฎรที่มาประชุมว่าจะเลือกผู้ใดแล้ว ถ้ามีผู้เห็นชอบด้วยก็ให้ยกมือขึ้นนับคะแนนเรียงตัวไป ฝ่ายผู้ที่ไม่เห็นชอบให้นั่งลงเสีย ถ้าเป็นการเลือกตั้งโดยคะแนนลับ ให้ผู้อำนวยการเรียกมาถามทีละคนโดยเรียงๆ ว่า จะเห็นสมควรให้ผู้ใดเป็น แล้วจดชื่อผู้ที่ราษฎรเลือกนั้นไว้ หรือจะให้ราษฎรเขียนชื่อผู้ที่จะเลือกนั้นมาส่งคนละฉบับก็ได้ ตามแต่จะเห็นสมควร

มาตรา ๑๙ ผู้ที่ได้คะแนนสูงกว่าผู้อื่น หรือที่มีราษฎรโดยมากเลือกขึ้นนั้นให้ถือว่าผู้นั้นได้รับเลือกเป็นนคราภิบาล และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชานุมัติแล้ว นับว่าผู้เป็นนคราภิบาลโดยชอบด้วยกฎหมาย

มาตรา ๒๐ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นนคราภิบาลแล้วนั้น ต้องรับภาระทำการในหน้าที่นั้นต่อไป ถ้าไม่เต็มใจรับจะไม่รับก็ได้ แต่ต้องถูกปรับเป็นเงิน ๕๐ บาท นอกจากกระทรวงผู้เป็นเจ้าหน้าที่จะดำริผ่อนผันให้โดยเหตุสมควร

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของนคราภิบาล

มาตรา ๒๑ เมื่อผู้ใดได้เป็นนคราภิบาล ผู้นั้นจะมีอำนาจตามพระธรรมนูญนี้ทันทีในการที่จะเลือกตั้งนคราภิบาล คือเจ้าหน้าที่ต่างๆ เช่นเจ้าพนักงานคลัง เจ้าพนักงานโยธา นายแพทย์ สุขาภิบาล ผู้รักษาความสะอาดของประชาชน (Inspector of Nuisances) เป็นต้น สำหรับจัดการให้เป็นไปตามพระธรรมนูญตามแต่จะเห็นสมควร

มาตรา ๒๒ นครภิบาลมีอำนาจปกครองบรรดาราชกรที่อยู่ในเขตธานีของตนและให้
ราชกรที่อยู่ในเขตนั้น จงเช็ดอัยฟังคำนครภิบาลอันชอบด้วยกฎหมาย และธรรมเนียมที่ใช้อยู่
จทุกประการ

มาตรา ๒๓ รัฐบาลมีหน้าที่

ก. ดูแลรักษาเพิ่มพูนความผาสุกของราชกรทั่วไป ช่วยป้องกันทุกข์ภัยของประ
ชาชนในเขตของตน

ข. ดูแลการคมนาคม ค่อดนหนทางทั้งแม่น้ำลำคลอง ให้ความสว่างไสว จัด
การไฟฟ้า ประปาในธานี

ค. การดับเพลิง และการรักษาสวนสำหรับนครให้เป็นที่ย่อนกายสบายใจ ควร
แก่ประโยชน์และความสุขอันจะพึงมีได้สำหรับสาธารณชน

ณ. จัดการในเรื่องโรงพยาบาล สุสาน และโรงฆ่าสัตว์

ง. ดูแลระเบียบการโรงเรียนราชกร ห้างอ่านหนังสือ และโรงเรียนหัตถกรรม
ต่าง ๆ

มาตรา ๒๔ นครภิบาลมีอำนาจที่จะตั้งพิกัต ภาษีอากรขนอนตลาด เรือน โรง ร้าน เรือ
แพ อันอยู่ในเขตธานีของนครภิบาล แต่เมื่อกำหนดพิกัตภาษีอากร นครภิบาลจะต้องเรียก
ประชุมราชกรเพื่อทำการตกลงในเรื่องเช่นนั้น และเมื่อจะเปลี่ยนพิกัตภาษีใหม่ก็ต้องเรียกประชุม
ใหม่ทุกครั้งไป และประกาศให้รู้ทั่วกัน

มาตรา ๒๕ นครภิบาลมีอำนาจจะออกใบอนุญาต และเก็บเงินค่าใบอนุญาตสำหรับ
ยานพาหนะ ร้านจำหน่ายสุรา โรงละคร โรงหนัง สถานที่เรีงรมย์เก็บเงินจากมหาชนคนดู
ทั้งปวง

มาตรา ๒๖ เมื่อนครภิบาลได้เรียกประชุมเจ้าบ้านเพื่อกำหนดภาษีอากร และใบอนุญาต
ตามที่ว่าในมาตราข้างบนนั้น ให้ราชกรเจ้าบ้านทั้งหมดไปประชุมพร้อมกันตามที่กำหนดนัด
หมาย ถ้าเจ้าบ้านไปประชุมไม่ได้ ก็ต้องตั้งผู้แทนไปแทนตัว และมีหนังสือมอบอำนาจให้
ผู้นั้นไปในที่ประชุมแทนนั้นด้วย

มาตรา ๒๗ ถ้ารัฐบาลจะประกาศหรือสั่งราชการอันใดให้ราชกรทราบ เป็นหน้าที่ของ
นครภิบาลที่จะรับข้อเสนอข้อความนั้น ๆ ไปแจ้งแก่ราชกรที่อยู่ในปกครองของตนให้ทราบ

มาตรา ๒๘ เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะทำบัญชีสำมะโนครัวราชกรในปกครองของตน
และคอยแก้ไขบัญชีให้ถูกต้องตามที่เป็นอย่างอยู่เสมอ

มาตรา ๒๕ กิจการสาธารณประโยชน์ซึ่งมีผลกำไร เช่นการตั้งธนาคาร โรงจำนำ ตั้งตลาด รถราง เรือจ้าง เหล่านี้เป็นอาทิ นคราภิบาลจะดำริให้จัดไปในเวลาที่เห็นสมควรก็ได้ เป็นทางหากำไรบำรุงเมืองเพื่อผ่อนภาษีอากรซึ่งราษฎรจะต้องเสีย และเพื่อกระทำกิจเช่นว่านี้ นคราภิบาลจะออกใบกู้ก็ควร เพราะหนี้ชนิดนั้นนี้ว่าไม่ใช่หนี้ตายที่ไร้ผล

มาตรา ๓๐ เป็นหน้าที่ของนคราภิบาลจะกำหนดปลูกสร้างวางแผนสำหรับนคร เพื่อความงามและอนามย์ความผาสุกแห่งธานี เกษสถานบ้านเรือนที่ทำการต่าง ๆ เมื่อเจ้าของจะปลูกสร้างต้องได้รับอนุญาตจากนายช่างก่อสร้างของนคราภิบาล แล้วจึงจะปลูกได้

ดังนี้สถาปัตยกรรมจึงจะสมานเจริญตา

มาตรา ๓๑ การขยายเขตนคราภิบาลต้องได้รับอนุมัติจากรัฐบาลกลาง

หมวดที่ ๕

ว่าด้วยการบำรุงรักษาความสะอาดและป้องกันโรคภัย

มาตรา ๓๒ คณะนคราภิบาลมีหน้าที่จัดตั้งเจ้าพนักงานแผนกสุขาภิบาล เพื่อคอยดูแลรักษาความสะอาดทั่วไปตลอดทั้งเมือง ว่ากล่าวคนในปกครองให้ระวังรักษา อย่าทอดทิ้งหรือปล่อยให้โสโครก อันเป็นเหตุให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บแก่ประชาชนทั่วไป

มาตรา ๓๓ เมื่อนคราภิบาลเห็นว่าบ้านใดหมู่ใดชำรุดรุงรังหรือปล่อยให้โสโครกโสรมอาจเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ผู้ที่อยู่ในที่นั้นหรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงกัน หรือผู้ที่ผ่านไปมา อันอาจเกิดอภัพภัยหรือโรคร้ายขึ้น ถ้าเห็นสมควรจะบังคับให้เจ้าบ้านหรือผู้ที่อยู่ในที่นั้นแก้ไขเสียให้เสียก็มีอำนาจบังคับได้

มาตรา ๓๔ เมื่อผู้หนึ่งผู้ใด นคราภิบาลได้บังคับให้รื้อถอนจัดทำหรือซ่อมแซมบ้านเรือนใหม่ ขัดขึ้นไม่กระทำตามบังคับของนคราภิบาลนั้น ก็ให้นคราภิบาลมีอำนาจฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้พิจารณาลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย

หมวดที่ ๖

ว่าด้วยการสับเปลี่ยนและตั้งนคราภิบาล

มาตรา ๓๕ เมื่อถึงเวลาสับเปลี่ยนตัวนคราภิบาลใหม่ประจำปี ให้คณะนคราภิบาลเก่าแสดงบัญชีรายรับรายจ่ายยื่นต่อที่ประชุมราษฎรและส่งเสียการงาน ขอดบัญชีสำมะโนครัวแก่คณะนคราภิบาลใหม่จนสิ้นเชิง

มาตรา ๓๖ ในเวลาเรียกประชุมใหญ่ประจำปีนั้น ให้สมุหเทศาภิบาลหรือผู้แทนเข้ามา
นั่งในที่ประชุมด้วย

มาตรา ๓๗ คณะนคราภิบาลมีอำนาจที่จะจัดตั้งสภาเลขาธิการขึ้น และสภาเลขาธิการ
คงอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนกว่าจะลาออก หรือต้องออกด้วยเหตุอื่น

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยหน้าที่สภาเลขาธิการ

มาตรา ๓๘ สภาเลขาธิการนั้น เมื่อคณะนคราภิบาลได้เลือกตั้งขึ้นโดยชอบด้วยพระ
ธรรมนูญแล้ว ให้มีอำนาจและหน้าที่จัดการดังต่อไปนี้

๑. ให้มีหน้าที่บังคับบัญชาการแผนกหนังสือ และรายงานกิจการทั้งปวง ของคณะ
นคราภิบาล

๒. เป็นที่ปรึกษาของคณะนคราภิบาลในทางระเบียบการทางกฎหมาย

๓. มีหน้าที่เป็นทนายแถลงคดีแทนคณะนคราภิบาลต่อศาล หรือจะตั้งผู้ใดผู้หนึ่ง
เป็นผู้แทนในหน้าที่ก็ได้

๔. สภาเลขาธิการ มีสิทธิที่จะนั่งในที่ประชุมคณะนคราภิบาลและในที่ประชุมใหญ่
ได้ทุกเมื่อ

๕. ถ้าสภาเลขาธิการเป็นคหบดีเจ้าบ้านอยู่แล้ว เมื่อเวลานั่งในที่ประชุมใหญ่มีสิทธิ
จะลงคะแนนความเห็นได้ด้วย

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยทุนและการเงินทองของคณะนคราภิบาล

มาตรา ๓๙ เมื่อนคราภิบาลจัดตั้งนคราภิบาลขึ้นแล้ว ท่านให้ถือว่าคณะนั้นเป็นบุคคล
โดยนิติสมมติ มีสิทธิที่จะถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินได้ มีอำนาจที่จะจ่ายทรัพย์สินนั้นในการบำรุง
ความรุ่งเรืองแห่งนครและในการป้องกันสิทธิและทรัพย์สินสมบัติของตน

มาตรา ๔๐ คณะนคราภิบาลมีอำนาจจะออกใบกู้เงินในนามของคณะนคราภิบาลได้
เพื่อเป็นทุนใช้จ่ายในการปกครองตามพระธรรมนูญนี้ แต่อำนาจที่จะกระทำตามที่ว่าในมาตรานี้
ต้องได้รับอนุมัติจากรัฐบาลกลางเสียก่อน โดยเฉพาะเรื่องเป็นคราวๆ ไป

มาตรา ๔๑ เงินที่คณะกรรมการเก็บได้จากราษฎรในทางภาษีอากรนั้น อนุญาตให้เก็บไว้ใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ได้ แต่ต้องมีหลักฐาน บัญชี แสดงรายรับรายจ่ายให้ชัดเจน

มาตรา ๔๒ ให้มีคณะกรรมการ ๒ คน ตรวจสอบบัญชีในเวลาสิ้นปีทุกคราวไป กรรมการตรวจสอบบัญชีรัฐบาลกลางเป็นผู้ตั้ง ๓ นาย นคราภิบาลเป็นผู้ตั้ง ๑ นาย กรรมการนี้มีได้รวมอยู่ในนคราภิบาล

หมวดที่ ๕

ว่าด้วยกำหนดโทษผู้กระทำความผิด

มาตรา ๔๓ ผู้ใดขัดขืนไม่กระทำตามคำสั่งของนคราภิบาลในระเบียบการปกครอง เช่นว่า ในมาตรา ๒๒ กีด และตามมาตรา ๒๖ กีด ท่านให้ลงโทษปรับเงินเป็นพินัย คนหนึ่งครั้ง ๑ ไม่เกิน ๑๐ บาท

มาตรา ๔๔ ผู้ใดขัดขืนคำสั่งนคราภิบาล เนื่องในระเบียบการสุขาภิบาล เช่นปล่อยให้บ้านเรือนชำรุดรุงรัง และเกิดการโสโครกตามที่ได้กล่าวมาในมาตรา ๓๒ กีด ตามมาตรา ๓๓ กีด ท่านให้ลงโทษปรับเงินคนหนึ่งครั้ง ๑ ไม่เกิน ๕ บาท เป็นพินัย

มาตรา ๔๕ ถ้าผู้ใดถูกปรับเพราะได้กระทำความผิดอย่างหนึ่งอย่างใดแล้วมากระทำความผิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งที่ ๒ ท่านว่าไม่เจ็ดหลาย โทษที่ท่านบัญญัติความผิดไว้ั้นเท่าใด เมื่อเวลากำหนดโทษนั้น ท่านให้เพิ่มโทษฐานไม่เจ็ดหลายขึ้นอีก ๓ ใน ๕ ส่วนด้วย

มาตรา ๔๖ ผู้ใดถูกปรับเพราะกระทำความผิดมาครั้งหนึ่งแล้วไม่เจ็ดหลาย มาทำความผิดขึ้นอีกคราวนี้เป็นครั้งที่ ๒ และความผิดครั้งหลังนี้เข้าประเภทกันกับความผิดในครั้งก่อนภายในเวลา ๖ เดือน ท่านว่าเวลากำหนดโทษนั้นให้เพิ่มโทษฐานไม่เจ็ดหลายเป็นทวีคูณ

หมวดที่ ๑๐

ว่าด้วยการรักษารัฐธรรมนูญ

มาตรา ๔๗ เมื่อราษฎรมีความไม่พอใจในคำสั่งในกฎข้อบังคับใด ๆ ของคณะกรรมการก็ให้ราษฎรมีอำนาจร้องเรียนต่อรัฐบาลกลางได้

มาตรา ๔๘ ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งผู้ใดในคณะกรรมการทำการเกินอำนาจที่มีอยู่ในธรรมนูญ หรือผิดด้วยกฎหมาย จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเสียหายนั้น มีสิทธิจะฟ้องร้องยังศาลหลวงได้ แม้พิจารณาสมฟ้องแล้ว ให้ปรับเจ้าหน้าที่ผู้ผิดสินไหมกึ่งหนึ่ง พินัยกึ่งหนึ่ง

มาตรา ๔๙ ให้นคราภิบาลเป็นผู้รักษาการให้เป็นไปตามธรรมนูญนี้

มาตรา ๕๐ การที่จะฟ้องผู้กระทำความผิดตามธรรมนูญนี้ ให้สภาเลขาธิการเป็นเจ้าหน้าที่ฟ้องร้องต่อศาลหลวง

มาตรา ๕๑ ให้นคราภิบาลมีอำนาจที่จะจัดตั้งกฎข้อบังคับสำหรับจัดและรักษาการให้เป็นไปตามธรรมนูญนี้ เมื่อกฎข้อบังคับนั้นได้รับอนุมัติจากรัฐบาลกลาง และได้โฆษณาแล้ว ก็ให้ใช้ได้เหมือนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมนูญนี้

ประกาศมา ณ วันที่ ๓ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ เป็นปีที่ ๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ครั้นถึงวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นเวลาหลังจากพระราชทานธรรมนูญปกครองแล้วเพียง ๔๐ วัน ก็มีประกาศให้ทนายนครดุสิตธานีที่มาร่วมประชุม เพื่อทำการเลือกตั้งให้ถูกต้องตามธรรมนูญ ในคราวนี้ พระยานิรุทธเทวาได้รับเลือกเป็นนคราภิบาลอย่างถูกต้องเป็นคนแรก และเป็นการเลือกเป็นครั้งที่ ๒ และในวันนั้นเอง ก็ได้ออกพระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ดังต่อไปนี้

พระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไข

ธรรมนูญลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงซึ่งไว้อำนาจ ยุติธรรม และความเมตตาปรานีสูงสุด ทรงพระราชดำริว่า ธรรมนูญลักษณะปกครอง และนคราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้มาแล้วตั้งแต่วันที่ ๓ พฤศจิกายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ นั้น เมื่อลองใช้มาแล้วก็ปรากฏว่าโดยมากนับเป็นการสะดวกแก่วิธีดำเนินการเรียบร้อยดีอยู่ แต่ยังมีข้อขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งสมควรจะเพิ่มเติมให้สมบูรณ์หรือแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

จึงมีพระราชประกาศิตประสาทพระราชกำหนด^{ขึ้น}ขึ้นไว้ เพื่อเพิ่มเติมแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ มีบทมาตราดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยนาม และการใช้พระราชกำหนด

มาตรา ๑ ให้เรียกบทบัญญัตินี้ว่า พระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี

มาตรา ๒ พระราชกำหนดเป็นเหมือนส่วนหนึ่งแห่งธรรมนูญลักษณะปกครอง แห่ง
นคราภิบาลดุสิตธานี และให้ใช้ทั่วไปแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

มาตรา ๓ บรรดาข้อกำหนดข้อบังคับแต่ก่อนบทใด ขัดกับข้อความพระราชกำหนดนี้ให้ยกเลิกเสีย ให้พระราชกำหนดนี้สืบไป

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยตำแหน่งเชษฐบุรุษ

มาตรา ๔ เพื่อประโยชน์และความสะดวกแห่งทวยนาคร ให้ตั้งตำแหน่งกรรมการใน
นคราภิบาลขึ้นอีกเรียกว่า เชษฐบุรุษ

มาตรา ๕ เชษฐบุรุษนั้น ให้ทวยนาครเจ้าบ้านสมมุติ และเลือกคบตัญายบ้านผู้มีอายุ
เป็นผู้ที่นับถือในเขตอำเภอที่ตนตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นอำเภอละคน เพื่อเป็นผู้แทนทวยนาครใน
อำเภอนั้น เข้าไปนั่งในสภากรรมการนคราภิบาล

มาตรา ๖ ผู้ที่รับตำแหน่งเชษฐบุรุษ สำหรับอำเภอใด ต้องตั้งบ้านเรือนมั่นคงอยู่ในเขต
อำเภอนั้น

มาตรา ๗ นาครผู้ที่จะเลือกเชษฐบุรุษ สำหรับอำเภอใดต้องเป็นผู้ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใน
เขตอำเภอนั้น จะมีเสียงเลือกเชษฐบุรุษสำหรับอำเภออื่นนอกจากที่ตนตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นไม่ได้
เป็นอันขาด แต่ถ้านาครผู้ใดมีบ้านเรือนอยู่ในเขตอำเภอเกินกว่า ๑ อำเภอ ก็มีสิทธิจะเลือก
เชษฐบุรุษสำหรับอำเภอที่ตนตั้งบ้านเรือนอยู่นั้นได้ทุกอำเภอ

มาตรา ๘ การเลือกเชษฐบุรุษสำหรับอำเภอให้กำหนดการกระทำก่อนเลือกนคราภิบาล
ไม่น้อยกว่า ๗ วัน (ตามปฏิทิน) และวิธีเลือกเชษฐบุรุษนั้น ให้ทำดังกำหนดต่อไปนี้

มาตรา ๙ เมื่อจวนจะถึงกำหนดวันที่จะเลือกเชษฐบุรุษใหม่ ให้ผู้ซึ่งได้รับอำนาจอำนาจ
การเลือกเชษฐบุรุษป่าวร้องทวยนาครในอำเภอนั้น ๆ ให้ทราบว่าจะมีการเลือกตั้งเชษฐบุรุษที่ใด
วันใด

มาตรา ๑๐ เมื่อถึงวันกำหนดที่ผู้อำนาจการได้ป่าวร้องไว้แล้วนั้น ให้ทวยนาครทั้งหมด
มาประชุมพร้อมกันยังตำบล เวลา ที่ผู้อำนาจการกำหนดไว้

มาตรา ๑๑ เมื่อทวยนาครมาประชุมพร้อมกันตามกำหนดนั้นแล้ว ให้พนักงานผู้รับ
อำนาจอำนาจการถามความเห็นทวยนาครผู้ใดจะสมมุติคบตัญายให้เป็นผู้เป็นเชษฐบุรุษสำหรับอำเภอ
นั้นและผู้ใดจะรับรองเมื่อผู้ใดมีผู้สมมุติ และรับรองผู้หนึ่งผู้ใดคนหนึ่งแล้ว ก็ให้เจ้าพนักงาน

ถามทนายนาครอีก ว่าจะมีผู้ใดสมมติอีกคนหนึ่งหรือไม่ ถ้าไม่มีผู้ใดสมมติขึ้นอีกคนหนึ่งแล้ว ก็ถือว่าผู้ที่ได้รับสมมติคนแรกนั้นเป็นผู้ได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ โดยสันตาไม่มีผู้ใดคัดค้านทีเดียว แต่ถ้าแม้ว่ามีผู้สมมติกว่า ๑ คน ก็ให้พนักงานจัดการให้ทนายนาครลงคะแนนโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการสะดวกและเหมาะสมที่สุด

มาตรา ๑๒ ผู้ที่ได้คะแนนเลือกสูงกว่าผู้อื่นให้ถือว่า ผู้นั้นได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษโดยชอบด้วยกฎหมาย

มาตรา ๑๓ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษอำเภอ ๑ แล้วจะเป็นเชษฐบุรุษอีกอำเภอ ๑ ในคราวเดียวกันไม่ได้

มาตรา ๑๔ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษแล้วนั้น ต้องรับภาระทำการในหน้าที่นั้นต่อไป ถ้าไม่เต็มใจรับจะไม่รับก็ได้ แต่ต้องถูกปรับเป็นเงิน ๓๐ บาท นอกจากเจ้าพนักงาน ผู้อำนวยการ เลือก จะยอมผ่อนผันให้โดยเหตุสมควร

มาตรา ๑๕ ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษแล้วให้คงอยู่ในตำแหน่งโดยมีกำหนด ๑ ปี

มาตรา ๑๖ เมื่อผู้ใดได้รับตำแหน่งเป็นเชษฐบุรุษจนครบกำหนดเขตแล้ว เมื่อถึงกำหนดเลือกใหม่ จะรับตำแหน่งต่อไปก็ได้ไม่มีข้อห้าม

มาตรา ๑๗ ผู้ใดเป็นเชษฐบุรุษแล้วมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

ก. เป็นกรรมการที่ปรึกษาในสภาของนคราภิบาล และนคราภิบาลนัดให้ประชุมเมื่อใดต้องไป และต้องแสดงความเห็นโดยสุจริต

ข. เป็นหัวหน้าทนายนาครในเขตอำเภอของตน เพราะฉะนั้นต้องหมั่นสอดส่องดูทุกข์สุขของทนายนาคร และเป็นผู้ที่นำข้อความที่ทนายนาครปรารถนา ไปชี้แจงแถลงเหตุผลในสภานคราภิบาล และขอให้สภาปรึกษาและดำริการนั้นๆ

ค. เมื่อมีเหตุการณ์อันเห็นควรที่จะนำปรึกษาในสภานคราภิบาล ให้เชษฐบุรุษแจ้งไปยังนคราภิบาล ขอให้นัดประชุมสภานคราภิบาล

มาตรา ๑๘ ผู้ที่ได้รับตำแหน่งเป็นเชษฐบุรุษไม่ได้เบียดเงินเดือนอย่างไร สำหรับตำแหน่งนั้นโดยเฉพาะ แต่จะรับเบียดเงินเดือนในตำแหน่งอื่นได้โดยไม่ขัดข้องต่อพระราชกำหนด

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยสิทธิแห่งเชษฐบุรุษเนื่องในการเลือกนคราภิบาล

มาตรา ๑๙ ผู้ที่จะได้รับสมมติเป็นนคราภิบาล ต้องเป็นเชษฐบุรุษอยู่แล้วด้วย

มาตรา ๒๐ ในการที่จะเลือกนคราภิบาลใหม่ ผู้ที่จะลงนามในหนังสือสมมติในนามผู้สมมติต้องเป็นเชษฐบุรุษอยู่แล้วด้วย แต่ผู้ที่จะลงนามเป็นผู้รับรองนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นเชษฐบุรุษด้วยหามิได้

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์

มาตรา ๒๑ บุคคลผู้ใดได้กระทำความชอบในราชการแผ่นดิน หรือมีคุณวิเศษเป็นที่นับถือแห่งสาธารณชน อนุญาตให้คณะนคราภิบาลปรึกษากันเชิญให้รับตำแหน่งเป็นเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ของดุสิตธานีได้ และให้อยู่ในตำแหน่งนั้นตลอดชีวิต

มาตรา ๒๒ ผู้ใดได้รับเกียรติยศเป็นเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ของดุสิตธานีแล้ว มีสิทธิดังต่อไปนี้

- ก. เข้านั่งในสถานคราภิบาลได้ในโอกาสอันควร
- ข. รับสมมติเป็นนคราภิบาลได้
- ค. ลงนามเป็นผู้สมมตินคราภิบาลใหม่ได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๓ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้**

ครั้นถึงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ ซึ่งเป็นเวลาออกพระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครองดุสิตธานีฉบับหลังสุดนี้มาได้ ๕๕ วัน เนื่องจากในช่วงระยะเวลาตอนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกไปซ้อมรบเสือป่าที่พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐมตามที่ทรงเคยปฏิบัติเป็นประจำมาทุกปี พอเสด็จมาถึงพระราชวังดุสิต ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดการประชุมทวยนาครกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อดำเนินการเลือกตั้งเชษฐบุรุษ ซึ่งใช้เป็นกรรมการหรือเป็นตัวแทนของทวยนาครในเขตอำเภอของตน เข้าไปนั่งในสภากรรมการนคราภิบาล คราวนี้นับเป็นคราวแรกที่ได้มีการปฏิบัติเลือกตั้งเชษฐบุรุษกัน มีตำแหน่งอยู่ ๔ คน รายนามผู้ที่ได้รับเลือกในคราวนี้ คือ

๑. ได้แก่ นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช) ซึ่งเวลานี้เป็นพระยาบำรุงราชบริหาร
๒. ได้แก่ นายรองพลพำหิ (แล้งมัย กฤษณามระ) ภายหลังได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระประสิทธิ์บรรณการ
๓. ได้แก่ นายรองขัน (พยอม อักษรมัติ)
๔. ได้แก่ พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ) ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุวรรณศิริ

** หมายความว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชสมบัติผ่านมาแล้วเป็นปีที่ ๕

หลังจากได้มีการเลือกเชษฐบุรุษในครั้งแรกนี้เรียบร้อยแล้ว อีก ๑ วันต่อมา คือวันที่ ๓๐ มีนาคม จึงได้มีการประชุมเลือกตั้งนคราภิบาล คราวนี้เป็นารเลือกตั้งนคราภิบาล เป็นครั้งที่ ๓ คงได้แก่พระยาอนิรุทธเทวาคนเดิม ซึ่งได้รับเลือกตั้งครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๖๑

ครั้นถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านราม ฌ กรุงเทพ ได้ทำหนังสือลาออกจากหน้าที่สภาเลขาธิการ ซึ่งมีข้อความละเอียดตามจดหมายของท่านที่นำลงไว้ดังต่อไปนี้

บ้านผูกใจ

ถนนบัลลังก์นาคจักรี ตำบลบางไทร อำเภอลาดหลุม

วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

เรียน ท่านพระยาอนิรุทธเทวา นคราภิบาลดุสิตธานีทราบ

ด้วยตั้งแต่ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งสภาเลขาธิการแห่งดุสิตธานีมาจนบัดนี้ ข้าพเจ้าได้รับอนุเคราะห์อย่างดีจากเจ้าคุณ และท่านพระยาสุจริตธำรง ผู้ที่เป็นนคราภิบาลคนแรก และกิจการทั้งปวงที่ข้าพเจ้าได้กระทำมาในหน้าที่สภาเลขาธิการได้ดำเนินมาโดยสะดวกไม่มีติดขัดเลย โดยอาศัยความเมตตากรุณาคุณของท่านนคราภิบาล เป็นบุญคุณอันข้าพเจ้ารู้สึกฝังอยู่ในจิตใจมิได้ขาดและข้าพเจ้าได้พยายามที่จะตอบแทนคุณ โดยใช้ความสามารถของข้าพเจ้าเท่าที่มีอยู่ เพื่อวางระเบียบแบบแผนสำหรับกิจการในตำแหน่งสภาเลขาธิการ ซึ่งข้าพเจ้าจะนงกล่าวได้ว่า เป็นระเบียบเรียบร้อยพอสมควรแก่การอยู่แล้ว

บัดนี้ข้าพเจ้ารู้สึกความในใจอันหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเรียนให้เจ้าคุณทราบโดยตรง จึงจะสมแก่มาตราแห่งความสุจริต ซึ่งข้าพเจ้าได้ตั้งไว้สำหรับตนเอง

ในเวลานี้ นอกจากตำแหน่งสภาเลขาธิการ ข้าพเจ้ายังรับราชการตำแหน่งที่ปรึกษาราชการของเสด็จสมุหเทศาภิบาล และเป็นเกษตรมณฑลอีกด้วย ซึ่งเป็นตำแหน่งอันเป็นหน้าที่ราชการต้องปฏิบัติประจำอยู่เสมอมิได้ขาด นอกจากนี้ข้าพเจ้ายังมีกิจธุระส่วนตัวอีกหลายอย่าง ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะต้องทิ้งเสียมิได้ เพราะอาจเป็นทางให้เสื่อมเสียประโยชน์ และทางสะดวกแห่งธานี ในหน้าที่ทนายความและที่ปรึกษากฎหมาย ข้าพเจ้าได้รับมอบฉันทะให้ถือสิทธิแทนนครและทำการอื่น ๆ เนื่องด้วยหน้าที่ทางคดีต่าง ๆ มากขึ้นทุกที และข้าพเจ้ารู้สึกว่ามิใช่งานที่อาจมีผู้วินิจฉัยเห็นว่าได้อยู่ว่า ข้าพเจ้าใช้อำนาจในตำแหน่งหน้าที่ทางนคราภิบาล* เพื่อประโยชน์แห่งบริษัท

*๑ การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวขึ้นในงานการในหน้าที่ กำนันส่วนตัวหัวพันกันในลักษณะนี้ เป็นวิธีทางให้เกิดการวินิจฉัย เป็นเรื่องอุทธรณ์ที่ขึ้นของนักการเมืองระบอบประชาธิปไตยควรปฏิบัติตาม

ซึ่งข้าพเจ้ามีส่วนอยู่ ซึ่งอาจจะพาความเศร้าหมองมากระทบกระเทือนไปถึงท่านผู้บังคับบัญชาเหนือข้าพเจ้าต่อไปอีกได้

ด้วยเหตุทั้งปวงที่ได้แสดงมาข้างบนนี้ ข้าพเจ้าจึงรู้สึกว่ ความรักดีต่อคณะนราภิบาล และความรักเกียรติศักดิ์ของคณะนั้น บังคับข้าพเจ้าให้ขอประทานความกรุณาของท่านนราภิบาล ขอประทานอนุญาตให้ข้าพเจ้าออกจากตำแหน่งสภาเลขาธิการ เพื่อตัดทางที่อาจจะมีมลทินโทษมาสู่คณะนราภิบาล อีกทั้งเพื่อจะได้มีโอกาสทำประโยชน์ ช่วยบำรุงคุณศานนี้ให้รุ่งเรืองขึ้นโดยทางที่ข้าพเจ้าสามารถทำได้อีกด้วย ข้าพเจ้าจำเป็นจะต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าตกลงเช่นนี้ด้วยความรู้สึกอาลัยมิใช่น้อย . แต่เห็นว่าควรคิดถึงประโยชน์ใหญ่ยิ่งมากกว่าความอาลัยส่วนตัว

ฉะนั้น ถ้าไม่ติดขัดแก่ทางการแล้ว ข้าพเจ้าขอประทานลาออกจากตำแหน่งสภาเลขาธิการ แต่บัดนี้เป็นต้นไป

กรรมิกวรแล้วแต่จะกรุณา

ราม ฅ กรุงเทพฯ

(๗ ก.ค. ๒๒)

ในการที่ผู้เขียนได้นำใบลาของท่านราม ฅ กรุงเทพฯ มาพิมพ์ลงในหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้ท่านผู้อ่านได้เห็นแนวทางแห่งวิธีดำเนินการของอันเกล้า ๆ ร.๖ หน้าที่สภาเลขาธิการนี้ก็เป็นตำแหน่งการเมือง ผู้เขียนได้มีวงเล็บใส่ไว้ในวันที่ทุกแห่งท้ายข้อความ เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่า เรื่องนี้นำลงหนังสือพิมพ์คุณศานิตสมัยในวันที่เท่าใด และจะใส่ลงไว้ต่อไปให้ทราบทุกแห่งด้วย

นาครสภา

วันที่ ๖ กรกฎาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

เรียนท่านราม ฅ กรุงเทพฯ ทราบ

ด้วยตามจดหมายของท่านลงวันที่ ๖ เดือนนี้ แสดงความประสงค์ที่จะขอลาออกจากตำแหน่ง ข้าพเจ้าขอกล่าวด้วยความจริงใจว่า ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง เป็นความ

สตั๊ย์ ข้าพเจ้าไม่อยากจะให้ท่านลาออกจากตำแหน่งเลย เพราะท่านเป็นผู้รอบรู้ทางรัฐาภิบาล นโยบายอย่างดีเลิศ และยังเป็นผู้ที่แนะนำที่ดีของข้าพเจ้าในทางราชการ นั้นแหละข้าพเจ้าเอง ก็รู้สึกเห็นใจท่านเหมือนกันว่า ท่านมีหน้าที่ราชการเป็นตำแหน่งที่ปรึกษาราชการของเสด็จสมุห-เทศาภิบาล และเกษตรมณฑล และทั้งกิจธุระส่วนตัวก็มากมาย ถึงอย่างไรก็ดี ความดีความชอบของท่านเมื่อเป็นเลขาธิการอยู่นั้น คงจะเป็นตราปรากฏอยู่เสมอว่า ท่านเป็นผู้ที่สามารถคนแรก จัดการวางระเบียบแบบแผนเรียบร้อยดีมากตลอดเวลา

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอวิงวอนว่า ถ้าแม้มีราชการติดขัดด้วยประการใด ๆ ก็ดี อันเกี่ยวแก่หน้าที่นี้แล้ว หวังใจว่าคงจะได้รับความเอื้อเฟื้อของท่านอยู่เสมอ

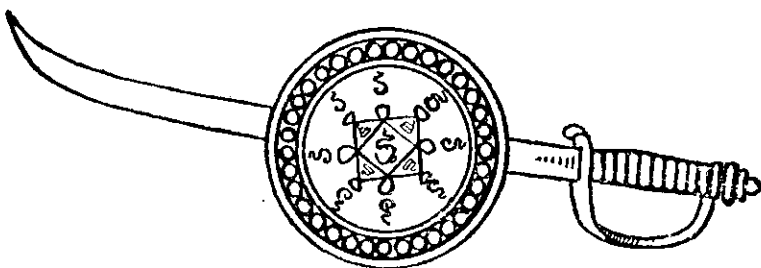
อนิรุทธเทวา

นคราภิบาล

(๘ ก.ค. ๒๒)

ในการที่ผู้เขียนได้นำหนังสือโต้ตอบเป็นทางการระหว่างท่านราม ฅ กรุงเทพฯ ลาออก กับหนังสือขอใจของเจ้าคุณอนิรุทธเทวา ผู้มีหน้าที่ในตำแหน่งนคราภิบาลมาลงไว้เป็นตัวอย่างนี้ เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำหน้าที่พระอาจารย์สอนวิธีการเมืองและวิธีการโต้ตอบตามระเบียบแบบแผน อันเป็นมารยาทที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ขอให้พึงสังเกตว่า การที่ท่านสภาเลขาธิการลาออกนี้ ล้นเกล้าฯ ได้ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเริ่มเปลี่ยนแปลงบทเรียนใหม่ขึ้นมา ให้บรรดาข้าราชการที่เข้ามาเป็นสมาชิกของเมืองดุสิตธานี ซึ่งรวมทั้งข้าราชการฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่ ได้เรียนรู้วิธีการกลยุทธ์ของวิธิดำเนินงานในแบบประชาธิปไตย พอถัดมาอีก ๑ วัน คือวันที่ ๙ กรกฎาคมนี้ ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชกำหนดเพิ่มเติมธรรมนูญลักษณะปกครองนคราภิบาลดังนี้ คือ

พระราชบัญญัติ
แก้ไขพระราชกำหนดเพิ่มเติม
ธรรมนูญลักษณะปกครอง
นคราภิบาล

พระพุทธศักราช ๒๔๖๑

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจยุติธรรม และความเมตตา
ปรานีสูงสุด ทรงพระราชดำริว่า พระราชกำหนดเพิ่มเติมและแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครอง
นคราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ
พระบรมราชโองการใช้มาแล้วตั้งแต่วันที่ ๑๓ ธันวาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ว่าด้วยการตั้ง
เชษฐบุรุษประจำอำเภอละคนนั้นยังหาเหมาะไม่ จึงมีพระราชประกาศิตประกาศพระราชกำหนด
นี้แก้ไขบางมาตราให้ดียิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยนามและการใช้พระราชกำหนด

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชกำหนดแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครอง
นคราภิบาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

มาตรา ๒ พระราชกำหนดนี้ให้นับว่า เป็นเหมือนส่วนหนึ่งแห่งธรรมนูญลักษณะ
ปกครองนคราภิบาลดุสิตธานี และให้ใช้ทั่วไปตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยการแก้ไขตำแหน่งเชษฐบุรุษ

มาตรา ๓ ให้แก้ไขวิธีเลือกเชษฐบุรุษซึ่งปรากฏอยู่ในมาตรา ๕ และมาตรา ๘ แห่งพระ
ราชบัญญัติเพิ่มเติม และแก้ไขธรรมนูญลักษณะปกครองนคราภิบาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ นั้น

ข้อ ๑ คำว่า ให้ทวนนครเจ้าบ้าน สมมติและเลือกทวนบ้านผู้มีอายุ และมีผู้
นับถือในเขตอำเภอละคนนั้นเป็นตำบลละคน เพื่อเป็นผู้แทนทวนนครในตำบลนั้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องตามโบราณขัตติยราชประเพณี ประทับบนพระที่นั่งภัทรบิฐมณฑลศิลา
 งามราชอาสน์เป็นรัตนสิงห์สนัภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
 สมโภช เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งเป็นวิเทโศบายทางการเมือง นับว่าเป็นพระอนุสรณ์สำคัญของพระองค์

ข้อ ๒ คำว่า เลือกเซฐบุรุษสำหรับอำเภอ ให้กำหนดการกระทำก่อนเลือกนคราภิบาลใหม่ไม่น้อยกว่า ๗ วัน (ตามปฏิทิน) นั้นให้ยกเลิกเสีย จะกระทำก่อนเลือกนคราภิบาลก่อนก็วันก็ได้ แล้วแต่ผู้รับอำนาจอำนาจการเลือกตั้งจะเห็นสมควร

มาตรา ๔ บรรดาพระราชกำหนดข้อบังคับแต่ก่อนบทใดขัดกับข้อความในพระราชกำหนดนี้ให้ยกเลิกเสีย ให้ใช้พระราชกำหนดนี้สืบไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(๘ ก.ค. ๖๒)

ที่ ๓/๒๔๖๒ ปีที่ ๕*

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดรธานี

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ว่าถึงกำหนดที่จะเลือกเชษฐบุรุษ และนคราภิบาล
เปลี่ยนใหม่ ตามธรรมนูญลักษณะปกครองนคราภิบาลอุดรธานีแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า
ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ เนติบัณฑิต มีคุณวุฒิและความสามารถหาผู้ที่จะเสมอมิได้ สมควรจะได้
รับอำนาจเป็นผู้อำนวยการเลือกตั้ง

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้ ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ เป็นผู้รับอำนาจอำนวยการ
เลือกเชษฐบุรุษและนคราภิบาลตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรธานี

(๘ ก.ค. ๖๒)

* คำว่าปีที่ ๕ ในที่นี้หมายถึงว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชสมบัติจริง ๆ มาแล้วเป็นปีที่ ๕

ประกาศ

กำหนดวันเลือกเชษฐบุรุษใหม่

นายราม ฅ กรุงเทพฯ ผู้อำนวยการเลือกเชษฐบุรุษ ขอประกาศมายังทวยนาครดุสิตธานี
ทราบจงทั่วกัน

ด้วยข้าพเจ้าได้รับรับสั่งเสด็จสมุหเทศาภิบาล ผู้สำเร็จราชการมณฑลดุสิต ให้กำหนดการ
เลือกเชษฐบุรุษใหม่ตามธรรมเนียมปกครองคณะนคราภิบาลดุสิตธานี

การเลือกเชษฐบุรุษครั้งนี้ กำหนดวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เวลา ๑๑ นาฬิกาหลัง
เที่ยง *๑ โฮเต็ลเมโตโปล์*๒

เพราะฉะนั้นขอทวยนาครมายังโฮเต็ลเมโตโปล์ ณ วันเวลาที่กำหนดนั้นจงพร้อมกัน หรือ
ถ้าผู้ใดไม่สามารถจะมาได้ ก็จงมอบฉันทะให้นาครอีกนาย ๑ ถ้อยมาแทนตามธรรมเนียม

ประกาศมา ณ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ราม ฅ กรุงเทพฯ

เนติบัณฑิต

ผู้อำนวยการเลือกเชษฐบุรุษ

(๘ ก.ก. ๖๒)

*๑ ขอให้พึงสังเกตด้วยว่าเวลาเลือกตั้งของดุสิตธานี ได้เริ่มเอาเมื่อ ๑๑ น. หลังเที่ยงซึ่งเป็นการนับเวลาสมัยนั้นได้แก่ ๒๓.๐๐ น.
ความจริงนั้นดีก็มาก ทั้งนี้ก็เนื่องจากทรงว่างพระราชภารกิจในเวลาเช่นนั้น และจะไม่เข้าที่บรรทมไปจนกระทั่งเวลาจวนรุ่ง
สว่าง เคยมีพระกระแสรับสั่งว่า หน้าที่พระเจ้าแผ่นดินนอนหวั่นไม่ได้ เพราะตามประวัติศาสตร์นั้น เหตุสำคัญมีในเวลาเช่น
นี้เสมอ

*๒ โฮเต็ลเมโตโปล์ ในที่นี้ เป็นอาคารกว้างใหญ่ชั้นเดียวสร้างอยู่ริมอ่างหยก สามารถใช้เป็นที่ประชุมทวยนาครเป็นจำนวนมากได้

ประกาศ
เรื่องให้ท่านราม ฅ กรุงเทพ
เป็นเชษฐบุรุษพิเศษ

เมื่อคืนวันที่ ๗ เดือนนี้ ได้มีการประชุมคณะนคราภิบาลและเชษฐบุรุษ เพื่อปรึกษาถึง
เรื่องของท่านราม ฅ กรุงเทพ ได้ลาออกจากหน้าที่สภาเลขาธิการ ข้าพเจ้าได้แสดงความเห็นว่า
ท่านราม ฅ กรุงเทพ มีความชอบควรจะได้รับบำเหน็จอย่างใดอย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้นนคราภิบาลจึงมีความเห็นพร้อมกันเชิญท่านราม ฅ กรุงเทพ เป็นเชษฐบุรุษ
พิเศษ ตั้งแต่วันที่ประกาศนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ฅ วันที่ ๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

พระยาอนิรุทธเทวา

นคราภิบาล

(๘ ก.ก. ๖๒)

ในระหว่างเวลาขึ้นตรงกับวันเปิดศาลารัฐบาล ตามที่หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยลงเป็นข่าว

งานเปิดศาลารัฐบาล

วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

เวลา ๙ นาฬิกาหลังเที่ยง*^๑ เจริญพระพุทธมนต์ เวลา ๙.๓๐ หลังเที่ยง*^๒ ข้าราชการฝ่ายรัฐบาลกับนคราภิบาลและทวยนาครที่รับเชิญ ได้มาประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ ณ หน้าศาลารัฐบาลพร้อมกัน แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักอุดมวนารักษ์ไปยังหน้าศาลารัฐบาล*^๓ สมุหเทศาภิบาลได้อ่านรายงานกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลในนามข้าราชการและทวยนาคร แล้วมีพระราชดำรัสตอบ สมุหเทศาภิบาลได้ทูลเกล้าถวาย ฯ พระขรรค์ทรงตัดเชือกที่ผูกผ้าคลุมนามศาลารัฐบาลเป็นการเปิดศาลารัฐบาล เสร็จแล้วได้เสด็จพระราชดำเนินเสวยพระกระยาหารพร้อมกับข้าราชการและคหบดีบางท่าน*^๔

ในการเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดศาลารัฐบาลในครั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำรัสตอบที่เป็นข้อความแสดงพระราชเจตนาารมณ์ของการสร้างเมืองดุสิตธานีขึ้นมา พระราชดำรัสครั้งนี้มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ดังต่อไปนี้

*^๑ ตรงกับเวลา ๑๕.๐๐ น.

*^๒ ตรงกับเวลา ๒๐.๓๐ น.

*^๓ หมายถึงอาคารจำลองในดุสิตธานี

*^๔ หมายถึงที่ประทับในห้องเสวย

พระราชดำรัส ในวันเปิดศาลารัฐบาล

ในวันที่สมุหเทศาภิบาลได้เชิญข้าพเจ้ามาในงานเปิดศาลารัฐบาล พร้อมกับข้าราชการฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเจ้าพนักงานนคราภิบาล ความจริงใจของข้าพเจ้าก็เช่นเดียวกันกับท่านสมุหเทศาภิบาลกล่าว ข้าราชการทั้งหลายลงเข้าใจดีกันอยู่แล้ว ถึงแม้เป็นชาน้อยก็จริง การงานฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนคราภิบาลก็ถ่ายแบบมาจากของเป็นจริงทั้งนั้น วิธีการที่ดำเนินเป็นไปนี้เป็นการทดลองว่าจะเป็นประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แนชดเสียก่อน วิธีการก็ได้เจริญรวดเร็วตลอดทั้งการงานในหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลและนคราภิบาล ข้าราชการทั้งหลายก็ได้ตั้งใจอุตสาหะพยายามทำกิจการในหน้าที่สมควรแก่หน้าที่เล็ก การก็เจริญขึ้นทุกอย่าง

การงานที่จะเจริญขึ้นได้โดยรวดเร็ว ก็ต้องอาศัยข้าราชการฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายนคราภิบาล ตลอดทั้งข้าแผ่นดินพร้อมใจกันช่วยกระทำการงานในหน้าที่ควรกระทำให้เป็นผลสำเร็จ ในไม่ช้าธานีของเราก็เจริญขึ้นอีกเป็นอันมาก วิธีการดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นเช่นไร ก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน แต่จะให้เป็นความสำเร็จรวดเร็วทันใจดังธานีเล็กนี้ ก็ยังทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอให้ข้าราชการทั้งหลายตลอดจนทวยนาคร จงตั้งใจกระทำกิจการของตนตามหน้าที่ให้สมกับธานีซึ่งได้จัดตั้งขึ้นนี้ ในไม่ช้าจะได้แลเห็นผลของประเทศสยามว่าจะเจริญไปได้เพียงไร

ในที่สุดข้าพเจ้าจะได้เปิดศาลารัฐบาล เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ธานี และข้าราชการตลอดทั้งทวยนาครซึ่งได้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้

หมายเหตุ พระราชดำรัสข้างบนนี้เป็นการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นองค์พระประมุขของชาติอันเป็นของจริง มิใช่นามของท่านราม ณ กรุงเทพ ซึ่งเป็นแต่เพียงเนติบัณฑิต ทนายความแห่งเมืองดุสิตธานี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาถึงมณฑลดุสิต เพื่อทรงเปิดศาลารัฐบาลที่ได้ทำการก่อสร้างขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นจุดสำคัญในพระราชประสงค์อันแท้จริง ซึ่งออกมาจากพระกระแสรับสั่งอันเป็นอุดมการณ์ที่จะทรงวางแผนบริหารประเทศชาติไปในภายภาคหน้า นั้นแหละเป็นหลักฐานแนชดที่ทรงยืนยันในวัตถุประสงค์ออกมาในวันเปิดศาลารัฐบาลแห่งนี้

เมื่อการเลือกตั้งเชษฐบุรุษและนคราภิบาลของท่านราม ณ กรุงเทพ ได้ปฏิบัติเสร็จสิ้น
ไปแล้ว ก็ได้รายงานให้สมุหเทศาภิบาล ทราบดังต่อไปนี้

คำรายงานการเลือกตั้งเชษฐบุรุษและนคราภิบาล
บ้านผูกใจ ถนนบัลลังก์นาถจักรี
บางไทร อำเภอลพบุรี

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ทูลหม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร สมุหเทศาภิบาลผู้สำเร็จราชการมณฑลอุดร ทราบ

ด้วยตามประกาศของฝ่าพระบาททรงตั้งให้เกล้า ฯ เป็นเจ้าพนักงานผู้อำนวยการ เลือก
เชษฐบุรุษและนคราภิบาลสำหรับดุสิตธานีนี้ เกล้า ฯ ได้ดำเนินการเลือกเป็นสองคราวดังต่อไปนี้

คราวที่ ๑ การเลือกตั้งเชษฐบุรุษ

เมื่อวันพฤหัสบดี ๑๐ เดือนนี้ เกล้า ฯ ได้ประชุมกอบต๋นายบ้านประชุม ณ โฮเต็ลเมโทร-
โพล เวลา ๑๑ นาฬิกาหลังเที่ยง มีนาคกรหบดีมาเป็นอันมาก แต่เกล้า ฯ หาได้จดจำนวน
ไว้โดยละเอียดไม่ เพราะทะเลียนยังทำไม่สำเร็จเรียบร้อย

เมื่อเปิดประชุมแล้ว เกล้า ฯ ได้ชี้แจงถึงความประสงค์ในการเลือกตั้งเชษฐบุรุษพอสมควร
แล้ว ได้จัดการเลือกตั้งเชษฐบุรุษโดยวิธีลงคะแนนสว่าง คือ :-

(๑) เรียกบรรดานาคกรในตำบลที่จะเลือกตั้งเชษฐบุรุษให้ขึ้นขึ้น

(๒) ขอให้ผู้ใดผู้หนึ่งสมมุติตนเป็นผู้หนึ่งเป็นเชษฐบุรุษ และมีผู้รับรองอีกนายหนึ่ง และ
ตามไปจนกว่าจะไม่มีใครสมมุติกันอีก

(๓) ให้นาคกรยกมือการแสดงการลงคะแนนเลือก

การเลือกได้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีตลอด และกิจการได้ดำเนินไปเป็นลำดับดังต่อไปนี้

ตำบลดุสิต

พระยานิรุทธเทวา สมมุติตนายัน หุ้มแพร พระยาพิทักษ์เทพมณเฑียรรับรอง พระยา
สุจริตธำรงสมมุติตนายันบำรุงราชปทุมมาลัย หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร รับรอง เมื่อลงคะแนน
นายอัน หุ้มแพร เป็นอันได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ

๑๑ คำว่า “เกล้า ฯ” ที่ท่านรามนำมาใช้ในต้น เพราะสมมุติว่าท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นบุคคลสามัญ เป็นเนติบัณฑิตทนายความที่
มีชื่อ เป็นกบต๋นคนสำคัญ รายงานผลของการเลือกตั้งต่อสมุหเทศาภิบาลซึ่งมีฐานะเป็นหม่อมเจ้า

ตำบลดปากน้ำ

นายรองขัน สมมุติพระยาราชเสนา พระยาราชพัสดุอภัยมณัฏฐ์รับรอง พระยาวิชิตชลธาร สมมุตินายรองขัน นายรองสุจินดารับรอง พระยาประสิทธิ์ศุภการ สมมุติพระยาอนุศาสตร์ จิตรกร พระยานิรุทธเทวารับรอง เมื่อลงคะแนนเป็นอันนายรองขันได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ (เป็นครั้งที่ ๒)

ตำบลดอนพระราม

พระยาพิทักษ์ภูบาล สมมุตินายรองพลพ้าห์ พระยาตรุณรักษารับรอง ไม่มีผู้ยื่นต่อผู้ เพราะฉะนั้นนายรองพลพ้าห์ได้เป็นเชษฐบุรุษ (เป็นครั้งที่ ๒)

ตำบลงบึงพระราม

นายรองศัลยวิชัย สมมุติพระสมานบริกร นายปรีดาราษฎร์รับรอง พระยานิรุทธเทวา สมมุติ นายรักษัภูมิมนตรี พระยาสุจริตรับรอง เมื่อลงคะแนนเป็นอันนายรักษัภูมิมนตรี* เป็นอันได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ

ตำบลดเขาหลวง

พระยารสทิธเสวีวัตร สมมุติพระยาอินทรเทพ พระยาราชสาสน์โสภณรับรอง พระยาราชนกุล สมมุติพระยาบำเรอภักดิ์ พระยาเสถียรสุรประเพณีรับรอง พระยาพิทักษ์ภูบาล สมมุติหลวงอโศกมนตรี พระยาไพฑูรย์นันทะพรรับรอง เมื่อลงคะแนนพระยาบำเรอภักดิ์เป็นอันได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ (เป็นครั้งที่ ๒)

ตำบลงบางไพร

พระยารสทิธเสวีวัตร สมมุติพระยาพิทักษ์ภูบาล พระยาบำเรอภักดิ์รับรอง พระยาพิทักษ์ภูบาล สมมุติพระยารสทิธเสวีวัตร พระยาราชนกุลรับรอง เมื่อลงคะแนน พระยารสทิธเสวีวัตร** ได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษ

นี้เป็นเสร็จกิจเลือกเชษฐบุรุษนั้นเกล้าฯ ได้กำหนดวันเลือกตั้งนกราภิบาล ณ วันอาทิตย์ที่ ๑๓ เดือนนี้ ในวันที่ประชุมครั้งแรกนั้นเอง ได้มีผู้สมมุติผู้ที่จะให้รับตำแหน่งนกราภิบาลใหม่ ๒ นาย คือ

*๑ นายรักษัภูมิมนตรี (สุดจิต บุณนาค)

*๒ พระยารสทิธเสวีวัตร (สะอาด ไชยพันธ์)

๑. นายรองพลพาห์ (แฉล้ม กฤษณามระ) เชษฐบุรุษดอนพระราม นายขัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) เชษฐบุรุษดุสิตเป็นผู้สมมติ นายบำรุงราชบทมาลัยเป็นผู้รับรอง

๒. นายขันหุ้มแพร เชษฐบุรุษดุสิต พระยารสทิธิเสวีวัตร เชษฐบุรุษบางไทรผู้สมมติ นายกวดหุ้มแพรเป็นผู้รับรอง

ครั้นถึงวันที่ ๑๓ เดือนนี้ได้มีการประชุมเลือกนกราภิบาลใหม่ ณ โฮเต็ลเมโทรโปล เวลา ๑๑.๓๐ หลังเที่ยง*๑ ในครั้งนั้นมีนกราภิบาลเดิม เจ้าบ้านมาประชุม ๑๓๖ นาย แต่งผู้แทนมา ๕๓ นาย ไม่ได้มา ๖ นาย ดังบัญชีหมายเลข (ก) (ข) และ (ค) ซึ่งเกล้าฯ ได้แนบถวายมาพร้อม กับรายงานฉบับนี้ด้วยแล้ว

การเลือกนกราภิบาลครั้งนี้ ใช้วิธีเลือกคะแนนมัด เกล้าฯ ได้ใช้ชานนามตามอักษรานุกรมเรียงตัวไป และเมื่อถึงนามผู้ใดผู้นั้นก็ลงคะแนน นับว่าเป็นการสะดวกเรียบร้อยดี เมื่อเสร็จการลงคะแนนแล้ว นับคะแนนได้ความดังต่อไปนี้

นายขัน หุ้มแพรได้ ๑๖๘ คะแนน นายรองพลพาห์ได้ ๒๕ คะแนน

เกล้าฯ จึงประกาศว่า นายขัน หุ้มแพรได้รับเลือกเป็นนกราภิบาลโดยถูกต้องตามธรรมเนียม

กิจธุระแท้จริงของเกล้าฯ ควรจะหมดเพียงแค่นี้ แต่บังเอิญได้มีเหตุแปลกขึ้นอย่างหนึ่ง ก็เนื่องจากที่นกราภิบาลใหม่ได้แสดงความปรารถนาให้เชษฐบุรุษประจำตำบลทำรายงานแถลงเหตุการณ์ที่เป็นไปในตำบลของตนเสนอต่อนกราภิบาล ๓ วันต่อครั้ง นายรองขัน (พยอม อักษร-มัติ) เชษฐบุรุษตำบลปากน้ำได้แถลงขึ้นว่าตนมีหน้าที่ราชการเป็นสารพัดไปรษณีย์ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง ไม่สามารถจะทำรายงาน ๓ วันต่อครั้งได้ จึงขอลาออกจากตำแหน่งเชษฐบุรุษ นกราภิบาล ก็อนุญาตให้ตามปรารถนา และเมื่อขอให้ช่วยนกราภิบาลปากน้ำสมมติเชษฐบุรุษใหม่ ยังไม่มีผู้สมมติขึ้น นกราภิบาลจึงแสดงความตั้งใจที่จะเป็นเชษฐบุรุษเสียเอง หรือมิฉะนั้นก็จะตั้งผู้หนึ่งผู้ใดขึ้นเป็นโดยผลการตนเอง เกล้าฯ จึงชี้แจงว่าทำเช่นนั้นไม่ได้ ผิดธรรมเนียม ในที่สุดจึงเป็นอันมอบให้เกล้าฯ อำนาจการเลือกเชษฐบุรุษใหม่

เกล้าฯ ก็ได้จัดการเลือกโดยคะแนนล่วงหน้าอย่างก่อนนี้ ได้มีผู้ร้องสมมติพระยาวิชิตชลธารขึ้น แต่พระยาวิชิตชลธารขอตัวโดยร้องว่า มีราชการประจำอยู่มาก ไม่สามารถจะทำหน้าที่ให้เพียงพอกับความประสงค์ของนกราภิบาลได้ เกล้าฯ จึงเรียกให้สมมติใหม่ พระยาประสิทธิสุภ-การจึงได้สมมติพระยานุศาสตรจิตรกร พระยานิรุทธเทวารัปครอง แต่พระยานุศาสตรจิตรกรขอตัวว่า มีกิจธุระมาก ไม่สามารถจะรับกระทำตามหน้าที่ให้เรียบร้อยตามความประสงค์ของนกราภิบาลได้ เกล้าฯ จึงเรียกให้สมมติใหม่ พระยาราชพัสดุดอกไม้จันทร์สมมติให้นายจ่านางราชกิจ*๒

*๑ เป็นเวลา ๒๓.๓๐ น.

*๒ นายจ่านางราชกิจ มิใช่ นายจ่านางราชกิจคนปัจจุบัน

(เกือ สาลักขณ์) นายรองขันรับรอง เมื่อไม่มีผู้ใดสมมติผู้อื่นอีกแล้ว เกล้า ๆ จึงประกาศว่า
นายจ่านงราชกิจได้รับเลือกเป็นเชษฐบุรุษปากน้ำ

นี่เป็นอันหมดกิจการในหน้าที่ของเกล้า ๆ แล้วโดยบริบูรณ์

กวมิกวรแล้วแต่จะโปรด

ราม ฌ กรุงเทพ

เนติบัณฑิต

(บัญญัติหมายเหตุอักษร ก)

รายนามนาครผู้ที่ได้มาประชุมเลือกนกราภิบาล

(ลำดับตามอักษรานุกรม)**

ก

๑. นายนาวาตรี หลวงกาจกำแหง (ห้อง หังสนาวิน)
๒. นายกวด หุ้มแพร (ปาณี ไกรฤกษ์)
๓. นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)
๔. นายมัย ไกรฤกษ์ (เป็นหลวงนฤบาลวรภาชน์)
๕. นายราม ฌ กรุงเทพ
๖. ม.ร.ว. มานพ เกษมสันต์

ข

๗. นายขัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) ภายหลังเป็นพระพลัยภูานุรักษ์
๘. นายรองขัน (พยอม อักษรมัติ)

ค

๙. ขุนคณิตวิจารณ์ (เชื่อง ฌ นคร)

** ผู้อ่านโปรดสังเกตว่า ลำดับอักษรานุกรมของถ้นเกล้า ๆ รัชกาลที่ ๖ สำหรับบุคคลที่ยังมิได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์นั้น
ทรงลำดับอักษรจากนามสกุล

จ

- ๑๐. นายจ่านราชกิจ (เกื้อ ฐวักขณ์) ภายหลังเป็นพระบริหารสาราลักษณ์
- ๑๑. จมื่นจงภักดิ์องค์ขวา (ม.ร.ว. โป๊ะ มาลากุล) ภายหลังเป็นพระยาชาติเดชอุดม
- ๑๒. ม.จ. จิตร โภคทวี

ฉ

- ๑๓. นายฉั่น หุ้มแพร (สัน สันตเสวี)
- ๑๔. นายรองฉั่น (สวาสดิ์ สุวริตกุล) ภายหลังเป็นนายกวดหุ้มแพร ต่อจากป้านี้ ไกรฤกษ์ ซึ่งเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น นายจ่าขวด

ช

- ๑๕. นายรอง ชัยขรรค์ (สมบุญ สุคนธาภิรมย์)
- ๑๖. นายชูชัย นันทน์ (เป็นนายรองชัยขรรค์)
- ๑๗. ม.จ. ชนม์เจริญ
- ๑๘. พระยาชาณุชาติเทโวสรวิชัย (พิสวง เทพาคำ)
- ๑๙. นายรองชิต (ชิก บุนนาค)

ค

- ๒๐. พระยาดรุณรักษา (หยวก เตมียบุตร)
- ๒๑. ม.จ. คุณภากร
- ๒๒. พระยาศิตวันวิจารย์ (เขียน จิตรภัก)
- ๒๓. ม.จ. ศิษฐานุวัตร

ค

- ๒๔. พระยาดราษชาติดิศร (ม.ร.ว. ชม อิศรางกูร)
- ๒๕. พระยาเทพทวาราวดี (เจริญ สวัสดิ์-ชูโต) ภายหลังเป็นพระยานรเทพปรีดา
- ๒๖. นายทรงไกรภักย์ (ปรีก รัตนะผลิน)
- ๒๗. ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ (เป็นหม่อมทวี่วงศ์ถวัลย์ศักดิ์)

ค

- ๒๘. พระยาธนรัตนบดี (แสงี่ยม สิงหลกะ)

น

- ๒๕. ม.ร.ว. ปราณวศรี นวรัตน์
- ๓๐. พระยาพิทักษ์ราชกิจ (เจ๊ก จาติกรัตน์)
- ๓๑. ขุนนทสิทธิ์ประเวช (มูล โชติมูล)

บ

- ๓๒. พระยาบรมบาทำรุง (พิณ ศรีวรรณะ)
- ๓๓. พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นบ ไกรฤกษ์)
- ๓๔. พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ)
- ๓๕. นายบำรุงราชบทมาลัย (เปื่อง กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็นจมนเทพรัตนาท
- ๓๖. พระบรรจงสารวินิจ (ไช อัสวรักษ์) ภายหลังเป็นพระยาราชอักษรโสภณ
- ๓๗. นายเชย บุณนาค (เป็นขุนคำฉนวนวิจิตร)
- ๓๘. นายดิศ บุณนาค
- ๓๙. นายพิน ^{ฟู}บุณนาค

ป

- ๔๐. จมนประธานมณเฑียร (ม.ล.เฟื้อน ปาลกะวงศ์)
- ๔๑. พระยาประสิทธิ์สุภการ (ม.ล.เฟื้อ ^{ฟู} พิงบุญ) ภายหลังเป็นเจ้าพระยารามราชนพ
- ๔๒. ม.จ. ปราณเณวบุตร
- ๔๓. พระปราบพลแสน (ม.ล. พงศ์พันธ์ อิศรเสนา)
- ๔๔. นายปรีดาราช (สุวรรณ ฦ นคร)

พ

- ๔๕. พระยาพิทักษ์เทพมณเฑียร (กระจำ หงสกุล)
- ๔๖. พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ)
- ๔๗. พระยาพิทักษ์มานพ (ผั่น อรชุนกะ)
- ๔๘. นายรองพินิจราชการ (นิ่ม สหชาติมานพ)
- ๔๙. พระพิบูลย์บรรณกิจ (เพิ่ม สุนทรมณ)
- ๕๐. หลวงพิบูลย์พิริยภาพ (ถม ประถมภัก)
- ๕๑. พระยาไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์)
- ๕๒. นายรองพลพำห้ (แถม กฤษณามระ) ภายหลังเป็นพระประสิทธิ์บรรณการ

๕๓. นายพลพัน (บัว โกมุต) ภายหลังเป็นจมนมหาสนิท
 ๕๔. ม.จ. พงศ์ภูวนาด
 ๕๕. พระยาแพทยพงศาวตฺยราชบัณฑิต (สุน์ สุนทรเวช)
 ๕๖. นายรอบ พิมพ์สุด
 ๕๗. พระพญาภิรมย์ (ทิตย์ ณ สงขลา) ภายหลังเป็นพระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน

ก

๕๘. นายประยงค์ ภมรมนตรี ต่อมาได้เป็น นายรองพันตำรวจ
 ๕๙. นายมลิก ภมรสุด (เป็นนายรองบำรุงราชบทมลายี เป็นขุนเดชตรุณรักษ์)
 ๖๐. นายทองคำ กิมะโยธิน (เป็นนายรองชัยขรรค์)
 ๖๑. นายแม่นัน ภูมิถาวร
 ๖๒. ขุนภูษาสะอาด (นุ้ม โกมารักษ์)

ม

๖๓. พระยามหาเทพกษัตริสมุห (เกษียร อมาตยกุล)
 ๖๔. พระยามหามนตรีศรีสมุทรรักษ์ (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต)
 ๖๕. ม.ล. ปิ่น มาลากุล

ย

๖๖. นายจำยอง (เต็ม บุญนาค) ภายหลังเป็นพระอดิศักดิ์อภิรักษ์
 ๖๗. นายเจื้อย ยวเสวี (เป็นขุนวิโรจน์ประภา)

ร

๖๘. ขุนรจนาสาน (เหม ศิลป)
 ๖๙. นายปรีก รัตนผลิน (เป็นนายทรงใจรักษ์)
 ๗๐. นายราชจำนง (เปลี่ยน สุขะนิธิ)
 ๗๑. นายราชจินดา (บุญเทียม สุทธิมณฑล)
 ๗๒. พระยาราชพัสดุภูมิธเนศ (อ้น ณ สงขลา)
 ๗๓. หลวงราชรถยาน (ม.ล. บรรจง กล้วยไม้)
 ๗๔. พระยาราชวัลภาณุสิทธิ (อ้อต สุภมิตร) ภายหลังเป็นพระยาราชสุภมิตร
 ๗๕. พระยาราชเสนา (สหัส สิงหเสนี)

๗๖. หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ)

๗๗. นายรักษัญญมิตร (สุดจิต บุณนาค)

ว

๗๘. นายร้อยเอก หลวงวรภักดีภูบาล (แจ่ม โชติเสน)

๗๙. หลวงวรภักดีมณฑการ (แจ่ม โชติเสน)

๘๐. นายเชอ วรมาลี

๘๑. พระยารัษฎเสวีวัตร (สะอาด ไชยนันท์)

๘๒. พระยาวิชิตชลธาร (ม.ล. เวศ คุญชร)

๘๓. หลวงวิศาลจิตรกรรม (อิน อินทรจิตร)

๘๔. พระวิสุทธกัณฑ์การักษ์ (นาค ปุ่ควานิช)

๘๕. เจ้าหมื่นไวยวรรณ (สนิท จารุจินดา)

๘๖. นายเรือโทเจริญ วรระสุวรรณ

๘๗. ม.จ.วิทยา

ศ

๘๘. นายรองศัลย์วิชัย (ชด รัตนดิลก)

๘๙. พระยาศักดาภิเดชวรฤทธิ (ทองดี ภิรมะโยธิน)

๙๐. หลวงศักดิ์ นายเวร (ตรึก จินตยานนท์)

๙๑. พระศรีรัตนจักร (หวน อมรานนท์)

๙๒. เจ้าหมื่นศรีสรักษ์ (เจน นาคเสวี)

ส

๙๓. นายเสนองานประภาษ (การ์ด วัชรโรทัย)

๙๔. นายสนองราชบรรหาร (นารถ บุญเกียรติ)

๙๕. นายรอง (ค้นหาชื่อเดิมและนามสกุลไม่พบ)

๙๖. นายสนิท หุ้มแพร (บุญมา หิรัญยะมาน)

๙๗. นายรองสนิท (เปรียบ สุจริตกุล) เวลานั้นเป็นพระพิบูลย์ไธสวรรย์

๙๘. เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สากริก)

๙๙. พระสมานบริกร (เนตร์ เนตรศิริ)

๑๐๐. นายพันโท พระสรชาติโยธี (โชติ ศิริวิสุตร)

๑๐๑. พระสมักราชกิจ (สันต์ วิจิตรานนท์)
๑๐๒. นายชิต สิทธิพร (เป็นนายรองพิจารณาสรรพกิจ)
๑๐๓. นายประสาท สุขุม
๑๐๔. พระยาสุจริตธำรง (โถ สุจริตกุล) ภายหลังเป็นพระยาอุดมราชภักดี
๑๐๕. นายรองสุจินดา (เนื่อง สาทริก) เวลานี้เป็นพระมหาเทพกษัตรสมุห
๑๐๖. หลวงสุรการวินิต (ม.ล. อุทัย อิศรางกูร)
๑๐๗. เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร)
๑๐๘. นายเฉลิม สุวรรณวาสิก
๑๐๙. ขุนสันธานมาลากร (พรม ศรีรอด)
๑๑๐. เจ้าหมื่นสรรเพชญภักดี (พ่วง วัชรเสวี)
๑๑๑. นายสุนทรมนโหมย (จรัส สรวีสัตร์)
๑๑๒. นายรองสุนทรมนโหมย (เจ็ก ศาตมัย)
๑๑๓. นายชุบ สิงหลกะ (เป็นนายรองบำเรอบรมบาท)
๑๑๔. นายสุภร ศัตยยุกต์ (เป็นนายรองสนองราชบรรหาร)
๑๑๕. หลวงสิทธิ นายเวร (จิตร จิตเสวี)
๑๑๖. ขุนสิทธิศักดิ์ (ละม้าย บุณตนิพนธ์)
๑๑๗. นายเออน สถาปตานนท์
๑๑๘. พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชน ชมเสวี)
๑๑๙. นายเสนห์หุ้มแพร (สมบุญ สุคนธาภิรมย์)
๑๒๐. นายรองเสนห์ (อิน บุนนาค)

ห

๑๒๑. นายโชติ หังสะสุต
๑๒๒. ม.จ. หัซซากร

อ

๑๒๓. นายยัง อดิสิงห์
๑๒๔. พระยานิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ)
๑๒๕. พระอนุพันธ์ดิษฐการ (ฮวด วรรณะสุวรรณ)
๑๒๖. พระยานุรักษ์ราชมณฑเียร (อุต สุจริตกุล) ภายหลังเป็นพระยาสุจริตธำรงแทนพระยา
อุดมราชภักดี
๑๒๗. พระยาอนุศาสตร์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร)

๑๒๘. เจ้าพระยาอภัยราชามหายุติธรรมธร (ม.ร.ว. ดพ สุทัศน์)
 ๑๒๙. พระยาอภัยรัษฎราชอุทยาน (แลถัม)
 ๑๓๐. พระอภัยรัษฎัมพรสถาน (ถึก เสมรสุนทร)
 ๑๓๑. พระโศกมนตรี (ท้วม อรรถโกวิท)
 ๑๓๒. พระยาอาหารธุระศิลป์ (ม.ล. ช่าง กุญชร)
 ๑๓๓. จมื่นอินทรประพาฬ (หลี่ สาทรานนท์)
 ๑๓๔. พระอัสวาศรีสุรพาหน (เล็ก โกมารภัก)
 ๑๓๕. ม.จ. อธิเทพสรร
 ๑๓๖. พระยาอุทยานบริรักษ์ (อัน ณ สงขลา)

(บัญชีหมายเหตุอักษร ข)
 รายนามนาครที่มีผู้แทนมาประชุมและลงคะแนน
 (ลำดับตามอักษรานุกรม)

นามนาคร	ผู้แทน
๑. พระยาไกรเพชรรัตนสงคราม (ชม โชติพุกกณะ)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๒. นายจํารองราชสาสน์ (ม.ล. สายัณห์ อิศรเสนา)	นายรอบ พิมพ์สุต
๓. พระยาจรรยายุติฤทัย (สวน ไกรฤกษ์)	นายมัช ไกรฤกษ์
๔. ม.จ. ชัชวลิต	นายราม ณ กรุงเทพ
๕. นายชิด หุ้มแพร (ม.ล. พงศ์ อิศรางกูร)	นายรองขัน
๖. หลวงเดช นายเวร (ฉัตร โชติกะเสถียร)	นายพลพันธ์
๗. นายพลโท พระยาเทพอรชุน (อุ้น อินทรโยธิน ภายหลังได้เลื่อนเป็น เจ้าพระยาพิษเขนทร)	พระยานิรุทธเทวา
๘. เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)	พระยาเสถียรสุรประเพณี
๙. หลวงธรรารสวิเศษ (แพ ธาณศิริ)	หลวงวรภักดีรักษาทาร
๑๐. พระยานรรัตนราชมานิต (ม.ล. เชื้อ มนตรีกุล)	พระยาชนรัตนบดี
๑๑. พระยานเรนทรราชา (ม.ล. อูรา คุณเจริญ)	นายรองสุนทรมนมัย

๑๒. นายนเรศธิรักษ์ (ชุ่ม รัตนกุล)	นายรองสนองราชบรรหาร
๑๓. ขุนบรรจงพิณิจ (ชุ่ม มหาทรัพย์)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๑๔. นายนิติ์ บุญรัตพันธ์	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๑๕. นายประจิดอักษรณั (ปลื้ม ณ ถลาง)	พระบรรจงสารวินิจ
๑๖. ขุนประสารวรรณวิทย์ (ประทาน นาทะทัต)	นายรองสนิท
๑๗. นายพิจารณาสรพกิจ (เลื่อน บุญนาค)	นายมลิ ภมรสุต
๑๘. นายพลตรี พระยาพิชัยชาญยุทธ (ผาด เทพหัสดิน) ภายหลังเป็นพระยาเทพหัสดิน	พระยาวรสิทธิ์เสวีวัตร
๑๙. พระพิทักษ์สราญรมย์ (สิทธิ สิทธิมาลิก)	พระยาราชพัสดุอภิมัณฑน์
๒๐. พระพิณิจเทพาหาร (สาตร์ ศาตมัย)	นายรองสุนทรมนโหมย
๒๑. พระพิศาลสรเดช (ม.ล. อุ่น อิศรางกูร)	พระอนุพันธ์ดิษฐการ
๒๒. นายพลพำห้ (สุน์ สุนทรศิริ)	ม.จ. คุณภากร
๒๓. นายรองพลพัน (สำน สุขวณิช)	นายจัน หุ้มแพร
๒๔. พระยาพัชรินฤชัย (ชุบ โอสถานนท์)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๒๕. หลวงพรายประทีปช่วง (มุด โชติมุด)	พระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน
๒๖. นายเชอ ภมรสุต	นายมลิ ภมรสุต
๒๗. พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ฉี บุญนาค)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๒๘. ม.จ. มงคลประวดี	ม.จ. คุณภากร
๒๙. เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม)	นายประสาธสุขุม
๓๐. นายจำรง (เอี่ยม นิลวัชระ)	นายสนองราชบรรหาร
๓๑. จำเริญรับราชการ (เดิม อัสวเสนา)	จมนัประธานมณเฑียร
๓๒. พระยารัษฎวิบูลย์ (ม.ล. เชอ อิศรางกูร)	พระยาดราษชาติดิศร
๓๓. พระยาราชตรุณรักษ์ (เสรีญ ปันยารชุน)	นายรองจัน
๓๔. พระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิตย์) ภายหลังเป็นเจ้าพระยามุขมนตรี	พระยาราชเสนา
๓๕. พระราชมณฑาตุลประคุณเสรี (โชติ เสวีกุล)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๓๖. พระยาราชสาสน์โสภณ (สะอาด ชูโต)	พระยาสมักรราชกิจ
๓๗. นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช)	นายรองกวด
๓๘. นายลิขิตสารสนอง (ซัพพ์ บุญนาค)	นายรองชิด

๓๘. นายรองเล่ห์อาวุธ (เฉลิม เสวตนันท์)	พระยาวรสิทธิ์เสวีวัตร
๔๐. พระยาวิสุกรรมศิลป์ประสิทธิ์ (น้อย ศิลป์)	พระยาอาทรธุรศิลป์
๔๑. ขุนศิลปศาสตร์ (นุด สุทธนันท์)	จมนัประธานมณเฑียร
๔๒. หลวงศรีบัญชา (ทวน ธรรมาชีวะ)	ม.จ. อิทธิเทพสรร
๔๓. พระศรีมหาเกษตร์ (ชวน สมุทรานนท์)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๔๔. พระสนิทรราชการ (สมบุญ ศิริธร)	พระพุกษาภิรมย์
๔๕. จมนัสมุหพิมาน (บุญช่วย วรรัตนะภัก)	จมนัประธานมณเฑียร
๔๖. นายสัญญาจน์ สายะเสวี	พระสมักราชกิจ
๔๗. จมนัสรสิทธิราช (ไท่ บุนนาค)	พระสุการวินิต
๔๘. พระสุรگانต์ประทีปแก้ว (จิว จุลเสน)	นายประสาธ สุขุม
๔๙. พระยาสุรินทรฤชัย (เทียน บุนนาค ภายหลังเป็น พระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์)	พระยาพิทักษ์ภูบาล
๕๐. พระยาสุรินทรราชา (นกยูง วิเศษกุล)	นายชิต สิริพร
๕๑. นายสุริยาวัธ (อัน ณ ถลาง)	นายราชจินดา
๕๒. พระยาสุนทรลิขิต (ต่อม บุนนาค)	พระสมักราชกิจ
๕๓. ม.จ. สฤษดิเดช	พระยาราชเสนา
๕๔. หลวงอภิบาลบุรีมศักดิ์ (เพ็ชร ไตติลานนท์)	พระบรมบาทบำรุง
๕๕. นายอาจ อุดมชน	นายยัง อติสิงห์
๕๖. พระอินทรเทพบดีศรีสมุห (เชาวน์ อมาตยกุล)	พระยามหาเทพ
๕๗. หลวงฤทธิ์ นายเวร (เถา วลัยเสวี)	เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์

(บัญชีหมายเหตุอักษร ก)

ในจำพวกผู้ที่ไม่ได้มาประชุม และมีได้มีผู้แทนมานี้ ได้ทราบแน้อยู่รายเดียว แต่ หลวงจิตรเจนสาคร ว่าป่วยมานานแล้ว เพราะเป็นคนไข้โรค (?) อยู่โดยปกติแล้ว นอกจากนั้นหาทราบไม่ว่าเพราะเหตุใดจึงขาดไป เป็นแต่เพียงจะสันนิษฐานได้ดังต่อไปนี้

(๑) ขุนชลาลัย ติดธุระส่วนตัว อยู่ที่โรงพยาบาลหรือบ้านมิตรสหายแห่งใดแห่งหนึ่ง เพราะในตอนดึกเมื่อเลิกประชุมแล้ว เห็นเดินผ่านไปที่ดินนราชดำเนิน (ในดุสิตธานี) หน้าพระตำหนักอุดมวนาภรณ์

(๒) หลวงนนทศักดิ์ประวิท ไม่เห็นได้มาที่ธานีแล้ว และไม่ปรากฏว่าได้มาเฝ้าแต่อย่างใดเลย

(๓) นายวง มณฑลพลิน เป็นผู้ที่พักมาอยู่ในธานีใหม่ ๆ บางทีจะไม่รู้จักกำหนดวันประชุม และไม่มีเชื้อพอที่จะถามผู้ใด

(๔) นายวรการบัญชา** นายวรการบัญชา ไม่ทราบและทายเป็นไม่ว่า เหตุใดจึงขาด เพราะจะว่าติดราชการก็ไม่น่าจะเป็น และจะว่าไม่รู้กำหนดวันก็ไม่ควรถือให้เป็นข้อแก้ตัว เข้าใจว่าบางทีจะติดธุระอยู่รายเดียวกับขุนชลาวิจิตก็ได้ แต่ก็ไม่มีอะไรเป็นเกณฑ์

(๕) นายชุ่มแสง สุภโปฏก ไม่เห็นมาที่ธานีนานแล้ว สันนิษฐานได้ว่า ตั้งแต่ลาออกจาก ราชการกรมเรือนต์ไปช่วยหลวงประกอบพาณิชย์การ เขามีธุระส่วนตัวมากมาย เพราะได้มี ผู้เห็นเขารับ “ตัวธุระ” บรรทุกรถยนต์ขับเตร้อยู่เย็น ๆ และกลางคืนเนื่อง ๆ

ราม ณ กรุงเทพฯ

เจ้าพนักงาน

ในการที่ผู้เขียนได้นำบันทึกของท่านราม ณ กรุงเทพฯ หรือองค์พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง มาลงไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อให้ท่านผู้อ่านทั้งหลายพึงทราบว่า พระองค์ เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความละเอียดลออและประณีตในงานการทุกด้านเป็นอย่างยิ่ง เพราะ ฉะนั้นในการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะย่างเหยียบเข้าไปในดุสิตธานีนั้น อย่าลืมตัว พระองค์ทรงอ่านเขา เหล่านั้นด้วยแว่นวิเศษอันลึกลับที่ผู้อื่นมองไม่เห็น ดังที่ผู้เขียนได้ตอบในคำถาม เวลาที่สอบ มรรคเทศก์ คำตอบคำนี้เป็นที่ถูกพระราชหฤทัย จนได้รับรางวัลที่ ๑ พระราชทานคะแนนเต็มให้ โดยขอตัดในหน้าที่กรรมการเพียง ๑ คะแนน

เพราะฉะนั้นดุสิตธานีของพระองค์ท่าน จึงมีประโยชน์พลอยได้หลายอย่างด้วยกัน ขอให้ พิจารณาในบันทึกของบุคคลเลขที่ ๑ ก็คือ ขุนชลาลย์วิจิต ไม่มาประชุม พอเลิกประชุมแล้ว ก็ทรงจำได้ ทั้ง ๆ ที่ในวันนั้นคนมาประชุมถึง ๑๓๖ คน บุคคลเลขที่ ๒ ก็ทรงจำได้ว่า ไม่เยี่ยมกราย มานาน บุคคลที่ ๓ ทรงจำได้ว่าเป็นคนเข้ามาใหม่ แต่ก็ไม่สนใจที่จะถามไถ่คนอื่น ๆ บุคคลที่ ๔ ก็ยังทรงรู้ว่าไม่มีการงานอะไรมากที่จะทำ ดังที่ปรากฏอยู่ บุคคลที่ ๕ ก็ทรงจำได้เช่นกัน แสดงว่า พระองค์ทรงจำคนทุกคนที่เข้ามาใกล้ได้เป็นอย่างดี ทั้ง ๆ ที่ทรงมีพระราชภารกิจอย่าง เหลือล้นคณนา ในกิจวัตรที่ทรงปฏิบัติอยู่ประจำวัน

การประชุมในงวดเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ในครั้งนั้นนับว่า เป็นการประชุมเชษฐ-บุรุษเป็นครั้งที่ ๒ และประชุมเลขาธิการภิบาลเป็นครั้งที่ ๔ ซึ่งได้แก่ นายจัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) คณะกรรมการมีรายชื่อดังต่อไปนี้

** นายวรการบัญชา (ประจิต สถาปัตานนท์) ซึ่งมีใช้ประธานวุฒิสภาในปัจจุบันนี้

๑. สถาเลขาธิการ ได้แก่ นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปรื่อง กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็น
จมนเทพดรุณาทร
๒. พนักงานสุขา ได้แก่ นายมัช ไกรฤกษ์ ภายหลังเป็นหลวงนฤบาลวรภาชน์
๓. พนักงานโยธา ได้แก่ จมนประธานมณเฑียร (ม.ล. เพื่อน ปาลกะวงศ์)
๔. พนักงานคลัง ได้แก่ นายชิต สิริพร ภายหลังเป็นนายรองพิจารณาสรรพกิจ
๕. เลขานุการ ได้แก่ นายจำลองราชสาสน์ (ม.ล. สายัณห์ อิศรเสนา) ภายหลัง
เป็นพระสักรราชกิจ

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ด้วยมีพระราชดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่าถึงคราวกำหนดจะเลือกเชษฐบุรุษ และนคราภิบาล
เปลี่ยนใหม่ตามธรรมเนียมลักษณะปกครองคณะนคราภิบาลอุดรธานีแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า
พระยาราชเสนา พอจะรับหน้าที่เป็นผู้อำนวยการเลือกได้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้พระยาราชเสนาเป็นผู้รับอำนาจอำนาจการเลือกตั้ง
เชษฐบุรุษและนคราภิบาลตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

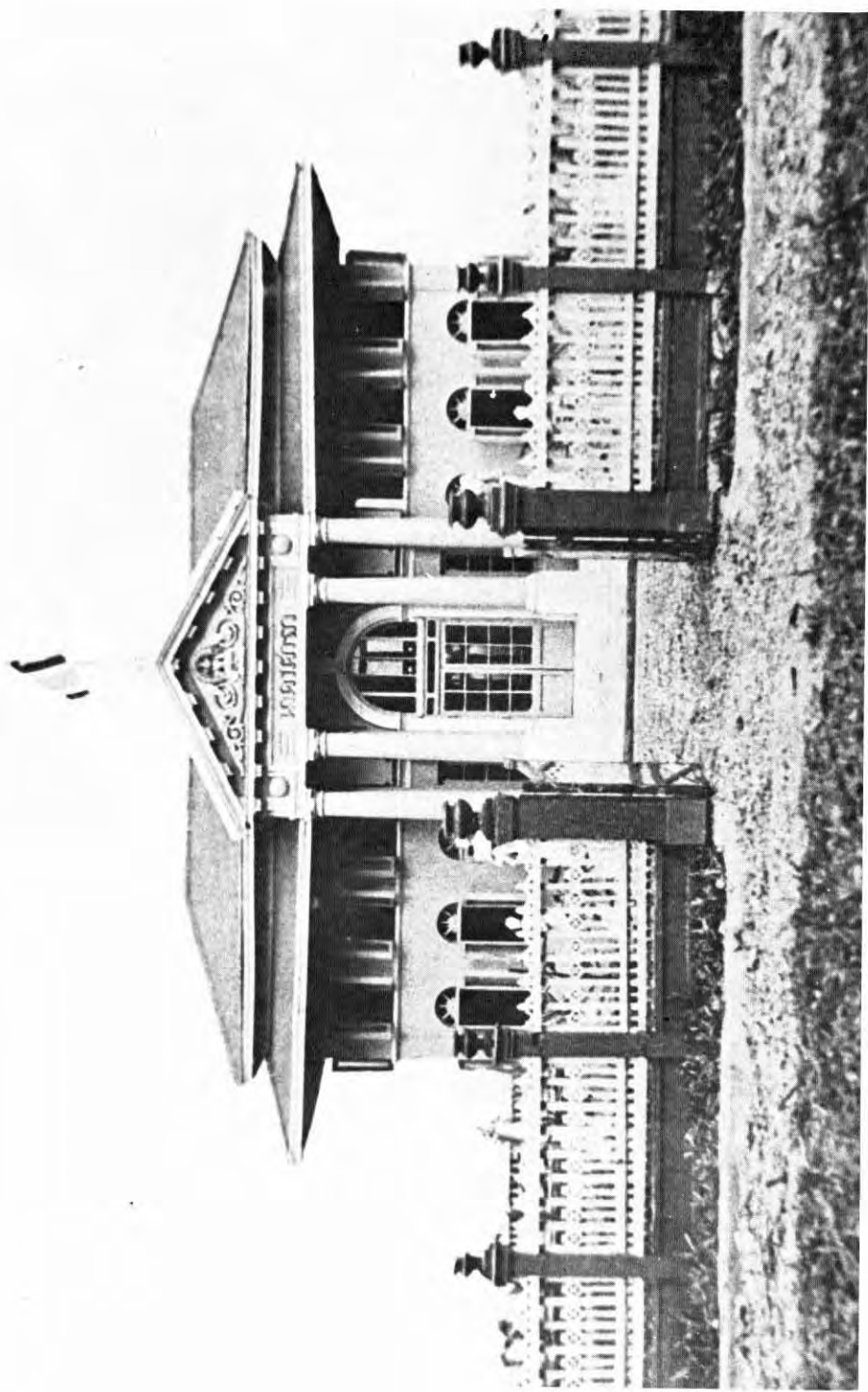
ประกาศมา ณ วันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร

(๒๕ ส.ก. ๖๒)

ผู้เขียนใครจะให้ท่านผู้ได้อ่านเรื่องราวของเมืองอุดรธานี เห็นความละเอียดรอบคอบ
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าทรงวางแผนอย่างสุขุมอย่างไรบ้าง คือ เมื่อทรง
เริ่มจะให้เมืองอุดรธานีมีการบริหารอย่างแบบมีนคราภิบาลก็ให้เลือกตั้งนคราภิบาลคนที่ ๑ เมื่อวันที่

นาครศาลา

ตั้งอยู่ที่ถนนอโยธยารังสรรค์ เป็นที่ซึ่งทวยหาครจะต้งมาพกัน ประชุมเลอกตงเชษฐบุรุษ และ
 นคราภิบาล ดำเนินงานตามระบอบประชาธิปไตย

ที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ กรัณฑ์ทรงประกาศธรรมนูญออกมาปฏิบัติในวันที่ ๑๓ ธันวาคม จึงได้มีพระราชกำหนดให้มีเชษฐบุรุษ ก็เป็นตัวแทนของประชาชน พอถึงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๖๑ ก็ให้เลิกเชษฐบุรุษห่างกัน ๑ วันให้เชษฐบุรุษเป็นผู้เลือกนครภิบาล ซึ่งได้แก่ พระยาอนิรุทธเทวา ในชั้นต้นจะเห็นว่าท่านราม ๗ กรุงเทพ เข้ารับหน้าที่เป็นสภาเลขาธิการ คือหัวหน้าสำคัญที่จะเป็นผู้ช่วยตัวนครภิบาล บริหารงานการในตำแหน่งได้ตามแบบฉบับ ยังมีพันทิวาระของนครภิบาลจะหมด ท่านราม ๗ กรุงเทพ ก็จึงลาออกเสียก่อน หมายความว่า จะทรงเดินเต็มสองงานใหม่ต่อไป คือ ท่านสมุหเทศาภิบาลได้ทรงตั้งให้เป็นผู้อำนวยการเลือกตั้งเชษฐบุรุษ และนครภิบาลตามที่ผู้เขียนได้นำเรื่องงานของท่านราม ๗ กรุงเทพ เสนอมาให้ท่านอ่านตามหนังสือลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ นั้นแล้ว ต่อไปนี้จะทรงดำเนินการสอนเป็นรูปของพรรค ส่วนผู้อำนวยการเลือกตั้ง ได้ให้พระยาราชเสนา (สหัส สิงหเสนี) ทำงานแทนท่านรามต่อไป พระยาราชเสนาผู้ซึ่งมีตำแหน่งสำคัญในกระทรวงมหาดไทย ซึ่งจะเป็นผู้นำพระบรมราชโบายของลัทธิต่างๆ ไปดำเนินงานในที่อื่น จึงได้ถูกทำงานเป็นผู้อำนวยการเลือกตั้ง เท่ากับได้มาเข้าโรงเรียนประชาธิปไตยในดุสิตธานีแห่งนี้

การประชุมเลือกเชษฐบุรุษ (ข่าว ถัดมาจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย)

เมื่อคืนในเวลา ๑๑ ล.ท.เศษ ได้มีการประชุมทวายนคร ณ นาครสภา มีนาครมาประชุมกันเป็นอันมาก

ในชั้นต้นพระยาราชเสนา ผู้อำนวยการเลือกเชษฐบุรุษและนครภิบาล ได้เรียกรายนามทวายนครตามอักขรानุกรม มีนาครที่ขาดประชุม ๓ นาย มีเจ้าแรงรับราชการ นายทวิ ธรรมทัต ขุนสุนทรมาลาการ เมื่อจบแล้วท่านได้แสดงความประสงค์ของการประชุม ได้แนะนำวิธีเลือกเชษฐบุรุษและหน้าที่ของเชษฐบุรุษ แล้วจึงลงมือเลือกเชษฐบุรุษประจำตำบลต่างๆ คือ

๑. ตำบลดุสิต พระยาอนิรุทธเทวา สมมุติพระยามหามนตรี นายรองฉน์รับรอง
๒. ตำบลปากน้ำ พระอภิรักษ์อมพรสถาน สมมุติหลวงราชเสวก พระยาอนุศาสตรจิตรกรรับรอง
๓. ตำบลดอนพระราม ท่านราม ๗ กรุงเทพ สมมุตินายรองพลพำห้ พระยาอนิรุทธเทวา รับรอง
๔. ตำบลบึงพระราม หลวงสิทธิ นายเวร สมมุติพระบรมบาทบำรุง นายรักษักภูมินทร์ รับรอง

๕. ตำบลเขาหลวง ท่านราม ณ กรุงเทพ สมมติพระยาบำเรอภักดิ์ พระขวรสัทธเสวีวัตรรับรอง

๖. ตำบลบางไทร ท่านราม ณ กรุงเทพ สมมติพระขวรสัทธเสวีวัตร พระยาไพชยนต์เทพรับรอง

เมื่อเลือกเชษฐบุรุษเรียบร้อยแล้ว พระยาราชนางจะเลือกนคราภิบาลเสียในโอกาสนี้ด้วย โดยอ้างว่าได้มีนาคมาประชุมกันอยู่โดยพร้อมมูลแล้ว มีผู้สมมตินคราภิบาลคือ พระขวรสัทธเสวีวัตรสมมติพระยาบำเรอภักดิ์ นายกวด หุ้มแพรรับรอง

ต่อไปนี้ก็ไม่มีใครเลือกผู้ใดอีก ในที่สุดท่านสมุหเทศาฯ รับสั่งอนุญาตให้นาคสมมตินคราภิบาลได้ โดยยกเลิกกฎพระธรรมนูญปกครองคณะนคราภิบาลซึ่งเวลานั้นเพื่อสะดวกแก่การสมมตินคราภิบาลขึ้นใหม่ ในโอกาสนี้ เจ้าหมื่นเสมอใจราช*๑ สมมติ พระยามหามนตรี พระยาวิชิตชลธารรับรอง

คราวนี้ผู้ที่ได้รับสมมติอยู่ ๒ คน แต่ไม่มีใครสมมติคนอื่นอีก ท่านผู้อำนวยการเลือกจึงเลื่อนวันสมมตินคราภิบาลไปวันที่ ๓๐ เดือนนี้

ในวันนั้นท่านราม ณ กรุงเทพ ขอให้ท่านนคราภิบาลเลือกสภาเลขาธิการ ท่านนคราภิบาลจึงเลือกนายจำลองราชสาส์น*๒ เลขาธิการคณะนคราภิบาลขึ้นทำการแทนสภาเลขาธิการที่ว่างอยู่ชั่วเขตเวลาที่ท่านยังอยู่ในตำแหน่ง

เลิกประชุมเวลาเที่ยงคืนเศษ

(๒๓ ศ.ก. ๖๒)

ในการที่ทรงพระราชดำริจัดสอนเรื่องการเมืองนี้ มีลักษณะคล้ายครุต้องการจะเลือกนักเรียนบางคนขึ้นมาให้ลองบริหารงานดูเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ บังเอิญเชษฐบุรุษเท่าที่เลือกขึ้นมาได้ในครั้งนี้ ก็ยังไม่สมพระราชหฤทัยที่จะให้ลองขึ้นมาบริหารงานในหน้าที่นคราภิบาล เพื่อมิให้เป็นการเสียเวลาในเรื่องนี้ จึงได้มีการออกประกาศเปลี่ยนแปลง เพิ่มเชษฐบุรุษขึ้นมาอีก ๓ ตำบล ดังที่ปรากฏอยู่ในประกาศลงวันที่ ๒๗ และ ๒๘ สิงหาคม ๒๔๖๒ ซึ่งได้คัดมาลงไว้ทั้ง ๒ ฉบับ

*๑ เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สากวิก) เวลานั้นเป็นพระยาบริหารราชมานพ

*๒ นายจำลองราชสาส์น ได้แก่ ม.ล. สายัณห์ อิศรเสนา

ที่ ๑๒/๒๕๖๒

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่าตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ ในมาตรา ๓ ข้อ ๑ ว่า ให้ทวยนาครเลือกตั้งเชษฐบุรุษเป็นหัวหน้าตำบลละคนนั้น

บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าตำบลบางไทร อำเภอลำทะเมนชัย มีทวยนาครมาอยู่คับคั่งมากกว่าตำบลอื่นๆ เชษฐบุรุษคนเดียวดูแลกิจสุขทุกข์ของทวยนาครหาทั่วถึงกันไม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเชษฐบุรุษเฉพาะตำบลนั้นขึ้นอีกคนหนึ่งรวมเป็น ๒ คน

ฉะนั้นให้ผู้รับอำนาจอำนาจการเลือกเชษฐบุรุษ และนคราภิบาลประชุมทวยนาครเลือกเชษฐบุรุษตำบลบางไทร อำเภอลำทะเมนชัยเพิ่มขึ้นอีก ๑ คนในเวลาก่อนกำหนดเลือกนคราภิบาล

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลผู้สำเร็จราชการมณฑลอุดร

(๒๔ ส.ก. ๖๒)

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ด้วยตามประกาศที่ ๑๒/๒๔๖๒ ลงวันที่ ๒๗ เดือนนี้ว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่ม
เชษฐบุรุษเฉพาะในตำบลบางไทรขึ้นอีกคนหนึ่งนั้น

บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ตำบลอุดร อำเภอดุสิต เป็นตำบลที่แรกมีขึ้นในจังหวัดดุสิต
ธานี และเป็นตำบลประดิษฐานพระราชวังจักรวรรดิราชธานีเวศน์ ซึ่งเป็นพระราชวังอันใหญ่กับ
ศาลารัฐบาลสถานที่ราชการต่างๆ โดยมาก เชษฐบุรุษคนเดียวหาเพียงพอไม่ สมควรที่จะเพิ่ม
อีกคนหนึ่ง กับตำบลบึงพระราม อำเภอดอนพระราม ก็เป็นตำบลที่ครึกครื้น ทวยนาครมีมาก
สมควรที่จะเพิ่มเชษฐบุรุษอีกคนหนึ่งเหมือนกัน

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มเชษฐบุรุษตำบลที่กล่าวมาข้างต้นอีกตำบลละคนเป็น
ตำบลละ ๒ คน

ฉะนั้นให้ผู้อำนวยการเลือกเชษฐบุรุษ และนคราภิบาลเลือกเชษฐบุรุษประจำตำบลดุสิต
ธานี กับตำบลบึงพระรามอีกตำบลละคนก่อนเลือกนคราภิบาล

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปรีดิเนาวบุตร์

มณฑลอุดร

(๒๕ ต.ค. ๖๒)

การประชุมเลือกนคราภิบาล (ข่าวคัดมาจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย)

วันที่ ๓๐ สิงหาคม พระยาราชเสนาได้เปิดการประชุมนครเพื่อเลือกนคราภิบาล แต่ต้องเลือกเชษฐบุรุษเพิ่มเติม ตามประกาศของสมุหเทศาภิบาล คือตำบลคูสิด เจ้าหมื่นเสมอใจราช ตำบลบึงพระราม พระสรชาติโยธี (โชติ ศิริวิสูตร) ตำบลบางไพร ได้แก่พระยาแพทยพงศาวิสุทธาธิบดี การเลือกนคราภิบาล พระยามหามุนี สมมติเจ้าหมื่นเสมอใจราช เป็นผู้มีคะแนน ๑๒๗ เป็นคะแนนที่สูงที่สุดจึงได้เป็นนคราภิบาล แต่ในวันประชุมนี้ เจ้าหมื่นเสมอใจราชป่วย ที่ประชุมจึงตกลงให้พระยาบำเรอภักดิ์ เชษฐบุรุษผู้มีอาวุโสรับหน้าที่แทน จนกว่าเจ้าหมื่นเสมอใจราชจะหายป่วยมารับหน้าที่ได้

(๑ ก.ย. ๒๒)

การประชุมเลือกนคราภิบาลตามที่คัดมาจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ลงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒ แสดงถึงผลของการเลือกตั้ง ก็ได้เพิ่มเชษฐบุรุษขึ้นมาใหม่ ๓ คน ก็ได้บุคคลที่จะเลือกให้เป็นนคราภิบาล ซึ่งจะเป็นศิษย์คนใหม่มาให้ทดลองบริหารงานในบทเรียนการเมือง ในครั้งนั้น ได้แก่เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สาคริก) ที่เลือกได้เช่นนี้ก็เพราะเรื่องของพรรคการเมือง คือ มีสมาชิกของพรรคแพร่แถบส่น้ำเงินอยู่ในที่ประชุมมาก นี่ก็เป็นตัวอย่างของระบบพรรคที่ทรงแสดงออกให้เห็นว่า วิถีทางของระบอบประชาธิปไตยนั้นออกมาในลักษณะอย่างไร เท่ากับค่อย ๆ ให้คนสมัยนั้นรู้จักเวทีของการเมืองออกมาทีละขั้น ๆ เมื่อเจ้าหมื่นเสมอใจราชหายป่วยแล้วก็เริ่มบริหารงาน ดังได้ลงประกาศต่าง ๆ ซึ่งได้นำลงไว้ให้เห็นต่อไป

ในการเลือกครั้งนี้พบว่าได้เลือกเชษฐบุรุษเป็นหน้าที่ ๓ และเลือกนคราภิบาลเป็นครั้งที่ ๕

นาครศาลา

ประกาศให้ทวยนาครทราบทั่วกัน ด้วยบัดนี้ข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นนคราภิบาลในคราวที่แล้วมา แต่ในวันเลือกตั้งนั้น ข้าพเจ้ายังป่วยอยู่จึงมิได้มีโอกาสเลือกคณะนคราภิบาลเข้าประจำหน้าที่ในวันนั้นมา บัดนี้ข้าพเจ้าได้หายป่วยแล้ว จึงได้เลือกเจ้าหน้าที่ซึ่งประจำในคณะนคราภิบาล ดังต่อไปนี้

๑. นายชิต หุ้มแพร (ม.ล. พงศ์ อิศรางกูร) เป็นสภาเลขาธิการ
๒. นายรองชิต (ชึก บุนนาค) เป็นพนักงานโยธา
๓. นายรองศัลยวิชัย (ชด รัตนดิถ) เป็นพนักงานสุขา
๔. นายทองคำ ภีมะโยธิน เป็นพนักงานคลัง
๕. นายมลิ ภมรสุต เป็นเลขานุการ

เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ประกาศมาให้ทราบ ผู้ใดมีกิจการที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจะได้ทราบไว้เพื่อจะได้ไม่เป็นการยุ่งยากต่อไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

เจ้าหมื่นเสมอใจราช

นคราภิบาล

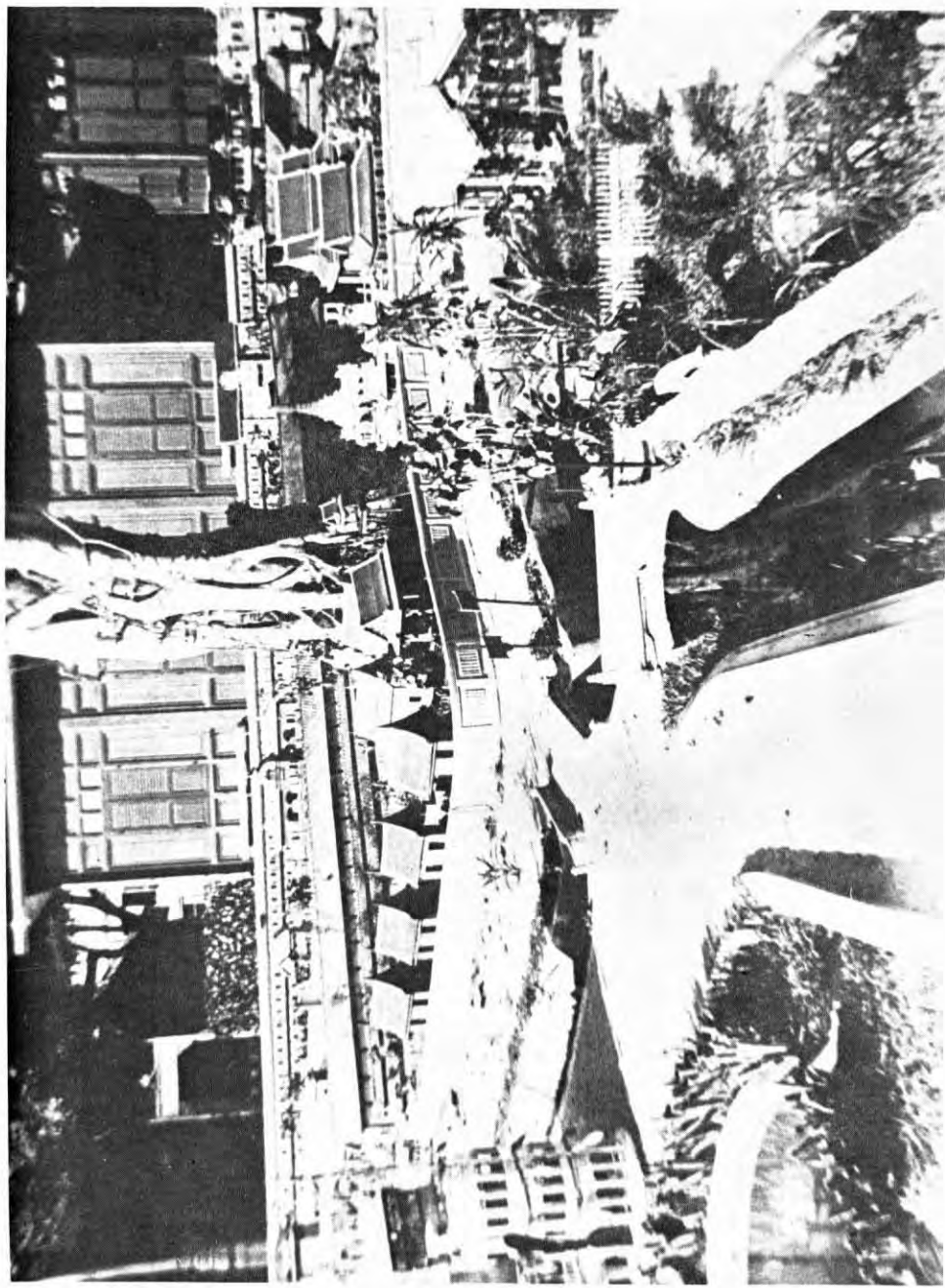
เจ้าหมื่นเสมอใจราชนั่งเก้าอี้นคราภิบาลอยู่ได้ไม่ถึงเดือนก็มีบทเรียนใหม่ตามมา คือถูกข้อหาว่าบริหารงานไม่ดี ก็โดยอาศัยอิทธิพลของคนสำคัญ ๆ ในคณะพรรคแพรรแถบสีน้ำเงินนั่นเอง ร่วมช้อกันคัดค้าน แล้วใช้เสียงข้างมากของประชาชนสนับสนุนเปิดการประชุม นี่ก็เป็นบทเรียนอีกวิธีหนึ่งในการดำเนินงานของการเมืองแบบมีพรรค นับว่าทรงจัดตัวอย่างให้ดูออกมาหลาย ๆ แบบ ดังที่เรื่องราวในการประชุมที่ได้นำมาลงให้เห็นต่อไป

ประกาศ

เชิญทวยนาครมาประชุม

ข้าพเจ้านายราม ณ กรุงเทพ, พระยาประสิทธิ์สุภการ, พระยานิรุทธเทวา, พระยาสุจริตธำรงและพระยาไพชยนต์เทพ กรรมการคณะแพรรแถบสีน้ำเงิน ขอประกาศมายังท่านทั้งหลายผู้เป็นเพื่อนนาครดุสิตธานีทราบ

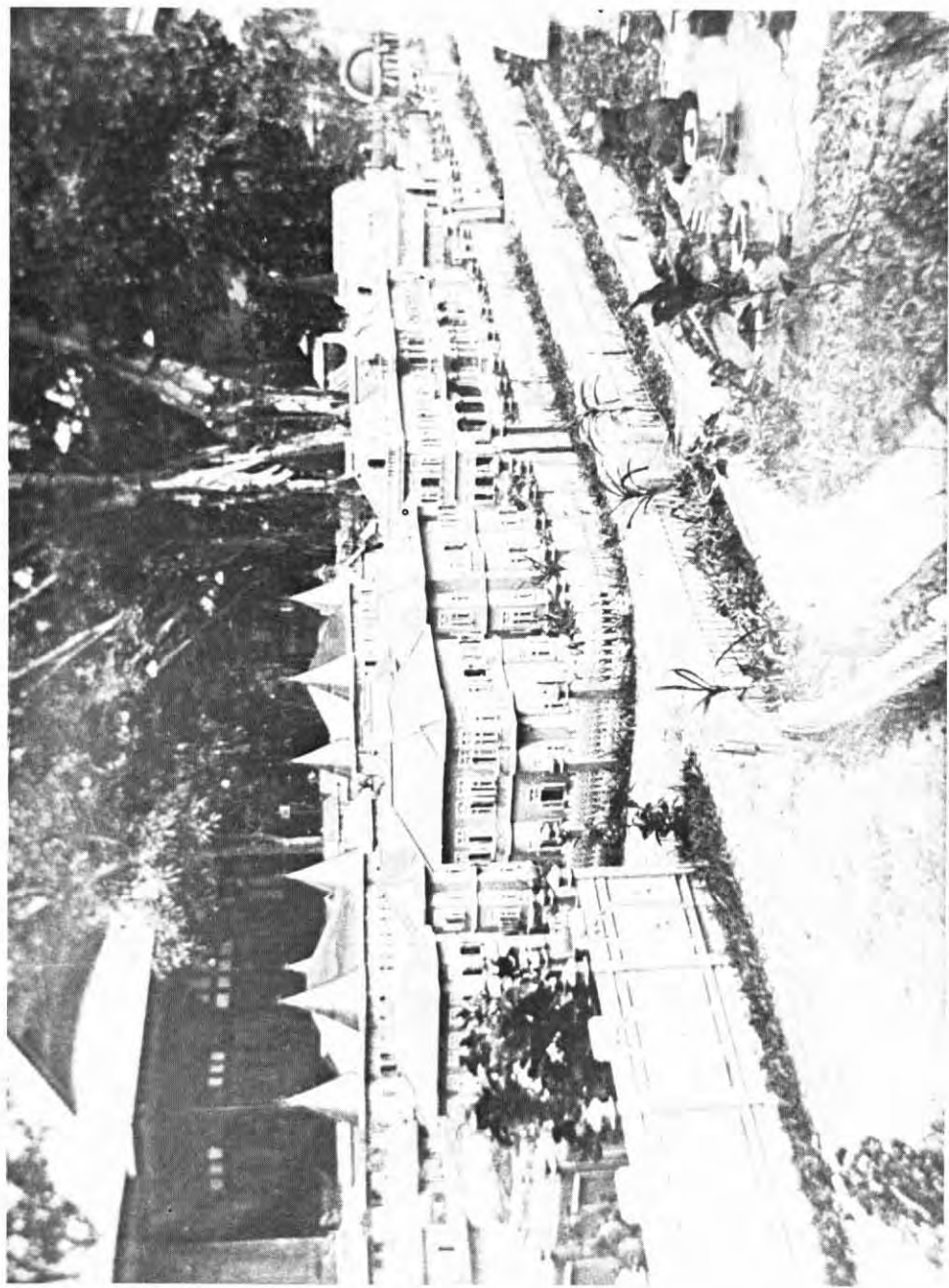
ด้วยข้าพเจ้าได้สังเกตดูด้วยความวิตกเป็นอย่างยิ่ง ว่านับจำเดิมตั้งแต่คณะนคราภิบาลชุดใหม่ได้รับเป็นผู้ปกครองดูแลเราทั้งหลายในธานีนี้ กิจการมิได้ดำเนินก้าวหน้าไปเลยแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าทั้งหลายผู้เอาใจใส่และมีความรักดุสิตธานีได้พยายามคอยสืบถามอยู่เสมอว่า คณะนคราภิบาลจะคิดทำอะไรบ้าง ก็ไม่ได้รับคำตอบอันจะทำให้คลายความวิตกได้สักครั้งเดียวใช้แต่เท่านั้น แม้กิจการที่คณะนคราภิบาลก่อน ๆ ได้ริเริ่มทำขึ้นไว้แล้ว คณะนคราภิบาลชุดหลังนี้ ก็มีได้ตั้งใจหรือแสดงความตั้งใจที่จะทำนุบำรุงให้คงอยู่และดำเนินต่อไป และข้าพเจ้าทั้งหลายตักเตือนครั้งใดก็ได้ประสบแต่ความโกรธ หรือได้ฟังแต่ถ้อยคำประชดจากเจ้าหน้าที่นคราภิบาล

วัดพระบรมธาตุ

วัดนี้ตั้งอยู่ตำบลบางไทร ท่านราม ๗ กรุงเทพฯ เป็นมรรคทายก ด้านขวามีอุโบสถและเจดีย์เป็นพญาวาส
ด้านซ้ายมีกุฏิเรียงรายเป็นสังฆาวาส

ภาพหลังเป็นอาคารเมไตรโปล (ของจริง)

ไฮเต็ลเมโทรโปล

เป็นอาคารกลุ่มใหญ่จำนวนมากด้วยกันถึง ๑๒ หลัง ตั้งอยู่ตำบลบางไทร ริมถนนแอนทราสตรัท กับมุมทางแยกถนนกระบี่บุรี

อาคารเบื้องหลังในภาพเป็นอาคารเมโทรโปล (ของจริง) และคนที่แต่งเป็นสถานที่แห่งแรกที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือท่านรามา ณ กรุงเทพ ใช้เป็นที่เลิอกตั้ง

เมื่อการณเป็นอยู่ดังนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงมีความวิตกเป็นกำลังว่า กิจการในอุตสาหกรรม
ที่ได้ตั้งรูปขึ้นไว้แล้วจะทรุดโทรมไป เพราะไม่เอื้อเฟื้อ หรือความสามารถของคณะกรรมการ
ชุดหลังนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงได้นำความทูลเสด็จเทศบาลขอประทานอนุญาตเรียกประชุมท่าน
ทั้งหลาย เสด็จเทศบาลก็ได้ทรงอนุญาตแล้ว และทรงรับเป็นประธานในที่ประชุมนี้ด้วย
เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอเชิญท่านทั้งหลายผู้เป็นนาคกร่วมชานี้มาประชุม ณ ห้องภัตต
าคารไฮเต็ลเมโทรโปล ณ วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กันยายน เวลา ๑๐ นาฬิกาหลังเที่ยง เพื่อจะได้ปรึกษา
หารือกันว่าจะควรทำอย่างไรต่อไปเพื่อรักษาประโยชน์และสถานที่รักของเรา

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงนาม) राम ณ กรุงเทพ

ประสิทธิ์ศุภการ

อนิรุทธเทวา

สุจริตร่าง

ไพชยนต์เทพ

หลวงราชเสวก เลขานุการ

(๒๗ ก.ย. ๖๒)

การประชุม

การประชุมเมื่อคืนนี้เท่าที่เรา *^๑จำได้ มีดังต่อไปนี้

เวลา ๑๑ ค.ท.เศษได้มีการประชุม

ท่านนกรภิบาลได้ลุกขึ้นกล่าวในที่ประชุมว่า จะให้ท่านสภาเลขาธิการอ่านแถลงกิจการ
ต่อไป ฝ่ายท่านสภาเลขาธิการได้ฟังดังนั้น จึงได้ลุกขึ้นอ่านบัญชีรายรับรายจ่ายจนสิ้นเชิง ท่าน
นกรภิบาลจึงกล่าวว่า กิจการทั้งหลายซึ่งเราได้ทำไปแล้วนั้นยังเป็นที่บกพร่องอยู่ และตนเองก็
ไม่สามารถที่จะทำต่อไปได้จึงขอลาออกจากตำแหน่ง

ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ได้ฟังดังนั้น ก็กล่าวว่า การที่ท่านนกรภิบาลจะมาลาออกเสียกลางคัน
นั้นไม่เป็นการสมควรเลย เพราะในการประชุมครั้งนี้ ทวชนาก็ยังมาหาพร้อมกันไม่ มีคณะ
แพร่แถบสีน้ำเงินเป็นต้น จึงยังจะยอมตกลงไม่ได้ก่อน

*๑ เรื่องการประชุมนี้ ถัดมาจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย จึงมีคำว่า “เรา” อยู่ในประโยคนี้

นคราภิบาลได้ฟังดังนั้นก็โกรธ มิรู้ที่จะตอบประการใด ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ จึงบอกแก่นคราภิบาลว่า ข้าพเจ้าเห็นสมควรว่าจะจัดผู้ใดผู้หนึ่ง ให้ไปเชิญคณะแพรแถบส่น้ำเงินเข้ามาในที่ประชุม ขณะนั้นนายสนองราชบรรหาร (นารถ บุญเกียรติ) ก็ได้กล่าวขึ้นว่าควรจะต้องให้ ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ไปเชิญจึงจะถูก ฝ่ายพระอินทรเทพ (เชาวน์ อมาตยกุล) ได้ฟังดังนั้นจึงพูดว่าตามสติปัญญาของนายสนองราชบรรหาร เป็นการสมควรอยู่แล้ว นคราภิบาลได้ฟังดังนั้น จึงถามบรรดาทวยนาครว่า ท่านจะคิดเป็นประการใดก็หาไม่มีผู้ใดคัดค้านไม่ ดังนั้นท่านนคราภิบาลเห็นชอบด้วย จึงตกลงให้ ม.จ.อิทธิเทพสรรค์รีบไปโดยเร็ว จึงเป็นอันตกลงว่า คณะแพรแถบส่น้ำเงินเข้ามาในที่ประชุม

ครั้นแล้วนคราภิบาลจึงกล่าวในที่ประชุมว่า ตัวเราไม่มีสติปัญญาสามารถที่จะรับหน้าที่ได้ต่อไป

ขณะนั้นขุนวรฤทธิพิเศษ (เสงี่ยม สุนทรานนท์) จึงกล่าวว่า ที่ท่านนคราภิบาลจะออกเสียนี้ไม่เป็นการสมควรเลย ท่านนคราภิบาลได้ฟังดังนั้นก็โกรธ จึงว่าดว่า การที่ท่านพูดเช่นนั้น ท่านไม่มีหูหรือ ขุนวรฤทธิฯ ได้ฟังดังนั้นก็นึกครุ่นคร้ามเป็นกำลัง มิรู้ที่จะได้ตอบประการใด

ท่านนคราภิบาลรู้ว่า ขุนวรฤทธิมีความครุ่นคร้ามก็ตั้งใจ จึงกล่าวว่า ครั้นนี้เราจะขอลาออกจากนคราภิบาล ต่อวันหลังเราจึงจะรายงานให้เสด็จเทศาทรทรงทราบ เมื่อท่านเห็นผู้ใดควรจะเป็นนคราภิบาลก็ตามใจท่านเถิด ครั้นแล้วจึงบอกให้เลิกการประชุม แล้วเดินออกมาพบกับทหารเอก ๓ คน

ต่อจากนั้นท่านราม ณ กรุงเทพ ได้ลุกขึ้นยืนกล่าวสุนทรพจน์แก่บรรดาทวยนาคร ในนามของคณะแพรแถบส่น้ำเงิน และเชิญให้บรรดาทวยนาครอยู่ประชุมต่อไป โดยอนุมัติของเสด็จเทศาผู้ทรงเป็นประธาน ในถ้อยคำแห่งท่านราม ณ กรุงเทพได้กล่าวนี้ ล้วนแต่เป็นข้อความซึ่งแสดงความประสงค์ของคณะแพรแถบส่น้ำเงิน ซึ่งจะท่านบำรุงให้มีความเจริญรุ่งเรือง และแสดงความบกพร่องของคณะนคราภิบาลเท่าที่ได้เป็นมาแล้ว ข้อความเป็นที่จับใจและถูกใจบรรดาทวยนาคร มีเสียงตบมือให้เป็นเกียรติยศเป็นการเอิกเกริก ต่อจากนี้ได้มีการสมมตินคราภิบาลใหม่ พระยาราชเสนาเป็นผู้อำนาจการเลือก ผลที่สุดพระยานิรุทธเทวาได้รับสมมติเป็นนคราภิบาล นาครทั้งหลายมีความยินดี แสดงกิริยาร่าเริงตบมือกันอย่างสนั่นหวั่นไหว ท่านนคราภิบาลผู้ได้รับสมมติใหม่นี้ ได้กล่าวสุนทรพจน์แสดงความขอบใจนาครทั้งหลาย และท่านได้กล่าวต่อไปอีกว่า ท่านเองเปรียบประดุจผู้ล้างขามซึ่งคณะนคราภิบาลทำเปื้อนไว้ แล้วได้เลือกนคราภิบาลของท่านดังต่อไปนี้

สภาเลขาธิการ พระยาสุจริตธำรง (โธ สุจริตกุล)
พนักงานสุขาภิบาล ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ
พนักงานโยธา พระยาไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์)
พนักงานคลัง พระยาชนรัตนบดี (แสงยม สิงหลกะ)
เลขานุการ นายรองพลพำห้ (แจลัม กฤษณามระ)

บรรดานครแสดงความยินดีกันอย่างขนานใหญ่ เป็นที่หวังใจว่าบ้านเมืองจะได้ความ
ผาสุกสมุกสบายต่อไป

ปีติการประชุม ๑ ก.ท.เศษ (เวลา ๑.๐๐ น. ตอนดึก)
(๑ ต.ค. ๒๒)

ในการเลือกตั้งข้างบนนี้ ได้เลือกตัวนคราภิบาลขึ้นมาแทน เป็นการชั่วคราวเฉพาะกาล
อยู่ในลำดับของนคราภิบาลที่เลือกขึ้นในครั้งที่ ๖

นคราภิบาลเลี้ยงต้อนรับ*

เมื่อคืนนี้พระยาอนิรุทธเทวา ได้มีการเลี้ยงแสดงความยินดีแก่คณะนคราภิบาล ซึ่งมีราย
นามผู้ได้รับเชิญดังต่อไปนี้

คณะนคราภิบาล

ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ
พระยาสุจริตธำรง (โธ สุจริตกุล)
พระยาไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์)
พระยาชนรัตนบดี (แสงยม สิงหลกะ)
นายรองพลพำห้ (แจลัม กฤษณามระ)
ม.จ. ดิศานุวัตร

ฝ่ายการเมือง

พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ พึ่งบุญ)
ม.จ. ปราณเณวบุตร

*๑ คัดมาจากหนังสือพิมพ์ผู้ลิตสมัย

พระยาพิทักษ์เทพมณฑล (กระจำง หงสกุล)
พระยารัตนเสวีวัตร (สะอาด ไชยนันท์)
พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ)
พระยาราชเสนา (สหัส สิงห์เสนี)
พระบรมบาทบุรุษ (พิณ ศรีวรรณะ)
นายพลพัน หุ้มแพร (บัว โกมุต)
หลวงพิบูลย์พิริยะภาพ (ถม ประถมภัก)
หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ)
นายรองชัชวรงค์ (สมบุญ สุนธากิรมย์)
นายรองขัน (พยอม อักษรมดี)

ฝ่ายเชษฐบุรุษ

พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ)
พระยามหามนตรี ฯ (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต)
พระสราชาติโยธี (โชติ ศิริวิสูตร)
เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สาคริก)

ฝ่ายกรรมการมรรคเทศก์

พระยาแพทยพงศาวิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช)
พระยาดรุณรักษา (หยวก เตมียบุตร)
นายกวด หุ้มแพร (ปานิ ไกรฤกษ์)
นายเสนองานประภาษ (การ์ด วัชรโรทัย)
นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)

ฝ่ายกหบดี

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บุ้ม มาลากุล)
เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ (เชย กัลยาณมิตร)
พระยาอนุศาสตร์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร)
พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นบ ไกรฤกษ์)

ในอันดับต่อมาได้มีการเลือกตั้งกันอีก โดยมีพระยาราชเสนาเป็นผู้อำนวยการเลือกตั้ง
อย่างเคย ในครั้งนี้นับว่าเป็นการเลือกเชษฐบุรุษคนที่ ๔ และเลือกนครภิบาลคนที่ ๗ กำหนด

วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ คือเป็นเวลาล่วงมา ๒๕ วัน ในการเลือกตั้งตำแหน่งสำคัญ คือ นครภิบาลผู้ที่ถูกเลือกเป็นเชษฐบุรุษขึ้นก็จะมีการกระสับกระส่าย หนาว ๆ ร้อน ๆ เพราะไม่รู้ว่า พระองค์จะทรงเลือกใครมาทดสอบความรู้ความสามารถ ซึ่งข้อมสุดแล้วแต่หัวหน้าพรรคคณะ แพรแถบสีน้ำเงิน คือท่านราม ณ กรุงเทพ ซึ่งใคร ๆ ก็อยากเป็นคนในพรรคนี้ไปทั้งนั้น

ในการประชุมเลือกนครภิบาลในครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่ ๓ ที่ตั้งดุสิตธานีมา และเป็น วาระที่นายลิขิตสารสนอง (ซัพพ์ บุนนาค) จะต้องถูกเข้ารับหน้าที่เป็นนครภิบาล เพื่อที่จะ ให้ท่านผู้อ่านได้ฟังเรื่องราวของการประชุมเลือกตั้งของดุสิตธานีในครั้งนั้นว่า มีเรื่องราวที่น่า สนใจเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง เพราะฉะนั้น ม.ล. ปิ่น มาลากุล ผู้เป็นประธานในการต้มมา จึงได้ เชิญนายลิขิตสารสนอง ผู้ที่เคยเป็นนครภิบาลของดุสิตธานีตัวจริง มาเป็นวิทยากรในการประชุม เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ คราวนี้ด้วย ท่านนำเรื่องราวที่ถูกเลือกเป็นนครภิบาล มาเสนอในที่ประชุมว่า

ตามธรรมนูญการปกครองดุสิตธานีได้บัญญัติไว้ว่า ผู้ที่จะเข้ารับตำแหน่งเป็นนครภิบาล ได้ จะต้องเลือกมาจากเชษฐบุรุษผู้ได้รับคะแนนนิยมสูงสุดในสมัยนั้น ซึ่งเป็นการเลือกตั้งแนว เดียวกันกับการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของเรา ในสมัยที่มีรัฐธรรมนูญใหม่ ๆ คือในครั้ง กระนั้นรัฐธรรมนูญกำหนดให้เลือกผู้แทนตำบลเสียขั้นหนึ่งก่อน แล้วให้ผู้แทนตำบลที่ราษฎร เลือกตั้งมานั้นลงคะแนนเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในจังหวัดของตน แต่ละจังหวัด ตาม จำนวนที่กฎหมายระบุไว้ เป็นที่เห็นได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยนั้น ได้เลือกมาจาก ผู้แทนตำบลนั่นเอง เป็นการเลือกตั้งสองชั้น มิได้เลือกโดยตรงจากราษฎรเช่นสมัยนี้ ส่วนการ เลือกตั้งนครภิบาลของดุสิตธานีนั้น มีที่ผิดแผกกันไปบ้าง ก็ในตอนที่มาชิกของสภาดุสิตธานี เป็นผู้เสนอชื่อเชษฐบุรุษประจำอำเภอ เป็นผู้เข้ารับการแข่งขันคัดเลือกเป็นนครภิบาล จะเสนอ กันก็ได้ เมื่อได้เสนอชื่อเรียบร้อยแล้ว สภา ก็จะเป็นผู้ออกเสียงลงคะแนนว่า เชษฐบุรุษคนใด จะได้คะแนนนิยมจากสภาสูงกว่ากัน ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุดในการเลือกครั้งนั้น ก็เท่ากับได้สมมติ ตัวเพื่อเป็นนครภิบาล ในการเลือกตั้งครั้งนั้น และเมื่อได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสภา และได้รับพระบรมราชานุมัติจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ผู้นั้นก็ได้เป็นตัวนครภิบาล โดยชอบด้วยกฎหมาย ฉะนั้นก่อนที่จะมีการเลือกตั้งนครภิบาล จึงต้องมีการชาวเสี่ยงเลือก เชษฐบุรุษผู้อาวุโสในความนิยมเสียก่อน ในการประชุมเลือกตั้งเชษฐบุรุษและนครภิบาลนั้น จะ ต้องมีทวยนาครทั้งหมดมาร่วมประชุมพร้อมกัน แต่จะแบ่งทวยนาครออกเป็น ๒ พรรค คือฝ่าย ซ้ายและฝ่ายขวา หรือนัยหนึ่งเรียกว่าฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้าน เหมือนดังสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรของเราที่เป็นอยู่ในเวลานี้

สมาชิกฝ่ายขวานี่มีท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นหัวหน้าพรรค เวลาประชุมใหญ่สมาชิกพรรคนี้จะติดแพรแถบสีน้ำเงินเป็นเครื่องหมาย ว่าอะไรว่าตามกัน แล้วแต่ท่านผู้นำจะสั่ง สมาชิกในพรรคนี้ล้วนแต่ท่านแสนบดีเจ้ากระทรวง และผู้มีเกียรติสูงทั้งสิ้น ใครจะเข้าเป็นสมาชิกในพรรคนี้จะต้องได้รับความเห็นชอบจากท่านราม ถ้าท่านไม่อนุญาตก็เข้าร่วมพรรคไม่ได้

ส่วนพรรคฝ่ายค้านนั้นเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยหรือชั้นเด็ก ไม่มีหัวหน้าพรรคเป็นตัวยึด เวลาประชุมก็ตกลงตั้งหัวหน้าพรรคขึ้นเป็นการชั่วคราว เพื่อมอบหน้าที่ให้เป็นผู้อภิปรายโต้ตอบ และไม่มีใครยอมเป็นหัวหน้าพรรคถาวร เพราะกลัวถูกเพ่งเล็งว่าเป็นคนค่อหรือหัวรั้น หรือพวกหัวรั้นแรงอะไรทำนองนั้น ซึ่งเป็นการคิดเอาเองด้วยความกลัว แต่ความจริงนั้นมีพระราชประสงค์เพียงกันเด็กหรือผู้น้อยไว้พวกหนึ่ง ให้ได้รับการฝึกหัดในการประชุมนี้ด้วยตนเอง ผู้ใดอภิปรายดีมีเหตุผลน่าฟัง ก็เป็นที่ชื่นชมสมพระราชหฤทัย และทรงสนับสนุนเป็นการเล่าเรียนวิธีทางระบบประชาธิปไตยไปในตัว เพราะผู้อภิปรายจะต้องใช้สติปัญญาความเฉลียวฉลาด และความสามารถของตนเองในระยะเวลาที่คับขันเช่นนั้น ไม่มีผู้ใดแนะนำหรือสอนกันได้ ไม่ทรงถือว่าเป็นเรื่องขี้เลื่อยเจ้า บ่าวเลี้ยงนาย หรืออวดดีประการใด นายลิขิตสารสนองเคยอภิปรายโต้ตอบแสดงความเห็นกับท่านราม ณ กรุงเทพ มาหลายครั้ง และโดยความเห็นนั้นมีเหตุผลอันควรพิจารณา พระองค์ก็ทรงยินยอมและสนับสนุน

เช่นในการเลือกตั้งคราวนี้เป็นตัวอย่าง ในการเรียกประชุมครั้งนี้ นายลิขิตสารสนองก็มาประชุมอย่างที่เคยมาครั้งก่อน ๆ พอก้าวเข้าไปในห้องเห็นทวยนาครของฝ่ายขวานั่งพร้อมหน้ากันอยู่แล้ว เพราะแลเห็นทุกคนติดแพรแถบสีน้ำเงินของพรรคเป็นเครื่องหมาย นายลิขิตฯ ได้กระซิบถามพวกเพื่อนฝูงในหมู่นั้นว่า “วันนี้เลือกใครกัน? คณะพรรคจึงได้ติดแพรแถบสีน้ำเงินเพื่อรวมเสียงข้างมาก และมีการเสนอรายชื่อผู้จะเข้าแข่งขันเป็นนคราภิบาลแล้วหรือยัง” เพื่อนสมาชิกผู้นั้นตอบว่า “กำหนดตัวไว้แล้ว แต่เป็นม้ามืดบอกไม่ได้ ประเดี๋ยวถึงเวลาประชุมก็รู้เอง”

นายลิขิตฯ นึกสงสัยในคำของเพื่อน และครุ่นคิดว่า “ใครกันหนอเป็นม้ามืด ถึงต้องระดมพรรคมาลงคะแนน” แต่เมื่อไม่ทราบอะไรมากกว่านั้น ก็ได้แต่นั่งรอเวลาประชุมอยู่ สักครู่พระองค์ผู้นำพรรคก็เสด็จไปถึงที่ประชุม พระยาอนิรุทธเทวา ผู้เป็นนคราภิบาลในสมัยนั้น จึงลุกขึ้นแถลงให้เปิดการประชุม โดยมอบหน้าที่ให้พระยาราชเสนาทำการเลือกตั้งเซษฐบุรุษ ในการประชุมกันนั้น ได้ทำการเลือกตั้งเซษฐบุรุษประจำตำบลต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้:-

ตำบลลุตติ

หลวงวัชรเสวิน (ตี กัทรเสวี) และนายบำรุงราชบทมาลย์ (เปรื่อง กัลยาณมิตร) ๒ คน

ตำบลดอนพระราม

นายรองพลพ่ำห์ (แลลัม กฤษณามระ) ภายหลังเลื่อนเป็นพระประสิทธิ์บรรณการ ๑ คน

ตำบลบึงพระราม

หลวงสิทธิ์ นายเวร (จิตร จิตตะเสวี) ภายหลังเป็นพระยาภูมิเสวิน และพระบรมบาท
บำรุง (พิณ ศรีวรรณะ) ภายหลังเป็นพระยา ๒ คน

ตำบลเขาหลวง

พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ) ภายหลังเป็นพระยาสุวรรณศิริ ๑ คน

ตำบลปากน้ำ

นายจำนกราชกิจ (เกือ สาลักขณ์) ๑ คน

ตำบลบางไพร

นายลิขิตสารสนอง (หัพพ์ บุณนาค) และพระยารสสิทธิ์เสวีวัตร (สะอาด ไชยนันท์)

๒ คน

ในวันนั้นผู้เสนอชื่อเชษฐบุรุษ ๓ คน ขึ้นคัดเลือกเป็นนคราภิบาล มีผู้รับรองถูกต้อง คือ

๑. นายบำรุงราชบทมาลย์	เชษฐบุรุษตำบลคูสิต
๒. นายลิขิตสารสนอง	เชษฐบุรุษตำบลบางไพร
๓. นายจำนกราชกิจ	เชษฐบุรุษตำบลปากน้ำ

เมื่อมีผู้เสนอให้เลือก ๓ คนเช่นนั้น จะต้องมีการลงคะแนนลับเลือกตั้ง เพื่อเลือกเพื่อนตัว
อีกครั้งหนึ่ง ผลการเลือกได้คะแนน คือ

นายลิขิตสารสนอง	ได้	๑๐๖ คะแนน
นายบำรุงราชบทมาลย์	ได้	๕๑ คะแนน
นายจำนกราชกิจ	ได้	๕๕ คะแนน

นายลิขิตฯ จึงรู้ตัวเอาตนเองว่า ตัวเองก็ม้ามืด เมื่อได้ฟังคะแนนเสียงที่พระยา
ราชเสนา ผู้อำนวยการเลือกตั้งแถลงออกมากลางที่ประชุมว่า ได้คะแนนสูงสุดรู้สึกตัวเย็นเข็อก
เพราะที่เพื่อนบอกว่า “ม้ามืด” นั้น ที่แท้ก็คือตัวของนายลิขิตฯเอง จึงคิดขึ้นทันทีว่า พระองค์
ท่านคงจะทดลองสติปัญญาความสามารถ พอที่จะเอาตัวรอดได้อย่างไร และจะยอมรับตำแหน่ง

นคราภิบาลดี ๆ หรือไม่ หรือจะตอบปฏิเสธ ถ้าปฏิเสธแล้ว ตามกฎของการเลือกตั้งมีอยู่ว่าจะต้องเสียค่าปรับ และจะทำให้ความดีที่ได้สร้างสมมาแล้วแต่หลังต้องเสื่อมลงในครั้งนี้ ทั้งจะต้องถูกตราหน้าว่าเป็นคนไม่มีความก้าวหน้า ทันใดนั้นท่านเจ้าคุณอนิรุทธเทวา ผู้เป็นนคราภิบาลอยู่ในขณะนั้น ก็เตือนให้นายลิจิต ๆ เดินออกไปแถลงในที่ท่ามกลางที่ประชุม ด้วยความมานะของลูกผู้ชาย นายลิจิต ๆ ก็ลุกขึ้นก้าวเท้าไปยืนบนเวที เสียงตบมือของคณะพรรคแพรรณแก่น้ำเงินดังออกมากราวใหญ่ ส่วนทางเพื่อนสมาชิกบางคนก็คิดว่า กราวนี้นายลิจิต ๆ เสร็จแน่ก็แสดงสีหน้าเย้ยหยันยิ้มเยาะ ส่วนพรรคสีน้ำเงินทุกคนไม่แสดงท่าทีอะไร นั่งเงียบ

นายลิจิต ๆ ได้กล่าวตอบขอบคุณท่านราม ฦ กรุงเทพ ผู้ทรงเป็นองค์ประธาน ท่ามกลางสมุหเทศาภิบาล ท่านนคราภิบาล ท่านผู้อำนวยการเลือกตั้ง และท่านนาครทั้งหลายที่ได้ให้เกียรติในวันนี้อย่างสูง ที่ได้มีเสียงส่วนใหญ่ลงคะแนนสนับสนุนในวันนี้ และกล่าวว่าเมืองดุสิตธานีนี้เป็นเมืองที่กำลังสุกใสรุ่งเรือง เพราะมีท่านราม ฦ กรุงเทพ เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาททานนี้ขึ้นมา และมีท่านนคราภิบาลในอดีตและปัจจุบันเช่น ท่านเจ้าคุณอนิรุทธเทวา เจ้าคุณสุจริตธำรงและท่านผู้อื่นได้ช่วยกันบูรณะจนมีความเจริญไปไกลถึงเพียงนี้ ตัวนายลิจิต ๆ นั้นเรียกว่าอยู่ในชั้นเยาว์วัยจัดว่าเป็นเด็ก ยังไม่มีความชำนาญในกิจการบ้านเมือง เพราะยังเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อยเมื่อท่านทั้งหลายได้เสนอเลือกขึ้นมาเช่นนี้ ตามวิสัยของนักประชาธิปไตยก็ไม่ควรจะหลีกเลี่ยงแต่ก็ไม่แน่ว่า จะปฏิบัติงานทุกอย่างของดุสิตธานีให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนกับท่านอดีตนคราภิบาลที่แล้ว ๆ มาได้หรือไม่ หากข้าพเจ้าปฏิบัติงานไปไม่เป็นที่เรียบร้อย ท่านทั้งหลายก็จะรู้สึกสลดและวุ่นวายใจ ข้าพเจ้าขอพูดว่า “คบเด็กสร้างบ้าน” ฉะนั้นก่อนที่เหตุการณ์จะสายเกินไป ข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านเลือกผู้ที่มีประสบการณ์ และความรู้ความสามารถดีกว่าข้าพเจ้าจะดีกว่าเลือกข้าพเจ้า

ทันใดนั้นท่านราม ฦ กรุงเทพ ได้ลุกขึ้นแถลงว่า ความจริงเมืองดุสิตธานี เป็นงานที่ทำขึ้นเพื่อเป็นการทดลอง เราถ่ายแบบมาจากของจริงทั้งนั้น แล้วมาจัดทำขึ้นเป็นตัวอย่างเพื่อจะดูว่าจะเกิดประโยชน์ได้เพียงใด วัตถุประสงค์ของเราที่ต้องการที่จะให้คนรุ่นหนุ่ม ๆ ได้ใช้ความพยายามลองบริหารงานนคราภิบาลดูบ้าง ส่วนท่านที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นั้น ท่านย่อมมีประสบการณ์มาเพียงพอแล้ว ในการที่คณะพรรคของเราสนับสนุนนายลิจิตสารสนองในครั้งนี้ก็เพราะเห็นว่าท่านเล่าเรียนเก่ง และขณะนี้เป็นนักกฎหมาย ถึงอายุจะน้อยสักหน่อยก็คิดว่า จะบริหารงานของดุสิตธานีได้ จึงขอยืนยันมติของสภา

เมื่อนายลิจิตสารสนองรู้ตัวว่า ทำอย่างไรเสียก็จะหลีกเลี่ยงต่อไปไม่ได้ จึงออกอุบายตอบไปว่า “เมื่อท่านราม ฦ กรุงเทพ สนับสนุนข้าพเจ้าดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าก็จำยอมรับเป็นนคราภิบาลตามมติสภา แต่เพื่อมิให้มีการพลาดพลั้งในการปฏิบัติหน้าที่ ข้าพเจ้าจะขอที่ปรึกษาสักท่าน

หนึ่ง ท่านรามฯ จะรับปากได้หรือไม่ว่า ถ้าข้าพเจ้าเลือกผู้ใดแล้วผู้นั้นจะไม่ปฏิเสธคำขอร้องของข้าพเจ้า” จะเป็นด้วยวาสนาของนายลิขิตฯ ยังไม่ถึงคราวตกอับ จึงคลพระทัยให้ท่านราม ยื่นขึ้นตอบว่า “ข้าพเจ้ายอมรับตามข้อเสนอของท่าน” นายลิขิตฯ เห็นได้ที จึงเดินออกไปคุกเจ้ากราบลงที่พระบาทท่านราม แล้วพูดว่า “ในนามของนคราภิบาลดุสิตธานี ข้าพเจ้าขออัญเชิญท่านราม ฦ กรุงเทพฯ ได้เป็นที่ปรึกษาของคณะนคราภิบาลตามที่ได้รับรองไว้ เพราะดุสิตธานีเป็นเมืองที่กำลังรุ่งเรืองและเป็นประชาธิปไตย การที่จะปฏิบัติงานให้เป็นที่เรียบร้อยรุ่งเรืองต่อไป ก็จำเป็นต้องอาศัยท่านผู้ที่มีความรู้ของท่านราม เป็นผู้สนับสนุนและเป็นที่ปรึกษาหารือ ดุสิตธานีจึงจะมีความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีความจำเป็นต้องกราบขอประทานความกรุณาให้ท่านราม ฦ กรุงเทพฯ รับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของคณะนคราภิบาลชุดข้าพเจ้า ท่านจะขัดข้องหรือไม่ ข้าพเจ้าขอฟังคำตอบจากท่าน”

เมื่อท่านราม ฦ กรุงเทพฯ ถูกนายลิขิตสารสนองได้กลับเข้าเช่นนี้ ก็นั่งอึ้งเพียงครู่ แต่แล้วก็ลุกขึ้นยื่นรับรองว่า “ข้าพเจ้ายินดีรับเป็นที่ปรึกษาของท่าน” ทุกคนในที่ประชุมในวันนั้นได้ตบมือแสดงความยินดีต่อการเลือกตั้งนคราภิบาลได้เสร็จลงอย่างมีเกียรติ

ผู้เขียนใครจะกล่าวไว้ในที่นี้ว่า พระราชอุปนิสัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น โปรดคนกล้าทำ กล้าพูด มีความฉลาดไหวพริบ จะไม่ต้องถูกกริ้วเลย พระองค์ทรงมีพระราชจริยาวัตรอันเปิดเผย ไม่ทรงถือพระองค์ว่า ทรงมีพระราชอำนาจอันสูงสุด ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมเป็นหลัก ไม่ทรงอาฆาตผู้หนึ่งผู้ใด ที่กล้าแสดงออกด้วยความสุจริตใจ จึงทำให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินรักใคร่พระองค์อย่างมอบกายถวายชีวิต

เมื่อการเลือกนคราภิบาลในวันนั้นจบลงด้วยดีแล้ว พระยานิรุทธเทวา ผู้เป็นนคราภิบาลในขณะนั้น ถึงวาระที่จะออกจากตำแหน่งนคราภิบาล และมอบหมายหน้าที่ให้นายลิขิตสารสนองดำเนินงานต่อไป

ในลำดับต่อไปนี้ นายลิขิตสารสนอง จึงเลือกคณะผู้บริหารงานดังต่อไปนี้

สภาเลขาธิการ	ได้แก่นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปื้อง กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็นจมนันทพร
พนักงานสุขา	ได้แก่หลวงสิทธิ นายเวร (จิตร จิตตเสวี) ภายหลังเป็นพระยาภูมิเสวิน
พนักงานโยธา	ได้แก่นายจันทรราชกิจ (เกื้อ สาลักษณ) ภายหลังเป็นพระบริหารสารลักษ์ณ
พนักงานคลัง	ได้แก่นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช) ในขณะนี้เป็นพระยาบำรุงราชบทมาลย์
เลขานุการ	ได้แก่นายจำลองราชสาส์น (ม.ล. สายัณห์ อิศรเสนา) ภายหลังเป็นพระสมักรราชกิจ

สรุปเรื่องวิธีการของเมือง

ผู้เขียนได้รวบรวมเรื่องวิธีการเมือง แห่งเมืองสมมุติ ดุสิตธานี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยยึดหลักฐานจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยที่ได้ลงเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับการเลือกตั้งมาเขียนไว้ในหนังสือโดยลำดับ ถือว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในเวลานั้น ทั้งหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น ได้ถูกนำไปทูนเกล้าฯ ถวายเป็นประจำทุกวันทุกฉบับ จึงเป็นที่เชื่อถือได้ในทันทีว่า เป็นการถูกต้องในข้อเท็จจริง แต่ผู้เขียนจำเป็นต้องขอประทานอภัยโทษ ถ้าหากว่าเรื่องราวที่พาดพิงไปถึงผู้ใดผู้หนึ่งอันเป็นเหตุไม่สมควรณ์ไปบ้าง ก็มิใช่เป็นอุกฤษฏ์โทษประการใด เป็นเรื่องเล็กน้อยที่มิชานเป็นการสั่งสอนเท่านั้น ทั้งโดยปกติแล้วเป็นพระบรมราโชบายที่จะทรงสะกิดและเตือนอยู่บ่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นคนใกล้ชิดหรือใครก็ตามที่เข้ามาสู่พระราชสำนัก อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้เอง ที่ทำให้ผู้คนที่ได้มีโอกาสเข้าไปเป็นข้าในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในสมัยนั้น ตลอดจนคนภายนอก พวกนี้รับบทเรียนต่าง ๆ ที่พระราชทานให้เป็นการสั่งสอนโดยตรงหรือทางอ้อม ผู้ที่ได้ทราบในพระราชอาชญาภัย พวกนี้ประพฤติตนและปฏิบัติตนแต่ในทางที่ชอบที่ควร แม้แต่เด็กในโรงเรียนในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงวางนโยบายเคร่งครัดในเรื่องความประพฤติหนักยิ่งกว่าทางวิชาการ ถึงกับพระราชทานลายพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีกระทรวงธรรมการตอนหนึ่งว่า อย่าให้เป็นเด็กที่มี “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” ซึ่งผู้เขียนได้นำลงในเรื่อง “การศึกษาของชาติ” ที่พิมพ์จำหน่ายท้องที่การค้าสุรา

เวทีการเมืองที่พระราชทานให้แก่คนไทยทั่วหน้า ซึ่งผู้เขียนได้นำลงไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วน จะชี้ให้เห็นว่า พระองค์ทรงจัดดุสิตธานีขึ้นในครั้งนั้น เปรียบเหมือนเป็นการแสดงละคร “เวทีการเมือง” ทำไมจึงเปรียบเหมือนละคร ก็เพราะว่าบางขณะก็มีเหตุการณ์ขึ้นบนนคราภิบาล ฯลฯ โดยพรรคแพรรแอบสั่นน้ำเงินว่าไม่มีความสามารถ ที่แท้ไม่ใช่อันไกล ท่านรามซึ่งเป็นผู้กำกับการแสดงด้วย จัดละครกลอนสดขึ้นมาเพื่อให้เป็นบทบาทตัวอย่างเท่านั้น ฯลฯ ผู้เขียนจึงขอเปรียบเทียบว่า มีลักษณะเหมือนละครอย่างไร ดังนี้คือ :-

ละครเวทีการเมือง

- เจ้าของ : ได้แก่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- สถานที่แสดงและฉาก : แสดง ณ ที่พระราชวังดุสิต ริมพระที่นั่งอุดร โดยใช้เมืองเนรมิต ดุสิตธานีเป็นฉากกลางแจ้ง
- ผู้กำกับการแสดง : ได้แก่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
- ตัวละครสำคัญ : คือ ตัวท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นตัวทนายความ เนติบัณฑิต เป็นผู้รู้งานของดุสิตธานี โดยเริ่มงานจากทำหน้าที่เป็นสภาเลขาธิการของนคราภิบาล

ตอนหนึ่ง แล้วลาออกมาทำหน้าที่ผู้อำนวยการเลือกตั้งตอนหนึ่ง ครั้น
แล้วมอบงานให้คนอื่นทำแทน มาทำหน้าที่หัวหน้าพรรคแพรรแถบสี
น้ำเงินอีกตอนหนึ่ง

หน้าที่พระเจ้าแผ่นดิน : พระองค์ทรงแสดงเอง โดยพระราชทานธรรมนูญลักษณะปกครองคณะ
นคราภิบาล ฯลฯ เวลาทำการเปิด “ศาลารัฐบาล” จะเสด็จไปเปิดใน
หน้าที่พระเจ้าแผ่นดิน และพระราชทานพระบรมราโชวาทจริง ๆ ให้
ทราบพระราชประสงค์ในวันนั้นด้วย

สมุหเทศาภิบาล : ทรงให้ ม.จ. ปราณเณศวร เป็นตัวละคร นับตั้งแต่สมุหเทศาภิบาล
ผู้ว่าราชการจังหวัด

นคราภิบาล : ผลัดเปลี่ยนกันเป็นหลายท่าน คือ (๑) พระยาสุจริตธำรง (๒) พระยา
อนิรุทธเทวา (๓) นายขัน หุ้มแพร (๔) เจ้าหมื่นเสมอใจราช (๕) นาย
ลิขิตสารสนอง

เชษฐบุรุษ : มีผลัดเปลี่ยนกันหลายท่าน ดังปรากฏเรื่องที่กล่าวมาแล้ว

นอกจากนี้ยังมีทวยนาคร คณะหนึ่งสือพิมพ์และเจ้าหน้าที่ของบ้านเมือง และของนครา-
ภิบาล เจ้าของร้านค้าพาณิชย์ ฯลฯ

ละคร “เวทีการเมือง” เรื่องนี้ ทรงจัดแสดงขึ้นให้ประชาชนชาติไทยทั้งชาติชม หมาย
ความว่า ทรงทำโดยเปิดเผย เช่นเดียวกับการแสดงละครทั้งหลาย ผู้ใดสนใจก็ซื้อตั๋วเข้าไปดู
แต่เรื่องดุสิตธานีนี้ โรงละครอยู่ในพระราชฐาน คืออยากที่จะเข้าไปดูด้วยตนเองได้ แต่ข่าวสาร
ต่าง ๆ ที่หนังสือพิมพ์ในดุสิตธานีทำออกมาได้จำหน่ายโดยไม่ปิดบังอย่างไร คนภายนอกบอก
รับได้โดยไม่มีวงจำกัด ทั้งไม่มีการปิดบังหนังสือพิมพ์ภายนอก ที่จะวิจารณ์หรือลงข่าวในละคร
เวทีการเมืองชุดนี้แต่ประการใด ทรงเปิดสิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ พระราชประสงค์
ของพระองค์ต้องการให้คนไทยได้รับความรู้ความเข้าใจวิถีทางของเวทีการเมืองดังกล่าวนี้ แสดง
ให้เห็นชัดว่า พระองค์มิได้ทรงหวงพระราชอำนาจในการบริหารกิจการบ้านเมืองเอาไว้ จึงทรง
พยายามให้ประชาราษฎรของพระองค์เรียนรู้ และรับหน้าที่ไปจัดทำเอง ถึงกับทรงแสดงละคร
“เวทีการเมือง” ออกมา นับว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่หาสิ่งใดเปรียบมิได้

ในที่สุดเรื่องวิถีของการเมืองแห่งดุสิตธานีขอเขียนลงไว้แก่นี้ พอให้เห็นเป็นตัวอย่างใน
บทบาทตอนสำคัญในตอนแรกนั้นเท่านั้น เพราะหลังจากย้ายไปตั้งใหม่ที่พระราชวังพญาไท และ
เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่นั่น ก็ไม่มีอะไรโดดเด่นเหมือนดังที่พระราชวังดุสิต คือ
ดำเนินเรื่องไปตามปกติ เพราะหนักไปในทางประวาทภาพเขียน การแสดงละคร ฯลฯ

ผู้เขียนขอกล่าวไว้ในที่นี้กันว่า เมื่อปี ร.ศ. ๑๓๐ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้น ได้มีคณะผู้ก่อการปฏิวัติคณะหนึ่งต้องการจะให้ประเทศสยามมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ถูกจับได้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงแก่บุคคลเหล่านั้น โดยไม่ลงพระราชอาณานิบัติประหารชีวิต เพราะเห็นว่าเขาเหล่านั้นมีความตั้งใจดีเพื่อชาติ แต่ได้ทำการหัวหาญเกินไปไม่ยำเกรงพระบารมี ได้ถูกจองจำในกองมณฑลโทษ พอเวลาล่วงพ้นมาได้ ๗ ปี คือ พ.ศ. ๒๔๖๑ พระองค์ทรงสร้างดุสิตธานีแห่งนี้ขึ้นมาเพื่อประชาธิปไตย และส่งการสร้างทำอาคารสถานของหลวงในเมืองดุสิตธานีไปให้ผู้ต้องโทษประเภทนี้ได้มีส่วนร่วมประดิษฐ์คิดทำด้วย ภายหลังที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้ว ผู้เขียนได้รับคำบอกเล่าว่า เขาเหล่านั้นซาบซึ้งในพระบรมราโชบายเป็นอย่างยิ่ง และช่วยกันทำด้วยความจงรักภักดี ทั้งเกิดความรู้สึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงสุด เพราะเท่ากับได้พระราชทานชีวิตให้เกิดขึ้นใหม่ ได้ทำบุญอุทิศถวายพระราชกุศลเป็นประจำทุกปี

สอบมรรคเทศก์

ประกาศตั้งกรรมการในการเลือกตั้งผู้นำทางสำหรับธานี

บัดนี้กิจการบ้านเมืองก็ได้ดำเนินมาเป็นลำดับ เกือบใกล้เวลาอันสมควรที่จะเปิดให้ชาวต่างธานีเข้ามาชม เท้าที่ได้สังเกตดู มีชาวนครบางคนไม่ก่อยสันต์หัด ข้อตำบลและสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งอาจยังความสวยงามของธานี และความพลัดเปลี่ยนของผู้ที่เข้ามาชมให้ลดน้อยถอยลงได้ จึงเห็นความจำเป็นจะให้มีผู้นำทางสำหรับธานีขึ้น

คณะนคราภิบาลเห็นว่า ท่านราม ณ กรุงเทพ เศรษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติพิเศษและความชำนาญชำนาญ ต่อสถานที่ต่าง ๆ ในธานีอย่างยิ่ง จึงพร้อมกันอัญเชิญท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นผู้จัดการเลือกผู้นำทาง บัดนี้ท่านราม ณ กรุงเทพ ก็ได้รับอัญเชิญกระทำหน้าที่แล้ว

จึงขอประกาศให้ทวยนาครทราบทั่วกันว่า ในการเลือกผู้นำทางสำหรับธานีนี้ ท่านราม ณ กรุงเทพ ได้ทรงไว้แล้วซึ่งอำนาจสิทธิ์ขาด เพื่อจัดการเรื่องนี้โดยตลอด

ผู้ที่สอบไล่ได้จะได้ประกาศนียบัตรของนคราภิบาล ไว้เป็นเกียรติยศ ส่วนสิทธิของผู้สอบไล่ได้นั้น จะได้ทราบจากประกาศของท่านราม ณ กรุงเทพ

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ลงนาม นายขัน หุ้มแพร

นคราภิบาลดุสิตธานี

(๒๘ ก.ค. ๖๒)

การสอบไล่มรรคเทศก์ที่ออกประกาศมานี้ ได้ริเริ่มเมื่อครั้งนายขัน หุ้มแพร เข้ารับหน้าที่เป็นนคราภิบาล ในตอนนั้นยังมีได้นำเอาคำว่า “มรรคเทศก์มาใช้” ในประกาศข้างบนนี้จึงใช้ “ผู้นำทาง” อยู่ในตอนแรกนี้เท่านั้น

ที่ทำการคณะนกราภิบาล
วันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒
ว่าด้วยสิทธิของมรรकुเทศก์

ผู้ที่สอบไล่ได้ใบประกาศนียบัตรเป็นมรรकुเทศก์ มีสิทธิที่จะนำชาวต่างธานี เข้ามาชม โดยไม่มีกำหนด

ส่วนผู้ที่ไม่ได้ประกาศนียบัตรจะนำชาวต่างธานีเข้ามาชมได้ไม่เกินกว่า ๑ คน

ประกาศมาณวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ลงนาม นายชั้น หุ้มแพร

นกราภิบาล ดุสิตธานี

(๒ ส.ก. ๖๒)

ประกาศฉบับต่อมาลงวันที่ ๑ สิงหาคม เป็นเวลาผ่านไปอีก ๕ วัน เมื่อได้พระราชทานชื่อว่า “มรรकुเทศก์” แล้ว จึงนำคำนี้มาประกาศ

มรรकुเทศก์

ตามที่เราได้สังเกตดูเมื่อวานนี้เห็นนกราภิบาลเยี่ยมบ้านช่องกันมาก บางทีจะเป็นด้วยได้ทราบว่าจะมีการสอบไล่มรรकुเทศก์ ซึ่งมีสิทธิเป็นผู้นำชาวต่างธานีเข้ามาชมสถานที่ต่าง ๆ ท่านนกราภิบาลได้ตั้งให้ท่านราม ฤ กรุงเทพ เชนฐบุรุษกิตติมศักดิ์เป็นประธานกรรมการสอบไล่ และท่านได้เลือกกรรมการดังต่อไปนี้

(๑) พระยาอนิรุทธเทวา	เชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์
(๒) พระยาสุจริตธำรง	„ „
(๓) พระยาไพฑธยนต์เทพ	„ „
(๔) หลวงราชเสวก	เลขานุการ

การสอบไล่มรรकुเทศก์นั้น มีแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือผู้ที่สามารถนำทางไปได้โดยทั่วธานี สามารถชี้แจงสถานที่ต่าง ๆ ได้โดยพิสดารถูกต้องนับเข้าเป็นชั้นที่ ๑ ผู้ที่สามารถนำทางไปมา

ได้สะดวกทั่วธานีแต่ไม่สามารถชี้แจงให้ได้โดยพิสดารเป็นชั้นที่ ๒ ผู้ที่มีความชำนาญชี้แจงแถลง
เรื่องสถานที่ได้เฉพาะตำบลเดียวหรือแห่งเดียวเป็นชั้นที่ ๓

หลักสูตรของการสอบไล่ นั้นแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ภาค ๑ เรียงความกล่าวถึงสถานที่
ต่าง ๆ และการเดินทางไปมาตามที่กรรมการจะตั้งปัญหาถาม ภาค ๒ สอบไล่ปากเปล่า ก็จะมี
เรียกผู้สอบไล่ไปถามเฉพาะหน้า แล้วตั้งกระทู้ถาม ภาค ๓ สมมติให้กรรมการเป็นผู้มาเยี่ยม
ให้ผู้สอบไล่เดินนำทาง

ส่วนการให้คะแนนจะมีภาคละ ๓๐ คะแนน ถ้าหากภาคใดถูกตัดถึงครึ่งหนึ่ง ภาคนั้น
เป็นตก แต่ถ้าผู้ใดตกถึง ๒ ภาค นับว่าตกเลย ถ้าผู้ใดที่สอบไล่ได้ ผู้นั้นจะได้รับประกาศ
นียบัตร และปลดออกตามเครื่องหมายตามชั้น ก็ชั้นที่ ๑ ปลดออกสิ้นเงินแก่ มีขีดขาวพาด
กลาง ๑ ขีด ชั้นที่ ๒ มีขีดขาวพาด ๒ ขีด ชั้นที่ ๓ มีขีดขาวพาด ๓ ขีด

ผู้ที่เข้าสอบไล่ นั้น ต้องไปลงนามที่หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ) และเสียค่าธรรมเนียม
เนียมคนละ ๕ บาท เมื่อสอบไล่ได้แล้วต้องเสียค่าธรรมเนียมสำหรับประกาศนียบัตรตามลำดับชั้น
ดังนี้ ชั้น ๑ ๓ บาท ชั้น ๒ ๒ บาท ชั้น ๓ ๑ บาท ใบประกาศนียบัตรนี้มีอายุคุ้มได้ ๑ เดือนเท่านั้น
ถ้าต้องการจะต่ออายุอีก ต้องเสียค่าธรรมเนียมสำหรับจะขอใบทัฬหีกรรมใบละ ๕ สตางค์

ถ้าผู้ใดต้องการจะเลื่อนชั้นประกาศนียบัตรของตน ต้องทำเรื่องรាយขึ้นต่อสภาเลขาธิการ
เพื่อจะได้จัดการต่อไป ส่วนการรับผู้ที่เข้าสอบไล่ลงมือตั้งแต่วันที่ ๑ ถึงวันที่ ๑๔ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๕ เป็นหมดเขต

นับตั้งแต่ท่านประธานกรรมการได้ออกข้อบังคับ การสอบไล่ มรรกุเทศก์มาจนบัดนี้ ทำ
ให้นักเรียนโดยมากกล่าวขวัญกันอยู่เสมอว่า จะพยายามเข้าสอบไล่ให้จงได้ ส่วนจะตกหรือได้นั้น
ยังเป็นปัญหาอยู่ ถึงแม้จะมีผู้พยายามอยู่มากก็จริง แต่มีผู้ทูลงนามทำจริงก็ได้นามเข้าสอบ
ไล่เพียง ๒ นายเท่านั้น มีหลวงอโศกมนตรี (ท้วม อรรถโกวิท) และนายสุนทรหมโนมัย (จำรัส
สรวีสวัสดิ์) ซึ่งเป็นจำนวนน้อยไม่พอกับความต้องการของท่านนคราภิบาล ขอนี้เราขอให้ท่านไตร่
ตรองดูสักหน่อยว่า เป็นการสมควรแล้วหรือที่ท่านจะไม่เข้าสอบไล่ การที่มีผู้เข้าสอบไล่ น้อย
เช่นนี้เป็นการทำลายชื่อเสียงแห่งท่านนั่นเอง เพราะเป็นเครื่องสื่อให้เห็นความไม่สามารถความ
เกียจคร้านของตนโดยชัดเจนในเหตุเล็กน้อยเช่นนี้ ในประกาศของท่านราม ณ กรุงเทพ ก็ได้
กล่าวไว้เป็นใจความว่า มรรกุเทศก์ชั้นที่ ๓ ต้องมีความรู้ในตำบลหนึ่งหรือแห่งหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้น
ถ้าใครไม่เข้าสอบไล่เพื่อแสดงความสามารถและความรู้ของตนในครั้งนี้ โดยปราศจากเหตุจำเป็น
ยังแล้ว นับว่าผู้นั้นปราศจากความพยายาม และความเอาใจใส่ต่ออุตสาหกรรมโดยแท้ ก็เป็นการ
ดูถูกความสามารถของตนยอมอ่อนหน้าเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ในเมื่อมีโอกาสเท่า ๆ กันเช่นนั้นนับว่า
เป็นสิ่งที่สมควรละอายอย่างยิ่งนัก

(ข้อความข้างบนนี้เป็นบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ในวันที่ ๒ ส.ค. ๒๕)

ในตอนนั้นทนายนาครของดุสิตธานีก็ยังไม่มีการลงชื่อ เพราะไม่รู้ว่าจะสอบกันอย่างไร และพากันไม่แน่ใจว่าจะจำชื่อสถานที่ได้หรือไม่ ก็มีคนสมัครอยู่สองคนคือ หลวงอโศกมนตรี (ห้วม อรรถโกวิท) และนายสุนทรหมโนมัย (จรัส สรวิตฺตร) ไปลงชื่อเข้าสมัครหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยจึงลงข่าวตามข้างบน เพื่อชักชวนทนายนาครให้สนใจเข้าไปสมัครกันให้มากขึ้น

ประกาศแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิทธิของมรรกุเทศก์

ขอประกาศแก่ทนายนาครดุสิตธานีทราบทั่วกันว่า บรรดาทนายนาครที่สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรเป็นมรรกุเทศก์ มีสิทธิแบ่งเป็น ๓ ชั้น ดังนี้ คือ

๑. สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ใบประกาศนียบัตรชั้นที่ ๑ นั้น ให้มีสิทธินำชาวต่างธานีชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ในคราวหนึ่ง ๆ โดยไม่จำกัดจำนวน

๒. สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ใบประกาศนียบัตรชั้นที่ ๒ นั้น ให้มีสิทธินำชาวต่างธานีชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ในคราวหนึ่ง ๆ โดยไม่เกินกว่า ๑๐ คน

๓. สำหรับผู้ที่สอบไล่ได้ใบประกาศนียบัตรชั้นที่ ๓ นั้น ให้มีสิทธินำชาวต่างธานีชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ในคราวหนึ่ง ๆ โดยไม่เกินกว่า ๕ คน

๔. สำหรับนาครที่ไม่ได้สอบไล่ หรือสอบไล่ไม่ได้นั้น มีสิทธิที่จะนำชาวต่างธานีชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ในคราวหนึ่งมีกำหนด ๑ คน

อนึ่ง ประกาศที่ว่าด้วยสิทธิของมรรกุเทศก์ซึ่งได้ประกาศมาแล้วนั้น ให้ยกเลิกเสีย และคงถือความตามประกาศฉบับนี้ ตั้งแต่วันที่ได้ประกาศนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ลงนาม นายขัน หุ้มแพร

นคราภิบาล ดุสิตธานี

(๕ ต.ค. ๖๒)

ประกาศข้างบนนี้เป็นประกาศแก้ไขประกาศเดิมที่นายขัน หุ้มแพร ออกประกาศไว้เดิมเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ท่านราม ณ กรุงเทพ ทักท้วงขึ้นมา นายขันจึงได้ลงแก้ตามประกาศข้างบนนี้

เนื่องจากเมืองดุสิตธานี ตั้งอยู่ในพระราชฐานชั้นใน อันเป็นที่ประทับส่วนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ที่จะให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสเข้าไปชมบ้างตามกาลเทศะที่เหมาะสม จึงต้องพระราชประสงค์ที่จะได้ผู้พามาที่เรียกว่า “มรรคบุรุษ” ซึ่งเข้าใจซึ่งถึงหลักการต่างๆ เพราะฉะนั้นจึงได้มีการประกาศรับสมัครและสอบคัดเลือกจากพลเมืองของดุสิตธานีนั้นเอง การสอบไล่ในรุ่นแรก เริ่มเมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ในโอกาสนี้ ผู้เขียนได้ถือโอกาสเข้าสมัครในครั้งนั้นด้วย ครั้นถึงเวลาสอบ กรรมการก็จัดสถานที่ไว้เช่นเดียวกับการสอบอย่างที่ทำอยู่ทั่วไป แต่ได้จัดที่ประทับขององค์พระประมุขไว้เป็นองค์ประธานด้วย พอสิ้นเกล้าฯ เสด็จเข้ามาประทับในห้อง ก็รับสั่งให้แจกข้อสอบไล่ผู้เขียนรับเอามาอ่านพิจารณาด้วยความสงสัยเป็นกำลัง เพราะคำถามในข้อสอบตามปกตินั้นเขาถามกันหลายๆ ข้อ เพื่อต้องการความรู้ของผู้ที่จะทำหน้าที่ได้กว้างขวางหลายอย่าง แต่ข้อสอบในครั้งนั้น มีคำถามเพียงประโยคเดียวสั้นๆ นั่นคือ “ดุสิตธานีมีประโยชน์อย่างไร?” ผู้เขียนอ่านแล้วอ่านอีกทบทวนอยู่หลายครั้ง ด้วยความนึกคิดในใจขณะนั้นว่า ทรงถามเช่นนั้นทำไมหนอ เพราะการที่จะให้พาคณะผู้เข้าชมมาจะไม่เกี่ยวข้องอะไรกับเรื่องของคำถามนี้เลย คงจะไม่ใช่เรื่องที่จะให้เราเขียนชมความวิจิตรพิสดารในแง่ศิลปะของบ้านเมืองเป็นแน่ เพราะสัดส่วนจากบ้านเรือนถนนหนทาง ใช้เป็นหลักเทียบของจริงไม่ได้ แต่ถึงอย่างไรก็ต้องตอบ แต่จะตอบกันทำไมหนอ เหลียวมองไปรอบๆ ตัว ทุกคนเขาก็ก้มหน้าเขียนเอาๆ ทั้งเวลาที่จะเขียนข้อสอบหรือก็ให้ไว้ตั้งหนึ่งชั่วโมงเพื่อคำถามประโยคเดียว นึกๆ ดูก็แปลก เรื่องนี้เดี๋ยวเท่านี้ พระองค์ยังเสด็จลงมาควบคุมการสอบด้วยหรือ รวากับไม่ทรงไว้ใจว่าจะมีการแอบดูคำตอบกันละนั้น ความเยียบกริบนั้นมีแน่เพราะเรมานั่งตรึงตรองอยู่หน้าที่นั่ง ใครเลยจะกล้าพูดหรือถามอะไรกัน ผู้เขียนลอบชำเลืองดูพระพักตร์ยังจำได้ติดตาว่า พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพอย่างน่าเกรงขาม ซึ่งเราทุกคนก็เห็นอยู่เช่นนั้นจนเคยชิน แต่มีอะไรอันหนึ่งในดวงพระเนตรของพระองค์ที่ผู้เขียนฝังจิตใจอยู่ว่า ทรงมีพระกรุณาปรานีแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ยิ่งกว่าห้วงมหรรณพ ทำให้เกิดจินตนาการเก่าๆ ฉายออกมาในมโนภาพของผู้เขียน นั่นคือนึกถึงที่พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยแก่พวกเราประดุจเป็นลูกเป็นหลาน ทรงสอนให้ฝึกการออกหนังสือพิมพ์ เขียนฝึกก็ตกเดือนว่ากล่าว ทรงสอนระบอบการปกครองโดยการเลือกตั้ง ให้เสรีภาพแก่พวกเรา นอกจากนั้นยังติดตามดูอุปนิสัยใจคอความรู้ต่างๆ ความเฉลียวฉลาดไหวพริบแก่ผู้ที่เข้ามาใกล้ พระองค์อยู่เสมออย่างละเอียดถี่ถ้วน ซึ่งตัวผู้เขียนเองได้รับความรู้สึกลับ่อยๆ จึงคิดในใจว่า ถ้าเช่นนั้นลองเขียนคำตอบว่าประโยชน์อันแท้จริงนั้นทรงเอาเหตุของดุสิตธานีมาสืบความเป็นอยู่ของเรามีดีหรือ ถ้าผู้เขียนทูลพระราชหฤทัยของพระองค์ถูก จะกริ้วไหมหนอ ถ้ามีรับสั่งออกมาคำเดียวว่า “ไฉนว่ากระตัญญูเข้าแล้ว” เห็นจะแย่เป็นแน่ แต่ความคิดอย่างคนหนุ่ม ได้กลับ

เดือนขึ้นมาว่า เมื่อมีโอกาสดีเช่นนั้น ทำไมจึงจะรู้พระราชหฤทัยของท่าน การที่จะทูลถามโดยตรงนั้น ไม่มีทางที่จะทำได้ ก็ท่านทรงถามปัญหาถึงประโยชน์อันแท้จริงขึ้นมา เราก็ตอบความตรงไปตรงมาแล้วนั้น ไม่ลองดูจะรู้หรือ เอาละ เป็นอะไรก็เป็นกัน ห่วงใยเราก็ไม่มีหากจะถูกกริ้วก็คงจะส่งออกไปเป็นมหาดเล็กเรือนนอก** เท่านั้น

ในที่สุดจึงเขียนคำตอบลงไปว่า “ในการที่พระองค์ถนัดถื่นเกล้าถื่นกระหม่อม จัดให้มีดุสิตธานีขึ้นนี้ ประโยชน์ที่ใหญ่ยิ่งอันสำคัญ ก็คือเสมือนพระองค์ได้ทรงสร้างแว่นวิเศษอันลึกลับที่ผู้อื่นมองไม่เห็น แต่พระองค์ทรงเห็นพฤติกรรมของคนทั้งหลายที่่างกราบเข้ามาในดุสิตธานี ใกล้ชิดพระองค์ พระองค์จะทรงอ่านเขาเหล่านั้นอย่างถ่องถ้วนถึงสมรรถภาพในการทำงานที่ดี ไหวพริบไหวพริบที่วจากิริยามารยาทที่ดี ทั้งความเฉลียวฉลาดไว้วางใจเขาบำเหน็จด้วยประการใด ๆ ก็ดี ทุกสิ่งทุกอย่างเหล่านั้นจะถูกบันทึกไว้ในพระราชหฤทัยโดยเขาเหล่านั้นหาได้รู้ตัวแม้แต่น้อย ส่วนข้าพระพุทธเจ้าแม้จะเขียนคำตอบลงไปนี้ พระองค์ก็จะทรงอ่านข้าพระพุทธเจ้าออกว่ามีความนึกคิดอย่างไร ที่กล้ากราบบังคมทูลในข้อเท็จจริงทุกอย่างทุกประการด้วยความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ หากจะเป็นเหตุให้ขุนเขื่องในได้เบื่องละองธุลีพระบาท แม้จะเป็นเพราะความเข้าใจผิดประการใดก็ตาม ข้าพระพุทธเจ้าขออ้อมรับพระราชอาญาโดยคุณธิยาภาพ” ส่วนคำตอบอื่นๆ ผู้เขียนไม่อธิบายมากมาย ได้พูดถึงการปกครองแบบใหม่และการทำงานแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เพราะถ้าเขียนอะไรลงไปมากก็กลัวว่าจะเป็นการพูดผิด ๆ ถูก ๆ ความรู้ของเราเพียงแค่นี้ทางอ้อมมีแต่ทางเสีย อาจจะไปขยายชี้เพื่ออะไรออกมาก็ได้

ในคำวันนั้นเอง ผู้เขียนได้เข้าเฝ้ารับใช้คอยอยู่ที่โต๊ะเสวย ครั้นได้เวลาเสด็จลงมา แทนที่จะเสด็จตรงไปที่ประทับที่เก้าอี้เสวยอย่างเคย กลับเสด็จตรงมาประทับยืนอยู่ที่ตรงหน้า ทำให้ผู้เขียนตกใจจนสุดขีด ทรงตัวลงกราบแทบพระบาท ด้วยความเกรงกลัวพระราชอาญา คำแรกที่ทรงกล่าวออกมาว่า “โอ้แจ่ม” ทรงหยุดคิดหนึ่งแล้วรับสั่งต่อไปว่า “มีงสำคัญนัก!” ยิ่งทำให้ตกใจมากขึ้น ไม่รู้ว่าจะมีอะไรเกิดขึ้น เหยื่อแห่งความกลัวตามสัญชาตญาณไหลพลั่งออกมา คิดในใจว่าครั้งนี้เป็นเสร็จแน่ แต่พอรับสั่งประโยคต่อไปอีกว่า “ข้าให้ ๕๕ คะแนนจากคะแนนเต็ม ๑๐๐ ขอตัดคะแนนเดียวในหน้าที่กรรมการตรวจข้อสอบ” ผู้เขียนดีใจจนออกนอกหน้าก็ลงกราบพระบาทอีกครั้ง เพราะรู้ว่าไม่ถูกกริ้ว ทั้งตั้งใจจะฟังพระกระแสรับสั่งอะไรต่อไปอีก แต่เปล่า! พลันเสด็จหวนกลับไปประทับที่พระเก้าอี้เสวยเฉย ๆ โดยมีได้รับสั่งประการใด ทรงหาเรื่องอื่นรับสั่งต่อไป คล้ายกับไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ผู้เขียนทราบได้ทันทีว่าคำตอบที่ได้เขียนตอบถวายไปนั้น เป็นการเล็งถูกเป้าหมายตรงที่ตั้งพระราชหฤทัยไว้อย่างชัดเจน และการที่ไม่

** มหาดเล็กเรือนนอก ก็คือมหาดเล็กที่อยู่ประจำการตามกรมกองภายนอก

รับสั่งอะไรต่อไปอีก ก็เสมือนเป็นอาณัติให้ผู้เขียนรักษาไว้เป็นความลับ ไม่สมควรจะเปิดเผยให้แพร่พรายต่อไป และผู้เขียนก็มีได้นำไปเล่าบอกแก่ผู้ใดเลยจนสิ้นรัชกาล การนำพระบรมราชโองบายอันฉลาดล้ำมาลงไว้ เป็นการแสดงให้เห็นน้ำพระราชหฤทัยอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ทรงรักความยุติธรรมในข้อเท็จจริงอย่างหาที่เปรียบมิได้ ทรงแผ่พระเมตตาต่อบุคคลทั้งหลายไม่เลือกชั้นวรรณะ ไม่ถือพระองค์ว่าผู้เขียนเป็นเด็กอายุน้อยอวดรู้อวดฉลาด วัตถุประสงค์สำคัญที่สุดที่ผู้เขียนตั้งใจไว้ก็คือ มีความปรารถนาจะป้องกันมิให้คนทั้งหลายซึ่งเป็นรุ่นต่อ ๆ ไปภายหน้าเมื่อได้ยินได้ฟังเรื่องราวของเมืองดุสิตธานี ซึ่งมีบางแห่งมักจะกล่าวโน้มน้าวไปในทำนองทรงเลินเอไรต่าง ๆ อันเป็นเรื่องของการหลงผิด บทความที่นำลงไว้ในที่นี้จะช่วยไขความจริงให้กระจ่าง พระองค์มีพระราชเจตนาใช้เมืองดุสิตธานีเป็นเวทีประกอบการปกครองในสมัยนั้น แม้กระทั่งการออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตภายในพระราชสำนัก เป็นการทำให้คนทั้งหลายรู้แนวทางแห่งพระราชประสงค์ เพราะพระองค์นั้นอยู่ในฐานะที่ถูกเทิดทูนให้อยู่สูงเกินกว่าที่จะได้รับสั่งตรงไปตรงมากับบุคคลบางจำพวกได้ จึงทรงหาทางเบี่ยงบ่ายออกเป็นหนังสือพิมพ์ขึ้นในดุสิตธานี ซึ่งเป็นแนวนโยบายที่ก่อให้เกิดประโยชน์สำคัญต่าง ๆ หลายประการให้แก่ประเทศชาติ และเหมาะสมแก่กาลสมัยในยุคนั้น

ในการสอบไล่มรรकुเทศก์ครั้งนี้ มีผู้สมัครสอบพร้อมกับผู้เขียนเป็นจำนวนมากด้วยกัน แต่มิได้มีความสนใจว่ามีอยู่ที่ท่าน จึงไม่สามารถจะนำมาเขียนลงได้ คงค้นพบแต่ผู้ที่สอบไล่ได้เป็นมรรकुเทศก์ชั้น ๑, ๒, ๓ ดังต่อไปนี้

ผู้สอบไล่ได้มรรकुเทศก์รุ่นที่ ๑ มีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)	} มรรकुเทศก์ชั้น ๑
๒. นายกวด หุ้มแพร (ปาลิ ไกรฤกษ์)	

๑. นายเสนองานประภาษ (การ์ด วัชรโรทัย)	} มรรकुเทศก์ชั้น ๒
๒. พระยาแพทยพงศาวิสุทธาธิบดี (สุน สุนทรเวช)	
๓. เจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สาทริก)	
๔. พระยาคุณรักษา (หยวก เตมียบุตร)	

๑. นายสุนทรมนโนมัย (จรัส สรวิสูตร์)	} มรรकुเทศก์ชั้น ๓
๒. หลวงโสภณมนตรี (ท้วม อรรถโกวิท)	
๓. จมื่นอินทรประภาษ (เล็ก สุขนันท์)	
๔. นายรองขัน (พยอม อักษรมัติ)	

๕. นายดิศ บุนนาค

๖. พระยาวิชิตชลธาร (ม.ล. เวศ ฤๅษร)

๗. พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ)

๘. พระยาพิพัฒน์นगर (ฉิม โปษยานนท์)

มรรकुเทศก์ชั้น ๓

เมื่อการสอบไล่มรรकुเทศก์ในครั้งแรกได้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ในราววันที่ ๑๕ สิงหาคม จกกระทรวงได้เปลี่ยนนกราภิบาลคนใหม่ และพระยานิรุทธเทวาได้รับหน้าที่เป็นนกราภิบาลอีก ก็ได้มีการฟื้นฟูเรื่องการสอบไล่มรรकुเทศก์เป็นครั้งที่ ๒ ตามประกาศของนกราภิบาล ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เป็นเวลาห่างจากครั้งแรก ๑ เดือน กับ ๑๗ วัน ดังต่อไปนี้

ตั้งประธานกรรมการ

สำหรับการสอบไล่มรรकुเทศก์ ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะมีการสอบไล่มรรकुเทศก์ สำหรับเป็นผู้นำทางในดุสิตธานี ครั้งที่ ๒ จึงได้ประชุมพร้อมกันว่า จะตั้งให้พระยาแพทย์พงศาวิสุทธาธิบดี เศรษฐบุรุษประจำตำบลงบางไทร เป็นประธานกรรมการในการสอบไล่คราวนี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถที่สอบไล่ได้มรรकुเทศก์เมื่อครั้งก่อน และเป็นผู้ใหญ่กว่ามรรकुเทศก์ที่สอบไล่ได้ในชั้นนั้น

เพราะฉะนั้นจึงตั้งให้เป็นประธานกรรมการตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

ส่วนกรรมการผู้ช่วยนั้นให้ประธานกรรมการจัดตั้งขึ้นเองตามความปรารถนา

ประกาศมา ณ วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงนาม) พระยานิรุทธเทวา

นกราภิบาลดุสิตธานี

(๓ ต.ก. ๖๒)

ประกาศ

สอบไล่มรรคเทศก์ ครั้งที่ ๒

ขอประกาศแก่บรรดานาคฤๅษณ์ที่ทราบทั่วกันว่า ท่านนคราภิบาลได้ตั้งให้ข้าพเจ้า พระยาแพทยพงศาฯ เชนฐบุรุษประจำตำบล เป็นประธานกรรมการสอบไล่มรรคเทศก์ ผู้นำทางสำหรับคฤๅษณ์ และมอบให้ข้าพเจ้าเลือกหากรรมการผู้ช่วยในกิจการอันนี้ ข้าพเจ้าจึงได้เลือกกรรมการดังต่อไปนี้

๑. ท่านราม ฦ กรุงเทพ เชนฐบุรุษกิตติมศักดิ์ เป็นกรรมการที่ปรึกษา
๒. ตัวข้าพเจ้า เป็นประธานกรรมการ
๓. นายกวด หุ้มแพร** เป็นกรรมการ
๔. นายรองกวด*๒ เป็นกรรมการ
๕. นายเสนองานประภาษ*๓ เป็นกรรมการ
๖. พระยาตรุณรักษา เป็นกรรมการ
๗. หลวงราชเสวก เป็นเลขานุการ

บัดนี้กรรมการได้ตกลงให้ใช้ข้อบังคับเดิม ซึ่งท่านราม ฦ กรุงเทพ ประธานกรรมการ สอบไล่คราวก่อนได้ตั้งขึ้นไว้ นั้น คือ

- ข้อ ๑. ข้อบังคับนี้เรียกว่า ข้อบังคับการสอบไล่มรรคเทศก์
- ข้อ ๒. ข้อบังคับนี้จะใช้สำหรับการสอบไล่ครั้งนี้เป็นอาทิ หรือจะใช้สอบคราวอื่น ๆ ก็จะได้มีประกาศให้ทราบต่อภายหลัง
- ข้อ ๓. มรรคเทศก์จะแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ
(ชั้นที่ ๑) มรรคเทศก์ผู้ที่สามารถนำทางไปได้โดยทั่วธานี สามารถชี้แจงแสดง-
การณณ์เนื่องด้วยสถานที่ต่าง ๆ โดยพิสดารถูกต้อง

*๑ นายกวด หุ้มแพร ในประภวณณ์คือ ปาณั โกรฤณย์ ต่อมาในระยะนี้เองท่านผู้นี้ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นนายจ่าหวด และได้เลื่อนนายสาวสดี สุจริตกุล ให้มาเป็นนายกวดแทน

*๒ นายรองกวด ได้แก่ตัวผู้เขียน

*๓ นายเสนองานประภาษ (การ์ต วัชรโทย) เวลานั้นเป็นพระยาอนุรักษมนตรี

(ชั้นที่ ๒) สามารถนำทางไปมาได้สะดวกถูกต้องทั่วธานี แต่ไม่ชำนาญในการชี้แจงแถลงการณ์เนื่องด้วยสถานที่ต่าง ๆ โดยพิสดาร

(ชั้นที่ ๓) มีความชำนาญนำทางและแถลงการณ์เรื่องสถานที่จำเพาะตำบลหนึ่งหรือแห่งหนึ่ง

ข้อ ๔. หลักสูตรสำหรับสอบไล่มรรคเทศก์มีเป็น ๓ ภาค คือ

(ภาค ๑) เรียงความกล่าวถึงสถานที่ หรือการเดินทางไปตามที่กรรมการจะตั้งปัญหาสอบไล่

(ภาค ๒) สอบไล่ปากเปล่า กรรมการจะเรียกผู้สอบไล่เข้าไปเฉพาะหน้าแล้วและตั้งกระทู้ถามตามสมควร

(ภาค ๓) กรรมการจะให้ผู้เข้าสอบไล่ เดินนำทางไปตามถนน และชี้สถานที่เหมือนหนึ่งว่ากรรมการมาเยี่ยมคูสัตธานี

ข้อ ๕. กรรมการจะให้คะแนนเป็นทุนแก่ผู้เข้าสอบไล่ทุกคนคิดให้ภาคละ ๓๐ คะแนน และเมื่อสอบไล่มีความบกพร่อง ก็จะตัดคะแนนตามสมควร ถ้าหากผู้ใดถูกตัดคะแนนกึ่งหนึ่งของจำนวนคะแนนภาคใด นับว่าตกในภาคนั้น และผู้ใดตกใน ๒ ภาค นับว่าเป็นตกเลย

ข้อ ๖. เมื่อเสร็จการสอบไล่แล้ว กรรมการจะได้ประชุมกัน ตรวจคะแนนของผู้ที่มาสอบไล่แล้ว และกำหนดว่าผู้ใดควรจะสอบไล่ชั้นที่เท่าใด

ข้อ ๗. เมื่อได้ประชุมกันตามข้อ ๖ แล้ว จะได้นำความเสนอท่านนคราภิบาล เพื่อขอประกาศนียบัตรแก่ผู้ทดสอบไล่ตามชั้นที่ได้กล่าวมาแล้ว

ข้อ ๘. ผู้ที่ได้รับประกาศนียบัตร จะได้รับปลอกแขนเป็นเครื่องหมายตามชั้นของประกาศนียบัตร คือ

(ชั้นที่ ๑) ปลอกพื้นสีน้ำเงินแก่ กว้าง ๕ เซนติเมตร มีแถบขาวพาดกลาง กว้าง ๑ เซนติเมตร

(ชั้นที่ ๒) ปลอกพื้นสีน้ำเงินแก่ กว้าง ๕ เซนติเมตร มีแถบขาวกว้าง ๑ เซนติเมตร พาดห่างจากขอบปลอกทั้ง ๒ ข้าง ๆ ละ ๑ เซนติเมตร

(ชั้นที่ ๓) ปลอกสีน้ำเงินแก่ กว้าง ๕ เซนติเมตร มีแถบขาวกว้าง ๑ เซนติเมตร พาดที่ขอบข้างละ ๑ แถบ และพาดกลางอีก ๑ แถบ

อนึ่งที่ปลอกจะมีตราคูสัตธานีติดอยู่ด้วย

- ข้อ ๘. ผู้ที่จะเข้าสอบไล่เข้าเป็นมรรकुเทศก์ให้มาลงนามที่เลขานุการของกรรมการ และเสียค่าธรรมเนียม ๕ บาท
- ข้อ ๑๐. ผู้สอบไล่เป็นมรรकुเทศก์แล้ว ก่อนที่จะรับประกาศนียบัตรต้องเสียค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้
- สำหรับประกาศนียบัตรชั้นที่ ๑ เสีย ๓ บาท
- ” ” ” ๒ ” ๒ ”
- ” ” ” ๓ ” ๑ ”
- ข้อ ๑๑. อายุของประกาศนียบัตร กุ่มได้เพียง ๑ เดือน ถ้าเมื่อครบกำหนด ๑ เดือนแล้ว มรรकुเทศก์ปรารถนาจะทำหน้าที่ต่อไปแล้วก็ให้นำประกาศนียบัตรมาเสนอต่อเจ้าหน้าที่ ซึ่งนคราภิบาลจะได้ตั้งขึ้นไว้สำหรับการอันนี้ และเมื่อได้เสียค่าธรรมเนียม ๕๐ สตางค์แล้ว เจ้าหน้าที่จะได้ให้ใบทัฬหิกรรมไปถือไว้ กำกับประกาศนียบัตร ใบทัฬหิกรรมเช่นนี้ มีอายุ ๑ เดือน เพราะฉะนั้นเมื่อหมดอายุแล้วต้องมาขอใบทัฬหิกรรมใหม่อีก ๑ ใบ และเสียค่าธรรมเนียมอีก ๕๐ สตางค์ ต้องกระทำเช่นนี้ไปทุก ๆ เดือน นับว่าเป็นอันต่ออายุใบประกาศนียบัตร ฉะนั้นเมื่อใดขาดใบทัฬหิกรรมลง ก็นับว่าเมื่อนั้นขาดอายุใบประกาศนียบัตรที่ถืออยู่ทีเดียว
- ข้อ ๑๒. ผู้ที่ถือประกาศนียบัตรชั้นต่ำอยู่แล้ว ปรารถนาจะเข้าสอบใหม่ เพื่อรับประกาศนียบัตรชั้นสูงขึ้นอีกก็ดี หรือผู้ที่ประกาศนียบัตรขาดอายุแล้วปรารถนาจะรับประกาศนียบัตรแทนใหม่ก็ดี ให้ทำเรื่องรายงานต่อสภาเลขาธิการของนคราภิบาล แสดงความปรารถนานั้น ๆ และถ้านคราภิบาลเห็นสมควร ก็จะได้ตั้งกรรมการสอบไล่ตามปรารถนาในเวลาอันควร
- ข้อ ๑๓. กำหนดวันที่จะเริ่มสอบไล่มรรकुเทศก์คือพฤหัสบดีที่ ๑๖ ตุลาคม และจะได้สอบไล่ต่อ ๆ ไปอีกจนกว่าจะเสร็จการ
- ข้อ ๑๔. ผู้ที่ปรารถนาจะเข้าสอบไล่เป็นมรรकुเทศก์ให้มาลงนามที่เลขานุการของกรรมการ คณะสอบไล่ตั้งแต่วันศุกร์ที่ ๓ ตุลาคม ไปจนถึงวันเริ่มสอบไล่ ข้อบังคับนี้ได้นำเสนอท่านนคราภิบาลได้รับอนุมัติแล้ว

(ลงนาม) พระยาแพทยพงศา ฯ
ประธานกรรมการสอบไล่มรรकुเทศก์
(๓ ต.ค. ๒๒)

การสอบมรรकुเทศก์ครั้งแรกนั้น จากสมุดบันทึกรายวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้ความว่า ผู้ที่สอบไล่ได้ที่ ๑ ได้แก่ นายรองกวด (คือผู้เขียน) และนายกวดหุ้มแพร (ป้าณี ไกรฤกษ์ ภายหลังได้เลื่อนเป็นนายจำyard) ได้ที่ ๒ นอกจากนั้นได้มีบันทึกของเจ้าคุณอนุนิตาณชัย ได้เขียนไว้สำหรับผู้ที่ได้รับเกียรติเป็นมรรकुเทศก์พิเศษในเวลาต่อมา มีรายนามดังต่อไปนี้

๑. ท่านราม ฌ กรุงเทพ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)
๒. พระยานิรุทธเทวา (ม.ล. ฟิ้น ฟังบุญ)
๓. พระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ ฟังบุญ)
๔. พระยาสุจริตธำรง (โธ สุจริตกุล)
๕. พระยาไพชยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลป อรุณวงศ์)
๖. พระยาแพทยพงศาวิสุทธาธิบดี (สุน์ สุนทรเวช)
๗. พระยาตรุณารักษ์ (หยวก เตมียบุตร)
๘. นายจำyard (ป้าณี ไกรฤกษ์)
๙. นายเสนองานประภาษ (การ์ต วัชรโรทัย)
๑๐. นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช)
๑๑. หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ)

สำหรับการสอบไล่มรรकुเทศก์ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ เจ้าคุณอนุนิตาฯ ได้จัดบันทึกไว้ คือ

		(คะแนนเต็ม ๖๐)					
ได้ที่	นาม	ภาค ๑	ภาค ๒	รวม	หมายเหตุ		
๑	นายรองสุจินดา (เนื่อง ศาคริก)	๒๕	๒๖	๕๑	สอบได้ชั้น	๑	
๒	พระยานุรักษ์ราชมณฑิธร (อู๊ด สุจริตกุล)	๒๑	๓๐	๕๑	„ „	๑	
๓	พระยามหามนตรีฯ (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต)	๒๑	๒๗	๔๘	„ „	๒	
๔	นายสุนทรมนโนมัย** (จารัส สรวีสตร์)	๒๐	๒๗	๔๗	„ „	๒	

*๑ สอบซ้ำเพื่อเลื่อนชั้น

ได้ที่	นาม	ภาค ๑	ภาค ๒	รวม	หมายเหตุ
๕	นายบำรุงราชบหมาลย์ (เป็รื่อง กัลยาณมิตร)	๒๔	๒๒	๔๔	สอบได้ ชั้น ๓
๖	พระยาราชเสนา (สหัส สิงหเสนี)	๒๒	๒๒	๔๖	” ” ๓
๗	นายรองพลพาห์ (แจ่ม กฤษณามระ)	๑๕	๒๔	๔๓	มรรคเทศก์ ชั้น ๓
๘	นายรองขัน (พยอม อักษรมัติ)	๒๐	๑๗	๓๗	” ” ๓
๙	พระยาบำเรอภักดิ์ (ทองดี สุวรรณศิริ)	๑๘	๑๕	๓๖	” ” ๓
๑๐	หลวงอโศกมนตร์** (ท้วม อรรถโกวิท)	๑๗	๑๕	๓๖	” ” ๓
๑๑	นายกวด หุ้มแพร (สวาสดี สุจริตกุล)	๑๐	๒๑	๓๑	” ” ๓
๑๒	พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษกุล)	๑๐	๒๑	๓๑	” ” ๓
๑๓	นายชิด หุ้มแพร (ม.ล. พงศ์ อิศรางกูร)	๑	๕	๑๐	ตก

การสอบมรรคเทศก์มีเพียง ๑๒ ครั้ง และได้มีการสอบต่อไปอีกประการใด ไซ้แต่เท่านั้น เมืองคุสิดธานีซึ่งตั้งอยู่ที่พระราชวังสวนคุสิด ก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการเปิดให้ประชาชนต่างธานีเข้าไปชมอีกด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโอกาสไม่อำนวยที่จะหาเวลาอันเหมาะสม ซึ่งจะให้คนภายนอกเข้าไปชมก็ได้ หรือมิฉะนั้นก็อาจเป็นเพราะสถานที่แห่งนั้นเป็นพระราชฐานชั้นในที่ไม่สมควรจะปล่อยคนอื่นเข้าไปเดินพลุกพล่าน เพราะต่อมาไม่นานนักก็เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับที่พระราชวังพญาไท และได้ย้ายคุสิดธานีตามไปด้วย ซึ่งบริเวณของคุสิดธานีนั้นได้ขยายกว้างออกไปกว่าเดิมเกือบเท่าตัว ทั้งได้มีพลเมืองเพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก แต่ถึงกระนั้นก็ดีก็ไม่ปรากฏว่าได้เคยเปิดคุสิดธานีให้ชาวต่างธานีเข้าชมเป็นทางการประการใด เป็นแต่ภายหลังนี้ชาวคุสิดธานีได้ถือโอกาสพาญาติพี่น้องของตนเข้าไปชมกันเองเป็นพิเศษบ้างเท่านั้น

*• สอบซ้ำอีกครั้งแต่คงอยู่ชั้นเดิม

ที่ทำการนาครศาลาศุติธรานี ใบทัฬหิกรรม

ขอแจ้งความให้บรรดาท่านที่สอบไล่เป็นมรรकुเทศก์และได้รับประกาศนียบัตรตามชั้นคุณวุฒิของตนไปนั้นจงทราบทั่วกันตามข้อบังคับการสอบไล่มรรकुเทศก์ ข้อ ๑๑ ซึ่งว่าด้วยอายุของประกาศนียบัตรนั้นว่า ใบประกาศนียบัตรซึ่งท่านได้รับไปแล้วนั้นให้มื่ออายุคุ้มได้เพียง ๑ เดือน ถ้าครบกำหนด ๑ เดือนแล้วมรรकुเทศก์มีความปรารถนาจะทำอีกต่อไป ก็ให้นำประกาศนียบัตรไปเสนอต่อเจ้าหน้าที่ ซึ่งนคราภิบาลจะได้ตั้งขึ้นไว้สำหรับการนี้ เพื่อรับใบทัฬหิกรรมไปถือไว้กำกับประกาศนียบัตรต่อไป แต่การรับใบทัฬหิกรรมต่ออายุนั้น ท่านที่ได้รับใบประกาศนียบัตรเป็นมรรकुเทศก์ จะต้องออกทรัพย์สินเสียให้แก่เจ้าหน้าที่สำหรับค่าใบทัฬหิกรรมอีกคราวหนึ่งคนละ ๕๐ สตางค์ทุกคราวไป เพราะใบทัฬหิกรรมนี้จะมีอายุคุ้มได้ ๑ เดือน เท่ากับใบประกาศนียบัตรซึ่งออกไว้ให้ในคราวแรกเหมือนกัน ถ้าหมดอายุแล้วต้องมาขอต่ออายุต่อเจ้าหน้าที่อีกเสมอ

เพราะฉะนั้นเวลานี้ก็จวนจะครบกำหนดอายุของประกาศนียบัตรอยู่แล้ว ครั้นข้าพเจ้าจะตั้งไว้ก็จะเป็นการเสียเพื่อที่จะตั้งเดือนให้ท่านทั้งหลายทราบล่วงหน้าไว้บ้าง แม้ผู้ใดมีความประสงค์ที่จะต้องการใบทัฬหิกรรมแล้ว ขอให้ไปรับที่ นายทองคำ ภิมะโยธิน ซึ่งขณะนคราภิบาลได้ตั้งขึ้นไว้เป็นหน้าที่ออกใบทัฬหิกรรม และขอให้ท่านรีบไปขึ้นเอาเสียภายในกำหนด ๗ วัน นับตั้งแต่วันที่ ๑๕ เดือนนี้เป็นต้นไป

ที่ทำการจะเปิดตั้งแต่เวลา ๓ ถึง ๗ ล.ท.* ทุก ๆ วัน ถ้าแม้ผู้ใดละเลยหาได้นำใบประกาศนียบัตรตามข้อบังคับของการที่ถืออยู่ที่เดียวแล้ว ท่านนคราภิบาลจะถือว่าผู้นั้นขาดอายุใบประกาศ

แจ้งความมา ณ วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

นายเชิด หุ้มแพร

สภาเลขาธิการ

*๑ ได้แก่เวลา ๑๕.๐๐ น. ถึง ๑๘.๐๐ น.

ประกวดเคหสถาน

แจ้งความ

ประกวดเคหสถาน

ขอแจ้งความให้ทวยนาครดุสิตธานีทราบทั่วกันว่า บัดนี้ท่านนกรภิบาลเห็นว่า ความสมบูรณ์มั่งคั่งของบ้านเมืองย่อมปรากฏแก่ประชาชนแลชาวต่างประเทศไปมา ด้วยความวิจิตรงดงามของตึกกรมต่าง ๆ ในนครนั้น * จึงคิดว่าควรจะอนุกุลเกื้อหนุนให้ทวยนาครทั้งหลายมีความพยายามตกแต่งบ้านช่องเคหสถานให้วิจิตรงดงาม ตามสมัยและความสามารถของตน และควรจะให้มีบำเหน็จรางวัลไว้ให้เป็นพยานให้ปรากฏแก่ผู้นั้นมีนัยน์ตาเป็นช่าง และสามารถจริงในการตกแต่งเคหสถานของตนในนครนี้

จึงได้ตั้งข้าพเจ้าทั้งหลายผู้ขออยู่ข้างท้ายแจ้งความฉบับนี้เป็นกรรมการให้ตัดสิน และกำหนดรางวัลให้ตามสมควร

ข้าพเจ้าจึงขอแจ้งความให้ท่านทั้งหลายทราบระเบียบการ และกำหนดวันตัดสิน ดังต่อไปนี้

ประเภทการประกวด

๑. ความงามของที่อยู่ เรือน ตึก และแพ
๒. ความงามของสวน และเครื่องประดับสวน ..
๓. ความงามของสถานที่ทำการค้าขายและหาผลประโยชน์

ว่าด้วยรางวัล

รางวัลนั้นจัดเป็น ๕ ชนิด

๑. สำหรับสถานที่กรรมการเห็นดีเกินการประกวด
๒. สำหรับสถานที่กรรมการเห็นดีเป็นพิเศษ
๓. ชั้นที่ ๑
๔. ชั้นที่ ๒ จะให้เป็นรางวัลประเภท ๆ ละ ๓ ชั้น
๕. ชั้นที่ ๓

เมื่อตัดสินแล้ว

กรรมการจะได้นำของมาปักไว้ในบริเวณบ้านที่ได้รับรางวัล ดังต่อไปนี้

ธงเหลือง สำหรับดีเด่นประกวด

ธงแดง สำหรับชั้นพิเศษ

ธงชมพู สำหรับชั้นที่ ๑

ธงเขียว สำหรับชั้นที่ ๒

ธงม่วง สำหรับชั้นที่ ๓

รูปธงสำหรับแสดงให้เห็นประเภทนั้น จะจัดดังนี้

สถาปัตยกรรมรูปสี่สามัญ

วิชาทำสวน „ „ ธงชาย

การค้าขาย „ „ หางแขวงแขว

นอกจากนี้ท่านนคราภิบาลจะให้รางวัลเข็มกลัดเป็นตรานคราภิบาล และสอดริบบิ้นสีแก่ ผู้ที่ได้รับรางวัลธงเหลือง ธงแดง ธงชมพู เป็นพิเศษสำหรับการรางวัล

คำตัดสินของกรรมการเป็นคำขาดจะอุทธรณ์ต่อไปอีกไม่ได้เลย

กำหนดการประกวดและตัดสิน

การประกวดเคหสถานที่จะมีทุก ๒ ปี (คือเดือน) จะมีการตัดสินครั้งที่ ๑ ตั้งแต่วันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒ ไปให้แล้วเสร็จ แต่ในวันที่ ๓๐ มิถุนายนจะตัดสิน

อำเภออุตุต ตั้งแต่วันที่ ๒๐ ถึงวันที่ ๒๒

อำเภอเขาหลวง ตั้งแต่วันที่ ๒๓ ถึงวันที่ ๒๕

กิ่งอำเภอดอนพระราม ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ถึงวันที่ ๒๘

กิ่งอำเภอปากน้ำ ตั้งแต่วันที่ ๒๙ ถึงวันที่ ๓๐

กรรมการสำหรับปีที่ ๑

หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรร

กรรมการนายก

พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นบ ไกรฤกษ์)

กรรมการ

พระยาไพฑธยนต์เทพ (ม.ร.ว. ลบ อรุณวงศ์)

กรรมการ

พระยาเสถียรสุรประเพณี (ชม ชมเสวี)

กรรมการ

พระยาอนุศาสตร์จิตรกร (จันทร จิตรกร)

กรรมการ

พระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน (ถึก เสมอรุนทร)

กรรมการ

พระยาอาทรสุระศิลป์ (ม.ล. ช่าง ญูชร)

กรรมการ

(๒๑ พ.ค. ๖๒)

แจ้งความ
ประกวัดเคหสถาน
จังหวัดสุพรรณบุรี

ด้วยท่านนกรภิบาลได้ตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นกรรมการ ตรวจเคหสถานในจังหวัดสุพรรณบุรี ตามที่แจ้งความให้ทนายนครทราบแล้วนั้น บัดนี้คณะกรรมการเห็นสมควรที่จะอัญเชิญท่านนกรภิบาล ท่านอธิบดีผู้พิพากษา และท่านเนติบัณฑิตในจังหวัดนี้เป็นกรรมการพิเศษ กรรมการได้ตกลงจะเริ่มตรวจดังต่อไปนี้

๑. อำเภออู่ตะเภา วันที่ ๒๐, ๒๑, ๒๒ มิถุนายน
๒. อำเภอเขาหลวง วันที่ ๒๓, ๒๔, ๒๕ มิถุนายน
๓. กิ่งอำเภอดอนพระราม กิ่งอำเภอปากน้ำ วันที่ ๒๖, ๒๗, ๒๘ มิถุนายน

ตั้งแต่วันที่ ๑๐ ล.ท. เป็นต้นไปทุก ๆ วัน ในเวลาตรวจบ้านท่านผู้ใดอำเภอใด ขอให้เจ้าบ้านไปรื้อรับการตรวจ ณ เคหสถานของตน

อนึ่ง ในวันที่ ๑ กรกฎาคม เป็นวันที่ท่านนกรภิบาล จะได้ประทานรางวัล กรรมการขอเชิญนครทั้งหลาย ประชุมช่วยกันอวยพรให้กับผู้ที่ได้รับรางวัลให้ตามสมควร

แจ้งความมา ณ วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์

กรรมการนายก

(๑๗ มิ.ย. ๖๒)

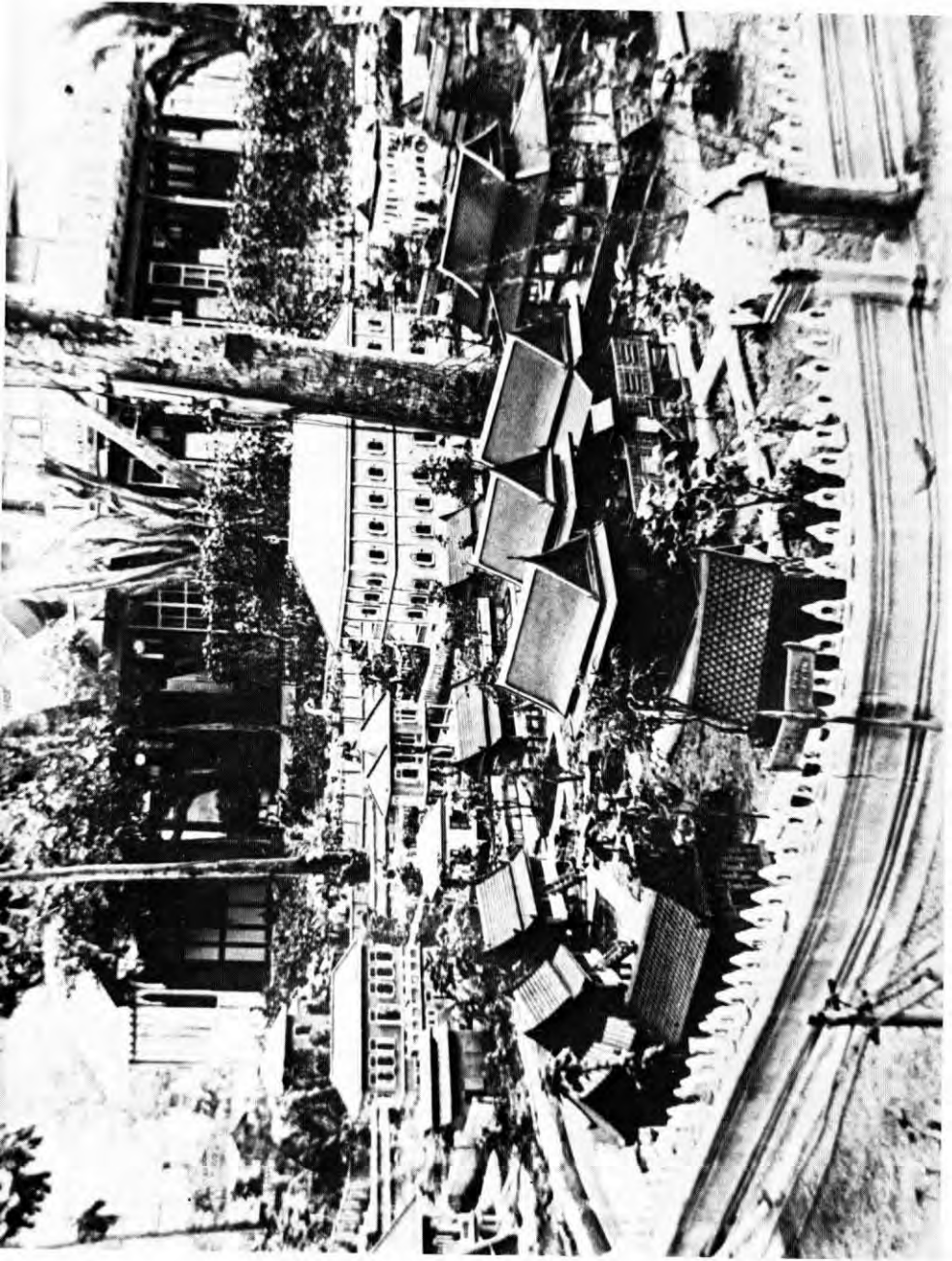
รางวัลการประกวัดเคหสถาน

เมื่อวานคณะกรรมการประกวัดเคหสถาน ได้เริ่มออกตรวจ และเริ่มตัดสินตั้งแต่วันที่ ๑๑ ล.ท.*๑

*๑ ได้แก่เวลา ๒๓.๐๐ น.

อำเภอคูสิต

๑. บ้านสามเหลี่ยม ของพระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ พึ่งบุญ) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๑ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๒
๒. สวนนันทะอุทยาน (สวนหลวง) ได้รับรางวัลพิเศษ
๓. วัดธรรมารัมภ์ไทย ได้รับรางวัลดีเด่นประกวด
๔. หอนาฬิกา สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒
๕. ศาลมณฑลคูสิต สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒
๖. คูสิตชนาคาร สถานที่ทำการค้าขาย ได้รับรางวัลที่ ๑
๗. บ้านบุญยาศรัย ของพระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ พึ่งบุญ) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลพิเศษ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๑
๘. บ้านสุจริต ของพระยาสุจริตธำรง (โศ สุนทรกุล) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๑ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๒
๙. บ้านพระยามหามนตรี (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๓
๑๐. สวนกนธรรพอุทยาน (ของพระคลังข้างที่) ได้รับรางวัลที่ ๑ กนธรรพนาฏศาลา (ในบริเวณเดียวกัน) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลพิเศษ สถานที่ทำการค้าขาย ได้รับรางวัลที่ ๑
๑๑. บ้านของพระยาอัสวดี (เล็ก โกมารภัก) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๑
๑๒. บ้านของนายจัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๓
๑๓. บ้านพระยาตรุณรักษา (หยวก เตมียบุตร) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๑
๑๔. บ้านเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒
๑๕. จวนเสด็จเทศา สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๓
๑๖. บ้านนันทา ของพระยานิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พึ่งบุญ) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๑
๑๗. บ้านโสภา ของพระยานิรุทธเทวา สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๑ ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๒
๑๘. บ้านพระยาพฤกษาภิรมย์ (ทิตย ฌ สงขลา) ความงามของสวนได้รับรางวัลที่ ๒
๑๙. ดึกแถวของพระคลังข้างที่ (ข้างการไฟฟ้า) ถนนชัยชนะสงคราม สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒

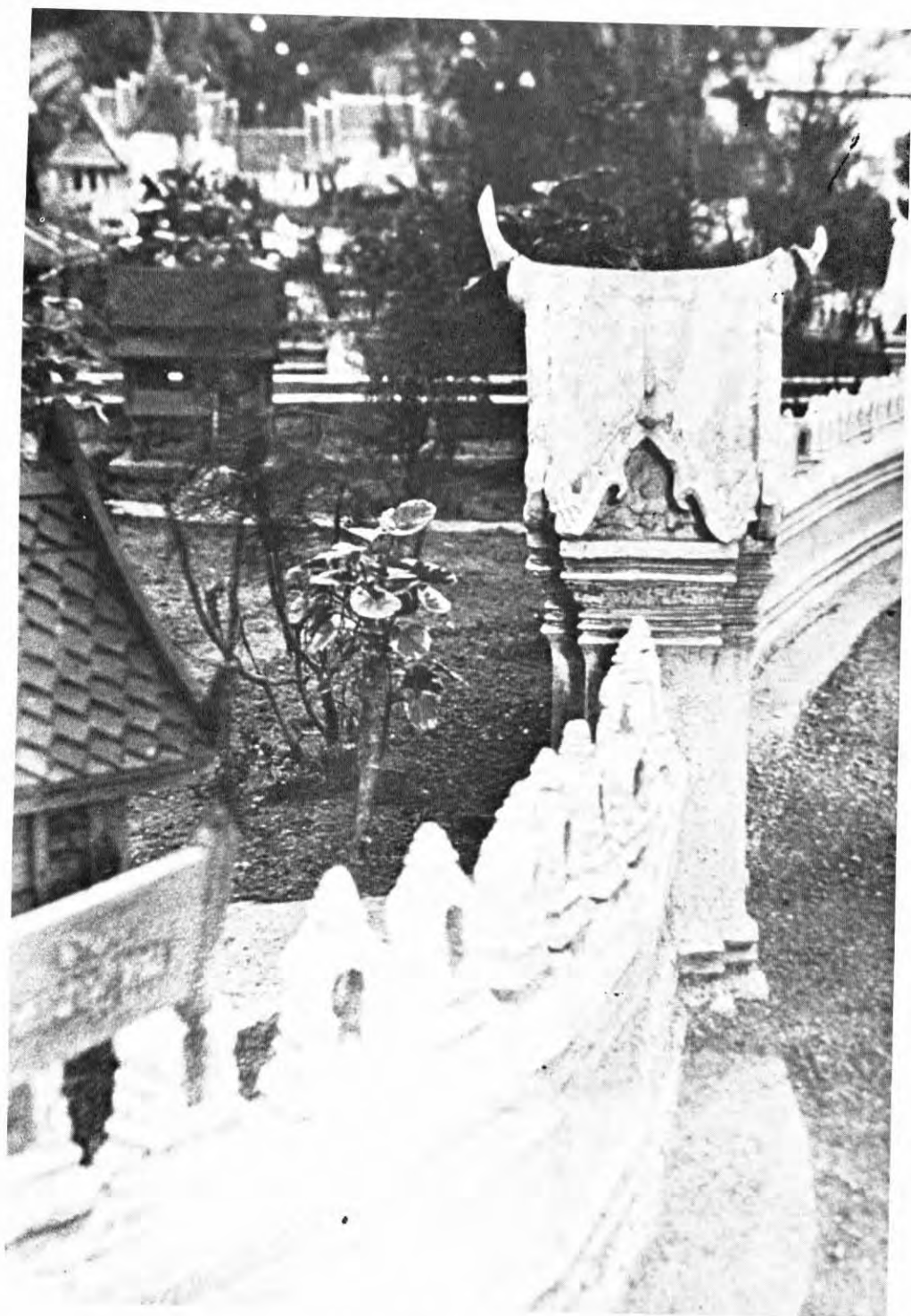
วัดพระมณีปิตุโย

ภาพเห็นส่วนของวัดพระมณีปิตุโย มีสิ่งมาวางตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก อาคารที่ชาวหลวงวัดได้แก่ “ศาลาวิบูลย์มณฑลสุโขทัย” ส่วนอาคาร (ของจริง) ที่เป็นหลังฉากได้แก่ “พระตำหนักอุดมวราภรณ์” อันเป็นที่ประทับที่มโหฬารของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เขาพระพุทธรูป

มีวิหารพระพุทธรูปอยู่ทางด้านซ้ายมือ ลักษณะจำลองคล้ายพระพุทธรูป และที่เห็นเป็นพระเจดีย์
อยู่ขวามือ นั่น คือ เขาพระพุทธรูป มีลักษณะคล้ายกับบรมบรรพตในพระนคร

กำแพงวัดธรรมารูปไทย
เป็นภาพถ่ายแสดงศิลปปะอันสวยงามของสถาปัตยกรรม

○ ๒๕๖๓ ○

การประกวดละคร สถาน

ซีทีทีวี

กรรมการเห็นพร้อมกันว่า

ละครเรื่อง ๒๕๖๓ เรื่อง ๒๕๖๓

มีลักษณะตามสมควรจะได้นำไปประกวดชิงถ้วยรางวัล
อันตรธานสัตว์ ชั้นที่ ๒

จึงประกาศคุณไว้เป็นสำคัญ

แก่ท่านที่... มีคุณคุณพระพุทธรูป...
หม่อมเจ้า... กรรมการนายก
กรรมการ

พว. ๒๐ ๒๐๒๐

พว. ๒๐ ๒๐๒๐

พว. ๒๐ ๒๐๒๐

๒๐. ประตูนํ้าโพชนต์เทพ สถานที่ทำการค้าขายได้รับรางวัลที่ ๒
๒๑. การไฟฟ้าดุสิต สถานที่ทำการค้าขายได้รับรางวัลที่ ๑
๒๒. บ้านพระยาโพชนต์เทพ สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒
๒๓. ตลาดของพระคลังข้างที่ ถนนชัยชนะสงคราม สถานที่ทำการค้าขาย ได้รับรางวัลที่ ๒
๒๔. ตึกแถวของพระคลังข้างที่ (ข้างโรงทหาร) ถนนชัยชนะสงคราม สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒
๒๕. โรงทหารบก สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒**
๒๖. สโมสรเสือป่า สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๒**
๒๗. บ้านของนายรองฉันทน์ (สวาสดิ์ สุจริตกุล) สถาปัตยกรรมได้รับรางวัลที่ ๓ (ยังมีรางวัลการประกวดต่อไปอีกหลายตำบล)

(๒๑ มี.ย. ๖๒)

ข่าวเรื่องการประกวดเคหาสถาน

ในการที่คณะกรรมการได้ออกตรวจ เพื่อตัดสินให้รางวัลแก่ผู้ที่จัดแจงตกแต่งเคหาสถานให้งดงาม เราได้ทราบว่ามีท่านเจ้าของหลายบ้าน หักกิ่งสนและกิ่งไม้ปักไว้ จนท่านกรรมการจับได้ น่าจะพูดว่า ตั้งใจจะตอบตากรรมการแต่ไม่เป็นผลสำเร็จ

(๒๓ มี.ย. ๖๒)

ประกาศ

ผู้ที่มีนามตามบัญชีรางวัลการประกวดเคหาสถาน ขอให้มาพร้อมกันที่หน้านครศาลาในวันเสาร์ที่ ๒๘ เดือนนี้ เวลา ๘ ล.ท. เพื่อรับรางวัล ถ้าผู้ใดขัดข้องขอให้แต่งผู้แทนมารับ

พระยาอนิรุทธเทวา

นคราภิบาล

(๒๗ มี.ย. ๖๒)

** ผู้อ่านจะพึงสังเกตได้ว่า พระองค์ไม่ทรงลืมหักกิ่งของชาติและสโมสรเสือป่าไว้ในดุสิตธานีด้วย

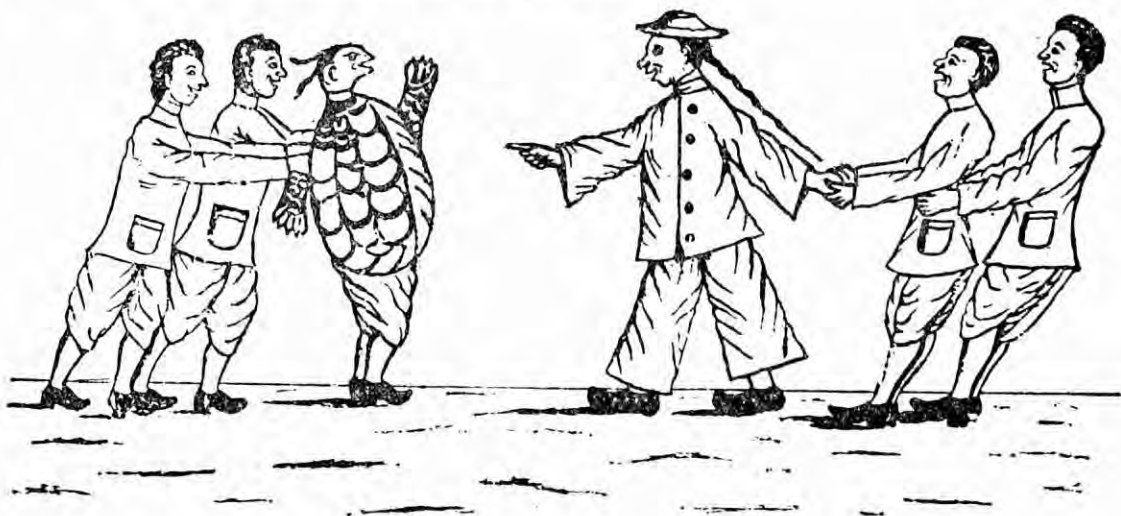
หนังสือพิมพ์

งานหนังสือพิมพ์เป็นที่โปรดปรานของพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าเป็นอย่างยิ่ง และในตอนแรก ๆ ชาวดุสิตธานีทั้งหลายก็ไม่เคยมีใครนึกฝันว่าจะมีการออกหนังสือพิมพ์รายวันกันขึ้นมาตั้งสองฉบับ ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงโปรดการหนังสือพิมพ์อยู่เป็นชีวิตจิตใจนั่นเอง เมื่อมีพระราชประสงค์ให้เกิดมีการเขียนหนังสือพิมพ์ขึ้นในพระราชสำนัก ก็ทรงเรียกมหาดเล็กที่รับใช้อยู่ใกล้ชิดให้จัดสมัครพรรคพวกกันขึ้น แล้วออกหนังสือพิมพ์ในทำนองหนังสือพิมพ์รายวันอย่างพิมพ์ออกจำหน่ายดังที่รู้จักโดยทั่วไป แต่เนื่องจากเมืองดุสิตธานี เป็นบ้านเมืองเล็ก ๆ ขนาดเมืองตุ๊กตา เพราะฉะนั้นขนาดของหนังสือพิมพ์จึงลดลงทั้งขนาด และลดทั้งจำนวนหน้าพิมพ์ลงไปด้วย

องค์ล้นเกล้าฯ ได้พระราชทานพระมหากรุณา แก่มหาดเล็กเหล่านั้นไม่ต่างไปจากครูบาอาจารย์ นอกจากจะพิมพ์ออกจำหน่ายให้คนภายในและภายนอกวงการของดุสิตธานีแล้ว ต้องนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นประจำที่โต๊ะทรงพระอักษร เมื่อมีสิ่งใดผิดพลาด ก็ได้พระราชทานแนวความคิดต่าง ๆ นานา มีการติเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจ เป็นการปลูกปล้ำเด็กของพระองค์ให้เกิดความฉลาด ทรงสนับสนุนให้เข้าถึงวรรณกรรมของชาติ มีหลายท่านที่บำเพ็ญตนเป็นนักประพันธ์ แต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนไปตาม ๆ กัน การที่องค์ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ทรงสนับสนุนให้มหาดเล็กที่ทรงใช้สอยอยู่ใกล้ชิดตั้งคณะหนังสือพิมพ์ขึ้นมาก็เพราะหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือที่จำเป็นในระบอบประชาธิปไตย ทรงทราบดีว่ามหาดเล็กของพระองค์ทุกคนนั้นไม่เคยทำหนังสือพิมพ์มาก่อน เมื่อเขาเหล่านั้นทำอะไรนอกกลุ่มนอกทางก็จะทรงสั่งสอน และให้บทเรียนจนเกิดความเข้าใจ แต่การเขียนหนังสือพิมพ์รายวันในบ้านเมืองเล็ก ๆ นั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง ไม่ผิดอะไรกับการเขียนครกขึ้นภูเขา เพราะตามปกติแล้วในวันหนึ่ง ๆ ไม่รู้จะหาข่าวอะไรมาลง ทางที่ดีที่สุดจึงต้องหาเรื่องกล่าวก ๆ นำมาเขียนเป็นสุภาษิตคำสั่งสอนบ้าง ข่าวของดุสิตธานีที่พอจะหามาได้บ้าง เอาข่าวต่างธานี (คือข่าวของบ้านเมืองจริง ๆ) มาสอดแทรกบ้าง ฯลฯ พอไม่ให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย

หนังสือพิมพ์ที่อุบัติขึ้นมามีอยู่ ๓ ฉบับ เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ๒ ฉบับ คือ (๑) ดุสิตสมัย (๒) ดุสิตเรกอร์ดเดอร์ หรือรีคอร์ดเดอร์ หรือดุสิตสักชี (เพราะเปลี่ยนชื่อหลายหน) ฉบับที่ ๓ เป็นหนังสือพิมพ์ออกรายสัปดาห์ ชื่อว่าดุสิตสมิต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นหลักอยู่เบื้องหลัง เหตุที่จะทรงออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตขึ้นมานั้น ก็เพราะหนังสือพิมพ์รายวันทั้งสองฉบับนั้นเป็นต้นเหตุ คือ

แต่ฉบับที่เขี้ยวหาว่าอันเป็นสาระอะไรลงไม่ได้ ต่างก็หันเหไปเขียนโจมตีเรื่องส่วนตัวของพวกเขาเอง ถึงตอนนั้นคนอ่านก็พลอยสนุกและชอบใจ เพราะฟังเรื่องแปลกๆ ดี ส่วนองค์สมเด็จพระปรมจารย์นั้นไม่พอพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ได้พยายามสอนด้วยพระองค์เองว่า คนที่เขียนเรื่องอันไม่ก่อประโยชน์ต่อสาธารณะมาลงในหนังสือพิมพ์เช่นนั้น เป็นวิธีที่เลวมาก และเป็นวิธีการของนักหนังสือพิมพ์ชาวตะวันตกเขาทำกันเมื่อเป็นเวลานานมาตั้งแต่ ๑๐๐ ปีแล้ว และเป็นการเลวร้ายเสียกว่าบัตรสนเท่ห์ เพราะบัตรสนเท่ห์รู้กันเฉพาะแต่ตัวผู้รับ คนอื่นไม่พลอยรู้ไปด้วย จึงทรงแนะนำให้นักหนังสือพิมพ์หันเหไปทางแปลบทความบ้าง เรื่องน่ารู้บ้าง แต่พอนานวันเข้าไม่รู้จะหาอะไรมาเขียนก็หันมาเล่นงานกันอีกเช่นเคย คราวนั้นเล่นเกล้าๆ ก็เลยออกหนังสือพิมพ์สุดสัปดาห์ขึ้นมาบ้าง พอฉบับแรกก็ลงภาพโจมตีเป็นรูปล้อแถมหยอก ตามลายพระราชหัตถ์ทรงวาดเอง ดังที่นำมาลงไว้

ภาพเขียนลายพระราชหัตถ์

พอฉบับที่สอง ก็ทรงเขียนเป็นบทความสั่งสอนในการสนทนาของมนุษย์ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์เปรียบเปรยให้เข้าใจ

“แสดงตำนานการโต้ตอบ

๑. ในปฐมกาลแห่งโลก

วานร ๒ ตัว น้อยุ่บนยอดไม้ตัวละต้น สนทนาโต้ตอบกัน ดังต่อไปนี้:-

ลิงขาว	จิก ๆ จิก ๆ	ครอก	อดครอก	เจยก
ลิงดำ	เจยก	ครอก ๆ	จิก ๆ	อดครอก

สิ่งขาว ครรอก ๆ จิก ๆ จิก ๆ เขยยก อดครรอก

สิ่งตำ อดครอก เจยก ครอกๆ จิกๆ จิก

ฝ่ายผู้วานรนั้นหนวกรูเหลือมจะทนทาน จึงตรุมพร้อมกัน ไล่ขบกัดทั้งลิงขาวและลิงดำ และไล่ตะเพิดไป

๒. ในสมัยเมื่อนุชย์แยกจากถึงใหม่ ๆ

ไอ้ขาวกับไอ้ดำไปล่าเนื้อในป่าเดียวกัน ต่างคนต่างมุ่งจะเอากางตัวเดียวกัน จึงทุ่มเถียงกันดังต่อไปนี้:-

ขาว **แเอ้** **แอ้ออ้อออ้อะโอะระ** **ฮือ ๆ ฮึ ๆ**

คำ ไห้ แอ้อ้อ้อ้อแอ้ ฮึ่ๆฮึ่ๆ

ชาว (ตะโกน) อะแอ้ อะแอ้ ง่า ๆ ง่า ๆ

ต่างคนต่างเอาขวานเข้าจามกัน กวางก็วิ่งหนีไปจับ ฉะนั้นพอกลับบ้านเลยถูกแม่ขนาบ

๓. ในปฐมวัยของมนุษย์

หนูจ้อยกับหนูจืดเล่นอยู่ด้วยกัน ถึงขนมคนละก้อน

หนูจอย หนมของหนูเกือบหมดแล้ว จิตขอหนมให้หนมั่งสิ

หนูจิด หนมของหนูก็เกือบหมดแล้ว จ้อยขอหนมให้หนูนั่งสิ

หนูจ้อย ดุซ กุมเหงน แง

หนูจิด ก็อยากคุมเหงก่อนไมเล่า แง

๔. ในระหว่างเด็กถูกศิษย์วัด

เด็กเล็กกับเด็กน้อย เล่นทรายกองกันอยู่ในสนามวัด

เด็กเล็ก คราวนี้ก็จะ

เด็กน้อย ทักทายหากละ

เด็กเล็ก ให้อินเล่นโกงนี้วะ

๔๕๑ เด็กน้อย มิ่งนะสีโกง

เด็กเล็ก มึงแหละโง่ราวกับทำ
เด็กน้อย มึงนะสิทำ
เดยวางมวยกัน อาจารย์จับเข่าขึ้นทั้งคู่

๕. ในระหว่างหญิงแม่ปะແກ

นางเขี้ยวกับนางแดงมีเหตุขัดใจกันโตกกันดังนี้
นางเขี้ยว อ้อปรี๊ อีระยำ อีดอกกระตือ
นางแดง อีดอกทอง อี.....อี.....

ถึงตอนนั้นตำรวจนครบาลเลยฉวยไปทั้งคู่

เมื่อข้าพเจ้าได้แต่งมาถึงเพียงนี้ ก็เห็นว่าเพียงพอแก่การแสดงตำนานได้ตอบนั้นแล้ว
และท่านผู้ใดปรารถนาจะทราบที่สุดแห่งตำนานนี้เป็นอย่างไร ก็เชิญอ่านเอาเองในหนังสือ
พิมพ์รายวันของดุสิตธานี คงจะได้เห็นแจ้งเป็นแน่”

เมื่อองค์สันเกล้าฯ ได้ทรงเขียนวิธีการได้ตอบออกมาให้เห็นอย่างแจ่มชัดเช่นนี้ ก็เหมือน
ได้ทรงสรุปที่บอกแนวทางให้หนังสือพิมพ์ทั้งหลาย ได้เข้าใจการเขียนหนังสือพิมพ์ว่าสิ่งที่ได้
ทำไปนั้นผิด หนังสือพิมพ์เหล่านั้นจึงเลิกเขียนบทความโต้ตอบกันทันที นับว่าเป็นพระมหา
กรุณาที่ทรงสอนแก่คนทั้งหลายอยู่ตลอดไปไม่ว่าจะเป็นมหาดเล็กเด็กชาหรือพระราชาราชบุตร ตลอด
จนบรรดานักเขียนทั่วไป

ผลพลอยได้จากการทรงเขียนหนังสือพิมพ์ส่วนพระองค์ให้เป็นส่วนหนึ่งของวงการภายใน
พระบรมราชโบายอีกทางหนึ่งที่ได้รับผลเป็นอย่างดี เพราะบทความต่าง ๆ ที่ทรงไว้ในหนังสือ
พิมพ์ดุสิตสมิต ไม่เคยปรากฏว่า มีหนังสือพิมพ์ภายนอกฉบับใดถือโอกาสเข้าไปโต้ตอบด้วย
ประการต่างๆ ดังเช่นที่เคยทรงเขียนข้อความลงในหนังสือพิมพ์ภายนอก เพราะนักเขียนทั้งหลาย
ถือว่าเป็นการเขียนเรื่องราวตามพระราชนิยมสำหรับเมืองดุสิตธานี ไม่ใช่อยู่ในเวทีของวงการ
หนังสือพิมพ์โดยทั่วไป วิธีการที่เขียนลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเป็นการออกความคิดเห็นบ้าง
เป็นการประท้วงบ้าง หยอกแกล้มหยิกบ้าง ตีเล็ดดิน้อยบ้าง ได้เป็นการตักเตือนหรือแก้ไขหรือ
บอกใบ้ให้เขาเหล่านั้นทราบเอาเอง ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย แม้กระทั่งจะเป็น
พระประยูรญาติผู้ใหญ่ ตลอดจนพ่อค้าประชาชนไม่จำกัดหมู่ใดคณะใดได้รับอารยธรรมอันดีงาม
ไปในตัว โดยที่ท่านทั้งหลายเหล่านั้นมิต้องได้รับความกระทบกระเทือนหรืออับอายขายหน้าแต่
ประการใด เพราะมิได้เจอะเจอออกนามผู้ที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไปตรงๆ ทั้งถือว่าเรื่องที่ทรงเขียน
ลงไปนั้นก็ไม่ปรากฏชัดว่าเป็นผู้ใดเขียน แต่เป็นที่รู้กันว่าเรื่องที่พิมพ์ออกมาในหนังสือดุสิตสมิต
นั้นถือว่าเป็นเรื่องที่พระองค์ทรงสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

ผู้เขียนใคร่จะขอกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ข้าราชการในยุคนี้จะมีการทุจริตกันเป็นส่วนน้อยที่สุด โดยมากเต็มไปด้วยการระมัดระวังตัว และมีความซื่อสัตย์สุจริต รักความมีเกียรติเป็นใหญ่ ตั้งใจประพฤติตนให้เป็นคนดี ในวงสังคมทั่วไปคอยสดับรับฟังข้อเขียนเล็กๆ น้อยๆ ที่ออกมาจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ไม่ทำอะไรที่เหลวแหลกออกมาให้ประจักษ์ เพราะกลัวหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตเก็บเอาไปวิพากษ์วิจารณ์ ความจริงในเวลานั้นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์นั้นลำบากกว่าสมัยนี้มาก เพราะยังไม่มีวิทยุ ไม่มีโทรทัศน์เป็นอุปกรณ์ช่วยเหลือ จึงน่าสรรเสริญว่า พระองค์ทรงพระอุตสาหะหาทางออกต่างๆ เช่นการแสดงละครเป็นเครื่องสอนบ้าง เขียนบทความหนังสือพิมพ์ภายนอกบ้าง และที่ได้ผลมากที่สุดก็ทรงใช้หนังสือดุสิตสมิตของเมืองดุสิตธานีเป็นเวทีช่วยเหลือให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระองค์ได้มาก

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต เป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกเป็นรายสัปดาห์จากสำนักงาน ท่านรวม ณ กรุงเทพฯ และแถลงออกมาว่า ไม่มีใครเป็นบรรณาธิการ ร่วมมือกันทำและทราบกันในวง ภายใกว่า ผู้ที่ร่วมบริหารงาน มีนายปณัฏ์ ไกรฤกษ์ ซึ่งเวลานั้น เป็นนายกวอด หุ้มแพร ภายหลังได้เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นนายจำเริญวอด นอกนั้นมียนายรองสุจินดา (เนื่อง สาคกริก) เวลานั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมหาเทพกษัตรสมุห ม.จ. คุณภากร และ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ฯลฯ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีพระราชนิพนธ์ของล้นเกล้าฯ เป็นแกนสำคัญ และออกติดต่อกันอยู่ตลอดไป ถึงแม้ว่าจะเสด็จไปประทับในที่แห่งอื่น นอกเขตดุสิตธานีผดักันกับหนังสือพิมพ์รายวันอีก ๒ ฉบับ จะออกจำหน่ายเฉพาะเวลาที่เสด็จประทับในเมืองดุสิตธานีเท่านั้น หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ขายราคาเล่มละ ๑ บาท (หนึ่งบาท) เมื่อรวบรวมรายได้ในการจำหน่ายขึ้นมาแล้ว ก็นำไปบำรุงราชนาวั้ทั้งหมด

วัตถุประสงค์ที่ออกหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้แถลงไว้หลังใบปกทุกฉบับเป็นคำกลอนว่า

๑ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต	บ่มีคิดกะดีทราวม
ตั้งจิตจะนำความ	สุจะให้อุดดีสหาย
๑ ถึงลื้อก็ลื้อเพียง	กละเยี่ยงวิธีสหาย
บ่มีจะมุงร้าย	บ่มีมุงประจานใคร
๑ ไกรออกจะพลาดท่า	ก็จะลื้อจะเลียนให้
ไกรดีวิเศษไซ้	ก็จะชมประสมดี
๑ ชมเราก็อ่แพงคิว	ผิวะฉิวก็ชอรรู้
แม่แม่ดมกินด	ก็จะเชิญ ณ กลองสถาน ฯ

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตได้นำเรื่องสาระประโยชน์มามอบให้คนไทย ได้รับความรู้ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก มีทั้งเรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องตลกขบขัน สุภาษิตเป็นบทกวีนิพนธ์ การล้อเลียนหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต และดุสิตรีกอร์ดเดอร์ เสมือนเป็นครูผู้รู้ทางอยู่ตลอดเวลา นอกจากนั้นก็มีเรื่องยาวและภาพลายเส้นที่ทรงวาดเป็นที่สนใจแก่คนทั้งหลาย หนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีวงกว้างขวางในการเขียนบทความที่ดี เรื่องราวที่ดี ไม่เฉพาะแต่เมืองดุสิตธานี ทำให้ข้าราชการทั่ว ๆ ไป เข็ดขยาดไม่กล้าประพฤติปฏิบัติไปในทางไม่ถูกไม่ควรเป็นประโยชน์แก่การปกครองประเทศชาติ เป็นอย่างมาก

ภาพฝีพระหัตถ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงวาดรูปบุคคลต่าง ๆ อันเป็นฝีพระหัตถ์ ส่วนพระองค์ไว้เป็นจำนวนมากด้วยกัน ส่วนใหญ่นำลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต อันเป็นวารสารของเมืองดุสิตธานี ได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ถึงภาพที่ทรงวาดเป็นลายเส้นเหล่านั้น ทรงเริ่มการเขียนภาพลายเส้นเป็นครั้งแรกลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตที่ออกมาเป็นฉบับแรก ที่ทรงเขียนรูปขึ้นมา ทรงทำติดต่อกันเป็นเวลาหลายปี ทรงทั้งเป็นปริศนาไว้ให้คนรุ่นหลังคิดกันต่าง ๆ นานา ไม่มีใครเคยกล่าวไว้ในที่แห่งใดเลย จึงเห็นสมควรที่จะทำลงไว้ให้เป็นอนุสรณ์ของพระองค์ด้วย

ภาพที่ได้นำมาลงไว้ในที่นี้ จะเห็นว่าล้วนแต่เป็นบุคคลสำคัญในรัชสมัยของพระองค์ทุกคน จึงควรจะได้สังเกตว่า พระองค์ทรงมีแนวปกครองที่ลึกลับมาก ถ้าพระองค์ยังทรงมีพระชนม์ยืนนานต่อมาอีก ก็คงจะมีภาพฝีพระหัตถ์ของข้าราชการสำคัญ ๆ อีกหลายท่าน ย่อมเป็นของธรรมดาที่ผู้ใดผู้หนึ่งได้รับเกียรติที่พระเจ้าแผ่นดินทรงวาดรูปของตนขึ้นนั้น จะต้องมีความรู้สึกปลาบปลื้มในพระมหากรุณาธิคุณอย่างสุดซึ้งอันจะลืมเสียมิได้ ทั้งยังจะเป็นเกียรติประวัติสืบต่อกันไปจนกระทั่งถึงลูกหลานเหลนของตน เป็นเสมอเหมือนกับได้รับการปูนบำเหน็จรางวัลแห่งความชอบที่มีค่ายิ่งกว่าที่จะพระราชทานลาภยศอื่นใด เพราะน้อยคนนักที่จะมีโอกาสได้รับพระมหากรุณาให้ถึงเช่นนี้ จึงนับเป็นพระราชประเพณีที่พิเศษในเฉพาะรัชกาลของพระองค์

ภาพฝีพระหัตถ์เหล่านี้ ท่านที่สนใจคงพากันพิศวงว่า พระองค์ทรงวาดรูปเป็นหรือเปล่า? เพราะดู ๆ ก็เหมือนทรงขีดเขียนขึ้นมาใหม่ ๆ ลายเส้นที่ทรงวาดไว้ไม่เรียบร้อยอย่างช่างเขียนทั้งหลาย แต่ถ้าจะพิจารณาดูให้ละเอียด จะเกิดความรู้สึกว่า ช่างละม้ายคล้ายคลึงกับภาพของคนเหล่านั้นเสียจริง ๆ มีหลายท่านที่ออกปากเช่นเดียวกันนี้ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าพระองค์ทรงวาดได้ดีพอใช้ เพราะการที่เขียนภาพลายเส้นให้เป็นหน้าขงคนใดคนหนึ่งนั้น บางคนที่เป็นช่างเขียน ได้พยายามลอกแบบตัวอย่างมาจากรูปถ่ายแท้ ๆ ก็ยังทำไม่ค่อยจะสำเร็จกันบ่อย ๆ ผู้เขียนได้เคยฟังพระกระแสรับสั่งว่า พระองค์ไม่โปรดการเป็นช่างเขียน จึงเขียนรูปวิจิตรศิลป์ไม่ได้ แต่ทรงวาดเส้นออกมานี้ เพราะได้เคยรับการศึกษาเมื่อออกไปเรียนวิชาทหารที่ประเทศอังกฤษ ครูผู้สอนให้หลักถึงการเขียนลักษณะของคนว่าส่วนสำคัญต่าง ๆ ที่จะบ่งให้รู้ว่าเป็นคน ๆ นั้นหรือคน ๆ นี้ ได้มีอะไรบ้าง เพื่อใช้ในการศึกษา เพราะในบางโอกาส เราไม่สามารถจะหารูปถ่ายของคนที่เราต้องการในทางทหารมารายงานผู้บังคับบัญชาได้ เราจึงใช้การทรงจำโดยวาดภาพขึ้นมาให้เกิดประโยชน์ในทางปฏิบัติ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงทรงนำเอามาใช้ดู ก็รู้สึกว่าย่างทำได้ดีเป็นที่สนใจของคนอื่นไม่น้อยเลย

ท่านนคราภิบาลผู้มีสุกะลักษณะ

พ.ศ. ๒๔๖๑

คำอธิบายภาพ ในระบอบประชาธิปไตยของเมืองดุสิตธานีนั้น พระยานิรุทธเทวาผู้ปรากฏในภาพกำลังเป็นนคราภิบาลของเมืองนี้ ได้มีการแข่งขันบิลเลียดชิงถ้วยของนคราภิบาลที่โฮเต็ลเมโทรโพล คือโฮเต็ลของเมืองดุสิตธานีซึ่งแยกอาคารออกมาสร้างเพื่อบริการแก่ชาวนาครของเมืองนี้

ความมุ่งหมายของภาพนี้ แสดงว่าพระยานิรุทธเทวาเป็นนายเลื้อป้าราชองครักษ์อยู่ในในสังกัดกรมม้าหลวงรักษาพระองค์ แต่งกายเครื่องเต็มยศ ใส่หมวกทรงโล่ขาว (ตามที่ชาวบ้านเรียกกัน) ที่ข้อมือเสื้อมีขนาบกองเอกเป็นรูปยันตร์ ใช้เสื้อสักหลาดสีน้ำเงินหม่นอย่างทหารม้า

ลักษณะของภาพหน้าคนจะแสดงลักษณะเค้าหน้าของเจ้าคุณอนิรุทธเทวา (ม.ล. พัน พังบุญ) ได้เหมือนกัน

เจ้าคุณสมุโพนายะกาธิบดี
(พระยาประสิทธิ์ศุภการ)

พ.ศ. ๒๔๖๑

คำอธิบายภาพ รูปนี้ได้แก่เจ้าพระยารามราฆพ เมื่อยังเป็นพระยาประสิทธิ์ศุภการ (ม.ล. เพ็ญ ฝ่งบุญ) ใส่หมวกเต็มยศเสื้อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ ส่วนเสื้อเป็นยศทหารบกครั้งหนึ่ง และทหารเรืออีกครั้งหนึ่ง แต่นุ่งกางเกงเต็มยศสมหาดเล็กขาหนึ่ง และกระทรวงวังอีกขาหนึ่ง ลักษณะของเครื่องหน้ามองเห็นเกล้าเจ้าพระยารามราฆพได้ชัดเจน

พ.ศ. ๒๔๖๑

มหาเสวกนายก

(เจ้าพระยาธรรมราชาธิราช)

คำอธิบายภาพ ได้แก่เจ้าพระยาธรรมราชาธิราช (ม.ร.ว. บัณฑิต มาลากุล) เป็นเสนาบดีกระทรวงวัง ในภาพใส่หมวกทหารรักษาวัง เสื้อที่ใส่ด้านขวาเป็นเครื่องยศมหาเสวกเอก แต่ด้านซ้ายมีลวดลายเหมือนข้าว (เพราะเจ้าพระยาธรรมราชาเป็นเกียกกายเสื้อป่า ซึ่งเป็นผู้จัดเสวยสำหรับเลี้ยงเสื้อป่าในเวลาขอมรบ) ที่เอวคาดรัดประคดของพระตำราจหลวง ที่เท้าเป็นเท้าช้าง เพราะควบคุมช้างของหลวง

รูปหน้าและหมวดเหมือนของเจ้าพระยาธรรมราชา

“สุขะศึกษาศิการธรรม” (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี)

พ.ศ. ๒๔๖๑

คำอธิบายภาพ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้เสด็จครู
อาจารย์ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หมวกที่ถือแสดงเครื่องแต่งกาย (เต็มยศ) ของข้าราชการ
พลเรือน กระทรวงธรรมการ ซึ่งท่านดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดี

ลักษณะเค้าหน้า เหมือนมาก ท่านมีใบหน้าที่กลมกว้าง ไร้นวดงาม หวีผมแสกกลาง

มหาปริณายก
(เจ้าพระยาขมราช)

พ.ศ. ๒๔๖๑

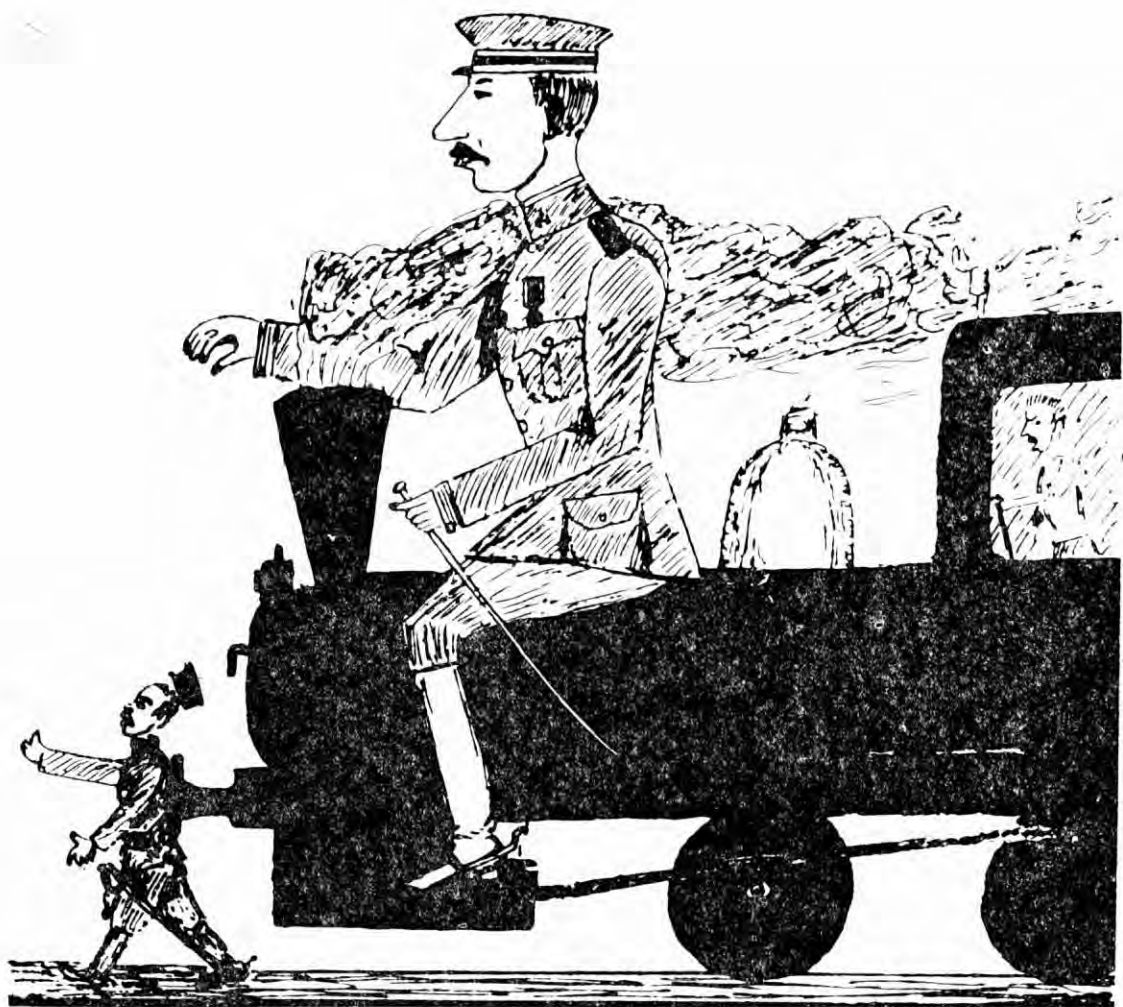
คำอธิบายภาพ เจ้าพระยาขมราช (ปั้น สุขุม) มีพัดยศ เพราะท่านอุปสมบทจนได้เป็น
เปรียญ และเป็นพระยาแรกนาขวัญ ได้เสด็จข้าราชการพลเรือน ชั้นมหาอำมาตย์นายก
ลักษณะเกล้า หน้า สี่ระยะด้าน ใส่แว่นตา ไว้หนวด หนามี่เกล้ามาก

กมนาม
(เจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์)

พ.ศ. ๒๔๖๒

คำอธิบายภาพ เจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์ (ม.ร.ว. กลาง สนิทวงศ์) เป็นเสนาบดี
กระทรวงคมนาคม มีกรมไปรษณีย์โทรเลขเป็นกรมขึ้น ซึ่งแลเห็นเสาโทรเลขอยู่ซ้ายมือ ขอด
เสามันกึ่งเกาะ เพราะพระยาสุรินทรราชา ท่านชื่อนกยูง เวลานั้นยังเป็นพระยาจิรการประ-
สิทธิ์เป็นอธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข ทั้งยังมีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
(พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ) ทรงเป็นอธิบดีกรมรถไฟ จึงมีควันออกจากปล่องรถไฟเป็นฉัตร
ภาพนี้มีเค้าเหมือนตัวจริง

ร.ฟ.ถ.

พ.ศ. ๒๔๖๒

(กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน)

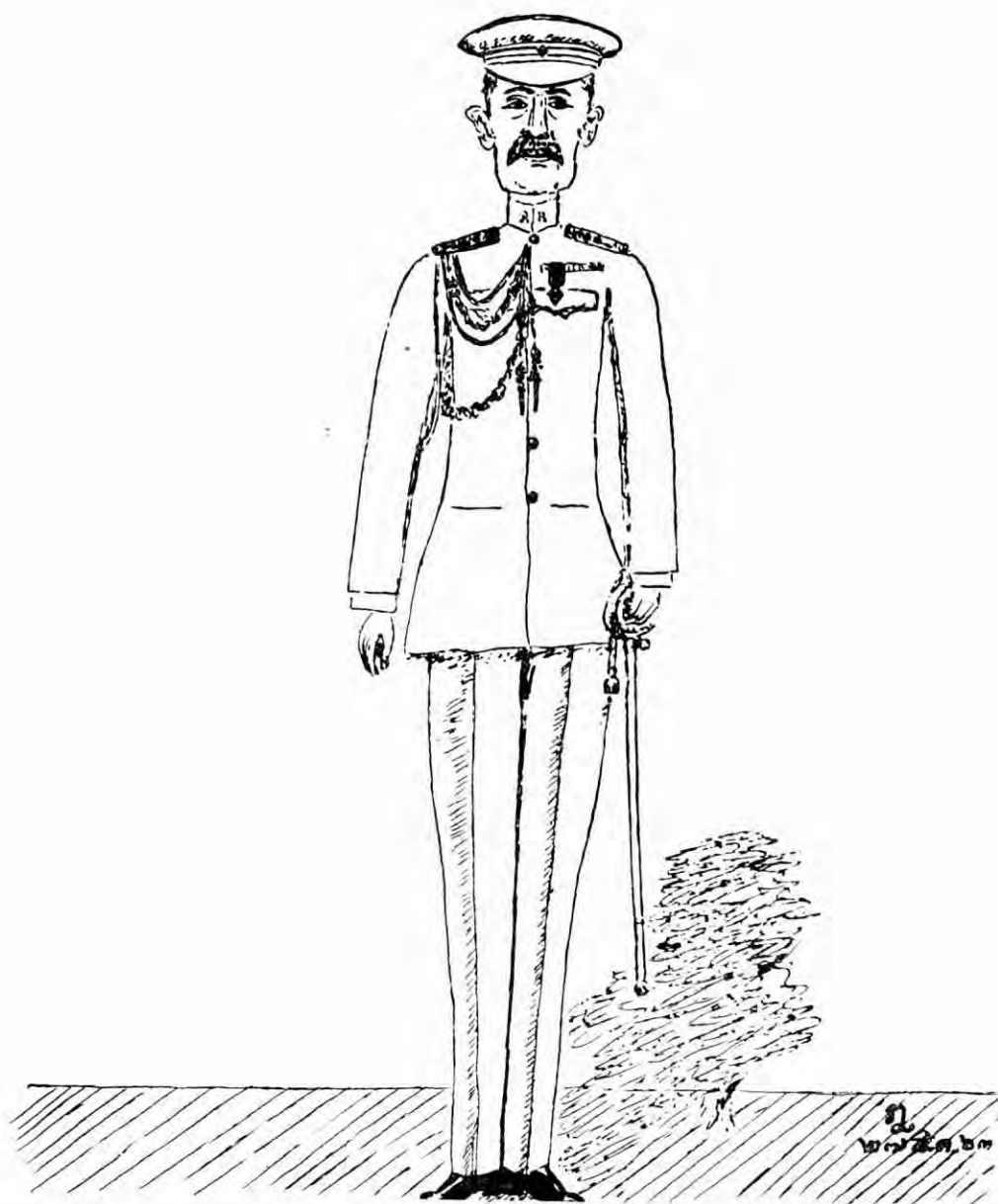
ถ้าอธิบายภาพ พระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ต่อมาได้เลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมพระ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้ทรงทำ ความเจริญให้กิจการรถไฟเป็นอย่างมาก ตลอดถึงกิจการไปรษณีย์โทรเลข เมื่อสิ้นรัชกาลของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว พระองค์ก็สร้างความเจริญในวงการวิทยุกระจาย เสียงขึ้นมาอีก นับว่าเป็นเจ้านายที่ทรงทำประโยชน์ให้แก่ประเทศไทยไว้มากพระองค์หนึ่ง ใน ภาพรถไฟกำลังดันหลังนายทหารช่างของไทยให้ก้าวหน้า

ภาพวาดนี้มีส่วนที่คล้ายคลึงมาก

เจ้าคุณกรุง
(พระยาโบราณราชธานินทร์)

คำอธิบายภาพ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร. เดชคุปต์) แต่งกายด้วยเครื่องสนาม นายกองใหญ่เสื้อเป้า เห็นภาพโบราณสถานที่ปรักหักพังในภาพ เนื่องจากกรุงเก่าเป็นโบราณราชธานีที่สำคัญ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโบราณราชธานินทร์จากตำแหน่งสมุหเทศาภิบาล ขึ้นเป็นตำแหน่งอุปราชมณฑลกรุงเก่า เมื่อวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบวาระบอบปกครองในสมัยนั้นเกื้อหนุนเกียรติให้สูงขึ้น อีกแห่งหนึ่งคืออุปราชบักย์ได้ซึ่งพระราชทานให้กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ปกครอง ได้รวมมณฑลหลายมณฑลเข้ารวมกันไว้ด้วย ถิ่นนครศรีธรรมราช ปัตตานี และสุราษฎร์ธานีเข้าด้วยกัน

เดโช
(พระยาสิทธิราชเดโชชัย)

คำอธิบายภาพ นายพลโท พระยาสิทธิราชเดโชชัย (แย้ม ณ นคร) ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชาอนุชิต
ลักษณะที่ทรงเขียนออกมาได้แก่หน้าถูกต้อง รูปร่างของท่านเป็นคนผอมสูง

หนังสือพิมพ์ดุสิตสักขี

หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เป็นหนังสือพิมพ์รายวัน ออกจำหน่ายเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ได้มีการเปลี่ยนชื่ออยู่หลายครั้ง ที่แรกออกใช้ชื่อว่า หนังสือพิมพ์ดุสิตเรคคอร์ดเดอร์ ต่อมาเป็นเรคคอร์ดเดอร์ แล้วภายหลังได้เพิ่มชื่อเป็นไทยว่า ดุสิตสักขี เท่าที่ทราบมีบรรณาธิการคนแรก เป็นคุณจ่านางราชกิจ (เกื้อ สาลักษ์) แล้วต่อมาเป็น นายรองพลพาห์ (แลถัม กฤษณามระ) ภายหลังได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระประสิทธิ์บรรณการ โดยย้ายออกจากมหาดเล็กกองตั้งเครื่อง ไปเป็นหัวหน้าแผนกคลัง กองกลาง กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ผู้เขียนซึ่งเวลานั้นก็เป็นคณะบรรณาธิการอยู่กับหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย มีความรู้สึกในความรับผิดชอบของการออกหนังสือพิมพ์รายวันของเมืองดุสิตธานีว่ามีความลำบากยากเย็นขนาดไหน เพราะเหตุที่ตั้งอยู่ในเมืองสมมติเล็กๆ เท่านั้น แม้หน้ากระดาษจะเล็กไปตามขนาดของเมือง แต่จะหาข่าวอะไรมาเขียนได้ยากเต็มที เป็นเมืองที่ไม่อุดมสมบูรณ์ข่าวเหมือนหนังสือพิมพ์ต่างธานี คืออย่างที่เขาเขยนกันในบ้านเมืองจริง ๆ มีข่าวที่จะเก็บมาเขียนมากมาย จึงนับว่าตกอยู่ในห้วงอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นจึงมีการล่อกันแย่งกันบ้าง แต่ก็มีได้โทษเกื่องกันเป็นส่วนตัว การหาคนเข้าร่วมคณะก็ยาก ทุกคนเกรงกลัวพระบารมีของล้นเกล้า ๆ เกรงว่าจะทำอะไรที่ผิดพลาด ก็จะถูกอบรมสั่งสอนโดยพระมหากรุณาธิคุณอย่างศิษย์กับอาจารย์ โดยเหตุนี้จึงทำให้หนังสือพิมพ์ดุสิตสักขีออกผลุบ ๆ โผล่ ๆ และเปลี่ยนชื่อกันบ่อย ๆ ผู้เขียนอยากจะหาหนังสือฉบับนี้เอามาพิมพ์เป็นตัวอย่างไว้บ้าง เหมือนดังที่นำเรื่องราวในอดีตของหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตและดุสิตสมัย ก็หาต้นฉบับไม่ได้เลยแม้แต่แผ่นเดียว

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ได้พิมพ์ออกจำหน่ายในวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๑ เป็นหนังสือพิมพ์รายวันฉบับแรกของบ้านเล็กเมืองน้อยที่เรียกว่า “ดุสิตธานี” และได้พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพัฒนาการ ถนนราชพิตร พระโสภณอักษรกิจ ในขณะนั้นเป็นนายเล็ก สมิตศรี ผู้เป็นเจ้าของโรงพิมพ์เป็นผู้จัดการพิมพ์ให้โดยมิได้คิดมูลค่า และเงินรายได้ของหนังสือพิมพ์ก็จัดเข้าบำรุงราชนาวีสมาคมทั้งหมด หนังสือพิมพ์ฉบับนี้คิดค่าบำรุงเป็นรายเดือนๆ ละ ๓ บาทถ้วน ผู้เป็นบรรณาธิการได้แก่ นายขัน หุ้มแพร (ดี ภัทรเสวี) ภายหลังเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวัชรเสวิน แล้วเลื่อนเป็นพระพลัยฐานรักษ์ ผู้เขียนรบท้าที่เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการในขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นนายรองกวด คณะบรรณาธิการมีหลายคนคือ (๑) นายจำเรศ (เสมียน สุนทรเวช) เวลามีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาบำรุงราชบริพาร (๒) นายบำรุงราชบทมาลย์ (เปรี๊ญ กลัษณมิตร) ภายหลังได้เป็น จมื่นเทพद्रฤมาทร (๓) นายชิต หุ้มแพร (ม.ล. พงศ์อิสรานุการ) (๔) นายรองพิจารณาสรพกิจ (ชิต สิริพร) พอถึงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ นายขัน หุ้มแพร ถูกรับเลือกเป็นนคราภิบาล จึงได้ลาออกจากหน้าที่บรรณาธิการ ผู้เขียนได้ทำหน้าที่บรรณาธิการแทน และให้นายรองพิจารณาสรพกิจทำหน้าที่ผู้ช่วยบรรณาธิการ การออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยนั้น มิได้ออกติดต่อกันตลอดไปเหมือนกับหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปประทับในที่อื่น เช่น ในพระบรมมหาราชวัง หรือพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน หรือเสด็จไปประทับต่างจังหวัด เช่น พระราชวังบางปะอิน หรือไปซ้อมรบที่จังหวัดนครปฐม หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยก็ถือโอกาสหยุด นอกจากนั้นก็หยุดวันอาทิตย์และวันหยุดราชการ บังเอิญทางหอสมุดแห่งชาติค้นหาหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยมาได้ จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะคัดเรื่องราวอันแท้จริงโดยไม่ผิดพลาดมาเขียนลงในเรื่องของดุสิตธานีที่ท่านกำลังอ่านอยู่นี้ โดยละเอียดและออกจะยาวสักหน่อย

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

(มีกรรมสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ)

เพื่อบำรุงราชนาวีสมาคม จังหวัดดุสิตธานี รับผิดชอบ ๓ บาท

เดือนที่ ๘

ฉบับที่ ๓๓๘

วันพุธที่ ๓๓ สิงหาคม

พ.ศ. ๒๔๖๒

ภาพหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย แสดงให้เห็นว่ามีรูปวังและลักษณะเป็นอย่างไร

ในการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาดเล็กของพระองค์คัดเขียนหนังสือพิมพ์ขึ้นภายในเมืองดุสิตธานีเช่นนี้ ผู้เขียนขอยืนยันว่าเป็นวิถึทางประการหนึ่ง ที่จะตั้งพระราชหฤทัยจะสอนผู้คนของพระองค์ให้ได้รับการศึกษาสูงขึ้น พระองค์ทรงเป็นพระปรมาจารย์ในชั่วโมงพิเศษ วิธีการสอนของพระองค์นั้นปฏิบัติดังนี้ คือเมื่อเปิดดุสิตธานีใหม่ๆ ผู้เขียนยังเป็นมหาดเล็กรุ่นเด็กอยู่ เพิ่งเข้ารับราชการใหม่ๆ ในขณะนั้นยังเป็นนายแจ่ม สุนทรเวช ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยก็พลอยได้รับความรู้ที่พระองค์ประสิทธิ์ประสาทให้หลายสิ่งหลายอย่างไปพร้อมกัน ตลอดจนเรียนการบริหารราชการในหน้าที่ไปด้วย ณ พระราชสำนักแห่งนี้ ซึ่งเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งพระราชประเพณีอันสูงสุดของประเทศไทย ข่าวก่อนเขียนเป็นประจำก็คือ “ข่าวในพระราชสำนัก”

ข่าวในพระราชสำนัก

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยซึ่งออกในจังหวัดดุสิตธานีแห่งนี้ เป็นจังหวัดที่ขึ้นกับมณฑลดุสิตที่นับว่าอยู่ในพระราชอาณาจักร แห่งสยามประเทศ ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระประมุขของชาติ เมื่อพระองค์ท่านเสด็จมาประทับในเมืองดุสิตธานีเช่นนี้ จะเสด็จพระราชดำเนินไป ณ ที่แห่งใด ๆ ก็ตาม หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยถือว่าเป็นข่าวในพระราชสำนักโดยตรง

ในอาณาบริเวณของเมืองดุสิตธานีแห่งนี้มีสถานที่อันเป็นรมณีสถาน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกพระตำหนักขึ้นหลังหนึ่ง พระราชทานนามว่า “พระตำหนักอุดมวนาภรณ์” ในวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ มีงานขึ้นพระตำหนัก สวดมนต์ เสวย แล้วทรงเป็นพระราชพิธี ชาวนาครตกแต่งประดับประดาบ้านเรือนและธงทิวให้สวยงาม เพื่อถวายความจงรักภักดี หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยได้เขียนบทถวายพระพรเป็นคำโคลงดังนี้

โคลงวิชมลั

• ศุภวาร ณ กาบนี้	ศรีเฉลิม
พระตำหนักน้อยน่าชม	เลิศฟ้า
ตำดุสิตสมัยเสริม	พรพรา
เลอพระจอมเจ้าหล้า	ผ่านเสียม

โคลงสินธุมาลี

๑ ฐประดิษฐ์วิจิตรล้วน	บรรจง
เฉกว่าอินทร์อวยลง	สู่ให้
งามแม่นพิมานทรง	อมเรศร์
สมถึนประทับได้	สุขสราญ

โคลงจิตรลดา

๑ สมศรีบุเรศร์แล้ว	ดุสิตา
สมเกียรติชวานาคร	ถิ่น
แคว้นไศพระราชา	ประทับ
บุเรศร์นั้นจักช้	ช่องเจริญ

โคลงสี่สุภาพ

๑ พระประสงค์ทุกสิ่งล้วน	จูงสฤษฎี
เหล่าราชปัจจามิตร	ระยอบเกล้า
จำเริญจตุรพิธ	พรยิ่ง
ขอพระจอมเจดเจ้า	เลิศล้ำเลอปณย์

ข่าวในพระราชสำนัก

เมื่อวานนี้เวลาบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน จากพระตำหนัก
อุดมวนากรณ์ ไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคม ในการเสด็จออกขุนนาง ครั้นได้เวลาสมควรเสด็จ
พระราชดำเนินกลับ

(๑๓ มี.ย. ๖๒)

ข่าวในพระราชสำนัก

เมื่อวานนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกขุนนาง ณ พระที่นั่งอนันตสมาคมตาม
เคย มีข้าราชการกรมมหาดเล็ก และนายทหารเรือ ได้กราบบทวายบังคมลาอุปสมบทกันมาก
กับได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโล่หลวงสำหรับป็นยาวแก่กรมทหารบกที่ ๘
สำหรับป็นสั้นแก่กรมทหารบกที่ ๕ และรางวัลในการชิงป็นเฉพาะบุคคล ได้เวลาสมควร
เสด็จขึ้น

(๒๔ มี.ย. ๖๒)

ข่าวในพระราชสำนัก

เมื่อวัน^{ที่} ๕ เดือน^{นี้} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนัก
อุดมวนาภรณ์ไปยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในการทรงผนวชหม่อมเจ้าทั้ง ๓ พระองค์

เมื่อวาน^{นี้} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักอุดมวา
ภรณ์ไปยังพระที่นั่งอภิเชษฐดุสิต ในการทรงทำขวัญนาคหลวง ได้เวลาสมควรเสด็จพระราช
ดำเนินกลับ

(๒๗ มี.ย. ๒๕)

ข่าวในพระราชสำนัก

เมื่อวาน^{นี้} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจาก
พระที่นั่งอุดร ไปยังพระที่นั่งอนันตสมาคม (ในการเสด็จออกขุนนาง) พอสมควรแก่เวลา
เสด็จพระราชดำเนินกลับ

ในโอกาสที่มีพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการใหญ่น้อย เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตาม
สมควร

ลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยวันที่ ๗ ต.ก. ๒๕ แสดงว่าเมื่อก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม
เสร็จแล้ว ได้เคยทรงใช้พระที่นั่งองค์นี้เป็นที่เสด็จออกขุนนาง ในเวลาที่ประทับอยู่ที่พระราชวัง
ดุสิต แต่ก่อนเคยใช้พระที่นั่งอภิเชษฐดุสิตเป็นที่เสด็จออกขุนนางในเวลาแปรพระราชฐานมา
ประทับที่พระราชวังดุสิต

ข่าวในพระราชสำนัก

พระราชวังดุสิต

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เวลาเย็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จจากพระราชวังสวนดุสิต โดยกระบวนรถม้า
ทรงทอดกฐินวัดบวรนิเวศวิหาร วัดราชบูรณะ วัดพระเชตุพน เสร็จแล้วเสด็จกลับ

(ลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ๑๘ ต.ก. ๒๕)

ข่าวในพระราชสำนักข้างบนนี้ แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน
สมัยนั้นยังมีการใช้รถม้าเป็นกระบวนหลวงเสด็จไปทอดกฐินอยู่ ผู้เขียนยังจำความสง่างามของ
รถม้าติดตาอยู่จนทุกวันนี้ กระบวนรถม้าเกียติยศดังกล่าว มักจะนำออกใช้ในพระราชพิธี

สำคัญๆ เสมอมา เช่นในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ก็ใช้กระบวนรถม้าเป็นเกียรติยศ ไปต้อนรับเจ้านายต่างประเทศ จากทำราชวรดิษฐ์มายังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อตอนทหารอาสากลับมาจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ก็ใช้กระบวนรถม้ารับนายทหารจากทำราชวรดิษฐ์มายังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเหมือนกัน

เรื่องต่าง ๆ จากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยนี้ ผู้เขียนได้คัดจากต้นฉบับของจริงจากหอสมุดแห่งชาติที่ค้นได้มา นำมาลงไว้ด้วยาวเช่นนี้ เพราะเห็นว่าเป็นพยานของจริง ที่ทำให้ท่านผู้อ่านมองเห็นความเป็นไปของดุสิตธานีได้แจ่มแจ้งดี

ตัวอย่างภาคข่าวประจำวัน

ความเห็นของคนยาม

คนยามซึ่งเฝ้าที่แห่งหนึ่งอยู่ในจังหวัดดุสิต กล่าวว่า บ้าน ๆ หนึ่งในตำบลเขาหลวง เป็นบ้านอยู่ข้างจะดงาม แต่ทำไมจึงไม่ทำรั้วหรือกำแพงบ้านเลยนานมาแล้ว ทั้งพื้นไฟก็ไม่จุดเสียด้วย ดูเป็นที่น่ากลัวอันตรายอยู่บ้าง

คือ (๑) เป็นต้นเหตุให้เจ้าหน้าที่เกิดสงสัย (๒) เป็นหนทางให้ผู้ร้ายกระทำการทุจริตได้ง่าย แต่เจ้าของบ้านหาได้ระมัดระวังในข้อนี้เลย จึงเป็นทางสันนิษฐานได้ว่า (ประกอบทั้งสังเกตกิริยาอาการเจ้าบ้าน) ท่านเจ้าของบ้านเป็นผู้เคร่งครัดในทางพระพุทธศาสนาмаก ถึงกับจะตั้งพิธีเจริญทางวิปัสสนา นัยว่าอาจจะเป็นเครื่องป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้ โดยไม่ต้องมีรั้วหรือกำแพงบ้านเลย แต่ถ้าจะสันนิษฐานอีกทางหนึ่งคือ ท่านผู้นี้เป็นผู้เคยมีความรู้ในการทำเงินทองรูปพรรณ ความรู้ในทางนี้จะเฟื่องขึ้น จนถึงกับเล่นแร่แปรธาตุอย่างใดอย่างหนึ่งกระมัง จึงมิได้ทำรั้วหรือกำแพงเพื่อกันความสงสัยเจ้าหน้าที่ ตามความเห็นของคนยามทั้ง ๒ ประการนี้ ก็น่าจะมีมูลอยู่บ้าง แต่ข้อสำคัญมีอยู่ว่า ถ้าไม่จัดการสร้างรั้วหรือกำแพงและพื้นไฟไม่จุดนั้น ย่อมเป็นที่ขัดขวางแก่ความเจริญรุ่งเรืองแห่งจังหวัดมากกว่าอัน

(๔ มี.ย. ๒๒)

ทายว่าจะออกทางไหน ?

เราได้เห็นรั้วบ้านแห่งหนึ่ง ในท้องที่อำเภอเขาหลวง ดูเป็นทิวทัศน์ที่ชวนชม ภายหลังเราสืบได้ความว่า เป็นรั้วบ้านของหลวงกาจกำแพง คือรั้วบ้านของท่านที่ทำไว้นั้น หาได้ทำประตูสำหรับเข้าออกแม้แต่ทางใดทางหนึ่งไม่ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น อยากจะให้ท่านลองทายดูทีหรือว่าบรรดาท่านที่อยู่ในบ้านนั้น จะหาวิธีออกจากรั้วบ้านได้อย่างไร

(๔ เม.ย. ๒๒)

การระวัง

ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมีกิจธุระจำเป็นที่จะต้องเดินผ่านไปตามถนนวราณาศาสตร์ หน้าบ้านพระยาเทพทวารวดี^{*๑} แล้ว การจะต้องระวังตัวให้จงหนัก เพราะมีรังแตนสิงสู่อยู่ ณ ที่นั้น มันได้ต้อยแก่ผู้สัญจรไปมาตามทางเสียหลายคน แม้แต่ผู้ส่งข่าวของเราก็ได้ถูกแล้วคนหนึ่ง เป็นของนำหวาดเสียวยูบ้าง

เจ้าคุณเทพทวารวดีเองเราก็ออแนะนำเป็นของส่วนตัวว่า จงระวังให้มาก ๆ มิฉะนั้นจะเกิดลำบากขึ้น ความเสียใจจะมีแก่ชาวธานีเดียวกันตลอดจนชาวต่างธานีด้วย

(๕ เม.ย. ๒๒)

เปลี่ยนแปลงกำแพงพระราชวังใหม่

กำแพงพระราชวังดุสิตธานีทางด้านตะวันตก ได้เปลี่ยนแปลงใหม่ ก่อแต่เดิมประตูของกำแพงวังระยะออกจะถี่มากเกินไป จึงรื้อออกแล้วเติมบ่อมเข้าแทนประตูสลักกัน เพื่อให้ระยะของประตูห่างออกไปและดูงามขึ้น เจ้าหน้าที่ได้จัดทำเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(๕ เม.ย. ๒๒)

สิ่งซึ่งเห็นด้วยจักขุประสาทของคนยาม

นับจำเดิมตั้งแต่ทุ่งเลได้ละจากถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองบิดรของตนมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในดุสิตธานี อันเป็นที่วิเวกควรพึงประสงก์แก่บุคคลทั่วไปนั้น วันหนึ่งบุตร^{*๒}เมื่อคิดถึงพ่อด้วยความรักจึงได้มาเดินซุ่มซุ่มเที่ยวหาตามในเมืองก็ยังไม่พบ ความสง่าและความสวยงามตลอดจนกระทั่งความเอิกเกริก กระทำให้บุตรทุ่งเลตื่นเต้นประจุกเจ้าเงาะเข้าเมือง เดินเชื้อซ่าไปตะเอยเขื่อนกันน้ำหน้านครสาละพังลงไปในลำคลอง แต่ก็ได้ลงไปถูกระชากเอาขึ้นมาประกับโดยรวดเร็ว

เป็นที่พิสูจน์ให้เห็นได้ว่า บุตรทุ่งเลตัวนิตเดียวยังมีกำลังวังชา ตะเขื่อนอย่างแน่นหนา พังได้ ถ้าตัวทุ่งเลเองแล้วจะมีกำลังเพิ่มขึ้นอีกไม่น้อยทีเดียว

เราจึงขอตักเตือนนาครว่า จงระวังตัวให้จงหนัก แม้หากว่าทุ่งเลไม่พอใจแล้ว กงทำฤทธิพิหารีย์ให้ได้รับความลำบาก อย่างน้อย ๆ ฤทธิคงไม่เลกว่าบุตรเป็นแน่

(๗ เม.ย. ๒๒)

^{*๑} พระยาเทพทวารวดี (เจริญ สวัสดิ์-ชูโต) ในเวลานี้ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นพระยานรเทพปรีดา

^{*๒} เหตุการณ์แบบนี้หมายความว่าคุณพ่อเป็นเจ้าของบ้านในดุสิตธานีหลังหนึ่ง ถูกวิ่งตามมาเดินตะเขื่อนพังลงน้ำไป

สร้างพระที่นั่งคอนกรีต

เมื่อวานนี้เราได้กล่าวว่า ที่พระราชวังมหาจักรีราชประ พระที่นั่งทำด้วยคอนกรีต วันนี้เราได้เข้าไปดูจนทั่ว มีพระที่นั่งใหม่อีกองค์หนึ่งแบบอเมริกัน พระที่นั่งทั้งสององค์นี้ ถ้าจะเทียบดูงามไปคนละอย่าง องค์ที่สร้างด้วยคอนกรีตดูจะงามมากกว่า กับทราบว่าเป็นเจ้าคุณวิชิตชลาธาร*๑ ได้จัดสร้างเสาไฟฟ้าขึ้นทุนเกล้า ๆ ถวาย บัดนี้อยู่ตามถนนในบริเวณพระมหาราชวัง

(๒๐ พ.ค. ๒๕)

ขยายเขต

เขตอำเภอเขาหลวงได้ขยายออกไปอีก ก่อตั้งแต่หลังตึกแถวตอนทิศเหนือไปจดถนนใหญ่หน้าโฮเต็ลโมโตรโปล และได้ขุดคลองใหญ่ต่อจากแม่น้ำเดิม พลัผลาที่ประทับเสวยจะเรือใน ๒-๓ วันนี้ การที่อำเภอเขาหลวงต้องการขยายเขต เราเชื่อว่าคงเป็นเพราะในอำเภอนี้มีผู้คนหนาแน่น เกรงว่าต่อไปจะเป็นความลำบากแก่ทวยนาครจึงได้จัดการขยายเสียแต่ต้นมือ เขตที่จะขยายออกไปนี้ ถึงหากว่าจะเป็นที่ที่กว้างขวางก็จริง เราเชื่อว่าในไม่ช้าก็จะต้องเต็ม เพราะถ้าจะพูดกันตามจริงแล้ว อำเภอเขาหลวงออกจะน่าอยู่มากกว่าอำเภออื่น ๆ

(๒๐ พ.ค. ๒๕)

นาฬิกา

นาฬิกาที่ตั้งอยู่ที่แพรกกลางถนนเขตอำเภอดุสิตนั้น เราได้เห็นหยุดมาหลายวันแล้ว ครั้นเราจะไปไขเอง ก็เกรงจะทำให้เสียมากขึ้น จึงขอร้องเรียนให้เจ้าหน้าที่จัดการเสีย เพื่อได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนที่สัญจรไปมา

(๒๓ พ.ค. ๒๕)

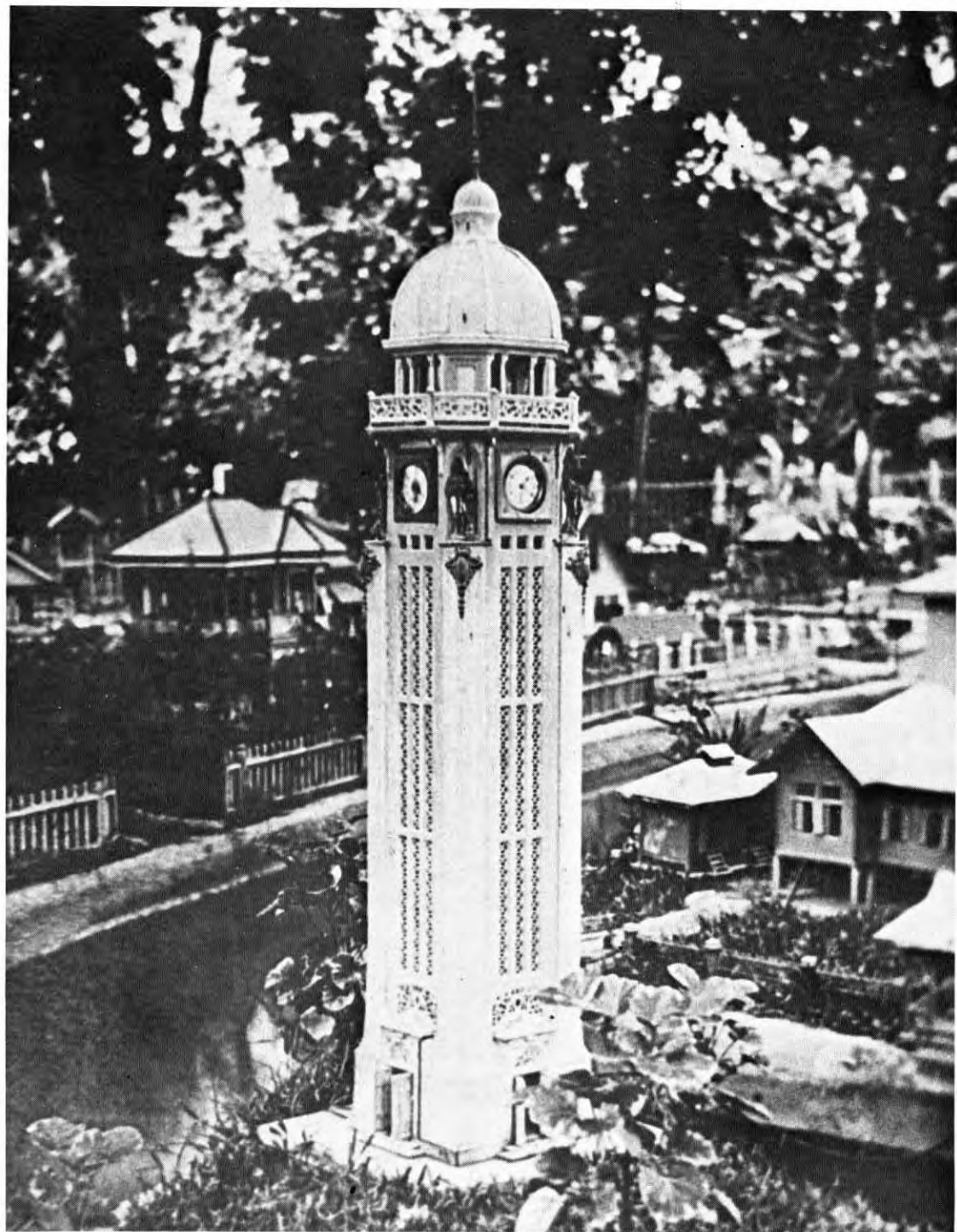
แต่งบ้านใหม่

บ้านเจ้าคุณบำเรอภักดี*๒ ในอำเภอเขาหลวง ได้ทำสนาม (ซึ่งเวลานี้หญ้ายังไม่ขึ้นเลยเป็นแต่ทำรูปไว้) ที่หน้าตึกเป็นรูปเหมือนพระจันทร์กับดาว ซึ่งอาจเป็นที่เข้าใจว่า ท่านนิยมเดือนกับดาว อันเป็นเครื่องหมายในธงชาติของเตอร์กี กระทำให้เรานึกไปว่า ท่านไปแปลงชาติเสียเมื่อไรกันหนอ ? แต่เห็นจะไม่เป็นไปได้ เพราะนานาจิตตัง แล้วแต่ใครจะชอบอย่างไร ก็ทำตามใจชอบ บางบ้านเขาก็ชอบเอาแบบฝรั่ง บางบ้านก็เอาแบบแขก บางบ้านก็เอาอย่างแขก ๆ ล ๆ นั้นบางที่ท่านจะเคยไปเห็นแบบที่ไหนมาบ้างแล้วจึงได้มาทดลองทำดู

(๔ มิ.ย. ๒๕)

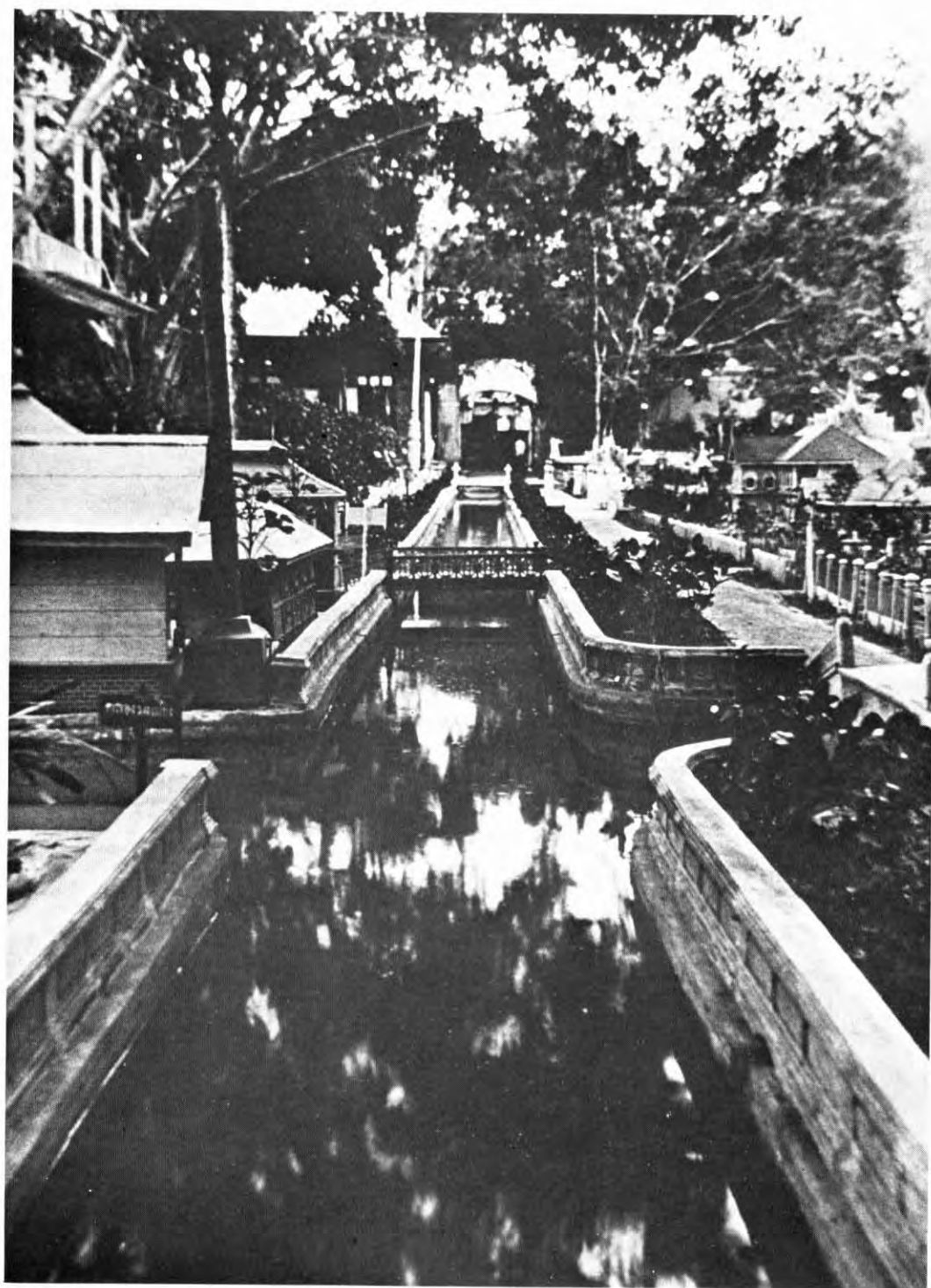
*๑ พระยาวิชิตชลาธาร (ม.ล. เวศ ฤกษ์)

*๒ เจ้าคุณบำเรอภักดี (ทองคำ สุวรรณศิริ) ภายหลังได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นพระยาสุวรรณศิริ

หอนาฬิกา

หอนาฬิกานี้ตั้งอยู่ริมน้ำตูลิต ตรงมูมวัดธรรมาริปไตย ตำบลถนน ๒๒ กรกฎาคม ไกลศาลมณฑล

คลองมิ่งเมือง

คลองนี้ใช้เป็นคลองลัด เพราะมีลำน้ำคูสัดไหลวกเวียนไปทางทิศใต้ ทั้งเป็นคลองแบ่งเขตอำเภอคูสัด ซึ่งตั้งอยู่ด้านขวามือ และอำเภอปากน้ำทางด้านซ้ายมือ ซึ่งด้านนี้มี “พระตำหนักอุดมวนาภรณ์”

ของจริงอันเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

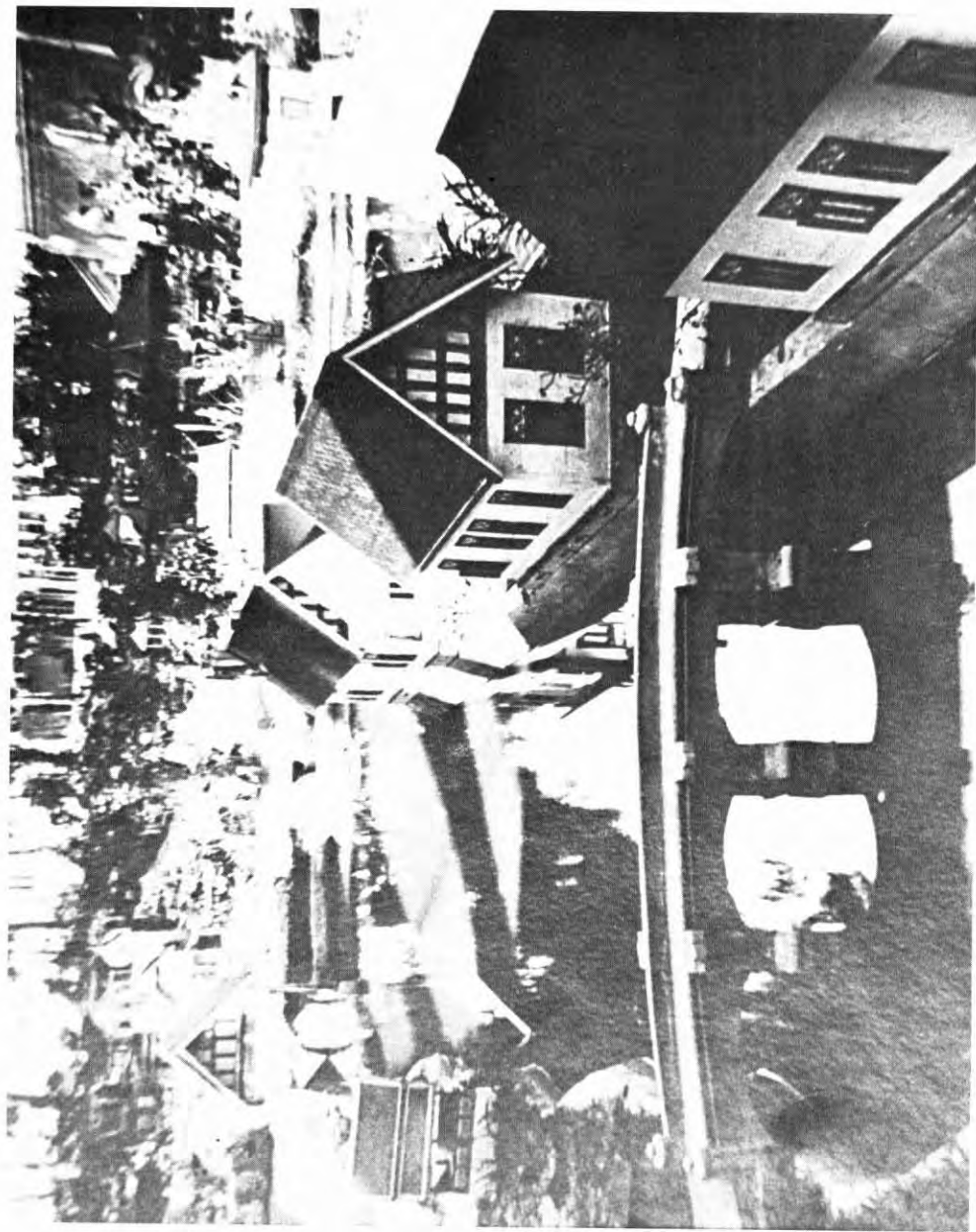
ด้านขวามือ แลเห็นยอดปราสาทในพระราชวังวชิรนครราชินี

พระราชวังอังกฤษ

เป็นพระราชวังสร้างตามแบบสถาปัตยกรรม “ทิวดอร์” ของอังกฤษสมัยพระราชินีนาถอลิซเบทที่เจ็ดเรียก
กันว่า “พระราชวังอังกฤษ” ตั้งอยู่ในอำเภอวังพระราม
มีสวนที่หน้าพิศวงในการถ่ายภาพนั้นคือ บึงเอี่ยมมีเงาสีขาวล่งจับหน้าต่างด้านขวา ที่แรกคั่นไม่พบว่าเป็พระเจ้า
มาจากอะไร เพราะไม่ใครจะมีเงาเช่นนี้ในบ้านเมืองของดุสิตธานี ไปทราบได้ตอนกลับภาพเอาหัวลง
ข้างล่าง จึงพบว่า เป็นเงาของสะพาน (ของจริง) ซึ่งใช้เดินติดต่อระหว่างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยกับ
พระที่นั่งอุดร

พระที่นั่งอุดร ขอบเขตที่ผ่านผู้คนทอดลงทำดู

สะพานเชื่อมพระราชวังอังกฤษ
 เป็นสะพานที่สวยงามแข็งแรง ใช้ข้ามจากพระราชวังอังกฤษไปที่ถนนมณเฑียรธรรม
 ตรงกับวัดสุทธาสมาวาส

โอสถยี่ใหม่

เขาเล็ก ๆ เขาหนึ่ง ซึ่งนายช่างได้ประดิษฐ์ทำขึ้น ตั้งอยู่ที่ใจกลางเกาะ มีน้ำล้อมรอบทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ของพระที่นั่งในพระราชวังมหากีร์ราชปุระ ภายในของเขาถุนน้อยอันน่ารักแห่งนี้ แลดูลึกซึ้งมีหนทางช่องเล็กช่องน้อยวกเวียนทะลุปรุโปร่งตลอดถึงกัน ส่วนเพดานถ้ำเป็นหินขodonิดขodonน้อย ยื่นย้อยลงมาราวว่าจะตกมิตกแหล่ เป็นที่น่าชมเจริญตายิ่งนักกับทั้งมีไฟฟ้าฉายแสงเขียวอ่อน ๆ ตามช่องแห่งทางวิถึ แลดูไสวสว่างในเวลาค่ำคืน เป็นที่เพลิดเพลินแห่งมหาชนที่สัญจรไปมาเว้นที่จะหยุดแวะชมเสียมิได้เลย กับทั้งเป็นเขาสวยงามที่สร้างขึ้นในจังหวัดของเรา หรืออีกนัยหนึ่งอาจพูดโอ้อวดได้ว่าเป็นเอกในประเทศสยามเท่าที่มีอยู่เดี๋ยวนี้ และนำความตระหง่านสวยงามมาสู่อำเภอนี้ มากมายเป็นอเนกอนันต์

(๒๖ มิ.ย. ๒๒)

แก้ไขประตูน้ำ

ประตูน้ำสุจริตในตำบลปากน้ำ อำเภอดุสิตในเวลานี้ เจ้าหน้าที่กำลังจัดการแก้ไขบานประตูใหม่ และได้ทำทํานบกั้นไว้ชั่วคราว จนกว่าการซ่อมแซมแก้ไขนี้จะสำเร็จ เราหวังว่าประตูน้ำที่แก้ไขใหม่นี้คงจะถาวรกว่าเก่า

(๒๖ มิ.ย. ๒๒)

ขอขอบใจ

นายสุกรี วสุวัต ได้ยกเงินค่าจ้างพิมพ์หนังสือพิมพ์ของเราเป็นจำนวนเงิน ๒๗ บาท ให้แก่นักหนังสือพิมพ์ของเรา คณะเรามีความยินดี และได้นำความขึ้นกราบเรียนท่านผู้กำกับการแล้ว จะได้นำเงินจำนวนนี้ส่งเข้าบำรุงราชนาวิสมาคม

(๒๖ มิ.ย. ๒๒)

ทางผ่านเข้าดุสิตธานี

หมูนุ่เราได้ยินทวายนครบ่นกันอยู่บ่อย ๆ ว่า การที่จะนำกุหลาบมาทำบ้านเรือนก็ลำบากด้วยการเข้าออก เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารรักษาวัง ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาประตูพระราชวัง มิได้ผ่อนผันบ้างเลย ตามข้อความเหล่านี้เองก็เห็นใจ แต่เป็นการพ้นวิสัยที่จะช่วยได้

(๖ มิ.ย. ๒๒)

ออกตัว

ตามธรรมชาติของหนังสือพิมพ์ มักจะต้องมีการแสดงออกนอกออกตัว ในยามเมื่อมีสิ่งบกพร่องและขาดแคลนลง ส่วนหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิทยังก็เหมือนกันกับหนังสือพิมพ์อื่น ๆ ไม่ได้วิเศษจนเลิศลอยฟ้า จึงจำเป็นต้องออกตัวเสียบ้าง มิฉะนั้นก็จะเป็นการอวดดีเกินไป หนังสือพิมพ์อื่น ๆ จะพากันล้มเสียหายหมด หน้าหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิทยังจะไม่พอบรรจุข่าว เพราะฉะนั้นหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิทยังจึงต้องดำเนินการเอาอย่างหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไป

การออกตัวก็เท่ากับแจ้งความของคณะหนังสือพิมพ์ เพื่อจะให้ท่านผู้อ่านเห็นอกเห็นใจในความขุ่ยยากของผู้ทำ ส่วนผู้ที่ทำก็ต้องการให้ถูกออกถูกใจท่านผู้อ่าน แต่ถ้ามีข้อขัดข้องขึ้นก็จำเป็นต้องออกตัวเสียคราวหนึ่ง

แต่เดิมหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิทยังเดินตามรอยหนังสือพิมพ์ใหญ่ เพราะยังไม่สันทัดและยังไม่มีครู ครั้นทำไป ๆ ก็รู้สึกกร่อยลงทุกที จึงได้คิดเปลี่ยนวิธีดำเนินการใหม่ ดังได้เห็นข้อขัดข้องมาแล้วดังนี้

๑) การทำหนังสือพิมพ์นั้นไม่ใช่อาชีพ เป็นการทำเล่นเพราะเห็นแก่สนุก หวังได้เงินบำรุงราชนาไว้

๒) ถ้าจะมัวไผ่ใจทางหนังสือพิมพ์ฝ่ายเดียว ก็อาจบกพร่องในหน้าที่ราชการ

๓) ใคร ๆ ก็ยอมทราบอยู่แล้วว่า ดุสิตธานีเป็นนครสมมติ ฉะนั้นจะหาข่าวให้ทำหนังสือพิมพ์ใหญ่ไม่ได้

๔) เมื่อรู้ว่ามีข่าวน้อย ถ้าจะไม่คิดหาเรื่องอื่น ๆ มาเพิ่มเติมให้เต็มหน้ากระดาษ ก็จะต้องลงประกาศแจ้งความตั้ง ๓ หน้าซ้ำ ๆ กันแทบทุกวัน

ด้วยเหตุขัดข้องดังได้พรรณนามาแล้ว จึงพยายามหาเรื่องที่เป็นประโยชน์ เรื่องขบขัน เรื่องสำหรับล้อกันเล่น ฯลฯ เพื่อมิให้หนังสือพิมพ์จืดชืดเป็นน้ำยาเย็น

เมื่อได้เปลี่ยนแปลงวิธีดำเนินการไปแล้วเช่นนี้ ขั้นตอนก็เรียบร้อยดี ครั้นต่อมาเห็นหนังสือพิมพ์ออกมาแพร่หลายมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ชาวต่างธานีรับ โดยมากชาวต่างธานี มักจะพอใจอยากทราบข่าวในดุสิตธานี แต่ข่าวในจังหวัดแท้ ๆ ก็มีน้อยดังได้กล่าวแล้วข้างต้น จึงไม่มีใครจะสมประสงค์ของท่านที่อยู่ต่างธานีนัก แต่ข้อนี้ก็ไม่ผู้จะสลักสำคัญมากนัก มีที่ล้าถ้อยอยู่อย่างหนึ่งคือ ผู้อ่านบางท่านไม่เข้าใจข้อความและถ้อยคำซึ่งล้อเลียนกันเล่น ไปเข้าใจเสียว่าเป็นเรื่องจริงทั้งหมด ดังเช่นตัวอย่างในเรื่องได้ขึ้นจากการสนทนาว่า หนังสือพิมพ์รายวันจังหวัดดุสิตก็มีถึงสองฉบับแล้วที่เป็นภาษาไทย แต่ที่เป็นภาษาต่างประเทศมิได้มีเลย เพราะ

ฉะนั้นจึงขอชี้แจงแก่บรรดาท่านที่อยู่ต่างธานีได้โปรดสังเกตถ้อยคำสำนวนให้มากสักหน่อย มิฉะนั้นจะมัวหลงเข้าใจผิดไปต่าง ๆ

อนึ่ง เกยมี่ชาวต่างธานีต้องการทราบคนที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพิมพ์ ขอนี้คณะหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยต้องขอตัวจะรับอธิบายให้ไม่ได้เพราะเกรงจะเสียกิริยา ถ้าต้องการทราบจริง ๆ ก็ต้องสืบหาโดยพละตนเอง จะหวังทราบในหนังสือพิมพ์คงไม่สมตามประสงค์

คณะหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

(๑๐ มิ.ย. ๒๒)

ดุสิตธนาคาร*

ได้ทราบว่าคุณดุสิตธนาคาร จะคิดให้ดอกเบี้ยแก่ผู้ทำเงินไปฝาก ๑๐ บาท ต่อ ๑๖ สตางค์ ใน ๑ เดือน เราหวังว่าจะมีผู้นำไปฝากมากขึ้นอีก

(๑๓ มิ.ย. ๒๒)

การชื้อขายบ้าน

กำนับท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

หนังสือพิมพ์ของท่านฉบับที่ ๘๖ ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ ของศรีสมัยว่า พระยารสทิฐีฯ บอกขายที่แล้วไม่มีใครซื้อ แล้วจะยกให้นายรองกวดนั้น ความจริงพระยารสทิฐีฯ ไม่ได้ยกให้เป็นแต่บอกขายให้นายรองกวด เพราะเห็นว่าที่บ้านของนายรองกวดเล็กอยู่

และที่ว่าภายหลังพระยาอัสวดีฯ (เล็ก โกมารภัก) บอกจะรับซื้อโดยเสียอ้วนอนไม่ได้ ความจริงพระยาอัสวดีฯ ต้องการซื้อจะขยายเขตบ้านให้กว้างขวาง

และที่ว่านายจำเรศได้ตกลงราคาไว้อย่างถูกต้องที่สุดนั้นเป็นความจริง แต่ได้ตกลงกันไว้ว่า ถ้าพระยาอัสวดีฯ จะไม่ต้องการซื้อจึงจะยอมให้ ส่วนการที่บอกขายกับพระยาอัสวดีฯ ได้ตกลงซื้อขายกันอย่างแน่นอนแล้ว ในขณะที่พนักงานเกษตรมาสสำรวจที่ดิน ก็ได้แจ้งไปว่าเป็นที่ดินที่ขายให้แก่พระยาอัสวดีฯ นับว่ามีหลักฐานพออยู่ ส่วนนายจำเรศต้องการซื้อเมื่อภายหลังก็เท่ากับขอซื้อจากพระยาอัสวดีฯ

* ในเมืองดุสิตธานีแห่งนี้ก็มีธนาคารรับฝากเงินด้วยเหมือนกัน

และในการที่ซื้อขายนั้น พระยารสทิฐ์ฯ ก็ได้คิดเอาค่าไร่เข้าพักเข้าห่อของตนเอง ได้
ส่งเข้าบำรุงราชนาวิสมาคมทั้งสิ้น ก็ถูกทำนองคลองธรรมอยู่แล้ว

นายบริสุทธิ์
(๑๓ มิ.ย. ๖๒)

เรื่องที่พักน้ำประปา

เจ้าพนักงานประปาได้สร้างที่พักน้ำขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่งในบริเวณที่ทำการประปา ระหว่าง
นี้ยังไม่แล้ว เราเชื่อว่าถ้าเรียบร้อยแล้ว จะเป็นประโยชน์แก่ทวยนาครชนอีกเป็นอันมาก
(๑๔ มิ.ย. ๖๒)

สร้างพระที่นั่งใหม่

ในพระราชวังวชิรนคราชนเวศน์ได้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่ ตามที่เราเคยกล่าวแล้วนั้น
วันนี้เราเข้าไปตรวจดู เห็นว่าสร้างอย่างวิจิตรงดงามคล้ายๆ หอพระพุทธรัดนสถาน
(๑๔ มิ.ย. ๖๒)

ลำธารพิบูล

ลำธารพิบูลเก่าเจ้าหน้าที่ได้ถมเสียแล้ว และขุดใหม่ขึ้นแทน การที่ได้ทำขึ้นใหม่นี้เรียบ
ร้อยดี ทำให้น้ำดูว่าเก่ามาก เพราะได้ขุดตลอดท่อประปาไปลงลำน้ำไทร
(๑๔ มิ.ย. ๖๒)

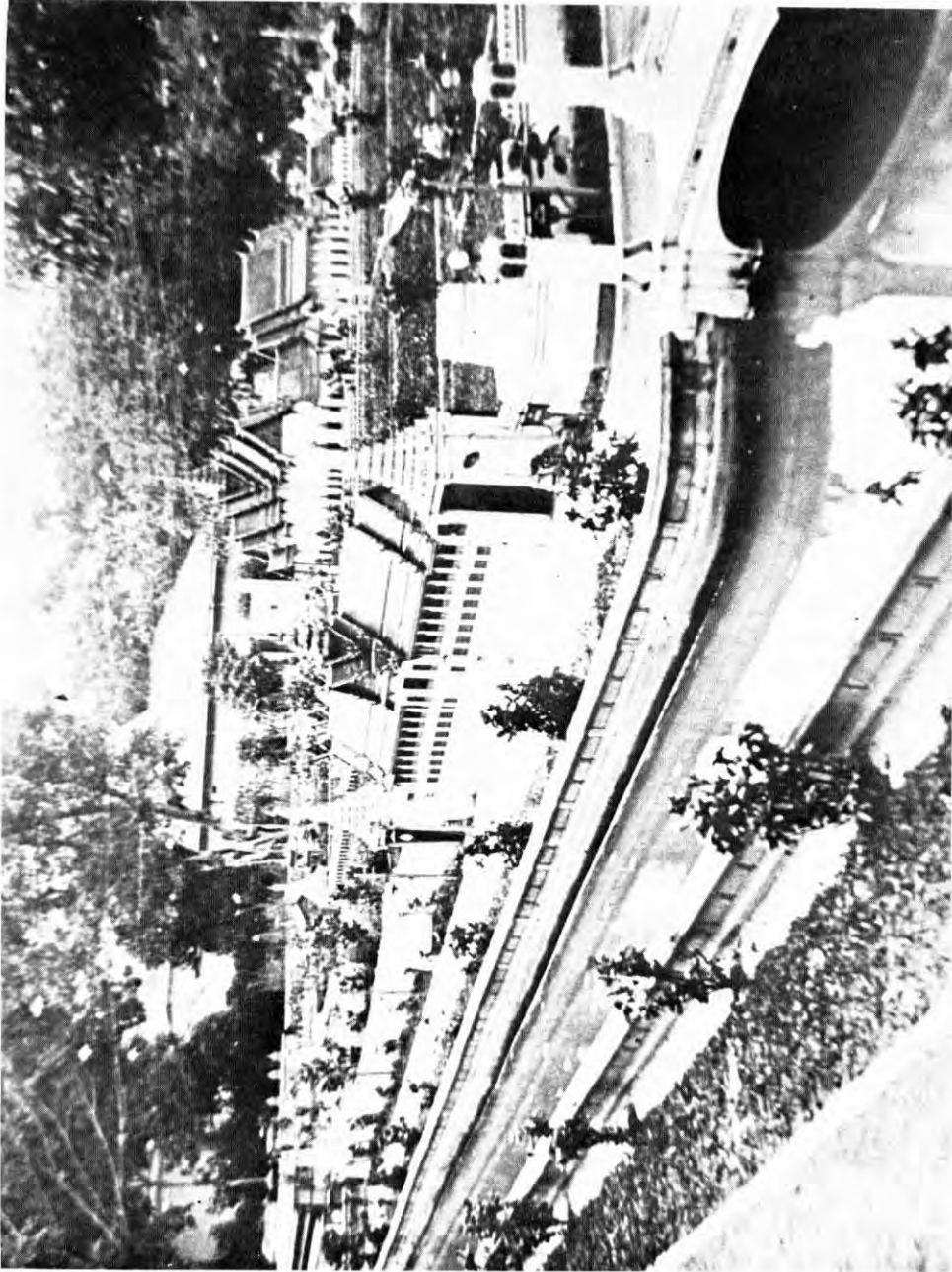
น้ำตก

น้ำตกซึ่งเกิดขึ้นใหม่ในอำเภอเขาหลวง ทางหลังเขาข้างพระราชวังมหากัรราชปุระ มีน้ำ
ตกลงมาเป็นชั้นๆ หลายชั้น ทำให้ชวนดูยิ่งกว่าน้ำตกอื่นๆ

สำนักงานดุสิตสมิต

วานนี้คุณหลวงศรีบัญชา* ได้นำตึก ๑๒ ชั้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย สำหรับใช้เป็นที่ทำการ
หนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต ตึกนี้ปรากฏว่าเป็นตึกที่ใหญ่และสูงที่สุดในจังหวัดของเรา ทำอย่างหรูหรา
น้ำดูมาก ตรงยอดมุดมด้านหน้ามีนาฬิกาบรรจุอยู่มุมละเรือน
(๘ ส.ค. ๖๒)

* หลวงศรีบัญชา (ทวน ธรรมาชีวะ)

พระวัชรินทร์ราชเนศวร์
มองจากทิศพายัพ เห็นกำแพงพระราชวัง บอมและพระทวารในระยั้งเกตุ และที่เป็นกลุ่มพระมหาปราสาท
อยู่ไกล ภาพถ่ายจากถนนราชดำเนิน อำเภอปากน้ำ

โรงละคร

โรงละครที่ชื่อว่า “กนกรรพนาฏศาลา” ซึ่งเคยตั้งอยู่ในอำเภอคูสิด ได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ไฮเต็ลเมโทรโพล อำเภอเขาหลวงแล้ว

(๔ ส.ก. ๖๒)

แจ้งความคูสิดบรรณสถาน

ร้านคูสิดบรรณสถาน ได้เปิดใหม่ ณ ที่ทำการหนังสือพิมพ์คูสิดสมัย ความประสงค์ให้เป็นห้องสมุดของหนังสือพิมพ์คูสิดสมัย แต่เวลานี้ยังมีหนังสือน้อยเล่ม จำเป็นจะต้องลงทุนก่อนเป็นการซื้อขายและให้ยืมอ่านโดยคิดค่าป่วยการเล็กน้อย พยายามจะให้หนังสือทุกชนิดตามแต่จะได้ ถ้าท่านมีความประสงค์จะซื้อแล้ว ถึงหากคูสิดบรรณสถานไม่มี ข้าพเจ้ายินดีจะหาซื้ออื่นให้ตามความประสงค์ หรือถ้าท่านผู้ใดมีความกรุณาจะให้หนังสือเป็นสมบัติของคูสิดบรรณสถานของคณะหนังสือพิมพ์คูสิดสมัยก็ขอเชิญมอบมาได้ทุกเวลา ความประสงค์ของคณะคูสิดบรรณสถาน จะได้ชี้แจงในวันหลัง

เจริญพรค์

ผู้จัดการ

(๕ ส.ก. ๖๒)

กำแพงพัง

กำแพงบ้านเจ้าคุณวิชิตชลธาร** ด้านตรงข้ามกับบ้าน ขุนชลาลัยวิชิต* ในตำบลปากน้ำ ได้พังตอนหนึ่ง ตามทางสันนิษฐานของท่านเจ้าของบ้านว่า บางทีจะมีใครมาทำหัก เรื่องนี้ท่านเจ้าของบ้านได้ขอร้องให้ท่านปลัดจังหวัดจัดการสืบแทน เราหวังใจว่าท่านผู้บังคับการตำรวจภูธรคงพยายามสืบให้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ทำ

(๒๕ มี.ย. ๖๒)

ศาลารัฐบาลใหม่

ศาลารัฐบาลมณฑลคูสิดธานี ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอคูสิดนั้น เราได้ทราบมานานแล้วว่า จะสร้างขึ้นใหม่ บัดนี้ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ยังมีได้ทาสี

(๓ ก.ก. ๖๒)

** พระยาวิชิตชลธาร (ม.ล. เวศ ฤกษ์)

* ขุนชลาลัยวิชิต (หล่อ จุลกะ)

ประกาศแจ้งความของทางการ

ในการที่นำตัวอย่างและประกาศแจ้งความมาไว้ด้วยนี้ ก็เพื่อที่จะให้ผู้อ่านทราบว่าดุสิตธานีมีการปฏิบัติอะไรกันบ้าง

ประกาศ

เก็บเงินรัฐูปการที่ว่าการจังหวัดดุสิตธานี

ประกาศให้ข้าราชการและทนายนครในจังหวัดดุสิตธานี ซึ่งมีได้อยู่ในเกณฑ์ยกเว้นตามพระราชบัญญัติการเสียเงินรัฐูปการทราบทั่วกัน

ด้วยบัดนี้จะได้ถึงกำหนดการเสียเงินรัฐูปการประจำปี ๓ (มิถุนายน) แล้ว เจ้าพนักงานจะได้เริ่มลงมือเก็บ ตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน จนถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ มีกำหนด ๕ วัน เมื่อพ้นกำหนดนี้ไปแล้ว จะเสียค่าปรับอีกปี (เดือน) ละ ๕๐ สตางค์

เพราะฉะนั้นขอให้ข้าราชการและทนายนครในจังหวัดดุสิตธานี รับนำเงินรัฐูปการมาชำระต่อเจ้าพนักงานให้แล้วเสร็จภายในกำหนดนี้ อย่าให้เป็นการยุ่งยากแก่เจ้าหน้าที่ได้

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงนาม) เจ้าหมื่นเสมอใจราช

ปลัดจังหวัด

เงินรัฐูปการตามประกาศข้างบนนี้ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเก็บเงินประเภทนี้ ต่อมาการทำมาหากินของราษฎรฝืดเคือง เพราะฝนไม่ตกตามฤดูกาล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกแต่นั้นมา เงินรัฐูปการนี้ ผู้ที่เป็นสตรีหรือเด็ก หรือคนมีอายุจะได้รับการยกเว้น

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดรธานี

ด้วยทรงพระราชดำริว่า กิ่งอำเภอดอนพระรามขึ้นอำเภอคูสิด มีบึงพระรามกว้างใหญ่ดงาม และนาครต่างชานี้ก็ได้อพยพมาตั้งภูมิลำเนาสร้างเคหสถานทั่วขึ้นเสมอ เป็นการเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก สมควรที่จะเพิ่มตำบลขึ้นอีกยกเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อจังหวัดจะได้สะดวกแก่การปกครอง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดกิ่งอำเภอดอนพระรามเป็นตำบลเพิ่มอีกดังนี้ แต่ต้นถนนพระรามประพาสทางซ้ายไปจดรั้วที่พักอำเภอดอนพระราม ตรงไปทางทิศตะวันออกเป็นเขตตำบล ด้านใต้เรียกว่า ตำบลบึงพระราม ด้านเหนือเรียกว่า ตำบลดอนพระราม ส่วนเขตทางทิศตะวันตกนั้น ไปตามถนนพระรามประพาสจดต่อที่ถนนสุรราชเรืองเดช ตรงกำแพงวัดสุขสมवासเป็นเขตตำบล ด้านใต้เป็นตำบลบึงพระราม ด้านเหนือเป็นตำบลดอนพระรามเหมือนกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกขึ้นเป็นอำเภอ พระราชทานนามว่า อำเภอดอนพระราม ขึ้นตรงต่อจังหวัดอุดรธานีตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปราณีเนาวมยุตร์

สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรธานี

(๕ ก.ค. ๖๒)

ที่ ๕/๒๔๖๒ ปีที่ ๕

ประกาศ

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ด้วยนายรองกวด** เลขานุการ ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลาออกจากหน้าที่ โดยไปเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์คู่สัตตสมัย ไม่มีเวลาจะมารับราชการได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ลาออกตามความประสงค์แล้ว

** นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช) ก๊อตัวผู้เขียน

ส่วนผู้ที่จะเป็นเลขานุการต่อไปนั้น ทรงพระราชดำริเห็นว่า หลวงราชเสวก** สรรพากร
มณฑล และผู้ช่วยเกษตรมณฑลได้ทำงานอยู่กับสมุหเทศาภิบาล ซึ่งเป็นผู้มีความอดสาห
วิริยภาพเป็นอันดี พอจะรับหน้าที่เป็นเลขานุการอีกตำแหน่งหนึ่งได้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงราชเสวกเป็นเลขานุการรับราชการทดลองพระเดช
พระคุณอีกตำแหน่งหนึ่งตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปรีดิเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร

(๑๗ ก.ค. ๖๒)

ประกาศ

เก็บภาษีที่ดินและโรงเรือน

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ขอประกาศให้ทวยนาครสุดีธานี้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้ถึงคราวที่จะต้องเสียภาษีที่ดินและ
ภาษีโรงเรือน ประจำเดือนมิถุนายนแล้ว

ฉะนั้นขอให้ทวยนาครผู้มีหน้าที่ต้องเสียภาษีตามพระราชกำหนดกฎหมาย นำเงินไป
ชำระเสียให้เสร็จ ภายในวันที่ ๑๗ ถึงวันที่ ๒๔ เดือนนี้ ตั้งแต่เวลา ๕ ทุ่ม. ณ นาครศาลา

ชิต สิริพร

เจ้าพนักงานเก็บเงิน

(๑๗ ก.ค. ๖๒)

** หลวงราชเสวก (สมบุญ จารุตามระ) ภายหลังได้เลื่อนเป็นพระในราชทินนามเดิม

นาคศาสนา

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

ขอแจ้งความให้ทวนนาคทราบทั่วกันว่า ผู้ใดที่เริ่มอพยพเข้ามาเป็นนาคของดุสิตธานี ภายหลังการเปลี่ยนแปลงนกราภิบาล เมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้ ขอให้มาแจ้งต่อข้าพเจ้า ถ้ามาด้วยตนเองไม่ได้ จะเขียนเป็นจดหมายก็ได้ ขอให้แจ้งบ้านเลขที่ ตำบล อำเภอ โดยละเอียดด้วย

ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการทำทะเบียนสำมะโนครัว ตามกฎพระธรรมนูญตามลักษณะปกครองคณะนกราภิบาลดุสิตธานี พระพุทธศักราช ๒๕๖๑ มาตรา ๒๘

(ลงนาม) นายบำรุงราชบทมลาย

สภาเลขาริการ

(๒๑ ก.ค. ๖๒)

แจ้งความการไฟฟ้าดุสิต

ขอแจ้งความให้ท่านทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการไฟฟ้าดุสิต

ด้วยบัดนี้การไฟฟ้าจะรวบรวมเงินค่าใช้จ่ายต่างๆ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใด ยังมีได้ชำระเงินค่าไฟฟ้า ขอให้รีบนำมาชำระเสียให้เสร็จด้วย

ประสาธ สุขุม

ผู้จัดการไฟฟ้าดุสิต

(๒๑ ก.ค. ๖๒)

แจ้งความ

ด้วยตั้งแต่ท่านราม ณ กรุงเทพ มรรคนายกวัดพระบรมธาตุได้มอบหน้าที่ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้เก็บเงินค่าเช่าห้องแถวของวัดพระบรมธาตุแล้ว ข้าพเจ้ายังหาได้เปิดโอกาสให้ทราบถึงวิธีปฏิบัติการไม่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะปฏิบัติการอย่างไรจะแถลงให้ผู้เช่าทั้งหลายทราบไว้แต่บัดนี้เพื่อความสะดวก

๑. ผู้เช่าจะต้องเสียเงินค่าเช่าล่วงหน้าก่อนสำหรับ ๑ เดือน แล้วจึงจะยอมให้มาอยู่ในห้องนั้นๆ ได้

๒. ถ้าจะอยู่ต่อไปอีก ๑ เดือน โดยยังมีให้ค่าเช่าก่อนมิได้

๓. กำหนดเก็บค่าเช่าคือวันที่ ๗ ถึงวันที่ ๙ ของเดือนเสมอไป

๔. ถ้ามีข้อขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใดในกิจการอันเกี่ยวกับห้องแถวนี้ ขอเชิญมาติดต่อกับข้าพเจ้าได้เสมอ ณ สำนักงานทนายความ นายราม ณ กรุงเทพ เนติบัณฑิต ถนนบัลลังก์นาถจักรี บางไทร อำเภอเขาหลวง

นายกวด หุ้มแพร*

ผู้เก็บเงินค่าเช่าห้องแถวของวัดบรมธาตุ

โดยอนุมัติของ ท่านราม ณ กรุงเทพ มรรคนายก แจ้งความมา ณ วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(๒๑ ก.ก. ๖๒)

แจ้งความ

กำหนดการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

ในมณฑลอุดร

ศาลารัฐบาลมณฑลอุดร

ด้วยวันที่ ๓ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๒ เป็นวันรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ณ พระอุโบสถวัดธรรมมาธิปไตย อำเภออุดร เวลายุ่งเจ้าพนักงานจะได้เชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานพร้อมด้วยพระแสง และเครื่องพระราชพิธีในวัดพระอุโบสถ วัดธรรมมาธิปไตยไว้พร้อมสรรพ เวลา ๕ นาฬิกาหลังเที่ยง พระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์และกระทำน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว ข้าราชการทหารและพลเรือนทั้งพระคลังข้างที่ และคณะนคราภิบาลตลอดเซฐบุรุษกิตติมศักดิ์ เซฐบุรุษประจำตำบล จะได้รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาตามลำดับโดยทั่วกัน

*๑ นายกวด หุ้มแพร ได้แก่นายปณัฏ์ ไกรฤกษ์

พระอุโบสถวัดธรรมารูปไทย

แลเห็นพระอุโบสถเด่นชัดสวยงาม ตามแบบสถาปัตยกรรมเขมร ชุ่มหน้าบันเป็นพระพุทธรูปยืน
วัดนี้ใช้เป็นที่พักผ่อนพระพิพัฒน์สัตยา

ฉะนั้นขอเชิญข้าราชการดังกล่าวมาข้างบนนี้ไปประชุมรับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์-
สัตยาตามที่ได้กำหนดไว้ และให้มีดอกไม้ธูปเทียนไปกราบถวายบังคมพระบรมรูปด้วย
การแต่งกายแต่งเต็มยศขาว

แจ้งความมา ณ วันที่ ๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลสำหรับราชการมณฑลอุดร

(๒๖ ส.ค. ๖๒)

การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานี้ ได้กำหนดในวันที่ ๓ กันยายน คือเว้นห่างจากวันถือน้ำจริง
ของบ้านเมือง ซึ่งเป็นวันที่ ๓ เมษายน เป็นเวลา ๖ เดือน ที่เมืองอุบลราชธานี ทรงใช้วัตรมา-
ชิปโดยแทนวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นพราหมณ์อ่านโองการแช่งน้ำ
ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ปรับปรุงขึ้นใหม่จากต้นฉบับเดิม

แผนกแจ้งความ

แจ้งความ

ขอแจ้งความให้บรรดาท่านทั้งหลายที่ได้เคยมีธุระติดต่อกับข้าพเจ้าทราบทั่วกันว่า

บัดนี้ข้าพเจ้าได้ย้ายสำนักงานของข้าพเจ้าจากถนนราชดำเนิน ในที่อำเภอปากน้ำ ไปตั้งที่
ถนนบัลลังก์นาคจักรี ริมฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำโพธิ์ ในอำเภอเขาหลวง (ในเขตที่ขยายออกมาใหม่
ตรงข้ามฟากลำน้ำกับโฮเต็ลเมโทรโพล)

ฉะนั้นถ้าผู้ใดมีความปรารถนาจะกระทำการธุระติดต่อกับข้าพเจ้า ก็ขอเชิญไปยังที่สำนัก
งานที่ย้ายไปใหม่นี้เทอญ

ราม ณ กรุงเทพฯ

เนติบัณฑิต

ทรงขอบใจ

ด้วยพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ*๑ ได้น้อมเกล้าฯ ถวายบ้านในอำเภอเขาหลวง พระยาพิ-
ทักษ์ภูบาล*๒ ได้น้อมเกล้าฯ ถวายบ้านในตำบลปากน้ำ แก่พระคลังข้างที่ รวมทั้งที่ดินและ
เครื่องแต่งบ้านด้วยพร้อม

*๑ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นบ ไกรฤกษ์)

*๒ พระยาพิทักษ์ภูบาล (สวัสดิ์ วิเศษศิริ)

ข้าพเจ้าได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วมีพระราชดำรัสฯ ทรงขอบใจ

พระยาอนิรุทธเทวา

เจ้าพนักงานพระคลังข้างที่

แจ้งความ

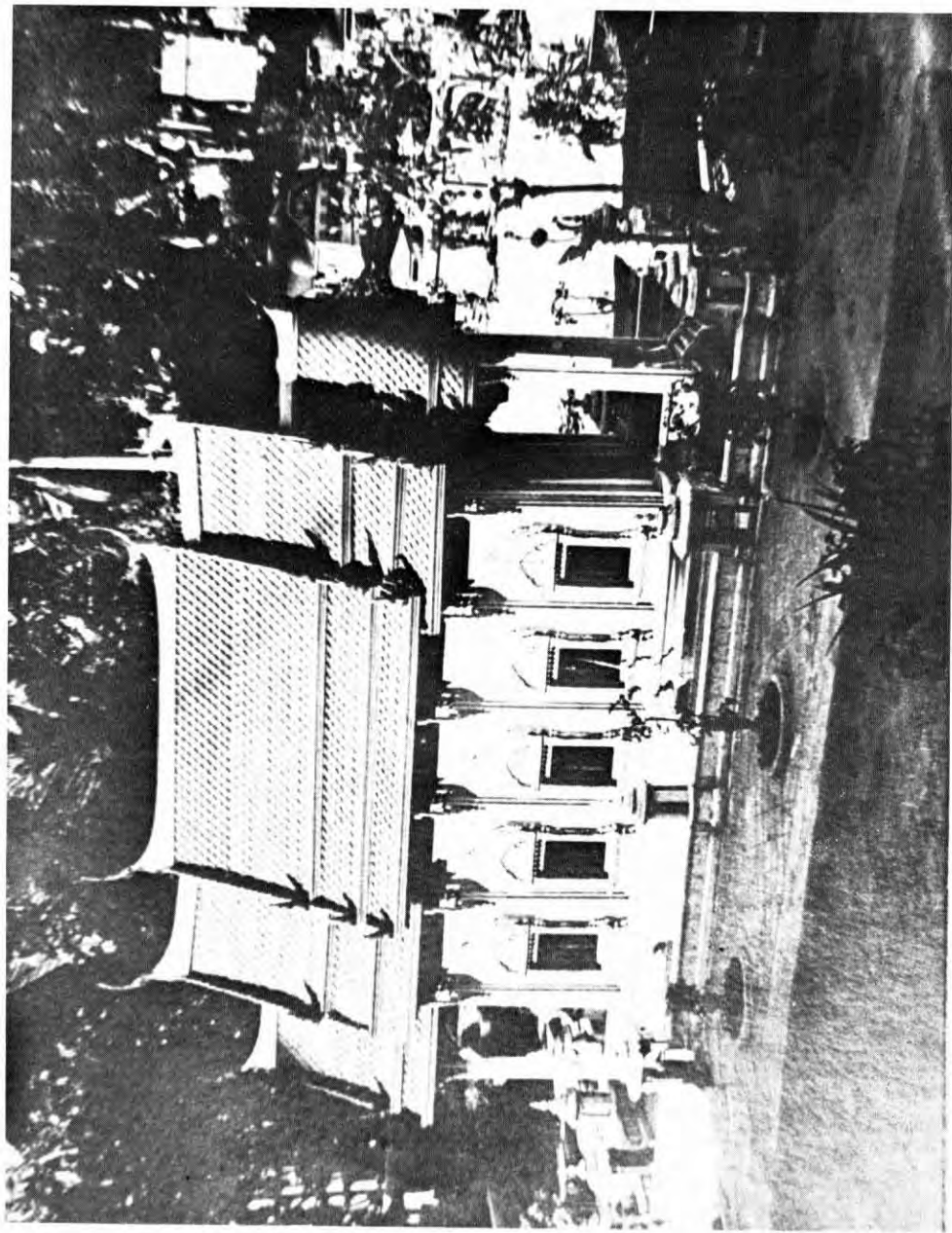
ข้าพเจ้านายราม ณ กรุงเทพฯ มรรคนายกวัดพระบรมธาตุ ขอแจ้งความแก้ทวงนาครดุสิตธานีทราบทั่วกัน

ด้วยข้าพเจ้าได้รับพระราชทานที่ดินพระราชวังอังกฤษเดิมที่ถนนบัลลังก์นาครจักรีเป็นพระเดชพระคุณถนัดเกล้าถนัดกระหม่อมหาที่สุดมิได้ และด้วยความปิติในพระมหากรุณาและเคารพในพระบรมเดชานุภาพ ข้าพเจ้าจะจัดการย้ายบ้านผูกใจไปสร้างขึ้น ณ ที่ใหม่โดยเร็วที่สุดที่นายช่างจะทำได้

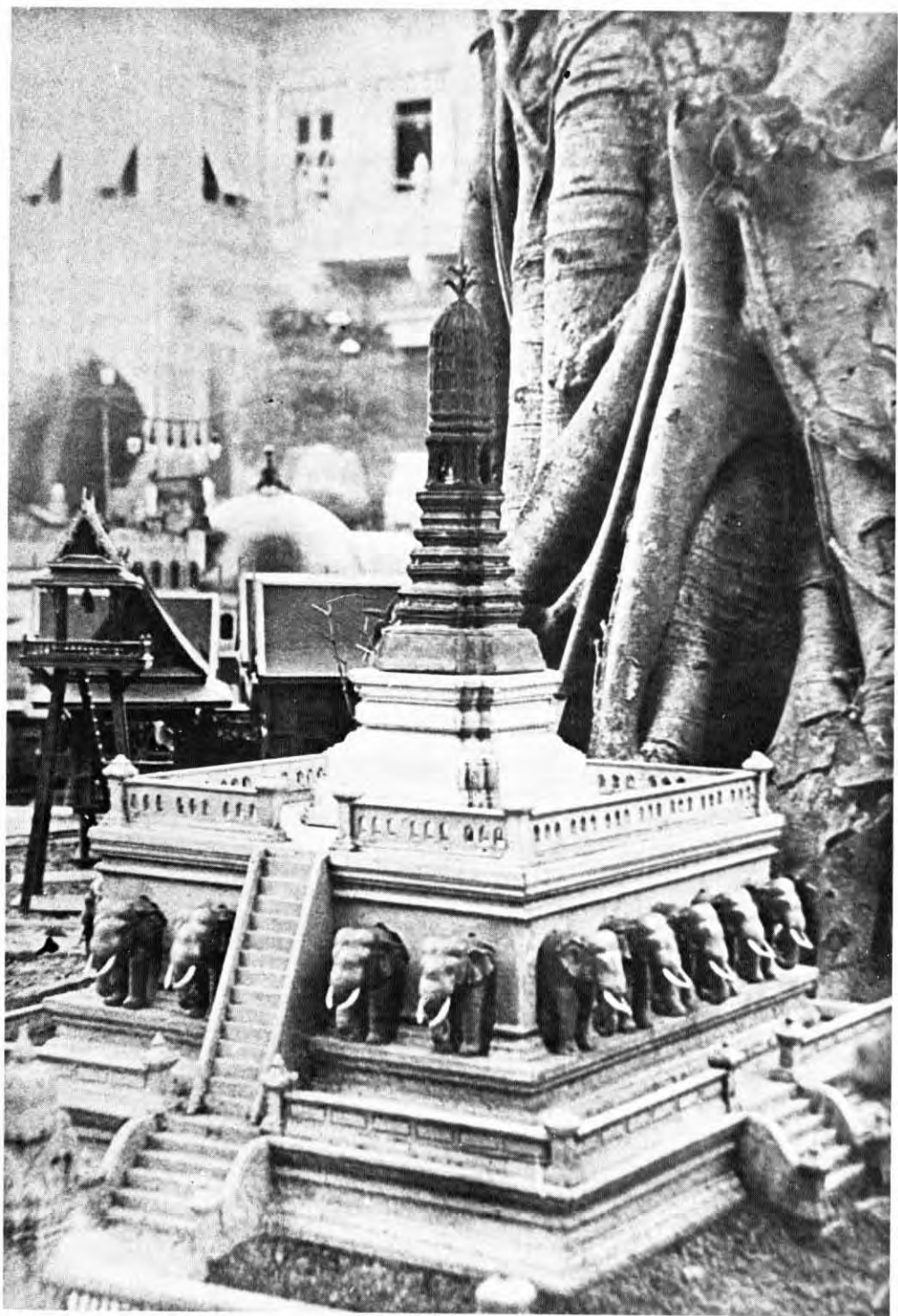
อนึ่ง ข้าพเจ้ามารำพึงว่า การที่ข้าพเจ้าได้รับพระมหากรุณาเช่นนี้ เชื่อว่าเป็นผลกุศลกรรมที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมา ทำให้ข้าพเจ้าได้รู้สึกเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าเป็นอันตกลงยกที่ดินผูกใจเดิมนั้นถวายแก่วัดพระบรมธาตุเป็นที่ธรณีสงฆ์ และเพื่อจะเป็นประโยชน์เกิดแก่วัดนั้นทันที ข้าพเจ้าได้จัดการตัดแบ่งที่เป็น ๓ แปลง แปลงด้านตะวันตก ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเรือนใหญ่เดิมของข้าพเจ้านั้น ได้จัดการจัดปลูกสร้างตึกขึ้นใหม่หลัง ๑ หลังที่ดินและสวนก็คงไว้ตามรูปที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ขึ้นเอง นอกจากแปลงใหญ่แล้วยังมีแปลงเล็กต่อไป ทางทิศตะวันออกอีก ๒ แปลง มีเรือนซ่อมสร้างเสร็จแล้วแปลง ๑ อีกแปลง ๑ จะได้สร้างเรือนขึ้นให้แล้วเสร็จในไม่ช้า ที่แปลงใหญ่ได้ให้นามว่า “บ้านบำเพ็ญบุญ” และแปลงเล็กอีก ๒ แปลง ได้ให้นามว่า “บ้านบำรุงบุญ” กับ “บ้านบำเรอบุญ” และได้มอบฉันทะการเข้าไว้แก่ท่านพระยาอนิรุทธเทวา ผู้อำนวยการพระคลังข้างที่ในดุสิตธานีแล้ว

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ใดปรารถนาจะเข้าบ้านทั้ง ๓ นี้ ขอเชิญไปพุดจาตกลงกับท่านพระยาอนิรุทธเทวาเถิด

(ลงนาม) ราม ณ กรุงเทพฯ

วัดสุขสมवास
วัดนี้ตั้งอยู่ในตำบลบึงพระราม ด้านทิศตะวันตก ภาพที่เห็นอยู่ด้านหน้า เป็นพระอุโบสถ

เจดีย์ช้างล้อม

ตั้งอยู่ในวัดพระบรมธาตุ ของอำเภอบางไทร ตรงฐานสี่เหลี่ยมของพระเจดีย์มีช้างรายรอบ
เป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามมาก

ประกาศต่าง ๆ

ประกาศของนคราภิบาล

- พระยาอนิรุทธเทวา นคราภิบาลแห่งดุสิตธานี ขอประกาศแก่บรรดานครดุสิตธานีทราบ

ด้วยนายราม ฅ กรุงเทพฯ เนติบัณฑิต สถาปนาธิการคณะนคราภิบาล มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย และมีจิตก่อบริการด้วยเมตตากรุณาแก่เพื่อนนาคร่วมธานี ได้ยกที่ดินแปลงหนึ่งซึ่งเป็นที่ขายของอยู่ในระหว่างสองแยกถนนบัลลังก์นาถจักรีและกับถนนมหาศาลทูลรัชชาวตามถนนบัลลังก์นาถจักรี และกับถนนมหาศาลทูลรัชช ๑ เมตร กว้างทางด้านติดต่อกับนายราม ฅ กรุงเทพฯ ๕๐ เซนติเมตร ให้แก่คณะนคราภิบาลเพื่อสาธารณประโยชน์ อีกทั้งแสดงความตั้งใจที่จะสร้างปูระปาลงในที่นั้นด้วย ๑ พู เป็นรูปนางพระธรณี** ให้น้ำจากพระเศียรเพื่อเป็นอุทกทานแก่สาธารณชนผู้สัญจรไปมาในท้องถนนหลวงด้วย

ในฐานะเป็นผู้ที่ทวยนาครได้เลือกสรรแล้วให้เป็นหัวหน้า ข้าพเจ้าและทวยนาครมีความยินดีรับที่ดินและปูระปาซึ่งนายราม ฅ กรุงเทพฯ ให้แก่ธานีโดยอุทิศให้เป็นสาธารณประโยชน์ และขออำนวยการขอเดชะคุณพระรัตนตรัยและบรรดาผู้เป็นใหญ่ในสากลโลก จงช่วยอภิบาลรักษาให้ นายราม ฅ กรุงเทพฯ ให้มีความเจริญในอายุ วรรณะ สุขะ พละ จะมีความประสงค์สิ่งใดขอให้ได้เป็นผลสำเร็จสมมโนปรารถนาทุกประการเทอญ

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

พระยาอนิรุทธเทวา

นคราภิบาล

** รูปนางพระธรณีที่กล่าวถึงนี้ ได้จำลองแบบเหมือนกันกับนางพระธรณีที่ตั้งอยู่มณฑลตามเหลียม ถนนราชดำเนินใน

ประกาศแผนกโยธา

ด้วยในบรรดาบ้านทวียนกรบ้านหนึ่งบ้านใด ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีสระหรือบ่อน้ำ ในฤดูน้ำขึ้นเป็นฤดูฝน น้ำในบ่อคั่งค้างหมกหมมมากจนอาจเกิดโสโครก จะเป็นเชื้อชุกชุมขึ้น

เพราะฉะนั้นถ้าทวียนกรบ้านหนึ่งบ้านใดมีสระน้ำที่ดี ให้รีบจัดการทำท่อเป็นทางระบายให้น้ำไหลออกไปลงริมคลอง หรือถ้าแม่น้ำในสุพรรณบุรีให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๗ วัน นับแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

ที่ทำการพนักงานโยธาของนคราภิบาลสุพรรณบุรี

ประกาศมา ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

พระยาไพศาลศิลป

พนักงานโยธาสุพรรณบุรี

ที่ ๓/๒๔๖๒

ประกาศ

ศาลาามลฑลสุพรรณบุรี

ด้วยตามประกาศที่ ๑/๒๔๖๒ ลงวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๒ ว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้นคราภิบาลขยายเขตจังหวัดสุพรรณบุรีในท้องที่อำเภอเขาหลวงออกไปทางทิศเหนือ โดยกว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๓ เมตรนั้น

บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามเขตที่ขยายใหม่นั้นเรียกว่า “ตำบลบางไทร” ท้องที่อำเภอเขาหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่วันที่นี้เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

(ลงพระนาม) หม่อมเจ้าปราณีเนาวบุตร์

สมุหเทศาภิบาลมณฑลสุพรรณบุรี

ประกาศแผนกกรรมการ

พระยาไพชนธ์เทพ กรรมการมณฑลอุดรธานี ขอประกาศแก่ทวยนาครดุสิตธานีทราบ ด้วยว่านายราม ฅ กรุงเทพฯ เนติบัณฑิต สภาเลขาธิการแห่งนครภิบาล มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย ได้ขุดบ่อน้ำโบกด้วยปูนซิเมนต์ในวัดพระบรมธาตุ ต่อท่อประปาจากบ้านของท่านลงมาในบ่อที่ขุดนั้นถวายแด่พระอารามวัดบรมธาตุ เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์แก่พระภิกษุสามเณร และสาธุชนชนทั่วไป

พระภิกษุสงฆ์ และทวยนาครพากันมีความปิติยินดีเป็นอันมากที่ได้รับอุทกทานไว้ในพระอารามนี้

ข้าพเจ้าได้นำความนี้กราบบังคมทูลพระราชมารว่ากุศลอันนี้ เป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก ทรงอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยแล้ว

พระยาไพชนธ์เทพ
กรรมการมณฑลอุดรธานี
(๒ เม.ย. ๒๒)

นาครศาลา

วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

แจ้งความแก่ทวยนาครทราบทั่วกันว่า บัดนี้ถึงกำหนดที่จะต้องเสียภาษีโรงเรือนประจำเดือน เมษายน-พฤษภาคม แล้ว

เพราะฉะนั้นขอให้ทวยนาครผู้มีทรัพย์อันจะต้องเสียภาษีตามกำหนดกฎหมาย ไปชำระเสียภายในวันที่ ๒ มิถุนายน ถึงวันที่ ๗ เดือนนี้ ตั้งแต่เวลา ๕ ล.ท. ถึง ๑๑ ล.ท. ณ นาครศาลา ถ้าผู้ใดมิได้ไปชำระตามกำหนดนี้จะต้องมีโทษ

รัชวลิต
เจ้าพนักงานผู้รับเงิน
(๒ มิ.ย. ๒๒)

ประกาศ

นาครสภา

วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

เนื่องจากการที่คณะกรรมการประกวดเกษตรสถาน ได้เริ่มประกวดเมื่อวันที่ ๑ เดือนนี้ ข้าพเจ้าได้เห็นบ้านของทวายนครหลายท่าน ซึ่งชำรุดทรุดโทรมหักพัง มิได้ซ่อมแซมประการใด ทั้งที่บานก็ปล่อยให้ทรุดพัง ย่อมเป็นที่เสียความสง่างามแก่ธานีของเรา และเป็นการส่อให้เห็นชัดอยู่ว่า เจ้าบ้านมิได้เอาใจใส่แก่เกษตรสถานของตนเลย มัวเพิกเฉยเสียดังนี้

โดยเหตุนี้คณะกรรมการนาครสภา จึงมีความเห็นพร้อมกันให้ทำธงขึ้น ๒ ธง คือสีดำ ถิ่นธง ๑ หมายความว่าธงดำเตือน บ้านที่ถูกหักพังอันนี้เจ้าบ้านจะต้องมาดูแล และจัดการให้เป็นที่สะอาดเรียบร้อย แล้วเจ้าหน้าที่จะได้เอาธงออกให้

อีกธงหนึ่งคือธงพื้นสีขาว กากบาทดำ หมายความว่าธงขาว ถ้าผู้ใดมีธงชนิดนี้ปักที่บ้าน เจ้าบ้านจะต้องจัดการซ่อมแซมทันที เมื่อจัดการเสร็จเป็นที่เรียบร้อยดีแล้ว เจ้าหน้าที่จะยอมเอาธงออกให้

ถ้าเกษตรสถานบ้านเรือนของผู้ใด ถูกหักพังชนิดใดชนิดหนึ่งตามที่กล่าวมาแล้วจนถึง ๓ ธง ผู้นั้นจะต้องถูกเนรเทศออกจากธานีทันที

อนึ่ง เจ้าพนักงานที่จะเป็นผู้ตรวจตราความสะอาดเรียบร้อย ตามเกษตรสถานบ้านเรือนนั้น ข้าพเจ้าจะได้มอบอำนาจให้ผู้ใดผู้หนึ่งในคณะกรรมการนาครสภา แล้วแต่จะเหมาะสมและสมควรแก่ความสามารถ

เพราะฉะนั้นจึงขอเตือนบรรดาทวายนครทั้งหลายให้ทราบเสียว่า ถ้าผู้ใดถูกหักพังที่บ้านแล้ว ผู้นั้นคงจะได้รับความอับอายแก่ทวายนครอื่น ๆ มากทีเดียว ส่วนเกษตรสถานที่ยังรกร้าง หรือมิได้จัดการซ่อมแซมให้เป็นทั้งงดงามแล้ว หวังว่าต่อไปควรมีความพยายามขึ้นอีก

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๒

พระยาอนิรุทธเทวา

นาครสภา

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า จังหวัดอุตรดิตถ์ มณฑลอุตรดิตถ์ ได้เจริญรวดเร็ว ทวยนาครประกอบการค้าขายสมบูรณ์มากขึ้น สมควรจะวางหลักฐานในส่วนสำคัญรับเงินซึ่งใช้กันแพร่หลายในการค้าขายให้เป็นระเบียบ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า พระราชบัญญัติใบรับเงิน พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

มาตรา ๒ ศัพท์ “ใบรับเงิน” ท่านหมายความว่า หนังสือสำคัญซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่ง ทำให้แก่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อปลงหนี้เป็นอัตราเงินต่อกัน

มาตรา ๓ ใบรับเงินซึ่งมีอัตราเงินตั้งแต่ ๓ บาทขึ้นไป ต้องปิดดวงตราไปรษณีย์ของรัฐบาลราคา ๓ สตางค์ไว้บนใบเสร็จรับเงิน แล้วต้องขีดฆ่าดวงตราไปรษณีย์ของรัฐบาลไว้เป็นสำคัญด้วย

มาตรา ๔ บรรดาใบรับเงินเกี่ยวกับหนี้ซึ่งเป็นการอุดหนุนหรือบำรุงการกุศล เช่น บำรุงวัด หรือบำรุงราชนาวี เป็นต้น ท่านว่าให้งดเว้นไม่ต้องปิดดวงตราไปรษณีย์ก็ได้

มาตรา ๕ ใบรับเงินดังว่าในมาตรา ๓ นั้น ถ้าผู้ใดทำใบรับเงินมิได้ปิดดวงตราไปรษณีย์ให้เต็มตามอัตราก็ดี หรือดวงตราไปรษณีย์เต็มอัตราแล้วก็ดี แต่มิได้ขีดฆ่าดวงตราไปรษณีย์นั้น ท่านว่าให้ปรับครั้งหนึ่งเป็นจำนวนเงินไม่เกินกว่า ๑๐ บาท หรือไม่ต่ำกว่า ๕ บาท

มาตรา ๖ พระราชบัญญัติให้ใช้ทั่วไปในจังหวัดอุตรดิตถ์ มณฑลอุตรดิตถ์ ตั้งแต่วันประกาศนี้เป็นต้นไป

ประกาศมาณวันที่ ๖ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

หม่อมเจ้าปราณีนาถบุตรี

สมุหเทศาภิบาลผู้รับพระบรมราชโองการ

เรื่องของการปิดดวงตราไปรษณียภัณฑ์รับเงินของเมืองคูสิดธานี ตรงกับการปิดอากร-
แสตมป์ในปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิธีการปิดอากรแสตมป์ได้ทำกันที่เมืองคูสิดธานีเป็น
ครั้งแรกที่ชนในเมืองไทย

ภาพดวงตราไปรษณีย์สำหรับใบรับเงิน
ของจริงมีขนาดกว้าง ๑.๑ ซม. ยาว ๑.๖ ซม.

บ้านเลขที่ ๑๑ ถนนสยามชนะศึก
อำเภอคูสิด จังหวัดคูสิดธานี

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

นับจำเดิมตั้งแต่ข้าพเจ้าได้รับหน้าที่เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์คูสิดสมัยมาจนบัดนี้ กิจ
การทั้งปวงที่ข้าพเจ้าได้ทำมาแล้วในหน้าที่บรรณาธิการ ได้ดำเนินมาโดยสะดวก ไม่มีติดขัดเลย
โดยได้อาศัยความอนุเคราะห์ของท่านนคราภิบาลชุดเก่า และท่านสมุหเทศาภิบาล นับว่าเป็น
บุญคุณอันข้าพเจ้ารู้สึกฝังอยู่ในจิตมิได้ขาด ข้าพเจ้าอาจรับรองได้ว่า เป็นระเบียบเรียบร้อยพอ
ควรแก่การอยู่แล้ว บัดนี้ข้าพเจ้ามีความในใจอันหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้ารู้สึกว่าจำเป็นจะต้องกล่าว
ให้ทวนนาครทราบทั่วกันว่า ข้าพเจ้ารับสมมุติแห่งเชษฐบุรุษ และคะแนนเลือกของทวนนาคร
ให้ข้าพเจ้ารับหน้าที่เป็นนคราภิบาลแห่งจังหวัดคูสิดธานี ข้าพเจ้ารู้สึกว่าในหน้าที่นคราภิบาล
กิจการทั้งหลายทั้งปวงที่จะต้องปฏิบัติประจำอยู่เสมอนั้นเป็นภาระอันหนัก จึงจำเป็นจะต้อง
ออกจากหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์คูสิดสมัย แต่ข้าพเจ้ายังวิตกอยู่ทั้งเกรงว่าจะมีผู้คิดเดา
ไปต่าง ๆ นานา อาจจะนำมาซึ่งความกระทั่งกระเทือนถึงคณะนคราภิบาลได้ ด้วยเหตุทั้งหลาย
ทั้งปวงที่แสดงมาข้างบนนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าความภักดีต่อคณะนคราภิบาลและความรักเกียรติศักดิ์
ของคณะนั้นบังคับข้าพเจ้าให้ชี้แจงท่านทั้งหลายทราบทั่วกัน เพื่อตัดทางที่อาจจะมามีผลขึ้นมาสู่
คณะนคราภิบาล อีกทั้งจะได้มีโอกาสนำประโยชน์ช่วยบำรุงคูสิดธานีให้รุ่งเรืองขึ้นโดยหน้าที่
ตามความสามารถเท่าที่ข้าพเจ้าจะกระทำได้ ข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าตกลง
เช่นนั้นด้วยความรู้สึกอาลัยมิใช่น้อย แต่เห็นว่าควรคิดถึงประโยชน์อันใหญ่ยิ่งกว่าความอาลัยใน
ส่วนตัว

เพราะฉะนั้น นับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป หน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์คูสิดสมัยเป็นอัน
ขาดจากข้าพเจ้า กิจการใด ๆ ที่ยังเกี่ยวพันอยู่กับหนังสือพิมพ์คูสิดสมัย ข้าพเจ้าจะรับกระทำไป

จนกว่าจะสิ้นสุดเสร็จเรียบร้อย ส่วนหน้าที่บรรณาธิการนั้นแล้วแต่ผู้ที่รับหน้าที่ต่อไปจะพึงปฏิบัติ
ตามทางอันควร

โอกาสแสดงความนับถือ

นายขัน หุ้มแพร

(๑๕ ก.ค. ๒๒)

ประกาศ

เนื่องจากเหตุที่นายขัน หุ้มแพร เป็นนคราภิบาลแห่งจังหวัดสุพรรณบุรีนั้น ทำให้นายขัน
หุ้มแพร ต้องมีงานทำมากขึ้น เพราะฉะนั้นจึงมอบฉันทะให้ข้าพเจ้ารับหน้าที่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์
สุพรรณบุรีต่อไป ถ้าหากท่านผู้ใดมีกิจการเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์สุพรรณบุรีแล้ว ขอท่าน
ได้แจ้งมายังข้าพเจ้า ณ ที่ทำการหนังสือพิมพ์สุพรรณบุรี และข้าพเจ้าขออภัยแก่ท่านทั้งหลายผู้ที่
อ่านหนังสือพิมพ์สุพรรณบุรีต่อไป ถ้าสิ่งใดเป็นที่ขาดตกบกพร่อง โดยที่ข้าพเจ้ารู้เท่าไม่ถึงการณ์
นั้น ขอท่านจงเห็นแก่ข้าพเจ้าผู้ที่ยังไม่สันทัดในงานนี้

ส่วนหน้าที่ผู้ช่วยบรรณาธิการ ข้าพเจ้าขอให้นายชิต ศิริพร เป็นผู้ช่วยเหลือข้าพเจ้า ส่วน
กิจการทั้งหลายที่คณะหนังสือพิมพ์ได้ทำมาแล้วอย่างไรงงเป็นไปตามเดิม

นายรองกวด

(๑๕ ก.ค. ๒๒)

ประกาศ

ประกาศให้ทวยนาครทราบทั่วกัน เนื่องด้วยการที่ทหารไทยเราซึ่งได้อาสายอมสละเลือด
เนื้อของตนออกไปแทนประเทศซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองบิดรของพวกเรา เขาร่วมมือและทำสงคราม
เพื่อรักษารัษฎรแห่งโลก และกู้เกียรติยศของชาติแทนพวกเราทั้งหลายนั้น บัดนี้สภาพแห่ง
การสงคราม ก็ได้สงบเงียบกันไปแล้ว และเวลานี้ได้กำลังเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพมหานคร
มหานครนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นประธานแห่งพวกเราทั้งหลายทรงพระราช
ดำริว่า เมื่อประเทศสยามพ้นสภาพแห่งการสงคราม สมควรมีมหกรรมสมโภชพระราช-
อาณาจักร ให้เป็นสิริมงคลแก่ประเทศ และพสกนิกร ทั้งมีการต้อนรับทหารผู้แทนชาติ และ

พระราชทานบำเหน็จให้สมความชอบ ทั้งยังทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงนครบาล
ออกประกาศให้บรรดานครในจังหวัดพระนครตบแต่งประดับประดาเกสสถานด้วยโคมไฟ และ
ให้ตามกระทรวงทบวงการต่าง ๆ จัดการมีการเลี้ยง และการมหรสพเพื่อเป็นการรื่นเริงต่อธานี
ตามเหตุการณ์ที่ข้าพเจ้ากล่าวมานี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ในจังหวัดดุสิตธานีเราก็น่าจะเป็นจะต้องแสดง
ความปิติยินดีตามกระแสพระบรมราชโองการนั้นเป็นอย่างยิ่ง ควรจะตบแต่งเกสสถานและ
สถานที่ต่าง ๆ ของตนด้วยโคมไฟให้เป็นสง่าแก่จังหวัด เพื่อแสดงความปิติยินดีต้อนรับทหาร
ไทย และเป็นสิริมงคลแก่ประเทศของเราด้วย

เพราะฉะนั้นให้ทวยนาครในจังหวัดดุสิตธานีตบแต่งเกสสถานที่ต่าง ๆ ด้วยโคมไฟให้เป็น
การครึกครื้นสำหรับจังหวัด นับตั้งแต่วันที่ ๒๑ กันยายน เป็นต้นไป จนถึงวันที่ ๒๔ กันยายน
เป็นหมดเขต

ประกาศมา ณ วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

เจ้าหมื่นเสมอใจราช*

นคราภิบาล

(๘ ก.ย. ๖๒)

แจ้งความ

หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

แจ้งความมายังท่านผู้รับหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยทราบ ด้วยถึงคราวจะรวบรวมเงินเข้า
ราชนาวีงวดที่ ๓ แล้ว มีท่านที่ยังไม่ได้ส่งเงินที่ค้างค้างอยู่ ๔-๕ เดือนหลายท่าน เพราะฉะนั้น
ข้าพเจ้าขอความกรุณาโปรดชำระเงินเสียให้เสร็จภายในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ นี้
จะขอบพระคุณเป็นที่สุด ผู้ที่จะรับเงินคือ นายสนองราชบรรหาร*๒ และนายสุภรสถิตย์
ถ้าท่านอยู่หัวเมือง*๓ จะส่งมายังข้าพเจ้าทางธนาณัติก็ได้

นายรองกวด

บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

*๑ ในระหว่างนั้นเป็นเวลาเจ้าหมื่นเสมอใจราช (เนียร สาคริก) ทำหน้าที่เป็นนคราภิบาล

*๒ นายสนองราชบรรหาร (นารถ บุญเกียรติ)

*๓ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยนี้ มิได้มีสมาชิกแต่เฉพาะในกรุงเทพ ฯ เท่านั้น แม้ในต่างจังหวัดก็มีสมาชิกนิยมอ่านกันอยู่มาก เพราะ
เหตุว่าจะได้ฟังข่าวแปลก ๆ ในเรื่องดุสิตธานี ซึ่งกำลังเป็นที่สนใจแก่คนทั้งหลายในเวลานั้น ถึงแม้จะไม่มีโอกาสได้เดินทางเข้ามา
ชมได้ เพียงแต่ได้ฟังข่าวคราวก็เป็นที่น่าพอใจแล้ว

แจ้งความร้องการคำ

ห้างฉาบาธรรมสินธุ์

ข้าพเจ้านายหรุ ผิวงาม ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลาย ที่เคยอุดหนุนและไม่เคยอุดหนุนร้านข้าพเจ้าให้ทราบทั่วกันว่า บัดนี้ร้านข้าพเจ้าได้ขยายขึ้นใหญ่โตกว่าแต่ก่อนแล้ว และรับถ่ายรูปให้ตามความประสงค์ของท่านทุกประการ ทั้งดีกว่าคราวก่อนมาก เพราะบัดนี้ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ ได้มีส่วนในร้านข้าพเจ้าอีกท่านหนึ่ง ท่านผู้นี้มีความชำนาญในการถ่ายรูปปานใด เชื่อว่าท่านคงจะทราบได้ดี จะทำให้ร้านนี้เจริญขึ้นอีกเป็นอันมาก อัตราค่าถ่ายก็ไม่แพงกว่าที่อื่น จะเป็นรูปวิวหรือรูปคนก็ตาม คิดราคาอย่างเดียวกัน ถ้าท่านประสงค์จะให้ถ่ายในที่ใดที่หนึ่ง หรือจะมาถ่ายที่ร้านของข้าพเจ้าก็ได้ โปรดมาตกลงกับข้าพเจ้า จะจัดการให้เป็นที่น่าพอใจทุกประการ

นายหรุ ผิวงาม*

ผู้จัดการ

เมื่อคุณสินธุ์มีความเจริญมาก ถึงกับมีลงแจ้งความของร้านถ่ายรูปให้ชื่อว่า “ห้างฉาบาธรรมสินธุ์” ความจริงนั้น บรรดาคนเล็กละหลายคนชอบเล่นกล้องถ่ายรูปกัน เพราะฉะนั้นถ้าใครอยากถ่ายรูปก็จะถ่ายได้จริงตามประกาศนี้ ที่ผู้เขียนนำเอาแจ้งความมาลงไว้ เพื่อให้ได้เห็นพอเป็นตัวอย่างเท่านั้น

อนึ่ง ในแจ้งความข้างบนนี้ ที่อ้างว่า ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ มีความชำนาญในการถ่ายรูปนั้น ผู้เขียนขอยืนยันว่า เรื่องนี้เป็นความจริง ฉะนั้นรูปเก่า ๆ บางภาพก็เขียนไว้ว่า “ภาพทรงถ่าย” ก็มีเหมือนกัน

แจ้งความอรุณวงศ์วัฒน์ บริษัท

ขอแจ้งความแก่ท่านผู้ว่าจ้างให้อรุณวงศ์วัฒน์ บริษัท เหมากำพื้นที่บ้านของท่าน ทราบเมื่ออรุณวงศ์วัฒน์ บริษัท ได้รับเหมากำพื้นที่บ้านของท่านเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าท่านต้องการจ้างให้รับรักษาสวนดูแลการสะอาดในพื้นที่บ้านของท่านต่อไปก็ยินดีจะรับทำให้ท่านได้ตามความประสงค์

ส่วนค่าดูแลรักษาการสะอาดนั้นจะคิดเป็นรายเดือน แล้วแต่บ้านเล็กและบ้านใหญ่

* นายหรุ ผิวงาม เป็นนามแฝง นามจริง คือ ม.จ. หัซซากร วรธรรม เป็นโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ตามแต่จะตกลงกัน กับทั้งราคาก็ย่อมเขา หวังว่าพื้นที่บ้านของท่านจะได้รับความสวยงามสะอาด
อยู่เสมอ เพื่อเป็นการสะดวกแก่ท่านด้วย

ถ้าผู้ใดจะต้องการขอให้ไปตกลงกับผู้อำนวยการอรุณวงศ์วัดเกี บริษัท

แจ้งความมา ณ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ล. อรุณวงศ์*๑

ผู้อำนวยการ

อรุณวงศ์วัดเกี บริษัทนี้ ได้รับรางวัลที่ ๑ ประเภทการค้าขาย ได้ซื้อที่ดินโรงงานเดิมของ
หม่อมเจ้าอนุชาตสุขสวัสดิ์ ถนนเชื่อมสมุทร ตำบลปากน้ำ อำเภอดุสิต จากพระคลังข้างที่ใช่
เป็นโรงงานสำหรับรับเหมาก่อสร้างเคหสถานและสำนักงานและรับซ่อมแซมบ้านเรือน ฯลฯ

แจ้งความ

กรุงเทพและพึงบุญบริษัท •

ขาย

เครื่องเรือนอย่างประณีต

และ

พรมลายวิจิตรพิสดาร

รับเหมา

สร้างเครื่องเรือนตามคำสั่งเจ้าบ้าน

และ

รับแต่งบ้านเรือนเสร็จด้วย

ห้างและโรงแสดงของตัวอย่าง กับโรงงานตั้งอยู่ที่ถนนอนันตนาคราช ข้างโฮเต็ลเมโทร-
โพล ตำบลบางโพธิ์ อำเภอบางหลวง

ล. บุญยาศัย*๒

ผู้อำนวยการ

เมื่อการกวีเป็นที่นิยมมากขึ้น แจ้งความในร้านกวีก็แต่งเป็นบทของกวีดังที่นำมาลงไว้
ให้เห็นดังตัวอย่างนี้

*๑ ล. อรุณวงศ์ เป็นนามของพระยาไพฑูริย์เทพ (ม.ร.ว. ลม อรุณวงศ์)

*๒ ล. บุญยาศัย ไม่ทราบว่าเป็นใคร ทราบแต่เพียงว่า “บุญยาศัย” เป็นนามแฝงของนามสกุล “พึงบุญ”

แจ้งความลอนเซสเวก

ร้าย

๑ สิ่งใดจักช่วยไว ครอบโลกล่องล่องชล ทุกตำบลลำน้า เหลือล้ำช่วยใจจง ทายตรงว่าเรือ
ไปพ้นเพื่อแน่จิต เออดุสิตธานี มีเรือขายแห่งใด อ้อ! มีห้องามงอน อู่ลอนเซสเวก เอ็กเกริก
ทุกตำบล มีรถยนต์เรือไฟ วิถีรูปแปลกๆ จำแนกได้หลายอย่าง ต่างสีและต่างทรง บรรจง
สร้างวิจิตร เครื่องสนทเคินดี ฝักรเร็วทันใจ ใครจะต้องการไซ้ ขอเชิญท่านจูงได้ พูกกับ
ข้าเจ้าเถิดรา ฯ

กุ่มภิน**

ผู้จัดการห้างลอนเซสเวก

(๒๒ ก.ค. ๒๒)

แจ้งความ

อุยฉาย

๑. ฉายาเอย ฉายาตุสิต ถ่ายรูปนิพนิต เห็นแล้วติดตา ขอเชิญมาชม คมขำหนักหนา
ย่อมเยาราคา ฉายาตุสิตเอย

๒. ห้างเอย ห้างงามวิจิตร ติดไฟสว่าง กระ้างตาคน ถนนบัลลังก์นาถ จักรีราชฤไกร
ใครเห็นโปรดขัง ตั้งตาคอยมอง ของสิ่งสอาง เอย

๓. ฉายาเอย มีขนาดต่าง ๆ นายห้างข้างจัด สารพัดเชิญชม ใครผ่านแะนนิด กิดอดู
หมุนผม คงถูกอารมณ์ ชมฉายา เอย

๔. ขอเอย ขอเชิญท่านมา ทักสนาดูบัง แะถ่ายห้างผม ชมรูปงามๆ ถ่ายอย่างบรรจง
เงินส่งนาวิสยาม ทำนามให้พุง เชิญบำรุงเร็ว เอย

คณะฉายาตุสิต

(๒๒ ก.ค. ๒๒)

ในสมัยนั้นการแจ้งความก็เขียนกันเป็นกลอน ก็

แจ้งความห้างบุญเกียรติ

ขอแถลงแจ้งความนามบุญเกียรติ ใครเดินเฉียดขอน้ำไม่กล้าหยาม ตึกสามชั้นตระหง่าน
ตาสง่างาม มีของขายล้วนล้วนหลามต่าง ๆ กัน ประเภทรูปมีรูอย่างวิจิตร รูปบ้านเรือนเหมือน

** กุ่มภิน เป็นนามแฝงไม่รู้ว่าเป็นใคร

ดุสิตที่จัดสรร อีกรูปคนรูปวิรูปน้ำมัน สารพันสุดจะกล่าววิไลชม ถ้าท่านซื้อเอาไปไว้ที่บ้าน จะสำราญถูกจิตและสวຍสม ทั้งรูปตั้งขาหย่างงามตามนิยม พอเหมาะสมกับสถานและบ้าน เรือน อีกฟูกหมอนเตียงนอนมีพร้อมสรรพ มีสำหรับทุกสิ่งใครจะเหมือน ขอเชิญเถิดเชิญมา อย่าเชะเชือน บ้านและเรือนจะได้งามตามสบาย ประเภทสองถักรองลงมาโฮย พรหมน้อยๆ สั่งมาหลากหลายเหลือหลาย พรหมน้ำเตียงพรหมเลียงต่างๆลาย พรหมต่างๆ มีขายอยู่พร้อมพรัก พร้อมห้องนอนห้องรับแขกแปลกๆหา ขอเชิญมาดูไว้ให้ประจักษ์ อีกรากก็ไม่แพงหรือแรงนัก กำไรชักส่งราชนาวีๆ ประเภทสามทำตามความประสงค์ คือรับส่งสิ่งของได้เต็มที่ ต่างประเทศ เมืองไกลได้ดีๆ มิให้มีบับสลายสักรายเดียว อินช้วนันช์ป้องกันทุกตำบล มิต้องเป็นกังวลและ หวาดเสียว เผอิญเรือเมล์มาเหมาะสมจริงเจียว อันเป็นเที่ยวแรกมาก่อนกว่าใคร อันเรือเที่ยวนี้มี ของแยะ เพียบแะบรรทุกเข้ามาได้ ขอเชิญมาเร็วๆอย่ารำไร ถ้าเข้าไปของเหลือล้นมากนัก เพราะฉะนั้นชวนกันเชิญมาชม เผื่อจะถูกอารมณ์แน่ตระหนัก ถึงไม่ซื้อก็ขอให้เชิญมาพัก อย่าช้านักเชิญเจ้าเข้ามาเร็ว ๆ

(๒๒ ก.ก. ๖๒)

ภาคตอบปัญหา

ปากคนยาวกว่าปากกา หรือปากกายาวกว่าปากคน ?

(๑๒ ก.ย. ๖๒)

จดหมายตอบ

วันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ก้านับท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ทราบ—

เมื่อวานนี้ข้าพเจ้าได้อ่านหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ฉบับที่ ๑๕๖ ปัญหาว่า “ปากคนยาวกว่าปากกา หรือปากกายาวกว่าปากคน” ข้อนี้แท้จริงไม่น่าจะต่อเรื่องยาว สารเรื่องขี้ดอะไร แต่ท่านมาขอร้องให้ข้าพเจ้าช่วยเหลือบ้าง แต่จำต้องช่วยตามความสามารถ แต่ก่อนที่จะเขียนเรื่องราวใดๆลงในหนังสือพิมพ์ ข้าพเจ้าถือว่าไม่ใช่เรื่องของการเล่นง่าย ๆ จึงไม่ค่อยกล้าจะเขียน แต่ที่เขียนมานี้ก็เพราะเห็นว่า ขาวในหน้ากระดาษของท่าน ออกจะด้อยๆลงมาก จึงอุตส่าห์ช่วยหวังใจว่าถ้าพลาดพลั้งอย่างใด คงจะให้อภัยด้วย ตามปัญหาของท่านว่า ปากคนยาวหรือปากกา ยาวนี้ เป็นถ้อยคำที่ข้าพเจ้าเคยได้ยินเข้ามานานมานานแล้ว ข้าพเจ้าว่าเป็นถ้อยคำที่กล่าวกันมาแต่โบราณกาล ถ้าจะพิเคราะห์ดูตามตัวอักษรที่ว่านั้นแล้ว น่าจะเห็นว่า “ปากกา (หมายความว่าในเห็นว่าสัตว์มีปากชนิดหนึ่ง มีขนดำตลอดตัว และร้องเป็นเสียงว่า กา! กา!)

ต้องยาวกว่าปากคนตามปกติ แต่เหตุใดน้ําก้ําก็จะว่า “ปากคนจึงจะยาวกว่าปากกา “เล่า”
น้ําก็มีน้ําย้อย่างใดอยู่บ้าง ฉะนั้นข้าพเจ้าขอโอกาสแสดงความเห็นตามความคิดของข้าพเจ้า
เท่าที่เข้าใจดังต่อไปนี้ ปากกาถึงแม้จะมีส่วนยาวสักเท่าใดๆ ก็ดี เสียงร้องของมันที่เปล่งภาษาว่า
กา! กา! นั้นจะฟังให้เป็นประโยชน์หรืออย่างไรก็หาไม่ นอกจากจะหนวกหูในเวลาเช้าๆ นั้น
แหละเป็นมากกว่าอย่างอื่น หรือถ้าจะให้มันร้องพร้อมๆ กันหลายๆ ตัวก็ออกจะน่ารำคาญไม่ใช่
น้อยและคงไม่เพราะหูอย่างเอกอุ แต่ถึงกระนั้นก็ดี เราก็ยังให้อภัยมันว่า เป็นธรรมชาติของสัตว์
ชนิดนั้นเอง ส่วนปากคนยาวกว่าปากกานั้น เพราะคนหรือมนุษย์มีปากที่ใช้พูดได้ตามใจบังกับ
และเมื่อพูดไปทุกๆ คำ มนุษย์อื่นๆ ก็ฟังออก และเข้าใจกันตามคำพูด ไม่ใช่พูดคำเดียวอย่าง
กา—กาซึ่งมนุษย์ไม่เข้าใจว่าอะไร ก็แต่เมื่อเรารู้กันว่าคำพูดที่หลุดออกมาจากปากคนนั้นเป็นคำ
ที่เข้าใจกันได้เห็นว่ามาแล้วนี้ คำพูดนั้นๆ อาจพูดกันต่อๆ ไปอีกหลายร้อยหลายพันคนหรือ
ไม่มีสิ้นสุด เมื่อไม่มีที่สิ้นสุดฉนั้น โบราณท่านจึงว่า ปากคนยาวกว่าปากกา ข้าพเจ้าจะสาธก
ตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ ถ้าท่านผู้ใดที่เคยใช้รถรางเป็นพาหนะอยู่เสมอๆ แล้ว ท่านคงจะเคยได้
ยินปากคนขับรถราง กับคนเก็บสตางค์ข้างท้ายรถส่งข่าวโทรเลขทางปากกันอยู่เนืองๆ เช่น
ครั้งหนึ่งเกิดไฟลุกขึ้นที่ห้องเช่าถนนเจริญกรุงตอนบ้านทวาย ข้าพเจ้าโดยสารรถรางอยู่คันหนึ่ง
ที่เล่นมาถึงตรงที่ไฟไหม้ฉนั้น และรถรางคันนั้นได้ให้โอกาสแก่คนโดยสารรอดให้ดูไฟประมาณ
๒ นาที แล้วเล่นขึ้นไปทางในเมือง เมื่อรถข้าพเจ้าเล่นถึงหลักกับรถรางอีกคันหนึ่ง คนขับก็
ร้องบอกเหตุการณ์และสถานที่แก่เพื่อนคนขับรถที่เขาหลัก ฉนั้นทุกๆ หลักจนกว่าจะถึงศาลเจ้า
พ่อหลักเมืองเป็นที่สุด ฝ่ายคนที่นั่งลงเสียที่กลางทางโดยไม่ได้เห็นเหตุฉนั้นก็พูดกันต่อๆ ไปอีก
ไม่มีที่สิ้นสุด ดังอุปมาขมมานฉนั้นใด ปากคนจึงได้ยาวกว่าปากกาฉนั้น

ฉนั้นเขาจึงได้รู้กันแล้วว่า ปากคนยาวกว่าปากกาแน่ฉนั้น เขาจึงระวังกันนักกันหนา
ที่จะพูดอะไรพล่อยๆ ไปนักไม่ได้ ต้องระมัดระวังวจา ฉฉว่าบางเรื่องบางราวที่ไม่ต้องการให้
ใครรู้ ถ้าฉฉไปอยู่ที่ปากคนที่ปากยาวๆ แล้ว เรื่องอันควรสงวนของเรานั้น ก็จะแพร่หลาย
ไปทั่วบ้านทั่วเมือง ตามที่ข้าพเจ้าได้พรา้เพื่อเป็นน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหลงเหลงมาถึงเพียงนี้ ก็ให้
รู้ฉฉกันเมื่อยๆ ขื่อและหวานอนเต็มที่แล้ว และทั้งเห็นว้ํากงจะยัดยาวเป็นลูกทูน จุหน้ํากะดาบ
ของท่านตามปรารถนาแล้ว จึงขอวิสาสะยุติกันเพียงนี้เถิด ส่วนการที่ท่านจะตัดสินใจให้รางวัลที่ ๑
สำหรับเรื่องข้าพเจ้าตอบฉนั้น ข้าพเจ้าไม่สู้จะอินเตอร์เรสตันักดอก ไว้ให้ท่านสงวนรางวัลไว้
ให้แก่ท่านผู้อื่น ที่เขาจะตอบดีกว่าข้าพเจ้าเถิด

โอกาสนี้ขอท่านได้รับความนับถืออย่างธรรมดาจากข้าพเจ้า

ปากไก่

(๑๓ ก.ย. ๒๒)

บ้านอำเภอดุสิต

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ท่านประธานบรรณาธิการ

ข้าพเจ้าผู้หนึ่งซึ่งนับว่าได้อ่านหนังสือพิมพ์ของท่านมานานแล้ว เมื่อวานฉันมาเห็นปัญหาในหน้ากระดาษของท่านว่าปากคนยาวหรือปากกายาว ข้าพเจ้าจึงใคร่จะแถลงปัญหาเล่นบ้างแก้รำคาญ ถ้าไม่เป็นการขัดข้องอย่างใด ก็ได้โปรดนำลงในหน้ากระดาษของท่าน บางทีจะมีประโยชน์บ้าง

ถ้าว่าปากคนยาวหรือปากกายาวนั้น ว่ากันที่จริงก็ไม่น่าเป็นปัญหาอย่างใดเลย (ถ้าหากเป็นนกชนิดหนึ่ง) ปากกาจะต้องยาวกว่าปากคนเป็นแน่ แต่เหตุไฉนจึงมีคำพูดนี้ขึ้น เพราะข้าพเจ้าเข้าใจว่ามีมานานนักหนาแล้ว คงจะเกิดเรื่องอะไรกันขึ้นสักอย่างหนึ่งเป็นแน่จนชอบพูดกันมาจนตรบเท่าทุกวันนี้

ปากคนธรรมดาจะยาวกว่าปากกาไม่ได้ แต่คนปากบอนปากกันคนนั้นจะยาวกว่าปากกา เหตุที่จะทำให้ปากคนยาวกว่าปากกา ก็คือเกิดจากพูดกันแล้ว อีกคนหนึ่งเก็บเอาไปพูดต่อ ๆ กันไปลูก ๆ ผิด ๆ ซึ่งเลยกลายเป็นเรื่องราวใหญ่โต คนปากยาวนั้นก็ย่อมจะแบ่งออกหลายชนิด เช่น

๑. พูดเพื่อแสดงว่าตนเปรี๊ยะ
๒. พูดเพื่อเป็นการสนุก
๓. พูดโดยไม่มีเรื่องอะไรจะพูด
๔. พูดเพื่อประโยชน์ตน
๕. พูดเพื่อเกียจกัน

นอกจากนี้ก็ยังมีย่อหลายอย่าง ไม่จำเป็นจะยกขึ้นกล่าวให้มากมายนัก เพียงเท่านั้นก็ดูออกจะพอแล้ว ในตัวอย่างที่ยกขึ้นทั้ง ๕ ที่แล้ว แต่โอกาสและเรื่องจะพาไปเข้าเหมาะกันอย่างไหนเลยพูดเรื่องนั้น ยาวยืดไปที่เดียว เช่นคนใช้นาย ก. ทำจานอาหารแตกสัก ๑ ใบ นาย ก. ยังไม่ทันรู้เรื่องเลยว่าจานอาหารแตก นาย ข. เก็บไปแล้วให้นาย ก. พัง แล้วว่าคนใช้ทำจานแตก ไล่แต่เท่านั้นยังจะเสริมเข้าไปอีกว่า จานอย่างดีของเก่าหายาก ฯลฯ นาย ก. เมื่อรู้ว่าจานแตก ประกอบกับคำเสริมของนาย ข. เลยลงความเห็นจริงทีเดียวว่า จานที่แตกเป็นอย่างเก่าอย่างดี เก็บเอาไปบอกนาง ง. ซึ่งเป็นมารดาหรือญาติผู้ใหญ่ ว่าจานแตก กับเสริมเข้าไปว่า เป็นจานเก่าสังกะโลกหรืออะไร ก็แล้วแต่จะเสริมลงไปให้เหมาะแก่เหตุการณ์นั้น ที่นี้แยกไปใครมา นาง ง. ก็เล่าให้ฟังเสริมเข้าไป ๆ เรื่องชักยืดยาวขึ้นทุกที จานที่แตกเกือบเป็นจานแก้วจานเพชรไปที่เดียว เช่นนี้แหละ ปากคนจึงยาวกว่าปากกา ส่วนผู้ที่เขาไม่พอใจในถ้อยคำชนิดนี้ เขาไม่อยากจะ

คนปากยาวเขาก็เลยเสีย หรือเมื่อค้นคว้าได้เหตุผลพอเพียงแล้ว เขาจึงพูดแต่ก็รู้กันต่อๆ ไปอยู่
นั่นเอง เมื่อเขียนมาถึงเพียงนี้ รู้สึกว่าว่างนอนจืด จึงขอยุติเพียงเท่านี้ ถ้าไม่ถูกคำ วันหลังจะ
ได้วิวิธนาการกันฟังเล่นต่อไป แต่ขอให้เป็นที่น่าใจเถิดว่า ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะได้แย้งสำนวน
โวหารกับใคร ข้าพเจ้ารู้้อย่างเด็กๆ ว่าสู้ใครไม่ได้ ที่ข้าพเจ้าเขียนนี้ความประสงค์จะพยายาม
ชี้ให้เห็นว่าปากคนยาวกว่าปากกา ถ้าหากตรงไหนผิดพลาดจากความเป็นจริง ฟังเข้าใจเถิดว่า
ข้าพเจ้ามีความรู้อ่อน เพราะฉะนั้นจึงจะไม่ได้ตอบกับใคร

ปากเบ็ด

(๑๕ ก.ย. ๖๒)

ถนนสยามชนะศึก ตำบลดุสิต

วันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๒

ท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

ท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย ถ้าหน้ากระดาษยังไม่ไรได้โปรดปล่อยมันลง
ให้ด้วย ข้าพเจ้าได้อ่านพรรณนาโวหารของปากไก่ อธิบายปัญหา “ปากคนยาวกว่าปากกาหรือ
ปากกายาวกว่าปากคน” รู้สึกพอใจมากอยากจะแสดงโวหารบ้างก็เกรงจะสู้ท่านปากไก่ไม่ได้
จึงขออาศัยถ้อยคำที่ท่านพรรณนาไว้นั้นแล้วป็นให้รูปทรงแปลกขึ้นอีก ขอท่านปากไก่อ่าเข้าใจ
ว่าข้าพเจ้าอวดดีเลย กฎธรรมดาเมื่ออยู่ว่า คนที่ทำได้หลังมักได้ตัวอย่างจากคนที่ทำได้ที่แรกดังที่
ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ แต่คงไม่แปลกกว่ากฎธรรมดา

ท่านปากไก่อธิบายถึงคำเก่าว่า “ปากคนยาวกว่าปากกา” ข้าพเจ้าเห็นชอบด้วย ถ้าเติม
ท้ายติดทว่า พูดออกจากปาก ย่อมเข้าหูคน ต่อเข้าแล้วความจะดีขึ้น ไม่ต้องเสียเวลาอธิบาย
ให้ชัวยาวถึงปานนั้น

อีกนัยหนึ่งอาศัยที่ข้าพเจ้าได้เห็นนามปากกาว่าปากไก่ จึงทำให้นึกถึงปากกาเขียนหนังสือ
เลยทำให้คิดไปว่า “ปากกายาวกว่าปากคน” เพราะข่าวที่เล่าลือกันไม่กี่วันก็เจียบหายไ้ ส่วน
ปากกาจารึกเป็นตัวอักษร ย่อมถาวรไม่กลับกลาย และสามารถเก็บไว้ได้นานๆ ด้วย ปากกายาว
กว่าปากคนนี้ มีที่อ้างให้เห็นได้ในสาระระหว่างคู่รัก ถึงแม้จะต้องจากกันก็ยังได้อ่านจดหมาย
ที่ส่งไปส่งมาเสมอๆ เช่นนี้ จะว่าปากกาสั้นกว่าปากคนหรือไหน เชิญท่านผู้ใคร่วินิจัยเอาเถิด

ปากแรด

(๑๖ ก.ย. ๖๒)

แสดงปัญหาเรื่องปากคนยาวกว่าปากกา

ข้าพเจ้าได้อ่านปัญหาของหนังสือพิมพ์คู่สัตสมัย กับถ้อยคำของผู้ที่ได้แสดงมาแล้ว ข้อความต่าง ๆ กัน กระทำให้ข้าพเจ้าอดพูดไม่ได้ นักสนุกขึ้นมาบ้าง จึงใคร่ขอถือโอกาสแสดงข้อความกับเขาบ้าง และเห็นว่าปัญหาที่คน ๆ เขาพูดกันมานานแล้ว ซึ่งก็น่าจะคิดเล่นบ้าง เพราะไม่เป็นการนอกทางก็อยากเล่นด้วย การที่จะนำลงหรือไม่มันแล้วแต่ท่านจะวินิจฉัย ถ้าท่านนำข้อความของข้าพเจ้าลงในหน้ากระดาษของท่าน ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านเห็นพ้องด้วยกับข้าพเจ้าและข้าพเจ้าจะขอกว่าแต่เพียงสั้น ๆ ซึ่งเอาแต่ใจความเท่านั้น

ปากคน ถ้าเป็นปากที่เรียกว่าปากอยู่ไม่สุข นั้นแหละจะยาวกว่าปากกา

ปากกา ถ้าไม่ใช่กาชนิดบอกข่าว นั้นแหละจะสั้นกว่าปากคน

“ปากแตร”

(๑๘ ก.ย. ๒๒)

ความเห็นเอกชน

เป็นความรู้ใหม่ของข้าพเจ้าเหมือนกันว่า “กิจการน้อยใหญ่ตลอดจนการเมือง จะบรรลุถึงความหมายได้ก็ด้วยอาศัยการเลียงหรือการกินเลียง เป็นเบื้องต้น” ซึ่งเป็นการนำขมอยู่จริงอยู่น่าจะต้องเป็นเช่นนั้น แต่ถ้าจะคิดดูให้ซึ่งแล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่ากิจการทั้งหลายที่จะสำเร็จสมหวังได้ ก็ด้วยอาศัยความสามัคคีและความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ถ้าจะพูดถึงการเมืองในดุสิตธานีของเราเท่าที่เห็นกันอยู่นี้แล้ว คณะนคราภิบาล กับคณะข้าราชการฝ่ายมณฑลคงยังไม่คิดอยากกินเลียง ก่อนกิจการนั้น ๆ จะดำเนินไปเข้าสู่ทางที่ถูกต้องแล้ว นอกจากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งซึ่งอยากกินเองเท่านั้น เพราะท่านที่รับภาระในเรื่องการเมืองนั้น ท่านคงไม่มีความมุ่งหมายหรือตั้งใจ โดยเห็นแก่การกินเป็นปฐม ท่านนคราภิบาล* คนนี้ ตามที่ข้าพเจ้าทราบอัธยาศัยของท่าน ไม่ใช่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวอะไรหนักหนา เว้นแต่จะไม่มีพ้อเท่านั้น ฉะนั้นสักอะไรแก่การกินเลียงนิดหน่อยจะเสียไม่ได้ แต่ที่ยังไม่ได้จัดการให้มีการกินเลียงในการที่ท่านเป็นนคราภิบาลขึ้นคราวนี้นั้น ก็น่าจะเป็นด้วยกิจการสำคัญในใจยังไม่บรรลุถึงซึ่งความเย็นใจหรือกิจการในหน้าที่นคราภิบาลที่คิดดำเนินอยู่นั้นยังไม่ลุล่วงเข้ารูปเข้ารอยก็เป็นได้

ตามที่หนังสือพิมพ์ฉบับนั้นว่า คณะเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์พากันเอาใจท่านนคราภิบาลถึงกับเรียกลงทุนเพื่อเลี้ยงต้อนรับนคราภิบาลนั้น เป็นความหวังดีและความกรุณาของท่าน

* ในเวลานั้นนายพัน หุ้มแพร กำลังทำหน้าที่เป็นนคราภิบาล

เป็นพิเศษ ซึ่งอย่างไรเสียก็ดี เชื่อว่าคณะนคราภิบาลคงจะแสดงความกตเวทิต์ และข้าพเจ้าหวังใจด้วยว่าทนายนครผู้เป็นอารยชน คงจะไม่ถือว่าการเลียงเป็นเหตุให้บ้านเมืองรุ่งเรืองยิ่งไปกว่าความสามารถ และความตั้งใจดีของคณะนคราภิบาล ความสามัคคีของชาวเราและคณะข้าราชการมณฑลซึ่งมีต่อคุณลิตถานั้น การเลียงดูปลื้มใจเขามากทำกันเมื่อบ้านเมืองและกิจการเรียบร้อย ซึ่งเป็นการแสดงความเจริญมัย ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าจะได้เห็นในเวลาไม่ช้านัก การที่ข้าพเจ้ากล่าวนั้นก็กล่าวไปตามรูปของการณ์ ซึ่งอาจจะเป็นจริง ถ้าจะพูดกันว่าการกินเลี้ยงเพื่อเป็นการเพาะน้ำใจ หรือเลี้ยงกันเพื่อไม่ตรีจิตฐานที่รักใคร่นับถือและอยู่ในความเอ็นดูก็พอทำเนา แต่ถ้าจะเลี้ยงกันอย่างหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น* กล่าว ก็ยากที่จะกล่าวในทันที ขอแต่ให้ดูการฝึกซ้อมประลองยุทธ์เสียบ้าง แต่เมื่อเสร็จการฝึกซ้อมแล้ว การรื่นเริง ข้าพเจ้าคิดว่ารื่นเริงเมื่อเสร็จในการต่างๆ แล้วใจจึงจะสบาย ดีกว่าที่จะรื่นเริงแล้วกลับไปหมกมุ่นกับกิจการอันไม่เป็นที่สำเร็จเป็นแน่

ในที่สุดข้าพเจ้าขอวิงวอนหนังสือพิมพ์ฉบับที่ มีความรู้ใหม่ว่า ข้าพเจ้ากล่าวมิใช่กล่าวเพื่อเป็นการแก้ถ้อยคำของท่านก็หามิได้ ด้วยข้าพเจ้าเห็นว่าความจริงย่อมจะเป็นเช่นอย่างหนึ่งกับอีกอย่างหนึ่งก็เห็นใจของคณะนคราภิบาล

(๕ ส.ก. ๖๒)

เมื่อวันที่ ๕ เดือนนี้ ท่านเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ มีท่านราม ณ กรุงเทพ เป็นประธาน ได้จัดให้มีการเลียงคณะนคราภิบาล ข้าราชการและทนายนครบางท่านรวม ๓๘ คน ณ โฮเต็ลเมโทรโปล การเลียงในวันนี้ได้จัดอย่างหรูหรา มาก ดูเหมือนจะเยี่ยมกว่าที่แล้วมาด้วย ในโอกาสนี้ ท่านราม ณ กรุงเทพ ได้กล่าวสุนทรพจน์ดังข้อความที่เราจะนำลงไว้ดังต่อไปนี้

ท่านทั้งหลาย

ข้าพเจ้าและบรรดาเชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ผู้มีนามในใบเชิญ ได้เชิญท่านทั้งหลายมาเลียงในวันนี้ด้วยความประสงค์อย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าจะขออธิบายให้เข้าใจ แต่การที่จะอธิบายความประสงค์อันนี้ ข้าพเจ้าขอภัยเสียก่อน แม้ข้อความที่จะกล่าวต่อไปจะผิดพลาดอย่างใดแล้ว ก็ขอจงให้อภัยแก่ข้าพเจ้าด้วย

การเลียงอาหารเป็นของที่มีมาแต่โบราณ ตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าได้มาสมภพในโลก และก่อนตรัสรู้ แม้เมื่อสมภพและตรัสรู้แล้ว ก็ทรงสรรเสริญว่า การเลียงเป็นของสำคัญ

*๑ หนังสือฉบับนี้หมายความว่าหนังสือพิมพ์กิตติมศักดิ์ ซึ่งเป็นขานกับกับหนังสือพิมพ์กิตติมศักดิ์ และนายขัน หุ้มแพร เพิ่งจะลาออกมาเป็นนคราภิบาลใหม่ฯ

สำหรับลูกไม้ตรี เป็นเครื่องแสดงความเคารพอย่างเอกอย่างหนึ่ง ตัวข้าพเจ้าจะว่าในหน้าที่
เชษฐบุรุษกิตติมศักดิ์ก็ดี หรือแม้จะว่าในหน้าที่ใดก็ดี ข้าพเจ้าก็ไม่ดีไปกว่าพระพุทธเจ้า เพราะ
ฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าของเราบิณฑบาตแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่ควรจะคัดค้าน และเป็นการจำเป็น
ที่ข้าพเจ้าจะต้องทำการอันโบราณชนผู้เป็นบรรพบุรุษของเราได้นับถือแล้วว่าเป็นของดี ข้าพเจ้า
จะได้มีความรู้ในวิชาการดีกว่าบรรพบุรุษหรือไม่นั้น ไม่ใช่หน้าที่ของข้าพเจ้าจะวินิจฉัยได้เอง
เป็นหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ที่จะชี้แจงให้ข้าพเจ้าจะทะนงตัวว่าเวลานี้สมัยเปลี่ยนแปลง
หรือข้าพเจ้ามีความคิดความเห็นดีแล้ว และข้าพเจ้าจะดำเนินให้แตกออกไปนั้นเป็นไปไม่ได้เลย
ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้กระทำการซึ่งปรากฏว่าบางท่านเห็นว่าเป็นการทะนงตัวเกินไป ที่ไม่รอ
ให้กิจสำเร็จเสียก่อน คือข้าพเจ้าเห็นหนังสือพิมพ์คู่สัตตสมัย* กล่าวว่า เมื่อใดยังทำกิจไม่สำเร็จ
ก็ยังไม่ควรจะเลี้ยง ถ้าเช่นนั้นการในหน้าที่เชษฐบุรุษของข้าพเจ้าก็ยังไม่สำเร็จ และการในหน้าที่
อื่น ๆ ก็ยังไม่สำเร็จ ข้าพเจ้าจะมีเลียดต้องงดการเลี้ยงเสียหรือ ? เพราะกิจการของข้าพเจ้านั้น
จะสำเร็จต่อเมื่อข้าพเจ้าได้ตายไปแล้ว เลยไม่มีเวลาได้เลี้ยง! ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงขอเชิญท่าน
มาในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อข้าพเจ้าได้เชิญท่านผู้เป็นมิตรสหายร่วมคณะกัน เป็นคนร่วม
ฐานเดียวกัน และแม้ข้าพเจ้าจะพูดออกตัวในหน้าที่ของข้าพเจ้า เช่นพูดว่า “ข้าพเจ้าจะตั้งใจ
ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด แม้ข้อบกพร่องอย่างใดก็ขอให้ตัดเดือน ดังนั้นข้าพเจ้าก็จะพูดได้สะดวกกว่า
ที่จะประณามมือไปเที่ยวบ่าวร้องทุก ๆ บ้าน เมื่อไรจะถึงที่สุด ? นี่คือประโยชน์ของการเลี้ยงอีก
อย่างหนึ่ง

หนังสือพิมพ์คู่สัตตสมัย จะเดินตามแบบไหนข้าพเจ้าหาทราบไม่ แต่ส่วนตัวข้าพเจ้า
เองนั้นเดินไปตามแบบที่กล่าวมานั้น คือตามบรรพบุรุษของข้าพเจ้า แม้ในพระบรมพุทโธวาท
ก็มีอยู่ว่า ใครจะทำบุญให้ท่านเมื่อถึงเวลาสำคัญในชีวิตของตน เช่นเวลาก่อนจะอุปสมบทต้อง
มีสมโภช คือเชิญมีญาติมิตรมากินด้วยกัน ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตว่า กินด้วยกันก่อนบวช
ไม่ใช่บวชแล้วจึงกิน เมื่อเวลาใกล้จะอุปสมบทก็ต้องเชิญผู้ที่ชอบพอมากินเลี้ยง ที่สุดจะทำบุญ
บ้านเรือนต้องมีนิมนต์พระมาสวดมนต์และฉันโภชนาหาร และต้องเชิญมิตรสหายมากินร่วมกัน
บ้านนั้นจึงจะยังยืนเป็นมงคลสืบไป ไม่ใช่เมื่อไรจะตายแล้วจึงจะกินเลี้ยง นี่เป็นธรรมเนียมของ
ฝ่ายอาเซียของเรา แต่ถ้าเห็นว่าอาเซียตกต่ำเสียแล้วจะยกแบบฝรั่งบ้างก็ได้ พระเจ้าแผ่นดิน
ก่อนวันที่จะราชาภิเษกต้องเชิญเจ้านายต่างประเทศมาช่วย และพอวันที่มาถึงก็ต้องเลี้ยงเสีย
ตั้งแต่เมื่อยังไม่ได้ราชาภิเษก พอราชาภิเษกเสร็จแล้วก็เลี้ยงอีก ก่อนที่เจ้านายไปช่วยจะกลับ
ต้องเลี้ยงอีก รวมเป็น ๓ ครั้งเป็นอย่างน้อย ในงานราชาภิเษกซึ่งเป็นวันเริ่มงานในชีวิตของผู้ที่

* ความจริงนั้น หนังสือพิมพ์คู่สัตตสมัยต้องการกล่าวแก้ตัวแทนนายจัน หุ้มแพร จึงโดนท่านราม ณ กรุงทพ ทนไม่ได้ ได้เขียน
บทความนี้คัดกลับบอกมา ซึ่งแท้จริงกลับเป็นกิตติมาก น่าฟัง หรือเท่ากับสอนพวกเราให้รู้อะไรมากขึ้นเท่านั้นเอง

จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ก็ต้องมีการเลี้ยงเสียก่อนแล้ว ถ้าจะต้องเอาตามหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย นั้น มิตรอรจนกว่าเมื่อไรพระเจ้าแผ่นดินรู้สึ่ว่าจะสวรรคตจึงค่อยเชิญมากินเลี้ยงๆ ? ถ้าเช่นนั้นใครจะกินลงคอ ! เป็นข้าพเจ้าก็กินไม่ลงคอเป็นแน่ล่ะ ! ข้าพเจ้าไม่ใช่มนุษย์จะได้ไปนั่งกินในเวลาเช่นนั้นได้ มาลองนึกดูถึงแบบไทยเราบ้าง พระเจ้าแผ่นดินไทยเรา เมื่อราชาภิเษก ก็มีการเลี้ยงดูขุนหมื่นกัน เพราะฉะนั้นไทยเราก็น่าจะเหมือนกับฝรั่งไม่เลวกว่าอย่างไรเลย

คราวนี้ลองเทียบให้ตรงเผงทีเดียว ก่อนคราภิบาลไม่ว่าชาติไหน พอได้รับเลือกวันที่ ๑ หรือวันที่ ๒ ของการเลือกตั้งเลย นี่เป็นธรรมเนียมที่ต้องทำ ธรรมเนียมนี้สำหรับทำไม ? เพราะนคราภิบาลโดยมากมักเป็นคนที่ไม่มีความดีสูง โดยมากเป็นคนที่ไม่ใคร่จะมีใครรู้จัก เมื่อได้รับเลือกแล้วก็อยากแสดงตน จึงจำต้องเชิญผู้ที่มีหลักฐานสำคัญในเขตของตนมาเลี้ยง และบอกว่า “ข้าพเจ้านคราภิบาลใหม่ ได้รับพระกรุณาของท่านเลือกข้าพเจ้าให้เป็นนคราภิบาล ข้าพเจ้ายินดีขอบคุณท่านอย่างเหลือเกิน จึงได้เชิญมาเลี้ยงด้วยความกตเวทิตาตอบแทนที่ท่านเลือกตัวข้าพเจ้า” นี่เป็นการเลี้ยงของนคราภิบาล เมื่อความเห็นของโลกไม่จำเป็นจะใช้สำหรับดุสิตธานี ตามที่ใครก็ไม่ทราบกล่าวในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็เสียใจว่าเมื่อเราในช่วงอุดริเหลือเกิน จะเอาอย่างโลกเขาบ้างก็ไม่ได้ ข้าพเจ้าผู้เป็นเชษฐบุรุษและเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทธานีนั้นคนหนึ่ง ไม่อยากจะให้ดำเนินไปผิดแบบแผน จึงได้จัดการเลี้ยงขนแทนนคราภิบาลที่มีความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงไม่รู้กิจข้อแรกที่ควรทำ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการดีแต่นคราภิบาลอยู่ แต่หากข้าพเจ้าเข้าใจว่า ท่านทั้งหลายที่เป็นนคราภิบาลจะรู้สึว่าตนมีอายุน้อยมากและข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่ จึงเท่ากับเป็นการช่วยคณะของท่าน

อีกประการหนึ่ง เพื่อแก้ความเข้าใจผิดที่หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยได้ยกตัวอย่างว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเวลาซ้อมรบเสเป้านั้น เมื่อเสร็จแล้วจึงจะทรงเลี้ยง หมายความว่าเมื่อสำเร็จกิจแล้วจึงจะเลี้ยงดังนี้ ข้าพเจ้าเสียใจที่ผู้กล่าวเช่นนั้นไม่สอบถามเสียก่อนว่า ทำไมจึงเลี้ยงภายหลังซ้อมรบ ข้าพเจ้าขอตอบได้ว่า เพราะการซ้อมรบเป็นกิจการที่ต้องออกกำลังเหมือนเล่นกีฬา ผู้ที่เล่นฟุตบอลก่อนที่จะเล่นต้องเตรียมตัวฝึกหัดฝึกฝนร่างกายที่เรียก “เทรนนิ่ง” ในเวลาเตรียมตัวนั้น เขาห้ามไม่ให้กินข้าวมากเกินไป ไม่ให้กินเหล้า และไม่ให้อาหารหนัก แต่เมื่อเล่นเสร็จแล้วและผู้เล่นไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ต่อไป เขาจึงได้จัดให้มีการเลี้ยง เนื่องเข้าในการฉลองทีเดียว นั่นคือ การซ้อมรบถ้าเลี้ยงเสียก่อนแล้ว การซ้อมรบก็ทำไปไม่ไหว จึงต้องรอให้เสร็จเสียก่อนแล้วจึงเลี้ยงฉนั้น การเลี้ยงเมื่อเสร็จซ้อมรบแล้วเช่นนั้นมิได้อุดรืออย่างใดเลย และธรรมเนียมไม่ว่าที่ไหน ถ้าเกี่ยวกับการออกกำลังต้องเลี้ยงข้างปลาย ไม่ใช่ต้น ผิดกับการเลี้ยงอื่นๆ

การรับเลือกเป็นนคราภิบาลที่ดี หรือเป็นอะไรที่คนหลายคนเลือกขึ้นก็ดี พอรับเลือกแล้ว ต้องเสี่ยงเป็นการขอใจ ไม่เหมือนกับการเสี่ยงกีฬาหรือซ้อมรบ อันนี้ข้าพเจ้าขอให้ไตร่ตรองให้รอบคอบ ถึงแม้ที่ข้าพเจ้าจะมาเชิญเสี่ยงในวันนี้ จะเป็นการอุดหนุนไปก็เป็นการที่ใกล้ถูกอยู่ เพราะฉะนั้น เชื่อว่าท่านทั้งหลายคงจะยอมอภัยให้ข้าพเจ้าผู้ตั้งใจดี

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขออัญเชิญท่านทั้งหลายให้พร้อมใจกันรำลึกถึงความสามัคคีของคณะเราในดุสิตธานีเป็นอาทิ ขอให้ขึ้นขึ้นพร้อมกันและดื่มให้แก่ความเจริญแห่งดุสิตธานีนี้

(๑๑ ส.ก. ๖๒)

พระบรมราชาบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (โดยในนามของท่าน ราม ฅ กรุงเทพฯ) เป็นคุณประโยชน์อย่างสูงแก่ผู้เขียนซึ่งเวลานั้นทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ นอกจากนี้ยังเป็นบทเรียนที่น่ารู้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของชาวไทยทุกคนควรจะยึดถือไว้ปฏิบัติ พระมหากรุณาธิคุณมีอยู่เป็นอันมากทำนองนี้เป็นเรื่องที่มีได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นับว่าพระองค์ได้พระราชทานสมบัติอันมีค่าไว้เหนือเกล้าฯ เป็นอย่างดี

พลเมืองเพิ่มขึ้นเสมอ

หมื่นเราจะอดกล่าวไม่ได้เลยว่า บ้านเมืองของเรากำลังเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก คุณมีคนที่ต้องการหาซื้อที่ดินออกกว่าอน ถ้าซื้อไม่ได้เพียงแต่ขอเช่าก็พอ แต่เป็นที่น่าเสียดายจริงๆ ถึงแม้จะมีที่ขายออกไปเท่าไร ก็ยังไม่พออยู่เสมอ ในระหว่าง ท่านราม ฅ กรุงเทพฯ ได้ลาพักขึ้นใหม่มาจนบัดนี้เรารู้สึกทันทีว่า นาคกรในเมืองเรา เพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก ดังเมื่อวันก่อนก็มีนาคกรเพิ่มขึ้นอีก ๘ นาย มาในวันนี้อีก ๒ คือ นายย้อย สรนิม และ พันสุชาธธุรกิจ แต่ทราบไว้ ๒ นายนี้เป็นแต่มาเช่าห้องแถวอยู่ ส่วนบ้านเช่าของท่านราม ฅ กรุงเทพฯ ได้ทราบอีกว่า พระยาพิพัฒนากร (ฉิม โปษยานนท์) มาเช่าบ้านเขาใจในพื้นที่ซึ่งได้ขยายใหม่ และที่ยังมีมาเป็นนาคกรอีกยังไม่หมด เพียงแต่ได้ทราบมาเพียงนี้เท่านั้น ถ้าวันหลังทราบอีก เราจะมาเล่าสู่กันฟัง การที่บ้านเรือนที่เราอยู่เจริญขึ้นเป็นลำดับเช่นนี้ ท่านทั้งหลายก็คงจะรู้สึกยินดีเช่นเราเหมือนกัน

การเพิ่มจำนวนนาคกร ที่อาจจะสังเกตได้ง่ายๆ นั้นก็ เมื่อคราวประชุมเลือกนคราภิบาลทั้ง ๓ ครั้งนี้มีนาคกรแน่นอนหาผิดกันครั้งละไกล ๆ ตัวอย่างในคราวหลังนี้ ผู้ที่มาประชุมต้องขัดเขียดกัน จนต้องออกมานอกนาคกรศาลา แต่ถึงมากอย่างนี้ยังขาดคนที่ฝากแทน และผู้ที่ขาดเสียเฉยๆ อีกกว่า ๕๐ คน ถ้าหากันหมดจะรู้สึกได้ว่า นาคกรเมืองเรามากมายเพียงไหน

(๒๖ ก.ก. ๖๒)

สร้างพระราชวัง

อำเภอดอนพระรามนับว่าเป็นอำเภอที่มีขึ้นเก่าแก่ได้อำเภอหนึ่ง โดยมีอาณาเขตกับอำเภอคูสิต ซึ่งเป็นอำเภอแรกที่มีขึ้นในจังหวัดเรา และในครั้งก่อนๆ ก็เป็นอำเภอที่เงียบเหงา มีมหาชนสัญจรไปมาน้อย โดยไม่มีรมณีสถานอันเป็นที่สง่าผ่าเผยแม้แต่แห่งเดียว ทั้งมีทวยนาครตั้งภูมิลำเนาแน่นน้อยกว่าอำเภออื่นๆ ด้วย บัดนี้ได้ขยายเขตออกกว้างขวางใหญ่โตกว่าเก่า มีบ้านเรือนทวยนาครอยู่แน่นหนาผาละ ทั้งศึกษาสถานก็ได้สร้างขึ้นอย่างงดงามใหญ่โต และมีสโมสรแข่งเรือซึ่งเป็นที่นิยมแก่มหาชนมาก นับว่าได้เจริญขึ้นเท่าเทียมกับอำเภออื่นๆ แล้ว แต่ที่ยังด้อยกว่าก็แห่งเดียวเท่านั้น คือยังไม่มีพระราชวังที่ประทับ อันเป็นเครื่องหมายซึ่งความเป็นสง่าและเป็นศรีแก่สถานทีนั้นในเมื่อได้มีขึ้น เป็นที่น่ายินดีที่ได้ทรงพระราชดำริว่า ในอำเภอดอนพระรามนี้ยังไม่มีพระราชวังที่ประทับอยู่อำเภอเดียว และ ณ กาลบัดนี้ก็ได้กรีกกรณขึ้นมากแล้ว สมควรจะมีพระราชวังขึ้นแห่งหนึ่งได้ อาศัยเหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ดำรัสให้เจ้าหน้าที่จัดการ ตบแต่งเกาะมะกรูดกับเกาะเจดีย์ ในกลางบึงพระรามให้เป็นปึกแผ่นเดียวกัน และจัดการย้ายพระราชวังอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนบัลลังก์นาถจักรี ตำบลบางไทร อำเภอเขาหลวง ไปจัดการปลูกสร้างขึ้นใหม่ในกลางบึงพระราม

ส่วนที่ดินพระราชวังอังกฤษอยู่เดิมนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานท่านราม ณ กรุงเทพ

การที่ท่านราม ณ กรุงเทพ ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่ยิ่งเช่นนี้ย่อมเนื่องจากผลแห่งความดีความงามของท่านที่ได้มีมาแล้วแก่จังหวัดคูสิตธานี และพระบวรพุทธศาสนา ซึ่งท่านได้ตั้งใจเกื้อกูลช่วยเหลือ พร้อมด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังความคิด โดยนัยอันล้วนแต่นำมาซึ่งผลดีเป็นอเนกประการ

(๑ ก.ย. ๒๒)

คณะบรรณาธิการถือว่า ข่าวดำเนินคดีนั้นควรเป็นข่าวของเมืองคูสิตธานี และได้แบ่งข่าวในวงการภายนอกคูสิตธานีมาลงบ้าง วันละประมาณ ๑ คอลัมน์ ให้ชื่อว่า “ข่าวต่างธานี” ซึ่งจะได้้นำลงให้เห็นเป็นตัวอย่างไว้ดังนี้ คือ

ข่าวต่างธานี

ลงโทษอาจารย์

คำสั่งกระทรวงธรรมการ ที่ ๑/๒ ลงวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒ เรื่องอำนวยการหลวงสวนธัญญาพัฒน์ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตรทำโทษนักเรียน มีความว่า

เมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๑ โรงเรียนได้มีการร่นโรงเปิดเทอมสิ้นปี นายอ้อ ชนากม
นักเรียนมัธยมปีที่ ๖ ประพฤติตนไม่สมควรแก่ฐานะที่เป็นนักเรียน ก่อสร้างเสพย์สุรา แล้ว
กล่าววาจาไม่สมควรต่อครู แสดงกิริยาอาการละเมิด หลวงสนธิวิทยาพัฒน์ อาจารย์ใหญ่ได้
ทำโทษ โดยตีด้วยไม้คันธที่ขา แต่การตีถึง ๔๒ ที จนมีแผลบาดเจ็บ และเมื่อวิ่งไล่จับ
นายอ้อ ชนากม หลวงสนธิวิทยาพัฒน์ได้ล้มลง เหล่านี้บ่งชี้ว่า การทำโทษนั้นได้ทำโทษด้วย
โทสาคติเป็นการตีตบมาทครุ และหลวงสนธิวิทยาพัฒน์เป็นอาจารย์ใหญ่ด้วยสมควรได้รับโทษ
หนัก แต่หลวงสนธิวิทยาพัฒน์ เป็นผู้ได้รับราชการดี จัดการโรงเรียนเจริญขึ้นโดยลำดับ ถึงมี
ชั้นมัธยมตอนปลายแล้ว เพิ่งมีความผิดครั้งนี้เป็นครั้งแรก เหตุฉะนั้นให้เพียงแต่ลดเงินเดือน
หลวงสนธิวิทยาพัฒน์เสียเดือนละ ๔๕ บาท แต่เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๒ นี้ไป จนกว่าจะ
ได้ทำการแก้ตัวให้เห็นว่าเป็นผู้สมควรได้รับความยกย่องต่อไป

เพลิงไหม้

เมื่อ ๖ ล.ท. วานนี้ ได้เกิดเพลิงไหม้ในห้องเครื่องโรงสีมากั่วลี แต่ด้วยความช่วยเหลือ
ของเจ้าหน้าที่และชาวบ้าน เพลิงนั้นจึงสงบ เชื่อว่าคงเสียหายไม่มากนัก

(๒ มิ.ย. ๖๒)

สนามกวี

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๖ ทรงเป็นปราชญ์ทางกวี เช่นเดียวกับกับพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีในอดีตแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมีผลงานดีเด่นเป็นที่ขึ้นชื่อลือชาม และแพร่ขยายออกไปทั่วทุกมุมเมือง มีทั้งการพิมพ์ออกจำหน่ายเป็นเล่มและลงในหนังสือต่างๆ แสดงออกเป็นละครบ้าง เป็นบทปลุกใจบ้าง โฆษณาบ๋อยๆ ตามวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ ฯลฯ ที่เป็นเอกสารอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ เป็นแหล่งรวมที่สำคัญ แต่ได้กระจายกันอยู่ นับว่าเป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ได้พระราชทานเอาไว้ให้พวกเราที่เป็นคนไทยทั้งหลาย

หอสมุดแห่งนี้จะเป็นแหล่งชุมนุมวรรณกรรมทั้งหลายที่จัดให้มัน อันเป็นสมบัติถาวรของชาติต่อไปในภายภาคหน้า นอกจากนั้นยังจะเป็นที่รวบรวมพระอนุสรณ์ต่างๆ ของพระองค์ที่ทรงทำขึ้นไว้เพื่อชาติไทยที่รักของเราให้อนุชนได้ศึกษาต่อไปด้วย

บทกวี

จากหนังสือพิมพ์สุดสัปดาห์

พระราชนิพนธ์ต่าง ๆ อันเนื่องด้วยกวีนิพนธ์ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของคนไทยทุกยุคทุกสมัยว่า พระองค์ได้พระราชทานพระราชนิพนธ์ไว้หลายแบบหลายอย่าง สำหรับเป็นสมบัติของชาติไทยอย่างมากมายมหาศาล มีทั้งบทรัก บทโศก บทตลกขบขัน บททราบซึ่งในใจ บทหุรหุราสวยงามเป็นสง่า และปลุกใจให้เกิดความรักชาติได้หลายอย่างหลายประการ ซึ่งยากนักที่บุคคลคนเดียวจะทำได้หลายอย่างเช่นนี้ นอกจากนั้นยังทรงพยายามที่จะวางแบบฉบับของการแต่งเหล่านั้นไว้เป็นตัวอย่างที่นักศึกษาราชบัณฑิตไทยควรจะได้จำไว้เป็นบรรทัดฐานอีกด้วย สำหรับการแต่งบทกวีในยุคเดียวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีอยู่มากมายด้วยกัน เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งทรงแต่งเป็นละครออกแสดงบ้าง เรื่องอื่นๆ บ้าง สำหรับพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์นั้น ได้ทรงแต่งพระชนมที่คำฉันท์ ฯลฯ นอกจากนี้ก็มีของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี พระยาศรีสุนทรโวหาร ของคณะละครต่างๆ และคณะหนังสือพิมพ์ไทย ฯลฯ นับว่าเป็นยุคของกวีทองสมัยหนึ่งในครั้งนั้น แต่ที่น่าสังเกตบางอย่างก็คือ แม้การประพันธ์จะได้ดำเนินตามฉบับของโบราณจารย์ ที่ท่านวางหลักไว้แล้วก็ตาม ก็ยังมีบางท่านได้บรรจุคำประพันธ์เข้าไว้มากเกินไป เช่น บางกลอนก็มากจนถึงกลอน

๑๒ ก็มี ซึ่งทำให้หมดความไพเราะไปมาก ส่วนพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีค่านิยมกันนั้น ก็เนื่องจากโคลงกลอนของพระองค์ทรงใช้อ้อยคำเหมาะสมไม่ยาวเยิ่นเย้อ มีความหมายดี จึงเกิดความไพเราะฟังแล้วจับใจ

ในโอกาสที่เรียบเรียงเรื่องราวของดุสิตธานีในครั้งนี้ ผู้เขียนจึงตั้งใจจะเก็บบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๖ ที่พระราชทานไว้ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต เพราะโดยปกติแล้วจะแต่งพระราชทานไว้เล่มละเล็กเล่มน้อย เมื่อมีจำนวนหลายๆ ฉบับรวมกันเข้าก็มีอยู่จำนวนมาก และบางบทก็ไม่เคยพิมพ์ออกสู่สายตาประชาชน เหมือนดังบทพระราชนิพนธ์จำพวกละคร ได้แก่ มัทนะพาธา หรือตำนานดอกกุหลาบ พระร่วง พญาราชवंสสัน วิวาหะพระสมุทร หนามยอกเอาหนามบ่ง พระนลคำหลวง ศกุนตลา ฯลฯ บทกวีในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิตทรงไว้เป็นคติแทบทั้งสิ้น ผู้เขียนจึงถือโอกาสอันเหมาะสมมาพิมพ์ลงไว้ในครั้งนี้ด้วย เพื่อที่จะให้เป็นการเทิดทูนพระเกียรติ และให้ความสะดวกแก่ผู้ชนที่ต้องการจะศึกษาหาความรู้ หรือผู้ที่สนใจ จะได้ไม่ต้องเสียเวลาไปค้นหาหนังสือดุสิตสมิตแต่ละเล่มมาอ่าน นอกจากนั้นยังเป็นการช่วยให้พระราชนิพนธ์ของพระองค์ได้คงอยู่ถาวรยั่งยืนนานต่อไปอีกประการหนึ่งด้วย

సూక్ష్మాశ్శనతి

๑ รกข	คงสีถนอม	ภักดี ทั่วหล้า
๒ รกข	คงสีถนอม	แห่งใจ
๓ รกข	คงสีถนอม	สวรรค์ ถิ่นเกษ
๔ รกข	คงสีถนอม	โลก ชรรณ สรรเสริญ

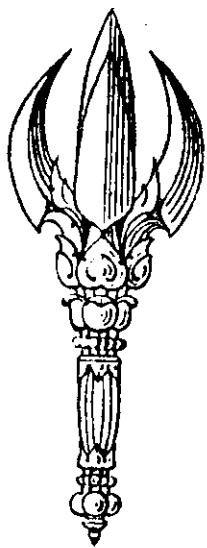
๑ ตามเงื่อนไขนี้ฉันตั้งใจ
ทำสักถึงเทศาภิบาล
กรมราชทัณฑ์ มณฑล
กาญจนบุรี แล่นต่อไป

กะมล
อยู่ยอ
ไทยอยู่ สกลบุรี
อยู่เพื่อง อวสาน

๑ โคมระย้าโคมระย้า
โคมระย้าโคมระย้า
โคมระย้าโคมระย้า
โคมระย้าโคมระย้า
โคมระย้าโคมระย้า

๑ หากสวามย์อยู่
 นางก็เหมือนอยู่
 หากสวามย์มี
 นางก็เหมือนมี

๓๗. ๖๓
 ตำบลบ้านใหม่, อำเภอเมือง, จังหวัด...

โคลงกาษิตนักรบโบราณ

นายพลเสือป่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

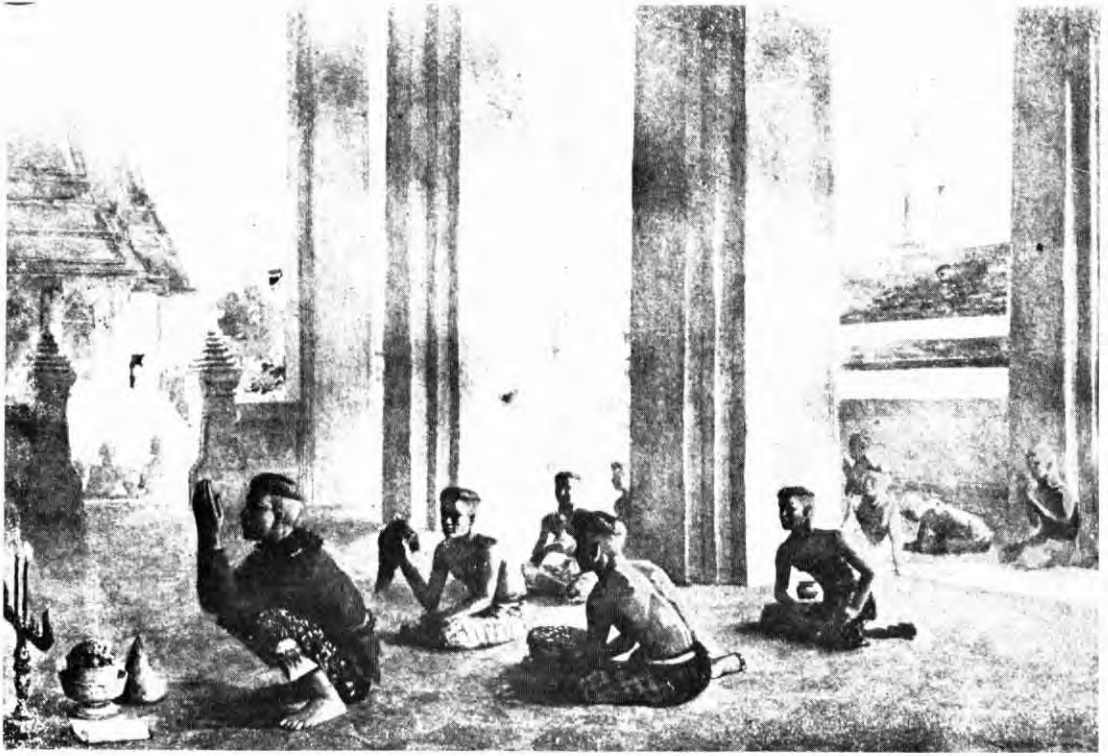
นายกลเสือป่า และผู้บัญชาการกองเสนาหลวงรักษาพระองค์

ทรงพระราชนิพนธ์

*Mon âme à Dieu,
Mon bras au roi,
Mon cœur aux dames,
L'honneur à moi.*

๑ มะโนมอบพระผู้	เสวยสวรรค
แขนมอบถวายทรงธรรม	เทอดหล้า
ดวงใจมอบเมียขวัญ	และแม่
เกียรติศักดิ์รักของข้า	มอบไว้แก่ตัว

พ. ป. พ.

มะโนมอบพระผู้

เสวยสวรรค์

โคลงท้อโคลง

มะโนมอบพระผู้

เสวยสวรรค์

นักรบต้องรักธรรม

เที่ยงแท้

ขามสู่ยุทธภูมิอัน

ประชิด

จิตจึงจะมั่นแน

เสือกกล้าไปขาม

สงครามทำเพื่อปอง

ธรรมา

นักรบเร่งอาสา

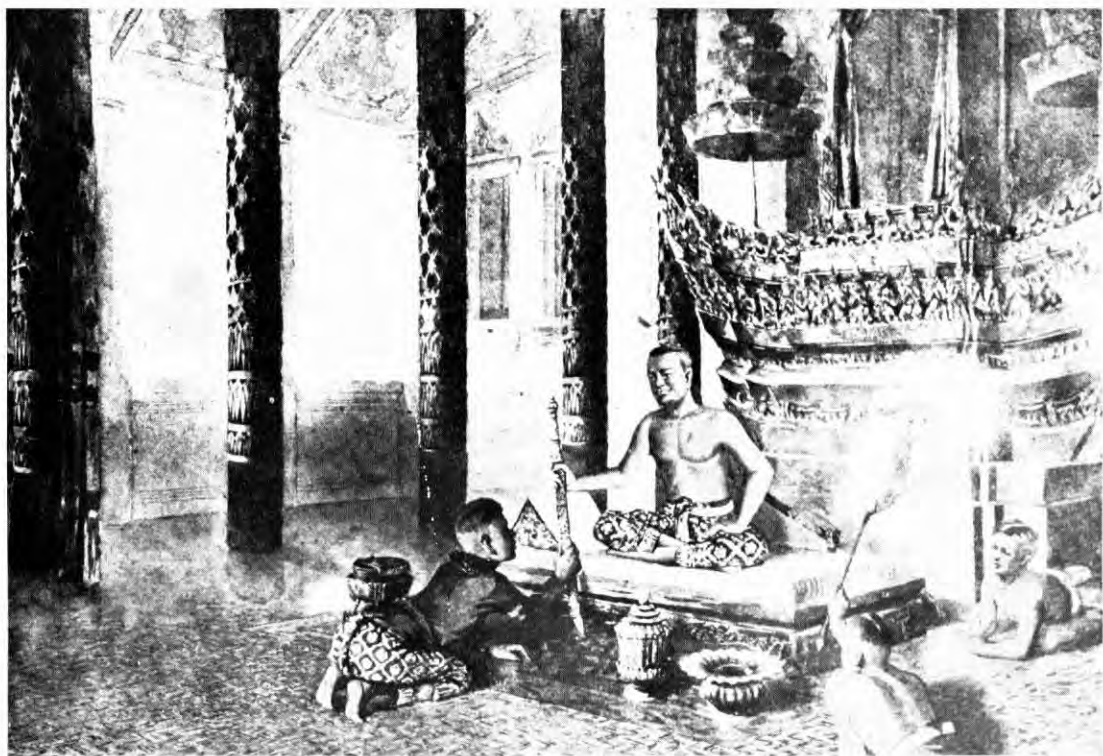
ไปคราม

อยู่ในที่ถูกหา

ความขลาด ได้ฤ

จิตมั่นขวัญพาข้าม

ปลอดภัยอันตราย

แขนมอบถวายทรงธรรม

เทอดหล้า

โคลงห่อโคลง

เป็นชายเชื่อชาติเกล้า

เพ็ญขวัญ

แขนมอบถวายทรงธรรม

เทอดหล้า

รับใช้เพื่อป้องกัน

วรบาท พระเอย

เพื่อพระคงคู่ฟ้า

ครอบเกล้าเราสราญ

ภูบาลจะตรัสใช้

ไคลคลา

เหินห่างจากเคหา

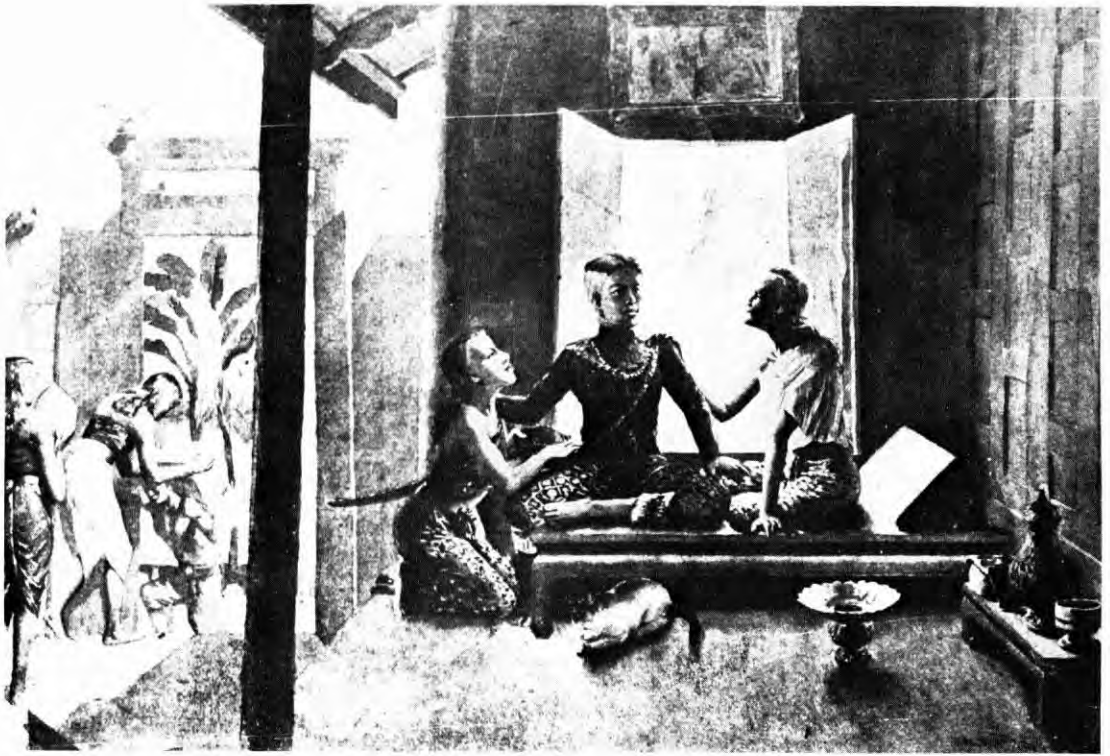
ห่างห้อง

ภักดีและอาสา

เพราะเชื่อ

ว่าพระบารมีบ้อง

ปกเกล้าเราไป

ดวงใจมอบเมียขวัญ

และแม่

โคลงห่อโคลง

หักใจรจากห้อง
รักราษและรักธรรม์
ดวงใจมอบเมียขวัญ
กงเสน่ห้อยู่แม่

ยามไปในถิ่นกว้าง
พบสิ่งชั่วชวนใจ
ก็จะไม่เหลวไหล
เพราะจิตจอดอยู่ข้าง

หฤหรรษ์
เที่ยงแท้
และแม่
อยู่ร้างกลางสนาม
ทางไกล
อยู่บ้าง
หลงวุ่น
หนึ่งแล้วมันคง

เกียรติศักดิ์รักของข้า

มอบไว้แก่ตัว

โคลงห่อโคลง

รณรงคยังยุทธแย่ง
จำจะต้องทำใจ
นักรบจึงควรไฟ
เกียรติศักดิ์รักของข้า

มัวรอให้พวกพ้อง
คงไม่รู้จิตเหมือน
ใครจะทราบว่าเป็น
ตัวสี่เตอนตัวไว้

ยังภัย อันนอ
กาจกล้า
เตือนสติ ตนเอง
มอบไว้แก่ตัว

คอยเตือน
จิตได้
นึกหวน ขันนอ
เหมาะแท้ทุกยาม

สรุปความว่าแม่นั้น
อีกภักดีอาสา
รักเมียรักแม่พา
สงวนศักดิ์จักสละได้

ธรรมา ธิปแฮ
ราชไท้
ใจแน่ว
หมดแม่ชีวี

ศรี ศรีสวัสดิพร้อม
สิทธิ์ จตุพรดล
ฤทธิ์ เรืองฤทธิ์แรงรณ
ชัย ชะนะศึกแก้แล้ว

พูนผล
อย่าแคล้ว
อริราช
เกียรติก็องสากร

ปวง พลเสื่อป่าผู้
ภัย พิบัติอย่ามี
พิ บุลย์พิริยภัย-
นาศ อะมิตรจิตต้อง

ภักดี
พาดพ้อง
โยย้ง ยั้งเทอญ
จัตน้อยอย่ามี ฯ

(จากดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๙๙-๑๐๐)

ไทย

อย่ามัวคิดแข่งบ้าน
คิดแต่ถึงเมืองไทย
เมืองเราศรีวิไล
นักพูดจะชวนช

เมืองไหน น้อยเลย
บัดนี้
ควรอยู่ แล้วนา
ชักบ่าอย่าฟัง ฯ

(พระนล ๑ น.ค.)

(จากประมวลสุภาจาริก หน้า ๒๒๖-๒๒๗)

“หนักิ ทุกข์สสะ มุล.”

(โคลง ๓)

เพลิดเพลินทางสนุก
ข้อจักกล่าวแก่

เป็นมูลทุกข์แน่แท้
อรรถให้จะเจน ฯ

(โคลง ๔)

เช่นคนชอบดื่ม
ยามดื่มแล้วเฮฮา
รุ่งขึ้นสรว์หา
คอผาดปราศจากสุข
อีกพอได้รับรส
พาจิตมากกามา
เที่ยวคบพวกหญิงลา-
ลายเจ็บกับคัม
โรคภัยเป็นเบียดแล้ว
เที่ยววันแสวงทาง
ริเริ่มสูบฝิ่นบาง-
ลายติดโดยเร็วรวด
สิ้นอายุเพราะฝิ่นไซ้
สุจริตประจำ
ริเริ่มการระยา
ฝิ่นประหารทุกชั้น

สุรา
สนุก
น้ำดื่ม วันเฮ
ดุจไข้นคอ
สุรา
กลัดกลุ้ม
มกมาก
กับได้สบายใจ
ครวญคราง
ดับปวด
ที่ช่วย ได้นา
หนึ่งแล้วฤหาย
ฆ่ากรรม
จิตสัน
ยับย้อย
ทุกก่อนกรรมมา

ริหาสินทรัพย์ด้วย
เริ่มเล่นการพนัน
ยิ่งเสียยิ่งเขม้น
เสียทรัพย์กลับลำบาก
แต่ว่าความเจียนนั้น
ยังทุนทวาย
กินเหล้าเพื่อสบาย
กบสตรี้แก่ทุกข์
ดังนั้นสนุกมาก
จึงกลับให้ทุกข์ทวน
ผู้ฉลาดจงหวาด
ตนสเป็นทุกข์

อาธรรม
โลกมาก
เล่นหนัก ขึ้นเฮ
สุดพินภณา
ห่อนหาย
หาสุข
ไปหยุด
โรคร้ายแรงทวี
เกินควร
ทุกข์หนัก
เตือนสติ ตนเอง
อย่าสร้างผลาญตน ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๑ หน้า ๒๕-๒๖)

“In Vino Veritas.”

(“อิน วินอ เวริตาส.”— สุภาษิตละติน)

(โคลงสั้น)

ในเมรัยย่อมรู้
ภายในอันใด
ชาวโรมชอบพูดสิ่ง
คนโหดจึงบ่นอุ

ความจริง
ใครรู้
สองงาม ฉันทา
อัฉใจ

เขาไซ้เมรัยกล่าวถ้อย
ยามดื่มเมรัยเมา
ความในจิตจักเผย
กระจำดังขวดแก้ว

เปรียบเปรย
อยู่แล้ว
แผ่หมด เจียวพ่อ
เห่งใส

ใครมีกิจใหญ่แม่
เสียสติความลับ
ศัตรูจึงมักคิด
ทำสนิทเสแสร้ง
ดัสกรผู้เสแสร้ง
ดวงหลอกให้ตายใจ
ร้ายยิ่งสลัดเห็น
เชื่อผิดสุดคิดแก้
แม่หมายมุ่งจักได้
เลือกมิตรระวางตัว
สุราอีกนารี
แห่งอมิตรผู้ตั้ง

ควรบิด
จักแจ้ง
ชวนดื่ม
หลอกหลอน
ทำเป็น มิตรฤฯ
เชื่อแล
แนซัด
ฉิบหาย
เจริญศรี
อย่าพลั้ง
ก็เอรื่อง มือนา
จิตผลาญ

การคบมิตรจึงได้
ใครชอบชวนดื่มมอม
ก็อมิตรปฏิรูปเลิศ
คงจะมุ่งแต่ใช้
รักตนจงอย่าได้
เปลอสติจักพา
ยามดื่มอย่าดูดา
กุมสติไว้ป้อง

สังเกต
เพื่อนไซ้
กลกลอก กลับแฮ
เล่ห์กล
เมามาย
จิตข้อง
ดื่มแต่ น้อยเทอญ
ปิดภัย ฯ

(จาก คุสติตสมิต เล่ม ๑ หน้า ๓๕-๓๖)

“Honi soit qui mal y pense.”

(“ฮอนิ ซัวต์ คี มัล อี ปองส์.” — ภาษิตเครื่องราชอิสริยาภรณ์ “การ์เตอร์” ของอังกฤษ)
(โคลงจิตรลดา)

“ผู้เห็นความชั่วร้าย
ควรเร่งคิดละอาย
แปลความว่ายิ่งมี
ยิ่งจะมุ่งคิดหยาบ
แม่ใจสุจริตล้วน
ย่อมอยากแต่เห็นงาม
ไม่ควรจะมาดริ่ม
เห็นบกพร่องบ้างย่อม
แม่ใจสุจริตปราศ
ย่อมอยากแต่เห็นคน
เห็นเพื่อนระยำไป
คอยแต่ติโทษผู้
เออความดีชั่วนั้น
ผิดแต่น้อยมากส่วน
อยากชมก็ปลูกเปิด
อยากติก็ปั้นผิด

ในสิ่งนี้ฤฯ
แก่จิต”
ใจหยาบ
รำไป
ใส่สะอาด
รอบข้าง
ร้ายแค้น ใครเลย
อภัย
จากกรรม
อื่นใด
หมดโลก
อื่นเสมอ
มีทุก คนนา
เท่านั้น
แต่ชอบ ชมเทอญ
ติชี้

ดังนี้ใครมุ่งให้
ยามเมื่อเห็นใครทำ
จงดำริห์รอบก่อน
ชมติควรให้ปลอด
ถ้าเอียงเพราะอำนาจ
ใจชั่วนึกชั่วแทน
ถึงแม้จะติชม
คนย่อมรังเกียจผู้
จึงงามคิดสุภาพ
ย่อมจะไม่หาความ
ชมติย่อมมีคน
ป้องประโยชน์ให้แก่

ชนชอบ
กิจไซ้
ออกปาก นาพ่อ
เพื่อนเถียง
อะคติ
คนเกลียด
ใครห่อน เชื่อเลย
จิตทรม
เป็นศรี สวัสดิ์นอ
ใส่ไคล้
เคารพ แม่นแล
มิตรจริง ฯ

(จาก คุสติตสมิต เล่ม ๑ หน้า ๕๒-๕๓)

“สนั่นทโธ ขัตติโย ตะปะติ.”

(ธรรมะบท, ขุททกะ*นิกาย)

(โคลงสุภาพ)

ยามองค์ขัตติยะเจ้า	จอมประชา	บรมกษัตริ์เจ้า	จักริน
ทรงพิชัยภูษา	เสร็จแล้ว	ทรงรัตน์โกสินทร์	แหล่งนี้
ขามนั้นย่อมสง่า	งามจับ ใจแฮ	ยุทธศาสตร์ทรงชิน	ชาญเชี่ยวชาญ
ราวจะชวนข้าแก่แล้ว	แก้วนกล้ำกลางสมร	เหมือนกษัตริ์อารยะก็	ก่อนแท้ทุกองค์
นิกรใดไร้ราช	นำหมู่	ทรงผดุงพลพยุหพร้อม	เพื่อรณ
เหมือนขาดธงชัยชู	จิตกล้า	ทรงสถิตที่จอมพล	เพริศแพรว
ขุนนำบริปู	พลอีก หาญฮือ	ทรงเอาเหตุภัยสนธิ์	สอดส่อง
ไร้กษัตริ์จึงว่า	เหว้แท้ใดปาน	ทรงเมตตาพลแล้ว	มาตร้แม่นพระสหาย
ภัยพาลใดจะสู้	ใจตน ได้ฤา	ฉนชายนักรบเชื้อ	ชาติไทย
ใจเหี้ยย่อมบ่ทน	เสิกไซ้	จึงอุตสาห์ออกไป	เสิกห้าว
ใจเหี้ยย่อมประจน	เสิกห่อน เกรงเลย	ชิงชัยจบได้ชัย	ชนะเสิก
อาจชนะแพ้ได้	แน่แท้เพราะขวัญ	ประกาศเกียรติอะคร้าว	กรีกกรีนเกียรติสยามฯ
เหตุฉนั้นขามเหล่าข้า	เห็นองค์	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๑ ฉบับพิเศษ หน้า ๑๙-๒๐)	
วีระราชกษัตริ์ทรง	เครื่องพร้อม		
กรกุมพระแสงยง	ยรรยงพร้ง		
จิตจึงปราโมทย์น้อม	นอบเกล้าบังคม		

“โยคาเว ชายะเต ภูริ อะโยคา ภูริสัชะโย.”

(ธรรมะบท, ขุททกะนิกาย)

(โคลงมหาจิตรดดา)

“ปัญญาย่อมเกิดเพราะ	ประกอบ”	ปราชญ์ย่อมรู้แน่แล้ว	ไปจน
แม่หมั่นจึงจะรู้	มากได้	ว่าจะรอบรู้เอง	ยากแท้
ยังเรียนยังรอบรู้	แหลมหลัก	จำเป็นจะชวนชวาย	เรียนร่ำ ไปนา
เหมือนมีดลับไว้ง	จะใช้สมจินต์	บ่มีหยุดแม่เมื่อ	แก่เถาจนตาย
“ความสิ้นความสด	แห่งปัญญา	ฝ่ายชนผู้ใช่ปราชญ์	แท้จริง
ย่อมจะเกิดเพราะไม่	ประกอบ”	ดีแต่อวดว่าตน	รอบรู้
เกียจคร้านบ่หาความ	รู้เพิ่ม	ศึกษาสักสิ่งสอง	สิ่งก็ อวดโว
เหมือนมีดเก็บมอมไว้	แก่ผู้ไปถนอม	สมุดเข้าตูหมด	ไปชาลิมหนอ

*๐ พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าทรงให้ทศนะว่า การเขียนภาษาบาลีควรให้อ่านได้สะดวก จึงไม่ตรงกับที่ใช้อยู่ก่อน

พอพ้นจากที่ศึกษา
คิดว่าเรียนรู้อัน
พูดโอ้อวดหาญสอน
ไปเน้นก็พลาดพลั้ง
คนหนึ่งหึงเฝ้าแต่
คำปราชญ์และผู้มี
เพราะหวังจะรับเรื่อง
เพิ่มพินิจลุ่ม

ชาสถาน
สรรพศาสตร์
ผู้ใหญ่
เพราะไร้ทุนจริง
กอยสดับ
อายุ
เป็นประโยชน์
มักกว้างทางเจริญ

การเพลินว่ารู้มาก
เป็นเครื่องที่ทอนความ
การอยากจะขอเรียน
ถึงจะโง่อาจสู้
เพียงพอ แล้วฤ
สามารถ
อยู่ทุก เมื่อแล
เพื่อนผู้อวดดี ๆ
(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๑ หน้า ๗๑-๗๒)

“Amici vitia si feras, facias tua.”

(“อะมิชิ วิเชีย ลี เฟรัส, ฟาซิอัส ตูอะ”—ภาษิตละติน ของนักปราชญ์โรมัน ซ็อปปลีอุส ลีรัส)

(โคลงวิหขุมาลี)

“เห็นมิตรทำชั่วแล้ว
เท่ากับสุขตัวเอง
ภาษิตเช่นนี้เคย
ในพุทธศาสน์แท้
พึงเข้าใจว่าแม้
มิตรประพฤติดีควร
แม้มิตรประพฤติดี
รักอย่ารักแต่ปาก
หวลตรองดูซึ่งถ้อย
คนอื่นจะชั่วเรา
โดยดูว่าคบมิตร
มิตรชั่วอาจพาให้
มีคนอื่นอยู่มากเข้า
ว่าหากจะซื่อตรง
ต้องนั่งอยู่แม้มิตร
ปกปิดความผิดแม้

เพิกเฉย
นั้นแล”
พบอยู่
นาคหนึ่ง
รักมิตร
ชอบมาก
ใจเหี่ยว
จึงควร
ภาษิต เทอญพ่อ
แน่ไซ้
สหายอย่าง ไฉน
เสื่อมศรี
ใจผิด
เที่ยงแท้
ทำชั่ว
ทราบความ

ตามจริงแม้ตรึด้วย
ก็จะเห็นด้วยตาม
ผู้เริ่มรักก่อการ
แม้ว่าถูกท้วงจิต
มิตรสหายแม้ว่ารัก
เห็นมิตรจะผิดควร
เกรงใจแต่ในสิ่ง
ท้วงเพื่อกันผิดกรรม
ใครถูกมิตรท้วงกลับ
นับว่าเห็นแก่ตัว
ไม่อาจจะรักใคร
อันจะเป็นมิตรพิน
วิจารณ์
ภาษิต
ชั่วอย่าง ไฉน
อาจกลาย
กับจริง
กล่าวห้าม
ควรที่ จึงดี
เพื่อนใน
ขัดใจ
มากล้น
นอกจาก ตัวเอง
วิสัย ๆ
(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๑ หน้า ๑๓๒-๑๓๓)

“Ad ogni uccello suo nido par bello.”

(“อัด โอนยี่ อุกเจ็ลโล สุโว นีโด ปาร์ เบ็ลโล.”—สุภาษิตอิตาลี)

(โคลงสุภาพ)

“ต่างนกต่างเห็นไซร้	ว้าวัง	จงเตือนสติให้	ไตร่ตรอง
คนอยู่งามสะพรั่ง	แน่แท้”	เราสุขไม่หม่นหมอง	หมกคลุม
สุภาพดีนึ่ง	จับจิต	เพราะประเทศสยามของ	เรา
ใครให้ได้ดีแล้ว	ทราบข้อเปรียบคดี	มีรัฐบาลกุม	กรอบเกล้าเราเย็น
ใครมีเคหะห้อง	ของตน	พึงเห็นเข่งนกแล้ว	ตรองดู
เป็นที่อยู่คงขล	แบบได้	เสียมประเทศไทยอยู่	สุขแท้
พักกายพักกะมล	ผาสุก	เทศอื่นจักเฟื่องฟู	โตเติบโต
ย่อมจะรักเข้าไซร้	อีกทั้งคอยถนอม	ก็รักเท่าแม่	ภาคน้อยแห่งสยาม
ย่อมรักเคหะแม่	เล็กนิด หนึ่งนา	ความรักประเทศผู้	ยอมสละ
หรือมีงามประคิษฐ์	เด่นจำ	ทั้งร่างและชีวะ	ปลดเปลื้อง
ขอเพียงแต่ถูกจิต	ผู้อยู่ นั้นแล	รักษาสระ-	ภาพแห่ง ไทยแ
อันตักใดในหล้า	จักสู้เรื่อนเรา	ขงยศสยามราชเรื่อ	รัฐกิจอวสาน ฯ
เผ้าคิดถึงเช่นนี้	ท่านเอช	(จาก คุณิตตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๒๑๙-๒๒๐)	
แล้วก็ขงเลย	คิดด้วย		
ว่าท่านอยู่สบาย	เพราะเหตุใดฤ		
เพราะเหตุใดไม่ม้วย	มอดทั้งกรวเรื่อน		

“อิสระ โน ฟุโยโย.”

(สุภาษิตญี่ปุ่น)

(โคลงสุนทรมาลี)

“แพทย์เองทำผิดข้อ	สุขการ”	ธรรมใดรู้แล้วว่า	เป็นดี
ญี่ปุ่นภาษิตสาร	เสกไว้	จนอาจสอนธรรมนี้	แต่ศิษย์
ผู้ฉลาดฟังอ่าน	คติ	อาจารย์ก็ควรที่	ประพฤติ
เห็นชัดถนัดได้	ไปจงน	ให้งดงามบ่อผิด	หลักธรรม
ตนเป็นผู้รอบรู้	วิทยา	แนะนำด้วยปากสั	ทำได ก็ดี
ศิลปะเปรื่องปัญญา	แหลมหลัก	ใครเชื่อก็ดไป	เท่านั้น
แสดงปาฐะกะถา	สอนศิษย์	แต่ถ้าหากครูไกล	ศิษย์ย่อม
แต่ประพฤติเองมัก	ผิดไป	จะประมาทแม่นยำ	อย่าจน

ทำตนเป็นอย่างให้
เห็นประพติดีชัด
จักว่าตักเตือนถนัด
ใครจะขัดก็ยาก
พุทธศาสนิกไซ้
กุศลากุศลกรรม
มีสามทวารทำ
พร้อมจิตกายและพจน์

บริษัท
เช่นปาก
ทุกเมื่อ แม่นา
นักหนา
ควรจำ
ทั้งหมด
ดั่ง
จึงดี

วจีจกกล่าวถ้อย
กายก็ควรประพติดีไป
อีกจิตคิดมันไว้
จึงจะควรคนหมด

ธรรมใด
เช่นพจน์
ไปหลัก
เหมาะสม ๆ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๑๙๔-๑๙๕)

“Aide-toi, le ciel t'aidera.”

(ภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ลาฟองเตน)

(โคลงมหาวิชขมาลี)

“ช่วยตนฟ้าจักช่วย
ในสุภณัตถ์
มัวคอยแต่ชะเง้อ
ลากจะมาตามต้อย
ใครไม่รู้จักเกื้อ
คอยฟังผู้อื่นกิน
อยู่ไปไม่ช้านาน
ซึ่งเกยจแล้วอย่าคิด
รักตนควรเร่งพิศ
ตนผิดขัดอมิตร
ตนเกยจอย่าขัดคน
แม้อุตสาหะไซ้
ผู้ใหญ่ท่านไม่ชอบ
หากว่าเป็นคนดี
จึงควรจะกล่าวว้า
หากว่าเราขเกยจ

ตัวเธอ”
ใช้น้อย
รอลาก
ติดนั้นฉันท
กอบงาน
เป็นนิตย
คงอด พ่อเอย
ขุนข้องแก่นคน
คุณ
ไปได้
อันเกยจ กันนา
กีดกันกันไฉน
นิทา ท่านไย
ท่านเกลียด
ท่านผิด
ท่านเลี้ยงบวยการ

คนพาลจิตมากด้วย
ผู้อื่นได้ลาภยศ
แต่ควรจะคิดมา
ประกอบกิจการสู้
ผู้ที่อุตสาหะ
ผู้ใหญ่ท่านเห็นความ
ก็จงไม่ต้องเรียน
บำเหน็จจงไม่แคล้ว
ใครประกอบกิจด้วย
เปรียบประหนึ่งช่วยตน
ผู้ใหญ่ก็ย่อมพลัน
เพราะท่านก็ย่อมทราบ

ริษยา
บันอู้
นะหนัก ขึ้นแฮ
เพื่อนบ้างสดี
พากเพียร
ชอบแล้ว
ร้องรบ กวนเลย
กลาดพันตนไป
ขยัน
ถึงลาก
อนุเคราะห์
ว่าใช้ได้จริง ๆ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๑๒๐-๑๒๑)

“ศัพท์พระสั ธัมมะระโส ชินาติ.”

(ธรรมะบท, ขุททกะกะนิกาช)

(โคลงวิชมุขมาลี)

“รสรธรรมขันธ์รส	อันปวง”	การเสพย์ธรรมรสไซริ	ไปมี
ภายิตอนันควร	วิเคราะห์	ที่จะต้องเสียใจ	สักเพื่อ
ธรรมะประดิษฐ์ดวง	ใจมัน	เริ่มเสพย์ก็ยินดี	อยากเสพย์ อักนา
จึงนับว่าเป็นเหมาะ	จิตสมาน	เสพย์เสร็จก็สุขเมื่อ	ไม่วาย
อาหารรสย่อมให้	ชวนชิม	สบายกายบ่มมั่น	สบาย จิตเลย
แต่ก็พอเคี้ยวไป	สันรศ	กายกระทบร้อนเย็น	เดือดร้อน
รสเพียงแต่ชวนลิ้ม	บ่ยัง ชื่นนา	จิตสุขสุขปวย	ความสุข
กว่าจะกลืนก็หมด	รสทรม	สุจริตช่วยซ่อน	สุขเสริม
อื่กกามท่านก็เปรียบ	ว่ารส	เริ่มเรียนธรรมะแล้ว	อย่าทอด ทั้งเลย
ชวนเพ่งฟังดมชิม	สัมผัส	หมั่นศึกษาเข้าใจ	ให้มาก
พอเริ่มเสพย์เริ่มหมด	อร่อย พลันพอ	ธรรมะจะคุ้มปลอด	ปวงทุกข์ พ้อเฮย
เป็นแน่มันชัด	อย่าฉงน	คงจะได้ปราศจาก	ขุกเข็ญ ฯ
คนหลงการมรสต้อง	เสียใจ	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๙๙-๑๐๐)	
เพราะสิ่งซึ่งต้องตา	จางจืด		
เสียงเสนาะโสตฟังไป	ชวนเบื่อ		
กลืนรสมิซ้ำซ้ำ	หมดหวาน		

“Defence not Defiance.”

(ภายิตของคณะทหารอาสาอังกฤษ, ซึ่งได้เริ่มจัดตั้งกันขึ้นแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๕

คล้าย ๆ คณะเสือป่าของเรา)

(โคลงสุภาพ)

“ป้องกันมิให้ทำ	ทายใคร”	ไทยจงรำลึกข้อ	พุทธศาสน์
นี้แหละควรคนไทย	คิดแท้	ผู้ที่ไม่ประมาณ	นั้นไซริ
ตระเตรียมรบไว้ใน	กาลบัด นี้ฤ	จักทำกิจสมภาค	เป็นนิตย
ศึกติดจะคิดแก้	ห่อนได้ทันควน	ผู้ประมาณย่อมไร	ช่องเพื่อเห็นผล
อันชาติใดไว้เครื่อง	กันตัว	เป็นคนต้องรักบ้าน	กำเนิด
ถึงสมองเต็มหัว	จักเสว	รักชาติอันประเสริฐ	เลิศล้ำ
ศึกติดจะนั่งมัว	คิดเรื่อง	รักเกียรติศักดิ์เชิด	ชูช่อ
คำนัดขัดศึกเข้า	สู้บ้านเราไปจน	ให้อยู่คู่ฟ้าน้ำ	ดั่งนิจเสมอ

มัวเปลอเพลินเปลิดด้วย	ความสุข	มีชัยแล้วต้องรัก-	ชาชัย
มัวฝันว่ามันทุก	อย่างแล้ว	เตรียมพร้อมพร้อมเพื่อใน	บัดหน้า
มัวคิดว่าหมดยุค	เจริญหมด	จะมียุทธะภย	ถึงชาติ
มัวพูดอวดดีแจ้ว	จักต้องเสียใจ	เตรียมอยู่มิใช่ทำ	เพื่อป้องกันตัวฯ
ไทยเราฟูเฟื่องขึ้น	กว่าเดิม ก็จริง	(จาก คุณิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๘๗-๘๘)	
แต่อย่าปล่อยใจเหิม	จักช้อง		
มีชัยอย่าริเริ่ม	อวดเก่ง เกินเลข		
เพราะว่าเรายังต้อง	คิดหน้าใจดี		

“Acceptissima semper munera sunt auctor quae pretiosa facit.”—Ovid.

“อัคริปปิติสสิมา เติมเปร มูเนรา สุนต์ ออกคอรฺ เกว เปรดิโยสา ฟาซิด”—สุภาษิต
ละตินของปราชญ์โรมัน ชื่อ ออวิด)
(โคลงนันทะทายี)

“สิ่งของน่ารับด้วย	ยินดี ยิ่งนอ	ให้ฉันเช่นมิตรเพื่อ	ไมตรี
ถือที่กำมีเพราะ	ผู้ให้”	ให้ปได้มีกิด	เอาเปรียบ
ถ้ากล่าวอันนี้ดู	ขำนะ เพื่อนเอช	ให้เพราะว่าปรีดา	รักมิตร
การจดจำไว้ตรี	ต่อไป	ให้เช่นนี้เทียบพัส-	ดูสวรรค์
การให้พัสดุนั้น	มีหลาย เกณฑ์นา	ให้ฉันผู้น้อยมุ่ง	จงรัก
หนึ่งประจบนายหวัง	ประโยชน์	สุจริตกักดี	แนใจ
หนึ่งล่อขายความ	ลับปิด	ผู้ใหญ่รับจักมี	ที่ดี ได้ฤ
หนึ่งล่อคนโศดให้	ลุ่มหลง	ไม่รับผู้ให้ข้อม	เสียใจ
ฉันนั้นจงหมั่นตั้งจิต	ระวัง	สิ่งใดผู้ใหญ่เอื้อ	เอาการ
ยามรับของหยั่งดู	ถี่ถ้วน	ให้บริวารปุน	บำเหน็จ
การรับฯ ทั้งมวล	บริสุทธิ์ แล้วฤ	เพราะเห็นชอบการทำ	สมจิต ฉันนั้นฤ
ผู้ที่ให้ล้วนมุ่ง	ผิดกัน	ประเสริฐเปรียบเพชรค่า	ควรเมือง ฯ

(จาก คุณิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๗๓-๗๔)

“A chiun segreto ? Ad un bugiardo o un muto: questi non parle, e quei nou e creduto.”

(“อะ ก็ อุน เส เกรโต? อัด อุน บุจิยารโด โอ อุน มูโต: เกัสติ นอน ปารละ, เอ เคลิ นอน เอ เกรตุโต.”—สุภาษิตอิตาลี)

(โคลงมหาวิชชุมาลี)

“จะบอกความลับให้	คนชนิด ไตดี ?	อันคนที่ไว้จิต	ของตน ก็ดี
บอกแก่คนปดๆ	แก่ไข	แม่ได้ทราบความลับ	ลำบาก
คนไขปดมิดชิด	พูดบ่ เป็นเลข	วิสัยบุณชน	ยิ่งถูก ห้ามๆ
คนปดพูดฟังไข	บ่ได้เชื่อถือ”	จะกลับยิ่งอยาก	เปิดข้อสำคัญ
คือมั่งจะกล่าวถ้อย	เปรียบเปรย	ดังนั้นเขาจึงได้	สั่งสอน
ว่าคดีลับ	นั้นไข	ภาษิตเปรียบเป็นเชิง	คติ
อย่าบอกแก่ใครเลย	ดีกว่า	มีความลับเมื่อก่อน	จะบอก
แม้ว่ามากคนได้	ทราบแล้วเหลือบง	จงพิจารณาไตร	ไตรให้จงดี
ใครตั้งจิตประกอบ	การหลวง	ผู้ที่ปากมากแม่	รักเท่า ไฉน
จงอย่าไว้ใจคน	ง่ายนัก	อย่าบอกความลับเป็น	อันขาด
ราชกิจปิดทั้งปวง	ดีกว่า พ่อเอย	แม้ความลับรู้เรา	พลอยผิด ด้วยแฮ
ทำปากมากไปจัก	แนะโทษถึงตน	อนึ่งผลร้ายอาจ	มากพ้นคณนา ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๕๓-๕๔)

“Cowards die manytimes before their death; The Valiant never taste of death but once.”

(เช็กสเปียร์, “ยูเลียส ซีซาร์,” องก์ที่ ๒ ตอนที่ ๒)

(โคลงสุภาพ)

“คนขลาดตีแม่เมื่อ	ก่อนตาย	ร้ายใดจะร้ายเท่า	ใจขลาด
ชิมรสความตายหลาย	สิบครั้ง	คอยแต่นั่งหวนหวาด	ไปเว้น
คนกล้าสู้จัญกลาย	ครั้งเดียว”	กลัวตายก็แม่นมาตร	ม้วยชีพ นั้นเอง
เสือป่าเชียวท่านตั้ง	จิตไซ้ไรใครคู่	กลัวสีทำทุกข์เร้น	รอดพ้นไปไหน
มฤตยูย้อมบ่อเว้น	ชีพใคร เลยนา	แม่ใจไม่คร้ามต่อ	มรณะ ภัยๆ
หนุ่มแก่ฤๅศใหญ่	ยังถั่น	ใจก็โล่งแลจะ	สุขแท้
จำเป็นจะบรรลย์	ครั้งหนึ่ง แน่นอ	ข้มหัวบ่มัวละ	เลิกกิจ
จักรพรรดิบ่พ้น	จากคุ้งความตาย	บ่มีสิ้นหวังแม่	ป่วยเพียงปางตาย

สบายกายเพราะเผลอ
คิดอะไรก็คิด
ทำงานก็สัมฤทธิ์
ขามเมื่อต้องตายไซ้
อันเราเป็นชาติเชื้อ
ถึงหากจะประสบ
ภักดีแต่จอมภพ
ต้องกัณฑ์และต้อง

สบายจิต
ปลอดได้
ลู่ลวง
หลับได้ดังฝัน
นักรบ
สิ่งข้อง
ภูวนาถ
มุ้งขำมัดไป

ไหนๆเราจะต้อง
ใจจู่เงงเป็นชาย
เสียชีพก็ไฉไล
ตายก็ตายผินหน้า
ถึงตาย
ชาติกล้า
ในประวัติ
ต่อสู้ศึกหาญ ฯ
(จาก คุสติตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๓๙-๔๐)

“Bien predica quien bien vive.”

(“บิเอน เปรดิกา กิเอน บิเอน วิเว.”—ภาษิตของปราชญ์ชาติสเปน ชื่อ แซรวันเตส
พ.ศ. ๒๐๕๐-๒๑๕๕)

(โคลงวิหขุมาลี)

“ผู้ใดยังชีพด้วย
ย่อมจะเป็นผู้สอน
ปราชญ์สเปนกล่าวภาษิต
คล้ายพุทธศาสน์แล
อุดมบัณฑิตนั้น
พร้อมปฏิบัติงาม
ทรงศีลละสัมมา
สุจริตถึถ้วน
อาจารย์ชาญฉลาดแจ้ง
รู้รอบทั้งโลกธรรม
แม้ประพตigateกะ
เปรียบดังหูกนกหวั้น
ไกรยังชีวิตด้วย
แม้จะเทศน์ไม่เป็น
คนอันยอมจดจำ
ดีกว่าผู้แถลงถ้อย

สุจริต
เลิศแท้”
สมปราชญ์ เจียนอ
เลิศชม
ปัญญา เยี่ยมแฮ
เลิศล้วน
จารวัตร
ทุกทวาร
ปาฐะ
จบสิ้น
ทราวมสุต ทราวมฮือ
หมดไป
ทางธรรม
สั้นน้อย
เป็นเยี่ยง อย่างแฮ
อวดคน

คุณดีกว่าแห่ง
ดีช่วยย่อมรู้จริง
พูดดีแต่แล้วกลับ
เปรียบประหนึ่งหลอกให้
จงฝึกหัดจิตให้
อย่ามุงแต่ตบตา
รักดีก็อย่ารัก
ประพตigateให้สะอ้าน
นำซึ่งประพตigateเพี้ยน
เสียปากต้องซื้อจริง
พูดใดก็ต้องทำ
ทรงสัตย์ขังดแม้
โสดสดับ
ถนัดได้
ประพตigate ชั่วฤ
เพื่อนหลง
รู้จัก ประพตigateเทอญ
เพื่อนบ้าน
แต่ปาก
สะอาดจ้ง
ผิดคำ อวดเออ
มันแท้
ตามปาก พุดนา
ชีพสุญ ฯ
(จาก คุสติตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๒๕-๒๖)

“A coeur vaillant rien d'impossible.”

(ภาพิตของนางพระยำนินด์ลเบรต์ ชนนี้แห่งพระราชอาองรีที่ ๔ แห่งกรุงฝรั่งเศส

พ.ศ. ๒๐๗๑—๒๑๑๕)

(โคลงมหานันทะทาย)

“สำหรับใจกันแล้ว สิ่งไม่สามารถมี พระมาตุราชแห่ง ได้ประสาทให้แก่ อันพจน์ภานิตน สำเร็จไม่สำเร็จ อยู่ที่จิตกำแหง ควรคิดภานิตให้ ผู้ใดใจกันกล้า บมิได้ขาดความ มีมานะอาจข้าม แมกก็จะยากไม่ กล้าทำกล้าคิดทั้ง กล้าสละของอัน กล้าทนติพองทน กล้าเพราะถือศักดิ์หมั่น	เก่งกาจ ไปได้” จอมฝรั่งเศสนา. พระราชโอรส ควรจำ ในกิจ หรืออ่อน ล่องแท่งแกใจ เก่งกาจ ลำบาก อุปสรรค ข้อท้อรอร่า กล้าลอง ขอดรัก ถูกต่ำ บได้หวนไหว	กลัวภัยกลัวผิดทั้ง กลัวว่าคนอาจติ กลัวผู้เก่งกาจข่ม กลัวจะต้องไร้ลาภ เสนามาตย์ผู้ ควรจรรู้จักทำ ถือเกียรติศักดิ์เป็น ธรรมชาติเหมือนผ้าประ- กล้า การประกอบเกอ หาญ สู้กะลี้ราญ ชาญ ต่ออะวีร์ก- ชัย เชิดพระศาสน์ไว้	กลัวพลาด โทษให้ เหงๆ เช่นนั้งเล จงรัก จจริงฤ จิตกล้า อาวช เจียดคุ้มภัยพาล กรณีชัย ปียราช ฆ่าถิ่น ไทแฮ ตราบฟ้าดินสุญๆ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๒ หน้า ๔-๑๐)

“A bove majori discit arare minor.”

(“อา โบเว มะเขอริ ดิสชิต อะราเร มินอร์”—สุภาษิตละติน)

(โคลงนันทะทาย)

“โคหนุ่มเรียนรอบรู้ ก็จากโควัยอัน ดั่งนี้จูงไผ่ตรง คิดเปรียบเทียบเข้ากับ ผู้เขวอายุมัก รู้รอบขอบลดี ดูถูกซึ่งคนมี ลืมนว่าเขาเกิดก่อน	การไถ แก่เฒ่า” คูเถิด มนุษย์เรา เห็นตน ประเสริฐ อายุ ตนมา	ลืมนว่าการเกิดก่อน ได้เปรียบแก่เรา เคยรู้จักเบาหนัก เห็นแก่ขมข้อยเนตร ลืมนกันเสียด้วยว่า รู้รอบอะไรมา เพราะผู้ที่ใหญ่สอน มิใช่จะเลิศตรัส	นั้นเขา ใช้น้อย ชำนาญ ชำนาญแฮ อีกหยัน ดูไซร์ แต่เกิด จึงทราบ นาพ้อ รู้เอง

อวดเก่งกว่าฉลาด
แม่บิดารักไม่
หรือครูช่วยชักชวน
ดูจะฉลาดจาก
จงไฟตรีให้มาก
ลบหลู่ผู้มีอา-
ลัมคุณก็ศรีคง
มักอวดมักพราดสัน

แหลมหลัก
อนาศสน์
เพิ่มพิทย์ ให้แะ
หนไไหน
จักดี
ขุมาก
จรจาก ตนนา
คนชม

นิยมและนบนอบ
ท่านรักจักได้หมั่น
ท่านชงจักไร้ความ
เคารพบ่ผิดเชื่อ
ผู้ใหญ่
อนุศิษย์
รู้เพิ่ม อีกแะ
เกิดสหาย ฯ
(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๗-๘)

“C’est le crime qui fait la honte, et non pas l’ echaffaud.”

(สุภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศสชื่อ กอร์เนียร์)

(โคลงมหานันทะทนาย)

“บาปแหละเป็นข้อที่
ยิ่งกว่าการตายเพราะ
นี่ปราชญ์มุ่งหมายเตือน
ว่าบาปสิโหดยิ่ง
อันบาปทำแม่ที่
ใครมีอาจบจับกุม
และแม่ไม่รับทัณฑ์
ใจก็คงให้หนัก
แม่ดูมีอาชญาต้อง
จำดอะนาจาร
ชั่วแล้วจะว่าผู้
ทำเสื่อมชังยศศักดิ์
วิสัยผู้ซึ่งปก
ย่อมโปรดผู้สตัยธรรม
อีกมุ่งจัดชน
เพื่อสุขสถิตย์มั่น

พึงอาช
ทัณฑ์โทษ”
สติ
กว่าต้องลงทัณฑ์
ลัลล
แนไซร์
โทษอย่าง ไดเลย
แนแท้อดสู
อาชญา
จุ่มหด
ลงอาช ญาฤ
ดั่งนั้นฉันใด
ครองรัฐ
สุจริต
ทูลเจตน์
ทั่วทั้งธรณี

ชนสี่หัพพะเจ้า
ตรัสว่าใครขาดความ
ผู้ในข้อมอาจทำ
กิเลสก็หยาบแท้
หญิงชายอยู่ได้อย่าง
เพราะหิริกัณการ
กฎหมายและทัณฑ์โทษ
ได้แต่กำราบเมื่อ
เช่นนั้นแม่ประพฤติ
อย่าคิดละอายต่อ
คิดขวยเมื่อหมายจะ
จะมีต้องโกรธเพราะ
โลกะนาถ
อายบาป
ทุจริต ถ้วนนา
เพราะสิ้นความอาย
เกษมสันต์
ทำบาป
น้อยใหญ่
ผิดแล้วแลเห็น
ผิดร้าย
รับโทษ
ทำผิด นั้นดี
เหตุต้องอาญา ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๒๖-๒๗)

“De aprender se desdena el literato grave? Pues mas debe estudiar el que mas sabe.”

(“เด อะเปรีนเค้ เส เตีตเตญา เอีล ลิเตราโต กัราเว?

ปูเอส มาส เดเบ เอตุดีอาร์ เอีล เก มาส สะเบ.”

—ภานิตของจินตะกะวีสเปน ชื่อ วิริยารเต)

(โคลงมหาจิตรลดา)

“ฉันใดผู้ปราชญ์แท้	จึงอยาก	เขลาเกินที่จะรู้	จักเฉลียว
แต่จะเพิ่มปัญญา	ยิ่งวิทย์?	ว่าถ้อยปัญญาปาน	ทารก
เพราะว่ายิ่งมากมี	ความรอม รู้ฤา	ฟังเพื่อนรุ่นเดียวกัน	ชมเปาะ
ก็ยังมีจิตอยาก	เพิ่มเพาะปัญญา”	เห่อคจกวางกกฝั่ง	อยู่ใต้กะลา
อันว่าผู้รู้แต่	เลาเลา นั้นฤา	แต่ว่านักปราชญ์ผู้	รู้จริง
มักจะเหิมทะนง	ยังผู้	รู้จักซึ่งรกา	ศิลปะวิทย์
ความเหิมคจเงาบัง	นัยเนตร	จึงรู้อย่างเรียน	ยังจะ
จึงมีอาจรู้ว่	วิทย์น้อยปานใด	รู้สึกเป็นนิตยว่	ไปรู้ปานใด
พูดไปบ่ยับยั้ง	ไต่ตรอง	ใจจึงบ่มีคิด	เห่อเหิม
ถูกผู้อื่นปวง	ว่าโจด	ปากจึงบ่มีโว	อวดบ่
เสียงตนสิดองใจ	ฟังจับ ใจแฮ	ใจจึงมุ่งเพิ่มพูน	พิทย์อีก เสมอณา
ใครจะเถียงโกรธแก่น	ศัพทัก้องดำเขา	ปากจึงบ่อ้ออวด	ตอบได้คนเขลาฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๕๗—๕๘)

“นัตถิ สันติपरํ สุขํ.”

(ธรรมะบท, ขุททกนิภาย)

(โคลงสุภาพ)

“สุขใดไม่มาตรแม้น	ความสงบ”	ทุกข์ใดไม่มาตรแม้น	ความพราก
มนุษย์จะประสบ	สุขแท้	ทุกข์แห่งผู้จำจาก	ถันเหย้า
ต่อเมื่อทุกข์ภัยลบ	สูญหมด นั้นแล	ทุกข์ผู้ท้อลำบาก	จำอยู่ หลั่งนา
ขามสุขสราญเม้	ทุกข์กลัวสุขโฉน	ทุกข์ระกำกำเ้า	อกเต้นบ่วาย
ภัยใดไม่มาตรแม้น	สงคราม	ชายหนุ่มไปศึกเฝ้า	ภักดี
ภัยแก่ชีวิตขาม	รบเร้า	เสียสละชีวี	มอดม้วย
ภัยแก่ทรัพย์เสื่อมทรม	วินาศ	บ้างก็พิการมี	ทุกข์เทศ
ภัยแก่ธรรมะเศร้า	เสื่อมด้วยยุทธภัย	ญาติมิตร โสภด้วย	ดงนัธรรมดา

ระอาการศึคนั้น
แต่ก็กัดฟันทน
เพื่อปราบอะธรรมจน
เสร็จศึกก็ยอมรู้

เหมือนมีพายุกล้า
ยามสงบลบโศก
นิยมและชมโชค
รู้รสสันติแท้

ทุกคน แน่นอ
ต่อสู้
แพ้พ่าย
สู้พร้อมยินดี

กลางโลก
สิ้นแล้ว
แห่งชาติ ตณฮา
เลิศล้ำกว่าเพรง

บรรเลงดุริยก้อง
ให้โห่ไชโยบาน
เสร็จศึกกระบักาล
สมโภชสันติอ้า

กั้ววาล
แจ่มจ้า
เหี่ยวจิต
โอฐเอือนอวยพร ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๗๓-๗๔)

“Je cognois tout, fors que moy-mesme.”

(“เขอะ คอนนัวส์ ดูต์, ฟอรัส เคอะ มัวเมม.”—ภาษิตฝรั่งเศสโบราณ)
(โคลงมหาวิชขมาลี)

“กูรู้หมดวันแต่
ภาษิตฝรั่งเศส
หมายความว่าอวดรู้
บัตักอุทกไว้

ใจเบปากพูดพลอด
อ้อโอโวหารโว
ไม่เพ่งว่าตนมี
ใครทักเมื่อพูดพลาด

คนเขลาไม่รู้สัก
เหมือนหนึ่งคางคกกะ-
ไม่รู้จักหนักเบา
ใครทักก็มักตอบ

รู้ใดไม่เหมาะแม่น
รู้บกพร่องอย่างใด
รู้ดีชอบแต่ค้มัก
รู้ค่าของตนแล้ว

ตัวกู นั้นแล”
กล่าวไฉรั
ทุกอย่าง
ชะงอกดูเงา

อวดดี
อวดฉลาด
รู้หลัก ทำไฉ
กลับบ้าดำเขา

ตนเขลา
ลาครอบ
เพื่อพูด
แหกข้างคุไป

รู้จัก ตนเอง
หมั่นแก้
ค้มั่นยัง ชื่นนา
จักรู้ค่าคน

ซึ่งตนก่อนจึงกล้า
ซึ่งโง่ฉลาดความ
ซึ่งสามารถแห่งตน
ซึ่งเสร็จรู้แน่ผู้

พูดใดพูดที่รู้
พูดเพราะได้ตริตรอง
พูดเพื่อมะโนหวัง
พูดถูกใครจะตอบ

เก่งจริงต้องรอบรู้
เก่งแต่ปากเขาย่อม
เก่งพระสุวาที่ยิ่ง
เก่งพูดให้ไพเราะ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๑๐๔-๑๐๕)

ซึ่งคน อื่นนอ
รอบรู้
โดยกิจ การแล
อื่นนั้นเป็นไหน

จริงจัง
รอบคอบ
ประโยชน์
คัดค้านผิดเอง

แน่จริง
จะเยาะ
เขาเกลียด พ่อเอย
แม่นแท้เขาชมฯ

“An two men ride of a horse, one must ride behind.”

(จากเรื่องละครชื่อ “มัท อะดู อะเมต นะ ทิง”—ของ เช็กสเปียร์)

(โคลงจิตรลดา)

“สองคนขี่ม้า คนหนึ่งก็จ่าจะ ข้างเปรียบเหมาะกรันจง กำพุดนี้คล้ายเครื่อง ให้คิดว่ากิจทุก พานิชย์และกิจเมือง ซึ่งชนร่วมงานมี แก่งแย่งกันผิดแท้ อุทาหรณ์ขี่ม้า ต่างจะแย่งนั่งหน้า แย่งกันขับหันเหียน ต้องมอบหนึ่งให้ขับ ดังนี้แม้ในกิจ ผู้ร่วมงานต่างคน งานย่อมยุ่งจะทำ คนหนึ่งรับผิดชอบ	เดียวกัน ขี่ท้าย” ตรองเถิด เพื่อนุเอช สกลใจ สถาน ทุกชนิด อยู่มาก แน่นอน ร่วมกัน ไปได้ มายัง แน่นา จึงดี ธุระ แย่งคิด งานเสื่อม ได้แล กิจเจริญ	เพลินเพ่งแต่ถึงเกียรติ และไม่ยอมขอบคน แก่งแย่งเพราะมัวเมา เลิกกลับจะไร้ยศ ควรที่มุ่งประโยชน์ ถึงหากตนจำต้อง ยอมปลงจิตสละความ ยศศักดิ์ไม่น้อยเพราะ หวั่นาประมุขกอบ ช่วยประมุขโดยเต็ม งานสำเร็จศรีคง ตนก็จะมีส่วน	ยศตัว อันไซ้ บ้ายศ ศักดิ์ศรี คณะ ต่ำต้อย ไร้ยศ ถ่อมตัว การดี จิตไซ้ มูลมาก ศุภผล ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๑๒๑-๑๒๒)

“Aduli gens prudentissima laudat sermonem indocti, faciem deformis amici.”

(“อะดูลิ เจนส์ ปรูเด็นติสตีมะ ลอดัต เสรมอนเน็ม อินด็อกติ, ฟาซิเย็ม เดฟอร์มิส
กะมิชิ”—ภาษิตของปราชญ์โรมัน ชื่อ ยูเวนาลิส)

(โคลงมหาจิตรลดา)

“ผู้ฉลาดเลิกล้ำ ชมพจน์เทศนาแห่ง ชมพักตร์ละออแห่ง เพราะข้อมประโมทจิต	ทางสอ พลอนา คนโสด มิตรพิ การแะ” แห่งผู้รับขอ	ข้อนี้จริงแน่แท้ ผู้ที่มีทรัพย์ยศ ยามสดับคำคน สดับอย่าขาดซึ่ง	ควรจำ อำนาจ ขอยก สติวิจารณ์

การขอพอแต่เพียง	สรรเสริญ	ควรผู้ฉลาดรู้	จักขอ
คุณะสมบัติจริง	นั้นไซ้	และรับขอแต่เพียง	ที่ถูก
ไม่นับว่าเกินควร	ควรรับ ได้นำ	สรรเสริญแต่พอให้	มีจิต
แต่อย่าผลอให้้อง	แก่ผู้สอพลอ	นั้นแหละจะผูกจิต	มันด้วยไมตรี
การขอสิ่งซึ่งไร	ความจริง	ใครดีขอยกให้	สมดี เทอญพ้อ
เรียกว่าสอพลอเพื่อ	มั่งร้าย	อย่าขยาดว่าเป็น	ประจบ
ผู้ขอมั่งสิ่งเป็น	ประโยชน์ ตนเอง	ใครชั่วหากมีบุญ	สักเท่า ไฉน
เอาปดทอดคล้ายกับ	เหวี่ยงทอดแหวน	ก็มีควรลบสตั้ย	ส่งข้อยขอเพื่อ ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๑๓๕-๑๓๖)

“En fin donde reyna la envidia no perede vivir la virtud, ni adonde y escaseza, la liberalidad.”

(“เอ็นฟีน ด็อนเด เรย์นะ ลา เอ็นวีเดีย โนเปเรเด วีร์ตู ลา วีร์ตุด, นิ อะด็อนเด อี เอ็สกาเสซะ, ลา ลิเบรลิดาด”—ภาษิตของปราชญ์สเปน ชื่อ แซร์วันเตส)

(โคลงสินธุมาลี)

“สรุปความว่าแม่แห่ง	ใดมี	พาจิตคิดแต่ร้าย	แรงราญ
ความริษยาครอบที่	แห่งนั้น	ผู้อื่นดีกว่าปาน	ผิดทำ
ข้อมปราศจากกรรมศรี	วิสุทธิ์	จงจิตคิดจงผลาญ	เพื่อโกรธ เขาแฮ
เช่นตระหนัสนียกั้น	กีดทาน”	วิปริตจิตบ้า	วิกล
ตรวจสอบสารภาษิตแห่ง	ปราชญ์สเปน	ส่วนคนตระหนัสนั้น	ข้อมหวง
ก็จักกำนังเห็น	หลักหมั้น	ทรัพย์ใหญ่น้อยทั้งปวง	ไม่เลือก
มีธรรมะเจกเช่น	พุทธศาสน์ นั้นเอง	ใครขอว่าละล้าง	ละลาบ
ควรพินิจข้อนั้น	จึงดี	ใครแจกทานว่าเลือก	สอพลอ
ผู้มีจิตมากด้วย	ริษยา	สองข้อริษยากับ	ตระหนั
เหมือนม่านอันผันหนา	ผูกไว้	เป็นสิ่งพราโมตรี	แน่แท้
ธรรมะจักขุหา	ทางลัด	ควรตัดสิ่งสองนี้	ให้ขาด
แลบเห็นตลอดได้	ริษยา	ตัดขาดได้นั้นแล	เลิกคน ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๑๔๘-๑๔๙)

“A fonte pura puro defluit aqua.”

(“อา ฟอนเต ปูระ ปูโร เดฟลูอิต อควะ”—ภานิตละติน)

(โคลง ๒)

“จากพุบริสุทธฺ์แล อุกทสะอาดแท้ จึงได้หลังไหลฯ”

(โคลง ๔)

สิ่งใดจะเลิศล้วน
ย่อมจะเกิดจากธรรม
ใจชั่วย่อมจะหัน
นำประพตฺชีวแม่

กวรรณ เสริญญา
เที่ยงแท้
เหียนหยาบ
มุ่งคำหาดี ฯ

(โคลง ๓)

แม่มุ่งศรีในกิจ
สุจริตในจิตแล้ว

ต้องตั้งจิตผ่องแผ้ว
เลิศพร้อมอีกสอง ทวารนา ฯ

(โคลง ๔)

ผิป้องได้ลาภทั้ง
จงจิตมากริษยา
บำเพ็ญกอบกิจจา
ที่สุดก็จะกล้าย
ตั้งจิตให้เลิศแล้ว
ทำกิจพิริยะแรง
ถึงพบอุปสรรคแข็ง
ก็จะอาจข้ามได้
ดังนี้เมื่อเปรียบด้วย
ใสสะอาดล้ำหลาน
พุเปรียบมะโนมาน
ธารเปรียบประพตฺชีว

ยศลา นันดรแล
มุ่งร้าย
เพียรเท่า ไฉน
กับก้าวถอยหลัง
อย่าแหง
เรื่อยไว้
แรงขัด
เพราะด้วยควมดี
พุธาร
ดุจแก้ว
มุ่งชอบ นันเอง
เพร็ดพร้อมเพราพรรณ

อันพุที่เกลือกกลัว
ธารก็ย่อมเป็นตม
มะโนปล่อยอารมณ์
ย่อมแนะปฏิบัติให้
โบราณจึงว่าไว้
เป็นใหญ่ในธรรมไซ
ว่าผิจะผู้ใด
จงข่มจิตตนณ

โสมม
ขุนไสร
ชั่วครอบ จำญา
ชั่วซ้ำสามานย์
ว่าใจ
กตัญ
หวังชอบ
แน่แท้การจำ ฯ

(จาก กุสิตสมิต เล่ม ๓ หน้า ๑๘๑-๑๘๒)

“Give thy thoughts no tongue, nor any unproportion'd thought his act.”

(ภาษิตของเช็กสเปียร์ ในบทละครเรื่อง “แฮมเล็ต”)

(โคลงวิหขุมาลี)

“คิดแล้วอย่าได้ด่วน	พูดโว	อนึ่งมีความคิดขึ้น	อย่างไร
อีกมิได้วิจารณ์	รอบคอบ	ยังมีทันใคร่ตรง	รอบคอบ
สูงอย่าโยโส	ปฏิบัติ ตามใจ”	ก็รีบประพฤติไป	เช่นคิด
ภาษิตอังกฤษชอบ	จะตรง	ความคิดที่อาจชอบ	กลับสูญ
จิตข้องหมองหม่นด้วย	โทษะ	มีมูลความคิดขึ้น	ในใจ
ปล่อยปากเผยพจน์โพล	เพราะโกรธ	ใช้สติวิจารณ์	ต้องแล้ว
หรือจิตมัวโมหะ	หลงอยู่	จึงค่อยประพฤติไป	นั่นแหละ จักดี
ผิดพลาดให้โทษ	แก่ตน	เพราะยอมจะกลาดเกล้ว	นิทา
กะมลมุ่งรักก็	อาจพา	ถึงว่าการที่ต้อง	ตรงนาน
ให้คิดลำเอียงพูด	เพราะรัก	จะเสียเวลา	อยู่ไซ้
บัณฑิตจึงสอนว่า	คิดอย่าง ไฉน	ก็ควรมุ่งกิจการ	สัมฤทธิ์ ดีนอ
เก็บนิ่งในจิตจัก	ปลาสุก	บรรลุตลอดได้	อิฐผล ฯ
ผู้ใดพูดมากมัก	เขาเกลียด		
เพราะไม่ระวังปาก	ย่อมพลั้ง		
พูดพลอดเพื่อนรังเกียจ	มียาก สนิทนา		
หมั่นคิดแต่เมื่อยัง	จะจี		

(จาก กุสุมิตี เล่ม ๔ หน้า ๑๑-๑๒)

“Il est plus honteux de ses défier de ses amis que d'en être trompé.”

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศส, ชื่อ ลา รอกฟูโกลด์)

(โคลงมหาวิหขุมาลี)

“การระวางใจแก่ผู้	เป็นมิตร สหาย	กลัวอายเพราะมิตรจัก	ไม่ซื้อ ตรง
เป็นสื่อน่าอดสู	แน่แท้	จึงคิดฉลาดระวาง	หาผิด
ยิ่งกว่าถูกเพื่อนคิด	ทุรยศ”	ที่แท้ก็ตนคือ	ผิดมิตร ธรรมดา
ภาษิตนี้ขอแก้	อรรถให้แจ่มใส	เพราะว่าองค์แห่งมิตร	ก็ต้องไวใจ
ก็ใครมีมิตรแล้ว	ระวางจิต	ผู้ใดถูกมิตร	ถูก ตนเอง
ว่ามิตรบ่ซื้อตรง	นั่นไซ้	เพราะว่าคนทรมาน	จึงคบ
เหมือนสบประมาทมิตร	ถูก มิตรนา	เมื่อเริ่มจะตั้งผูก	มิตรภาพ
บ่มีข้าจักไร	มิตรส่นปวงสหาย	ไซ้ไม่วิจารณ์จบ	จิตหมั่นในสหาย

มิตรร้ายฝังร้าย
 แม่เมื่อเราซื่อตรง
 โลกย่อมจะติเขา
 คนชั่วย่อมไม่แคล้ว
 ภาษิตจึงได้กล่าว
 ว่าระวางมิตรน่า
 ยิ่งกว่าถูกเพื่อนหลอก
 ตรงจะเสียทีคน

ต่อเรา
 อยู่แล้ว
 ไม่ดี เราเลย
 กลาดโลกนินทา
 กติบอกล
 อประยศ
 ลวงเพราะ ชื่อนา
 ไปต้องอับอาย

มุ่งหมายจิตมั่นด้วย
 ถึงหากเพื่อนทุจริต
 อย่าวิตกแต่จำ
 จะคบมิตรอื่นได้

มิตรธรรม
 หลอกให้
 ไว้เพื่อ
 จะรู้พรรณ ๑

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๔ หน้า ๒๓-๒๔)

“Aucun chemin de fleurs ne conduit a la gloire.”

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ลาฟองเตน)

(โคลง ๓ ดั้น)

“ทางไปสู่เกียรติศักดิ์
 หอมขวลชวนจิตไซ้

จักประดับดอกไม้
 บมี ๑”

(โคลงสินธุมาลี)

นี้เป็นภาษิตซึ่ง
 ฝรั่งเศสผู้ฉลาด
 เพื่อเตือนจิตชนชาติ
 เราก็ควรพิศให้
 อันความงามจดทั้ง
 ปรากฏเป็นอย่างเยี่ยง
 ผู้ใดคิดแต่เพียง
 หาชื่อได้ลำบาก
 มัวเห็นแก่การหลัก
 ไดยากฤกษ์มัก
 คอยดูเขียงเขาจัก
 โอกาสก็ย่อมหมด

นักปราชญ์
 กล่าวไว้
 ฝรั่งเศส
 ถ้องตาม
 ชื่อเสียง
 หายาก
 ความสะดวก ตนเอง
 ยากเขื่อง
 อุปสรรค
 หูหัด
 ทำอย่าง ไรกัน
 แน่พลัน

ฉะนั้นใครอยากได้
 ต้องบากบั่นลงมือ
 จะพบอุปสรรคฤ
 บมียอมให้จิต
 คอยเตือนตนให้ยิ่ง
 ทุกเมื่ออุตสาหะ
 พยายามปลดละ
 ทนระกำลำบาก
 ดั้นยามสำเร็จ
 กอบกิจได้เป็นสา
 ข้นชื่อและลือชา
 จิตก็จักผ่องแผ้ว

ขึ้นชื่อ ฤสา
 ทำกิจ
 ยากเท่า ไฉน
 ถดถอย
 วิริยะ
 ยอมยาก
 แม้เหนื่อย ก็ดี
 เพื่อดี
 ปรรณนา
 ระแล้ว
 สมที่ เพียรแล
 สุดเกษม ๑

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๔ หน้า ๗๐-๗๑)

“Amor y amistad en grado inferior se ven con la lealtad y el honor.”

(ภาษิตของปราชญ์สเปน ชื่อ กาลเดร็อน)

(โคลง ๓ คั่น)

“ความรักและไมตรี
เปรียบกับภักดีทั้ง

มีค่าหย่อนยามตั้ง
เกียรติคุณ ฯ”

(โคลงนันทะทาสี)

สุนทรภาคิตนี้	ควรไต่ ครอบนา	เป็นสิ่งซึ่งผู้ปราศ	อารยะ ธรรมแ
ความรักเป็นไปตาม	แบบโลก	บ่มีอาจะซึม	ทราบได้
ครอบครวัก็ใครจัก	ไม่รัก เล่าแ	ผู้ซัดพระธรรม	เป็นหลัก
ชาวป้าชาวโลกก็	รักกัน	จึงจะรักยไ้ซึ่ง	ภักดี
อันเพื่อนผู้ชอบถูก	อชยา ศัฎา	มีธรรมกำกับจิต	เป็นทุน
ย่อมเกิดฉันทาแลก	มิตรจิต	ความรักเกียรติคุณจึง	จะรู้
ต่างคนต่างอาศัย	ในกิจ การแ	รักเกียรติสกลยัง	กว่ารัก ตนเอง
นั้นก็ผิดแบบ	ธรรมดา	ถึงทุกขก็สูด	และทน
แต่ว่าการรู้จัก	ภักดี	อันคนผู้รู้จัก	ภักดี
แต่พระเจ้าชีวิต	ปกเกศ	รักเกียรติเป็นศรีใน	ชาติแท้
และรู้ว่ามิพระ	คุณเลิศ ปานใด	สองธรรมะนี้จึง	เลิศกว่า
ว่าพระครองเทศจึง	อยู่เย็น	ความรักอีกแมกว่า	เมตตา ฯ

(จาก กุติตสมิต เล่ม ๔ หน้า ๘๖-๘๗)

“Be checked for silence; but never be taxed for speech.”

(เช็กสเปียร์, ในเรื่องละครพูดชื่อ “All’s Well That Ends Well.”)

(โคลง ๓)

“ยอมให้เขานินทา
ดีกว่าถูกว่าให้

ว่าไม่พูดนั้นไซ้
ว่าเว้าฟันเพื่อ เกินนา ฯ”

(โคลงมหานันทะทาสี)

เมื่อ ^๔ อยากจะให้เพื่อน	สรรเสริญ	แต่ ^๕ ไม่รู้ซึ่ง	สิ่งใด
ต้องอย่า ^๖ เพลิดเพลีนหลง	ตนฉลาด	หาก ^๗ ทะนงใจพุด	อาจพลาด
คิดใดแต่ ^๘ เฟิ่นพุด	โหมาก	พลาด ^๙ แล้วก็ใครจะ	เว้นดี
ย่อมจะมี ^{๑๐} พลาดพลั้ง	เพราะไร ^{๑๑} ไต่ ^{๑๒} ตรง	เพราะว่า ^{๑๓} อวดฉลาดแท้	จึงต้องเสียรอย
อัน ^{๑๔} ของในโลกนี้	มากมาย	รู้ ^{๑๕} น้อยรู้ ^{๑๖} จักห้าม	ปากตู
จะ ^{๑๗} ทราบ ^{๑๘} ทุกรายไป	ห่อน ^{๑๙} ได้	ผู้ ^{๒๐} ใหญ่เ็น ^{๒๑} ดุก	บอกให้
ไม่รู้ ^{๒๒} จะ ^{๒๓} อายุ ^{๒๔} เกรง	เพื่อน ^{๒๕} เยาะ	ใคร ^{๒๖} ติว่า ^{๒๗} สุพุด	น้อยก็ ^{๒๘} ช่าง ^{๒๙} เทอญ
ก็นิ่ง ^{๓๐} ฟัง ^{๓๑} ไว้ ^{๓๒} เพื่อ	จัก ^{๓๓} ได้ ^{๓๔} รู้ ^{๓๕} เห็น	เงย ^{๓๖} โสด ^{๓๗} และ ^{๓๘} ไว้ ^{๓๙} รับ	รอบรู้ ^{๔๐} เป็น ^{๔๑} ดี
ทำ ^{๔๒} เป็น ^{๔๓} คน ^{๔๔} รู้ ^{๔๕} มาก	ทุกอย่าง	มี ^{๔๖} ความรู้ ^{๔๗} จัก ^{๔๘} นิ่ง	ยาม ^{๔๙} ควร
ปราชญ์ ^{๕๐} ย่อม ^{๕๑} จะ ^{๕๒} ขวาง ^{๕๓} เลย	ไม่ ^{๕๔} บอก	อ ^{๕๕} กร ^{๕๖} รู้ ^{๕๗} จัก ^{๕๘} ชวน ^{๕๙} ผู้	เป็น ^{๖๐} ปราชญ์
ถ่อม ^{๖๑} ตัว ^{๖๒} และ ^{๖๓} วาง ^{๖๔} ตัว	สงบ ^{๖๕} เสียม ^{๖๖} นั้น ^{๖๗} แล	ให้ ^{๖๘} สอน ^{๖๙} และ ^{๗๐} สงวน ^{๗๑} คำ	อนุสาสน์ ^{๗๒} ไว้ ^{๗๓} แด
ปราชญ์ ^{๗๔} จึง ^{๗๕} จะ ^{๗๖} ออก ^{๗๗} คิด	แน ^{๗๘} แท้ ^{๗๙} เ็น ^{๘๐} ดู	นั้น ^{๘๑} บ ^{๘๒} ว่า ^{๘๓} ฉลาด ^{๘๔} ยัง	กว่า ^{๘๕} พุด ^{๘๖} อวด ^{๘๗} ดี ^{๘๘} ๆ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๘๙-๑๐๐)

“Chi troppo abbraccia nulla stringe.”

(“ก็ ไตรปโป อับบราเซีย นุลละ สตรินเจ”— สุภาษิตอิตาเลียน)

(โคลง ๒ ด้น)

“ใครรวมมากนักรั้

มักเลขบ่มีได้ ยึดถือ”ฯ

(โคลงจิตรลดา)

ก็ ^๑ ใคร ^๒ โลก ^๓ มาก ^๔ นักรั้	ลา ^๕ ก ^๖ ห ^๗ าย	ก ^๘ น ^๙ เร ^{๑๐} ามี ^{๑๑} ห ^{๑๒} ด ^{๑๓} ั ^{๑๔} ไ ^{๑๕} ร ^{๑๖} ั้	เพ ^{๑๗} ียง ^{๑๘} ส ^{๑๙} อง
ต ^{๒๐} ร ^{๒๑} ก ^{๒๒} บ ^{๒๓} ภ ^{๒๔} า ^{๒๕} ย ^{๒๖} ิต ^{๒๗} ไทย	น ^{๒๘} ั้น ^{๒๙} แล ^{๓๐}	จ ^{๓๑} ะ ^{๓๒} ร ^{๓๓} ว ^{๓๔} บ ^{๓๕} ได้ ^{๓๖} แต่ ^{๓๗} เพ ^{๓๘} ียง	ห ^{๓๙} น ^{๔๐} ึง ^{๔๑} ห ^{๔๒} อบ
ใจ ^{๔๓} อย ^{๔๔} าก ^{๔๕} ม ^{๔๖} าก ^{๔๗} ม ^{๔๘} าย ^{๔๙} มือ	ก ^{๕๐} ว ^{๕๑} า ^{๕๒} ไ ^{๕๓} ห ^{๕๔} ว	เม ^{๕๕} ว ^{๕๖} า ^{๕๗} จ ^{๕๘} ิต ^{๕๙} ป ^{๖๐} อง ^{๖๑} อย ^{๖๒} าก	ได้ ^{๖๓} ม ^{๖๔} าก
เล ^{๖๕} ย ^{๖๖} ห ^{๖๗} ล ^{๖๘} ุด ^{๖๙} ม ^{๗๐} ือ ^{๗๑} แม ^{๗๒} ย ^{๗๓} ึด	ไม่ ^{๗๔} ไ ^{๗๕} ห ^{๗๖} ว	ก ^{๗๗} ร ^{๗๘} โ ^{๗๙} บ ^{๘๐} ป ^{๘๑} ร ^{๘๒} อบ ^{๘๓} ย ^{๘๔} อม	ด ^{๘๕} ก ^{๘๖} ห ^{๘๗} าย
ไ ^{๘๘} ร ^{๘๙} บ ^{๙๐} มี ^{๙๑} ไ ^{๙๒} ห ^{๙๓} ะ	อ ^{๙๔} ร ^{๙๕} ห ^{๙๖} ัน ^{๙๗} ด ^{๙๘}	ก ^{๙๙} ว ^{๑๐๐} ร ^{๑๐๑} ห ^{๑๐๒} าย ^{๑๐๓} เพ ^{๑๐๔} ียง ^{๑๐๕} แต่ ^{๑๐๖} ห ^{๑๐๗} ะ	ก ^{๑๐๘} ำ ^{๑๐๙} ล ^{๑๑๐} ง ^{๑๑๑} ต ^{๑๑๒} น ^{๑๑๓} น ^{๑๑๔} า
ย ^{๑๑๕} อม ^{๑๑๖} จะ ^{๑๑๗} ยัง ^{๑๑๘} ต ^{๑๑๙} ัด ^{๑๒๐} โลก	ไม่ ^{๑๒๑} ข ^{๑๒๒} าด	ท ^{๑๒๓} ัง ^{๑๒๔} ท ^{๑๒๕} ร ^{๑๒๖} ั ^{๑๒๗} พ ^{๑๒๘} ย์ ^{๑๒๙} และ ^{๑๓๐} ล ^{๑๓๑} า ^{๑๓๒} ภ ^{๑๓๓} ย ^{๑๓๔} ศ	ม ^{๑๓๕} ุง ^{๑๓๖} มา ^{๑๓๗} ต ^{๑๓๘} ร์
แต่ ^{๑๓๙} ถ ^{๑๔๐} ้า ^{๑๔๑} ห ^{๑๔๒} าก ^{๑๔๓} ช ^{๑๔๔} ร ^{๑๔๕} ร ^{๑๔๖} ม ^{๑๔๗}	ก ^{๑๔๘} ร ^{๑๔๙} อง ^{๑๕๐} จ ^{๑๕๑} ิต	ไ ^{๑๕๒} ร ^{๑๕๓} รู้ ^{๑๕๔} จ ^{๑๕๕} ัก ^{๑๕๖} ช ^{๑๕๗} ัง ^{๑๕๘} คว ^{๑๕๙} าม	พ ^{๑๖๐} อ ^{๑๖๑} ห ^{๑๖๒} ่าง ^{๑๖๓} ต ^{๑๖๔} น ^{๑๖๕} เ ^{๑๖๖} ง
ก็ ^{๑๖๗} ย ^{๑๖๘} อม ^{๑๖๙} จะ ^{๑๗๐} อ ^{๑๗๑} าจ ^{๑๗๒} ่ม	จ ^{๑๗๓} ิต ^{๑๗๔} ต ^{๑๗๕} น	ก ^{๑๗๖} ง ^{๑๗๗} จะ ^{๑๗๘} ส ^{๑๗๙} ม ^{๑๘๐} ค ^{๑๘๑} าด ^{๑๘๒} และ	ห ^{๑๘๓} ะ ^{๑๘๔} มา ^{๑๘๕} จ ^{๑๘๖} ใจ

ใครอวดดีและซ่ง
ตนมากกว่ามีจริง
ย่อมกว่าไขว่มีก็มาก
ถึงหากจะได้ก็

น้ำหนัก
นั้นไซ้
ยศทรัพย์ ลากแฮ
ไปคง

ความหลงและโลกเข้า
ได้เท่าใดไม่พอ
มักน้อยซึ่งกำลัง
ถึงมิได้มากก็

ครอบงำ
หายอยาก
ตนเที่ยง
จักเจริญ ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๑๑๕-๑๑๖)

“รูป ชีระติ มัจฉาน นามะโกตติ นะชีระติ.”

(พุทธศาสนนิกาย)

(โคลง ๒)

“รูปย่อมย่อยยับได้ แต่ชื่อและโคตรไซ้ บสิ้นสูญหาย”

(โคลงมหาจิตรลดา)

จะขายขอรณะแจ้ง
ว่ารูปของสัตว์ปวง
ย่อมย่อยยับไปตาม
คนก็ไม่ผิดกับ

มีกายกำเนิดแล้ว
สูงต่ำไพร่ผู้ดี
ถึงหากว่าทรัพย์มี
ก็มีอาจรอดพ้น

คงอยู่แต่ชื่อทั้ง
กายดับชื่อและกุล
ใครทำประโยชน์ยาม
เชอสกุลรับซึ่ง

แถลงไข
ทุกชนิด
กฎแห่ง ธรรมดา
สัตว์ทุกเหล่าหลาย

คงดับ
ไปตลอด
มวลงมาก
จากเงื่อมมฤตยู

กุลโคตร
ไปดับ
มีชีพ
เกียรติก็องต่อไป

ใครทำความผิดไว้
ผลก็ตามสนองตอบ
ญาติร่วมโคตรรังศ์พลอย
ราวกับผิดด้วยกับ

จำเราจะหมั่นตรึ
คิดแต่ถึงตัวนั้น
จะทำอะไรผล
มรดกตกไว้แก่

หาดีมีชื่อช่วย
หาชั่วเหมือนช่วยผลาญ
หาดีศรีสวัสดิ์นำ
ทำชั่วอัปยศแล้ว

เมื่ออง ชีพฤ
เมื่อม้วย
เสียศักดิ์ ด้วยนา
ญาติผู้ก่อกรรม

เตือนใจ
ไปได้
ไซ้รับ คนเดียว
หมูญาติวงศ์

วงศ์วัณ นาแฮ
วงศ์หมด
วงศ์เฟื่อง พุเฮย
โคตรด้อยถ้อยศรี ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๘-๙)

“Accensa domo proximi, tua quoque periclitatur.”

(“อัคเซนสะ โดโม พรอกซิมิ, ตูวะ โควเคว เปริกลิตาตุร” – สุภาษิตละติน)

(โคลง ๓)

“เมื่ออัคคีไหม้เรือน
เรือนสุเองก็ใกล้

แห่งเพื่อนบ้านนั้นไซ้
เหตุร้ายปานกัน ฯ”

(โคลงมหาวิชมาลี)

อันใครซึ่งพูดว่า	ต่างคน	แม้ปองเป็นสุขยัง	ขึ้นยง
ควรอยู่ควรขังชีพ	ต่างหาก	ต้องคิดถึงเพื่อนร่วม	ถิ่นเทศ
คือเห็นประโยชน์ตน	ยังแคบ อยู่เนา	เพื่อนวอดจะดำรง	สุขอยู่ จันใด
เพราะมนุษย์เรายาก	ที่จะอยู่เดี่ยว	ใช้ว่าอุบัตเหตุ	จะเว้นแต่เรา
ที่เปลี่ยวใครจะอยาก	ไปอยู่ ยังฤ	ควรเอาธุระโอบ	อารี
คนยอมชอบอยู่เป็น	หมู่หมวด	ช่วยปกป้องกันภัย	เพื่อนบ้าน
อยู่รวมคณะดู-	คายจิต จิตแฮ	ควรคิดว่าเพื่อนมี	ความทุกข์
สักหน่อยก็ต้องหวด	ทุกข้อสุขา	เราก็พลอยสะท้าน	ทุกข์ด้วยสะหา
ภยาพิบัติเปียด	เป็นนเพื่อน บ้านแล	ถึงคราเราเดือดร้อน	รำคาญ
แม้จะนั่งเฉยเสีย	ไปช้า	เพื่อนก็คงช่วยรำ	งับโศก
เหตุร้ายจักกระเทือน	กระทบ เราเอง	มีมิตรจิตสมาน	สามัค ก็แฮ
และเพื่อนไม่คบค้า	จะได้ใครสนอง	เป็นประเพณีโลก	ถ้าชร้องสรรเสริญฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๒๒-๒๓)

“La naissance n’est rien ou la vertu n’est pas.”

(ภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ โมลเยร์)

(โคลง ๓ คั่น)

“อันชาติกุดกำเนิด
“กณะสมบัติไซ้

ถึงประเสริฐหากไว้
หมดดี ฯ”

คงจำต้องยังจิต	รื้อ	คงไว้ซึ่งวิริยะ	พยายาม
กว่าจะแน่วจิตพอ	เริ่มกิจ	กล้าที่ควรไปขาม	หุ่หุด
ลงมือเน้นไปหนอ	ทันเพื่อน ได้ฤฯ	พลาดแล้วกอบกิจตาม	แก้ผิด
มัวแต่ระแวงผิด	ชวดดี	ที่สุดจะได้หมด	ดังถวิล ฯ
ผู้ที่ยอมเสี่ยงเคราะห์	ตนไป	(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๕๔-๕๕)	
ถึงมีรูแนใจ	ไปซังก		
บากบั่นบ่พรั่นใน	อุปสรรค		
ลำบากก็บ่พัก	พรั่นใจ		

“Il piccol prestito fa un amico: e il grande un nemico.”

(“อิล ปีกคัล เปร์สติโต ฟา อุน อะมิโก: เอ อิล กรานเด อุน เนมิโก”—สุภาษิตอิตาเลียน)

(โคลง ๒)

“ให้ยืมทรัพย์แต่น้อย	เหมือนเครื่องที่ร้งร้อย
มิตรไว้ได้ดี	ยิ่งนา ฯ”

(โคลง ๓)

“แต่ทำให้ยืมทรัพย์	ประมวณนับมากไซร้
เหมือนแพะอมิตรไว้	เคืองคร่อนรำคาญ ฯ”

(โคลงมหาสินธุมาลี)

อันการให้เพื่อนกู้	สินทรัพย์	พอที่จะได้ชอบ	พอกัน ต่อไป
ขามเพื่อนขัดสนนับ	ว่าถูก	เพื่อนกระดากเลขพลัน	หลบลิ
ให้น้อยเพื่อนใช้กลับ	กินง่าย ดายฤฯ	หากทวงก็โมหัน	หนุโกรธ เราฮือ
ก็มักเป็นเครื่องผูก	จิตน้อมไมตรี	เลยผิดใจเพราะหนั	กัดกันฉันทา
มีทรัพย์อันเคราะห์	แก้มิตร	ฉนั้นาจรรู้จัก	ซังการ
เมื่อมิตรเขามีกิจ	ช่วยแล้ว	ให้มิตรกู้รณสาร	อย่ามาก
เสร็จกิจมิตรชอบจิต	เป็นแน่	เกินกว่าที่ประมาณ	ใช้กลับ ง่ายแล
เมื่ออาจใช้ทรัพย์แล้ว	ผ่องแท้สบายใจ	จึงจะไม่ลำบาก	เพราะข้องจิตสหาย ฯ
แต่ให้ใครกู้ทรัพย์	จำนวน มากฤฯ	(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๖๙-๗๐)	
ผู้อยากได้ออนกวน	มากแท้		
ภายหลังสัจจกลัว	ข้องจิต		
เมื่อจะใช้ฉนั้นแล	หลีกหน้าหน้าหนี		

“Ad consilium ne accessis antequam voceris.”

(ภาษิตละติน)

(โคลงวิหขมาลี)

“อย่าด่วนไปเข้าสู่ จนกว่าจะมีผู้ ภาษิตละตินว่า ผู้ฉลาดควรต้อง รู้เกินกว่าต้อง ไม่ระวังจะถูก ถูกว่าจะขัดใจ ผู้ฉลาดต้องรู้เลือก งานใดใครรับมอบ เขาก็คงมุ่งดี เมื่อใดจะต้องจำ เขาก็คงรีบรด แต่ว่าแม่ด่วนออก เขาอาจจะไม่มีทาง เพราะอาจจะเห็นเป็น ความชอบของเขาได้	สภา เรียกร้อง” ดูชอบ กลนอน ไต่รู้ดู การไป ว่าเสีย จงตรีก่อนแ เหมาะกาล ไปทำ ที่สุด เป็นปรัก-ษาฎา ปรึกษา ความเห็น โกรธได้ อยากแย่ง จึงเคือง	เครื่องทำให้ขัดจิต คือพูดไม่รู้จัก พูดไปหากถูกแย้ง อีกเพื่อนเกิดมานะ อดออมไว้กว่าจะ ให้แสดงความเห็น จะได้รับสรรเสริญ ผูกจิตเพื่อนได้แท้ ฉนั้นก่อนสหายเชื่อ ครั้นเมื่อเขาขอความ จงกล่าวแต่พอควร ประพฤติเช่นนั้นสิ	คิดแผน กาละ เสียเที่ยว พ่อเฮ ไม่ยอม รับเชิญ นั้นแล และชอบ ใจแ แน่นอน อย่าด่วน เนะเลย ดำริห์ ที่รอบ รู้จริง ถูกกลอง ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๘๘-๘๙)

“Ceux qui parlent beaucoup ne disent jamais rien.”

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ บัวโล)

(โคลงจิตรลดา)

“ผู้พูดมากมักพูด ควรตรีกาษิตเขา สัมผัสปะลาบาท ถึงจะพูดเพราะแต่ บางคนชอบवादไอ้ คิดว่าอาจพาคน ที่เห็นะการกม จะหลอกคนยากได้	ไร้สา ระแ ออกเหมาะ ปราชญ์ติ เปล่าผล โวหาร หลงปาก ในฝึก ตั้งใจ	สิ่งใดไม่รอบรู้ ถึงจะเอาโวหาร ใครฉลาดหยั่งรู้ ว่าทราบน้อยนิดแต่ โยโสส่งเสียงก้อง เขาไม่เถียงเข้าใจ ที่แท้ก็ตนเปรียบ เขาฉลาดนั้นไม่	จริงจัง ประดิษฐ์ ทันเท่า ปากโว ข่มคน ว่าหยัน สนุก นั่นเอง เห่าขัน

อันพูดนั้นไม่ยาก	ปานใด เพื่อนเอ๋ย	รู้จักสิ่งกอบโทษ	และคุณ เพื่อนเอ๋ย
ใครที่มีลิ้นอาจ	พูดได้	รู้จักพูดไพเราะ	จับจิต
สำคัญแต่ในคำ	ที่พูด นั้นเอง	รู้จักสนุนงาน	เพื่อนร่วม งานแะ
อาจจะทำให้ชอบ	และซัง	รู้จักผูกมิตรไซ้	เลิศดี ๆ
ตั้งใจพูดอวดรู้	ข่มคน	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๑๐๔-๑๐๕)	
ถาพูดโดยตั้งใจ	ให้ขยาย		
ถึงแม้ว่าตนมี	ยศศักดิ์ เท่าใด		
ก็ย่อมจะขาดผู้	รักจริง		

“Give every man thy ear, but few thy voice.”
 (ภาษิตของเช็กสเปียร์, ในเรื่องละครชื่อ “แฮมเล็ต”)
 (โคลงสินธุมาลี)

“สูงให้ไต่แต่	ทุกคน	บัณฑิตผู้รอบรู้	จริงจัง
“ให้สัพพะของตน	แต่น้อย”	กล่าวว่าผู้มักฟัง	สิเลิศ
กวีช่างนิพนธ์	ภาษิต	สิ่งไรที่ตนยัง	ไม่รอบ รู้ฤ
แสนเสนาะเหมาะถ้อย	ดักเตือน	ก็อาจรู้ประเสริฐ	เพราะฟัง
มีเพื่อนหวังประโยชน์	จริงจัง	หยิ่งคู่สิ่งที่ทราบ	โดยยิน
เพื่อนพูดจนหมั่นฟัง	เพื่อนไว้	มักสิทธิ์ดังจิตถวิล	รอบรู้
และเก็บคติฝัง	ในจิต	ฟังไว้เป็นอาจิน	จำจด ด้วยแล
ภายนำจกได้ใช้	ช่วยตัว	ดียิ่งกว่าทรัพย์สิน	อาตมา
มัวอวดดีพูดเพื่อ	พาที่	วาจาทำให้รัก	ฤฯฯ ได้นอ
เขาอื่นอาจจะมี	ความเกลียด	พูดมากและเสียงดัง	เพื่อนเกลียด
อวดดีนั้ก็สิ่งดี	จะกลาด เกลว้นอ	พูดน้อยและพูดหวัง	ให้จับ ใจเทอญ
เพราะปราชญ์มักรังเกียจ	อวดดี	เพื่อนจะไม่รังเกียจ	หน้าย แหนง ๆ
มีเรื่องควรไต่แล้ว	จึงถาม เทอญพ่อ	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๑๑๙-๑๒๐)	
ปราชญ์จะแถลงความ	แจ่มแจ้ง		
อวดรู้พูดวาม	เปิดโปง		
คงไม่แคล้วแน่แท้	ถูกหยัน		

“นาณญ์ นิสายะ ชีเวยยะ.”

(อุทาน, ขุททกนิกาย)

(โคลงนันทะทายี)

“ไม่ควรฟังผู้อื่น
 ภาษิตนสูง
 เฝิน ๆ ก็ดูเป็น
 ให้หยังและริตัง
 ผู้มีความคิดต้อง
 จังจะรู้สึกความ
 อ่านภาษิตนิกความ
 แม้เวลานใดก็
 คนเราในโลกนี้
 ฟังบิดามาตุ
 ครันใหญ่และหาเสียง
 เกาะพ่อแม่ห้อยอยู่
 อันคนผู้ท่น้อย
 ข้อมฟังบุญญาผู้
 และเพราะเมตตาอาจ
 อุปการะให้

เป็นอยู่”
 คำริ
 ยงยุ
 อวดดี
 ตรองลึก หน้อยนา
 มุ่งมาตร
 โนแหละ จังดี
 ไปงน
 เกิดมา
 แต่น้อย
 อาตมะ ได้เอง
 เพื่อนหยัน
 วาสนา
 อิศระ
 อยู่ร่วม เย็นแะ
 สุขสราญ

แต่ท่านผู้ใหญ่จัก
 ก็เพราะเราผู้คุณ
 ขยันภักดีใน
 สุจริตสัจจะ
 จงใจอยากได้ยศ
 ต้องขะเม่นมกดี
 ผู้ใหญ่ท่านจักคอย
 อาตมะไซ้ร้อจ
 คนใดไร้สามารถ
 หวังแต่ฟังผู้ใหญ่
 ข้อมต้องอดสูใน
 เนืองนิตย์จะได้แต่

ปรานี
 สมบัติ
 งานท่าน
 เทียงตรง
 เกียรตัสักดิ์
 จังได้
 อุ่มอยู่ ได้ฤ
 ช่วยตน
 ในตุ
 อยู่ไซ้
 หมูมิตร แน่นา
 เพื่อนหยัน ๆ

(จาก ศุภิตสมิต เล่ม ๕ หน้า ๑๓๗—๑๓๘)

“คุณนัญเจ ตระมานานัน อุกุ กัจฉติ ปุ้กะโว สัพพา อุกุ กัจฉันติ เนตเต อุกุ กะเต สะติ.”

(โคลงสุภาพ)

“ขามฝูงโคข้ามฟาก
 โโคจนำตรงดี
 ปวงโคอื่นตามรู้
 ทั้งหมดบ่กดเคียว
 อันสภานิตน
 แห่งผู้ที่เป็นใหญ่
 มีนำท่นาใคร
 จำจะต้องรอบรู้

นที
 ไปเสีย
 รุดข้าม
 ได้แต่ตามกัน ๆ”
 เตือนใจ
 ยิ่งผู้
 ไกรนั้น ก็ดี
 จักแท้ทางตรง

จะบงการแม้แต่
 ก็จักต้องประกอบ
 ให้เป็นเยี่ยงอย่างชอบ
 จังจะอาจารย์ไว้
 ถ้าคิดพาณิษย์ตั้ง
 คุณควบคนทั้งหลาย
 ให้สุจริตกาย
 สิ้นจิงจะไม่ร้าง

ในครอบ ครว้ฤ
 กิจไซ้
 สุจริต ธรรมแะ
 พวกพ้องพงศา
 กำขาย
 ลูกจ้าง
 วจนะ
 เร็ดไรกำไรงาม

ขามรับราชกิจให้
 บังคับจะถนัด
 ก็โดยที่เกรงครัด
 ประพฤติสุจริตไว้
 หากเป็นแสนยະผู้
 นำพวกประจัญบาน
 ดำแดงพิระชาญ
 นายทงน่านน้ำ

ทรงรัฐ
 แน่ได้
 ในระเบียบ การแฮ
 มั่นแล้วไปเจิญ
 นายทหาร
 เสีกกล้า
 ชิตขงัด
 ไพรลวันพลอยหาญ

แม่ท่านผู้ปกป้อง
 สถิตสุธรรมา
 พศกก็ยอมพา
 ประจุฝูงโคแล้

ครองประชา
 เทียงแท้
 กันรัก ธรรมแล
 ได้เต้าตามขุน ฯ

(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๘-๙)

“เมื่อน้อยหาวิชา ให้หาสินต่อใหญ่”

(บัญญัติพระร่วง)

(โคลงวิหขุมลี้)

นัยะพระร่วงเจ้า
 หาวิชาชำนาญ
 ส่วนสินจูงไฟหา
 ลองไต่รตามเนือถ้อย
 ถ้าว่าเมื่อน้อยจัก
 ว่าหย่อนทั้งอายุ
 อายุอ่อนน้อยแด
 กวรที่จะเงอคงด
 หากินฤกกอบกิจ
 ถึงหากจะมีทุน
 แม้บ่รอบรู้ใน
 ก็จะสามารถลำบาก
 เวลายังน้อยอยู่
 จักไฟหาวิชา
 ปัญญาเก็บสงวน
 ก็จะสามารถถุก

กล่าวภา ยิตแฮ
 เมื่อน้อย
 ต่อใหญ่
 กล่าวมา
 ขอแปล
 และยศ
 ยศต่ำ
 ไฟสิน
 ไตใด ก็ดี
 มวลมาก
 ทางกิจ การนา
 นักหนา
 จึงควร
 รอบรู้
 ไว้มาก แล้วฤ
 ปลอดภัย

แม้ไร้ความรอบรู้
 ถึงหากมีโอกาศ
 ปราศจากซึ่งชำนาญ
 สินอาจที่จะกลับ
 ขวนขวายหาศีลปะ
 ประกอบกับชำนาญ
 คงสามารถรักษา
 อีกอาจจะรู้คิด
 วิทยุชนย่อมรู้
 มักสะดวกเวลา
 เมื่อใหญ่กิจการเปี่ยน
 แม้ขาดวิชาด้อย

การงาน
 กอบทรัพย์
 ทำทรัพย์ งามฤ
 เสื่อมสลาย
 วิทยา
 ในกิจ
 ทรัพย์นั้น
 เพิ่มสิน
 ว่าเรียน ไตใด
 เมื่อน้อย
 โอกาส เสียแฮ
 กว่าเขา ฯ

(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๒๘-๒๙)

“Education is only like good culture, -it changes the size, but not the sort.”

(ภาษิตของปราชญ์อเมริกัน ชื่อ เฮนรี วอร์ด บีเชอร์)

(โคลงมหาวิทยาลัย)

“ศึกษาเปรียบเพาะปลูก อย่างดี นั้นแล	ทว่าน้ำจืดเพาะ	เรียนการ โลกแะ
“ก็อาจแปลงขนาด รุกขชาติ	แม้อยากคั่นสัย	อันโหด
“แต่ชนิดเดิมมี อยู่เช่น ไตฤา	ต้องรู้จักทรมาณ	ดวงจิต ตนเอง
“ก็บิสามารถ เปลี่ยนให้แยกไปฯ”	จึงจะเป็นประโยชน์	เที่ยงแท้ทางธรรม
เช่นมะไฟดอกพร้อม พืชผล	จงจำไว้ว่าผู้	ศึกษา แล้วแล
แม้ปลูก ณ ที่ดิน ดีเหมาะ	อาจจะปัญญาดี	เพร็ดพร้อม
อีกทั้งหมั่นปรือปรน ผลอาจ เชื่องนา	แต่อาจประพฤติลา-	มกชั่ว ได้แะ
แต่ไม่กลายเป็นเงาะ แ่นแท้เกินหวัง	จนนั้นสือยาด่วนน้อม	นอบทูลผู้เรียน
ดังนี้ปราชญ์เปรียบด้วย นรชน	เพียรเพ่งเล็งประจักษ์	แน่ชัด
หากอยู่ ณ วิทยา ลัทธิเลิศ	ว่าปราชญ์นั้นม่ใจ	สุจริต
อาจรู้รอบพอดน ในวิ ชาแะ	จึงค่อยประนมหัตถ์	เชื่อพจน์ เขามา
แต่นิสัยนั้นเกิด ติดกับตนมา	หลงปราชญ์ทุจริต	จักต้องฉิบหายฯ
ศึกษาอาจฝึกให้ เชี่ยวชาญ		
อีกฉลาดเพราะคิด ปะได้		
แต่ว่านิสัยพาล ฤาซ้อ		
บ่มีอาจแปลงให้ แผกเพราะศึกษา		

(จาก กุศิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๔๓-๔๔)

“Comprendre e'est pardonner.”

(ภาษิตของมาดาม เดอะ สตาเอล, นารีมีชื่อเสียงเป็นปราชญ์ในประเทศฝรั่งเศส)

(โคลงจิตรลดา)

“เข้าใจแปลว่าให้	อภัย”	ก่อนที่จะติโทษ	ใครใคร
ภายตนนี้ควรตรอง	ตรึก	ควรพิจารณาความ	ถ่องแท้
เพราะเตือนจิตให้อา	รู้ต่อ เพื่อนแะ	ว่าเหตุเกิดไฉนจึง	ผิดเช่น นั้นนอ
กำขอบควรตรึกให้	แจ่มใจ	พึงพจน์เขาแก้ก่อน	ตัดสิน
ในพุทธศาสน์พระ	ทรงสอน	กะวินพึงเหตุแล้ว	พิจารณาแะ
ให้แก่เมตตะจิต	แต่สัตว์	ผู้ผิดเพราะโมหะ	มืดไซ้
ใครผิดคิดผ่อนปรน	ความผิด ให้แะ	หรือเพราะว่าฐานะ	บังคับ
ถูกพุทธวจนะ	แน่นอน	ก็อาจจะให้ซึ่ง	อภัย

ตั้งใจเห็นอกผู้
และกรุณาออก
อาจให้กลับจิตละ
ดีกว่าอำนาจข่ม
หวังเป็นพริกใคร
แห่งญาติมิตรและ
เมื่อใครจะดุดัน
คนที่ต้องดัด

ทำผิด
อูวาท
พยศ ได้นา
ขู่เชิญ
นับถือ
พวกพ้อง
อย่าดู ตอปลาย
จึงดี

มีจิตประกอบด้วย เมตตา
รู้จักผ่อนผันยาม ผ่อนได้
แสดงชัดว่าเห็น ใจอยู่
แล้วและสอนให้กลับ จิตเทอญ ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๕๕-๖๐)

“Chi va piano va sano, e chi va sano va lontano.”

(“คี วา ปิอาโน วา ซาโน, เอ คี วา ซาโน วา ลอนตานโน”—ภาษิตของปราชญ์อิตาลี ชื่อโคล์โดเน)

(โคลงมหาจักรลดา)

“ใครเดินเบาเรียกว่า	เดินดี	เปรียบความว่ากอบกิจ	ใดใด ก็ดี
“และเมื่อเดินดีเดิน	ชัดแท้”	เร่งรีบและหักโหม	มากนั้
สุภาสิตนกล้าย	ภาษิต ไทยเอง	งานสะพร้าวไปเลย	เสียกิจ
ผิดแต่ถ้อยแล้ส่วน	คติข้อตรงกัน	มุกหลุนักอาจ	กลับร้ายเสียงงาน
ไทยนั้นว่าช้าเถิด	ได้พริ้ว สองแฮ	ถึงการที่พูดก็	เหมือนกัน พ่อเอย
ห้ามด่วนทำกิจการ	ก่อนตร	ด่วนพูดมีทันตรอง	ไตร่รอบ
สุภาสิตถำตรอง	ให้ลึก	แม้ผิดอนันตโทษ	นำสู่ ตนเอง
เห็นชัดคติแยบ	เยี่ยงกล้ายคลึงกัน	คิดก่อนพูดชอบจิต	มิตรญาติและสหาย
อันคนเฝ้าทำหนัก	เดินแรง	มุ่งหมายมิอยากถูก	นิินทา
อกรับเดินสาวตื่น	ดุ่มดัน	อย่าด่วนทำฤาพูด	ก่อนคิด
เดินทางบ่แข็งทน	เหน้อยก่อน ควรแฮ	แม้ด่วนหากว่าผิด	แก้ยาก นาพ่อ
เพราะว่าแรงนั้นออก	มากถ้าเกินไป	รอคิดถึงผิดชอบ	ก่อนได้เป็นดี ฯ
ผู้ใดเดินไม่หนัก	ตั้งตั้ง		
อีกไม่รีบเร็วเกิน	กว่าเหตุ		
ย่อมอาจประทุ้งแรง	ไว้เผื่อ		
ยามประสบเทศซึ่ง	จักต้องพยายาม		

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๗๖-๗๗)

“Aquellos son ricos que tiennan amigos.”

(“อะ เกลโลส ซอน ริโกส เก ตีเอ็นเน็น อมิโกส”—สุภาษิตสเปน)

(โคลงสินธุมาลี)

“มากมิตรเหมือนมากด้วย ทรนสาร”		ถึงมีความรอบรู้	วิทยา มากแล
ปราชญ์กล่าวคติชน	เช่นนั้น	อาจจะมีเวลา	มลเม็ด
นับว่าถูกโดยฐาน	อุปะ มาเส	ยามพลาดอาจเลยพา	ใจเหี่ยว
อรรถะจะขอช้	ต่อไป	คิดพลาดอาจเสียพื่น	ปราศผล
ใครเล่ามีอดิ	กายา	กะมลยามเมื่อท้อ	ถดถอย
อีกพลั้งวังชา	เปรียบชกัษ	มีมิตรจิตดีคอย	เตือนจิต
จะประคิษฐ์การา	ได้แต่ เดี่ยวฤา	เมื่อเห็นจะเสียรอย	คอยแนะ นานา
แน่แท้มีอาจจก	สิทธิ์หวัง	แม้พลาดอาจแก้ผิด	ปลอดภัย
ถ้าพึ่งแรงหนึ่งทั้ง	หนึ่งสมอง	จนนี้ใครมีมิตรมาก	จึงดี เพื่อนเอย
ปราศจากซึ่งพวกพ้อง	วังเต้น	เปรียบประหนึ่งเศรษฐี	เลิศผู้
ปราศจากเพื่อนช่วยตรอง	ดริกิจ	ยามดีมิตรเสริมปรีดี	เปรมจิต จริงพอ
ทุกอย่างต้องเลือกเฟ้น	แต่เดียว	ยามขัดสุหัทกุ	กลับเกษม ฯ
เฉลียวฉลาดทั้ง	มากทรพัย		
แม้พลาดอาจจะยับ	ย่อยได้		
มีเพื่อนช่วยเตือนกับ	ช่วยออก แรงนา		
ทุกสิ่งสัมฤทธิ์ไซ้	สุดดี		

(จาก คุติตสมิตี เล่ม ๖ หน้า ๙๒-๙๓)

“สัทกาโร กาปุริสั หันติ.”

(สคาถะวรรค, สังยุตตะนิคาย)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

“สัทการนักรุช	ชั่วเสีย”	อีกมีจิตกอบด้วย	ริษยา
กายิตนัเชญเงย	โสตรสตัป	เห็นว่าใครวัฒนา	ซึ่งเกียด
ดูขำจกขอเฉลย	เฉลยอรรถ	เห็นใครกอบกิจจา	ชนชอบ
แม้ผิดซ้ำขอรับ	ผิดด้วยเต็มใจ	ก็ยังกลับนึกเกลียด	มุ่งร้ายหมายพาล
ใคร่ครวญหวลคิดว่า	คนชั่ว	สันดานชั่วหยาบแล	แต่ขาด
ย่อมจะเห็นแก้ตัว	ยังผู้	ซึ่งศักดิ์อีกโอกาส	ก็ไร
จะคิดสิ่งใดมัว	มุ่งแต่	นึกชั่วมิสามารถ	ทำชั่ว ฉะนั้นฤา
ประโยชน์ตนไปรู้	โอบอ้อมอารี	ก็ประพฤดิเรียบได้	เหตุเพราะจำเป็น

คนเช่นนั้นหากได้
 ไขว่หาโลกจะลด
 วิชาไขจะหมด
 กลับหัวขึ้นร้อย
 ยามใดไฟเปรียบผู้
 ใครเข้ยมก็เปลว
 แข่งขันมิพถันเลอ
 แค้นคั่งชังทุกผู้

ลาภยศ
 ถดน้อย
 ไปเมื่อไรนา
 เท้าเม้นเพลิงลาม
 อันเสมอ
 อยากสู้
 เลิศเท่า อยากฤฯ
 ไปเว้นเดียดฉันท์

ฉันนั้นสำหรับผู้
 ลาภยศทรัพย์ให้โทษ
 กวกริดดัดจิตโหด
 จิ้งค้อยชบเลี้ยงแล้

(จาก คุสติคสมิต เล่ม ๖ หน้า ๒๐๗-๒๐๘)

ชั่วโฉด
 แน่แท้
 เสียก่อน
 อาจได้ผลดี ๆ

“Simia simia est, etiamsi aurea gestet insignia.”

(“สิเมีย สิเมีย เอีสต์, เอติอัมสิ ออโรอา เจ็สเต็ต วินสิกเนีย” – ภาษิตละติน
 ของปราชญ์ชื่อ ดิโล)

(โคลงนันทะท่ายี่)

ถึงหากจักประดับ
 “ลึงก็กวางนาร
 ใคร่กรวญสุภายิต
 อาจจะเหมาะหมั้นเกิด
 เสื้อผ้าเครื่องเพชรพร้อย
 มีทรัพย์สินแต่งกายคง
 เครื่องแต่งหลากหลายอาจ
 เมื่อเหลือบแลผาดนั้น
 แต่หากมรรยาทไร้
 อีกรู้จึรามาฟัง
 ประพฤติถ้อยหยาบหยาบ
 คงถูกเขาเขาะอีก
 จะถวิลแต่เรื่องไอ้
 ตั้งจิตจงหมายเหมือน
 สักกะหลาดลายกาง
 ส่วนประพฤตจะดื้อ

กาณฐา กรณฺฑา
 อยู่ณั้น”
 นี้น้อย เพื่อนเอย
 บัญญา
 แพรพราย
 สมมาด
 ขวลเนตร
 แน่แล
 ความงาม
 ไม่เพราะ
 ลามก
 ตินิน
 อ้ากาย
 อารยะ
 เกงฝรัง
 ดังเดิม

ส่งเสริมเครื่องแต่งเพื่อ
 แต่หาว่าใจยัง
 ฝรั่งก็ไม่ชม
 ไทยก็ไม่น้อยจะ
 ฉันนั้นก่อนที่คิดเพื่อ
 จงอย่าได้มัวสอ
 เฟื่องมรรยาทชั่วมี
 ล้างสิ่งลามกก่อน
 หมายถึงเขาชื่นชอ
 เร่งฝึกจิตตนตัด
 เร่งชำระมลทิน
 แต่งจิตและเลิกกว่า

(จาก คุสติคสมิต เล่ม ๖ หน้า ๑๒๓-๑๒๔)

ปานใด ก็ดี
 หย่อนด้อย
 ว่าเลิศ
 เข้ยหยัน
 แต่งตัว
 กระจก
 น้อยมาก เพียงใด
 แต่งกาย
 เป็นคน จริ่งฤฯ
 บาปเถิด
 โทษก่อน เพื่อนเอย
 แต่งกาย ๆ

“La loi ne saurait egaliser les hommes malgré la nature.”

(ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศสชื่อ โวแวนารคัส)

(โคลงมหานันทะทาย)

“กฎจะบัญญัติให้	นรา กรธ	ทุกแห่งทุกเทศทิศ	เช่นกัน
“ถ้วนทั่วเสมอหน้ากัน	หมดไซ้	คนโง่ทรพย์พลันโทรม	เสื่อมไซ้
“สิ้นธรรมะดาไป	ย่อมห่อน ได้เลย”	ไม่ทำทรพย์นั้นให้	เงงอก
ภาษิตอ่านให้เข้าใจ	จิตแล้วตรงตาม	จะมั่งมีได้อยู่	มันนั้นมันใด
ความเห็นคนยุคนั้น	มีอยู่ บ้างนา	อีกไม่เพียรเพิ่มทรพย์	พุนสิน
ว่ามนุษย์หมู่ใด	อิสระ	หาแต่เข้ากินกำ	เช่นนั้น
ควรให้ทุกคน	เสมอภาพ	ฉันทจกภัยโย	ขึ้นยง
การแบ่งชั้นละเล็ก	หมดสิ้นเสมอกัน	จนกรอบอยู่หมั่นแท้	เพราะเพื่อขาดขยัน
อันว่าลัทธิ	ดีจริง อยู่แล	ฉนั้นแม้ว่าอยากให้	ตนดี
แต่อย่าลืมนสิ่งธรร-	มะดาโลก	เสมอภาคผู้มีทรพย์	ยศศักดิ์
กือกิลเลสหญชย	นรชาติ	กอบกรณียะ	เพียรทุก เมื่อแล
ย่อมประกอบโชคเคราะห์	ไม่ต้องสงสัย	เชื่อเถิดจงจักสัท-	ธิได้ดังถวิล ฯ
ใครโง่ก็ย่อมแพ้	ผู้ฉลาด		
ใครเกียจบอาชนะ	หมั่นได้		
ใครถ่อยจะกาจแข่ง	สัตบุรุษ ได้ฤ		
ใครอ่อนแรงไร้มิตร	ย่อมแพ้คนแรง		

(จาก คูสัตตมิต เล่ม ๖ หน้า ๑๓๘-๑๓๙)

“Applause is the spur of noble minds, the end and aim of weak ones.”

(ภาษิตของปราชญ์อังกฤษ ชื่อ โคลตัน)

(โคลงสุภาพ)

“ความชมช่วยส่งเสริม	คนฉลาด	อันคนสามารถแท้	ไปมี มากนอ
“มานะและสามารถ	ยิ่งไซ้	มากแต่พวกผกซ์	ฉาบหน้า
“แต่สำหรับผู้ขาด	คุณวุฒิ	ทำดีถุมดี	คอยแต่
“เป็นสิ่งที่อยากได้	รับแล้วหมดเพียร”	ชายเนตรสังเกตอ้า	โอฐไว้กลั่นขอ
การเรียนและรอบรู้	วิชา	พอได้รับพจน์ข้อ	สรรเสริญ
คนอาจจะแสวงหา	สิทธิ์ได้	ข้มแย้งกล้องเกล้งเดิน	อวดเพื่อ
แต่สติปัญญา	รู้เลือก	พะวงและหลงเพลิน	เพลิดเกียรติ ตนแ
ศิลปวิชาใช้	เหมาะนั้นฝึกกัน	ประกาศว่านั่น	นั่นนอคนดี

ผู้มีสติทั้ง	ปัญญา จริ่งแล	เช่นนั้นควรเลือกเฟ้น	ยามชม
มุ่งจิตแต่จักหา	ช่องไว้	คนโฉดชมเหมือนถม	แม่น้ำ
เพื่อกอบกิจนานา	ประโยชน์	คนฉลาดน่านิยม	ชมเหมาะ
ชมมิชมนั้นไซ้	ก็แล้วแต่การ	เหมือนช่วยเซ็ดสิ่งดำ	เลิศให้ชนเห็น ฯ
เมื่องานสำเร็จแล้ว	คนสรร เสริญญา	(จาก คุสิตตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๑๔๔-๑๔๕)	
เขาก็รู้สีกพลัน	แน่แท้		
ยินดีและขยัน	กอบกิจ อิกนา		
เพราะทราบว่างิจแล	ถูกแล้วยินดี		

“Il sabio muda conscio, il nescio no.”

(“อิล สะบิโอ มุดะ คอนชีโอ, อิล เนชีโอ โน”—สุภาษิตสเปน)

(โคลง ๒ ชั้น)

“คนฉลาดเปลี่ยนคิดได้

แต่ว่าคนโง่ไซ้ไป แปลง”ฯ

(โคลงวิหขมาถ์)

จักแสดงอรรถถ้อย	ภาษิต	แต่ว่าทำเช่นนั้น	วิญญู ชนญา
อันว่าคนฉลาดจริง	ย่อมรู้	กลับจะเห็นว่าตน	โง่แท้
สีกตนว่าตนคิด	พลอพลาด	พลาดแล้วก็ดันอยู่	เห็นเก่ง
เมื่อพลาดจึงปู้	แตกดัน	เพื่อนย่อมระอาแล	หลักหนี
ฉับพลันย่อมเปลี่ยนแก้	ความคิด	ดังนี้ใครอยากให้	คนชม
ถึงจะพูดไว้อย่าง	หนึ่งแล้ว	ว่าฉลาดจริงควร	จักคิด
ขามผิดก็รับผิด	ขอเปลี่ยน แปลงนา	ขามพลาดจึ่งแก้สม	แก้เหตุ
รักถูกเหมือนอรักแก้ว	ก่องาม	ขามผิดยอมรับผิด	ชนตา
คนทราวมสติไว้	ปัญญา	อันว่ามานะคือ	ทางผิด
หวังจะให้คนชม	ว่าฉลาด	คนอื่นเขามีแต่	หมั่นไส้
เห็นผิดพูดผิดถำ	ใครทัก	คนผิดเปลี่ยนความคิด	เชื่อเพื่อน ท้วงแล
กลับยังทำอุอาจ	อวดดี	คนอื่นเอ็นดูได้	รับชม ฯ
นี้เพราะข้งน้ำหนัก	ตนเอง	(จาก คุสิตตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๑๖๘-๑๖๙)	
ไว้มากกว่าความจริง	ข้งนัก		
จะรับผิดก็เกรง	คนเยาะ		
ดันทุรังหวังจัก	ตบตา		

“อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่ อย่าให้ไพร่ชังตน”

(ปัญญาดีพระร่วง)

(โคลงมหาวิหังมาลี)

“อย่าขัดแย้งผู้ใหญ่
 ภาษิตที่เตือนดี
 แม้หวังจักได้ทำ
 หมั่นสดับรับถ้อย
 ไซ้ว่าจะหย่อนคล้อย
 แต่บ่มีควรลืม
 ว่าผู้ใหญ่อยอมรับ
 ก่อนจะสั่งใดหมด
 ต้องคิดว่าผู้ใหญ่
 เคยกระทำกิจการ
 ผู้น้อยหากว่าเป็น
 ผู้ใหญ่มีใครอยาก
 คำว่า “อย่าให้ไพร่
 ชังเป็นข้อเตือน
 บังคับและใช้คน
 รู้จักเอาใจใส่

เป็นคำ”
 ใช้น้อย
 ประโยชน์ จริต
 ท่านผู้บัญชา
 ตามสรรพ
 กำหนด
 ผิดชอบ
 ย่อมได้ไตร่ตรอง
 เคยเห็น
 มามาก
 ผู้वाद ดีฤ
 จะไว้วางใจ
 ชังตน”
 สติ
 ควรจะ
 จะใช้ดีตาย

อันนายใช้ไพร่ด้วย
 ขามบ่เปลืองงานอาจ
 แต่เปลืองก็อาจหา
 เพราะไพร่มีไฟจิต
 มีศักดิ์มีทรัพย์เลี้ยง
 ควรหมั่นคิดเอาใจ
 พุดดีอาจยังผล
 ดีกว่าเงาเงอไม้
 คำหวานอันอาจมาก
 สงเคราะห์ดีกว่าทำ
 คนงานที่รักกัน
 หมั่นนักรักเร่งให้
 (จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๖ หน้า ๑๘๒-๑๘๓)

อาญา
 สัมฤทธิ์
 เสียเสื่อม ได้นอ
 จักให้งานดี
 ผู้คน
 เมื่อใช้
 สัมฤทธิ์
 ดูแลทำงาน
 กว่าหา
 โทษไซ้
 และนับ ถ้อแฮ
 กอบเกิดกิจการ ฯ

“Elephantus non capit murem.”

(“เอเลฟันตัส นอน กะปิต มูเรม”—ภาษิตละติน ของปราชญ์ชื่อ อะปอสโตเลียส
 ช่งตายเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๓)

(โคลงสินธุมาลี)

“กษสารถมิคิด
 ภาษิตนึกคิด
 จักเห็นว่าควรอยู่
 ตรงต่อพอเห็นถ้อย
 ชั่งเชิงตัวอย่างด้วย
 เมื่อถูกหนูเริงราญ
 บ่มีไล่ประหาร
 เพราะว่าหนูเป็นสัตว์

จับหนู”
 สักน้อย
 จักตรี
 ถ้องดี
 กษสารถ
 ลอบกัด
 ประหัต หนูนา
 ถ้อยพรม

ถึงหยามและหยาบสัก
 หนูบ่อาจเพาะภัย
 แต่หากกษชังใจ
 เขาย่อมหวัรรอบข้าง
 อันผู้มียศศักดิ์
 อีกเที่ยงธรรมะดี
 เปรียบปานกษสารถ
 รักสัตย์มั่นเหมาะไว้

เท่าใด ก็ดี
 แด่ช้าง
 ไล่จับ หนูฤ
 เขาย่อยน
 อิศริย์
 อยู่ไซ้
 แสนสง่า
 ศักดิ์ศรี

ผู้ท้อยศศักดิ์ทั้ง
 อักจิตรีชาหมด
 จักแสรังแต่เต็มพจน์
 หาเรื่องเครื่องหยาบหยาบ ใส่ความ

ผู้มียศศักดิ์ทั้ง
 บ่มีต้องอินัง
 คนชั่วจะชิงชัง
 ผู้ोजनाโทษ ช่างมัน ๆ

คนทรามนั้นเปรียบแม่นดังหนู
 ลอบกัดของเป็นรู ปันปี
 ใจหยาบพจน์หยาบดู เด่นเลือก แลวันนา
 จะโกรธคนเช่นนั้น เสื่อมศรี

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๘-๙)

“The ornament of a house is the friends who frequent it.”

(ภาษิตของปราชญ์อังกฤษ ชื่อ เอเมอร์สัน)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

“สั่งงามแห่งภุหุไซรั
 “ผู้เยี่ยมเป็นเนืองนิตย์
 ถ้อยคำช่างจับจิต
 ไตร่เสรีจักเห็นแท้

ก้อมิตร
 นั้นแล”
 นำไตรี ตามนา
 เลิศล้วนควรชม

หาทรัพย์ใดจะเลิศ
 ยิ่งกว่ามิตรวิस्ता-
 ถึงโกละทรัพย์ยา
 แต่หากว่ามากมิตร

ราคา
 สะสนิท
 น้อยหน้อย ก็ดี
 สุขแม่นสเรษฐ

อุดมสมบัติทั้ง
 มีทรัพย์และก้อาจ
 แต่ใครอยู่เดียวขาด
 ถึงจะพร้อมศักดิ์ยศ

กฤหาสน์
 มีหมด
 ญาติมิตร
 บ่ปลื้มปรีดา

ไมตรีเป็นสิ่งเลิศ
 ร่วมจิตมิตรช่วยถอน
 สดับพจนะสุนทร
 สมบัติในโลกไซรั

อาภรณ์
 ทุกข์ได้
 รสรัก
 ไปสู่มิตรสหาย

เพราะว่าขาดผู้ช่วย
 ไร้มิตรช่วยรับมัย
 อยู่เดียวเปลี่ยวอกตรม
 ควรสุขจะกลับทุกข์

ชวนชม
 ร่วมสุข
 ตระมจิต
 เพราะว่าเหวใจ

เคราะห์ร้ายมิตรช่วยปลดอบ บรรเทา ทุกข์แ
 ยามเคราะห์ดีช่วยเรา ประโมท
 ยามไข้และใจเหงา มิตรอยู่ เพื่อนนา
 สุขุมิตรศรีโรจน์ รุ่งมั่นมณีนัน ๆ

ใครเลยจักอาจอยู่
 ห้อยหับจะแลเหลียว
 บ่าวกก็อาจเปลี่ยว
 เหมือนอยู่คฤหาสน์ร้าง

ผู้เดียว
 ว่างว่าง
 รวอยู่ เดียวเฮ
 เริดไร้วาสนา

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๒๖-๒๗)

“De rabo de puerca nunca buen virote.”

(“เด ระโบ เด ปูเอร์กะ นุงกะ บุเอน วิโรเต”-สุภาษิตสเปน)

(โคลงจิตรลดา)

“จะประดิษฐ์คิดสร้าง	ลูกศร	สันดานมนุษย์ข้อม	ตัดยาก
“อย่างเอกด้วยทางหมู	ไปได้”	คนนิสัยทุจริต	หากใช้
นี้ภยิตสอนแห่ง	สเปนภาค	อาจจะพูดปากหวาน	ลั่นล้อ
ควรตรึงให้ถ่วง	อิตาลี	ไว้จิตหลอกให้เพื่อ	ประโยชน์ตน
ว่าทางหมูนั้นไซ้	ข้อมคด	คนตรงขงอยู่หมั่น	ธรรมา
แต่ลูกศรต้องตรง	จึงถูก	ใจซื่อกะตัญญู	แน่นแฟ้น
ของคดยิ่งคดเลี้ยว	และผิด แน่นอ	ลับหลังต่อหน้าประ	พุดตัวอย่าง เดียวแล
คงจะเปลืองลูกเปล่า	ปราศหมาย	ไว้จิตได้แม่นไว้	จิตตัว
ขยายความว่าผู้	ใจคด	อย่ามัวหลงว่าอาจ	ปราบพาล
หากจะใช้ในการ	วางจิต	พาลเปรียบเหมือนทางหมู	นั่นแล
อาจเสียกิจหมดยก	เสียศักดิ์	คนซื่อเสียปานลูก	ศรเลิศ
พลอยพรา้งซึ่งกิดติ	แห่งเรา	ใช้จะดีแท้เหมาะ	มันหมาย ๆ
คนเขลาแต่ซื่อสัตย์	สุจริต		
ดีกว่าคนโกงแกลม	ฉลาด		
ไว้ใจกลับคิดเห็น	เราโหด		
อนุเคราะห์อาจกลับ	ประหาร		

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๓๗-๓๘)

“Abusus non tollit usum.”

(“อะบูสัส นอน ตอลลิต อูสัส”-นิติธรรมาภาษิตละติน)

(โคลงมหาจิตรลดา)

“การติว่าสิ่งนั้น	ไม่ดี	คนเราอาจเห็นแตก	ต่างกัน
“บมิห้ามการใช้	สิ่งนั้น”	เพราะว่าต่างคนข้อม	ต่างจิต
ภยิตนี้มีความ	เตือนสติ	หากไม่ผิดธรรมะ	นิติ
อย่าคิดความสันต	ผิดแล้วโกรธา	จะว่าใครผิดถูก	ยากแท้เจียวหนอ
หากว่าเห็นผู้อื่น	ทำการ	ข้อใดไม่ถูกจิต	แห่งเรา
ไม่ถูกตามทางที่	ตนชอบ	ถึงจะดีเท่าใด	ก็ได้
คิดก่อนอย่าหาญาติ	อึงมี	แต่จะขัดเขานั้น	ข้อมบ่ ได้เลย
เพราะอาจรับตอบว่า	ใช้การตน	มีอาจเกณฑ์ให้ผู้	อันน้อมข้อมตน

ขามเห็นสิ่งซึ่งข้อง
จงตรึดูให้
ข้อแล้วหากไม่แปลง
อย่ากล่าวขอกย้อนขึง

เราควรพินิจแบบ
อึกกฎหมายบ้านเมือง
ผู้ใดไม่ทำผิด
อย่าว่าผิดแม้ประ-

ขัดใจ
ก่อนข้อ
เปลี่ยนสิ่ง นั้นฤ
และได้เืองเขา

แผนธรรม
นั้นแล
ธรรมะ
พฤติผิดใจตัว

อย่ามัวคิดแต่ได้
หมั่นคิดถึงทางธรรม-
ทำดีเพื่อนเป็นเยี่ยง
ผู้อื่นเห็นเลศแล้ว

ความเห็น
มะเถิด
อย่างถูก ทางแล
จักต้องนิยม ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๕๗-๕๘)

“สัจจะ กันโธ ปะฐาตะเมติ.”

(ธรรมะบท, ขุททกนิกาย)

(โคลงนันทะทาย)

“กลิ่นของสัตบุรุษย่อม
น้และอุดมพุทธ
พิจารณาที่สมควร
สอนและเตือนจิตให้

ของมีกลิ่นมากเช่น
อีกแก่นจันทน์นาสิก
ของหอมประดามี
รยรัตนระหลบห้อง

อีกกรวายุอุ้ม
อาจจรไกลตาม
แต่บอาจไกลทวน
เพราะเหตุที่ขัดกฎ

แต่ว่าสัตบุรุษนั้น
ทุกทิศชนย่อมชม
ผู้ที่ถนอมธรรม
เปรียบประดุจกอบด้วย

ทวนลม ได้นา”
กายิต
จำจด
มุ่งดี

บุปผา
อวนอบ
ในโลก
กฤหา

กลิ่นไป
ลมพัด
ลมล่อง
ธรรมดา

ชื่อหอม
ความชอบ
สุจริต
สุกนธ์

ถกกลิตติพิง
ยิ่งกว่าสุนทรทิพย์
หอมชอบ่อนหาย
วายุบ่ออาจหอบ

หญิงชายผู้มุ่งตั้ง
พุทธะพจน์นำจร
มุ่งประกอบกรรมอัน
ล้วนอุปสรรคพัน

ตั้งใจกำราบซึ่ง
หลักอะกุศลปาน
ทำชอบกมลรัก
มุ่งสุจริตทั้ง

ฟูจจร
บุปผชาติ
รสรื่น
กลิ่นหาย

ในธรรม
แปดมรรค
ดีเลิศ
ไพเราะ

ใจตน
อมิตร
สิ่งชอบ
ไตรทวาร ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๗๔-๗๕)

“If to do were as easy as to know what were good to do, chapels had been churches and poor men’s cottages prince’s palaces.”

(เช็กสเปียร์, “เวนิสวานิช”, องค์กรที่ ๑ ตอนที่ ๒)

(โคลงมหานันทะทาศี)

“หากทำได้ง่ายเท่า	เข้าใจ	ทุกคนย่อมรู้ยาก	ได้ดี เพื่อนเอย
“ว่าจะทำได้	แม่นยำ	แต่อาจไม่มีความ	สามารถ
“คุณน้อยก็ใหญ่ปาน	อุโบสถ	อีกโอกาสที่เหมาะสม	อาจคาด ได้แฮ
“กระท่อมนั่นแลก็	จักคล้ายเวียงวัง”๑	ไหว้วางจะขาดข้อ	คิดตั้งใจดี
ตั้งนี้มีข้อที่	ควรตรอง	ตั้งนี้เมื่อจะติ	เตือนใคร
การกระทำของอัน	พิลาศ	จงซังดูให้ดี	ก่อนน้อ
ให้สัมฤทธิ์ต้องกอบ	หลายอย่าง	ใครเลยจะไม่อยาก	ทำประ โยชน์ฤ
สามารถโอกาสทั้ง	นั้นมากพากเพียร	ติลิจิตข้อทั้ง	เจ็บชำระกำใจ
พาให้ยรดูอาจคิด	ง่ายจัง	ติไซร์ไม่ยากดอก	นาสหาย
แต่เมื่อจะตั้งต้น	จึงยาก	เห็นจิตหญิงชายสี	ยากแท้
กอบกิจและยังผล	ประโยชน์	เขามุ่งจิตหมายทำ	ความชอบ
ไม่ง่ายเท่าปากพูด	แน่แท้ไปจงน	แต่เคราะห์ร้ายแม่พลาด	อย่าได้ดีเขาฯ

(จาก คุณิศติสมิต เล่ม ๗ หน้า ๘๘-๘๙)

“Debtes et mensonges sont ordinairement ensemble rallies.”

(“เดบต์ส เอต์ มงซองส์ซ็องต์ ออริแนรมองต์ อองซองบลส รัลลีย็องต์” — ภาษิต
ของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ รัเบลล์ — Rabelais)

(โคลงสินธุมาลี)

“หนกับปดมกคว	กันอยู่”	หมายฟังเขาอื่นแล้ว	เลยเกียจ กร้านแฮ
ภยิตนคิดดู	ประหลาด	เจ้าทรัพย์ทวงหนี้เกียด	ขุนซึ่ง
โบราณยอมเป็นกรู	สอนสั่ง	หมดทำที่จะเบียด	กรอทรัพย์
ให้มนุษย์ฉลาด	ไตร่ตาม	เคยประจบกลับบัง	บิดหนี้
ขยายความว่าผู้	ขี้มสิน	คอยลีหลบหลักเจ้า	ของทรัพย์
มักจะประกอบกัน	ขัดข้อง	หนี้บ่รอดก็กลับ	ปดให้
มิได้ฟังตัวผิน	ฟังเพื่อน	รอน้อยเกิดขอรับ	ไปเน้น
และดังนั้นบ่ต้อง	ชวนชวน	หาทรัพย์ต้นดอกใช้	แน่นอน

ถ้าผ่อนใช้ทรัพย์สินได้
แต่หากขาดเติมที่
ก็ยังคิดหลักหนี้
หรือปลดผิดอีกแม่

กิดไปแด
อีกแล
ลหลบ
อีกหน

จนคนผู้ฉลาด
จึงเป็นผู้เป็นหน
หนมากกว่าที่
ละชอบกอบการผิด

เมธี
เนื่องนิตย
ทวนเท็จ
สุธรรม ฯ

(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๑๐๕-๑๐๖)

“Chi fa cio che puo, e dice al modo che sa, non è tenuto a più.”

(“ก็ ฟา จิโอ เกะ ปุโอ, เอะ ดิเจะ อัล โมโด เกะ สะ, นอน เอ เทนุโต อะ ปิอุ”—ภายิตของ
ปราชญ์อิตาเลียน ชื่อ อารเตโน)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

“ใครทำตามสามารถ
“และกล่าวสั้นบุบ
“ต่อนับว่าเป็นคน
“แล้วเสร็จเท่าที่ผู้
จงช่งภายิตน
มนุษย์ในโลกนี้
ช่างดิสมากรมี่
แต่ช่างขมนั้นแทบ
ที่เป็นโดยมากมัก
เพราะมักเห็นแก่ตัว
ขามปรารถนา
ย่อมจะลืมนำ

แห่งตน
เท่ารู้
กอบกิจ
อันไขว่ควรหวัง”
ด้วยดี เพื่อนเอ
คิดแถบ
ทุกเทศ
บได้พบเห็น
มดมัว
นั่นสิ
ในสิ่ง รักแ
เพื่อผู้อื่นหลาย

หมายแต่จะได้ดัง
คนอื่นบ่คิดเกรง
เมื่อเห็นว่าใครเก่ง
อยากจะใช้อย่าง
แทบตายเพราะเห็นอยก็
หวังแต่ให้กิจเรา
ไม่รู้จักผ่อนเบา
ทำไมไหวก็เอ็ด
เห็นแก่ตัวจึงมัก
จงหมั่นคิดถึงตน
ถูกเขี้ยวขับเขี้ยวจน
กงบ่เว้นการเปิด

ใจเอง
จิตบ้าง
ในกิจ ไฉใด
ยิ่งมัวว้าวควาย
ช่างเขา
สำเร็จ
ผ่อนหนัก
บ่นอู้ขู่เข็ญ
ลืมนคน อันแ
เองเอ็ด
หมดฤทธิ์ แรงฤ
โอบรู้กว้างขวางโอชฯ

(จาก ตุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๑๒๒-๑๒๓)

“Hablar sin pensar es tirar sin encargar.”

(“ฮับลาร์ ซิน เปนสาร์ เอส ตีราร์ ซิน เอนการาร์”—ภายิตสเปน)

(โคลงจิตรดดา)

“พูดโวโดยมิได้
“เหมือนหนึ่งยังไม่ถึง
ภายิตนี้ของเขา
ใครฉลาดแม้ตริก

ไตร่ตรอง
นั่นแล”
จำอยู่ เพื่อนเอ
เห็นจริง

ยังร่นำไม้
ย่อมมุ่งถูกที่หมาย
หากยังพุ่งไปโดย
ไปถูกที่นั่นก็

ปืนไฟ
หนึ่งหมั้น
เสี่ยงเคราะห์
เคราะห์ดี

พาที่โดยมิได้
ย่อมจะมีหนทาง
พูดโวจะผ่อนหนัก
คิดก่อนอาจะยับยั้ง

ตรองก่อน
พลาดพลั้ง
เบาซาก
สิ่งทรมาน

ฉะนั้นแม้จะกล่าวข้อ
จงคิดหน้าหลังก่อน
เหมือนยิ่งมุ่งไปยัง
จึงไม่เสียลูกเปล่า

ความใด ก็ดี
จึงถูก
เป๋าแม่น
แน่นอน

กล่าวความล่อแหลมอาจ มีภัย
เขวว่าปลาหมอตาย
แม้มุ่งใจจัก
ไม่คิดพุดมากอาจ
อีกเรื่องควรเก็บไว้
ไร้สติอีกพุด
ความล้นว่าวามเสีย
เปล่าประโยชน์มิตรัด

มีภัย
เพราะปาก
ก่อโทษ
ถูกเคือง
เป็นความ ลับแล
ปราศคิด
ที่เปล่า
ใจกัน

คิดก่อนแล้วพุดนั้น
ใดผิดก็อาจจะ
ใดชอบเปล่งสุนทร
ผู้สดับทั้งหมด

มีคุณ มากนา
ยับยั้ง
พจนัน
สรรเสริญ ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๑๓๘-๑๓๙)

**"No nobler feeling than this, of admiration for one higher than himself,
dwells in the breast of man."**

(ภาษิตของนักปราชญ์อังกฤษ ชื่อ ทอมัส คาร์ไลล)

(โคลงมหานันทะทาสี)

“สิ่งใดในอกแห่ง
“ไม่เลิประจุความ

“จักขมบุรุษผู้

ภษิตนผู้

ผู้เห็นถ้องแท้จริง

แห่งบุรุษอาษา

นักชมออกวาทะ

เหมือนหนึ่งเห็นแก้วและ

ผู้มีมานะและ

ประสพผู้วิเศษ

จะชมก็ตริเกรง

จะติตนได้ว่า

อีกเข้าใจว่าแม่

ผู้อื่นจะว่าตน

อีกจิตริษยาผู้

คนอันรอบข้างย่อม

มนุษย์

นี้กรู

สูงกว่า ตนเอง”

ฉลาดควรตรอง

ปัญญา

ชาติแล้ว

ชมอย่าง จริงแล

โอฐเออนยินดี

ทิจิ

กว่าไชร

ผู้อื่น

โง่แล้วชมเขา

วางท่า ปึงๆ

เลิบบ้าง

สูงกว่า ตนแฮ

แคะข่อนนิทา

อันว่าในโลกนี้

บมิได้เท่ากัน

ดีชั่วฉลาดเขลาต่าง

บเท่ากันแท้ที่

ฉะนั้นควรจะรู้จัก

เห็นวุฒิท่านใด

กว่าตนเร่งมานมา

อย่ากระด้างคำคือ

ขอบไหว้กราบท่านผู้

ท่านจะไม่ตดาตอบ

อาจเรียนอาจหาความ

ศรีสวัสดิ์จะได้สืบท-

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๑๘๒-๑๘๓)

คนเรา

แน่แท้

กันอยู่

ร่วมบ้านเดียวกัน

พิจารณา

เลิกล้ำ

นัสถอบ ท่านเทอญ

ดูอ้ายชาวไพร

สูงกว่า ตนแล

แน่ไชร

ขอบใส่ ตนเอง

ชี้แท้สมถวิล ฯ

“C’est le regle des regles, et generale loi des lois, que chacun observe celle du lieu ou il est.”
 (“เซตต์ เลอะ เรกค เดส์ เรกคส์, เอต์ เซเนราล ลัวเดส์ ลัวส์, เกอะ ชะเค็ง ออบแซรว เซตต์
 กือ ลืออ อู อิลเอตต์—ภาษิตของนักปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ มองเตญู)

(โคลงจิตรลดา)

“แบบดีที่สุดล้ำ	แบบงาม	อย่าว่าแต่เข้าสู่	ไพรซ์ เทศเลย
“แลกกลุ่สกลุ่หมาย	เหมาะสม	แม้แต่ไปเรือนผู้	อื่นไสร
“คือประพุดิตตามแบบ	และกฎ	ไปประพุดิตจิตใจ	กฤษะ บดีญา
“แห่งประเทศนั้นที่	ตนยัง”	ก็ยอมจะไร้เร็ด	ไมตรี
ปราชญ์ฝรั่งเศสข้างเนะ	นำทาง	คนดีควรรู้จัก	เคารพ
ที่จะจรสวดกตาย	ทุกด้าว	ต่อแบบและธรรมะ	อื่นบ้าง
ประพุดิตกระด้างฝืน	ฝ่าจิต	ถึงหากประสบสิ่ง	ขัดอ้อ ณาญา
ผู้อันยอมร้าวเร็ด	ไมตรี	ยอมผ่อนอย่าอ้างแบบ	ตนกาน
มีกิจจำจกต้อง	จรต่าง ด้าวญา	บ้านเมืองใครจักไม่	รู้จัก
ถือทิจูทำตาม	แต่จิต	ต่างก็เห็นธรรมเนียม	ตนชอบ
ยอมมีเหตุหมางกับ	เจ้าถิ่น	ผู้ต่างประเทศจักไป	บังอาจ
ถึงถูกกลับผิดแท้	เที่ยวนา	ทำแผกระบอบต้อง	ติฉินทัก

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๗ หน้า ๑๙๖-๑๙๗)

“Amico d’ agnuno, amico di nessuno.”

(“อะมิโก โดญโน, อะมิโก ดี เนสตูโน”—สุภาษิตอิตาเลียน)

(โคลงมหาจิตรลดา)

“มิตรของทุกผู้	ไม่มีมิตร ใครเลย”	เมตตาและกอบเกอ	การุญ
ภาษิตอิตาลี	กล่าวไว้	อาจจะมีแต่ชน	มากไสร
ชอบกลหากคิดดู	โดยอรรถ	แต่เป็นมิตรคุ้นวิส-	สาสะ จริงญา
เห็นว่าเป็นได้เช่น	กล่าวแท้ไปจน	ยอมจะมีได้แต่	จะเพาะบุคคล
คนเราผิดแผกด้วย	นิสัย	กังวลเป็นมิตรกว้าง	ทั่วไป
อีกสถิติภูมิธรรม	หลากหลาย	ใครจะเชื่อว่าเป็น	มิตรแท้
ฉนั้นก็เหตุใดจัก	ชอบหมด ได้นอ	ใครจะเชื่อใจว่า	รักแน่ว จริงนา
การชอบแต่ปลกนั้น	นำเข้หนักหนา	ยอมระวางแม้ทุกซ์	จักหลบหลาย

หมายมีมิตรร่วมสุข	ร่วมทุกข์	ทำตนเป็นมิตรอย่าง	ใจดี
สักหนึ่งหรือสองคน	นั้นไซ้	เป็นประโยชน์แก่ผู้	ศุภมิตร
ฟังยามสนุกล้อ	ยามโศก	ย่อมยังซึ่งปรีดี	ปราโมทย์
เจ็บมากฝากไข้อีก	เมื่อม้วยฝากผี	ประโยชน์จักสัทธิ	ต้องแท้ทุกสมัย ฯ

ดังนี้ดีกว่ากว้าง	เกินการ
จนมิรู้ว่าใคร	มิตรแท้
สุหทัยเปรียบปานดวง	มณีโชติ
แต่เพื่อนกินเม้มมาก	มักทั้งยามจน

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๘-๙)

“Conscia mens recti famoe m edacia risit.”

(“คอนเซีย เม็นส เรคติ ฟาเม เม็นดะเซีย ริสิต”—ภายิตของปราชญ์ชาวโรมโบราณ ชื่อ ออวิด)

(โคลงสินธุมาลี)

“จิตอันรู้แน่แล้ว	ว่าตน ถูกนา	ตั้งขึ้นควรมุ่งหลัก	สุธรรม
“ย่อมเยาะคำแห่งคน	ภูปต”	สุจริตดั่งเกราะคำ	ปิดป้อง
ปราชญ์กล่าวแยบยล	ควรพิ จารณ์แฮ	ขึ้นยงและคงท่า	แต่ชอบ
เป็นสุภาภิตพจน์	สุธรรม	เป็นนิตยสมบัติอง	เกรงใคร
อันคนในโลกนี้	ใครใคร	ผู้ใดกอบด้วยจิต	ริษยา
จักรอดนินทาไป	ไปพ้น	จงจิตและคิดหา	ชั่วร้าย
จะทำถูกตรงใจ	คนหมด	หาเลศกล่าวมูสา	มาได้ ความฤา
เป็นสิ่งที่ขึงยากกลั่น	ยากเหลือ	ก็จะแพ้ยั่วร้าย	พ่ายเอง
เอื้อเพื่อเกื้อแก่	ควรบำ เหน็จฤา	เพ่งจงจิตตั้งมั่น	คงสัตย์
ผู้อื่นซึ่งบ่ทำ	ชอบไซ้	กำมุสวาทซัด	โทษให้
ไว้บำเหน็จก็จำ	จักขัด เกื้องแฮ	ไม่ซำยอมเห็นขัด	ใครผิด ชอบนา
เพราะเหตุตนบ่ได้	ดั่งเขา	ฉนั้นจึงข่มเยาะได้	อย่ากลัว ฯ

กรันเราปูนบำเหน็จ
โดยมิเลือกใครใคร
คนดีก็เสียใจ
ว่าบ่ได้เลือกพิน

ทั่วไป
เช่นนั้น
ท้อจิต
แต่ได้

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๒๘-๒๙)

“Como el hacer mal viene de natural cosecha, facilmente se aprende el hacerle.”

(“โคโม เอล หะเชร มัล วิเอน เด นะตุเรล โคเซชะ, ฟาชี—เลเมนเต เส อะเปรีนเด เอล หะเชรเล” —ภายิตของสเปนชื่อ เชรวันเตส)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

“อันการทำชั่วนั้น “ซึ่งออกง่ายตามธรรมชาติ “การชั่วจึงเรียนกัน ภายิตข้อนี้แนะ	เหมือนพันธุ์ พืชนา มะดาแหละ แสนง่าย” แน่ให้ใคร่ตรง	อันความดีนั้นสิ เพราะว่าต้องลำบาก อีกจำจะตรึงรากล ผู้ปราศจากความคิด	ทำยาก ข่มจิต อดสำห จึงไร้ความดี
อันผองเผ่ามนุษย์ แม้มิได้ฝึกฝน มักตามแต่ใจตน บมิพักเล็งผิด	บุดูชน ข่มจิต เป็นแน่ นอนนา ชอบให้แจ่มเจน	จำมีมานะอีก เคารพในศาสนา ถือศีลระสัมา รักษจิตบริสุทธิ์	ศรัทธา พระพุทธร จารวัตร อีกรักษศักดิ์ศรี
เห็นใจสะดวกและ ตามจิตตนนั้นง่าย ฉนั้นสิ่งชั่วหลาย อาจยังโทษถนัด	สบาย กว่าขัด สียบอย่าง แน้นโดยพลัน	ทำดีจึงจะได้ ทำชั่วได้ชั่วฉนั้น ผู้ธรรมะจารี จักเทียบสรรพพรส	ผลดี เพื่อนเอย พุทธพจน์ ธรรมย่อม กุมนา ไปผู้สธรรม ฯ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๘๖-๘๗)

“Conscientia mille testes.”

(“คอนสซิเอนเซีย มิลิเต เต็สเตส” —สุภายิตละติน)

(โคลงวิษขุมาลี)

“โอดตปปะมาตรแมน ภายิตชาวกรุงโรม เทียบพุทธบรรหาร ฉนั้นแหละควรเราไซ้	พันพยาน” กล่าวไว้ ลงรูป กันนา ใคร่ตาม	ขึ้นใจให้ปากแก้ เมื่อจิตรู้ว่าตัว แม้หากบ่มีคน ก็บ่สามารถปิด	แทนตน ทำผิด ได้รู้ รู้เลย จิตตน
ความรู้สึกผิดชอบ ย่อมจะมีด้วยกัน ส่วนสัตบุรุษไฟ ส่วนอสัตบุรุษ	ในใจ ทุกผู้ เกรงบาป ฝ่าฝืน	อนึ่งคนที่ถูกผู้ แม้บ่มีพยาน บ่อาจคัดค้านวา จิตดังสัจข้ออ้าง	ใจทักหา ความฤา เบิกล้าง จาเท็จ ก็ดี อุดม

ระทมทุกข์เดือดร้อน	รำคาญ	คนดอนคนป่าทั้ง	เดี่ยวรณ
เพราะถูกผู้มา	กล่าวขัด	ปราศจากหิริโอต	ตปปะ
เมื่อโลกพินิศการ	โดยรอบ	จึงจัดว่าสามัญ	เร็วกว่า เราแล
แล้วก็ทรงทราบสัจ	เสร็จจริง	เราก็ต้องบ่ละ	คติสอง ๆ
สิ่งใดในโลกนี้	นานา	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๓๗-๓๘)	
บ่เทียบหิริโอต	ตปปะ		
สองนและมาตรา	เพื่อทราบ		
ว่าบุคคลอารยะ	แน่นอน		

“First, religious and moral principles ; secondly, gentlemanly conduct; thirdly, intellectual ability.”

(อนุศาสน์ของอาจารย์ ทอมัส อาร์โนลด์ปราชญ์อังกฤษ, พ.ศ. ๒๓๓๘-๒๓๘๕, กล่าวสอนศิษย์)

(โคลงจิตรลดา)

“หนึ่งถือศาสนาอีก	นิติธรรม	แท้เขาฝรั่งก็คิด	เหมือนเรา นั่นเอง
“สองประพฤติบรรยา	สุภาพ	ปราชญ์บ่ถือศาสนา	ปราชญ์ต้น
สามสามารถกำลัง	ความคิด”	ปราชญ์ผู้ชั่วเขาก็	ดีปราชญ์ นั่นนา
ควรไตร่ตรองให้ทราบ	ซึ้งใจ	ธรรมะดีเป็นพื้น	ปราชญ์ดี
สมัยนั้นนุ่มนวล	คิดเขว	แม้มีสติพร้อม	ปัญญา
ยกสมรรถสมอง	เป็นเอก	แต่หากมรรยาทเลว	ลามก
ถึงตำมะเลไ้	ศาสนา ธรรมญา	อีกไร้ศาสนาปราศ	ธรรมะ
กันบนอบน้อมเจก	อรหันต์	เขาก็ย้อมไปยอก	ไปยอก
อันการหลงบูชิต	แต่ความ จลาตแ	ขอเพื่อนอย่าได้หลับ	ตาหลง ไปเลย
เพราะว่าเข้าใจคิด	ว่าโก้	ผู้ตั้งศาสนา	แนวไว้
รัตนบ่ลามคน	ที่ทราบ จริงเลย	อีกมรรยาทลงรอย	สุภาพ
จึงถูกพวกพุดโอ้	หลอกเอา	ดีกว่าปราชญ์ผู้ไร	สัทธรรม ๆ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๘๗-๘๘)

“Guenille, si l' on veut: ma guenille m'est chère.”

(“เกอะนัลย, สี ลองเวอเต้ มะ เกอะนัลย เมสต์ต แชร์.”—โดยปราชญ์ฝรั่งเศส,
ชื่อ โมลแยร์)

(โคลงนันทะทาย)

“ใครว่าผ้าขี้ริ้ว	ดังนั้น ก็ดี	อันความข้อนแหละ	ธรรมดา
“ขี้เหร์ของฉันท	ฉันทรัก”	จิตแนะนัยนาอยู่	ดั่งนี้
ตรองดูจักพลันเห็น	จริงอย่าง เขานา	ดิชมจึงหาตรง	กันยาก เพื่อนเอย
อันมนุษย์มักชอบ	ของตน .	สัจจะนั่นไป	พ้นไป
คนเราจะให้คิด	เหมือนกัน	ฉนั้นไซร้ยามจะติ	ชมของ
ย่อมจะเป็นอันยาก	ยิ่งไซร้	ผู้นั้นเขาครองครอบ	อยู่ไซร้
สรรพะสิ่งบรรดา	มีค่า	ตั้งจิตตริตรองดู	โดยรอบ ก่อนเทอญ
ใครจะกะได้แน่	ไปมี	บ่มีควรให้ขาด	จิตเขา
สิ่งที่เรารักจอด	ดวงใจ	ของเราเรารักก็	เชยชม
ผู้นั้นอาจไม่เห็น	นารัก	ผู้นั้นนิยมของ	อันบ้าง
เจ้าของสิ่งใดย่อม	รักสิ่ง นั้นแล	ติเขาจะสมควร	ฤาเพื่อน
ใครติบ่พักจะ	ติดตาม	ขึ้นต้อยอยู่ข้างจะ	อวดดี ๆ
ความงามมีอยู่เพราะ	ความรัก	(จาก คุณิตตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๑๐๑—๑๐๒)	
จิตชอบพลอยชักชวน	ตาชอบ		
จิตบ่ชอบจักงาม	สักเท่า ไฉน		
กับยอมบอกว่า	งดงาม		

“I have lost my reputation ! I have lost the immortal part of myself,
and what remains is bestial.”

(คำกรณียของ “กัสสิโอ” ในเรื่อง “โอเทิลโล”, ของเช็กสเปียร์)

(โคลงมหาจิตรลดา)

“ชื่อเสียงของข้าสาบ	สูญไป	บรรหารชินราชคล้าย	คลึงกัน
“ข้าก็เสียส่วนอัน	อมตย์	ว่ารูปและกายอาจ	แตกดับ
“และส่วนที่ในตัว	คงอยู่	แต่นามโคตรนั้นคง	ยังอยู่
“แต่ลัทธิสัตว์เปรียบ	มาตรแม้นเดรฉาน”	ดีชั่วชวักป่ยอม	อยู่ให้คนเห็น

นี่เป็นสัจจะแท้	ควรตรอง	อย่ามัวแต่ตั้งจิต	อวดงาม รูปเลย
เกียรติคุณสำคัญ	มากแท้	จงหมั่นคิดถึงเกียรติ	แหละมาก
เลิศยิ่งกว่าทองเงิน	สมบัติ ไฉไล	คอยเพิ่มเกียรติตามทาง	สุจริต
เลิศยิ่งยวดแม้กว่า	รูปทั้งกายา	ถึงจะหายากก็	อย่าให้ออกลอยเลย
ถึงว่ารูปเพริศพรัง	เพราะพรรณ	เพื่อนเอยเราร่วมชาติ	กุลไทย
จับจิตผู้ท่เพียง	เริ่มชอบ	อย่าประพฤติด้อยอาย	แทบชนก
ไร้เกียรติจะพลันพา	มิตรห่าง	ลำบากยากใจจง	มานะ เพื่อนเอย
ไร้เกียรติประกอบแล้ว	รูปไร้ราศี	ให้โลกขอยกเกียรติ	แห่งชาติชาวสยาม ฯ
ดังนี้เกียรติจึงเรียก	อมัตย์	(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๑๕๓-๑๕๔)	
เพราะว่าย่อมอยู่คง	คู่ฟ้า		
สงวนเกียรติจึงจัดเป็น	ของที่ ควรนา		
เกียรติเลิศเชิดหน้าพร้อม	พวงญาตีวงศา		

“Coram rege sua de paupertate tacentes “Plus poscente ferente.”

(“กอราม เรเจ สุวะ เต ปอเปร์ตาเต ตะเช็นเตส “ปลุส ปอสเช็นเต เฟเรนเต.” — ภาษิตของ
ฮอราซ, จินตกวีโรมโบราณ)

(โคลงมหานันทะทายี)

“ผู้ใดไม่บ่นโอ้อวด	ความขัด สนแสบ	แต่คนที่มักได้	เสียงดัง
ต่อพกัตรกษัตริย์ทรง	ราชย์ไชรี	และไม่ยังยั้งจิต	อดกลั้น
จักได้รับพัสดุ	มากกว่า	ความอยากดูจกล่งขอ	เกินที่ ควรแสบ
ผู้ที่กวนให้ออด	โอรุ้อ่อนเตือนขอ”	ผู้ถูกขอนั้นก็	หมั่นไส้กันหนอ
จริงหนอนักปราชญ์ช่าง	กล่าวความ	การขอนั้นยากจะ	ประมาณ
ใครติเห็นตามจริง	เช่นนั้น	ขอพรั้งำกาญใจ	ท่านไชรี
กวนขอไม่งามแสดง	ความโลก	ขอมากกว่าฐานที่	ควรแก่ ตนฤา
ราวข่าขึงกันก็ด	ณ หวังกรุณา	อาจจะไม่ได้แม้	แต่น้อยหนึ่งนา
ราชาอีกทั้งผู้	อิสรี	ถ้าท่านเห็นความยาก	ของตน
ย่อมกอบปรานีใน	ดวงจิต	อีกว่าอดทนด้วย	ขันติ
เห็นผู้ยากมีความ	ทุกข์ท่วม	ท่านชอบกมลอาจ	ช่วยปลด ทุกข์แ
ย่อมจะต้องคิดช่วย	ปลดเปลื้องขัดสน	ได้ดังนี้สิเรียก	ว่าได้อย่างงาม ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๑๖๕-๑๖๖)

“Le plus sage est celui qui ne pense point l'être.”

(“เลอะ ปลือ สาจ เอส์ต เซะตูวึ กิ เนอะ ปองส ปวงต เลตร.”— ภาษิต

ของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ บัวโด)

(โคลงมหาสินธุมาลี)

“ผู้ที่ฉลาดเลิศล้ำ
คือที่ไม่คิดว่า
นักปราชญ์กล่าวสุภา
ยิ่งตริก็ยังอาจ
คนเราผู้มนุษย์
มักจะมีต้นตน
และหากว่าเป็นคน
ก็มักจะอยู่ข้าง
มัวต้นแต่ความรู้
แต่ฉลาดกลับรู้ผิด
รู้รอบวิชาสิทธิ์
แต่ไม่ฉลาดปาก
อันผู้รอบรู้ทั้ง
ถึงหากมีอวดหาญ
เมื่อประกอบกิจการ
คนอื่นย่อมรู้ลึก

จริงนา
คนฉลาด”
ยิตจับ ใจเฮ
คิดต้องตามเขา
บุณชน
อยู่บ้าง
เคยเล่า เรือนฤ
อวดรู้เกินตัว
เรื่องวิทย์
กันมาก
ตามสมุด
อวดรู้คนหยัน
ชำนาญ
เหิมฮึก
น้อยใหญ่
ว่ารอบรู้จริง

ดังนั้นผู้รอบรู้
จึงมักไม่อวดอาจ
ส่วนคนที่สามารถ
ต้องคิดอาศัยปาก
คนเราย่อมชอบให้
แต่เพาะความนิยม
เขารู้ว่าไม่สม
ชมก็กลับจะชวด
ถ้าอยากให้เพื่อนพ้อง
ทำประโยชน์จริงเชย
การอ่อมสติเจริญ
สามารถฉลาดเลิศ

ฉลาด จริงแ
อวดมาก
ยังอ่อน
พูดเพื่อหลอกชน
คนชม จริงเฮ
โดยอวด
ปากพูด
อีกถูกนินทา
สรรเสริญ
ชมเชย
ศรีสวัสดิ์
กว่าผู้อวดดี ๆ

(จาก ดุสิตสมิต เล่ม ๘ หน้า ๑๘๓-๑๘๔)

“Amor omnia vincit.”

(“อะมอร์ ออมเนีย วินจิต.”— ภาษิตโรมัน)

(โคลงมหาจิตรดดา)

“ความรักขานะสิ่ง
ภาษิตละตินกาล
ข้าขอขยายความ
ตามที่ตรีและได้
เมตตาเป็นที่ตั้ง
เช่นบิดามารดา
อาจารย์จิตงามรัก
ย่อมเกิดสุขมากที่สุด

ทั้งหลาย”
ก่อนไซริ
สักหน่อย
รอบรู้ฟังมา
แห่งความ สุขแล
รักบุตร
เหล่าศิษย์
จักพร้องพรรณนา

ภรรยาสามีรัก
มิตรสหายเห็นจิต
ญาติรักญาติในวงศ์
ย่อมสุขใจจริงซัด
ถึงพาลปองร้ายเพื่อ
ผู้รักช่วยป้องกัน
ช่วยต้านต่อพาละ
ด้วยจิตอันแน่วหนัก

ร่วมใจ
สุหัท
สกุลร่วม กันแล
คำเข้าเนาสราญ
ริษยา
กอบรัก
ชนชั่ว
แน่นด้วยไมตรี

ชินสี่หัพพะเจ้า
ทรงปราบองค์อุมาล
ด้วยพระเมตตาโปรด
เอารักหักร้ายอาจ
วีระกษัตริย์อ้อ
แผ่พระเมตตาภา-
อาจปราบชนกาจเก่ง
ดีกว่าจะกำราบ

ศาสดา
ใจกาจ
สอนจิต
จิตร้ายกลายดี
อำนาจ
บุญภาพ
ละพยศ
ปราบด้วยอาญา

นารีที่อ่อนทั้ง
ใช้รักเป็นเครื่องมือ
อาจบำราบชายแรง
เพราะโกรธยอมต้องแพ้
รักแท้เทียวหนอ ๆ
(จาก คุณิตสมิต เล่ม ๑๐ หน้า ๒๔-๒๕)

“Le bonheur des méchants comme un torrent s'écoule.”

(“เลอะ บอนเออร์ เคส์ เมซังต์ส คอม เออง ตอร์รอนต์ เสตุล.” — ภาษิต
ของปราชญ์ฝรั่งเศส ชื่อ ราซีน)

(โคลงมหานันทะทาสี)

“อันสวัสดิภาพแห่ง
เหมือนอนที่ล้นหาย
ภาษิตนี้สนใจ
ก็จะเห็นแจ้งว่า
กอบกรรมอันโหดร้าย
ทุกสิ่งมลทินย่อม
ถึงจะได้สิ้นทรัพย์
บาปก็ตามหมั่งร้าย
กิจการที่ตั้งจิต
ถึงคิดรอบคอบดี
จนผู้คิดชอบก็
กับเน้นซ้ำต้อง
ทำชั่วย่อมจักได้
ถึงหากสวัสดิก็
ดุจสายนที่ธาร
ฝนหมดก็แห้งเหือด

บาปะชน
เหือดแห้ง”
ดำริห์
ถูกแท้ทางธรรม
อาจิน
กละกลิ้ง
หรือยศ ศักดิ์ยศ
ดุจผู้โจรผลาญ
ประกอบ
ทุกถ้ำ
แพ้เปรียบ แล้วแล
พ่ายแพ้บาปกรรม
ชั่วฉนี้ แน่นา
กลับแล้ง
ไหลโกรก
บได้อยู่ขง

จงประพฤติเช่นผู้
คิดทดล้าธารไว้
ใช้อุทกนานทำ
ท่อนน้ำแห้งก็
ไฟจิตคิดกอบก่อ
ถึงหากจะขุ่นกับ
กุศลจะหนุนน้ำ
สัมฤทธิ์สลับสุข
ทำดีสัจได้
ประจักษ์ที่ธาร
ตลอดรอบบึง
ก็สุขบไรอยู่

เห็นการ ไกลเทอญ
เผื่อแล้ง
นางอก งามแฮ
บ่ต้องร้อนใจ
การบุญ ไว้เทอญ
จิตบ้าง
ผลสฤษดิ์
บ่ร้างห่างหนี
ผลดี
ทดไว้
น้ำเปี่ยม
ขดขึงขยง ๆ

(จาก คุณิตสมิต เล่ม ๑๐ หน้า ๓๖-๓๗)

“Le vrai moyen d'être trompé, c'est de se croire plus fin que les autres.”

(“เลอะ เวร มัวของ เคตร ตรองเป, เซ่ต๊ต เดอะ เสอะ กรั้วร ปลั๊ส แฟง เคอะ เลต โอตรสั.” — ภาษิตของปราชญ์ฝรั่งเศสชื่อ ลาโรซฟูโกลด์)

(โคลงวิหขมาลีและมหาวิหขมาลี)

“ทางแน่แท้ที่จะ ถือเชื้ตนฉลาดกว่า ภานิตน์เตอนชน เตอนจิตตนให้รู้ มัวตั้นตนว่ามาก อีกสติปัญญา เชื้ตนมากเลยประ จนขณะลวงพัน คนเราในโลกนึ้ ใหญ่ย่อมเพศผิวพรรณ แต่ศิลปะวิทยา พอเทียบกันได้แท้	เสียกล ทุกผู้” ใช้สติ ถ่อมตัว กลปะ วิหขเแ เลิศนึ้น มาทต่อ การเฮย ไม่รู้สึ่กตน นานา หลากแเล้ อาจสึ่ก ษานอ ทันกัน	จะนึ้นประมาทผู้ ว่าฉลาดไปทัน และคิดเล้ห้ลวงลง หวังจะให้เสียเปรียบ เสนึ้ประมาทข้าง ยามรบอาจะพลาด นึ้เป็นประณหลัก ในกิจปรกติเล้ จะนึ้นจรรู้จัก สังเกตลักษณะคน อย่าเอบอหังการ คงบ่ต้อออกใหม่	อันผอง เท่าเทียบ หลอกเล่น อาจกลับเสียที่ ปรบักนึ้ พ่ายแพ้ ยุทธศาสตร์ จันใด เช่นกัน ประมาณ อื่นไว้ เก่งกว่า เพื่อนนา หม่นเพราะเสียกลฯ

(จาก กุสติกสมิต เล่ม ๑ หน้า ๘๗—๘๘)

“Costly thy habit as thy purse can buy.”

(จากเรื่องละคร “แฮมเล็ต”, ของเช็กสเปียร์)

(โคลงจิตรลดาและมหาจิตรลดา)

“แต่งงามเพียงอาจซื้อ ภานิตข้างกล่าวเตอน ตริตามจักเป็นคุณ ประพตติตามแลจัก อันคนเราทั่วทั้ง ทั้งไพร่และผู้ดี ชอบการประดับกาย เพราะอยากสวายนั้กั้	โดยทุน สูเทอญ” จิตแท้ ประโยชน์ เกิดผล หญิงชาย ทุกชั้น บรรเจิด แน่แท้ธรรมดา	แต่ว่ามีไม่น้อย ที่คิดแต่ตบตา หาได้ทรัพย์แต่พอ ริแต่งสอ้านเม้น อวดดีแต่งผ้าม่วง เสือกั้แพรพรรณแพรว ขอมกินอยู่ภายใน ขอแต่อย่าน้อยหน้า	เจียวหนอ เพื่อนบ้าน บริโภค เศรษฐี หมวกไหม เพริดพร้อย ชอมช่อ แก่ผู้อื่นเขา

โอดเจ้าเข้าจิตว่า
ดูแต่เครื่องแต่งงาม
แท้จริงจะหลอกไป
รู้เท่าเขาเขาจะว่า

ใครใคร
ชมเปาะ
สำเร็จ ได้ฤ
อวดดี

ประมวทรพย์มากได้
ค่อยเพิ่มวราภรณ์
มีพอสักเท่าใด
ดีกว่าจะคิดหลอก

ต่อไป
พิจิตร
แต่งเท่า นั้นแล
ลวงเขา ฯ

(จาก กุสิตสมิต เล่ม ๑๐ หน้า ๑๐๒—๑๐๓)

มีทรพย์ควรรู้จัก
เพื่อเกิดประโยชน์ตน
การประดิษฐ์ประดับ
เมื่อทรพย์เหลือใช้

ใช้ทรพย์
มากได้
กายแต่ง
ถูกต้องตามควร

“Maledicus a malefico non distat nisi occasione.”

(“มเลดิคัส อะ มเลฟิโค นอน ดิสตาด นิสี ออกคาสีโอเน”—ภาษิตของปราชญ์โรมัน
ชื่อ กวินตีสอีอานัส)

(โคลงนันทะท่ายี่และมหานันทะท่ายี่)

“ผู้ปากชวักกับผู้
ต่างแต่ไร่ยามเหมาะ
ภายิตคิดตามกง
ตามทันก็ปราชญ์กล่าว

ผู้ใดใจผ่องแผ้ว
คิดชอบบ่คิดการ
ฤจะพูดผิดจาก
กงพูดแต่คำข้อ

วาจาเป็นสิ่งที่ให้
พูดชั่วหทัยก็
ใจชั่วเกลียดใครอาจ
ประทุษร้ายแม้เมื่อ

ทำความ ชั่วแ

โอกาส”

เห็นชอบ
เตือนใจ

สุจริต

ชั่วช้า

ทางชอบ

คติทั้งธรรมา

เห็นใจ

ชั่วแท้

หมายมุ่ง

เหมาะกาล

คนพาลน้ำจิตร้าย

ผู้นั้นวัฒนา

คอยมองมุ่งหาทาง

โอกาสขาดต้องด

แต่งจิตมุ่งร้าย

แสรังเสกซึ่งพจนา

เก็บความชั่วหมดทุก

ชาติใส่ความให้ผู้

ดั่งนี้ประทุษด้วย

อาจประสิทธิ์ผลอัน

แทบเท่ากับคนทำ

หาโทษผิดบ้ายแม้น

ริษยา

ขุนข้อง

ประทุษ

ประทุษโดยตรง

ไปสด

ใส่ไคล้

ทุกอย่าง

เกลียดชัง

พจน์ผจญ

โหดร้าย

ร้ายแก่ เขานา

ฟาดด้วยดาบคม ฯ

(จาก กุสิตสมิต เล่ม ๑๐ หน้า ๑๑๘—๑๑๙)

“Dost thou love life, then do not squander time, for that is the stuff life is made of.”

(ภาษิตของนักปราชญ์อเมริกัน ชื่อเบนจามิน แฟรงกลิน)

(โคลงวิวิธมาลี)

“หากสุรักชีวิต	ของตน	ชีวีเราอดด้วย	เวลา
จงอย่าใช้เวลา	เปล่าประโยชน์	หากไม่ใช้เช่นควร	จักใช้
เวลาเหละก้อน	มะชีพ”	ควรนับว่าเกิดมา	เสียชาติ
ภานิตนช่วงโชติ	ดั่งมณี	สูสัตว์ก็บ่ได้	สุดทรม
ยามมีโอกาสดู	ทำคุณ	ความรู้จักค่าแห่ง	เวลา
หากละเลยโอกาส	ผ่านไสร้	เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง	สามารถ
แม้จักกล่าวสุนทร	วอนชัก	เพียรเหมาะแก่กาลพา	พันยาก
โอกาสกลับได้นั้น	บ่มา	ประโยชน์ตนอาจได้	ตั้งใจ
เวลามีนากแล้ว	เพียรผิด	ใช้เวลาเพื่อกอบ	การดี
กิจที่ควรคิดจัด	ทอดทิ้ง	เข้ากำบ่มีความ	เกียจคร้าน
จนกาลล่วงถนัด	แล้วจึง เริ่มฤา	ปราชญ์เรียกว่าชีวิต	ประเสริฐ
เหมือนจะให้ครกกลิ้ง	สู่เขา	ชื่อจะหอมสร้านส่ง	ผู้ไกล ๆ
ใจเบาอีกเกียจคร้าน	ลึงเล	(จาก ดุสิตสมบัติ เล่ม ๑๐ หน้า ๑๕๓-๑๕๔)	
เขาสนุกเฮไหน	เล่นด้วย		
เนื่องนิตย์พร่ำเวลา	เปลืองเปล่า		
จนแก่ตราม้วยไร	สิ่งดี		

“Deliberando soepe perit occasio.”

(“เคลิเบรันโด เสเป เปริต ออกกาสิโอ.”—ภาษิตของปราชญ์โรมัน ชื่อ ปุบลีเลียส สิริส)

(โคลงวิวิธมาลี)

“โอกาสอาจหมดได้	เพราะปรึก ษานา”	ผู้มีสติทั้ง	ปัญญา
ภานิตนข้อมเตือน	สติ	จะกอบกิจจาอัน	ทยาก
อ่านแล้วและรำลึก	รอบกอบ	มักจะปรึกษาเพื่อน	ช่วยคิด
คงจะต้องดำริ	ชอบด้วยกับเขา	เตรียมเสร็จจึงหากพบ	สิ่งข้อบ่จน
เราหาโอกาสดู	เริ่มงาน	ฝ่ายคนฉลาดน้อย	เห็นตาม
แสนยากจะประสบ	ที่เหมาะสม	จะกอบกิจจาตาม	เพื่อนคิด
พบแล้วก็ขอท่าน	จงรีบ	ปรึกษากระทงความ	ทุกทุก ข้อแะ
ฉวยฉับเกิดเพราะแม้	ทอดทิ้งเสียที่	กว่าพุดจะสัมฤทธิ์	เร็ดร้างงานเสีย

มัวเงียโสตสดับ
ของเพื่อนที่ต่างคน
แต่เข้าประจวบเย็น
โอกาสเลยคลาดแคล้ว
ผู้ใจหนักแน่นอีก
รู้จักเลือกดูทาง
อาจชั่งว่าสิ่งใด
และสิ่งใดแม้หาก

ความเห็น
ต่างแจ้ว
ยังพูด กันแฮ
เคลื่อนคล้อยล่อยไป
เขาวุ่นไว
เหมาะแท้
ควรเร่ง
จักช้อยู่ควร

การด่วนรีบจัดให้
ไปปรึกษากันจน
การใดอาจผันผวน
จึงปรึกษาคิดกับ

ทันควัน เทียวนา
เสียกิจ
ไว้นั้น
พวกพ้องปรองใจ ฯ

(จาก คุสิตสมิต เล่ม ๑๐ หน้า ๑๖๖-๑๖๗)

บทกวี จากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

ในการออกหนังสือพิมพ์รายวันดุสิตสมัยนั้น บรรดาผู้ร่วมมือกันทุกคนในคณะไม่เคย
นึกฝันมาก่อนเลยว่าจะต้องทำการออกหนังสือพิมพ์กันขึ้น แต่เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะให้มีขึ้นเป็นเครื่องประดับเมืองเนรมิตของพระองค์ ทุกคน
ที่เป็นมหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิดซึ่งเฝ้าหาอยู่ในขณะนั้น เมื่อได้ฟังพระราชประสงค์นี้ จะกราบ
บังคมทูลปฏิเสธนั้นย่อมเป็นของมีนัยควร และรับได้เกล้า ๆ ไว้ด้วยความสนใจ คณะ
หนังสือพิมพ์คณะนี้เป็นคณะแรกที่เกิดขึ้นในดุสิตธานี เราทุกคนมีความเจียมตัว เพราะรู้ตัวว่า
เป็นผู้ไม่เคยทำอาชีพหนังสือพิมพ์มาก่อนในชีวิต จะทำได้แค่ไหนก็จะทดลองฉลองพระเดช
พระคุณดูสักพักหนึ่ง

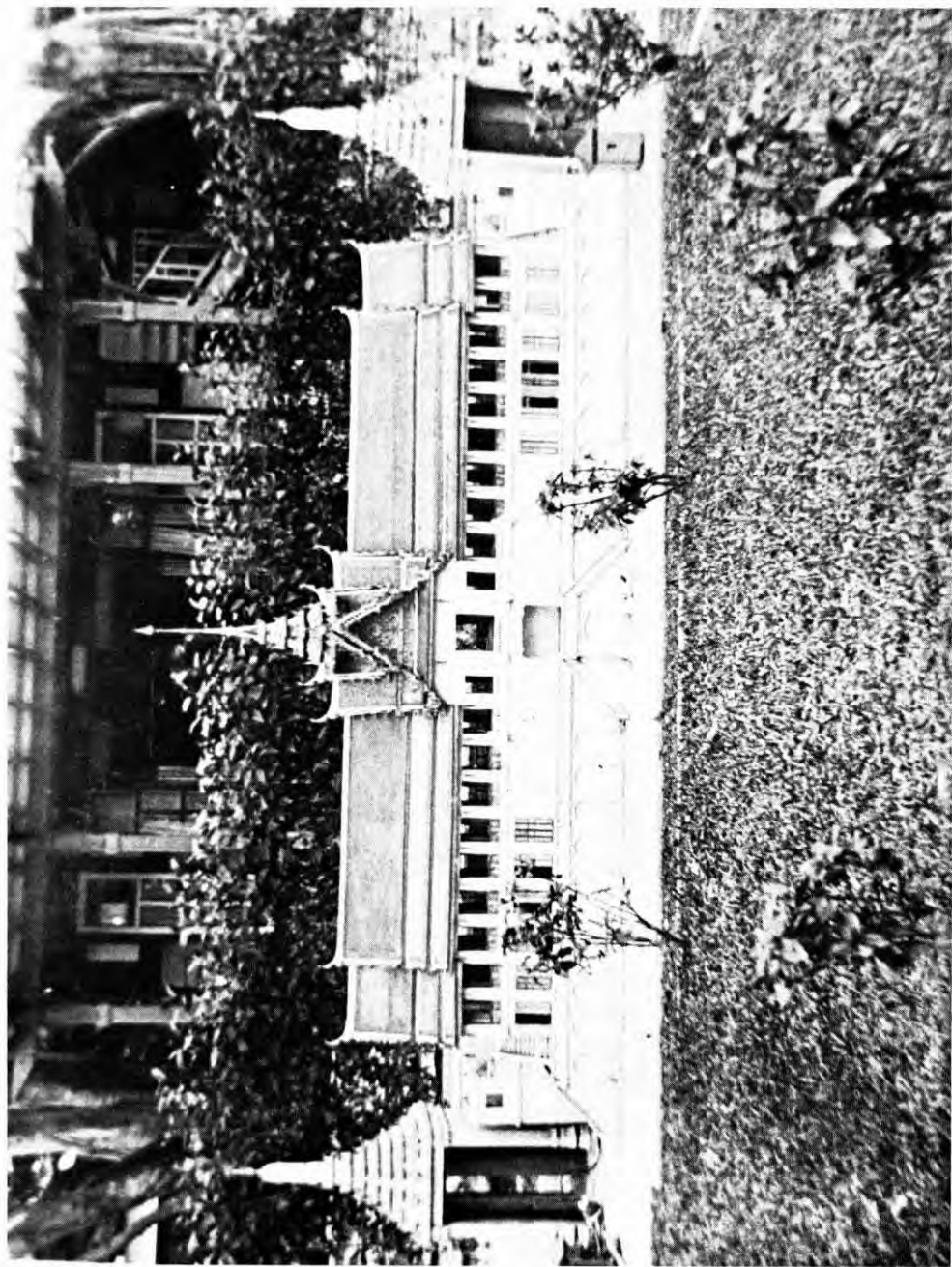
ในที่สุดต่างคนต่างก็พยายามทำไปตามมีตามเกิด แต่ผลที่ได้รับก็ออกมาเท่าที่จะได้พบ
ในลำดับต่อไป ขอท่านผู้อ่านได้โปรดพิจารณาดูเอง แต่ผลที่ชาวคณะหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย
มีความรู้สึกต่อมาก็คือการคิดได้ทีหลังว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิบัติ
พระองค์ต่อเหล่ามหาดเล็กที่ทรงใช้สอย สูงกว่าบิดมารดาบังเกิดเกล้าของตัวเอง ทรงวางพระ
บรมราโชบายอันลึกซึ้งที่จะให้เหล่าข้าคนที่รับใช้ได้เบี่ยงยุคบาทนั้น เกิดความสนใจในการเขียน
หนังสือ แล้วพระองค์ก็ทรงกระทำตัวอย่างในการประพันธ์บทกวีให้ดู เพื่อให้คนของพระองค์
เกิดความสนใจ และเกิดมีความรักกวีขึ้นมาบ้าง ในที่สุดหลายคนด้วยกันมีความรักและทราบ
ซึ่งในบทบาทของกวีนิพนธ์ของคนไทยโดยไม่รู้ตัว แล้วจึงมีการแต่งประกวดสำนวนกันเอง
ขึ้นในหมู่คณะ พระองค์ทรงสนับสนุนอย่างกรุณาจารย์ สิ่งใดผิดจะทรงพักท้วง เมื่อทอด
พระเนตรจากฉบับที่ทุนเกล้า ๆ ถวาย บางคนจำบทพระราชนิพนธ์เพราะชอบความไพเราะบ้าง
ชอบเนื้อเรื่องบ้าง ทำให้มีใจอยากเอาอย่างบ้างไม่มากนักน้อย ตามสติปัญญาที่จะทำได้ เป็นธรรม-
ดาของการแต่งบทกวี เมื่อเกิดความชำนาญก็ทำได้ง่ายขึ้น เหมือนมีด้ายลับก็ยิ่งคม หรือ
ถ้าจะกล่าวอีกทีก็คือทรงเอาสิ่งที่มีความสูงมาใส่เข้าไปในสมองของพวกเรานั้นเอง ทั้งนี้ไม่
ผิดอะไรกับทรงจูงคนเหล่านั้นไปเข้าโรงเรียนกันใหม่ แต่จะหาใครได้รู้ตัวเลยว่า ถูกจับตัวมา
เข้าโรงเรียนเพื่อศึกษาหาความรู้ เพราะใครเลยจะคิดเช่นนั้น ต่างคนต่างก็จบจากโรงเรียน
มาสมบูรณ์แล้ว ทำราชการกันจนได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์เหรียญตรา แท้จริงก็ถูกจับ
มาเข้าโรงเรียนชั้นสูงนั่นเอง ผู้เขียนใครจะขอกล่าวไว้ในที่นี้ว่า ทรงเห็นการณ์ไกล ทำให้เรา
ทุกคนหลงทางเดินเข้าไปอยู่ในสนามกวี

ในการเขียนหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยในครั้งนั้น คณะบรรณาธิการได้มองเห็นความสำคัญ

กลุ่มพระมหาปราสาท

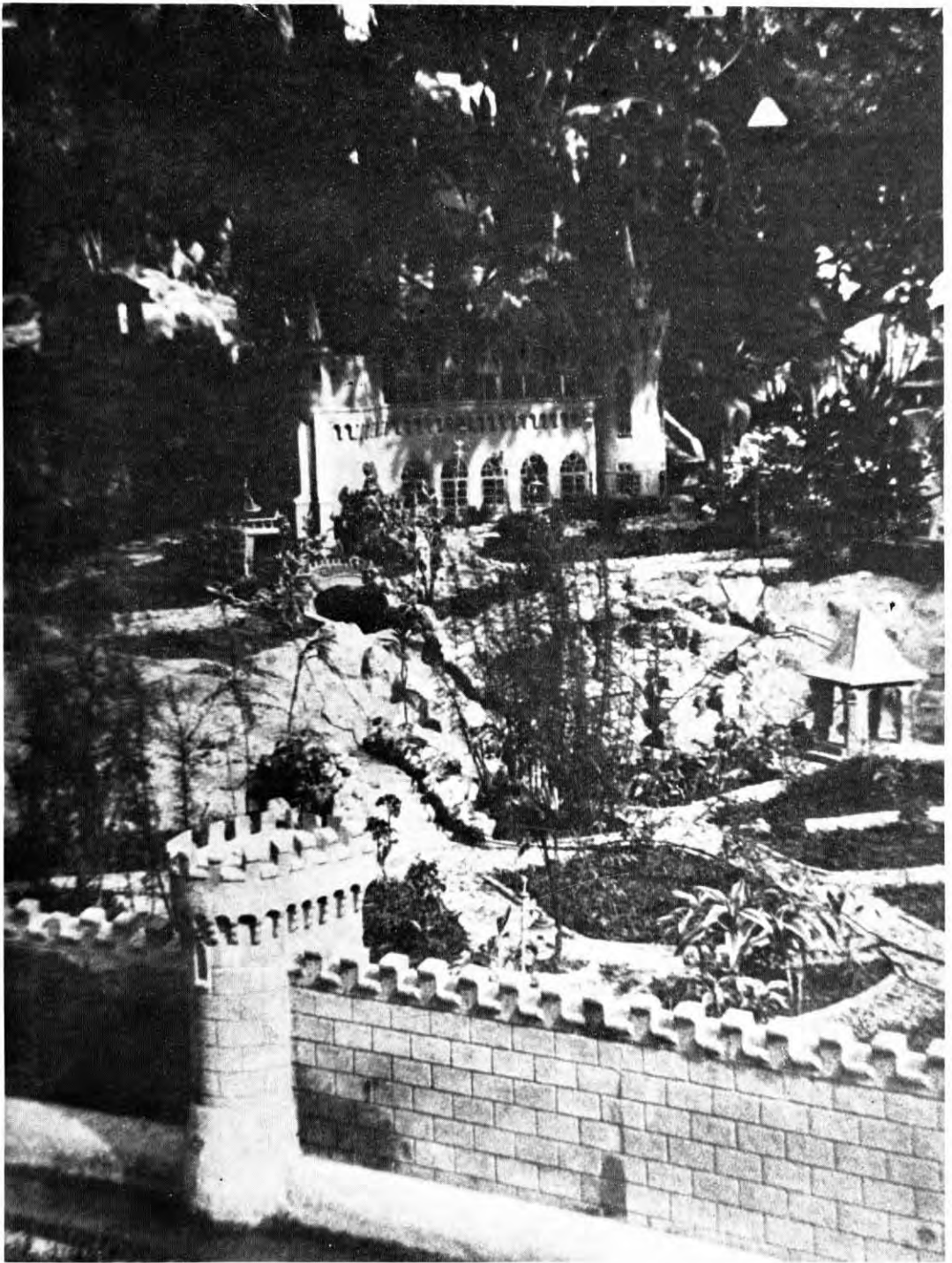
พระที่นั่งองค์ใหญ่ ชื่อ “พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท” * องค์ซ้าย ชื่อ “พระที่นั่งบรมราชพิมาน”
องค์เล็กบนกำแพงแก้ว ชื่อ “พระที่นั่งอัมรินทร์พิราลัย” ด้านขวาสุดเป็น “ศาลท้าวหิรัญพนาสูร”

พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

ตั้งอยู่เฉพาะราชวังพระวชิรนครราชินีตะวันตก ภายนอกออกมาจากด้านในพระราชมังคลาภิเษก และเห็นพระทวาร
ซ้ายมือ ชื่อ “ประตูแก้วรุ่งสร” และขวามือ ชื่อ “ประตูเวสสวงษ์สถิตย์” และฉากด้านหลังเป็นภาพ

อาคาร (ของจริง) คือ “พระตำหนักอุดมมานภรณ์”

พระที่นั่งวิมานเมฆ
ตั้งอยู่ในพระราชวังมหาคีรีราชปุระ ที่อำเภอเขาหลวง สร้างเป็นทำนอง Castle ของชาวอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่
บนไหล่เขา แลเห็นบ่อน้ำการสง่าแข็งแรง

ในการแต่งบทกวี เพื่อดำเนินการตามรอยพระยุคลบาท เป็นประจำทุกวันหรือทุกฉบับ โดยให้ชื่อว่า “กิจจานุสรณ์” วัจนหัตถ์ฉบับแรก จะแต่งเป็นกลอน โคลง ฉันท์ กาพย์ ฯลฯ ก็ได้ ทั้งนี้ สำหรับเป็นการเตือนใจให้ประพฤตินดี จึงพยายามหาพระบรมพุทโธวาทมาลงไว้เป็นส่วนใหญ่ เพราะพระพุทธวจนะนั้นเป็นอมตะที่ใช้ได้ทุกกาลสมัย

ชมดุสิตธานี

เนื่องจากการแต่งบทกลอนในดุสิตธานีกำลังเป็นที่นิยมกันถึงขีด จนกระทั่งในเวลาสอบมรรकुเทศ์กันนั้น มีท่านมรรकुเทศ์พิเศษท่านหนึ่ง ได้แต่งกลอนในเวลาที่นั่งอยู่ว่างตอนคุมสอบเขียนบทกลอนในข้อสอบข้อที่ ๑ ในคำถามสอบได้ ใช้เวลา ๔๐ นาที คั่นได้ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย จึงได้นำลงไว้ต่อไปนี้

ชมพระราชวังวัชรินทรราชนิเวศน์

๑. จะขอกล่าว คำกลอน สุนทรน้อย

พอให้ หุ่นเวลา สักเล็กน้อย
จะขอชม วัชรินทร ราชนิเวศน์
นิเวศน์น้อย งามเลิศ ประเสริฐครัน
พิศดู ปรากฏ โอฬารล้อม
อีกประตู ยอดพรหม สมทำนอง
งามเลิศล้ำ ไพชยนต์ ปราสาทใหญ่
ตั้งแต่ฐาน งามสะพรั่ง ถึงหลังคา
บรมราช พิมาน สถานสถิต
อยู่ต่อติด ชิดปราสาท อาสน์มณี
ที่ริมน้ำ ดุสิต ขวนจิตชื่น
เป็นท่าเรือ เพื่อประพาส ชลธาร
ข้างปราสาท ไพชยนต์ บนปรากฏ
ราวลอยฟ้า มาตั้ง ยันนคร
พระที่นั่ง สุทโธสุริย์ ปราสาท
สมเป็นอาสน์ หริวงศ์ ผู้ทรงกรุท

ระหว่างคอย อยู่ว่างๆ ในกลางวัน
ที่ในเขต แคว้นดุสิต วิจิตรสรรพ
พอสมกัน กับธานี ที่จำลอง
พิศดูป้อม ราชระชะ กะถูกต้อง
ควรทั้งผอง ภูมิสถิตย์ อิศรา
เอี่ยมอุไร แวววับ จัปเวหา
งามจริงหนอ ช่อฟ้า บราลี
แห่งบพิตร ขัตติวงศ์ ผู้ทรงศรี
กำแพงแก้ว แพรวสี ล้อมพระลาน
ตำราฐาน แลดูน้ำ ลำละหาน
พระที่นั่ง สถาน ขโลทร
ปราสาทน้อย ลอยตระหง่าน สโมสร
พระที่นั่ง อัมรินทร์ พริายุช
แลพิลาส เรืองอร่าม งดงามสุด
ดูประดุจ สถาปัตยกรรม

พระที่นั่ง แบบฝรั่ง สะพรั่งงาม
ที่สถิต ภูบาล สำราญกรัน
จันทร์กานต์ จำรูญ พูลพิสง
รูปเป็นแบบ จีนภาค หลากตาไทย
พุทธรัตนสถาน ปานลอยฟ้า
เฉลิมราช ศรีทศา พระราชัญ

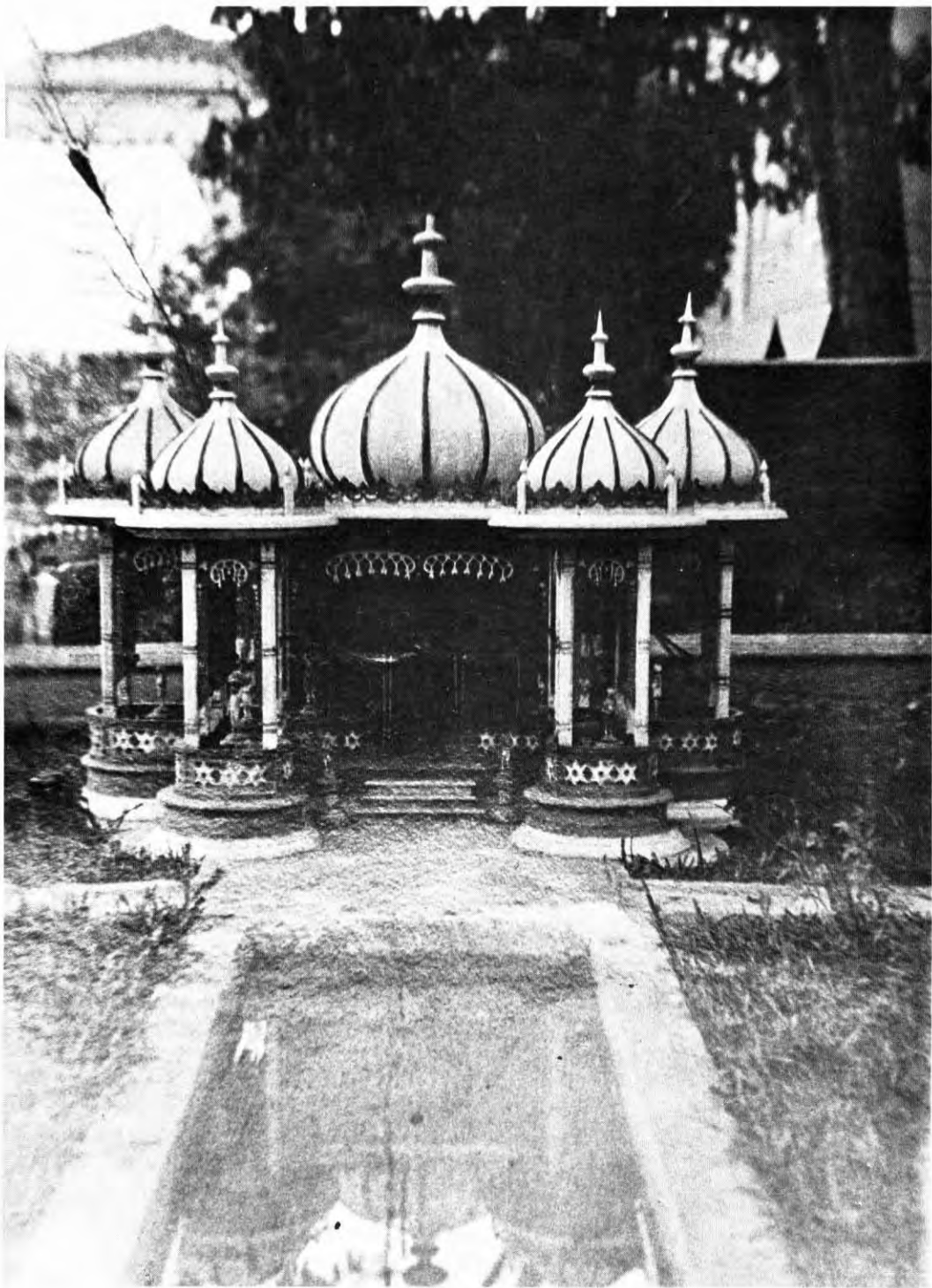
พระตำหนัก แบบแขก ดูแปลกดี
หน้าตำหนัก มีพุ พุ่มชารา
พระตำหนัก แบบญี่ปุ่น สุนทรสิริ
ประกอบด้วย อุทยาน สำราญรมย์

ตำหนักไทย ได้นาม ว่าเรือนต้น
มีหอกล หอนั่ง สะพรั่งงาม
อีกเรือนชาน บริวาร ก็มีพร้อม
เป็นที่พัก บริวาร สำราญใจ
มุมอีสาน แห่งวัง ตั้งหอแก้ว
ที่สถิต พระนเรศร์ วิเศษดี
ทางด้านเหนือ ตรงหน้า มหาปราสาท
นามหิรัญ พนาสูร ประดิษฐ์ไว้
พื้นนิเวศร์ เขตวัง วังรินทร์
มีถนน ถนนทาง หว่างคฤหา

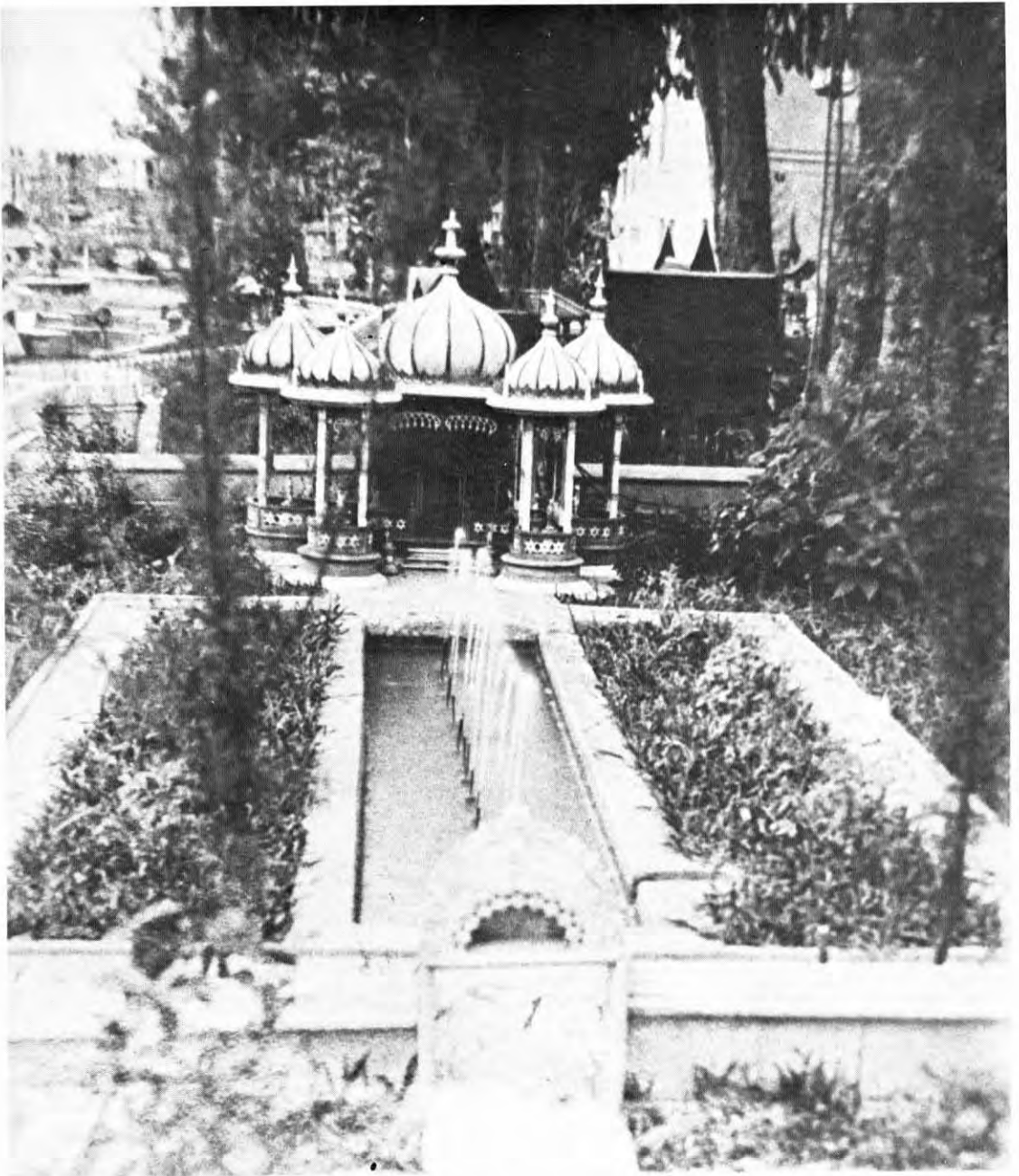
แลเหลือบดู ตรูตรา พฤษภาไสว
ตัดเป็นพุ่ม ล้อมงาม อร่ามดี
มีสระใหญ่ น้ำใส สะอาดสะอาด
หนึ่งพุ่ม ฟองแก้ว แพรพราวตา
แม้จะต่อ เต็มกลอน สุนทรพจน์
ชมพอควร ชวนเพื่อน เตือนหัวใจ
อันพระจอม จักรี โมลีโลก
พระบุญญา ธิการ ของท่านมี
เราจึงได้ อยู่เย็น และเป็นสุข
ปัจฉามิตร คิดร้าย หมายขวัญไทย

ปรากฏนาม เทวราช รั้งสรรค์
ทั่วทั้งนั้น เลิศล้วน น่าชวนใจ
แสงววยง งามจด แสนสดใส
สถิตไหน ส่วนลออ พอสมกัน
แสนสง่า อยู่บนเนิน เจริญขวัญ
ผู้ทรงธรรม อุปถัมภ์ สุธรรมา
ชื่อเฟดรา บานี ดีหนักหนา
เป็นเทือกแถว แวดตา ดูน่าชม
ชื่อริโย อธิ วิเศษสม
ทั้งน่าชม พุ่มน้ำ และธารงาม
ฝาประคน มุงกระเบื้อง เรืองอร่าม
แบบสยาม โบราณ ท่านแต่งไว้
ตั้งแวดล้อม พระที่นั่ง ที่นั่งใหญ่
ได้อาศัย พึ่งพระ บารมี

งามเลิศ แล้วเป็นรูป ภูบเรืองศรี
เพื่อเป็นศรี สวัสดิ์แท้ แก่ในวัง
ตั้งเกหาสน์ ท้าวอสุ ผู้เป็นใหญ่
เพื่อกันภัย แล้วยาน พระบาท
แลทุกสิ่ง งามทุกแห่ง ไม่แสร้างว่า
สนามหญ้า เตียนรื่น ชื่นฤดี
ทั้งไม้ใบ ไม้ดอก ออกแซมสี
สลัสี ราวสะไบ ของกัญญา
มีทอธาร พูล่ง รุ่งสง่า
หนึ่งพุ สีแดงจ้ำ ประหลาดใจ
ชมให้หมด ก็ไม่อาจ สามารถได้
ให้ช่วยกัน นึกนิยมน ชมนบารมี
บุญโสลก แห่งสยาม อันงามนี้
ปกเกล้า เกศี แห่งชาวไทย
นิรทุกข์ ภัยพิบัติ จักเกษ
ก็ประลักษ์ พ่ายแพ้ แก่เดชา

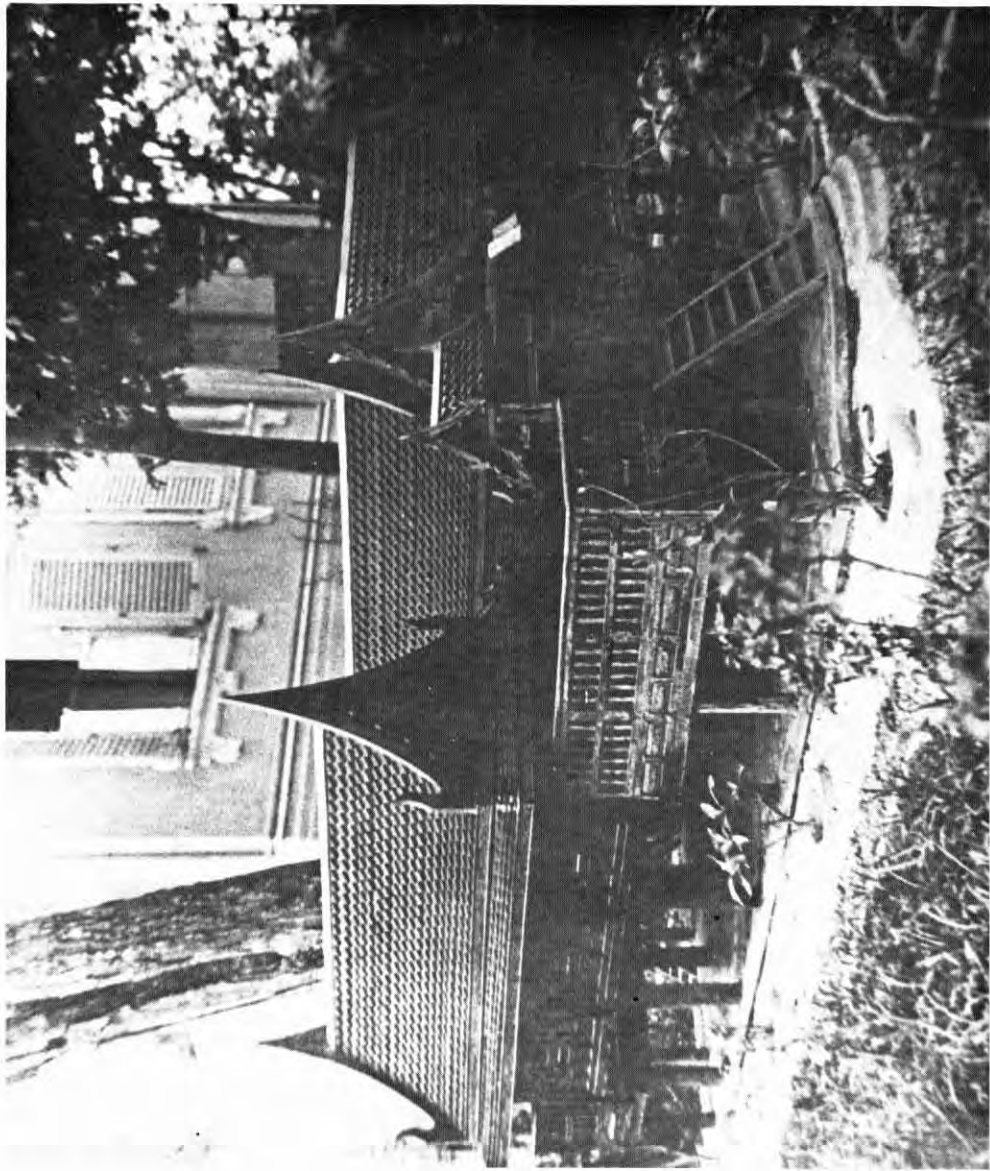

พระตำหนักเฟดรา บานี
เป็นพระตำหนักแบบศิลปะอินเดีย ถ่ายในระยะใกล้

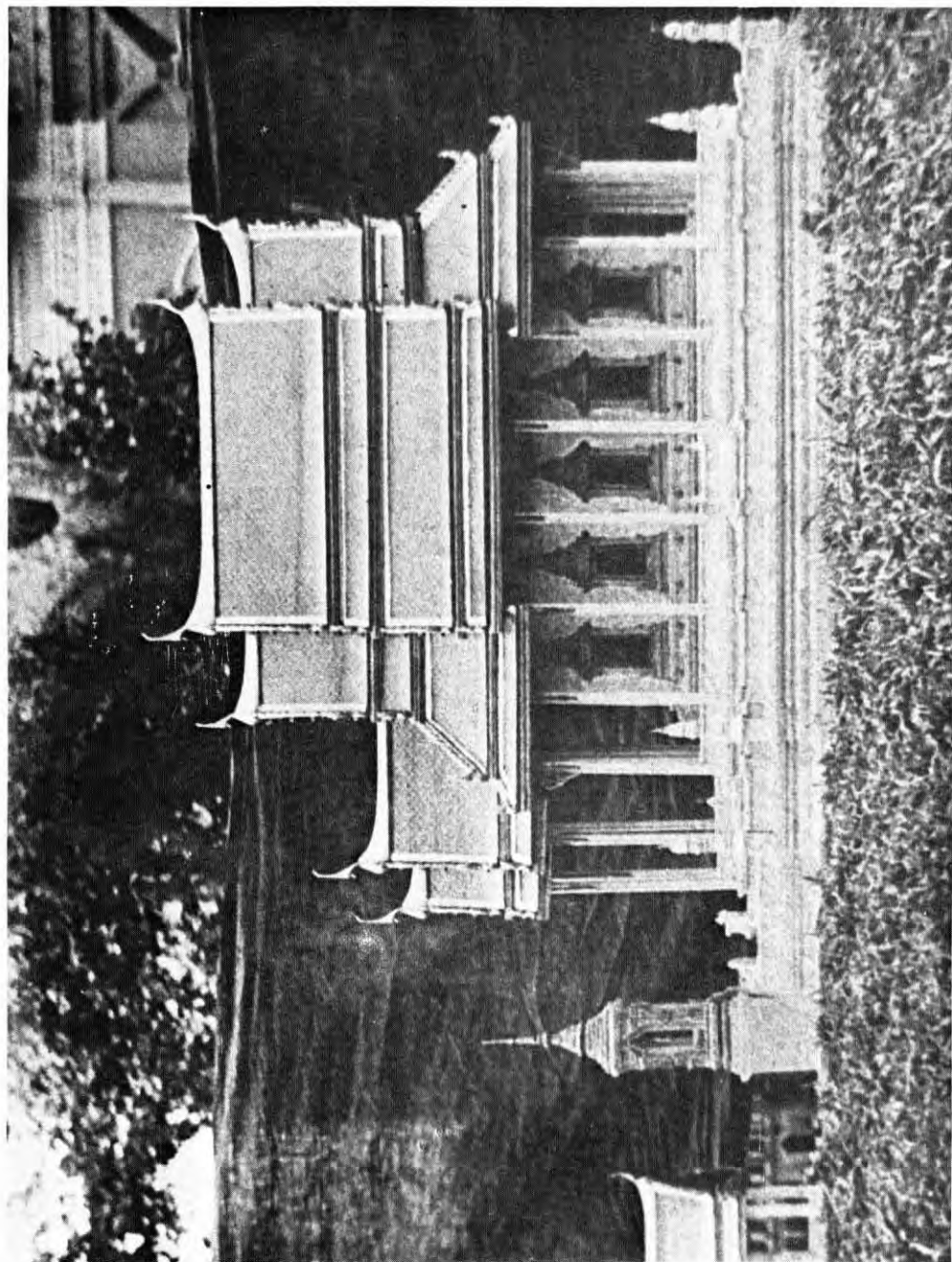

พระตำหนักเฟตรา บานี

เป็นแบบศิลปะอินเดีย ตั้งอยู่ทางทิศบูรพาของพระวชิรเทวราชนิเวศน์ ภาพนี้ถ่ายทำออกมา และ
เปิดน้ำพุเรียงแถวหน้าพระตำหนักอย่างสวยงามน่าชม

พระตำหนักเรือนต้น
เป็นอาคารไม้แบบเรือนไทยโบราณ ตั้งอยู่ที่มุกหิศาโคกเนย์ ภายในพระราชวังวังรัตนราชินีวงศ์

หอพระพุทธรูปรัตนสถาน
ภาพถ่ายจากทิศอุดร ตั้งอยู่บนเนินวิมุกาแพงพระราชวังด้านตะวันตก อำเภออุตรดิตถ์

พระเมตตา กรุณา แก่เราหมด
 ผู้ใดผิด ลงราช อาญา
 ใครทำชอบ กอบการ งานวิเศษ
 พระองค์มุ่ง บำรุง ประชาชาติ
 ทรงดำริห์ ริประโยชน์ ผดุงชาติ
 ให้สองอย่าง ยืนสวัสดิ์ วัฒนา
 ฉะนั้นขอ ตักเตือน เพื่อนร่วมชาติ
 พระพรแด่ หริวงศ์ องค์นารายณ์
 ขอพระชนม์ ยั่งยืน หมั่นพรรษา
 ขอให้ทรง เสวยสุข ทุกเมื่อไป
 ขอศัตรู หมูร้าย หมายบ่จา
 ปวงอมิตร์ เกะกะ ละพยศ
 พระประสงก์ สิ่งใด ให้สัมฤทธิ์
 เป็นร่มโพธิ์ ปกขำ ประชากร

เหมือนโอรส ชิดา ไม่เลือกหน้า
 เพ้อทรมา เหล่าร้าย ให้กลายดี
 พระทรงเดช ก็บำเหน็จ ให้ถึงที่
 มิได้มี ที่จะทรง หน้าพระอา
 อีกประสาท อุปถัมภ์ พระศาสนา
 อยู่ชั่ววัน ชั่วฟ้า ไม่เสื่อมคลาย
 อภิวัต ขอกร อ่อนถวาย
 บรรลือสาย ผู้เป็นเจ้า เหนือเกล้าไทย
 พระวรรณะ งามสง่า อย่าหมองได้
 พระกำลัง ยิ่งใหญ่ กว่าขุนคช
 จงแพ้ พระเดชฯ นุภาพหมด
 น้อมประณต นอบเศส ถวายกร
 ขอพระองค์ ทรงสถิตย์ สโมสร
 ดุจขำ ถวายพระพร ทุกเมื่อเทอญ ฯ
 (๑๗ ต.ค. ๖๒)

ในวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ หนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยได้แต่งฉันทน์เป็นข่าวใน
 พระราชสำนักไว้ดังต่อไปนี้

ภูษณประยาตฉันทน์

๖ ณะวานนี้เสด็จยাত্র
 บำเรอบาทยุคลธรรม
 • พระทรงตรัสดำรัสเสร็จ
 สุบวรนิเวศงาม
 • ฐ จึ่งทรงถวายผ้า
 และพอเสร็จเสด็จจร
 • พระบุญมีธีราชถัน
 ฐ ทรงปลุกวิสัยชวน

อมาตย์เฝ้าสะพรั่งสรร
 มหาราชดิกลนาม
 เสด็จสู่พระอาราม
 • สถิตแท่นสถาวร
 จำพรรษาประเสริฐพร
 พระราชวังดุสิตสวน
 พืพัตน์พันประกอบควร
 ทนุพุทธสัมมา ฯ
 วรวิษ

(๒๒ ก.ค. ๖๒)

บทกวีของชาวคณะหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย

คำประพันธ์เหล่านี้คัดจากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย แต่เนื่องจากไม่มีเวลาพอที่จะค้นหาคำ
เป็นของผู้ใดแต่งไว้ให้ถูกต้องได้ ถ้าจะใส่ชื่อลงไปเกรงว่าจะมีการผิดพลาดมากกว่า

โคลง ๔ สุภาพ

ซังชนใจชั่วช้า	ทจริต
ซังเพื่อนผู้ตงจิต	มุงร้าย
ซังเมียนอกใจคิด	มิชอบ
ซังบุตรยามเชอ้าย	ถ่อยด้วยทุรชน

(๔ เม.ย. ๖๒)

รักเขย	อัสตโน	สาธุ
ลวง	โลณ	ยถา

โคลง ๒ สุภาพ

จงรักษาความดีไว้	ดุจเกล็ดรักษาให้
บสนความเค็ม	

(๕ เม.ย. ๖๒)

สุรางคนางค์

เล่นการพนัน ออกเที่ยวทุกวัน นักเลงสุรา
ดูการเล่น เกียจกร้านานา คบมิตรพาลา โกลาเลื่อมลง

(๖ เม.ย. ๖๒)

โกกิล	สัทท์	รูป
นารี	รูป	ปติพิพตา
วิรัช	รูป	อรุพาน
ขมา	รูป	ตบัสสน

ภุชงคประยาตรณัฏ

๖๒ ดูเหว้างามก็เพราะเสียง	จำเรียงร้องพิไรขัน
และสตรีจะงานครัน	ก็จิตต์กักติสาม

นิกรชนวิไลยสัน
สำหรับเพศชายก็

ก็รู้ศิลปวิชาดี
นิราร้างกิเลสกรรม
(๘ เม.ย. ๖๒)

ดอกสร้อย

๑ ดอกเอ๋ยดอกกรัก
สงวนความงามไว้อย่าให้คน
ถ้าเกลียดรักก็ง่ายหมายแต่โกรธ
เพราะฉะนั้นรักกันไว้แหละดี

อดต่ำหัดทนน้ำรดให้สดชื่น
งามจะขึ้นอยู่ช้ากว่าพันธุ์
จักเกิดโทษอุปถัมภ์เสื่อมศักดิ์ศรี
อย่าให้มีบาดหมางระคายเคือง
(๘ เม.ย. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑๑ คำศักดิ์ก็เยี่ยมตน
เกินอาตมย์จะเกิดความ

บมิดวรพยายาม
ครหาไม่รู้หาย
(๑๕ พ.ค. ๖๒)

โคลงวิชมวลี

๑ เสื่อพี่เพราะป่าบึง
ป่ารกเพราะพยัคฆ์
ดินเย็นเพราะหญ้าเกรื่อ
หญ้าจะงามอยู่ได้

ปกเสื่อ
อยู่ไซ้
คลุมปิด
เพราะพื้นดินดี
(๒๐ พ.ค. ๖๒)

กลอน

๑ จะทำการ
ผิวนั้นเห็นยากสุดใจ
คนเดียวผิทำสำเร็จ
หาหรือกันอย่างแกนแกน

เอาการปรึกษาเป็นใหญ่
จักสำเร็จได้อย่างแคลน
เหมือนเป็ดไข่เปลือกเจดแสน
ดีกว่าวิ่งเล่นไปเดี่ยวเอ๋ย
(๒๑ พ.ค. ๖๒)

โคลงจิตรดดา

๑ บุรุษความรู้ยิ่ง
หากอยู่ประเทศใด

ก็อดิน
บ่ไร้

นารีแม่อินทร์
ถึงจนบ่ได้ร้าง

เพราเพริด
คู่ครอง
(๒๒ พ.ศ. ๖๒)

กลอน

๑ อันปวงกรรมทำไว้ในปางหลัง
หวานพืชดีผลมีอยู่แก่ตน
อันความจริงข้อนี้มีมาแล้ว
จะเปลี่ยนชั่วให้ดีมีมาแทน

เป็นพืชยังปางนี้ให้มีผล
หวานพืชชั่วกลัวผลที่กินแก่น
ไม่กลาดแคล้วเป็นอันทั้งหมื่นแสน
จะขาดแคลนเปลี่ยนยากลำบากเออ
(๒๓ พ.ศ. ๖๒)

กาพย์ยานี

๑ น้าอ้อยที่หอมหวาน
โคเล่าหรือจักยอม
๑ นารีที่แหล่ซัด
แต่หากมีเหลือพอ

ถูกผ่านปากมดอดดอม
ทั้งเกลี้ยงอ่อนไว้เต็มกอ
ชายถูกดเข้าเกลี้ยกลอด
จึงปล่อยไว้ไม่ทำเนา
(๒๔ พ.ศ. ๖๒)

ฉบง

๑ การเรียนสรรพสิทธิวิทยา
สั่งสอนกันได้ทั่วไป
ฝึกหัดในอริยาสัย
จักอาจสามารถเป็นครู
ได้แต่คอยสำนึกดู
คอยเปลี่ยนไปตามความนิยม

โดยจินตนา
ไม่มีผู้ใด
ใดแผกแปลกหู

(๒๖ พ.ศ. ๖๒)

กุซงกประยาตฉันท์

๑ จะฆ่าควายเพราะหมายแกง
ผีเครื่องแกงสำหรับควาย

และฆ่าแพงบ่เสียดาย
จะเสียไปถึงไ้ควรว

ธิดารักสมัชชา
จะก่อการรำคาญควร

ฉันทาลายก็เสียนวล
เสมอนกิดจะแกงควาย
(๒๗ พ.ก. ๖๒)

ดอกสร้อย

๑ ดอกเอยดอกบัว
เป็นดอกไม้ประเสริฐเลิศพรรณ
เลือกน้ำใสดีที่สะอาด
บัวเอ๋ยอย่าเลยไปลอยทม

กลับก้านสมตัวทุกสิ่งสรรพ
ไตรโลกพ้องกันนิยมชม
ปรารถนาจะสำรวสวายสม
กลับซ้ำเพราะจมนลงตมเอย
(๒๘ พ.ก. ๖๒)

โคลงสินธุมาลี

๑ ฝังรู้ให้รู้เท่า
หากไม่อย่าทำตน
ขย่งส่งเสริมชน
ทำเช่นนั้นนี้มีผู้

ทันคน
อวดรู้
แกลมเสือก
ติเตียน

(๒๙ พ.ก. ๖๒)

สาตินันท์

๑ คนใดที่พูดโง่
ว่ากล้าเพื่อคนขำ
หมาเห่าคำรามดัง
สองเหล่านักกล่าวชัด

ตะโพงกล่าวสนองคำ
จะเกรงกลัวมีต่อหัตถ์
มิได้ขบและเกยกัด
เสมอชาติเดียวกัน

(๓๐ พ.ก. ๖๒)

โคลง ๒ สุภาพ

๑ ผู้ใดจ่ายทรัพย์ให้
เล่ห์เหลี่ยมหลอ

อย่าให้มันหนได้
เกินนอ

(๓๑ พ.ก. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑๑ นารีพิราภทรม ประพตติงามก็ยั้งดี
กว่าที่สง่าศรี ประพตติทรมสีแสนเงิน
(๒ ม.ย. ๖๒)

โคลงต้น

๑ จะประกอบกิจแล้ว จูงเพ็ชร
มุ่งกระทำสำเร็จ จนได้
ตนเองต้องหมั่นเวียน คอยสอบ
หวังพึ่งผู้อื่นไฉไร ไป่ควร
(๓ ม.ย. ๖๒)

โคลง ๓ สุภาพ

๑ พวกพ้องผิด ปิดไว้
สร้างส่งเสริมใส่ไคล้ พร้าเพื่ออุกาว
(๔ ม.ย. ๖๒)

โคลงนันททายี

๑ อาษครุบมีเฟื่อง พิทยา
อาษพระราชศ ห่อนได้
อาษหมอรักษาโรค หายฤ
หากอาษนารีไฉไร หมดหวัง
(๕ ม.ย. ๖๒)

กาพย์มณฑกคติ

๑ มีเงินทองปองสิ่งไหน อาจซื้อได้ทุกสิ่งอัน
ส่วนความรักจักซื้อกัน เช่นขายของมิได้เลย
(๖ ม.ย. ๖๒)

โคลงสินธุมาลี

๑ คนใดปราศถันด้วย
หญิงร้ายร้างเหอะทะ
บรรพชิตที่ปล่อยปละ
สามเหล่าได้ช่อม้วย

คิดปะ
โหดด้วย
ศีลสุทร
ชีพสูญ

(๗ มี.ย. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑๑ แยกเต้าสัดถิ่น
เสียงกล่าวเฉลยไข
หากอยู่สำนักพรต
โจรเลียงจำเรียงขัน
เหตุนี้ตรุณเภา-
คนใดวิสัยพาล

ณ สำนักตำบลใด
พบออกกระนั้นกรัน
มธุรสแสดงธรรม
กลบอกลำเนียงพาล
วสภาพบำเรอขาน
จะประสพกระนั้นเที่ยว

(๕ มี.ย. ๖๒)

โคลงวิวิธมาลี

๑ เสียสินสวณศักดิ์ไว้
เสียชื่อเสียงเอ็ดอึง
เสียรู้มุ่งหมายเถิง
เสียพจน์อย่าโยกย้าย

ชื่อเสีย
ยิ่งร้าย
เสียเปล่า
เประเขา

(๑๐ มี.ย. ๖๒)

ดอกสร้อย

๑ พฤกษ์เอยพฤกษา
ฝูงนกต่างผวามาแข่งชิง
ขามหมดคนกหาขไม้พบหน้า
เลิกคนขามจนลงแล้วไซ้

เมื่อเวลาผลตกเต็มกิ่ง
กินทั้งอยู่โคนต้นเต็มไป
เพราะไม่เห็นนกขาก้างไกล
เพื่อนมิใคร่อยากพบหลบเสีย เอย

(๑๑ มี.ย. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๐ อาทิตยัณเฑาะว์ร้อน	ก็บ่เท่าอัคคีฉนวน
ร้อนไฟจะเหลือน	จะห่างก็ยังหาย
ร้อนรักสลักจิต	มนะคิดบ่รู้วาย
ถึงแม้กละไลผาย	บมีอาจะสิ้นสูญ

(๑๒ มิ.ย. ๖๒)

โคลง ๒

๐ เมียท่านคิดฟางเพียง	แจกมาตุที่เลี้ยง
ปกเกล้าเรามา	
ทรัพย์ท่านดูจอกูทั้ง	กลางถนนและกลิ้ง
เลื่อนไถ่ถมไป	
รักสัตย์เปรียบอาตม์แล้ว	สามอย่างนี้ไปแคล้ว
พลาดพ้นสุขา	

(๑๓ มิ.ย. ๖๒)

โคลงจิตรดตา

๐ เขาใดสูงห่างเพียง	นภา
หากต้องการจะปราบ	สำเร็จได้
ถ้างทรชนสาหัส	ได้ยาก
หากยศศักดิ์ให้ก็	หอนหาย

(๑๔ มิ.ย. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๐ อย่าหาญเห่อเร่งให้	เขาหัว เราธา
อย่าเพื่อย่อยยกตัว	ว่าแล้ว
อย่าหมายว่าเขากลัว	เขาเกลียด กระมังพ่อ
อย่านี้กว่าผ่องแผ้ว	กลาดพ่นมกลทิน

(๑๖ มิ.ย. ๖๒)

หทยัสส์ สทิสึ วาจา

โคลง ๓

๑ วาจากล่าวอันใด	น้ำใจคิดชอบด้วย
หากประพศิตราบม้วย	ถูกต้องคลองธรรม เพียวนา
	(๑๗ มิ.ย. ๖๒)

โคลงมหาวิชฌมาลี

๑ โค กระทิงอีกมึงม้า	คชสาร
มันตายเขาและหนัง	เร็วได้
หากชนแม่้วยยปรารณ	เหลือแต่ ถ้วนา
ที่จะคงอยู่ได้	ก็ด้วยข้อเสี่ยง
	(๑๘ มิ.ย. ๖๒)

ดอกสร้อย

๑ ดอกเอี้ยดอกไม้	กุมราชอบใช้ลัมเกสร
เป็นเหยื่อภักษาแล้วกลาง	ปล่อยหนอนคลั่งเกล้าเรณู
ธรรมดาสดรวิสัยโคม	ชายประโลมเกียงเกล้าถนอมอยู่
หากจากชายกว้างร้างเรศเชิดชู	เพราะสุดรู้สุดเลียงจึงเบี่ยง เอย
	(๑๙ มิ.ย. ๖๒)

ธีโร จ สุขสวาโส ญาคีนว สมากโม

อินทรวีเชียรฉันท

๑ อยู่ร่วมกะปวงบัณ	พิศย์สุขสรณมัย
เฉกด้วยสมากม	คณะญาติชิดชม
	(๒๐ มิ.ย. ๖๒)

ฉบบง

๑ บ้านใดหากแม่ไม่ซ่อม เรือนนั้นจักยอม
จะทรุดจะโทรมเร็วพลัน
ร่างกายเป็นของสำคัญ แม้นเจ็บรับหัน
หาแพทย์ประคับประคอง
ประเทศเป็นของสิ่งปอง จำต้องตั้งกอง
ทหารรักษาเป็นป้อม
เหมือนบ้านมีกำแพงล้อม โจรหรือจักด้อม
มาลักมัลลวงของสงวน

(๒๑ มิ.ย. ๖๒)

โคลง นันทายี

๑ บุตรหลานควรดัดไว้ แต่เยาว์
เติบโตมีเขี้ยวกัด ได้ยาก
ปล่อยให้มีวเฒ่าเสีย นานเนิ่น
หักกลับลำบากแท้ ทุกคน

(๒๓ มิ.ย. ๖๒)

โคลงสั้น

๑ การพนันนั้นมิใช่ อาชีพ
ผู้ใดเล่นเนื่องนิสัย จักแย
สมควรที่จะรีบ ระงับ
ผู้เล่นฉิบหายแน่ ตักกรา

(๒๔ มิ.ย. ๖๒)

อรติโลก นาสิกา

โคลง ๒

ริษยาเป็นเหตุให้ ทำโลกพินาศได้
เช่นนี้ควรทำ เทียวฤ

(๒๕ มิ.ย. ๖๒)

โคลง รัสสิกข์

๑ ดาราอยู่ ณ เบื้อง ถิ่นนา
งามบ่เท่าจันทร์รา หนึ่งได้
คนพาลเหลือจักหา เต็มโลก
จะเปรียบปราชญ์สุดหล้า เท่าได้เทียมทัน
(๒๖ ม.ย. ๖๒)

เนสา สกยัตถ นสันติ สันโตฯ สาลินีฉันท

๑ หมูไต่ไม่มีผู้ สุภาพรู้สงบความ
หมูนั่นจักสมนาม สภาได้มีควรเลย
(๒๗ ม.ย. ๖๒)

ภุชกประชาตฉันท

๒ ณะชนประพตเหตุ ประเภทที่กระทำกรรม
ทุจริตและผิธรรม ประสบชดวิบัติผล
มิสามวันก็สามบักข์ ตระหนักหนึ่งจะพึงขล
หรือสามมาสผิกลาตดล ผิเกลื่อนพันก็สามปี
(๒๘ ม.ย. ๖๒)

โคลงวิษุมาลี

๑ ความรู้เรียนยังได้ ศักดิ์สิน
เป็นที่คนระยอบ ทว่าตัว
ไปรู้คนตฉิน ย้มเยาะ
ใดตั้งรีบก้าว เสาะหา
(๓๐ ม.ย. ๖๒)

ลำซำเจ้าหงส์

๑ ซำเจ้าหงส์เอย เจ้าจงรักพงส์ ที่ชื่อว่าหงส์เหมราช
การใดที่เป็นกิจวัตร จงหมั่นปฏิบัติอย่าขาด จึงจะสมชาติ
เป็นเหมราชเอย

(๑ ก.ค. ๖๒)

อัครานัญเ จ ตถากขีรา ขถัญญ มนุสสาสิตา

ฉบง

๑ ผิจักสอนใครทั้งมวญ ส่วนตัวก็ควร
ประพฤติให้สมวาจา
สอนเขาเรานำพา ทำตามคำว่า
เช่นนั้นจักควรทำไฉน

(๒ ก.ก. ๖๒)

สุตฺตํ ลกเต ปญญํ

โคลง ๒ สุภาพ

๑ ฟังดีเป็นเหตุให้ ย่อมเกิดปัญญาได้
แก่ผู้ต้องการ ฟังนา

(๓ ก.ก. ๖๒)

กลอน

๑ เกิดเป็นไทยนามไทยไทยสมชาติ อันนามไทยให้ทาสย่อมอาจหาญ เราเป็นไทย
รักไทยจวบวายปราณ ไทยย่อมรณปราบวิปฏิกัธยไทย กษัตริย์ไทยนำไทยเป็นไทยทั่ว
ไทยไม่ชั่วชาติสงบสมชัย ไทยสมครักกษัตริย์เป็นฉัตรชัย นำชาติไทยสู่สวัสดิ์พัฒน์ เอย

(๔ ก.ก. ๖๒)

สาลินีฉันท

๑ การใดวันนสำเร็จ	จะสำเร็จสฤษดิ์พลัน
อย่าผิดให้ผ่านวัน	ประกันพรั่งพิลาตล
โลกจรและจันทรผัน	สุริยันป่หุดยล
ล่องวันย่อมล่องชนม์	ชราทุกวินาที
ควรเสร็จสำเร็จกิจ	ก็ควรสฤษดิ์สวัสดิ์
ข้ามวาระหากกรานนี้	รพลได้โฉนสม
ผู้ใดไปผิดเพี้ยน	ก็หมู่เข็รนิยชม
เราท่านผู้มีर्मณ	ระลึกเกิดประเสริฐงาม

(๕ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

• ทำเหตุบุญบาปด้วย	ไตรทวาร ไตร
จับบอกริวกป่าน	เหตุให้
ด้วยากมากยากนาน	ทุกข์สุข สนองแฮ
ไปจากทุกข์สุขได้	เพราะรู้มลายตัว

(๗ ก.ก. ๖๒)

ดอกสร้อย

• วาเอี้ยววาจา	พูดดีมีคำมีเสียหลาย
ถ้าพูดชั่วเมามัวมากมาย	อาจทำลายล้างดีที่มีมา
ธรรมดาเกิดมาเป็นมนุษย์	วาจานั้นสุดสำคัญหนักหนา
ดวงจิตคิดเป็นกริซไม่เจรจา	ใครจะสามารถลวงดวงใจ เอย

(๘ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

• ขำล้อเลื่องเนื่องด้วย	เหตุใด
อย่าเชื่อเหลือเกินไป	สติยัง
ตรวจเหตุเภทผลใน	เนื้อเรื่อง ก่อนนา
จริงมิจริงสิ่งทั้ง	หมดนั้นทันเห็น

(๕ ก.ก. ๖๒)

โคลงตรีพิพิพรรณ

• กระบือชอบเกลือกกลั้ว	เปี้ยกตม
หงส์ภิรมย์ขึ้นใน	น่านน้ำ
หญิงพอจิตนิยม	ในภัส ดาเฮย
ภิกษุนิยมล้ำ	เลิศด้วยธรรมา

(๑๖ ก.ก. ๖๒)

กยิรา เจ กยิราเถน

โคลง ๓

• เริ่มคิดกอปกรกิจใด	จงตั้งใจสิ่งนั้น
บได้ท้อขุ่น	ดังนิจงสมควรนา

(๑๐ ก.ก. ๖๒)

ตบไซ ชิต์ สาธุ ชิต์ ยี่ ชิต์ นาวชัยติ
อินทรวีเชียรฉันท

ถิ รมติ ปุ
บุ รมติ ธิ
หิ รมติ ปี่
หิ รมติ โป้

• การชำนะไม่กลับ	อุปราประลัยลาญ
ศัตรุจะจงผลาญ	บมิท้อมิถอยหนี
ดังนี้สิมีชื่อ	ชำนะด้วยประเสริฐดี
ศัตรุมิอาจมี	มนะสู้เพราะเข็ดขาม

(๑๗ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

นิตติ วิชชาสมิ มิตต์

๑ วาจาหากพูดด้วย หวังดี
 ย่อมกอปรประโยชน์มี ไปน้อย
 หากพูดเรื่องเสียดสี มากเปล่า
 ประโยชน์สักเท่าก้อย หนึ่งนั้นไม่มี
 (๑๙ ก.ก. ๖๒)

น จ พียาธิโม ธิป
 น จ อิตตสมิ เปม
 น จ กัมมสมิ พล
 โคลงคั้น

มิตรใดไปเท่าด้วย วิชา
 ข้ำศึกถูกรับเทียม โรคภัย
 ความรัก รักอาตมา มากกว่า อื่นเฮย
 แรงอื่นไม่แรงร้าย เท่ากรรม
 (๒๑ ก.ก. ๖๒)

กัสา โสภา ว ตบัสสว
 ฤตา โสภา จตุปปทา
 ปุริสา จ วิชชา โสภา
 อิตติ โสภา ว สามิกา

อินทรวีเชยรณันท์

๑๑ ดอยใดนิราศรุก- ขฤไกรจะเยี่ยกล
 สวนศรีผิชาดผล คณะบักย์ก็หน่ายหนี
 หากหญิงสงวนชาย ทวิชมก็เสียดศรี
 ชายร้างมิดูดี ดุจะรณนิราศอง
 บุเรศผิชาดอง- คณะหิศรีสถาพร
 เม้นถิ่นธูศาคร ชละแห่งจะงามใหม่
 เรือนทองประวิชาด สุมณีนวอำไพ
 หากธรรมชาติไซ้ร มหาค่าก็ลดถอย
 (๒๒ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ ดาบสงามเลิศล้ำ รูปหอม
 สัตว์สี่เท้างามพร้อม ใหญ่อ้วน
 บุรุษพิทยาหอม งามรอบ ตัวเฮย
 อีสตรึงามล้วน เพราะด้วยภรรดา
 (๑๙ ก.ก. ๖๒)

บทประพันธ์ขั้นต้นแต่งโดยขันดี เป็นนามปากกา ไม่น่าจะเป็นผู้ใด แต่งชม
 พระนคร

โคลง ๔ สุภาพ

๑ เรือเรือสุริยโพธิ์ เพล้งแสง
 จวนจะสิ้นแสงแดง จับน้ำ
 จวบจันทร์แจ่มโลกแปลง มาเปลี่ยน
 แสงต่อแสงทอดล้ำ ทว่าท้องชโลทร

๑ จันทรากลาเคลื่อนขึ้น เวหา
 แสงส่องทั่วพารา แห้งน้อย
 นามจันหวัดดุสิตรา- นีรุ่ง เรื่องเฮย
 งามสุดจะกล่าวถ้อย ถูกถ้วนขบวนงาม

๑ กรุงเทพฯ ขยซึ่งพัน
ดุสิตธานีสร

ล้ำแสนสิ่งทุกพรรณ
แลเลิศล้วนใหม่สร้าง

๑ ปราการประกอบกัน
บ้อมประตุนื่องนอง
ปราสาทประเสริฐสอง
ไทยฝรั่งทั้งใหญ่ค่อย

๑ หินโรยแลราบล้วน
หลายแพรกหลายมรรคา
ถื่นแถวตึกเตือนตา
ปวงหมู่่นาครได้

๑ ขวดยานจะผ่านได้
ชนต่างจะผันผาย
ถานถื่นที่ค้าขาย
บางแห่งจัดเป็นห้อง

๑ ถิ่นถานสะพรั่งพร้อม
ทุกแห่งทุกตำบล
ล้วนอาริยชน
บ้างคิดประดิษฐ์บ้าน

๑ ในสถานนิเวศน์ไท้
เฉกพิมานองค์อินทร์
สำราญพระภูมินทร์
จรดถื่นแลสล้าง

๑ มณฑลธรรราชวัง
แปลกเปลี่ยนแบบละบอง
คอนกรีตวิจิตรจำลอง
สุดที่จะกล่าวอ้าง

ปางบรรพ์

เก่าล้ำ

พูนยิ่ง ไฉส

เสร็จสิ้นสมประสงค์

คกลอง

เรียบร้อย

สามสี่ องค์เอย

เอี่ยมอ่องคัลละองค์

รัฐยา

ตัดไว้

สองสอด ดูแ

ร่มเกล้าเข้าเ็น

สะดวกคาย

ไปข้อง

ต่างต่าง กันพอ

ตึกห่างอย่างดี

มवलคน

ทุกด้าน

เนาแน่น

เพื่อให้จรัส

ธิดินทร์

เอี่ยมอ้าง

ทรงสถิตย์

เทียบพันไพชยนต์

เรื่องรอง

ก่อสร้าง

ชลเข้าง ยูโรปเฮ

ออกให้เสมอเหมือน

ขันธ์

สักระวา

๑ สักระวาข้าพระบาทราชสำนัก ทูลประ
จักษ์เทพสุนทรพรถวาย

ขอพระองค์ดำรงรัฐฉัตรนารายณ์ เกษมกาย

สุขพระทัยวิไลวรรณ

แผ่เดชานุภาพปราบไตรจักร เอกอัคมหา

สิมาฉันท

สยามยศยืนอยู่เป็นคู่กัน ข้าบาทน้อมอภิ

วันที่ยุคล เอย

ปลายใจ

(๒๒ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ ควรมชมรามฤทธิรื่อง สักดา

เผยแผ่เกียรติลือชา เด่นแผ้ว

ยี่สิบกรกฏา ประกาศ สักเฮย

เดชจุพระขรรค์แก้ว ปราบสิ้นแดนไกล

๑ ขอพระองค์ยิ่งล้ำ สำราญ

โรคร้ายอย่ารู้พาล พะพ้อง

จงเจริญพระชนมาน นับยิ่ง ร้อยแ

อีกพระเดชปกบ้อง ร่มเกล้าชาวสยาม

ศิริพร

(๒๒ ก.ก. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑๑ การกิจสถิตย์ได้ ก็เพราะเพียรพยายาม

เหน้อยยากลำบากตาม ชุระเสร็จกระนั้นขลัง

ผู้ที่มีทำจริง พจน์กล่าวประจบจ้ง

เพื่อนาขมิหน้าข้ง กล่นมิดีเลย

(๒๒ ก.ก. ๖๒)

(๒๓ ก.ก. ๖๒)

ปัญญา โลกัสมี ปัชโชโต
กาพย์ยานี

๑ อาทิตยัผิแสงกล้า	สว่างจ้านภาพร
ส่องลงแผ่นดินดอน	ยังไปถึงที่กำบัง
๑ ปัญญาสว่างยิ่ง	กว่าทุกสิ่งได้จริงจัง
มืดมืดสามารถยัง	จะต้องทราบทั่วโลกลี้ข

(๒๔ ก.ก. ๖๒)

มิตต์ ทัณตี อภณิกา
วิวิธมาลี

๑ ทรมานมิตรชั่วได้	โดยประสงค์
อยู่ร่วมอย่าจำนง	พุดด้วย
มีกิจที่จะเจาะจง	จึงพุด
นานหน้อยก็ต้องช่วย	กลับดี

(๒๕ ก.ก. ๖๒)

ภุชงคประชาตฉนั

๑ ฌณชนประพฤติผิด	มีว่ากิจและการใด
กระทำผิดก็ผิดไป	และรับผิดบรังอน
ผิดแล้วสีทำที่	วจีลวงจะถ้ายถอน
ประเลห์ลั่นอุบายวอน	ฉนัห้องกะตัวเอง

(๒๘ ก.ก. ๖๒)

สมัคคานัน ตโป สุโข
โคลงสินธุมาลี

ความเพียรของผู้พร้อม	เพียรยงกัน
อาจยังผลเร็วพลัน	ไปช้า
ด้วยพละอนันต์	ในหมู่
ย่อมบังเกิดสุขน้า	สราญ

(๒๙ ก.ก. ๖๒)

สเว มิตฺตานิ คันถิ
(สิงคาโลวาทสูตร ที่มะนิกาช ปาฎิกะวรรค)

ภุชงคประยาตฉันท

๑๒ สมานมิตฺรเสมฺมอณเชือก	กระลึงรดกำลังแรง
กระทำไต่ก็เข้มน้ำแข็ง	เพราะเพื่อนคอยจะอุดหนุน
ฉนั้นควรจะผูกมิตร	สนิทชอบประกอบคุณ
ผิขาดเหลือก็เจอจน	ดำรงไว้บน่ายแห่ง
- (๓๐ ก.ภ. ๖๒)

โคลงมหาสินธุมาลี

๑ เป็นชายควรกาจกล้า	สงคราม
ชนะศึกเลื่องลือนาม	เกียรติก็อง
ศึกภายนอกชาวสยาม	อย่าหย้
ศึกในจิตติดข้อง	อย่าร้ายแรงหาญ
- (๓๑ ก.ภ. ๖๒)

มัตตัญญูตา สทา สารุ
กาพย์ยานี

๑ ความรู้จักประมาณ	ประเทศกาลและกำลัง
พอควรก็จะยัง	ประโยชน์ให้สำเร็จเสมอ
- (๒ ส.ภ. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ เป็นเงาในร่มไม้	สุขา
เย็นบิตรมารดา	ร่มเกล้า
เย็นครูผู้วัฒนา	กษัตริย์ซึ่ง กว้าเฮย
เย็นร่มพระพุทธรเจ้า	ชั่วฟ้าและดิน
- (๕ ก.ช. ๖๒)

ฉบบง

๑๖ จะปราบทรชนได้โดย	ใช้อาชญาโบย
จงจำทำโทษทรมาน	
มิตรชั่วผู้มีสันดาน	หยาบช้าสามานย์
คอยหลีกหนีหนึ่งนึ่งเฉย	
เมื่อยชั่วอย่าให้ทรพย์เลย	ทรมานให้เคย
นานหน้อยก็จงจักหาย	
คนมีระคะวุ่นวาย	ทรมานร่างกาย
ให้กินอาหารพอควร	
ทำได้เช่นนี้พอชวน	กลับจิตคิดหวน
ระลึกความชั่วร้ายกลายดี	

(๑๑ ก.ย. ๖๒)

โคลงมหาสินธุมาลี

๑ บุตรผิมีพ่อแม่	คอยเตือน ตักเสย
ศิษย์ผิครุณำชก	โทษชี้
บ่าวผิคนายช่วยชี้	ดีโทษ บ่าวนอ
พ่อแม่ครุณายน	ผิได้แล้วใครสอน

(๑๓ ก.ย. ๖๒)

อโกเรน โกร์ ชินะ
อสารุ์ สารุณำปี จ ๗

โคลง ๔ สุภาพ

๑ พึงชนะคนโกรธด้วย	ไมตรี
โกรธยอมแพ้ใจดี	ต่อตั้ง
บุณชนกล่าววาทะ	ใส่ชั่ว
ใช้สติคอยเหนี่ยวรั้ง	ชนะด้วยความดี

(๑๕ ก.ย. ๖๒)

กลอน ๖

๑ จงคิดหนอจะขอกล่าว
ก็จ้อจิตมุ่งจินตนา
อะไรเล่าที่เป็นสุข?
โรคาพาธคือศัตรู
อะไรเล่าแสนหวั่น?
หมายขบวิสุทธิผอง
อะไรองคบัณฑิต?
รู้ตัดตอนและผ่อนปรน

อะไรเล่าที่เป็นธรรม?
บำรุงสัตว์และเอ็นดู
นิรทุกข์สบายสุข
ผิวพ้นผลสุครอง
ก็จิตตั้งจะหวังปอง
ประคองไว้ระใจตน
ก็ด้วยคิดหนทางผล
ความผิดพันกฐิตนเอย
(๒๐ ก.ย. ๖๒)

โคลงสินธุมาลี

๑ ยุติธรรมเปรียบดังผู้
สุจริตกลัวสา-
อยุติธรรมย่อมปীทา
ยุติธรรมช่วยบิ้อง

รักษา
เหตุข้อ
ดลแต่ ตนฤา
บิิดหาย
(๒๖ ก.ย. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑ ศาครสมุทศรี
สตรีล้ำเพาใน
ดึกกว้างประสานอิฐ
ฉะนี้หนาวสั่นมา

สุขะมีณะร่มไพร
สุวพัตรระลักขณา
สุประดิษฐ์กำแพงผา
ผิวระร้อนก็เย็นดี
(๒๗ ก.ย. ๖๒)

บทสักวาโต้ตอบ

๑ สักระวานกต๋อขอชี้แจง มีกล่าวแกลังบิดเบี่ยงเลียงไกล ร้องเชิญให้คน้องปรองดอง
ไว้ อย่ามีใจโมโหคิดโกรธา จะได้คู่ส่งเสียงสำเนียงร้อง สนนองถ้อยกับคู่เสนาหา ขอเชิญน้องกลับ
มาร้องสักระวา สุนทรายังเสนาะเพราะดีเอย

(๑๖ มี.ย. ๖๒)

๑ สักกระวานำชมลมผีโอบรู้ แสนปราโมทปรีดีจะมีไหน ท่านศรีปราชญ์ราชครูชั้นชูใจ
พระนั่งเกล้าเจ้าโผหน้าเขยชม สุนทรภู่ครู่เก่าเขาวัวจิตร สมเด็จพระปรมาณูชิตก็สวสสม คุสิต
สมิตยังไม่เบาเจ้าคารม เป็นนำชมยอดปราชญ์ฉลาดเอย

(๑๕ มิ.ย. ๖๒)

จดหมาย บ้านถนนพระรามประพาส

คำนับท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยทราบ

ข้าพเจ้าได้อ่านสักกระวานกตอ ตั้งแต่ฉบับที่ ๕๑ แล้วจนบัดนี้ ก็ยังไม่พบสักกระวาดอเลย
ข้าพเจ้ามาคิดว่า ท่านก็มีความประสงค์ที่จะลงสักกระวาตามแต่จะมีโอกาส และการเล่นสักกระวา
นั้น ถ้าได้ตอบกันไปมาได้ก็สนุกดี และคงจะถูกใจท่านผู้อ่านบางคนที่ชอบสักกระวา ข้าพเจ้าจึง
แต่งสักกระวามายังท่าน ขอมเป็นนกลนึ่งที่ถูกตอ แต่ข้าพเจ้าไม่ชำนาญในเชิงประพันธ์ จึงต้อง
ขอออกตัวไว้ในที่นี้เสียก่อนว่า เมื่อหมดปัญญาเข้าแล้ว ข้าพเจ้าก็คงดได้ตอบ เพราะตอบ
ไม่ได้ :-

๑ สักกระวาฟังพินกตอขาน น้อยยังหนักวิญญานไม่แนจิด ฟี่ปลอบจริงหรือจะเย้าเข้า
อีกนิด น้อยยังคิดก็ไม่แจ่มกระจ่างใจ อันสารพินนี้หวานปานชะเอม ส่วนคำน้องจิดเก็บไม่รู้ได้
นึ่งเป็นชาติปักยี่ทกลางไพร สุนทรายังไม่เพราะเสนาะเอย

(๒๐ มิ.ย. ๖๒)

๑ สักกระวาฟังว่าช่างน่ารัก เสนาะนัคนกนึ่งพร้องเฉลย แสร้งเจรจาว่าอยู่ป่าไม่คุ้นเคย
กระไรเลยถ้อยคำช่างรำพัน อันข้างพรายอยู่ป่าพนาสณฑ์ ยังฝึกฝนใช้ได้ทุกสิ่งสรรพ สกุนี
อยู่กับพี่เสียด้วยกัน พี่จะสรรหากำไลให้ใส่เอย

นกพี่

(๒๑ มิ.ย. ๖๒)

๑ สักกระวาทวนคำจำห้าวอก ฟี่ข้างยกตัวอย่างดีหนักหนา จริงอยู่ข้างในกลางหิมวา
อาจฝึกฝนกิริยาได้ตามใจ แต่ตัวนึ่งเป็นนกลประโยชน์น้อย เมื่อแรกเลี้ยงก็พร้อยสำเนียงใส
พอเจนหูถึงจะคุสั๊กเท่าไร เกรงพี่ไม่นำพาข้าน้อยเอย

นกนึ่ง

(๒๔ มิ.ย. ๖๒)

๑ สักกระวาเพราะน้อยหรืออ้อยคำ นกเล็กรำพาที่ตีนักหนา ถ้าพลอดได้ดังเจ้าสาริกา จะสัญญาให้ใส่กำไลทอง ถึงเจนนุยังดีกว่าเหงาเงียบ ค่อยสุภาพราบเรียบอย่าหม่นหมอง คงจะ สมดังจิตที่คิดปอง เชิญนกน้อยผู้ใคร่กับพี่เอ๋ย

นกพี่

(๒๕ มิ.ย. ๖๒)

๑ สักกระวานำชมคารมพี่ เห็นไมตรีประจักษ์ไม่ผลักไส กำไลทองของพี่จงดไว้ เพราะ นื่องไขพันพวงศัสาริกา เรื่องสุภาพนื่องทราบไม่ถืถ้วน ว่าแก้ไหนดพอควรจริง ๆ หนา สุดจะทำ ตามที่เจตนา ส่วนไมตรีจะบูชาทุกวันเอ๋ย

นกเล็ก

(๒๖ มิ.ย. ๖๒)

๑ สักกระวาฟังสำเนียงเสียงนกน้อย แดงอรธชัดซ้องวิเวกหวาน ะหวาดแว่วจับใจ ใครจะปาน เจ้ารำขานไม่ยอมใส่กำไลทอง เรื่องสุภาพพี่ไม่ทราบแก้ไหนด จะบอกให้สาริกา อย่าหม่นหมอง จงเปิดสมบัติผู้ดีดูขึ้น้อง นั้นแหละของสุภาพไม่หยาบเอ๋ย

นกพี่

(๒ ก.ค. ๖๒)

๑ สักกระวาฟังพี่แนะนำน้อง ว่าให้น้องเปิดสมบัติผู้ดีอ่าน ความจริงนื่องเคยเพียรเรียน มานาน เรียกว่าผ่านมาบังพอเข้าใจ และไม่นึกว่าหยาบก็ยังหยาบ ถึงเขียนที่ไม่หยาบยังหยาบ ได้ ปัญญานื่องไม่ค่อจะว่องไว ขออภัยที่น้องขัดอัสมาเอ๋ย

นกเล็ก

(๓ ก.ค. ๖๒)

๑ สักกระวาฟังว่าน่าหัวร่อ จ.ร.ส. หนักากว่าถ้ำถาง ให้ตอบโคลงกลับมาเลี้ยวเกี่ยว นอกทาง เราใช้นางนกไพรในพนา อันยุพินลูกเราเป็นสาวแล้ว ที่จะรักง่าย ๆ เหมือนใจว่า เธอ เหมือนกันหนอกระไรไรจรรยา มาเกี่ยวพากันง่าย ๆ ไม่อายใจ ขอเชิญเชิญ จ.ร.ส. พ่อโถมเอก จงไปเม็กเนื้อคู่ดูเอาใหม่ อันนกเล็กนกชิงกาลิงไพร จงลองต่อที่จะได้สมใจเอ๋ย

ยุพิน

(๔ ก.ค. ๖๒)

๑ สักกระวาฟังว่านิจจาเอ้ย ออย่าโกรธเลยขอชวีนยุพินจ๋า เรารักกันดีกว่าซังฟังวาจาพจนานางข้างเกินไป ถึงเพียงนี้พี่ยาไม่เกลียดโกรธ ซ้าปราโมทย์ยินดีจะมีไหน ดังประทิพธารามาประใจ พี่พลั้งไปขอโทษอย่าโกรธเอ้ย

จ.ร.ส.

(๒๑ ก.ก. ๖๒)

๑ สักกระวานามกรดาราน้อย ขอล่าวด้อยสุภาพไม่หยาบหยาม อยากฟังผีปากนครดอนพระราม เคยมีนามลงในหนังสือพิมพ์ แต่ทำไมเจ็บไปสหายเอ้ย ไม่รู้เลยว่าหายตายไปไหน เห็นเจ็บเข็บไม่ลงอีกต่อไป หรือแค้นใจใครหนอขอทราบเอ้ย

ดาราน้อย

(๒๑ ก.ก. ๖๒)

เรื่องโคลงทนาย

คุณยุพินได้เขียนเรื่องโคลงทนายเป็นบทสักกระวาส่งมาลงพิมพ์ดังนี้ คือ

๑ สักกระวาเรียนบรรณาธิการท่าน โปรดให้ท่านหน้ากระดาขตามคาดหมาย เพื่อตั้งใจหมายลงเป็นโคลงทนาย เชื้อเชื้อชายทั่วไปในภารา มาประกวดแข่งขันในการคิด ทุกๆ ท่านจงพินิจปริศนา ตอบเป็นโคลงหรือว่าจักเป็นสักกระวา เพื่อหวังว่าแก้รำคาญว่างงานเอ้ย

ยุพิน

โคลงทนาย

๑ สิ่งหนึ่งสำเนียงคล้าย
มีอายุยืนวัน
แต่คำรบแปดพัน
ขอเชิญท่านจงฉวย

ผลจันทร์
หนึ่งม้วย
จึงเกิด
คิดแก้คำทนาย ฯ

๑ กูกูกูแต่หาได้
กูกูกู บั๊ไช้เรียก
กูกูกูเราเคยเพรียก
กูกูกูสำเนียงแจ้ว

สำเนียง นกเขย
ไก่แก้ว
พูดพรา
เอ้ยเออนเรียกใคร ?

(เราขอเว้นสิทธิ์ในผลใด ๆ แห่งโคลงทนายของ “ยุพิน” แต่ที่ลงให้ในครั้งนี้ ก็เพราะยุพินมีใจเอื้อเอื้อแก่เรา)

(๕ ก.ก. ๖๒)

ตอบโคลงทนาย

๑ สักกระวาปริสนายพินน้อง พี่ขอตอบหากว่าพร่องผิดตรงไหน พี่แนใจตว่าน้องจะให้
อกัย เพราะพี่ไม่ชำนาญในการทนาย แม้นว่าถูกแล้วยุพินชีวิตพี่ หวังไม่ตรึจนเจือเป็นเชื้อสาย
เพราะไหน ๆ ได้ประดษฐ์คิดโคลงทนาย หวังว่าสายสวาทพี่ยินดีเอย

โคลงตอบ

๑ โคลงที่หนึ่งดูข้า	ขอทนาย
คือวันจันทร์หล่อนหมาย	แม่นแล้ว
โคลงที่สองหรือสาย	สวาทพี่
ร้องเรียก “กูก” ไม่แคล้ว	แม่นแล้วพินนาง

จ.ร.ศ.

๑ โคลงบทหนึ่งที่ตั้ง	ทนาย
วันจันทร์เป็นที่หมาย	แม่นแล้ว
บทสองขอขยาย	เออนเอ๋ย
คำว่า “กูก” ไม่แคล้ว	อันนั้นพลันสลาย

เกษเมียร

(๑๘ ก.ก. ๖๒)

กำกลอนไหว้ครู

๑ ข้าขอไหว้ครู ที่ได้เรียนรู้แต่งเรื่องเพราะ ดุสิตเพ็งแรกรุ่ง ล้วนดรณกำดัดเดาะ จะเริ่ม
เรียนวิชาแปลก อายุก็แรกรุ่งกระเดาะ ขอเทวาในราศี อวยสวัสดิ์ช่วยสงเคราะห์ ถ้าผู้ใดได้อ่าน
ชม ให้หลงลมดูดปากเจาะ ให้ปลาบปลื้มดีมรส เหมือนน้ำตาลสดที่หยดเหาะ ให้เห็นรูปทอง
เหมือนของเมาะ ใครเห็นเข้ากงเกาะ-รำ-เอ้อ-เออ-เอ๋ย-ไป!

๑ ข้าขอตั้งใจดี ต่อดุสิตสมันนั้นแหละ จะตั้งหน้าวิชาสอน ทั้งบททั้งกลอนไม่เฉื่อยเฉาะ
จะลงข่าวแต่ที่ดี ๆ เหมือนอย่างวารีไหลแซะ จะเอ่ยคำไหนให้ได้ก้านั้น ไม่ขอหวาดหัวน้วนแะ
ถ้าใครซ้อไปอ่านชม ขอให้หลงลมเราเปลาะ ไหว้คุณครูเฒ่าเก่าใหม่ เชิญช่วยดลใจนำแนะ
ขอให้มืซ้อลือลั่น ในเมืองสวรรค์นี้แหละ เลยเถิดแซะ-เอ้อ-เอ๋ย-นาย!

คำกลอนชมคุณุสิตธานี ของ “นายกลอนพาไป”

๑ เมืองคุณุสิต ธานี บุรีสวรรค์
ทางประตู เข้าสู่ มุขบรรได
พระที่นั่ง อุดม นครเขตต์
มีอำเภอดอนพระราม เริงรมย์
ผ่านสวน ลุมพินี ศรีสง่า
แลดู โสภา โอฬารสถาน
กรันถึง บึงพระราม ตามระบอบ
ในภาคพื้น รันลาด สอาดกรัน
ทุกระยะ ผันผาย มีป้ายปัก
ทั้งแบบแปลน แผนที่ มีมากมาย
อนุสาวรีย์ ปร สุราม
อาราม งามปาน พิมานแมน
ช่างสร้างสรรค์ อย่างดี มีโบสถ์น้อย
ฉันทะจิตต์ จ้าง องค์พุทธา
แล้วออกมา หน้ดอนน รามประพาธ
เปนนดหลั่น มรรคา อาคาร
ประจูดัง ปางนเรศร์ เสด็จยชาติ
ประดิษฐ์ไว้ เก่าก่อน นครธรรม์
ต้องรวบรัด ตัดความ ตามกำหนด
ทางครรไล ได้เหนือ นั้นเหลือเกิน
มาถึงสวน พระราม ตามสังเกต
สารพัน มิ่งไม้ ในอุทยาน
ให้เปนสวน ไม้ประดับ สำหรับชาติ
ประกอบกิจ วิจิตร อยู่ครบครัน
มีถนน เชื้อนเพชร เขตต์จังหวัด
แสนสนุก สุขโห มโหฬาร
พระที่นั่ง รังสถาน พิมานเมฆ
ชุ่มทวาร ก้านขด รจนา

ช่างจัดสรร น่าชม สมสมัย
แลวิถี ภาพพื้น น่าชื่นชม
สุวิเศษ วิมาน สุขสม
เหมาะสม องค์พระ อวดตาล
ของนครา ภิบาล คุณุมิฐาน
ประกอบการ ตกแต่ง ทุกสิ่งอัน
มีรั้วรอบ ไม้ไฟ ช่างจัดสรร
เปนเขตต์ฉันทะ บึงบาง ปางนารายณ์
ให้ประจักษ์ ศักดิ์ศรี เปนที่หมาย
มาตามสาย ประเวศ ถึงเขตแดน
เดินตาม วัดสุข ๆ สนุกแสน
ทั่วทั้งแคว้น ขอบเขต พัฒนา
ดูเรียบร้อย สมชาติ ศาสนา
โมทนา น้อมหัตถ์ นมัสการ
แสนประหลาด สุดสิ้น ถิ่นถ่าน
มีลำธาร ไหลรอบ เปนขอบคัน
ถนนมาศ พรรณราย ผายผัน
จัดสรร ไว้ประพาธ ราชดำเนิน
จรจรด เขตต์ฉันทะ สรรเสริญ
ยังดูเพลิน ทศนา นำสำราญ
ในขอบเขตต์ ที่ประดิษฐ์ อริฐาน
ประทานเปน สวนหลวง ไม่หวงกัน
งามวิลาส สอาดตา น่าสุขสันต์
จัดสรร เกิดประโยชน์ ทรงโปรดปราน
พระวชิรพันธ์เวส เขตต์สถาน
ชัชวาลย์ รุ่งเรือง ดั่งเมืองฟ้า
มีฉกฉก ชั้นช่อง ห้อยเคหา
เครื่องมาลา ทรงทรวด ล้วนลวดลาย

บึงพระราม

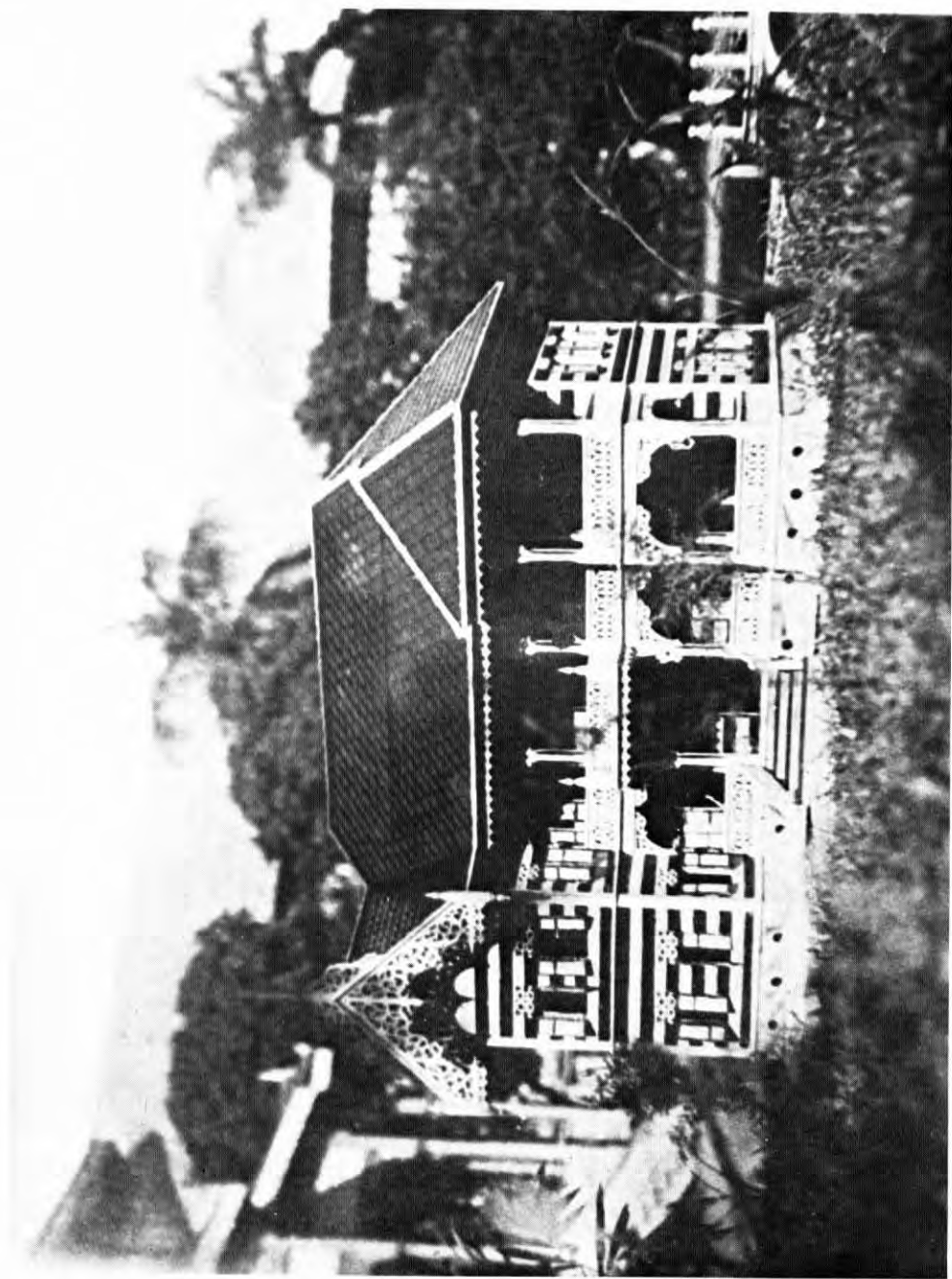
ภาพถ่ายไปทางทิศตะวันตก เป็นส่วนของบึง มีเกาะอยู่หลายเกาะ ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของบ้านโปร่งใจ
ของท่านราม ณ กรุงเทพ มีน้ำพุพุ่งขึ้นจากใต้ดินในบริเวณนี้

ถัดไป เจริญชัย ปัญญา
 มีเขตขอบ รอบที่ มาลีราย
 ประเสริฐแสน แพนท์ มีต่าง ๆ
 มีดีกรรม ตามถนน วนเวียน
 มีระยะ กะวาง ตั้งเป็นคอก
 ตึกตา ทำต่าง ๆ ช่างจัดวาง
 มีอ่างแก้ว แพรพรรณ ไวบรรจุ
 ท้องลำธาร ลานทราย ผ่านสายชล
 ตามแผนที่ มีรอบ ขอบนิเวศ
 มีหญ้าเขียว ชุ่ม นุ่มชุ่ม
 แลดู ปราสาท ราชวัง
 เป็นยอดยิ่ง สิ่งสรร พรรณราย
 ทูลกระหม่อม จอมเจิม เกลิมภพ
 พระบารมี ลือลอบ จบบาดาล
 ขอประณต บทบงสุ์ ทรงอุทิศ
 พระประสงค์ สิ่งใด สำเร็จพลัน
 ชื่นอารมณ์ สมนิเวศ เขตสถาน
 ทศนา เพลินใจ กรรโลจระ
 สุดจดจำ คำกลอน ก่อนลำปาก
 เหลือวิสัย พิสง ลงทะเบี่ยน
 เดินสพาน ข้ามลำ น้ำดุสิต
 ไปถึงเกาะ เหมาะใจ ที่ได้ยล
 เป็นสองแปลง แบ่งกลอง ศรีเมืองขึ้น
 อุโบสถ การเปรียญ โรงเรียนไทย
 ที่ตรงหน้า อุโบสถ ดูเหมาะเจาะ
 ชื่อเกาะแก้ว พิศดาร นามสมญา
 นุ่มชุ่ม สมสร้าง อย่างประสงค์
 มีเหลี่ยมย่อ ไม่ลบสอง สรวางมดี
 นพสุณย์ สุดยอด จรัสโรจน์
 ปล้องไฉน หลายชั้น หล่นลงมา
 ส่วนที่ ปลายเกาะ เหมาะหนักหนา

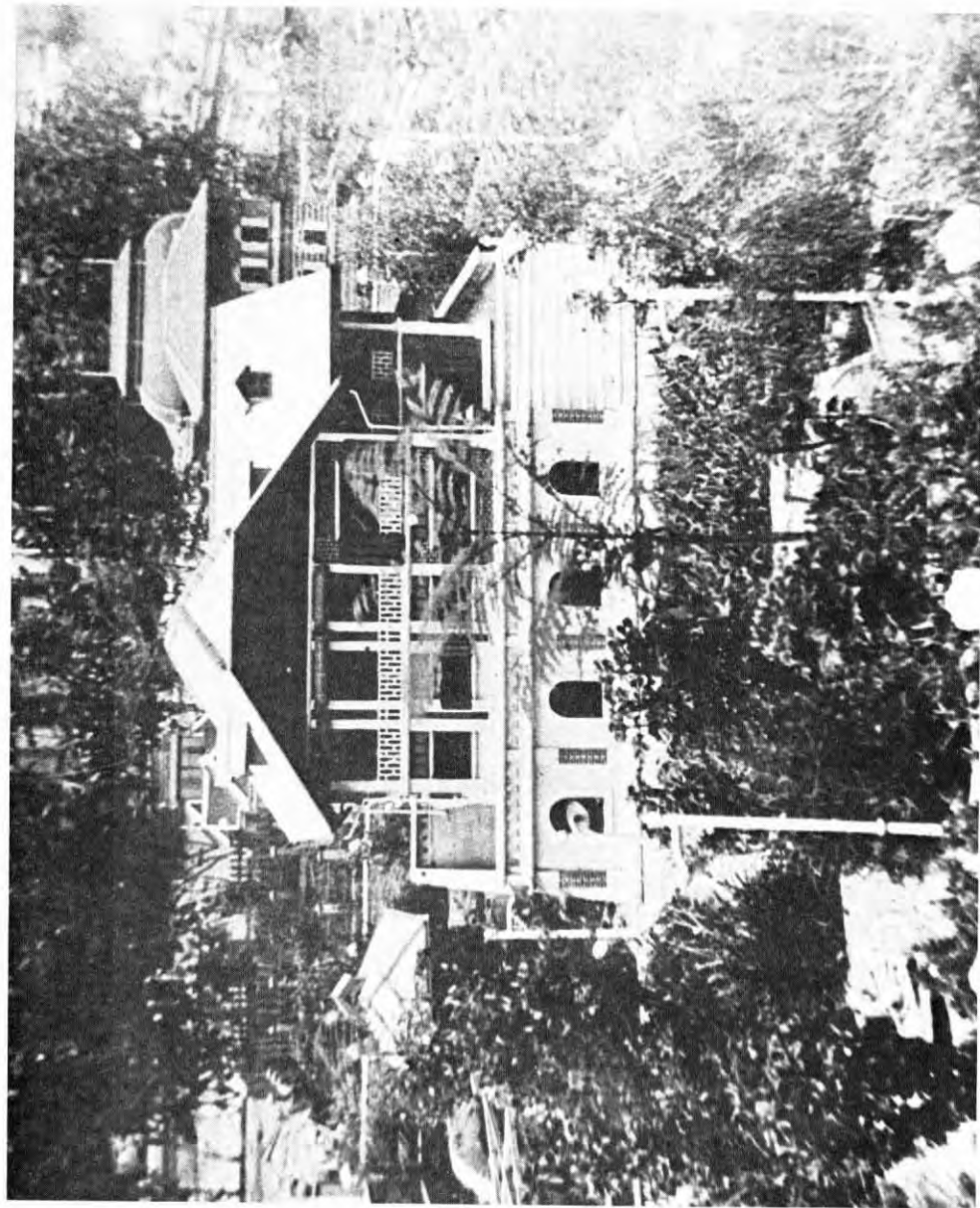
พฤษภาชาติ ชูดอก ออกถวาย
 บนพันทราย เดียรดาด สอาดเตียน
 ระยะทาง วางแปลน ช่างแม่นเขียน
 จวดเลี่ยน ทุกถิ่น วิถีทาง
 ไม้ใบ ไม้ดอก ใส่กระถาง
 เป็นที่ทาง รายรอบ ขอบมณฑล
 พวยน้ำพุ โปรยปราย เป็นสายฝน
 มาลีหล่น รวยรื่น ชื่นอารมณ์
 ที่เป็นเขต ท้องสนาม ดูนานสม
 ของบรม นครินทร์ ปิ่นนารายณ์
 เหมือนดัง เทวฤทธิ์ ผลิตถวาย
 เฉิดฉาย โสภา สง่างาม
 ปิ่นมานพ สูงสุด มกุฎสยาม
 พระผู้ผ่าน ทศพิช ราชธรรม
 บุญฤทธิ์ ยอยิ่ง เปนมิ่งขวัญ
 เจริญวรรณ ชันษา สถาพร
 แสนสำราญ สุโข สโมสร
 ขอตัดตอน เขตตำบล ที่วนเวียน
 ด้วยยุงยาก ในอักษร ทั้งกลอนเขียน
 กลัวผิดเพี้ยน มากมาย หลายตำบล
 คูวิจิตร ตามแนว แถวถนน
 ในตำบล วัดธรรมา ธิปไตย
 ที่กึ่งกลาง ตะวันออก ไม่เฉไฉ
 ตั้งขึ้นไว้ เรียงราย ดูงามตา
 เพราะตั้งอยู่ กลางเกาะ งามสง่า
 อยู่หน้า วัชรเจดีย์
 สูงระหง ทรงงาม อร่ามศรี
 กระเบื้องสี สारพัด ระเบียบตา
 ดูโชติช่วง สูงเยี่ยม เทียมเวหา
 ตั้งบนเหม กาญจนนา สมหทัย
 มีหอ นาฬิกา ดีเสียงใส

กระโจมไฟ ตั้งเด่น เห็นแสงไฟ
 มีบ้านเล็ก เมืองน้อย กว้างร้อยเศษ
 อำเภอแขวง แบ่งปัน ทางสัญจร
 ข้ามสะพาน จากเกาะ เดินเลาะลัด
 ทางด้านซ้าย แลไป เมื่อไคลคลา
 ทางด้านขวา ตั้งคู่ ไปรษณีย์
 ยังมี **ดุสิต ธนการ**
 ถ้าเดินไป ทางซ้าย เกยผาผืน
 เลยเข้าไป ทศนา สุมาลี
 นำเจริญ เพลินใจ ด้วยไม้ดอก
 ทั้งไม้ตัด จัดสร้าง วางเป็นวง
 ที่ประทับ พลับพลา มาลัยย่อย
 กระเช้าแขวน แสนงาม อร่ามไป
 ตามลานรอบ ขอบวิถี พฤษภีแถว
 ระหว่างใน ไม้พุ่ม จุ่มตา
 จวดแวี่ยน วนเวียน แวี่ยนจวด
 ทิวังเว้ง เชิงผา ถิ่นน้ำชม
 วาริชาบ อาบซึม ไม่สิ้นสุด
 มีน้ำพุ พรังพรู แลดูนาน
 มาถึงบ้าน **อรุณวงศ์** บรรจงสร้าง
 ทั้งน้ำพุ ต่าง ๆ ลำอาจดา
 ช่างประดิษฐ์ คิดประดิษฐ์ เกี่ยวกับน้ำ
 ประหลาดมาก ภาควิชา ล้วนชื่นใจ
 มาถึงบ้าน สราญใจ ทรงให้เข้า
 ที่สนาม **สร้อยฟ้า** ศิลาทอง
 เป็นสามชั้น รองรับ น้ำดูมาก
 จากสนาม **สร้อยฟ้า** มาน้ำไทย
 ดูกวเวียน แวี่ยนนวน สายชลไหล
 ด้วยแบบยล กลไก ใช้ปัญญา
 ประเสริฐสม ชมพลาถ แล้วอย่างเื่อง
 ชมไม้ทิว มัวเดิน เพลินกมล

บอกเกตรา ที่ไป ในสาคร
 เห็นของเขต ซ้อนซับซ้อน สลับสอลอน
 เปนตอนๆ ต่อกัน ในมรรคา
 ตามจังหวัด เรียงราย ทั้งซ้ายขวา
 มีศาลา ดุสิต พิศดาร
 เปนที่ รับของ สือสาร
 ใครต้องการ ฝากเงิน ได้ทันที
 ถึงสวนนันท์ อุทยาน สถานที
 ในสวนศรี ยอดมิ่ง ล้วนยังยง
 ปลุกเปนกอก ต่างๆ อย่างประสงค
 ช่างบรรจง ทำแปลน แสนวิลย
 เป็นเกื้อหอ้อย ผลิดดอก ออกไสว
 ดอกกล้วยไม้ หอมรื่น ชื่นอุรา
 ปลุกเป็นแนว เรียงราย ทั้งซ้ายขวา
 รจนา เจียนจัด ช่างดัดกลม
 ไม้รูปสัตว์ ช่างประดิษฐ์ สนิทสนม
 ระรื่นรม ร่มน้ำ มีลำธาร
 บ้างก็ขุด ร่องน้ำ ลำระหาน
 ดอกไม้บาน สีสลับ หน้าพลับพลา
 เปนแนวทาง อ่างน้ำ ลำเลขา
 รูปนานา เนืองแนว เปนแนวไป
 ช่างจัดทำ ทางทูล น้ำพุไหล
 ล่วงครรไล ตัดข้าม ตามกระทรวง
 มีเรือนเหยา ตั้งไว้ ในเขาหลวง
 น้ำตกถ่วง ลงข้างล่าง อ่างสามใบ
 ประหลาดหลากหลาย เหลือล้ำ สายน้ำไหล
 ลอดลงไป ได้ถ้า น้ำประปา
 ยอกย้อนไป หัวพัน ชันหนักหนา
 ให้ธารา แปลงเปลี่ยน ไหลเวียนวน
 ดูรุ่งเรือง เขตแขวง ทุกแห่งหน
 จรดล่อง ประเวศ ที่เขตกัน

วังสมุหเทศาภิบาล
ใช้เป็นที่พักประทับ ของ ม.จ. ปราณเณวบุตร แต่เดิมตั้งอยู่ที่อำเภอปากน้ำ แล้วย้ายมาอำเภอบางไทร

บ้านคหบดี
บ้านตั้งอยู่อำเภอปากน้ำ ภายหลังทิศตะวันตกของบ้าน

มาถึงจวน เทศา มหาสถาน
 มีตึกตั้ง หลังใหญ่ วิสัยครัน
 ทุกสรรพสิ่ง มั่งมี ปลูกไว้รอบ
 ปลูกต้นปาม หน้าบ้าน ชานชาลา
 เสียอยู่แต่ เดินมา ตอนหน้าบ้าน
 ให้ชนลูก ขนพอง ร้องอีอี
 ถ้าผิดบ้าง พลังไป อย่าได้โกรธ
 ครั้นชมพลง ทางมา ไม่ช้าพลัน
 บ้านพระยา พิทักษ์ สำนักตั้ง
 ช่างสรรพสร้าง อย่างอังกฤช พิศดาร
 ตึกสองชั้น สรรพสร้าง ไว้อย่างเหมาะ
 กำแพงแก้ว แดงเจดีย์ ระเบียบมี
 คูระบายน้ำ พันหญ้า ชลาลัย
 มีไม้ดัด ไม้ดอก ออกระย้า
 ถึงเป็นบ้าน น้อยๆ ก็ร้อยเรียบ
 มีท่อทาง น้ำไหล กล้ายลำธาร
 ตามทางเดิน นั้นมี เสาไฟฟ้า
 ทุกซุ้ม เสาภูเขา ไฟฟ้าราย
 ส่วนชั้นนอก ออกไป เป็นไม้พุ่ม
 หอมเรณู ชุกกลิ่น ชื่นวิญญา
 กลองศรีเมือง มีประจำ ที่นำร้อง
 สำหรับใช้ อบรม พอสมควร
 มีประตู น้ำเข้า ที่ในสวน
 เพลินอารมณ์ ชมเชย เลยครรได
 ออกถนน สยาม ชนะสีก
 โรงมหรสพ ก็ยังมี
 ถนนสยาม ชนะสีก นึกใจ
 มีบ้าน ราชการ ละลานตา

นำสำราญ แปลงตัด ช่างจัดสรร
 เป็นสองชั้น โอภาส สะอาดตา
 ตามเขตขอบ เรียงราย ทั้งซ้ายขวา
 ถ้วนโสภา ราบรื่น คูกรันครี
 กลิ่นฟุ้งชาน กลายเป็น เหม็นดีดี
 คูมนรี ดอกอะไร กล้ายับฝัน
 ประทานโทษ เจ้าประคุณ อย่าทูลหัน
 เทียวผายผัน ไปตาม ความสำราญ
 คูมั่งคั่ง ใหญ่โต ระโหฐาน
 ไม่มีปาน ที่เปรียบ ระเบียบดี
 คูจำเพาะ เปนสง่า ราศี
 ในพื้นที่ ทำสะอาด ลาดศิลา
 แสนสำราญ ล้ำลึก ด้วยพฤษภา
 ตึกตา จัดตั้ง เชิงสะพาน
 ได้ระเบียบ น่าชม สมหลักฐาน
 แยกกิ่งก้าน ออกไป อีกมากมาย
 ห้อยระย้า โยงกัน เป็นหลายสาย
 ที่เชิงชาย เฟื่องย้อย สร้อยระย้า
 น่าชมชื่น กรีกกรัน ด้วยพฤษภา
 ตามมรรคา วารี ฉวีวันวล
 ตามลำคลอง น้ำไหล เข้าในสวน
 ที่ฉนวน ทำเกษม น้ำเต็มไป
 มีจำนวน สามด้าน ทวารไข
 ออกจากใน สวนมา ไม่ช้าที่
 ลึกเข้าไป สวนกนธรรพ์ ในวิถี
 คือที่ กนธรรพ์ นาฏศาลา
 ทางไป สันผาย ข้างฝ่ายขวา
 เป็นสง่า สมเมือง พระรามเอย ฯ

(๒๒ ก.ค. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ สัจจาเป็นเหตุให้	ประกอบ สุจริตนา
มีแต่ทางที่ชอบ	เท่านั้น
อঙ্গไปสวนสอบ	อาศัยสัจ เสมอพอ
เปลอพลาดความสัจอัน	อঙ্গแจ้งประจักษ์ผล
	(๔ พ.ย. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ หนวกายใช้ผ้าห่ม	กันหนาว
หนวจิตคิดถึงสาว	กลัดกลุ้ม
หนวราชอาญาราว	ใช้สั้น เทียวพอ
หนวเมื่อถูกแม่อุ้ม	อาบน้ำแสนหนาว
	(๑๕ พ.ย. ๖๒)

โคลงกระทู้

อย่า คิดเห็นแก่ได้	ถ่ายเดียว
เห็น เหตุจูงแลเหลียว	รอบข้าง
แก่ ขาดิน่าหวาดเสียว	อย่าหลบ หลีกนอ
ตัว จะลำบากบัง	อย่าท้อถอยหนี
	(๒๖ พ.ย. ๖๒)

โคลงฉันท์

๑ สาวศรีเสาวภาคเพียง	เพ็ญแข
หากประพฤติเลวทราม	ชั่วช้า
ชายดีไม่พักแล	หวังสนิท
ชายโหดเห็นชุนหน้า	แก้ตัว
	(๒๓ พ.ย. ๖๒)

วสันตดิถีกถันท์

๑ ผู้ใดฝังงูก็จะประกอบ	คุณะชอบประสมมี
มัวหวังจะแน่วผละคดี	ระบุบอกก็รือ

จนเมื่อจะเชื่อและกระทำ
การเนิ่นก็เนิ่นคุณะและหนอ
ผู้ใดพิทำมิชงัก
คงแต่ประกอบพิธีชะเอา

ก็จะส่ำก็ส่ายพอ
บมิทันสหายเขา
อุปสรรคก็ทำเนา
ก็จะสมมโนปอง
(๒๘ พ.ย. ๖๒)

รูปี อนิจจัง

โคลง ๔ สุภาพ

รูป โลมเพราเพริดพริ้ง	หญิงชาย
รูป บ่คงร่างกาย	ชั่วช้า
รูป ย่อมเสื่อมถึงสลาย	ลงสัก วันเฮย
รูป จักสู่ป่าช้า	กตินี้ควรคะนึ่ง

(๒๘ พ.ย. ๖๒)

จบคำประพันธ์ที่ค้นได้จากหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัย และเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่คำประพันธ์ที่นำลงนี่ยังมีอีกมาก เนื่องจากพิมพ์ลงเป็นประจำวันทุก ๆ ฉบับ บางฉบับที่เป็นวันสำคัญก็เขียนเป็นคำกวักกันทั้งฉบับ การที่ผู้เขียนได้นำลงในหนังสือนี้ไว้ให้เห็น เพื่อเป็นการถวายพระเกียรติขององค์ล้นเกล้า ฯ พระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าว่า ทรงใฝ่พระราชหฤทัยที่จะปลูกคนให้เป็นคน พระองค์มิได้ทรงเล็งข้าราชบริพารในพระราชสำนักไว้ให้เป็นคนโง่ ทรงวางหลักการอยู่ตลอดเวลาดังที่เขียนเล่าไว้ตอนต้นของหนังสือนี้ในขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ นั้น ก็มิได้ทรงปล่อยปละละเลยที่จะให้มหาดเล็กส่วนพระองค์อยู่กันเฉย ๆ ทรงตั้งโรงเรียนสอนหลายแบบหลายวิธี

ต่อไปนี้ผู้เขียนได้นำคำประพันธ์ส่วนตัวที่ได้นำลงในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยในยุคนั้น โดยจดเป็นบันทึกเก็บไว้ในสมุดปกแข็งเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๕๐ ปี การที่จะจดจดเป็นบันทึกไว้ก็ไม่เคยนึกว่าจะทำไว้เพื่ออะไร กาลเวลาผ่านไปมาจนกระทั่ง ม.ล. ปิ่น มาลากุล ได้เกิดความสนใจขึ้น และเชิญให้เข้าร่วมสัมมนา และรวบรวมเรื่องดุสิตธานีขึ้น จึงได้นึกถึงสมุดบันทึกเล่มนี้ขึ้นมาได้ แต่ขอสารภาพว่า ที่ทำไปได้ในขณะนั้นเพราะแรงผลักดันจากพระบรมราโชบายอันสูงส่งที่จะหาอีกไม่ได้ มาบัดนี้ลูกหลานมาขอให้แต่งอีกแม้แต่สักบทเดียวก็ไม่ใช่ผลสำเร็จเลย นอกจากนั้นผู้เขียนเองก็ขอร้องตัวเองว่าเขียนขึ้นมาด้วยใจรักอันแท้จริง ย่อมจะมีการบกพร่องอยู่ไม่น้อย

คำถวายชัยมงคล
ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

กาพย์ฉบัง ๑๖

๖ สรวนชีพประณตบทงส์	พระผู้ดำรง
สยามประเทศเขตไทย	
๑ ก่อพระรามาริปัตย์	ทรงเดชเกรียงไกร
ปกเกล้าร่มเกล้าชาวสยาม	
๑ บัดนี้บรรจบครบตาม	สุริยคติยาม
เวียนสู่สมภพครบปี	
๑ จึงมีพระราชพิธี	เฉลิมชนม์ภูมิ
ผู้เป็นประมุขหมู่ไทย	
๑ เหล่าข้ากณเดศสุตสมัย	ต่างหวังตั้งใจ
ระลึกถึงพระคุณธรรม	
๑ พระก้อมรรคเทศก์ทรงนำ	ชาวนาครจำ-
เรณูทันประเทศนานา	
๑ เปรียบเหมือนประทีปโอฬาร	ส่องทางวัฒนา
แก้เหล่าพสกนิกรชน	
๑ กล่าวคือทรงแต่งพหล	ออกรบทุรชน
อันประพฤติเป็นพาลโลกา	
๑ เป็นคราวครั้งแรกมีมา	ในรัชพรรษา
ชาติเราไม่สับสนคราม	
๑ คราวนี้ข้อมเลื่องลือนาม	เพชเชษฐพลสยาม
เหยียบย่ำยุโรปแดนไกล	
๑ ทั้งกอปรด้วยความมีไชย	เพราะเหตุอาศัย
บารมีพระรามราชา	
๑ หนึ่งจักแลเห็นธรรมา-	นุภาพย่อมรา-
รพพลาอนุภาพพ่ายลอม	

๑. แต่ต้นต้นติภาพจักพลอย เลอเด่นเพี้ยนสุขทุกพรรค	ส่งเสริมเพิ่มลอย
๑. เหตุด้วยพระองค์ทรงธรรม์ ประเสริฐแห่งพุทธาจารย์	นับถือธรรมอัน
๑. ทรงปลูกกมลสาธาร- รักเจ้า, รักชาติ, ศาสนา	ณะ ชนชั้นบาน
๑. ทรงแสงพระบรมรา- อันดีประสานสำนวนนิกร	โฉบายนานา
๑. หนึ่งหมื่นรักษาวร แห่งเชษฐะรัฐภูบาล	ขัดติยาภรณ์
๑. รักสัตย์รักเกียรติสมาน กรบทศพิชราชธรรมา	หาไหนบ่ปาน
๑. เฉซานภาพบุญญา ให้ถ้วนให้ครบสิ่งสรรพ	สุดข้าพรรณนา
๑. นาคระคุติทั่วกัน จักได้สนองคุณสม	กลาบทปรีดีนันท
๑. ต่าง ๆ พร้อมกันระดม แจ้งจัดประทีปอวยชัย	ด้วยจิตนิยม
๑. ดุจข้ากล่าวฉันทอ้าไพ ธรรมิกะราชบวร	แต่องค์ไผ่ไทย

(กมลฉันท)

๑. สิริรัตน์ประชุมไตร- สิริน้อมประนมกร	คุณะในสถาพร ปุชระนี่ยะอวยผล
๑. มรุตพะทรงฤท- ศุภะเดชะสากล	ธิสถิตย์พิมานบน คณะน้อมอำนวยพร
๑. วระพัฒนาสุร สุรภาพพลากร	สุวิบูลยะบวร สุสวัสดิ์สวรรยา
๑. วรสุชะสำราญ จะประสงค์จำนงหา	บริหาระกายา ก็ประสิทธิ์ประสาทสม

๑ ศุภะเลศวิสัยลัก-
จิริยงวโรดม

๑ ศุภะชนมะพรรษา
สิริแด่พระองค์พี่-

ขณะพร้อมวิไลชม
นฤเบนทะรินทร์
สตะกาลเกินปี
ระบुरुยสยามินทร์

แต่งโดย นายรองกวด (แจ่ม สุนทรเวช) เวลานั้นเป็นจมนอมรตรุณารักษ์

คำถวายชัยมงคล
ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓

วสันตดิถีกลิ่นที่

๑ เหล่าข้าพระบาทคณะศุภิต-
น้อมเกล้าฯ ประณตวาระพระราม
ในการพระราชพิธีมง-
ศรีเสริมเฉลิมชนมะพรร-
นานาสุนากระศุสิต
หยั่งรู้พระผู้บูรพาการ
ชูชาติชลอพระวระสาส-
ทันปวงประเทศปฐมอะ-
โดยทรงพระราชสุขุมะญาณ-
นำชาวประชานิกะระชน
ทรงตั้งประมุขนะระประหา
พร้อมจิตตะนากระจะปอง
แลทรงประดิษฐะณะเชษ-
เพื่อช่วยพิทักษะนะระชน
หนึ่งมีพระราชะกรุณา
เพื่องูพิจิตรกิจะวิศาล
อีกหัตถะกรรมวะณะชะการ
สมเมืองพระรามวระบุรี

ตะสมัยขนานนาม
มหิราชะทรงธรรม์
กละกรบพระชนม์จันช
ชะเจริญจัญญานาน
มนะคิดคณิงญาณ
กิจะให้กระทำมา
สนะเชิดบเลื้อยชา
ระชะติชาวชน
ณะพิศาลพิเศษสนธิ
ปฎิภาณะท้าวผอง
นกราภิบาลครอง
พระก็โปรดอำนวยผล
ฐะบุรุษะตำบด
เพราะพระโพธิสมภาร
วิวิชานิโยปะการ
กสิกรรม ณะธานี
จิตระกรรมประเสริฐศรี
ณะศุสิตพิมานบน

เดชานุภาพพระวุฒิกฤ-
 จักช่วยอำนวยวิมลผล
 กานนี้คณะนิกรชน
 ธงทิวสลอนศิริสุภา
 ชูชาติฉลองชยะเฉลิม
 ซึ่งได้แสดงสุกะติยล
 ขอเดชะสัจจะจะนา
 จงช่วยอำนวยพระพิธิ
 ขอเดชะสิทธิศิริเท-
 จงช่วยอำนวยพิพิธะพร
 ของงนิราสะอุปะสรรค
 โรคร้ายรำเคิญพระวระกา
 ของงพระชนมะจำเนียร
 จงทรงพระราชสุขะสำราญ
 นึกใดกิดังหทยะจิน-
 ดุขขำรำพันพระพิธิ

ธิพิพิธพระทรงพล
 สุขะพร้อมพระกัญญา
 ก็ประดับชวาลา
 รัฐทั่วแลแถวชล
 กิติเพิ่มพิพัฒน์ผล
 กุณะกัตตะเวที่
 แลณะมาสูรัตนตรี
 พระเฉลิมคุณการ
 วะสถิตยัสถาวร
 บริรักษ์พระรามา
 ณ พระอรรคะราชา
 ยะวินาศบแผ้วพาน
 จิระเทียระมน์ เน้นนาน
 นิระทกจะยาปี
 ตนะสันตำเร็จศรี
 บทะฉันทถวายเทอญ

แต่งถวายชัยมงคล โดย นายรองกวด

(๑ ม.ค. ๒๔๖๓)

โคลงดั้น

(น้ำพุในงานหน้าหนาว ๒๔๖๓)

๑ สีขาวสะอาดล้ำ
 กลางสระอันวิไล
 ก้อนน้ำพุพุ่งใส
 กระจำงฝอยระย้า
 ๑ กราวแดงแดงแม่นเท่า
 ล้วงหล่นล้วนหุยมหิม
 สีกระจำงกระจายริม
 พิศภาพเพลินยิ่งล้ำ

อำไพ
 เลิศล้ำ
 สะอาด
 หยาดพราว
 หับทิม
 หยาดน้ำ
 รอบทั่ว สระเฮย
 หลากนัยน์

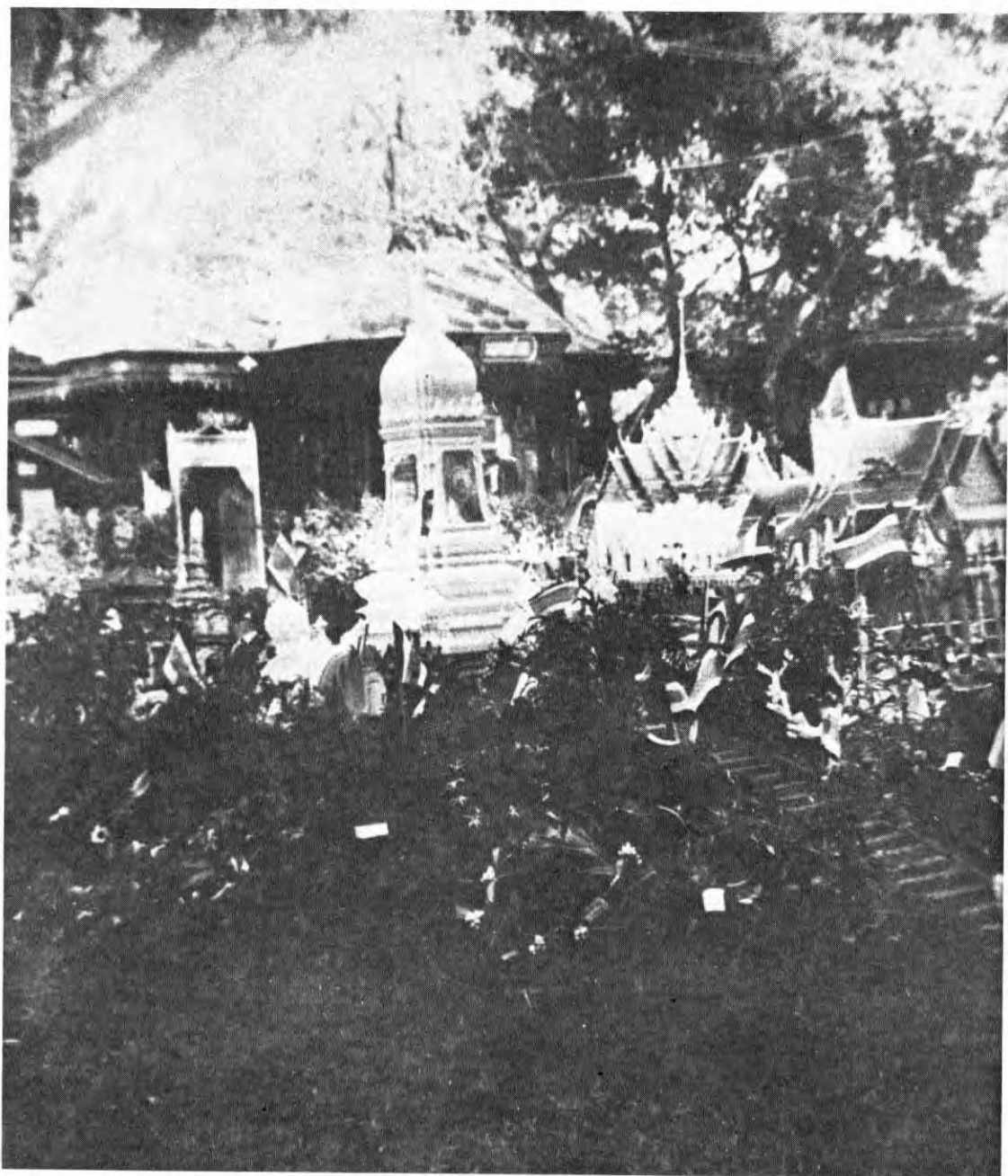
๑ เจี้ยวเรียมเตรียมเรียบร้อย	เหลื่อชม
สรรพสิ่งยิ่งอุดม	แต่หล้า
ทวยชนชอบนิยม	อย่างยิ่ง
แสงสว่างสี่สดจ้า	ขจร
๑ นาคท้าวเขตแคว้น	แดนไกล
งานนำหน้าชาวไทย	สุขล้วน
เชิญมาอย่ารำไร	เลยท่าน
จักประสบสรรพถ้วน	สถาน
๑ ชาวเรดลิตแคว้น	ธานี
ต่างเริ่มหทัยปรีดี	ปลาบปลื้ม
น้ำพุจรมณี	เหมือนอย่าง เขานอ
นี้แหละเรายังกล้ม	เทียบเขา

ฉลองวันประกาศสงคราม

ณ เมืองคุสึธานี

ชัยวารานุสรณ์

๑๖ คาบนี้ดิถียาตร์มาสด	ชัยวาระมงคล
ยี่สิบสองกรกฎ	
๑ เป็นการอันควรกำหนด	พระองค์ทรงยศ
ราเมศราชชาติสยาม	
๑ โปรดให้ประกาศสงคราม	ชาติสองผู้ ترام
ก่อออสเตรีย, เยอรมัน	
๑ เข้าร่วมรบด้วยสัมพันธมิตร	ผู้มัน
ในอารยะธรรมสัมมา	
๑ ผาพหลด้นสมุทรยุทธนา	บมิได้ช้า
ศัตรุประลัยแหลกลาญ	
๑ ธงไทยไชยเชิดเจิดฉาน	เผยเกียรติอยู่นาน
ตระหนักนิยมสมกะนิง	
๑ เกียรติไทยเกริกไกรไปถึง	ยุโรปสะพรั่ง
บ่ห่อนจะเคยขลิบ	

อนุสาวรีย์ทหารอาสา

อนุสาวรีย์นี้ ทวยนาครแห่งดุสิตธานีเรียวกันสร้างขึ้น ทำด้วยศิลาขาว เพื่อเป็นที่ระลึกถึงทหารที่
 เสียชีวิตในราชการสงครามโลกครั้งที่ ๑ ประดิษฐานไว้ในสวนนันทอุทยาน
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน ทรงวางพวงมาลาดอกไม้สด เมื่อวันที่ ๑๓
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๒ จะแลเห็นพวงมาลาหลายพวงด้านหน้าอนุสาวรีย์

๑ พระบาทบรมราชรามินทร์	สยามรัฐปัตถพินทร์
พระวีระราชเรืองนาม	
๑ ทรงธรรมนำไทยสู่ความ	ศรีวิชัยแหล่งสยาม
และเกริกด้วยเกียรติกำจร	
๑ กวเราศุติสนิกร	นิตยานุสรณ์
พระคุณธิราชฤาวย	
๑ ถ้ำช่องสาธการถวาย	พระราชนารายณ์
ให้ทรงพระเกษมสวัสดิ์	
๑ ขอพระผ่าน แผ่นปถพี	ยาวกาลนานปี
ประมาณยิ่งร้อยพรรษา	
๑ เสวยสุขราไชยสวรรยา	ทุกวันเวลา
เจริญพระชนมะพรรษา	ยิ่งเทอญ ฯ

คณะหนังสือพิมพ์คู่สัตย์

แต่งโดย นายรองกวต (แจ่ม สุนทรเวช)

(๒๒ ก.ค. ๖๒)

วิสาขบูชา

วันที่ ๒ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๕๖๓

๑ ดิถีไพศานน์	เป็นวาร	๑ สรวมกายมนัสน้อม	อภิวานท์
พระประสูติกาล	ประเสริฐไชร้	สรวมจิตไพจิตรปาน	ประทีปน้อม
อีกปรีนิพพาน	แลตรัส รุ้เฮย	สรวมพจน์สวดนมัสการ	พระโลก นาถเฮย
เราก็ควรนบไหว้	ศิโรตม์กัมมบูชา	เทียนธูปดอกไม้พร้อม	ต่างไหว้บูชา
๑ ด้วยเดชะนบไหว้	ไต่รรัดไ้	๑ รู้ธรรมทำจิตให้	อาทร
ผู้ต้องประทีปชัด	กระจำงฆ์	รู้ประทีปนำทางจร	สุขสัน
แลระงับดับทุกสัตว์	สู่สุข สวรรค์เฮย	มีวรรณเช่นจันทร	ดวงเด่น เพ็ญเทอญ
จงประสิทธิ์พรนี้	แก้ข้าพระพุทธองค์	ขอผละภัยไปพ้น	อย่าได้แผ้วพาน

แต่งโดย นายเล่ห์อาวูช (แจ่ม สุนทรเวช) เวลานั้นเป็นจันทรอมรครุณารักษ์

บทกวี

แต่งลงในหนังสือพิมพ์คู่สัปดาห์

(จากสมุดบันทึกของผู้เรียบเรียง)

เป็นโคลงฉันท์ กาพย์ กลอน ต่าง ๆ กันหลายอย่าง สำหรับลงในหน้าแรก คอลัมน์ที่ ๑ ให้ชื่อว่า “กวีจานุสร” ลงเป็นประจำทุกวัน ตามที่ได้วงเล็บไว้ท้ายบทกวีแต่ละบท ตั้งใจให้เป็นคำทายาท ที่ได้จากพุทธทายาทบ้าง คำกล่าวที่เป็นโบราณทายาทบ้าง ฯลฯ

สัทธราลันท์

๑. แม้ทำกิจใดก็ขอให้
ห่อนแสดงพจน์ใช้

ลูวริยะก็จะไซ้
เพราะอวดเขา

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

จิตรปทาณท์

๑. อันระสกลือ
หรือกละซัด
อันนรชน
แห่งจิตะไซ้

บมิเจ้อจืด
ก็สั่นไค
ณ สกลใน
สิประดามี่

๑. ศักดิพิทักษ์
กลัวกะกลี
ปานจะประพฤติ
ดังดุจะเกลื้อ

บริรักษ์ดี
ทูลชนเจือ
ก็จะยึดเชื้อ
สืส่งวนความเก็ม

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

โคลง ๔ สุภาพ

๑. ขันช่อถ่อแล้วเท่า
ควรหล็กเล็กปะปน
ถ่านไฟเมื่อลุกท่น
เย็นดับจับยังเปื้อน
๑. ขกขอพอด่อน้ำ
ลบหลู่ดูคราวเห็น
เพลิงยังไหนดลักกระเด็น
ดังเช่นเห็นจงแล้ว

ทูลชน
ไปเอื้อน
เจ้าจับ พองเฮย
ปรับให้มอดำ
น้ำเย็น
ลับแล้ว
ห่อนตะขิด ตะขวงนา
คลาดบึงร่านกัน

๑ เมื่อวิบัติจักหยั่งได้
 สมัยศึกสู่ประชิด
 ลูกหนจะเห็นจิต
 ส่วนญาติเห็นใจไซ้
 ๑ ใครคิดเห็นพวกแล้ว
 ชนนั้นถือว่าใจ
 ใจกว้างผิดกว่าไกล
 ชนอยู่เหนือดินไซ้

ใจมิตร
 ทัพไซ้
 เมื่อช่อ สัตย์นา
 สบเข้าอนาตา
 เล็งไป
 แสบได้
 กอบกิจ ถือนอ
 ลำด้วยพวกเดียว
 (พ.ศ. ๒๔๖๑)

อิทิสัจฉนั้

๑ จักขุบอดมิบอดประดุจจะผู้
 บออยากจะหมายประสงกะดู
 หูผิหนวกบ่หนวกประดุจดัง
 ผู้บหมายบ่ม่งจะฟัง
 เห็นอะไรมิผิดเสมือนกะตน
 ม่งจะคิดและใฝ่ในสน-

เพราะความซัง
 และอยากขล
 ษเข้าใจ
 (พ.ศ. ๒๔๖๑)

โตฏกฉนั้

มงคล ๖ ประการ

๑ สุกะทรัพพะโกค
 ภริยาสุสกราณ
 นิจ บุตรระกอบ
 ขวนาคณะอัน
 กลนั้สิริมง-
 วรรณุญภินิหาร

นิระโรภยะพาน
 พจนาทมธุนั้
 กิจจะชอบบิตุสรรพี
 จะประโยชน์ฐานันต์
 กลหกผลการ
 สิริมงคลผล
 (พ.ศ. ๒๔๖๑)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ ถิ่นใดประสบไร

ชนเลศคือผู้ฉลาด

แดนใดห่อนรุกรชชาติ

ต้นละหุ่งก็ซื้อค้อย

๑ จันทรอาทิตย์ถูกเบียดได้

อสรพิษมีฤทธา

บัณฑิตอนาถา

กรรมสื้อมเวรล้าง

๑ เกียรติคุณกับร้างนี้

สิรรางอาจดับพลัน

เกียรติคุณอยู่ชั่วกาล

เพราะฉะนั้นควรให้

นักปราชญ์

เล็กน้อย

เช่นว่า

แก่ไม้ใหญ่เอ๋ย

โดยรา หูเฮย

รัตซึ่ง

ดุจดั่ง นุ่น

เลี้ยงได้ฤๅไฉน

ผิดกัน ไกลนา

พลาดได้

ปว- สานหา

เกียรติก็อังก่อนวาย

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

กุมารลิตาฉันท

๑ พยัฆณะวณะถันหง

กระหน่ำสัตว์ประหารผลาญ

ก็จักชีวะประลัยอายุ

ฉะนั้นประดุจจะชนะถัน

ทนางสุระอำนาจราญ

ระเริงรณะทุกวัน

เพราะร้ายพละสนองกัน

กระหน่ำนระจะถึงตน

วสันตดิถีฉันท

๑ แลดูประดากิจะประดับ

ขอไม้ขม้อยดลระรวย

๑ หนึ่งโกชนาวระประเสริฐ

ดั่งจักแกลงพจนะชม

๑ ของประสมกละประसान

ของหวานก็เหลือจะอุปมา

๑ พรอมนรสประจงประจุประจบ

เช่นฉันทะพรำวระรำพรณ

ศุภะสรรพพิเศษสรวย

สุผสานผสมสม

สิริเลิศ เสมือนมณ

คุณะแสนจะโอชา

ทิพะปานประหนึ่งหา

ระบุให้ประจักษ์สรรพ

กลกรบประกอบกัน

ดูจะนิมิเย็นขอ

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

สุภาษิตคำฉันท์

ภูซงกประยาดฉันท

๑๒ ฉินายชวักชีวมี
ผัดอหนักินายงาม
ฉะนดำนนำเพียบ
เสมอนเหล่าสมักเลว

แลนยตีกัลล้อยตาม
แลลบัหลังสินายเหลว
ประคิษฐ์เปรียบประคจเปลว
วิสัยสมกะสอพลอ
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

วสันตติลฉันท

๑๔ ดูราประชาชนกระชน
จงเพียรประกอบนิสยะพี
๑ มดแดงกระหน่ำอริรูป
ด้วยร่วมสมิตระเจริญ
๑ อันเรามนุษยะสามัญ
กวรจักประกอบพิริยะผลาญ

สุวิมลละไมตรี
ริยะภาพเสมอเทอญ
กละสุฟลาเกิน
สุระภาพพลาการ
วุฒิหาญชำนาญราน
ริปูม้วยประคจกัน
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

สมรทศ

(ความรักสืบประการตามพุทธภาษิต)

๑ ความรักปรากฏสัน
หนึ่ง เนตรคอยประสาน
สอง รันทตวิญญาณ
สาม ปรรณากลัม
๑ สี่ นอนบหลับได้
ห้า กลับตรอมหทัย
หก ราชกิจท้าวไท
เจ็ด หมดละอายเสียสัน

สืบประการ
ปลาบปลื้ม
ยิ่งกว่า ไฉสย
กลังไกล่คอยฝัน
ตั้งใจ
ด้าวดิน
เป็นอัน
สุดแต่อารมณ์

๑ แปะ ประพฤติเหลวแหลกล้วน	ลุ่มหลง
แก้ สลบไสลดลง	บึ้ง
สิบ ปล่อยตัวลงเป็นทาส	รักนา
พุทธานิตตั้ง	แต่งไว้เพื่อสอน
	(พ.ศ. ๒๔๖๑)

กุซงคประชาตฉันท์

๑๒ มนุษย์เราสีกวรพัง	อนิจจังณโลกีย์
สุภาษิตพระองค์มี	ประสาสน์ในวินัยธรรม
กิเลสหลงพะวงจิต	ประพฤติดมมะโนกรรม
เสมือนเพลิงกิเลสทำ	อุราร้อนสะท้อนกาย
อนึ่งเล่าจะเผ้าทุกข์	สลายสุขสนุกหาย
ฉะนั้นควรจะด่วนกลาย	กิเลสน้อยจะค่อยดี
บุรุษใดขจัดได้	ประเสริฐไชร์เจริญศรี
ประดุจแก้วปราณี	สง่าศรีฉวีวรรณ
	(พ.ศ. ๒๔๖๑)

ภัททกะฉันท์

๒๒ คนเกะกะเทียวพะพาด	ทะเลาะวิวาทเสมอ
ผิว่าจะคบกะเธอ	ก็จะรำคาญ ๆ
๑ ทั้งจะพินาศเพราะพาล	ประดุจจะเคียดระราน
มุกะลุพ้นประมาณ	ภยะประสม ๆ
๑ ทุกจะจะมาระงม	หุระประสมระดม
อุระระทวขระทม	นี้จะเสมอ ๆ
	(พ.ศ. ๒๔๖๑)

เวสสเทวีฉันท

๑๒ แม่จิตคิดทำชั่ว
หลงหวังตั้งน้ำใจ
อันเขาเราคงเห็น
เขาดี้ ดักอปรผล
เปรียบความตามนั้น
กงเล็ดลอดดอดหนี
กนมีจิตเช่นนั้น
ข้อเสี่ยงย่อมช่วยปรา-

คิดเถอะเรานั้นเสมื่อนใด
หาตริตรองเหตุประกอบผล
เป็นมนุษย์เช่นกะเราคน
ความประพฤดิยอมพองดี
แม้จะควั่นนั้นบ่อนมี
เห็นทิวชันประจักษ์ตา
จึงจะมีแนววิถีพา
กฎประกาศเกียรติเกษมใจ
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

กมลฉันท

๑๓ จะประสงค่วิชา
จะประสมประสงค์พลัน
ผิประสงค์งานงสรร-
ฐระกอบปรวิจิตรพา-
จะประสงค์ปวงยศ
มนะมุ่งผดุงหมาย

วิทยาอุตสาห์สรร
มนะมุ่งผดุงหา
พชนะบ่อนันตา
นิชะกรรมคำวิหมาย
ศิริเกียรติกำจาย
กตะเวทิตาคณ
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

วังสัทธฉันท

(กามเทพ)

๑๔ ขยายนิยายมี
ประวัติ เหตุการณ์
พระองค์สมบัติ
เพราะทำมะโนหมาย
และมีประวัติว่า
พระเดชะไพศาล
พระทรงวิหคแก้ว
อนึ่งพระชายา

กระฉีกบุรมบุราณ
เฉพาะกามะเทพนิยาย
ปฏิบัติชะหลิงและชาย
ก็จะมุ่งกะมลสราญ
พระบิดาพระพรหมะญาณ
คณะเหล่าอัปสรคณา
อุบะแพรวพระอาตะมา
ระดินางอนงคะเขาว์

ธนูประดิษฐ์อ้อย
 กะพ้องประสานเอา
 วิจิตรบุปผา
 ประหนึ่งเสมือนกฤษ-
 ณะวัชระมังกร
 ฉะนั้นแหละเมณุน

ระกะพล้อยประดับมิเบา
 ดุจะสายธนูนิมิต
 คณะห้ำประสมประสิทธิ์
 ษณะเบญจะกามะคุณ
 ศิริพรประดับสกุ
 คติกามะเทพนิยาย
 (พ.ศ. ๒๔๖๑)

โคลงกระทู้

วิ	สยชนชาติเชื้อ	ชายชาญ
บาก	บันย้อมทนทาน	ท้วถ้วน
เตือน	จิตคิดหักหาญ	ห้าวเสก
ใจ	นักรบรบถ้วน	ถ้วนแคว้นแดนไทย

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

โคลงชื่อ “ทวารประดับ” หรือ “สกดักระ” หรือ “อักษรถ้วน”

นังนอน	แนบนิ่มนึ่ง	นอนนัง
ร่อนรัก	เรื่องรุงรัง	รกร่อน
จกจำ	จับจริงจัง	จำจก
ปล้ำปลุก	ปล่อยปละปล่อน	ปลุกปล้ำปรักปรำ

(พ.ศ. ๒๔๖๑)

โคลง ๔ สุภาพ

• ธรรมะประกอบได้ ใจย่อมถึงก่อนใคร ใจประเสริฐทำไฉ ธรรมจักดำรงได้ • ฝ่ายมือบริสุทธิ์แล้ว เรื่อย่อมอาจจับยา พิชนนั้นบ่นำพา บาปไม่ทำโทษให้	โดยใจ คาคได้ ดี่ขึง นาพ้อ สุดแล้วแต่ใจ แผลนา พิชได้ กัดฝ้าย มือนา แก่ผู้ห่อนทำ (พ.ศ. ๒๔๖๑)

โกนุ หาโส กิमानันโก นิจัง ปัซลิเต สติ

• สรรพมนุษย์โลก	ล้วนเวทนา
กิเลสเผาทุกเวลา	เร้าร้อน
เพลิงทุกข์ย่อมตามมา	หมายมุ่ง เผาเสีย
ควรแผละหรือมีสะท้อน	ทุกข์ไว้บ้างฤฯ

อนิการณ โอนันต ปทีป น คเวสธ

• คนเราในโลกนี้	ถูกความ มืดนา
จรีบพยายาม	ยาตรเต้า
ค้นหาประทีปอร่าม	ธรรมะ นั้นเฮย
ผิจะใครรู้เท่า (เท่า)	ทุกข์ร้ายมะลายสูญ
	(พ.ศ. ๒๕๖๑)

มาณวกณันท์

• กอบกิจะถ้วน	ควรจะวิจารณ์
เหตุผลประมาณ	กาละอุปาย
อย่าพจะพรั	ดำริ กระหาย
โดยบระกาย	หมายจะประชัน
	(พ.ศ. ๒๕๖๑)

วสันตคิลกณันท์

• ไฉจริงก็จริงปมิตะจริง	กละจริงกระจำเอง
หากแน่วและแนกมีจะเกรง	ยุติภาพฤเหหัน
• ไม่จริงก็ย่อมระบุมิจริง	คติจริงจะขึ้นยัน
ขอเชิญวิจารณ์ัน-	ตะฉะนี้เสมอเทอญ
	(พ.ศ. ๒๕๖๑)

อินทวงศ์ณันท์

• แม่หวังจะตั้งบ้าน	กฤหาสน์พ้านักสราญ
จงตรองทำนองการ	ดำริชอบระบอบประสงค์

คิดผิดก็ผิดพร้า
กลุ่มจิตเพราะผิดลง
อีกหนึ่งจะหวังหา
มักง่ายก็ได้เมื่อย

อุระข้าจะทำพะวง
ผิจะแก้ก็เกรงจะเสีย
ภิริยาประสงคจะเกลี้ย
สืผลผิดก็แทบมลาย
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

- ร่าย

๑ หัวโขนใครครอบเข้า
หรือจะเป็นยักษ์ถึง
บ้างมีศักดิ์สูงสุด
ครั้นเปลี่ยนแปลงปลดปล่อย
ก็ยอมบอกชาติเชื้อ

เขาคือเป็นนางพระ
เข้าชิงชัยหาญหัก
บ้างฤทธิ์ฤทธิ์เร็วแรง
เอาเครื่องหัวโขนออก
เมื่อตั้งเดิมของเขา นา
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

กาพย์

๑ เมฆเป็นที่พึ่ง
ราชาเป็นที่
แม่เมฆอันเป็น
สัตว์ยังชีพได้
ส่วนผู้เป็นใหญ่
ชนย่อมทุกข์เข็ญ

ซึ่งสัตว์โลก
ทำนกันคนใด
เช่นขาดคราวไป
ไม่ร้อนรำคาญ
ไม่มีใครเป็น
ไม่เป็นสุข เอย
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

กลอน ๖

๑ จงคิดหนจะขอกล่าว
ก็ดวงจิตมุ่งคิดนำ
๑ อะไรเล่าที่ให้อุสุข
โรคาพาธคือศัตรู
๑ อะไรเล่าเล่นหา
กรุณาเป็นเครื่องคล

อะไรเล่าที่เป็นธรรม ?
ดำรงไว้เป็นตราข
นิรทุกข์พินิจดู
มิควรอยู่ในกายตน
ก็เมตตาต้องฝึกฝน
บันดาลจิตให้ผ่องใส

๑ เอมูทิตามาประดับ
อุเบกขาตั้งตรงไว้

ช่วยสนับสนุนใจ
เป็นเครื่องให้ความเป็นธรรม
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

มณฑุกติกาพย์

๑ บุคคลใดที่ต่อหน้า
ลับหลังอีกอย่างมี

๑ คนเราถึงฉลาด
วันหนึ่งมีวันใด

๑ เพราะฉะนั้นจึงขอเตือน
จงได้ระวังตน

บอกที่ว่าเป็นคนดี
ประพาศคิดขบถใจ
ไม่สามารถปิดไว้ได้
จะต้องพลาดเข้าสั๊กหน
สติเพื่อนทั่วทุกคน
ตั้งตรงไว้ใจสบาย
(พ.ศ. ๒๔๖๑)

พจนพจน์ฉันท

๒๒ สู้หัดดีแล้วประจากแผล
ประกอบพิษมีน้ำพา
ฉะนั้นย่อมประจักษ์ทราบ
บทโชนาโทษอม

ผิจะแมจะจับ ณะยา
ทรพิษกะหัดดีผสม
กละบาปก็ย่อมนิยมน
นรใดประพาศมีบาป
(๔ ธ.ก. ๖๑)

อินทวงค์ฉันท

๑ แม้วางจะตั้งบ้าน
จงตรองทำนองการ
คิดผิดจะคิดว่า
หมองจิตเพราะผิดลง
อีกหนึ่งจะฟังหา
มักง่ายจะได้เมื่อย

กฤหาสน์สำนักสราญ
ดำรงชอบระบอบประสงค์
อุระชากระทำพะวง
ผิจะแก้ก็เกรงจะเสีย
ภริยาประสงคจะเกลียด
ดำรงผิดก็แทบมลาย
(๑๕ ธ.ก. ๖๑)

อินทรวีเชียรฉันท

๑ กราวไฉนพิโรธโรจน์
กวรรับระงับกล
หากห้ามมิขามหยุด
นับเลขระเรียงไป

สติโอดประดับตน
ระดิยังระวังภัย
กละนุดก็คิดไย
ประจบสืบทูเลาถง
(๑๖ ช.ก. ๖๑)

อินทรวีเชียรฉันท

๖๖ สากรสมุทศรี
สัตรีลำเนาใน
ตึกบ้านและลานอิฐ
ฉนหนาสิอันมาก

รุขะมี ณะร่วมไทร
สุวะภักตร์ลักขณา
สุประดิษฐ์กำแพงผา
ผิวะร้อนก็เย็นดี
(๒๐ ช.ก. ๖๑)

พจนางคกวีเชียรฉันท

๑ สุโณกงามก็ด้วยชน
มนุษย์งามเพราะคุณมี
ฉะนันเมืองดุสิต
เพราะด้วยเหตุประชานา-

สุประดับประดาดี
วุฒิกอปร-และจรรยา
คุณาดี ฌ ภารา
กรช่วยผดุงดี
(๒๕ ช.ก. ๖๑)

กลอนกลบทกวางเดินดง

๑ ปุเอี้ยหัวหอนสิ้นทั้งอินทรีย์
งูเอี้ยตื่นไม่มีที่กายา
ไอ้ออกเอี้ยนมไ้ไกรเคยเห็น
อันชายเอี้ยเคยล้าปากยากเข็ญใจ

เจ้าเอี้ยตื่นยังมีเป็นผัว
กระไรเอี้ยเจ้าอุตสาห์พาตนไป
นิจจาเอี้ยเลี้ยงลูกเป็นเช่นไฉน
ขอเตือนเอี้ยอย่าได้ไปดูแลตน
(๒๖ ก.ก. ๖๒)

โคลงต้นจัตวาทัศน์

๑ อมิตรทุกชนิด मैं
ร้ายกาจอาจอุกฉกรรจ์
ทำเข็ญเช่นมาฏุก
คอยแต่เพียงแข่งเกล้ง

หมายรุก รานฤ
กล่าวแสร้ง
เข็ญแก่ มิตรนา
ก่อข้อรำคาญ
(๔ ศ.ก. ๖๒)

ธาตุมิสสาณันท์

๑๑ เจ็บมิได้ไม่เท่า
รู้เท่าทำกลัว
หนึ่งอย่ามัวเมา
สูงนักเหมือนไม้

ดูจะเรากิดจะเจ็บมั่ว
กละซ่อนซ่อนขยายไป
สติเขลาโมหะอีกไซ้
ก็จะหักลงเพราะลมแรง
(๕ ศ.ก. ๖๒)

อินทรวีเชียรณันท์

๑๑ ก้านแห่งประทุมมาลัย
เช่นมารยาทไซ้
หากโผล่ฉลาดล้ำ
หญ้าเหี่ยวแสดงผล

ระบucarชลาใบ
ก็จะส่อสกุลตน
พจะคำจะนำผล
ก็เพราะเหตุแสดงดิน
(๖ ศ.ก. ๖๒)

มันทุกคติกาพย์

๑ บุคคลใดที่ต่อหน้า
แต่ลับหลังอีกอย่างมี
บุคคลถึงฉลาด
อาจจักเสื่อมพินาสลง
เสมือนหนึ่งว่าตักงาม
ไม่ช้านักจักทลาย

ทำที่ทำเป็นคนดี
ประพฤติกดมิชื้อตรง
ห่อนสามารถจะยังยง
สักกราวหนึ่งมันหมาย
ผิวก็ไปตามที่พันทราย
สลายไถ่นมึนนานเลย
(๗ ศ.ก. ๖๒)

วสันตดิถีกถันท์

๑๕ คุราประธานกระชน
จงเพียรประกอบนิสยะพี-
มแดงกระหน่ำอริริปู
ด้วยร่วมสุมิตรระเจริญ
อันเรامنุชยะสมาน
กวจักประกอบพิริยะผลาญ.

สุวิมลละไมตรี
ริยะภาพเสมอเทอญ
กละสุ์พลาเกิน
สุรภาพพลาการ
วุฒิหาญชำนาญราญ
ริปูม้วยประคุกัน
(๑๕ ก.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ ต่อหน้าทำกล่าวอ้อย
ไฉนคิดมาคิดสอน
ลับหลังสีปากบอน
ผิดมิผิดใส่ไคล้

สุนทร
สั่งให้
แสรังใส่ โทษนา
เทียงแท้สั่วถุ่น

๑ โหดร้ายใจยิ่งเพียง
หมายจะคิดเข่นฆ่า
ปราศจากจิตเมตตา
ขอเดชพระธรรมกู่

พยักมา
อันผู้
เพื่อนมนุชย์เฮย
กีดให้หายเจริญ
(๑ ส.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ แกงร้อนร้อนเพราะอ้ำ
ร้อนวิฆามักแสดง
ร้อนรักจกัว่าแรง
ร้อนจิตร้อนคั่งบ้า

นามแกง
นอกหน้า
ยังสงบ บ้างนอ
กลัดกลุ้มฤาวย
(๘ ส.ก. ๖๒)

ร้อยแก้ว

๑ รกคนดี
รกคนบ้า

ดีกว่ารกหญ้า
รกหญ้าดีกว่ารกคน
(๑ ก.ข. ๖๒)

ชมโม กัลยาณัสส อารัสส ลังกาโล
สาธิตฉันท

๑๑ หัวแหวนจกงามยิ่ง
อันแก้วที่แกมทอง
๑ มรรยาทของบุคลล
จกงามด้วยมีธรรม

เพราะมีเรือนสุวรรณรอง
อร่ามรู้รำไพพรรณ
ก็เปรียบได้ประดุจกัน
ประดับให้วิไลดี
(๘ ก.ย. ๖๒)

มาณฑกฉันท

๑๒ งามชะสาร
เปล่าจะพจน์
หากสฤษณ
เชอวุฒิแทน

การจระหด
ทุกขณะแดน
สนธิ์จิสเน
แม่นกษสาร

๑ แต่พระชน
ห่อนจะผสาน
เหมือนตะหนูหัว
ไม่จระนั่ง
ชลพจะมลาย
ว่าผลจริง
กลัวกละกลิ้ง
เช่นพระชน
(๕ ศ.ก. ๖๒)

กมลฉันท

๑๒ กळेพิษแมลงป่อง
ผิวจะงูก็พิษวาง
พระชนสิพิษชั่ว
เพราะประพฤติวิจารณ์

เฉพาะต้อง ณะตรงหาง
เฉพาะเขี้ยวประชิดผลาญ
พละท่วสกันธพาล
หะร้ายผสมดี
(๑๑ ศ.ก. ๖๒)

อุปปฏิฉันท

๑๑ ดอยใดผิวจะมี
และถ้าสถาวร
อีกหนึ่งขณะมณ-
ถือห้วงนทีนั้น-
อีกพฤษะสถิต
ด้วยหมู่พนะเรียง
เฉกเช่นพฤษสาว
น้อยฤาษณ์

ศิริศรีพลากร
สุรัสที่ประสงศ์สรรพ
ทกะขอนแก่น
ทะประทุมสถานเคียง
ดะเน็จจุสุโณกเสียง
สุสลับสลอนดี
คณกราวพิลยศรี
ริยะชอบประกอบกัน
(๑๒ ศ.ก. ๖๒)

วิษณุมาลาฉันท

๑ มณฑกทำเทียบ
แมวอดตัวดี
นกออกอีกเล่า
เหมือนครุฑแก่งกาจ
หากคนสามัญ
บุกไปมีข้า
หมายเปรียบราชสีห์
กุดังเสอชาติ
เราน้องอาจ
สามารถจริงหนา
การงานชั่วช้า
ยั้งนั้นมากมี
(๑๓ ศ.ก. ๖๒)

ภาพยัต์กิดำบรรพ์

๑ ฝนแล้งรุกขชาติ
ฝนชุ่ม ณ ดินดอน
ไม้ล้มเพราะลมพัด
ชนด้อยเพราะกรรมเคย

เด็ยรดาตสลับสลอน
รุกขร้นสบายเซย
จระจคมีกล้าเงย
สนองตอบเมื่อกรรมหลัง
(๑๕ ศ.ก. ๖๒)

วสันตดิถีกณันท์

๑๑ นายสุขก็สุขเพราะบริพาร
ยามเล่นก็เล่นสุขจะผาย
นายโกรธก็โกรธเพราะระดิโอด
ควรวาสมานจิตระพี-

ศิรน้อยสนองนาย
บมิเลียงและหลีกหนี
กลโกรธผิหวังดี
ระยะเล่นสนองเทอญ
(๒๕ ศ.ก. ๖๒)

อุปเปนทรวีเชียรณันท์

๑๒ จะพรรณนาความ
ผิข้างประเสริฐศรี
พิจารณาถูก
จะดูตลอดทาง
ประสงคจะดูรวด
ประจักษะมันหมาย

บมีงามก็ตามที่
เฉพาจะดูณะตรงทาง
พิเคราะห์ถูกณะแม่นาง
ผลบอคณะแม่ยาย
ระบุทวดแถลงทาย
บมีผิดบุราณมา
(๒๗ ศ.ก. ๖๒)

วสันตะวงศ์ณันท์

๑๓ กิจใดกระทำกละลำบาก
ยอมกล่าวติฉินวิเทศคำ
เข็ญนี้ สิบเห็นวิสยะการ
นินทาประดับพจนตรึง

ชนะหากมิเคยกระทำ
ตำหนิไปมิได้กนึ่ง
สุวิจารณ์รำพึง
คณะโวและโอวิหา
(๒๘ ศ.ก. ๖๒)

อินทรวีเชียรฉันท

๑๑ สูเอชจะบอกให้
ชมตัวสีออกจ้อ
เรดักนี้ไว้
อาจอดประกวดข่ม
รู้มากก็หากถ่อม
คราวจริงก็ให้ลือ
สูเอชฉะนั้นนา
อวดนักรบจักขัยจ้ง

เพราะอะไรกระไรหนอ
ถูกลาดเฉลิขวคม
ผิจะใครมีรูปม
ขณะนั้นประชันมือ
ดูจะข้อมมิใช่หรือ
กิตติศัพท์ขยับดัง
ทิริยาอุตสาห์หวัง
จะกระดากกระด้างอาย
(๒๕ ส.ก. ๖๒)

อุษะลาฉันท

๑๑ ศศิธรสุริยา
อสรพิษก็ข้ง
และวรวิหะชน
กัมมุษะจะหาญ
อริราหุบัง
พละรัต ฌ สาร
กละจนสิฬลาญ
สละเวรไฉน
(๒๘ ส.ก. ๖๒)

ตณัมฉาฉันท

๑๒ ข้าท้าวมนะเฝ้าให้
บ่าวท่านก็จะบำเพ็ญ
ศิษย์ท่านกละการเพียร
ตนเองบมิเฝ้าตรอง
ท่านได้สุชะอยู่เย็น
เอาจิตระท่านผอง
เรียนให้ครูสมปอง
ด้วยเราจิตะตนเอง
(๓ ก.ย. ๖๒)

โคลงมหาวิชชุมาลี

๑๑ ไม้งันทน์แม่ผาดแห้ง
สารอยู่ศีกตรอมตน
ชานอ้อยบ่ค่อยขอม
สารุชนทุกซ์ไซ้ไร
ยังหอม
ไปได้
ทั้งรส
ปฐูถัมธรรม
(๔ ก.ย. ๖๒)

มาลินีฉันท

๑๑ ชละสถิตยะไสลผา
มहिสมุทรฉนใด
ผิจะสกละจะไม่ดี
แลบรมสุขะจักรมณี
ข้อมระคนมา
ปัญญะหากใคร
อาจจะร่วมศรี
แก้วชาสม
ประสมใน
ประกอบมี
สมาคม
ประสบกัน
(๕ ก.ย. ๖๒)

อินทวงค์ฉันท

๑๑ นายใดผิรับผิด
ลงโทษและโทษจน
คราใดผิรับชอบ
นั้นเราบควรแฝง

ก็สถิตย์ ฌ ลูกสมุน
กลผิดประดิษฐ์แกลง
อตะกอบคุณาแสดง
กิจจะข้องอภัยะเทอญ
(๖ ก.ย. ๖๒)

วสันตปายาตรฉันท

๑๔ ถิ่นใดประสมนิระสุปราษฎ์ ก็สมควร ณ ช่องชน
รู้นัยประกาศะวิชะตน ประจักษ์มาก ณ ถิ่นแดน
ดั่งป้ามหอนรูกะชาติ ก็ย่อมอาจแสดงแทน
แห่งต้นละหุ่งตละจะแทน ณ พฤษภาก็ฉันท
(๑๐ ก.ย. ๖๒)

นุชฉาย

๑ พ่อศรีเอ๋ย	พ่อศรีสมศักดิ์	จะทำการใด	ตั้งใจสามัคคี
ชื่อตรงจงรัก	ต่อเจ้าชีวิต	ผู้ใดเป็นพล	กล้าหาญบังอาจ
ยอมถวายชีวาต	พิณาดผู้ผิด	หน้าที่ผู้ชาย	เป็นตายไม่คิด
ถวายเจ้าชีวิต	ท่านเอ๋ย ฯ		
๑ แม่ศรีเอ๋ย	แม่ศรีสมทรง	ควรหมั่นเจียมตัว	อย่ามัวทะนง
แต่งกายพองค์	สมวงจังหวะ	อย่าให้เขาว่า	หรั่งจำเกินส่วน
พอน้ำพอนวล	ที่ควรนจะ	แม่พลาดแม่ปลั่ง	ยับยั้งฐานะ
หากเพื่องจะ	สะใจเอ๋ย ฯ		

(๓๐ ก.ย. ๖๒)

ข้าเจ้าหงส์

๑ ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย สุภาพกายวาจาง ทว่าผู้ชวนชมหงส์ ห่อนจำนงเกลียดเจ้ามา แม้
หยิ่งเยื่อทะเยอทะยาน ใครจะหาญคบหา จงกอบกิจมีจรรยา การสมศักดิ์เจ้าหงส์เอ๋ย
(๑ ต.ค. ๖๒)

วสันตติลภฉันท

๑ บรรดาคุณาคุณะหนุ่ม	วิชะอุ่มก็คุ้มผอง
โลกใหม่สมัยตละคนอง	ก็จะเชียวชำนาญชาญ
แล้วเลยทะยานหะทะเขอ	กลเพื่อประสานการ
ผู้ใหญ่สมัยนระบูรณ	วุฒิเรอบรรุทัน
ความจริงสมัยคุณะนี้	บมีมีชำนาญสรรพ
ด้วยน้อยจะได้ยลตะวันตก	จรผ่าน ณ โลก

แถบรพบุรุษสุกกิจการ
เช่นนั้นตรุนผิจะมี

เพราะชำนาญวิถึดี
ก็จะกอปรมิควรทง
(๒ ต.ก. ๖๒)

กลอนกลบทสะบัดสะบั้ง

๐ บุคคลเราเล่ารู้ผู้หนึ่งผู้ใด แม้นมีใจพุงเพื่อเสมอสมาน เทียวคุยป้อต่อเกลอทะเล
ทะยาน เพราะประมาณฐานตนพอเร็วพอแรง ถึงรู้อย่างจริงแท้ไม่แฝไม่เผย ที่ไหนเลยถูกเขี่ย
สลักแสง ให้เขาเห็นดีกว่าแสงแสง ถ้าหากเพลงแล้วยังคงอับคงอาย

(๔ ต.ก. ๖๒)

ภุขกประยาต

๐ จะกอปรกิจการใด ผิดใจบ่เสียที่
วิชาน้อยบ่ค่อยมี ก็กรจําและคํานึง
อุตส่าห์เรียนจะค่อยรู้ และค่อยดูบ่เิดอิง
ศุภผลจะดลถึง ก็เมื่อได้กระทำดี
(๗ ต.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๐ “ความรัก” นี้แปลกแท้ เทียวหนอ
ดูค่าสูงสุดพอ สุดเกือ
ค่าต่ำต่ำเทียวหนอ ห่อนหา พัสเดี้ยว
แม้รักเพราะทรัพย์เอื้อ เยี่ยงคนลวง
(๑๗ ต.ก. ๖๒)

โคลง ๓ สุภาพ

๐ การพึ่งดีย่อมกอบ กิจตอบปัญญะให้
แห่งท่านพึ่งดีไซ้ร้ ทุกเมื่ออยู่แล
(๒๕ ต.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๐ ความงามของมนุษย์นี้ มีสาม อย่างนอ
งามรูปผิวพรรณงาม เพรศพรัง
งามมรรยาทอีกความ รู้ช่วย ผสมเฮย
งามจิตไม่กลอกกลัง เลิศล้ำเหลืองาม
(๑ พ.ย. ๖๒)

อิทิสันท์

๐ แม้ประพติการอะไรณะหน้า มนุษยระ-
วังประพติผิถึ ประการใด
๐ จงประพติผิถึบักให้ระไว ประพติ
เสมือนหน้าณะหน้าไฉน จนนักร
(๖ ต.ก. ๖๒)

ภัททกะณท์

๐ แม้จะประสงคให้ มนุษยะไซ้ร้กระทำ
ก็อตะสอนแนะนำ นิจะแหละกร
(๘ ต.ก. ๖๒)
๐ กระจกยเทียบใกล้ สุวรรณ
แสงจับเลื่อมพรายพรรณ เพรศแท้

คนเขลาผิ่วมกัน
อาจฉลาดเฉลียวแม้

๑ มารดาพาบุตรให้
เพราะดัดนิสัยที่
มารดาจึงจำมี
ครูสืสอนเมื่อนั้น

๑ ทุรชนดลแต่ถ้อย
มูลเหตุให้เห็นการณ
นำฝั่งผุดผะสาน
นำพิษอันแรงร้าย

กับปราชญ์
เล่ห์หรือไฉน

หันดี
แรกนั้น
ก็สั่ง สอนเฮย
เขตเข้าคราวโต

แถลงหวาน
กอบกล้าย
อยู่ณะ ถิ่นนอ
หล่อถันณะใจ

(๑๓ พ.ศ. ๖๒)

โคลงด้นบาทกฤษณ

๑ ชนใดแม้จักต้อง
ควรเลือกสหายอัน

การสมา กมฤ
เพริดแพรว

หวังเป็นอย่างเช่นฐา-
หาพบกบได้แล้ว

๑ เพื่อนดมีแต่น้อย
แม้มีประสมมี
ควรจักอยู่ผู้เดียว
ดีอาจจักเพี้ยนหมื่น

๑ งานใดแม้ว่าพลั้ง
ก็ยอมเลวด้วยเกลอ
อาจถึงซึ่งบรรลย์
เพราะมิตรอย่างนั้นพ้อง

๑ กบพาลไม่จริง
หมายมุ่งแต่ประหาร
มีช่องเหมาะเพื่อพึง
ได้ทำเข้าทำหัน

นะแก่ ตนเฮย
จึงดี

สุดเหลียว พบเฮ
เพื่อนละนั้น
ดีกว่า
อยู่เสมอ

พลาดไป แล้วนา
ก่อข้อง
มาสู่ ได้แล
เผ่าพาล

จังจริง เลยนา
ชีพสัน
ชั่วพัก หนึ่งเฮย
เอาเลย

(๑๐ พ.ศ. ๖๒)

บทดอกสร้อย

๑ ความเอยความหอม
ปีบจำปีมาลีและจำปา
อันช่อหอมข้อมดีแสนมีค่า
ถึงอยู่เหนือเจือไปไกลทวนลม

มีพรั่งพร้อมดอกไม้ในใต้หล้า
ล้วนพาราสสชื่นได้เมื่อดอมดม
คงชู่ช่าพากลิ่นได้สันสม
ควรนิยมหอมช่อบรรลือเอย

(๑๑ พ.ศ. ๖๒)

กลอนกลบทครอบจักรวาล

๑ ความช้วนนั้นทำง่ายฝ่ายความชั่ว นี่เพราะกลัวดีกว่ากลัวหาทางหนี ราคีนิดติดกาย
ก็รัก ระวังมีมากได้ให้ระวัง ผองประมาณใด ๆ กิดเช่นผอง หวังจะลองส่ง ๆ คงหมดหวัง
ยังความชั่วห่อนตามความดียัง ทุกข์จักบังความสุขเกิดทุกข์แล

(๑๔ พ.ศ. ๖๒)

กาพย์ฉกัณฐ์ ๑๖

- ๑ ต่างนกกกแล้วว่ารัง
ดีกว่ารังอื่นฉันไป ตนอยู่สระพริ้ง
- ๑ ฉะนั้นเราเหมือนนกกกไข
แห่งห้องเคหาสน์หอตน ย่อมรักอาศัย
- ๑ แม่เรือนเล็กน้อยด้อยจน
ย่อมดีกว่าตึกวิมาน ขอให้ลูกกมล
- ๑ เมื่อคิดเช่นนั้นประสาธน์
เป็นสุขแห่งเราฉันใด จงตรองดูการ
- ๑ เพราะประเทศของเราชาวไทย
อยู่เย็นเป็นสุขเรื่อยมา กุ่มครองเราให้
- ๑ เขียงนกย่อมรักเคหา
ถึงแม่จันน้อยเขียงสยาม เรารักพารา
- ๑ ขอมสละชีพได้ด้วยความรัก
เพื่อขบขสสยามเรา นอ รักประเทศห่อนทรม

(๑๕ ต.ก. ๖๒)

กลอนกลบทก้านต่อดอก

- ๑ ฟังการใดแม่ผู้รู้เรื่องเปรี๊ยะ
เปรียบเหมือนลิ้นชิมน้ำตาลหวานสมรมณ์
ฟังการใดไม่รู้ดูความถาม
เปรียบกระจำตักน้ำทำไปโย
- ๑ ย่อมเป็นเครื่องชื่นจิตชิดชมสม
ย่อมทราบคมรสชิมลิ้มในใจ
วิชาทรมเหลือตรวิสัยไข
ก็ยังไปรู้ลิ้มชิมแน่แล

(๑๖ ต.ก. ๖๒)

กลอน

- ๑ ทูรชน, ดลถ้อย, แดลงหวาน
จงรำลึก, นึกว่า, อันธพาล
ส่วนน้ำจิต, ตั้งหน้า, พาให้ผิด
หากผู้ใด, ไม่รู้, จูระทม
- ๑ กิจการ, ลวงให้ผิด, คิดวิตถาน
เพราะน้ำหวาน, หลอไว้, ปลายลิ้นคม
เหมือนน้ำพิษ, หลอใจ, ไวสันสม
อกจะ, ต่อมตรม, ขมจันเอย

(๑๗ ต.ก. ๖๒)

มัตถินีฉันท

๑๕ มนุษยะผิจะร่วมปราชญ์ น้แหละอาจสุข จนนหนา
ก็ดูจะผละประโยชน์ว่า ได้สมากม กะญาติแล
(๒๕ ต.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ รู้แต่ธรรมะพึง	ในใจ
ไม่ปฏิบัติไฉน	ว่ารู้
ขาดที่แพทย์ไข	แต่ช่อ
หอนรักษานุคคลผู้	เจ็บไข้หายพลัน
๑ ธรรมดาจบควาแหล่	ลุ่มกลอง
ฝูงวิหคหาสรระหนอง	ไฟเต่า
ความเจริญก็เดินปอง	หาหลัก
ถือผู้ขยันเฝ้า	อดอั้นขันแข็ง
๑ ร่มเมฆ มิตรโหดซ้ำ	สัตว์
ความหนุ่ม ความมั่งมี	นี้ไซ้
รวงข้าวใหม่ ตามคำภีร์	ท่านว่า ไฉน
จะประโยชน์ก็ได	เหล่าน้แล่นเดียว
๑ บนอากาศมีเหยื่อให้	ปักขี้
สัตว์อยู่ยังปลื	เหยื่อล้น
สินธุก็ยังมิ	เพิ่มมัส ขาเฮย
ชนตีเทียวหากัน	ดินได้ทุกสถาน

(๒๗ ต.ก. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

๑ มีทรัพย์อับประโยชน์ไซ้	เสียที
มีไพร่พลโยธี	หอนสู้
มีธรรมหอนทำดี	เหมือนดั่ง ธรรมนา
มีร่างก็หอนรู้	ข่มให้ชั่วหาย

๑ ปวงทรัพย์นั้นนับจัดได้
หนึ่งประโยชน์สาธารณะ
สองตนสุขสำราญ
สามวินาศหาสูญ
๑ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พร้อม
ปราศจากโอ้อวดหมด
กล้าหาญประกอบอด-
ทรัพย์สละปันได้
๑ ความทุกข์อาจจากกล้า
โดยมิตถาคดหมาย
ฉันทสุขจักผาย
โดยมีรู้จักละได้

สามสถาน
อันผู้
เร็นรน
นั้นไซร้เสียที่
มรรต
นั้นไซร้
ทนสิ่ง สรรพเอย
สิ้นทางเจริญ
กล้ากลาย
มุ่งไว้
ผันถู่ ดนโน
ดงนลินนั้น
(๓๐ ต.ก. ๖๒)

ภูษงคประยาต

๑๒ บุรุษใดบาราศได้
จะขมำล้าพองเจือ

กิลสไว้ก็เลิศเหลือ
กิลสเว้นก็เช่นกัน
(๓๑ ต.ก. ๖๒)

กลอนกลบทสิงโตเล่นหาง

๑ ผู้แก่วักกล้าสามารถอาจความคิด แม้นจะผิดทิศถิ่นที่ทางไหน
ก็มีได้ไฝ่กลัวมัวเกรงใคร เพราะเขาไซร้ได้สามารถอาจวิชา
ประจูดังราชสีห์มีเล็บเขี้ยว ย่อมอาจเกรี้ยวอาจอกทุกทิศา
เข้าป่าไหนใครกล้าทำเข้ามา ถึงพญาช้างสารผลาญย่อยเอย
(๓ พ.ย. ๖๒)

มหาสินธุมาลี

๑ วันกั้นคอยเร่งเร้า ล่วงไป เสมอนา
กิจของเราเหตุไฉน จังยัง
พิจารณาว่าอะไร ยังขาด บ้างพ่อ
ยกเหตุนี้ขึ้นขัดข้อง สอบให้สบบผล
(๕ พ.ย. ๖๒)

ภุชงคประชาตฉันท

๖๖ ประพตติชั่วก็ได้ชั่ว	ประพตติดีก็ได้ดี
ตระหนักแก่กุศลมี	และผลกรรมสนองตาม
๑ ฉะนั้นควรประพตติชอบ	ละเว้นชั่วมิยอมทรม
สงวนตนสงวนนาม	ประสบสุขสวัสดิ์
	(๖ พ.ย. ๖๒)

อินทรวชิรฉันท

๖๖ การให้ประดาของ	กลผองจะควรเป็น
หนึ่งเพื่อประจบเห็น	สุประโยชน์ประกอบมี
หนึ่งล่อณะคนโฉด	สติโหดก็ได้ดี
หนึ่งล่อเฉพาะที่	กิจจะลับขยับเถื่อ
หนึ่งให้เพราะเป็นมิตร	สุจริตก็จุนเจือ
หนึ่งให้เพราะจิตเอื้อ	บริวารบำเหน็จธรรม
หนึ่งให้เพราะผู้น้อย	กิจจะชอบประกอบกรรม
การให้จะพึงทำ	กละน้เสมอมา
	(๗ พ.ย. ๖๒)

วิชขุมาลี

๑ พุทธวจนที่กล่าวไว้	พึงจำ
เกลียดใครอย่าข่มเขา	ต่ำต้อย
อุตสาห์รับกระทำ	สูงกว่า เขานา
เวรภัยสักเท่าก้อย	หอนมี
	(๘ พ.ย. ๖๒)

กลอน

๑ จงตั้งใจไว้ชื่อเชิงสุจริต	ย่อมมีศิษย์เชื่อฟังคำสั่งสอน
ถึงรู้น้อยถ้อยที่มีสุนทร	ไม่ตดรองผู้เชื่อเมื่อตนนำ
แต่พูดดีที่ทำหาประพตติ	กลับได้ยึดตามคนชั่วตัวถล่ำ
มุ่งแต่ตบตาพาราชา	ปากว่าดีแล้วต้องทำตามปากเอย
	(๑๐ พ.ย. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

• พรพม้ฤทธิร้าย	คำรณ
ทำเทพทั่วสากล	เก่งกล้า
เยี่ยงนบมีชน	ชมว่า เก่งเฮย
กลับถูกติว่าบ้า	เพราะด้วยฤทธิพาล
	(๑๒ พ.ย. ๖๒)

กาพย์ยานี

• บาดแผลอาจารย์	ให้หายได้สนิท
ความชั่วเป็นราคะ	ตลอดชาติมิรู้หาย
	(๑๔ พ.ย. ๖๒)

โคลง ๔ สุภาพ

• หมากัดจงอย่ากัด	ตอบมัน
มันเห่าอย่าเพ้อหัน	ไล่เสีย
ฟังใช้แต่ไม้รัน	เหมาะกว่า
กัดตอบให้เสียเขี้ยว	เพราะกัดกับหมา
	(๑๓ พ.ย. ๖๒)

บทดอกสร้อย

• ความเอยความหอม	มีพรั่งพร้อมดอกไม้ในได้หล้า
เมื่อลมหวานชวนกลิ่นร่ำเพยมา	ย่อมจะพาให้รื่นชื่นฤทัย
อันช่อหอมนั้นดีมีค่า	ยิ่งกว่าดอกไม้เป็นไหน ๆ
แม้จะอยู่เหนือลมสักเพียงไร	กลิ่นก็หอมไปได้ไม่จางเอย
	(๑๘ พ.ย. ๖๒)

สำหรับบทบาทในทางกวีของหนังสือพิมพ์ดุสิตสมัยนั้น ผู้เขียนจำได้ว่า ได้เขียนบทกลอนไว้เป็นจำนวนมากซึ่งเป็นโคลง ๔ สุภาพเป็นส่วนใหญ่ และนำเสนอขายอย่างขยันที่ก้นหาดันฉบับมาเขียนลงไว้ไม่ได้เลย แต่ถึงอย่างไรก็ดีเท่าที่ได้นำบทกวีต่าง ๆ มาลงไว้ในหนังสือเล่มนี้เท่าที่หามาได้ นั้น ก็ย่อมเป็นพยานหลักฐานได้ว่า ในพระราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้านั้น ก็หอมหวานไปด้วยอารมณ์ของนักฝึกฝนการแต่งบทกลอนอยู่ไม่น้อยเลย

โปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการภายนอกเข้าร่วมด้วย

พระราชประสงค์อันยิ่งใหญ่ของพระองค์นั้นมีได้หยุดอยู่เฉพาะจะฝึกอบรมข้าราชการภายในเท่านั้น ข้าราชการภายนอกเป็นตัวจักรกลที่สำคัญยิ่งกว่ากลุ่มข้าราชการภายใน เพราะเหตุว่าการบริหารประเทศนั้นมิได้ปกครองด้วยระบอบให้ประเทศมีรัฐธรรมนูญ มีผู้แทนราษฎร และมีคณะรัฐมนตรีซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ เป็นหัวหน้าบริหารราชการแผ่นดิน พระองค์ดำรงตำแหน่งรวมการบริหารทั้งหมดเป็นพระมหากษัตริราชผู้ทรงมีอำนาจออกกฎหมายทั้งปวง มีอำนาจสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดิน ที่เรียกว่าสมบูรณาญาสิทธิราช พระองค์จะทรงขอให้ใครผู้ใดให้เป็นหน้าที่อะไร ให้นายแมวอะไรออกไปเป็นเจ้าเมืองที่ไหนก็ได้ พระกระแสรับสั่งของพระองค์ก็อวดับทกฎหมาย สั่งตัดหัวใครก็ได้โดยไม่ต้องตั้งศาลพิจารณา แต่การที่พระองค์มิได้ปฏิบัตินอกเหนือสิทธิมนุษยชน ก็เพราะทรงยึดมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม บ้านเมืองจึงคงอยู่ได้โดยปกติสมบูรณ์ แต่ถึงอย่างไรก็ดีพระองค์ก็ทรงเป็นมนุษย์เหมือนกัน ที่จะสอดส่องทิพยเนตรให้รู้ว่าใครดีใครชั่วได้ทั้งหมดนั้นย่อมทำไปไม่ได้ แต่พระองค์ก็จำเป็นต้องบริหารราชการไปตามคำกราบบังคมทูลของเจ้ากระทรวงต่าง ๆ เสนอมา จึงไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าใกล้ชิดบรรดาข้าราชการน้อยใหญ่โดยทั่วไป แม้เขาเหล่านั้นจะได้เคยมีหน้าที่งานการเข้าเฝ้าตามโอกาสต่าง ๆ เช่น ในการเสด็จประพาสต่างจังหวัดบ้าง ในงานพระราชทานเลี้ยงบ้าง ในงานพระราชพิธีบ้าง ฯลฯ แต่โอกาสเหล่านั้นก็ไม่มีทางจะได้รับสั่งสังสรรค์กับบุคคลเหล่านั้นในวิถีทางอันละเอียดอ่อนแท้ การเปิดเมืองดุสิตธานีขึ้น จึงเป็นทางให้คนภายนอกได้มีโอกาสเข้ามาเฝ้าตามความต้องการ ข้าราชการประเภทนี้มักเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาด รู้ตัวว่ามีความสามารถในหน้าที่งานการของตน แม้จะตั้งใจทำงานให้ดีปานใด ถ้าผู้บังคับบัญชาไม่เอื้อเฟื้อสนับสนุน การงานก็ไม่ก้าวหน้า แต่ถ้าได้เฝ้าทางให้ทรงรู้จักมักคุ้นเสียบ้างหนทางที่จะเจริญเติบโตก็ย่อมง่ายขึ้น จึงมีข้าราชการภายนอกหาทางเข้ามาเป็นพลเมืองของดุสิตธานีกันมาก การที่จะนำตนเข้าไปในพระราชฐานชั้นในเช่นนั้นก็มีทางที่จะทำได้ โดยพยายามหาพวกพ้องที่อยู่ข้างในเป็นผู้ทอดสะพานให้ ทั้งได้ผ่านการเห็นชอบของจางวางมหาดเล็กแล้วอย่างละเอียดถี่ถ้วน อนึ่งมหาดเล็กชั้นผู้น้อยทุกคนก็ร่วมใจกันระแวดระวังภัยที่จะคอยกุมครองป้องกันสอดส่องผู้ที่เข้ามาเฝ้าภายในเหล่านั้น มิให้เป็นที่รบกวนพระยุคลบาท ถ้าเห็นผู้ที่เข้ามาใหม่คนใด จะเป็นการไม่เหมาะสมด้วยประการใด ๆ ก็ตาม ต่างก็จะปรินิยามหารู้กันหรือรีบกัดกันเสียก่อน บรรดามหาดเล็กรุ่นรัชกาลที่ ๖ เหล่านี้ ได้ถูกอบรมจิตใจไว้อย่างสูง ทุกคนทำงานประสานกันด้วยความจงรักภักดีเป็นที่ตั้ง ต่างรักเกียรติศักดิ์ศรีเป็นอุดมคติทุกคนมือสะอาด จึงไม่เคยมีเรื่องปรากฏเลยว่าผู้ใดจะกล้าให้อามิสใด ๆ แก่มหาดเล็กรับใช้ได้แม้แต่ผู้น้อย

ฉะนั้น ข้าราชการภายนอกผู้มีโชคที่ได้เข้ามาเฝ้าใกล้ชิดพระเจ้าอยู่หัวในโอกาสพิเศษ จะรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง แต่ทุกคนจะเว้นเสียมิได้ที่จะสะทกสะท้านในพระบรมเดชานุภาพ ดวงพระเนตรของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ นั้น ทรงไว้มิ่งอำนาจอันยิ่งใหญ่ แต่แฝงไว้ด้วยความกรุณาปรานี บางทีจะมีพระกระแสรับสั่งอะไรออกมาบ้างก็ละล้าละลัก ไม่สามารถจะกราบบังคมทูลได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นบางครั้งรวมถึงกับต้องมีมหาดเล็กกำกับคอยเป็นพละียงให้หายต้นตระหนกตกใจ และทุกอริยาบถ ผู้เข้าไปเฝ้าใกล้ชิดจะถูกพระองค์พิจารณาทุกกระเบียดนิ้ว พอที่จะทรงรู้ความฉลาดไหวพริบที่สมควรจะก้าวหน้าไปมากน้อยเพียงไร และโอกาสไหนและ ที่บางท่านก็อาจจะมีโชคโผล่ได้ เป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัย ในการทรงทดสอบต่าง ๆ ในเรื่องราวการบ้าง เรื่องความคิดเห็นอย่างเอกชนคนธรรมดาบ้าง ใครสามารถในราชกิจ การงานหรือโง่ฉลาด ซื่อหรือคดก็มักจะไม่น่าไปจากพระเนตรพระกรรณ

ไม่มีเจ้านายชั้นสูงเข้าร่วม

มีสิ่งที่จะควรจะยกมาเป็นสิ่งที่สังเกตไว้ในที่นี้ว่า มิได้มีเจ้านายชั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ หรือพระเจ้าพี่หรือพระเจ้าน้องยาเธอแม้แต่พระองค์เดียวที่เข้ามาในวังแม้แต่สักแห่งเดียวอยู่ในเมืองดุสิตธานี หรือทรงเป็นผู้ร่วมบริหารงานการของดุสิตธานีด้วยประการใด ๆ แม้แต่น้อย ถ้าจะพลิกอ่านดูตามบัญชีรายชื่อก็จะมีเพียงชั้นหม่อมเจ้าเป็นอย่างสูงเท่านั้น สิ่งนี้เป็นเรื่องน่าคิด เป็นการแสดงว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมองในแง่ของการปกครองประเทศชาติไว้สูงมาก การที่จะทรงชักชวนพระประยูรญาติใกล้ชิดเข้ามาร่วมด้วยนั้น ไม่ยากอะไร ถ้าจะมีรับสั่งสักนิดเดียวเท่านั้น ก็คงจะมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่มาร่วมด้วยหลายพระองค์ แต่ถ้าพระองค์ทรงกระทำเช่นนั้น ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ทรงมุ่งหมายจะให้เข้ามาแสดงตัวให้พระองค์รู้จักมักคุ้น ก็จะพากันหนีห่างออกไป หรืออย่างน้อยก็เป็นทีเกรงขาม หรือมิฉะนั้นก็กลายเป็นทรงฝึกฝนแต่ในหมู่พระญาติพระวงศ์ รังเกียจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินที่เป็นบุคคลคนละชั้นกัน อาจจะเป็นการแบ่งชั้นวรรณะกันหรือแบ่งพรรคแบ่งพวก ทำให้เกิดเป็นเรื่องใหญ่ในที่สุดก็เป็นได้ คนอื่นที่ไม่เข้าใจในพระราชหฤทัยขององค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บางคนได้นำไปเขียนในทำนองที่ว่า พระองค์ไม่สนพระราชหฤทัยกับพระประยูรญาติ แม้แต่พระบรมวงศ์ชั้นสูงและพระอนุชาอันสนิทและโปรดปราน ก็มีได้เคยเข้าร่วมโต๊ะเสวยอย่างกันเองเลยแม้แต่ครั้งเดียว ทรงพบกันในแต่ละที่ประชุมเสนาบดี จะได้เฝ้าก็แต่ในงานเลี้ยง งานพระราชพิธีหรืองานเปิดตีกรามอะไรต่าง ๆ การสนทนาสองต่อสองอย่างกันเองจึงเกือบจะมีไม่ได้ นอกจากนั้นผู้เขียนยังเคยฟังเจ้านายบางพระองค์ที่อ่อนในการเป็นนักปกครองที่ไม่เคยศึกษาในเรื่องประวัติศาสตร์ของชาติอื่นที่ถูกโค่นราชบัลลังก์มาในอดีต พุดจาอวดอ้างถึงความสามารถในการบริหาร

ประเทศชาติให้รุ่งเรืองขึ้นมาเพราะพระบรมราชวงศ์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกระแสรับสั่งว่า พระองค์ต้องถูกจัดให้ศึกษาในวิชาประวัติศาสตร์ เพราะเป็นวิชาสำคัญในการปกครองแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกสิ่งทุกอย่างจะหนีตัวอย่างของประวัติศาสตร์ที่เคยมีมาในโลกไปไม่พ้น เพราะฉะนั้นในการที่ไม่ทรงเปิดโอกาสให้เจ้านายชั้นสูงเข้ามาร่วมกับพระองค์ในเมืองดุสิตธานี หรือแม้แต่เข้าร่วมโต๊ะเสวยเป็นประจำดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนั้น ย่อมเป็นเหตุผลในวิธีการปกครองประเทศตามแบบฉบับของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ทรงรอบรู้การเมืองอย่างหาผู้ใดเสมอเหมือนไม่ขึ้นเอง ตรงกันข้าม แม้แต่มหาดเล็กที่จะทรงเรียกเข้ามารับราชการใกล้ชิดพระองค์ ถ้าจะขอมาจากลูกหลานของพระบรมวงศานุวงศ์ ให้เต็มไปด้วยหม่อมเจ้า หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง ไม่เอาคนอื่นที่เป็นลูกเจ๊กลูกจิ้นเข้ามาเลยก็ทรงทำได้ จะเห็นได้ว่า มหาดเล็กที่ทรงใช้สอย บางคนก็เป็นเชื้อจีนลูกจิ้น บางคนก็เป็นลูกคนธรรมดาตามบ้านนอกติดตามมากับกองลูกเสือ บางคนก็เป็นลูกหลานชาวปักกิ่งได้ บางคนก็ติดหน้าตามหลังข้าราชการผู้ใหญ่เข้ามา บางคนก็เป็นบุตรหลานของข้าราชการที่เป็นคนสำคัญที่ทรงรำลึกถึงคุณงามความดีของเขา แต่ส่วนใหญ่จะคัดมาจากนักเรียนมหาดเล็กหลวงที่สอบไล่ได้มัธยมบริบูรณ์เพียงปีละสองสามคน มหาดเล็กเหล่านี้ถือว่าเป็นพลเมืองของดุสิตธานีโดยปริยาย ได้ทรงใช้ให้ทำหน้าที่ในดุสิตธานีต่าง ๆ กัน ในโอกาสเดียวกันนี้พระองค์จะทราบความโง่ ความฉลาด ไหวพริบ คุณวุฒิ ความไว้วางใจ เมื่อถึงเวลาอันสมควรก็ส่งออกไปรับราชการภายนอกต่างพระเนตรพระกรรณตามกาละหน้าที่ราชการอันเหมาะสม ทั้งสามัญชนทั่วไปก็หาใครเคยนำมาคิดเปรียบเทียบเลยว่า นั่นเป็นพวกเจ้า จันเป็นคนธรรมดา ทรงเลียงและพระราชทานความสนิทสนมเหมือนกันโดยทั่วไป

พระที่นั่งอุดมวนารมย์ตามภาพข้างบนนี้ เป็นพระที่นั่งองค์แรกที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับก่อนที่จะเสด็จไปประทับแรมที่พญาไท องค์ที่แลเห็นหน้าต่างกระงกโค้งนั้น เป็นห้องสรงน้ำในสระ มีบันไดปูนสำหรับเสด็จลงสรงภายในตัวอาคาร ภาพนี้ผู้เขียนได้ถ่ายภาพด้วยตนเอง เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ถ้ายบสะพานของพระที่นั่งศรีสุทธรนิเวศน์ข้ามคลองพญาไท และมีท่อน้ำสำหรับลงเรือ ซึ่งมองเห็นเสาผูกเรือปรากฏอยู่กลางภาพ

พระราชวังพญาไท

วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชชนนี ซึ่งโปรดประทับอยู่ที่พระราชวังพญาไท ได้เสด็จสู่สวรรคต ทรงมีพระราชหฤทัยอาลัยรักเป็นอย่างที่สุด จึงทรงแปรพระราชฐานไปประทับแรมเป็นเวลานานอยู่ที่พระราชวังพญาไท ในวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๒* พร้อมกันนี้ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองดุสิตธานีไปสร้างขึ้นใหม่ ณ พระราชวังแห่งนี้ เนื่องจากพระราชวังพญาไทนี้มีบริเวณที่ยังเป็นที่ว่างเปล่ากว้างขวางกว่าบริเวณที่เดิมริมอ่างหยกกับพระที่นั่งอุดรமாக เมืองดุสิตธานีก็ขยายอาณาเขตกว้างออกไปตามส่วน ทำให้รับพลเมืองจากภายนอกพระราชสำนักเพิ่มเติมได้มากขึ้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักและพระที่นั่งอันเป็นถาวรวัตถุสำหรับเป็นที่ประทับที่เป็นโรงพยาบาลพระมงกุฎอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อได้สร้างเมืองดุสิตธานีขึ้นมาเรียบร้อยแล้ว ทางฝ่ายนคราภิบาลคนใหม่ที่รับหน้าที่เลือกตั้งต่อมาคือ พระยาอุดมราชภักดี^๒ ได้ออกกฎธานิโยการไว้ดังต่อไปนี้

กฎธานิโยการ

พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

จำเดิมแต่ได้ตั้งดุสิตธานีขึ้นแล้ว และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานสิทธิแก่ประชาชน ชาวดุสิตธานี ให้มีโอกาเลือกนคราภิบาลเป็นผู้ปกครองดูแลความทุกข์สุขของประชาชน ก็เป็นเวลาหลายปีแล้ว ก็กิจการในแผนกนคราภิบาลได้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาทีละน้อยเป็นลำดับนับว่าถึงเวลาอันควรที่จะจัดหาทรัพยากรเพื่อบำรุงราชธานี โดยวิธีเป็นธรรม และถูกแบบแผนแห่งอารยชน ซึ่งถือกฎธรรมนิยมน่า ผู้ใดได้มีสิทธิแล้วย่อมจะต้องมีกรณีเป็นของคู่กัน ละถ้าแม่ได้รับผลดีเป็นประโยชน์ก็ต้องยอมเสียพลีเพื่อกิจการอันนั้น

ตามที่ได้เป็นมาแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนและสะพานอันเป็นทางสัญจรขึ้นไว้ โดยพร้อมมูลแล้วในเขตดุสิตธานี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน

* ในการเสด็จไปประทับแรมที่พระราชวังพญาไทนั้น ตามบันทึกราชวันของ ม.ล. ปิ่น มาลากุล ว่าในวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๔๖๓ ได้ประทับที่พระที่นั่งอุดรฆวนภรณ์เป็นพระที่นั่งองค์เล็กอยู่ริมคลอง จนกว่าจะสร้างพระที่นั่งพิมานจักรีเสร็จ

^๒ พระยาอุดมราชภักดี เมื่อเริ่มดุสิตธานี ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุจริตรัง

จัดสร้างประปา และต่อไฟฟ้ามาไว้เพื่อใช้เป็นความสะดวกแก่สาธารณชน และสิ่งที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นไว้แล้วนั้น ก็ต้องบำรุงรักษาด้วยพระราชทรัพย์นับเดือนและหลายพันบาท ฝ่ายทวยราษฎร์ได้ประโยชน์คือ ความสะดวกและความสุขจากสิ่งนั้นเป็นอันมากประการ แต่ยงหาได้พลัดทดแทนให้เพียงพอไม่ ตามที่เป็นมาแล้ว ประชาชนชาวคูสิตราชธานีเคยเสียเงินเป็นส่วนราชพลี แต่ก็เงินราชการกับเสียเงินธานีโยปการก็เพียงแต่เล็กน้อย และยังได้เป็นธรรมสม่ำเสมอ โดยเหตุที่มีผู้หาหนทางหลีกเลี่ยงการเสียเงินนี้เสียเป็นอันมาก

ครั้นเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๖๕ ได้มีการประชุมบรรดาทวยนาครแห่งคูสิตรานี้มีสมานฉันท์เห็นพร้อมกันว่า ควรวางระเบียบและอัตราพิกัตภาษีอันเป็นธานีโยปการสำหรับคูสิตราชธานีใหม่ เพื่อให้ทวยนาครเสียเงินบำรุงธานีตามส่วน ที่ได้รับผลดีมากแห่งการปกครองนั้นมากและน้อย

อาศัยความตกลงพร้อมเพรียงกันในที่ประชุมอันกล่าวมาแล้วนั้น อีกทั้งอำนาจของนคราภิบาลที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญลักษณะปกครองนคราภิบาลคูสิตรานี้ พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ หมวดที่ ๔ มาตราที่ ๒๔ ข้าพเจ้าพระยาอุดมราชภักดี นคราภิบาลคูสิตราชธานี จึงตั้งกฎขึ้นใหม่เพื่อวางระเบียบการเก็บเงินธานีโยปการประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยนาม และการใช้กฎ

มาตรา ๑ กฎนี้ให้เรียกว่า กฎธานีโยปการ พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ และให้ใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๔ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นต้นไป

มาตรา ๒ นับจำเดิมแต่วันที่ได้ใช้กฎแล้วนั้น บรรดาข้อความใดๆ ที่ค้านกับข้อความในกฎซึ่งมีอยู่ในกฎนคราภิบาลก่อนๆ ให้ยกเลิกเสีย

หมวดที่ ๒

วิเคราะห์ศัพท์

มาตรา ๓ คำว่า “เจ้าของที่ดิน” ให้พึงเข้าใจว่าผู้ที่มีนามปรากฏอยู่ในหน้าโฉนดที่ดิน

มาตรา ๔ คำว่า “เจ้าบ้าน” ให้พึงเข้าใจตามวิเคราะห์ศัพท์ในพระธรรมนูญลักษณะปกครอง คณะนคราภิบาลคูสิตรานี้ พระพุทธศักราช ๒๔๖๑ คือผู้ที่ครองเกศสถานอันรวมอยู่ในขอบเขตที่ดินแปลง ๑ จะเป็นเจ้าของซึ่งอยู่ ณ ที่ดินของตน หรือเป็นผู้เช่าอยู่ก็ตาม

ท่านนครภิบาลผู้มี “สัก”

ภาพเขียนลายพระราชหัตถ์

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยภาษีที่ดิน

มาตรา ๕ ให้ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินในคูสิตธานีเสียภาษีที่ดินคิดเป็นอัตราเงิน ๕๐ สตางค์ ต่อ ๑ เมตรจัตุรัสทุก ๆ เดือน

มาตรา ๖ ให้เจ้าพนักงานคลังของคณะนครภิบาลคูสิตราชธานี กำหนดอัตราภาษีที่ดิน เจ้าของที่ดินจะต้องเสียนั้น โดยอาศัยเกณฑ์ขนาดพื้นที่ดินตามที่เกษตรมณฑลคูสิตราชธานีได้ รังวัดไว้และออกโฉนดไปแล้วตามระเบียบ

หมวดที่ ๔ ว่าด้วยการไฟฟ้า

มาตรา ๗ ให้เจ้าบ้านเสียค่าแรงไฟฟ้าที่ใช้ในบริเวณบ้านของตนตามอัตราที่เจ้าพนักงานไฟฟ้าของคณะกรรมการจะกำหนดและประกาศให้ทราบเป็นครั้งคราว ค่าแรงไฟฟ้าต้องเสียทุก ๆ เดือน

มาตรา ๘ เป็นหน้าที่ของเจ้าบ้านต้องรับผิดชอบให้มีไฟฟ้าติดประจำ และเปิดใช้ได้หลังกลางดึก ๑ ดวงเป็นอย่างน้อย และไฟฟ้าดวงหนึ่ง ๆ มีแรงเทียบไม่น้อยกว่า ๕ แรงเทียบ

มาตรา ๙ ห้ามเป็นอันขาดมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดนอกจากเจ้าพนักงานไฟฟ้าของคณะกรรมการทำการต่อล่อหรือทำการฝังสายไฟฟ้า หรือเปลี่ยนแปลงเพิ่มลดไฟโดยพลการตนเองเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดปรารถนาให้แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงไฟฟ้าในบ้านของตน ก็ให้แจ้งความแก่เจ้าพนักงานไฟฟ้า เพื่อไปจัดการให้ ถ้าและปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใด ๆ ขึ้นที่บ้านใด โดยเจ้าพนักงานไฟฟ้ามิได้รู้เห็น ด้วยความผิดต้องตกอยู่กับเจ้าบ้าน

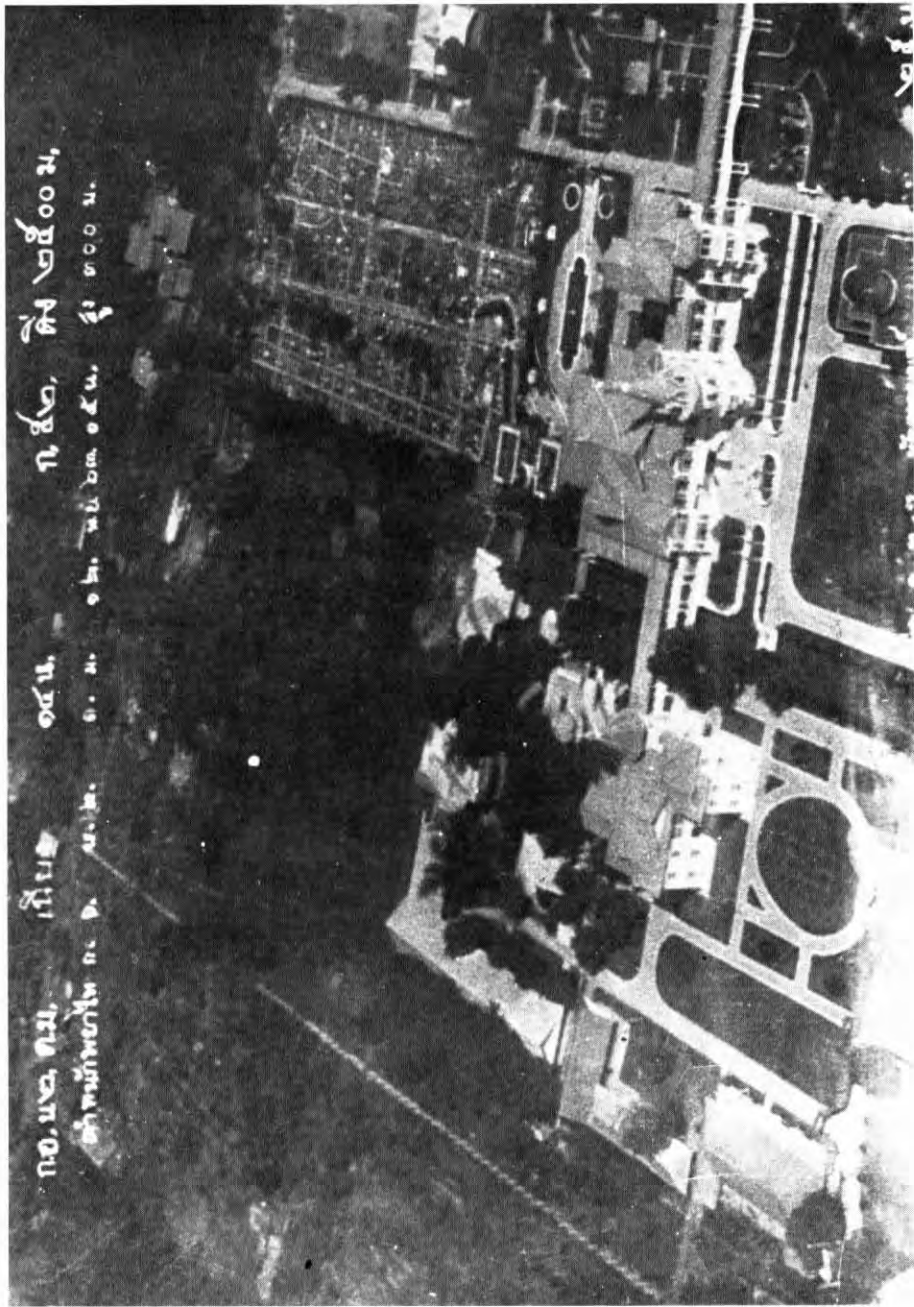
หมวดที่ ๕ ว่าด้วยการประปา

มาตรา ๑๐ ในบ้านใดมีน้ำประปาหรือน้ำแม่น้ำลำคลองใช้นอกจากที่สมมติว่ามีอยู่เองแล้วโดยธรรมชาติ เช่นมีลำน้ำผ่านไปทางผ่านที่บ้านเป็นต้น ต้องเสียเงินค่าน้ำตามอัตราที่เจ้าพนักงานสุขาภิบาลของคณะกรรมการจะได้กำหนดและประกาศให้ทราบ เงินค่าน้ำต้องเสียทุกเดือน

มาตรา ๑๑ ห้ามเป็นอันขาดมิให้ผู้หนึ่งผู้ใด นอกจากเจ้าพนักงานประปาของคณะกรรมการทำการต่อท่อหรือทำทางน้ำเข้าบ้าน ถ้าผู้ใดปรารถนาจะมีน้ำประปาหรือน้ำทำใช้ในบ้านก็ให้ขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานสุขาภิบาลของคณะกรรมการ และต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้วจึงลงมือกระทำการได้

หมวดที่ ๖ ว่าด้วยการเก็บเงินธานีโยปการ

มาตรา ๑๒ ให้เจ้าพนักงานคลังของคณะกรรมการดุสิตราชธานี เก็บเงินธานีโยปการทั้ง ๓ ประเภทตามที่กล่าวไว้แล้วในหมวดที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ แห่งกฎนี้ ทุก ๆ เดือน และเงินธานีโยปการประจำเดือนใดก็ให้เก็บในต้นเดือนนั้น

กอ.บว. คม. เก็บ ๑๔ น. ๖.๕๖, ๑๕.๐๐ น.
คำพิมพ์ไทย ก. ๑. ๑๒. ๑๒.๑๕ น. ๑๒.๑๐ น.

เมืองดุสิตธานี ที่ย้ายมาจากพระราชวังดุสิต
มาสร้างใหม่ที่พระราชวังพญาไท เป็นภาพถ่ายทางอากาศ
อาคารมีอยู่ตอนหน้าเป็นวัดพระที่นั่ง เวลานั้นเป็นโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

ก่อนที่จะเก็บเงินธนาธิปไตยการ ให้เจ้าพนักงานคลังประกาศบอกกำหนดวันให้ทวชนกร
ทราบล่วงหน้ามีกำหนดไม่ต่ำกว่า ๗ วัน

มาตรา ๑๓ ให้เชษฐบุรุษประจำตำบลมีหน้าที่ช่วยเจ้าพนักงานคลังในการเก็บเงินธนา-
ธิปไตยการ

มาตรา ๑๔ ให้นาครเสียเงินธนาธิปไตยการ ตามที่กล่าวมาแล้วโดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ ต่อ
จากวันกำหนดในประกาศของพนักงานคลัง

ถ้าและเงินธนาธิปไตยการค้างอยู่แก่ผู้ใดเกินกำหนด ๓ เดือน ให้ปรับผู้นั้นเป็นเงินไม่เกิน
กว่าทวิคูณจำนวนที่ควรต้องเสียโดยปกติ

ถ้าเงินธนาธิปไตยการค้างอยู่แก่ผู้ใดถึง ๖ เดือน นับตั้งแต่วันกำหนดวันประกาศของเจ้า
พนักงานคลังเป็นต้นไป และผู้ที่ไม่เสียเงินนั้นมิได้อ้างเหตุผลแสดงให้เป็นที่พอใจแก่เจ้าพนักงาน
งานว่าขัดข้องจริง ๆ ให้ถือว่าผู้นั้นไม่จงใจที่จะเป็นนาครแห่งดุสิตราชธานีอีกต่อไปแล้ว และ
นกราภิบาลจะได้ประกาศกีดนามผู้นั้นออกจากทะเบียนนาคร ส่วนที่ดินและบ้านเรือนของผู้นั้น
ก็ให้ริบเป็นของกลางของคณะนกราภิบาลแห่งดุสิตราชธานี

มาตรา ๑๕ ในการเก็บเงินธนาธิปไตยการ ตามที่กล่าวมาแล้วในมาตรา ๑๔ ถ้ามีข้อทู่
เถียงกันในระหว่างเจ้าพนักงานคลังกับนาครที่จะต้องเสียเงินธนาธิปไตยการและมีสมารถจะทำ
ความตกลงกันได้ ก็ให้นาครทำเรื่องราวยื่นต่อสภาเลขาธิการ เพื่อนำเสนอจนกราภิบาลและ
นกราภิบาลจะได้วินิจฉัยคดีนั้นในท่ามกลางสภาเชษฐบุรุษ ถ้าวินิจฉัยแห่งสถานนั้นให้นับว่าเป็นที่
สิ้นสุดแห่งคดี

หมวดที่ ๗

ว่าด้วยการยกเว้น

มาตรา ๑๖ เขตพระราชฐาน เขตที่ทำการของรัฐบาล ที่วัดและธรณีสงฆ์ โรงเรียน
สาธารณศึกษาและโรงพยาบาลของรัฐบาล หรือของคณะนกราภิบาลยกเว้นไม่ต้องเสียเงินธนา-
ธิปไตยการทั้ง ๓ ประเภท

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๔ กันยายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

(ลงนาม) พระยาอุดมราชภักดี**

นกราภิบาลดุสิตราชธานี

** พระยาอุดมราชภักดี เมื่อเมืองดุสิตธานีอยู่ที่พระราชวังดุสิต เป็นพระยาสุจริตธำรง

การย้ายเมืองคูสิดธานีมาสร้างขึ้นใหม่ที่พระราชวังพญาไทนี้ ก็นำเอาชื่อเมืองและมณฑลคูสิดธานีมาใช้ตามรูปเดิม แต่ตำบลต่างๆ ที่เคยใช้อยู่ก่อนที่พระราชคูสิดได้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอทั้งหมด จึงมีด้วยกันเป็น ๖ อำเภอ สำหรับชื่อถนนที่เคยใช้อยู่เดิมก็เพิ่มเติมให้มากขึ้นจนเหมาะสมแก่บริเวณ

นามถนนในอำเภอคูสิด ในเมืองคูสิดธานีพระราชวังพญาไท

๑. พระราม ๖	๒. ราชดำเนิน	๓. บัลลังก์นาถจักรี
๔. กระบี่ราช	๕. ๒๒ กรกฎาคม	๖. ๑๑ พฤศจิกายน
๗. สนามไชย	๘. เจ้าพญาไท	๙. ยามา
๑๐. กนาศรี	๑๑. ดาวดึงส์	๑๒. แพรกทหารราบ
๑๓. เขื่อนแก้ว	๑๔. เขื่อนเพชร	๑๕. ท้ายวัง
๑๖. หน้าพระลาน	๑๗. คูสิด	๑๘. อนันตนาคราช
๑๙. เข็มสมุท (เขตต่อ)		

นามถนนในอำเภอปากน้ำโพ

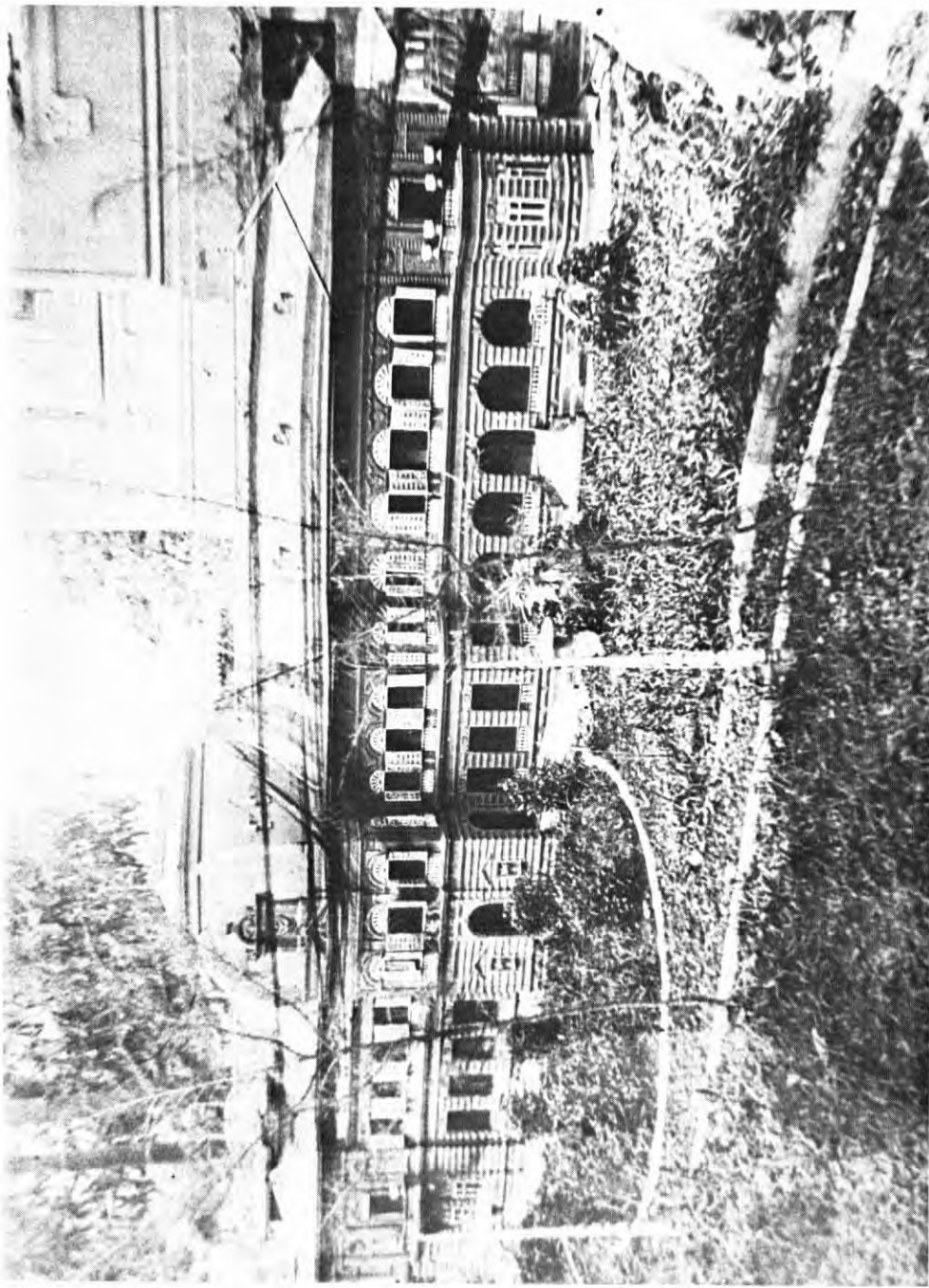
๑. เข็มสมุท	๒. พุทธบาท	๓. ธรรมเนียมวัด
๔. พระกงกา	๕. โอโยธารังสรรค์	๖. อนันตนาคราช
๗. สุรราชเรืองเดช (เขตต่อดอนพระราม)	๘. ลาตลาวัน	๙. สี่ดาเทวี
๑๐. แพรกมัจฉา	๑๑. แพรกมัจฉาญ	๑๒. รามจันทร์ประเทศ

นามถนนในอำเภอบึงพระราม

๑. จักรขลัง	๒. ชัยชนะสงคราม	๓. ดาวดึงส์
๔. สุขสมาวาส	๕. ราชดำเนิน	๖. พระราม ๖
๗. มหาวัน	๘. แพรกทหารราบ	๙. แพรกทหารช่าง
๑๐. แพรกทหารม้า	๑๑. แพรกทหารปืนใหญ่	

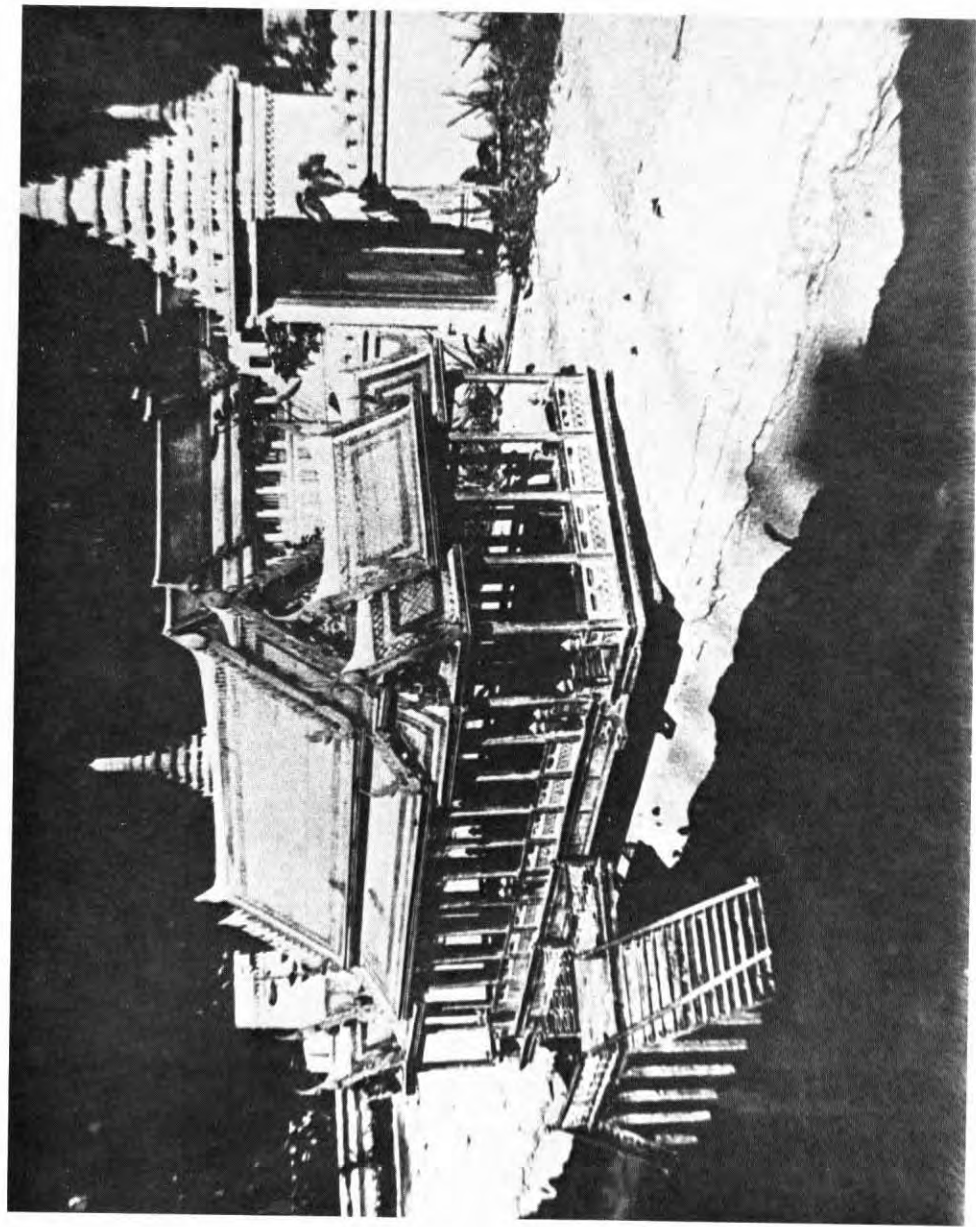
นามถนนอำเภอดอนพระราม

๑. สุรราชเรืองเดช (เขตต่อปากน้ำ)	๒. รามจันทร์ประเทศ	๓. แพรกมัจฉา
๔. สังข์สง่า	๕. กุศราขทรงภพ	๖. สี่ดาเทวี
๗. แพรกกองกต	๘. ลพราชทรงฉัตร	๙. บุญเกษตรสี่มา
๑๐. แพรกเจตบุตร		

พระที่นั่งเทวอาสน์จรัญ

พระที่นั่งองค์นี้ เดิมพระราชทานชื่อว่า “พระที่นั่งเทวราชสรีร์” ต่อมาเปลี่ยนเป็น “เทวอาสน์จรัญ” สร้างในลักษณะคล้าย “พระที่นั่งภายในมณฑลจรัญ” ในพระบรมมหาราชวัง พอปลายรัชกาลได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนเป็น “พระที่นั่งบรมพิมาน” จนถึงปัจจุบัน

พระที่นั่งสถานชโลธร

ตั้งอยู่ริมลำน้ำดุสิต ตรงกับประตูทวารวดี ซึ่งแลเห็นอยู่เบื้องหลังองค์พระที่นั่ง มีลักษณะคล้ายทำ
ราชวรดิฐ ส่วนที่มองเห็นเป็นพระที่นั่งองค์ใหญ่เบื้องหลังภาพ คือ พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท

นามถนนในอำเภอบางไทร

๑. พระราม ๖	๒. สังข์สง่า	๓. ถักขมี่ทรงเดช
๔. แพรกชมพูปาน	๕. ธนุศักดิ์	๖. พระกษาราชวา
๗. ลพราชทรงขันธ์	๘. เสนาธิปัตย์	๕. แพรกนิลพัท
๑๐. กุศราขทรงภพ	๑๑. แพรกสุรเสน	๑๒. แพรกสุรگان
๑๓. แพรกกองคต	๑๔. สี่ดาเทวี	

นามถนนในอำเภอเขาหลวง

๑. สยามชนะศึก	๒. แพรกสุกรีพ	๓. แพรกหนุมาน
๔. พรหมศาสตร์	๕. อากเนยศาสตร์	๖. พายวาสตร์
๗. ราชดำเนิน	๘. เอนทรศาสตร์	๕. มายาสตร์
๑๐. วารุณศาสตร์	๑๑. ธนุศักดิ์	๑๒. นัฏไชย
๑๓. แพรกพุทธบูชา	๑๔. หน้าพระธาตุ	๑๕. พระราม ๖
		๑๖. กษาราชชัย

นามพระที่นั่งในดุสิตราชนานิ ที่ย้ายไปสร้างใหม่ในพระราชวังพญาไท

ในพระวัชรินทรราชนิเวศน์ อำเภอดุสิต

๑. พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท	(คือมหาปราสาททองคำใหญ่กลางพระราชวัง)
๒. พระที่นั่งบรมราชพิมาน	(คือพระที่นั่งแบบไทยองค์ใหญ่ที่อยู่ต่อจากมหาปราสาททางขวาได้)
๓. พระที่นั่งสถานชโลธร	(คือพระที่นั่งที่เรียกตามศัพท์สามัญว่า ตำนกแพ)
๔. พระที่นั่งอัมรินทร์พิราบุร	(คือปราสาททองคำเล็ก ที่ตั้งอยู่บนกำแพงแก้วด้านตะวันออก แห่งลานพระมหาปราสาท)
๕. พระที่นั่งสุทโธสุริยปราสาท	(คือปราสาททองคำยาว ที่ตั้งอยู่บนกำแพงพระราชวังด้านตะวันออก ตรงท้องสนามหลวง)
๖. พระที่นั่งรัตนานันบรรยงค์	(คือพระที่นั่งแบบไทย ที่ตั้งอยู่ในสระในกำแพงพระราชวังใน)
๗. พระที่นั่งราชวงศ์วราคาร	(คือพระที่นั่งแบบไทยทองคำสองชั้น ที่ตั้งอยู่ในกำแพงพระราชวังในทิศใต้แห่งพระที่นั่งบรมราชพิมาน)

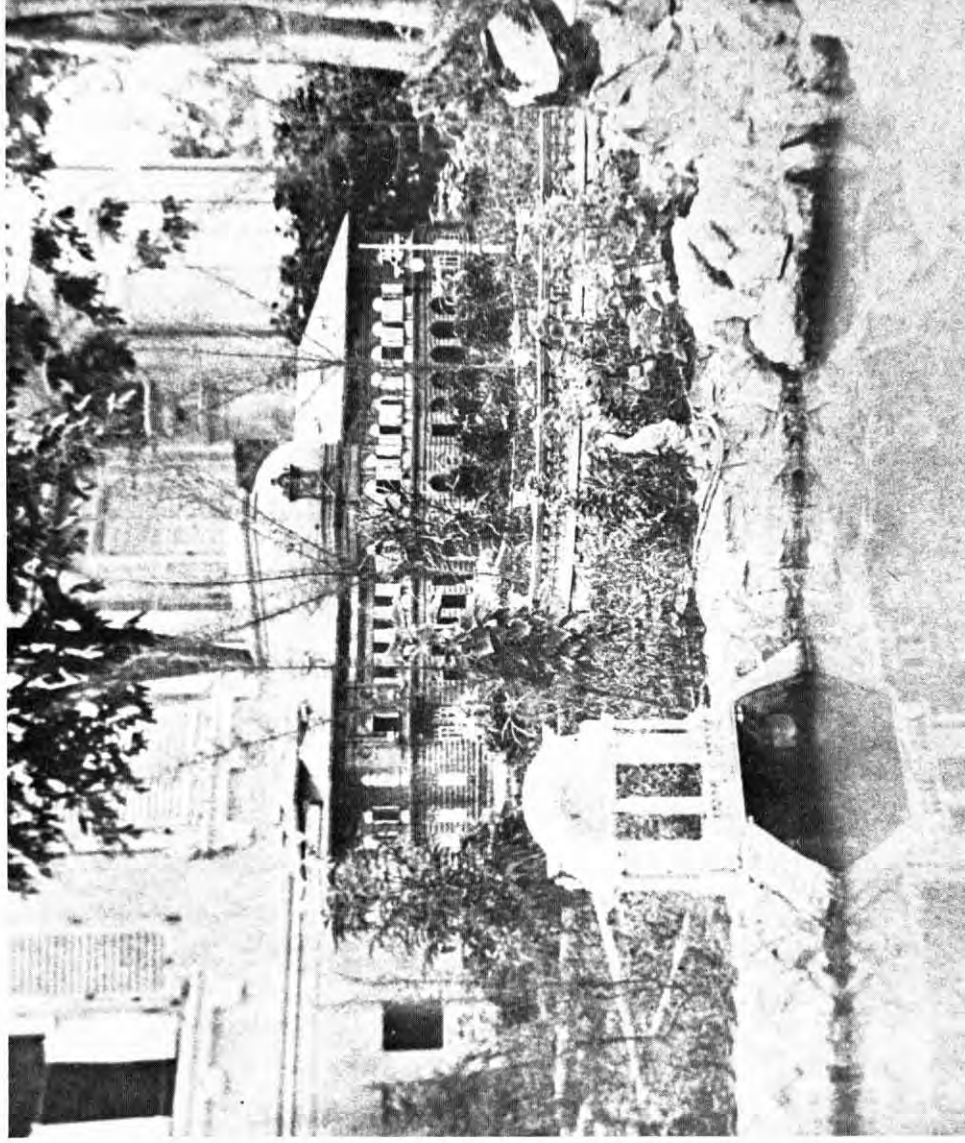
- ในพระวรุณราชนิเวศน์ อำเภอปากน้ำไท

- ในพระราชวังบึงพระราม อำเภอบึงพระราม

- ในพระมหาจักรีราชปุระ อำเภอเขาหลวง

- ## แผนงานภายใน

എന്നു

พระที่นั่งเทวอาสน์เจ้าอยู่
 ภาพถ่ายจากทิศอีสาน เป็นพระที่นั่งองค์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ พระราชวังวชิราลงกรณในเขตนี้ ด้านหน้าพระที่นั่งเป็น
 สระน้ำขนาดใหญ่ ส่วนฉากด้านหลังเป็นพระที่นั่งของจริง คือพระที่นั่งอุดรทิเบตองค์ที่มีสะพานขึ้น
 ติดต่อกับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

ที่จะได้มีเวลาพักเพื่อพระสุขภาพของพระองค์เอง ทั้งเป็นจุดเริ่มต้น ทรงพระดำริที่จะมีฝ่ายในเป็นครั้งแรก แต่ถึงแม้จะมีพระกระแสน้ำสั่งเปิดเผยออกมาแล้วเช่นนั้นก็ตาม ก็ห้ามผู้ใดแสดงท่าทีที่จะหาญเข้าไปกราบบังคมทูลรับสนองพระบรมราโชบายแต่ประการใดไม่ เพราะบ้านเมืองไทยในขณะนั้นมีความเจริญด้วยความสุขสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเวลาที่ดีที่เสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ ลงไปใหม่ ๆ การเงินของประเทศก็ดีขึ้นโดยลำดับ ทั้งมีหวังเป็นอย่างมากที่จะได้คืนสิทธิอันชอบธรรมเช่นการศาล การภาษีอากรที่กำลังเจรจาอยู่จะบังเกิดผลดังที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยนั้นหมายไว้ สิ่งที่ต้องสังเกตได้ชัดแจ้งก็คือ ในเวลาที่งานรื่นเริงประจำปีนั้น ประชาชนถูกรวมทั้งข้าราชการของประเทศทั่วไปแต่งกายหรูหราซุกกันอย่างสุดเหวี่ยง ผู้หญิงที่ไปเที่ยวในงานประดับเครื่องแก้วแหวนเงินทองกันแพรวพราว เครื่องแต่งกายเพริศพรั่งผิดหูผิดตา ข้าราชการส่วนใหญ่ แต่งเครื่องราตรีสโมสร ไม่ว่าจะเป็นเครื่องแบบทหารบก ทหารเรือ ที่เป็นข้าราชการพลเรือนก็มีเครื่องแบบราตรีสโมสรของเสื้อป่าตามเหล่ากองต่าง ๆ สมเกียรติที่จะเป็นงานของชาติ เดินเตร่เจดตรงตามงานราตรีทุกครั้งที่แสดงถึงวัฒนธรรมอันสวยงามไม่แพ้ชาวต่างประเทศ นั่นคือแม่แต่งงานขึ้นบ้านของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แยกผู้ไปในงานก็พากันแต่งเครื่องราตรีสโมสรอย่างที่ชาวตะวันตกนิยมกัน คือชุดอวี่นึ่งเดรส เป็นเสื้อสักหลาดดำหางยาว กางเกงสักหลาดดำขาวยาวมีแถบแพรดำ (ถ้าเป็นงานในพระราชฐานเปลี่ยนเป็นกางเกงผ้ามันรัดได้เข้า นอกจากงานในวันจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งกางเกงขายาวเป็นพิเศษได้) ที่นำลงมาเขียนลงไว้ให้เห็นเช่นนั้น เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพยายามที่จะทรงนำประเทศไทยเข้าสู่การแต่งกายตามความนิยมของชาวตะวันตก การแต่งกายของประชาชนคนไทย ก็เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งที่จะแสดงออกในวงสังคมซึ่งทุก ๆ ชาติในโลกเขาก็สังเกตกันทั้งนั้น ข้อนี้ผู้เขียนมิได้เหยียดหยามการแต่งกายประจำชาติ ซึ่งก็เป็นบุญของคนไทยที่สมเด็จพระบรมราชินีนาถองค์ปัจจุบัน ได้เห็นความสำคัญของการแต่งกายสตรี ได้ทรงออกแบบเครื่องแต่งกายของคนไทยไว้เป็นมาตรฐาน ที่ได้รับความนิยมชมชอบอยู่ในขณะนี้

ที่กล่าวมาข้างต้นถึงการแต่งกาย ก็เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นเป็นสำคัญ และมีพระราชประสงค์ที่จะเปิดเสรีให้ไพร่ฟ้าประชาชน เลือกรูปการปกครองที่เหมาะสม แต่ก็เห็นทางตรงกันข้าม เพราะคนไทยในยุคนี้กลับไม่อยากจะ เห็นชัดกันอยู่ทั่วประเทศว่า ทรงเป็นผู้นำที่หาผู้ใดมาดำเนินนโยบายในการบริหารประเทศให้ดียิ่งไปกว่าพระองค์ไปไม่ได้ เหตุการณ์ที่ผ่านพ้นไปใหม่ ๆ ในขณะนั้นก็คือ การนำประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๑ เวลานั้น ถ้าคนไทยเราจะเหลียวดูเพื่อนบ้านรอบตัวเราในทวีปเอเชีย ก็คงจะมีเหลือเป็นอิสรภาพอยู่เพียง ๓ ชาติ คือ จีน ญี่ปุ่น และไทยเท่านั้น แต่ไทยเรา

ถูกรุมล้อมอยู่รอบด้าน ที่สามารถขึ้นโคดเดี่ยวอยู่ได้นับว่าเป็นการล่อแหลมอยู่มิใช่น้อย ครั้นนั้น
ไม่มีสหประชาชาติคอยช่วยพวกเราไว้ หรือไม่มีมิตรประเทศอื่นใดที่จะมาคอยช่วยเหลือ ถ้ามี
เหตุการณ์สำคัญที่รุกรานดินแดนเกิดขึ้น ก็ต้องตกลงกันเอง โดยมากประเทศเล็ก ๆ อย่าง
ประเทศไทยก็มีแต่ทางเสีย ก็ถูกอำนาจบาโทใหญ่ฮุบเอาเข้าไว้เป็นเมืองขึ้นไปเลย โดยเหตุผล
ดังกล่าวมานี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยเป็น
อย่างดี พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริราชที่อุทิศขึ้นมาเพื่อปกป้องภัยพิบัติให้แก่พสกนิกร
ชาวไทยทั้งปวง พระองค์ทรงเป็นมหาวีรบุรุษของชาติในยามคับขันครั้งสำคัญนี้ที่ทรงใช้พระ
สติปัญญา เดินแต่ในทางอย่างแหลมหลักในวัตถุประสงค์ ที่จะหาชาติอันเป็นที่รักของพระองค์
ยิ่งขึ้น ให้พ้นผ่านรุมล้อมแห่งราชอยู่เบื้องหน้าซึ่งมีข้าอยู่ในยุคนั้น จึงต้องถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ
พระองค์จึงทรงเปรียบพระวีรกรรมในขณะนั้นเป็นเสมือนได้ทรงเป็นผู้นำสยามรัฐนาวาให้ล่อง
พ้นจากเกาะแก่งหินโสโครกได้นำให้ปลอดภัยได้โดยสวัสดิภาพ ถ้าไม่ทรงนำร่องให้ถูกทางใน
เวลานั้น สยามรัฐนาวาก็คงจะล่มจมเป็นเมืองขึ้นเขาไปแล้ว ภาพเปรียบเทียบอันนี้ ได้มี
พระกระแสรับสั่งให้ช่างหลวงเป็นผู้เขียนขึ้น แล้วพิมพ์ลงบนกระดาษแผ่นใหญ่ ลงพระ
บรมนามาภิไธยพระราชทานให้แก่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นำไปเป็นอนุสรณ์แห่งงานบริหารประ-
เทศในยุคสำคัญของประวัติศาสตร์ของชาติไทย ผลของงานที่ทรงปฏิบัติมาสำเร็จลงดีเด่นแก่ประ-
ชาชนคนไทยปรากฏชัดแจ้งเช่นนี้ในตอนนั้น จึงทำให้ไม่สามารถจะปลีกพระองค์ออกไปมอบให้
มีผู้รับสนองพระบรมราชโองการแทนพระองค์ตามระบอบประชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญได้
สำเร็จ

ในที่นี้ผู้เขียนจึงขอกลับมาเล่าเรื่องที่เจ้าคุณสุนทรพิพิธได้ประสบมาในตอนท้ายเรื่องของ
ท่าน มาลงไว้เพื่อยืนยันเหตุการณ์ เพราะตัวท่านเองในเวลานั้นก็เป็นนักปกครองที่พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งออกไปเรียนในโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เป็นนักเรียน
ส่วนพระองค์ และมีหน้าที่ราชการเป็นชั้นผู้ใหญ่ของกระทรวงมหาดไทยอยู่ด้วย ได้เขียนเรื่อง
ส่วนตัวลงไว้ในหนังสือชีวราชนาสุรณ ดังนี้

“เมื่อคุณุตติธานี เป็นพระราชประสงค์ที่จะทรงฝึกฝนอบรมเสนาอำมาตย์ราชบริพาร นับ
แต่เสนาบดีลงมาให้ชายซึ่งในพระบรมราชโอบาย และวิธีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย
จึงมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปสมัครเป็นทวนนาครด้วยมาก เฉพาะที่กล่าวถึงในที่นี้ก็คือ พระยา
ราชนกุล (อวบ เปาโรหิต)^{๙๐} ปลัดกระทรวงมหาดไทย ซึ่งภายหลังได้เลื่อนบรรดาศักดิ์
เป็นเจ้าพระยาหมื่นมนตรี ท่านมีโอกาสดำเฝ้าใกล้ชิดอยู่เสมอ ๆ เพราะในขณะนั้น ท่านเจ้าพระยา

^{๙๐} ท่านผู้นี้เมื่ออยู่ในตำแหน่งของเจ้าคุณจิตาณูชัย จะมีภักดาสน์อยู่ในอำเภอลำปาง ทางสุโขทัยมีตอนกลางแผนที่

สวามิภักดิ์

ข้าพเจ้า ขอถวายบังคม
 สวามิภักดิ์ แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบรมนาถบพิตร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบรมนาถบพิตรทรงถือท้ายเรือแห่งรัฐสีมาอาณาจักรสยาม

สุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีอาการป่วยกระเสาะกระแสะ จึงมิได้มีโอกาสได้เข้าเฝ้า เมื่อพระยาราชนกุลได้เข้าขังในพระบรมราโชบาย และพระราชดำริโดยอ้อมแท้แล้ว ประกอบกับที่ได้ทรงมีพระราชปฏิสันถาร และเปิดเผยเรื่องการปกครองบ้านเมืองอยู่บ่อย ๆ ครั้งหนึ่งเมื่อมีโอกาสเป็นการเฉพาะ จึงกราบบังคมทูลขึ้นว่า “กระทรวงมหาดไทยได้เข้าขังถึงพระบรมราโชบายและวิธีการของดุสิตธานีแล้ว ถ้าต้องด้วยพระราชประสงค์ กระทรวงมหาดไทยจะรับสนองพระบรมราโชบายนำแบบอย่างของดุสิตธานีไปปฏิบัติในจังหวัดต่าง ๆ ตามที่เห็นสมควรและเหมาะสม เป็นอันดับไปจนกว่าจะทั่วถึง” มีพระราชดำรัสตอบว่า “นั่นนะซี ฉันต้องการให้การปกครองท้องถิ่นที่มีการปรับปรุงกันเสียที จึงได้วางระเบียบไว้เพื่อให้เห็นเป็นตัวอย่าง”

เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราช เมื่อมีพระราชดำริหรือพระราชประสงค์ในสิ่งใดประการใด เพียงตรัสออกไปก็ย่อมสำเร็จได้ดังพระราชประสงค์ แต่พระองค์ทรงพระราชดำริอยู่ในพระราชหฤทัยว่า การสิ่งใดเป็นการใหญ่ ถ้าเพียงแต่ใช้พระราชอำนาจดำรัสสั่งให้ทำ ๆ กันตามพระราชประสงค์นั้น ก็จะต้องทำกันอย่างแน่นอน แต่การงานนั้นอาจไม่สำเร็จ หรือสำเร็จแต่ไม่เป็นผลดีโดยสมบูรณ์ ดังนั้นก็ได้อะไรขึ้นเรื่องปฏิรูปการปกครอง ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงวิถีทางการงาน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกในจิตใจด้วยทีเดียว พระองค์จึงได้ทรงทำเป็นการทดลองขึ้นก่อน เพื่อเป็นการหยั่งดูถึงความคิดจิตใจของบุคคลทั้งหลายด้วย บัดนี้เมื่อปลดกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ปกครองโดยตรง ได้แสดงความรู้สึกนึกคิด เห็นดีเห็นชอบกราบทูลขึ้นเช่นนั้นแล้ว ก็เป็นที่สนพระราชหฤทัย จึงทรงเปิดเผยพระราชประสงค์อันแท้จริงถึงการทดลองสร้างเมืองดุสิตธานีให้เป็นที่ประจักษ์ออกมา

บัดนี้ จึงตกเป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทยที่จะพิจารณาพิจารณา เริ่มตั้งแต่การศึกษาบทบัญญัติที่จะต้องออกเป็นพระราชกำหนดกฎหมาย ศึกษากิจการและระเบียบแบบแผนของดุสิตธานีเพื่อปรับปรุงนำไปใช้ได้เหมาะสม ศึกษาถึงระบอบระเบียบที่อารยประเทศปฏิบัติอยู่ เช่นของอังกฤษเป็นต้น และพิจารณาถึงท้องถิ่นว่าจะเริ่มจัดการในจังหวัดใดก่อน ที่มีสภาพอันเหมาะสม ในที่สุดก็ถึงการพิจารณาเลือกตัวบุคคลที่จะให้ไปปกครองจังหวัดนั้น เพื่อได้เป็นผู้ดำเนินงานให้การปกครองแบบใหม่เป็นผลดี

“เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ ข้าพเจ้า*๑ ก็ได้รับโทรเลขกระทรวงมหาดไทยให้มารับราชการกรุงเทพ ฯ ขณะนั้นข้าพเจ้ารับราชการอยู่จังหวัดนครสวรรค์ ครั้นเข้ามาถึง และรายงานตัวตาม

*๑ ข้าพเจ้าได้แก่พระยาสุทธรพิพิธ (เชย มณีวินัย) ปัจจุบันได้เป็นวุฒิสมาชิกของสภาผู้แทนราษฎร ท่านเคยดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในสมัยหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านเป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิมของ ร. ๖

ระเบียบแล้ว ท่านเสนาบดีก็แจ้งความประสงค์ให้ทราบโดยเลา ๆ แล้วส่งให้ไปฟังเรื่องราว
ละเอียดจากท่านปลัดกระทรวง เมื่อได้พบกับท่านปลัดกระทรวง ท่านจึงได้บอกเรื่องราวให้
ทราบโดยตลอด นับแต่ที่ท่านได้รับพระราชกระแสมาประการใด และกระทรวงมหาดไทยมี
แผนการที่จะปฏิบัติต่อไปอย่างไร ท่านบอกว่า จังหวัดที่จะให้เริ่มงานนี้ ได้เลือกเอาจังหวัด
สมุทรสาคร เพราะเหมาะสมด้วยเหตุผลหลายประการ ก็จังหวัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้
โปรดเกล้าฯ ให้จัดการสุขาภิบาลขึ้นเป็นครั้งแรก และจังหวัดนี้ราษฎรมีอาชีพส่วนใหญ่อยู่ ๓
ประเภท คือ ทำนา ทำสวน ทำการประมง ซึ่งเหมาะแก่ความคิดที่จะจัดการบำรุงช่วยเหลือ
ยิ่งกว่าจังหวัดที่การอาชีพใหญ่อยู่ประเภท เช่นมีแต่การทำนาเป็นส่วนใหญ่เป็นต้น ทั้งเป็น
จังหวัดที่ไม่ใหญ่โต มีพลเมืองไม่มาก และอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ด้วย จะเป็นความสะดวกด้วย
ประการทั้งปวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ส่วนบุคคลที่จะให้ไป
ดำเนินงานนั้น ก็ได้ตกลงกันแล้วว่า จะย้ายข้าพเจ้าจากจังหวัดนครสวรรค์มาอยู่จังหวัดสมุทร
สาคร เพื่อเป็นผู้เริ่มปฏิบัติการตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยต่อไป และได้กราบบังคม
ทูลให้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วด้วย ฉะนั้นหน้าที่ของข้าพเจ้าในขั้นตอนนี้ก็คือ
ร่วมเป็นกรรมการพิจารณาจัดร่างธรรมนูญการปกครอง และระเบียบแบบแผนที่จะต้องใช้ใน
การนี้ อีกประการหนึ่งก็คือ ข้าพเจ้าจะต้องศึกษาระบบ Municipality ของอังกฤษ โดยให้ไป
ติดต่อปรึกษาหารือกับหม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรารณ ซึ่งเป็นกรรมการในเรื่องนี้ด้วยผู้หนึ่ง
เมื่อได้ร่างบทบัญญัติ และวางระเบียบแบบแผนเรียบร้อยแล้ว ก็จะได้นำทูลเกล้าฯ ถวายขอ
พระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อโปรดเกล้าฯ เห็นชอบด้วยพระราชดำริแล้ว
จึงจะได้ออกเป็นกฎหมาย แล้วดำเนินการปฏิบัติต่อไป

ข้าพเจ้าก็ได้ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา และเมื่อหมดธุระในหน้าที่แล้วจึงกลับ
ขึ้นไปจังหวัดนครสวรรค์ ภายหลังต่อมา ดูเหมือนว่าเมื่อกระทรวงมหาดไทยได้ทูลเกล้าฯ ถวาย
ร่างกฎหมายและระเบียบแบบแผนขึ้นไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำเรื่อง
เข้าสู่ที่ประชุมคณะเสนาบดี แล้วมีข่าวกระแสนกระสายจะเท็จจริงอย่างไรไม่ทราบ ว่ามีเสนาบดี
บางท่านเห็นว่า ร่างกฎหมายของกระทรวงมหาดไทย ให้สิทธิแก่ราษฎรกว้างขวางเกินไป อาจ
กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของรัฐ เรื่องจึงยังตกลงไม่ได้ คงค้างพิจารณาอยู่ ต่อมาไม่
ช้า ถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๕ กระทรวงมหาดไทยกับกระทรวงนครบาลก็ถูกยุบรวมเข้าเป็นกระทรวง
เดียวกัน* ท่านเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งก่อนแล้ว ท่าน
เจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลได้มาดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
แทน ในระยะนี้เรื่องการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคก็ยังไม่ตกลงว่าอะไร คงเงียบอยู่ ครั้น

* กระทรวงมหาดไทย รวมกับกระทรวงนครบาล เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕

ส่วนที่ ๒๕ พุทธจักยาน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต”

เรื่องราวที่เจ้าคุณสุนทรพิพิธได้นำมาเขียนลงไว้ในหนังสือวิชาฐานสรีรณปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ตามข้างบนนี้ ผู้เขียนเชื่อว่าทางกระทรวงมหาดไทยซึ่งมีพระยาราชนกุลเป็นปลัดทูลฉลองและเป็นนาครคนหนึ่งของเมืองดุสิตธานีตลอดมาคงจะได้รับพระกระแสรับสั่งตามที่เจ้าคุณสุนทรพิพิธได้อ้างไว้ ส่วนทางเจ้าคุณอนุชิตชาญชัย ท่านก็รับว่าเป็นความจริงสอดคล้องกัน แต่ท่านจำชื่อข้าราชการผู้ใหญ่ของกระทรวงมหาดไทยไม่ได้ นอกจากนั้นยังปรากฏทางสารานุกรมเล่ม ๓ พ.ศ. ๒๔๓๗ หมวดอักษร ด. ยังกล่าวไว้ว่า “เมื่อทรงปกครองบ้านเมืองตามแบบสมบูรณาญาสิทธิราชครบ ๑๕ ปีบริบูรณ์ หรือเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาทั่วราชอาณาจักรแล้วไม่น้อยกว่า ๕ ปี ก็จะได้ทรงพิจารณาพระราชทานพระบรมัญญูปการทรงทำนอง “เสรีภาพ” ตามแบบที่ดำเนินอยู่ในดุสิตธานีนั้น แก่พสกนิกรราษฎรสยาม” ความข้อนี้อาจจะมีได้จริง ซึ่งควรจะนับว่าเป็นความสำคัญยิ่งที่เกี่ยวกับองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงแสดงพระราชเจตนาเป็นปรากฏการณ์อยู่หลายครั้งหลายหน เช่นเรื่องเมืองมั่ง ตั้งแต่ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และเมื่อเสด็จออกไปพักผ่อนที่ชายทะเลหาดเจ้าสำราญ จนกระทั่งมาทำขึ้นในพระราชวังดุสิต แล้วย้ายไปที่พระราชวังพญาไทเป็นแหล่งสุดท้าย พระองค์จะทรงทำงานสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เต็มไปด้วยความระมัดระวังโดยรอบคอบ ไม่ถือเอาแต่พระราชปรารภเป็นสำคัญ ยกตัวอย่างเช่นจะทรงทำการปรับปรุงการเขียนหนังสือไทยตามที่สนะของพระองค์ ก็ทรงหยังเสี่ยงคุกก่อน ไม่ทรงทำการเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ตามพระราชอำนาจของพระองค์ที่มีอยู่โดยสมบูรณ์ ไม่เหมือนกับเมื่อครั้งนายกรัฐมนตรีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่หาญทำการเปลี่ยนแปลงอักษรวิธของไทยเสียใหม่โดยตัดอักษรและพยัญชนะออกเสียหลายตัว เพราะคิดว่าจะทำให้สะดวกขึ้น ง่ายขึ้น และจัดวิธสะกดตัวแบบใหม่ ซึ่งมีติมหาชนไม่ยอมรับ ทำให้ชาติเสียหายนค่าพิมพ์ตำรับตำรา เอกสารอื่น ๆ และป้ายที่ทำการรัฐบาลทั่วไป ทั้งเปลืองมันสมองอนุชนของชาติที่ต้องเขียนหนังสือไทยผิด ๆ ไปพักหนึ่งอย่างที่แล้วมา แต่ที่น่าเสียดายที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตก่อน ๑ ปี จากเวลาที่ทรงใช้ประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาครบ ๕ ปี ทั้งนี้เพราะทรงทราบว่าการศึกษานั้นเป็นหลักสำคัญในการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะถ้ามีพลเมืองที่ไม่รู้หนังสือมากเท่าใด ก็ย่อมมีประชาธิปไตยจอมปลอมมากขึ้น อันเป็นอุปสรรคแก่การปกครองประเทศแบบดังกล่าวอย่างยิ่ง

นิทรรศการเมืองดุสิตธานีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ เป็นอนุสรณ์ชิ้นสำคัญที่ได้พระราชทานไว้เป็นมิ่งขวัญแก่ปวงชนชาวไทยทั้งหลายชั้นหนึ่งในรัชสมัยของพระองค์ที่ชาวไทยควรรู้และเป็นสิ่งพึงระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณไปชั่วลูกชั่วหลาน

การเงินของลันเกล้าฯ ร.๖

การเขียนเรื่องดุสิตธานีที่คณะกรรมการต้องการได้จบลงแล้ว แต่ถึงกระนั้นก็อาจยังมีบางท่านที่ข้องใจว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์สิ้นเปลืองมาก เรื่องนี้ได้ทรงพระปริวิตกอยู่ก่อนเช่นกัน ผู้เขียนเคยฟังพระราชกระแสรับสั่งว่า เมื่อคิดไปแล้วจะใช้จ่ายน้อยกว่าเสด็จประพาสแต่ละครั้งเสียอีก จึงสมควรพระทัยที่จะจัดสร้างดุสิตธานีขึ้นมา เพราะทรงเห็นประโยชน์ของชาติอย่างมหาศาล

นานมาแล้วตั้งแต่ลันเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตล่วงลับไปใหม่ ๆ ข้าพเจ้าผู้เขียนได้เคยรับความสะเทือนใจอย่างยิ่ง เมื่อมีคนกล่าวร้ายต่อพระองค์เกี่ยวกับการใช้เงินของชาติ ซึ่งปรากฏว่าบุคคลบางกลุ่มพากันเหมาเอาว่า เหตุวิฤตติกาที่เกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ ๖ ต่อกับรัชกาลที่ ๗ อันเกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำจนถึงกับต้องมีการคุ้ยเขี่ยกันขึ้นในหมู่ข้าราชการทั่วไปร้อนร้าวไปทั่วบ้านทั่วเมืองในระยะนั้น มาจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยอย่างปราศจากขอบเขตและสาระประโยชน์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

เป็นการเข้าใจผิดอย่างร้ายแรง และเป็นการกล่าวใส่ร้ายอย่างมั่งง่ายที่สุดของพวกเขาที่ไม่รู้ความจริง หากแต่จำขี้ปากเขามาพูดตาม ๆ กัน ที่ไม่รู้ก็อยากจะอวดรู้ และเพราะเหตุที่พระองค์สิ้นไปแล้ว ไม่มีทางที่จะทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ ทั้งไม่มีทางที่จะเถียงหรือชี้แจงแสดงเหตุอะไรได้ ฉะนั้นความหลงผิดทั้งหลายดังกล่าวจึงยังกล่าวขวัญกันอยู่ในระหว่างมนุษย์หน้าไม้จำนวนมากที่ไม่มีทางจะทราบได้ หรือไม่มีใจเป็นธรรมพอที่จะแสวงหาความจริง อย่างไรก็ตามก็ดีความยุติธรรมในเรื่องนี้หาได้มีวันยุติลงได้ แม้จนทุกวันนี้ก็ยังคงมีผู้ไม่รู้บังอาจกล่าวร้ายให้หมองมัวต่อไปได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอยู่อีก ผู้เขียนจึงรู้สึกที่ไม่สามารถจะอดทนทำใจเย็นเฉยได้ต่อไป และคิดว่าถึงเวลาแล้วที่จะนำเอาเหตุผลและเรื่องจริงทั้งหลายมาเขียนไว้ในหนังสืออันเป็นพระราชอนุสรณ์ครั้งนี้ แม้ว่าเรื่องราวจะเป็นเวลาที่ผ่านมากกว่า ๕๐ ปีแล้วก็ตาม หากข้อความทั้งหลายที่ผู้เขียนจะกล่าวต่อไปนี้ ท่านผู้ที่มีปัญญาได้ทราบอยู่แล้วก็ขอได้โปรดให้อภัยด้วย ถ้าจะต้องอ่านเรื่องที่ท่านทราบอยู่แล้วอีกครั้ง แต่ท่านที่ไม่เคยทราบจะได้ทราบ แล้วจะได้เห็นความจำเป็นและความจริงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้จ่ายการเงินในรัชสมัยของพระองค์ไปในลักษณะอย่างไร แล้วท่านจะได้รู้สึกที่ท่านนั้นสมควรจะคิดถึงพระองค์ในสถานไหน ?

ถ้าจะกล่าวถึงเรื่องการเงิน ก่อนอื่นก็ต้องเล่าถึงความเดิมตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงเสด็จพระทัยเกี่ยวกับเอกราชของชาติ เพราะในสมัยนั้นเป็นยุคที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกมักนิยมมาล่าเมืองขึ้น จนประเทศแถบตะวันออกก็ยังเหลืออยู่แต่ไทยเราประเทศ

เดียวที่ยังคงรักษาความเป็นเอกราชอยู่ จนถึงกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงพยายามเสด็จไปเยือนประเทศในภาคพื้นยุโรปถึง ๒ ครั้ง เพื่อวางพระองค์เข้าไปเป็นมิตรประเทศของกลุ่มมหาอำนาจเวลานั้น ถึงกระนั้นก็ดี คนสำคัญจริง ๆ ของเขาก็หาได้เคยมาเห็นวัฒนธรรมอันรุ่งเรืองของชาติเราไม่ คงได้รับแต่เรื่องราวของความเป็นอยู่ใกล้ ๆ สภาพชาวป่าชาวคอกทำนองนั้น ทางไปมาถึงกันก็แสนลำบาก เพราะต้องเดินทางโดยเรือเดินสมุทรอย่างทุลักทุเลเป็นเดือน ๆ

ฉะนั้น พอพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบแทนรัชกาลที่ ๕ และได้มีการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอันเป็นงานพระราชประเพณี จึงเป็นโอกาสที่จะได้เชื้อเชิญชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นแขกในงานนั้น ซึ่งตามประเพณีของชาวต่างประเทศเขาก็ยินยอมทำกันอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินพระบรมราโชบาย ในเรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้มโหฬารที่สุด ทรงเชิญเจ้าต่างประเทศและรัฐบุรุษคนสำคัญมาจากแทบทุกประเทศในโลกภาคตะวันตก เพื่อสนับโอบอ้อม เปรียบประดุจเป็นการลงทุนเพื่อหากำไรในทางการเมือง ต้องนับว่าได้ทรงทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อประเทศชาติแท้ ๆ

ต่อมาเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ต้องทรงแบกภาระในการดำรงชาติให้คงอยู่เป็นเรื่องสำคัญ หลักใหญ่ที่ทรงมีพระราชประสงค์จะกู้ชาติไทยขึ้นให้พ้นจากการเหยียดหยามของอารยชาติในมวลประเทศแถบตะวันตก เพราะการที่จะยอมให้ชาติอื่นมีโอกาสดำรงเหตุวิาทดังเช่นเมื่อคราว ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) แล้วค่อย ๆ เงื่อนอาณาจักรให้เขาไปเพื่อการรอมชอมนั้น แผ่นดินไทยเราก็คงหลุดจากของเดิมที่มีอยู่ก่อน ๑,๒๕๖,๓๕๔ ตารางกิโลเมตร คงเหลืออยู่เมื่อขึ้นครองราชสมบัติเพียง ๕๑๓,๔๗๗ ตารางกิโลเมตร ถือเราได้เสียไปมากกว่าครึ่งประเทศแล้ว เราจะทนถูกเขียดเขื้อนต่อไปอีกจะไหวหรือ? ผู้เขียนได้เคยฟังพระกระแสน้ำว่า “เราต้องสู้อย่างมดแดงจะเอาไปได้ก็แต่แผ่นดินเปล่า ๆ” ท่านทั้งหลายก็คงทราบแล้วว่า พระองค์ทรงปลุกใจประชาราษฎร์ให้ตื่นขึ้นรักและหวงแหนชาติ พระองค์ทรงวางนโยบายที่จะบริหารประเทศไปในแนวใหม่ ก็ทรงมุ่งมั่นที่จะปลุกประชาชนให้ร่วมใจต่อสู้รักษาชาติอย่างมีน้ำใจทรหดอดทน ทรงให้ทัศนะว่า “ตัวตายดีกว่าชาติตาย” จึงทรงวางแผนนโยบายในการต่อสู้ป้องกันประเทศเป็นเรื่องสำคัญ มีการปรับปรุงทหารของชาติ เพราะได้ทรงศึกษาวิชาทหารมาโดยตรง แต่ทหารนั้นไม่มีทางจะส่งออกไปประจำตามชายแดนได้ เพราะสัญญาทางพระราชไมตรีกีดกันอยู่ จึงทรงวางนโยบายตั้งกรมทหารขึ้นใหม่ เรียกว่ากรมทหารรักษาวัง เป็นทหารกองเดี่ยวที่ใช้เงินส่วนพระองค์ เพื่อประจำพระราชวังเวลาเสด็จออกไปสร้างที่ประทับที่จังหวัดนครศรีธรรมราชอันเป็นจังหวัดปลอดทหาร ก็นำทหารรักษาวังออกไปตั้งประจำอยู่ที่นั่น นอกจากนั้นได้ทรงตั้งกองอาสาสมัครรักษาดินแดนขึ้นมา เรียกชื่อว่า “กองเสือป่า” เป็นกองรักษาดินแดนที่มีอาวุธครบ

มือ ทำหน้าที่เป็นแนวช่วยเหลือทหาร แต่แต่งตัวไม่เหมือนทหาร ทั้งมิได้เป็นกองขึ้นสังกัดใน
กระทรวงกลาโหมหรือจ่ายเงินเดือนประการใด แต่ทรงช่วยเหลือจับจ่ายพระราชทรัพย์ดำเนิน
งานเป็นหลักฐานทั่วประเทศ ส่วนตามโรงเรียนต่างๆ ก็ให้โรงเรียนตั้งกองลูกเสือขึ้นทั่วไป งาน
ทั้งหมดนี้จำเป็นต้องหมดเปลืองทุนทรัพย์ไปมากมาย แต่ในวาระแรกเสวยราชสมบัติอันเป็นช่อง
ทางให้คนที่ไม่รู้เรื่องหลงผิดว่าทรงเป็นผู้ผลาญเงินของชาติไปในที่สุด

ที่ผู้เขียนนี้ได้รับความจริง เพราะเคยได้ยินได้ฟังพระกระแสรับสั่งมาด้วยตนเองว่า ในการที่จะ
ทรงจัดพระราชภารกิจตามพระบรมราโชบายทุกประการอันเกี่ยวกับการจะต้องใช้เงินทองนั้น ได้ทรง
แยกการเงินไว้คนละประเภท คือเงินของแผ่นดินอยู่ส่วนหนึ่งในความพิทักษ์รักษาของเสนาบดีกระ
ทรวงการคลัง และเจ้าหน้าที่ตามลำดับ พระองค์มิได้เอากิจส่วนพระองค์ใดๆ เข้าไปเกี่ยวข้องเลย
ทั้งไม่เคยทรงใช้พระราชอำนาจแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงสมบูรณ์าณาสิทธิราชเข้าไปหยิบฉวย
ใช้จ่ายเงินจากพระคลังมหาสมบัติตามพระราชประสงค์ ไซ้แต่เท่านั้น พระองค์ยังทรงยอมเสียสละแม้แต่
จะเป็นเรื่องภายในอันเป็นความทุกข์สุขส่วนพระองค์แท้ๆ ยังต้องทรงขบปัญหาตลอดเวลาอีกด้วย
นั่นก็คือเรื่องราวเกี่ยวกับที่ทรงถูกกำหนดให้เลือกคู่ครอง ก็ทรงมีเหตุผลที่น่าสนใจดังที่จะขอกกล่าวไว้
ดังต่อไปนี้

เมื่อตอนบ่ายวันหนึ่ง ในขณะที่พระองค์ยังทรงเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชอยู่ ได้
มีงานพระราชพิธีทำบุญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระปิย
มาวดีศรีพัชรินทรมาตา (ยาย) ในพระราชวังสราญรมย์ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ
(พระราชชนนีของพระองค์) ได้ตรัสขึ้นว่า ให้พระองค์ทรงเลือกคู่เสียเถิด! แล้วยังทรงอ้าง
ด้วยว่า “สมเด็จพระบรมชนกนาถก็ได้ทรงบ่นอยู่ว่า ให้ทรงมีพระชายา” แต่ทว่าพระองค์ได้
ทรงมีพระดำรัสตอบยืนยันอย่างที่เคยยืนยันมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อตอนที่ฟังกลับจากยุโรปว่า “ยัง
ไม่นึกโปรดผู้ใด”

การกราบบังคมทูลตอบสมเด็จพระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เช่นนี้ เป็นเครื่องยืนยันว่าทรงเก็บความจริงใจส่วนพระองค์ไว้ในพระราชหฤทัย โดยไม่เคย
ทรงแพร่พรายให้พระบาทสมเด็จพระบรมชนกนาถก็ดี หรือสมเด็จพระบรมราชชนนีก็ดี หรือ
แม้คนใกล้ชิดคนใดก็ดี มีโอกาสทราบแผนการของพระองค์ที่จะมีมาในอนาคตแม้แต่น้อย นอก
จากนั้นเจ้าคุณอนุกุศลชาญชัย (พงศ์ สวัสดิ์-ชูโต) ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เคยรับราชการ
ใกล้ชิดพระยุคลบาทมาตลอดรัชกาลเล่าให้ผู้เขียนฟังว่า เคยมีท่านข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่ง
ทูลถามเรื่องที่ไม่มีพระมเหสีขึ้นมา เคยไม่เป็นที่สบพระราชหฤทัย ถูกกริ้วในทำนองเป็นคน
ไม่รู้จักที่สูงต่ำ ตั้งแต่นั้นมาทุกคนก็เงยบกริบ เพราะเกรงกลัวในพระบารมี พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะพลีพระองค์เพื่อชาติไทยอันเป็นที่รักยิ่ง

เพื่อจะทำการต่อสู้รักษาสันติภาพนอกในยามคับขันอย่างสุดความสามารถ โดยจะไม่ยอมแบ่งแผ่นดินไทยให้แก่ชาติใดอีกต่อไป ก่อนที่จะทรงนึกถึงแต่ความสุขในส่วนพระองค์ อย่างไรก็ตามก็ดีในระหว่างที่ผู้เขียนรับราชการเป็นมหาดเล็ก ก็ได้ฟังพระกระแสรับสั่งถึงการเงินที่ทรงอดออมถนอมใช้ เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติว่า การที่พระองค์ไม่ทรงยอมมีพระมเหสีในขณะนั้น เพราะมีพระราชประสงค์จะประหยัดเงินแผ่นดินเป็นประการสำคัญ และทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้เด็ดเดี่ยวแล้ว ตั้งแต่ตอนเสด็จกลับจากยุโรป เพราะฉะนั้นจึงไม่รับเงินที่ทูลเกล้าฯ ถวายเท่าสมเด็จพระบรมชนกนาถ ๘ ล้าน ๕ แสนบาทต่อปี เพราะเงินสำหรับตำแหน่งพระมเหสีมีอยู่ในเงินจำนวนนี้ด้วย ๑ ล้าน ๕ แสน จึงขอรับสำหรับส่วนพระองค์แต่เพียง ๗ ล้านบาทเท่านั้น เมื่อมีการพูดกันถึงเรื่องการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยขององค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้น มาเช่นนี้ ผู้เขียนจึงสืบหาข้อเท็จจริงว่า จะตรงกับที่เคยได้ฟังจากพระกระแสรับสั่งหรือไม่จึงได้พบหลักฐานสามารถยืนยันเป็นข้อพิสูจน์ได้ว่า เป็นตัวเลขจำนวนจริงจากหลายทาง พอที่จะเห็นเป็นสังเขปได้โดยง่าย คือ

พ.ศ. ๒๔๕๓ (ร. ๕ สวรรคต) ทูลเกล้าฯ ถวาย	๘,๕๐๐,๐๐๐ บาท
ถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	๓๐๐,๐๐๐ บาท
ถวายพระบรมวงศานุวงศ์	๒๐๑,๕๕๕ บาท
เงินเบียดบ้านานาญ	๕๕๐,๖๔๔ บาท
เงินท้ายที่นั่ง	๑๒,๐๒๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร. ๖) ทูลเกล้าฯ ถวาย	๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท
ถวายสมเด็จพระพันปีหลวง	๓๐๐,๐๐๐ บาท
(นอกนั้นมียาจำนวนเหมือนปีที่แล้ว แต่ได้ตัดเงินของสมเด็จพระบรมโอรสาออก แต่จ่ายสมเด็จพระพันปีหลวงแทน)	
พ.ศ. ๒๔๕๕ ทูลเกล้าฯ ถวาย	๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท
(นอกนั้นเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย)	
พ.ศ. ๒๔๕๖-๕๗-๕๘ ทูลเกล้าฯ ถวาย	๗,๗๕๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๕๙-๖๐-๖๑ ,, ,,	๘,๐๐๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๖๒ ,, ,, (เท่ากับทูลเกล้าฯ ถวาย ร. ๕)	๘,๕๐๐,๐๐๐ บาท
พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๘ (สวรรคต)	๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท

จากตัวเลขข้างบนนี้จะเห็นว่าเงินทูลเกล้าฯ ถวายจะค่อย ๆ สูงขึ้นทุกปี แต่จำนวนอื่นบางอย่างก็ลด บางอย่างก็เพิ่ม ส่วนใหญ่อยู่ในจำนวนเดิม จึงมิได้นำมาลงไว้ แต่สำหรับเงินถวายส่วนพระองค์ก็เป็นไปตามส่วนของการพัฒนาของประเทศ ก็จาก พ.ศ. ๒๔๕๖ กระแส

การเงินเข้าท้องพระคลังสูงขึ้นเรื่อยไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๖ กว่า ๑๒๐ ล้านบาท แต่ที่จ่ายเกินงบประมาณไม่ถึง ๔๐ ล้านบาท เป็นการได้เงินเพิ่มในท้องพระคลังไม่น้อยกว่า ๘๐ ล้านบาท เงินเหล่านี้ยังเอาไปหมุนทำประโยชน์นอกวงงบประมาณ เช่นกิจการไฟฟ้าหลวงสามเสน กิจการรถไฟ ฯลฯ เป็นรายได้ในช่วงระยะเวลาตอนนั้นประมาณ ๑๐๐ ล้านบาท ถ้าจะพูดกันอย่างง่าย ๆ เงินที่ทุนเกล้าฯ ถวายในช่วงระยะ ๑๕ ปีนี้ ก็เพิ่มขึ้นจากปีที่เสวยราชสมบัติในปีแรกนั้น เพียง ๑๐,๗๕๐,๐๐๐ บาท เท่านั้น โทลกันมากกับเงินรายได้ของแผ่นดินที่เพิ่มขึ้นมาอย่างเทียบกันไม่ได้ ผู้ใดจะคัดค้านว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ผลาญเงินของชาตินั้นย่อมปราศจากเหตุผล

สำหรับการจัดหาเงินรายได้ที่เป็นส่วนของพระคลังข้างที่นั้น พระองค์ทรงมีขุนคลังที่สามารถ ทำการหาผลประโยชน์ในทรัพย์สินอันเป็นส่วนตัวของพระมหากษัตริย์ในทางรับจ้างนองที่ดินบ้าง สร้างตลาดในท่าเล็ดทั่วไปแทบทุกจังหวัดใหญ่ ๆ บ้าง ปลุกตักแถวในท่าเล็ดการค้าบ้าง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้เพิ่มพูนรายได้ส่วนพระองค์เป็นอย่างมาก

เมื่อพระองค์ทรงมีรายได้พิเศษเช่นนี้ เราทั้งหลายน่าจะมิใช่เป็นธรรมดาที่จะเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็เป็นมนุษย์ผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อทรงรับภาระหนักในการบริหารราชกิจของประเทศชาติมาด้วยดีเป็นเวลายาวนาน จนถึงซึ่งความเจริญรุ่งเรืองขึ้น ยามเมื่อบ้านเมืองเจริญดี ไพโรจน์ฟ้าหน้าใส พระองค์เองก็ควรจะได้รับความผาสุกบ้าง ฉะนั้นในตอนปลายรัชสมัยของพระองค์ จึงทรงมีพระมเหสีและชายาตามวิสัยของบรมราชาธิ ถ้าหากว่าจะมีท่านผู้หนึ่งผู้ใดแย้งว่า ถึงอย่างนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงรับรายได้ที่พระคลังมหาสมบัติถวายมากกว่าพระบรมชนกนาถในปี พ.ศ. ๒๔๕๓ ซึ่งเวลานั้นทรงมีพระอัครมเหสีเทวีและนักสนมจำนวนมากกว่ารัชกาลที่ ๖ เป็นอันมาก ข้อนี้นั้นของคิดได้ง่าย เพราะกาลเวลาผ่านไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นเวลาถึง ๑๐ ปี กระแสการเงินย่อมมีค่าต่างกัน ดังเช่นในอดีตสมัยนั้น การจ่ายตลาดสำหรับครอบครัวที่มีด้วยกัน ๕ ถึง ๗ คนนั้น เพียงวันละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์ แต่สมัยนี้จ่ายวันละ ๑๐ บาทก็ยังไม่พอ

ถ้าจะกล่าวถึงพระราชภารกิจที่ทรงอุทิศให้ในรัชสมัยนั้นแล้วก็มีมากมายหลายประการด้วยกัน เช่นงานก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมองค์ที่ใช้เป็นที่ประชุมสภาผู้แทนอยู่ในขณะนั้นนั้นหาได้สร้างสำเร็จในรัชกาลที่ ๕ ไม่ งบประมาณเดิมตั้งไว้ ๓ ล้านบาท ต้องมาจ่ายเพิ่มเติมอีก ๘ ล้านบาท ในรัชกาลที่ ๖ (เงินจำนวนนี้ผู้เขียนได้ฟังจากพระกระสรับสั่ง)

เมื่อเสวยราชสมบัติไม่ถึงปี ก็ทรงห่วงใยถึงเรื่องการศึกษาของชาติในชั้นมหาวิทยาลัย จึงพระราชทานที่ดินเปิดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนขึ้นที่ตำบลปทุมวัน เพราะในระยณะนั้นความรู้

ของนักเรียนที่สูงสุดของชั้นมัธยม แก่ ม. ๖ จำเป็นต้องใช้เวลาขยายชั้นให้จนถึง ม. ๘ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๔ จึงได้สถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของเมืองไทย พระราชทานนามว่า “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ได้วางศิลาฤกษ์ในวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๔

ในขณะเดียวกันก็ได้วางศิลาฤกษ์โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งทรงเปิดรับนักเรียนมาตั้งแต่วันที่ ๒๕ ธันวาคม ปี พ.ศ. ๒๔๕๓ อันเป็นปีแรกที่วางแผนการศึกษาในชั้นมัธยมเป็นตัวอย่างตามแนวความคิดของพระองค์ที่จะผลิตเยาวชนของชาติออกมาเป็นสุภาพชน โดยวางศิลาฤกษ์เป็นอาคารถาวรในวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ ก่อตั้งมาแล้วถึง ๕ ปีเต็ม

ส่วนความรู้ของพลเมืองทั้งชาติก็ทรงออกพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ การศึกษาจึงรัดกุมก้าวหน้าอย่างรวดเร็วแต่นั้นมา

งานชิ้นสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็ทรงเห็นว่าราษฎรกำลังมัวเมาด้วยการพนัน บ่อนเบี้ยและหวย ก.ข. ไม่เป็นอันทำมาหากิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบเลิกหวย ก.ข. และโรงบ่อนบางโรง เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทำให้รัฐบาลขาดเงินเข้าท้องพระคลังไปประมาณปีละ ๗ ล้านบาท

มีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ที่ควรนำมากล่าวไว้ในที่นี้เกี่ยวกับการเงินของดินแดนต่างๆ รัชกาลที่ ๖ คือพระราชทานเทศานให้ราชเสวกที่ทรงโปรดปรานเป็นพิเศษ ๓ ท่าน ด้วยกัน ๒ ท่านแรกคือ ๑ เจ้าพระยามารมพ ๒ พระยานิรุทธเทวา ทั้ง ๒ ท่านนี้เป็นบุตรของพระนมของพระองค์ อีกท่าน ๑ คือพระยาอุดมราชภักดี เวลานั้นเป็น ปี พ.ศ. ๒๔๖๒ บ้านเมืองกำลังเจริญถึงขีดสุด พระองค์ได้ทำงานของชาติลุ้งมาด้วยดี คือรายได้ของประเทศก็กำลังออกมา งานเสื่อป่าและลูกเสื่อกำลังก้าวหน้า การตั้งมหาวิทยาลัยก็ทำสำเร็จแล้ว ตั้งโรงเรียนตัวอย่างก็ได้ผล ฯลฯ งานสำคัญคือการนำประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๑ ก็ได้ชัยชนะและกำลังเจรจาแก้ไขสัญญาอันไม่เป็นธรรมให้หมดไป และบังเอิญในระยะนั้น มีสิ่งที่พระองค์ทรงสดพระราชหฤทัยอยู่หลายครั้ง เนื่องจากสมเด็จพระบรมราชชนนีได้สวรรคตลง . และในเวลาไล่เลี่ยกันนั้นก็เสียสมเด็จพระราชอนุชาอีก ๓ พระองค์ คือสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบูรณ์อินทราชัย จึงทำให้ทรงเปล่าเปลี่ยวในพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ส่วนความเป็นอยู่ของพระองค์เองที่ยังไม่มีพระมเหสีเทวี และพระราชโอรสธิดาอะไรเลย จึงทรงรำลึกถึงราชเสวกอันเป็นสุกมิตตั้งแต่ยังเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมาจนกระทั่งเสวยราชสมบัติแล้วตั้ง ๑๑ ปี ท่านเหล่านั้นได้อยู่คู่คลุกคลีกับพระองค์ตลอดมาด้วยความอบอุ่น จึงทรงเห็นว่า สมควรแก่เวลาแล้วที่จะพระราชทานบ้านช่องให้เป็นหลักแหล่ง จึงได้พระราชทานบ้านนรสิงห์ ให้แก่เจ้าพระยามารมพ บ้านบรรทมสินธุ์ให้แก่พระยานิรุทธเทวา และบ้านมนังคศิลาให้แก่พระยาอุดมราชภักดี อย่างมีค่าสง่างาม ดังที่ยัง

ปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ทั้งนี้ถือว่าพระองค์ทรงผลาญเงินของชาติก็ไม่ถูก เพราะถ้าจะพูดกันถึงเรื่องการเงินแล้ว เมื่อเจ้านายของค์สำคัญๆ ได้สิ้นลงถึง ๔ พระองค์นั้นก็เป็นการลดค่าใช้จ่ายในทางหนึ่ง ที่พอจะชดเชยกันได้

ส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อความผาสุกส่วนพระองค์โดยแท้ เกี่ยวกับการสร้างพระราชฐานเพื่อใช้เป็นที่พักอาศัยชายทะเล ท่านผู้ที่พุดนิทาพระองค์ก็มักพากันมองเลยไปเสีย ผู้เขียนจึงขอคัดเอาบทความที่ได้เขียนลงไว้ในหนังสือวชิรานุสรณ์เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ “เรื่องที่ประทับชายทะเล ของ ร. ๖” ตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการสร้างพระตำหนักที่ประทับ ณ หาดเจ้าสำราญว่า “เนื่องจากทรงมีแผนนโยบายที่จะใช้พระราชทรัพย์โดยวิธีประหยัดการใช้จ่ายส่วนพระองค์ ในการสร้างสถานที่ตากอากาศเพื่อสวัสดิกภาพส่วนพระองค์ ก็ทรงพระราชดำริหาทางใช้จ่ายเฉพาะเท่าที่จำเป็นจริงๆ โดยเหตุนี้การสร้างพระตำหนักชายทะเลในครั้งนั้นจึงมีลักษณะประกอบด้วยไม้ยางและมุงหลังคาด้วยจาก ท่านผู้อ่านย่อมทราบดีว่า วัสดุเครื่องก่อสร้างของไทยเราในสมัยนั้นการมุงหลังคาด้วยจากเป็นการประหยัดเงินตรากว่าใช้วัสดุอย่างอื่น ทั้งเบาและประหยัดค่าแรงด้วย ถึงแม้ว่าทางไปหาดเจ้าสำราญจำเป็นต้องทำถนนถึง ๑๕ กิโลเมตร และบางตอนต้องถมดินตอนที่เป็นตะกาด ซึ่งเป็นที่ลุ่มน้ำทะเลท่วมถึง แต่ก็ไม่ปรากฏว่าทำการลงลูกรัง หรือใส่อิฐหักกรวดหินแต่ประการใด คงมีแต่การขุดตอปราบดินให้เรียบแน่นพอรถยนต์พระที่นั่งแล่นไปได้เท่านั้น” ทั้งนี้ถ้าจะนำเอาเรื่องนี้ไปเปรียบเทียบกับ การสร้างบ้านพักตากอากาศชายทะเลด้วยกัน แม้จะเป็นเพียงพ้อคำก็คบคิดในสมัยนั้น เขาก็ยังกล้าปลูกบ้านกันถาวรมั่นคง ที่พอจะเห็นเป็นตัวอย่างอยู่ทั่วไปและบางบ้านก็อยู่มาจนปัจจุบันนี้

นี่เป็นการแสดงว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประหยัดและทรงใช้จ่ายอย่างระมัดระวังอย่างยิ่งตลอดเวลา แต่ถ้ามองการก่อสร้างนั้นเป็นสถาบันของการศึกษาก็ดี หรือที่เป็นประโยชน์แห่งสาธารณชนก็ดี พระองค์ก็มักจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำเป็นแบบไทยแท้ที่มั่นคงถาวรไว้ เช่นที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโรงเรียนมหาดเล็กหลวง (เวลานี้เป็นโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย)

ถ้าเช่นนั้นจะเป็นเพราะอะไรเล่า ? ที่ทำให้การเงินของประเทศทรุดลงในปลายรัชกาล เรื่องก็มีอยู่ว่า การสงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นต้นเหตุ ในระหว่างที่เกิดสงครามอยู่นานปี ประเทศคู่สงครามทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็สร้างโรงงานขึ้นมาผลิตอาวุธประหารกัน เมื่อสงครามเลิกลงในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ ประเทศเหล่านั้นไม่เกิดความจำเป็นในการเร่งผลิตอาวุธ เครื่องจักรต่างๆ จึงเกิดความว่างเปล่า กำลังคนที่เคยส่งไปรบก็ไม่มีความจำเป็นทำ ทุกรัฐบาลจึงปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่มียู่แล้วให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศของตนต่อไป คือ ดัดแปลงโรงงานผลิตสินค้าอุตสาหกรรมออกจำหน่าย เมื่อประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นมีกำลังผลิตสูง ๆ ผลิตสินค้าออกมาแข่งกัน

เอง จนกระทั่งมีสินค้าล้นเกินความต้องการของตลาด จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องลดราคาแข่งกันขายถูก ๆ เมื่อสินค้ามีราคาถูกลงมาก มิได้หมายความว่าประเทศไทยจะซื้อของมากขึ้น คงซื้อให้เท่าจำนวนที่เคยซื้อ จึงกระทบกระเทือนไปถึงเรื่องเงินรายได้ของรัฐเกี่ยวกับภาษีขาเข้าเพราะภาษีนั่นเก็บไปตามราคาสินค้าที่ซื้อเข้า เงินเข้าท้องพระคลังมหาสมบัติจึงลดลงอย่างน่าใจหาย ซึ่งในภาวะที่ประเทศไทยยังอยู่ในระหว่างเจรจาปรับปรุงภาษีที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากสัญญาปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ให้เก็บได้เพียงร้อยละ ๓ ไทยเราจะเพิ่มภาษีศุลกากรอะไรก็ไม่ได้ เท่ากับตกอยู่ในสภาพของคนที่กำลังถูกอดปากอดจุมูกให้หายใจได้แต่น้อย จนถึงกับรัฐบาลจะหาเงินมาจ่ายให้เป็นเงินเดือนข้าราชการไม่พอ ทั้งนี้ต้องนับว่าเป็นภาวะการณ์ที่มีมาจากภายนอกเป็นสำคัญ

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปรีชาญาณเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงทราบเหตุที่มา จึงทรงพระราชดำริในการที่จะเปิดงานมหกรรมแสดงพิพิธภัณฑ์สินค้านานาชาติ รวมทั้งสินค้าของไทยเราเอง ที่มีอยู่อุดมสมบูรณ์ทั่วทุกจังหวัดที่ชาติอื่นๆ เขายังไม่รู้จัก เป็นการชักจูงให้ห้างร้านที่เป็นตัวแทนของนานาชาติ ส่งสินค้าตัวอย่างเข้ามาแสดงในงานนี้ เมื่อได้โฆษณาให้เป็นที่รู้จักกันทั่วโลกแล้ว จะทำให้มีนักธุรกิจเดินทางเข้ามาทัศนศึกษาในเมืองเรา ทำให้เขาเหล่านั้นนำเงินตราต่างประเทศมาใช้จ่ายในประเทศเราให้เป็นรายได้ของประเทศรวมทั้งภาษีอากรอื่นๆ เกิดกระแสการเงินหมุนเวียนขึ้น ห้างร้านต่างๆ ของตัวแทนก็จะส่งสินค้าของตนเข้ามาแสดงให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ แก่ชาวเกษตรกรไทย ผลผลิตในการกสิกรรมก็จะรุ่งเรืองขึ้นในภายหน้า เพราะเวลานั้นคนไทยยังไม่รู้จักประโยชน์ของการใช้เครื่องทุ่นแรงอะไรกัน ขอให้ท่านผู้อ่านฟังทราบ ว่า พระราชเจตนาของล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ ในขณะนั้นยังเป็นของใหม่ ประเทศอังกฤษได้ริเริ่มทำมาแล้วได้ผลดีมาก งานมหกรรมเช่นนี้ แม้ประเทศฝรั่งเศสก็นำมาจัดทำขึ้นเรียกชื่อว่า Exposition และประเทศสหรัฐอเมริกาเรียกว่า World Fair ก็ได้ทำขึ้นภายหลังต่อมาเป็นเวลาว่างเลยมาหลายปี ยังมีอีกหลายประเทศที่นิยมจัดงานพิพิธภัณฑ์สินค้าในทำนองนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นการณ์ไกลด้วยพระปรีชาญาณ จึงได้พระราชทานที่ดินส่วนพระองค์แปลงใหญ่ในใจกลางพระมหานครที่ตำบลศาลาแดงพระราชทานชื่อว่า “สวนลุมพินี” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในเวลานี้เป็นที่จัดงานโดยมอบให้ทางฝ่ายรัฐบาลเป็นเจ้าของงานและจัดหาเงินลงทุนให้ แต่ทางกระทรวงพระคลังมหาสมบัติได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายว่าไม่สามารถจะจัดหาเงินถวายให้ได้ เพราะการเงินกำลังกับขันมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงจำเป็นต้องตัดสินพระราชหฤทัยสำรวจการเงินส่วนพระองค์ เลียดเงินที่ทรงมีอยู่ลงทุนแทนรัฐบาล และได้ทรงมอบให้เจ้าพระยาชมราช (ปั้น สุขุม) เป็นแม่งาน พร้อมกับทรงกำชับให้ลงทุนอย่างประหยัดที่สุด นอกจากสิ่งใดที่จำเป็นก็ต้องทำขึ้นพอควร เช่นสร้างประตูทางเข้าตามที่จำเป็น สร้างหอนาฬิกา และอาคาร

ดำเนินงานไว้ถาวร ๑ หลัง สิ่งเหล่านี้ยังเหลือเป็นประจักษ์พยานในสวนลุมพินี ได้เริ่มปรับปรุง
ที่ดินขึ้นตึกแต่งพื้นที่ เพราะที่เดิมเป็นนาส่วนหนึ่ง ทางด้านถนนวิสุทธิเป็นร่องสวนผักกว้างใหญ่
เมื่อปรับพื้นที่แล้วจึงสร้างอาคารชั่วคราวใช้ไม้ยางและเสาไม้ทาบเปลือกหลังคามุงจากขึ้นเต็ม
บริเวณทั้งหมด งานก่อสร้างสำเร็จลงตามพระราชประสงค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัวก็ประจวบลงอย่างกะทันหันแล้วสวรรคตลง ทุกอย่างค้างไปหมด ต้องเลิกกันไป จึงเป็น
ความเสียหายที่ติดตามมาอย่างใหญ่หลวง พระคลังข้างที่ส่วนพระองค์ได้ขาดทุนลงในครั้งนั้นเป็น
อันมาก เพราะสิ่งที่ก่อสร้างขึ้นชั่วคราวนั้น จะเก็บรักษาไว้ไม่ได้ ต้องขายอย่างทุ้มเทลงทุก ๆ
อาคารหลังไหนที่หลงเหลือหลงตากก็ถูกพวกฝูคยผสมลักลอบรื้อถอนเอาไปเองอย่างกองทัพบก เจ้า
หน้าที่ทุกคนหมดกำลังใจ เพราะความเศร้าโศกในการเสีพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักลงไป

สำหรับกองการไฟฟ้าหลวงสามเสนนั้นเสียหายหนักมาก เนื่องจากได้นำเงินมาลงทุนใน
การปักเสาพาดสายถาวร ดังที่ปรากฏอยู่กลางถนนในสวนลุมพินีทุกวันนี้ สายไฟฟ้าที่ขึงไปติด
ตั้งตามอาคารชั่วคราวทุก ๆ หลังก็พลอยถูกลักลอบขโมยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นทางการไฟฟ้า
เองได้เป็นตัวแทนส่งสินค้าไฟฟ้าขนาดใหญ่ ๆ ที่เป็นเครื่องยนต์กลไกมาจากประเทศเยอรมนี
เพื่อนำมาออกร้านในครั้งนั้นเป็นจำนวนมาก ของเหล่านี้ันตกเข้ามาพร้อมแล้ว ต้องเจรจาส่งกลับ
คืนไป เสียทั้งค่าขนส่งมาและค่าไปรวมทั้งค่าประกันภัยและค่าปรับ โดยไม่ได้ประโยชน์
อะไรเกิดขึ้นเลย

สำหรับบริษัทของเอกชนนั้นต่างได้รับความเสียหายทั่วหน้ากัน บางรายลงทุนพิมพ์
หนังสือที่ระลึกเล่มใหญ่ เต็มไปด้วยรูปประวัติเรื่องราวของประเทศไทย เป็นกระดาษาอาร์ต
ทั้งเล่มก็พลอยได้รับความเสียหายไปในครั้งนั้น

อนึ่ง เศรษฐกิจตกต่ำที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น ก็มีได้เป็นอยู่เฉพาะประเทศไทยแห่งเดียว
หากเป็นผลสะท้อนที่กระทบกระเทือนกันไปทั่วโลกก็ว่าได้ ฉะนั้นการที่ท่านผู้ใดจะเอาบาปอันนี้
ไปโยนให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หาเป็นความยุติธรรมไม่ พระองค์ทรงทำ
บำรุงประเทศชาติแล้วอย่างสุดกำลัง แม้แต่พระชนมชีพอันเป็นของสุดรักสุดถนอมยังไม่อาจ
รักษาไว้ได้แล้ว สำนะหาอะไรกับเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น วิฤตกาลในโลกย่อมมีขึ้นได้
พระองค์จะทรงประพตชีวิแต่สักน้อยก็หาไม่

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ที่ได้ช่วยให้ความร่วมมือโดยการค้น
คว้าหาหลักฐานการเงินที่นำมาแสดงไว้ในหนังสือนี้ พร้อมทั้งได้ช่วยกรุณาชี้แจงให้เป็นที่น่าแจ่มแจ้ง
ถูกต้องด้วย

จมีนอมรคุณารักษ์

๑ มิถุนายน ๒๕๑๓

**รายพระนามและนามผู้掏ออกเงินช่วยเหลือ
การพิมพ์หนังสือ “ดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย”**

๑. มุลนิริ ไทยวัฒนา ต. สุวรรณ	๓๐,๐๐๐ บาท
๒. ธนาคารออมสิน	๑๐,๐๐๐ บาท
๓. พระสุจริตสุตา	๑,๐๐๐ บาท
๔. หม่อมเจ้ารัชวลลิต เกษมสันต์	๒๐,๐๐๐ บาท
๕. คุณหญิงเนลา อนิรุทธเทวา	๓,๐๐๐ บาท
๖. คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ	๑๐,๐๐๐ บาท
๗. คุณนิวัติ อันตระการ	๑,๐๐๐ บาท
๘. จมื่นอมรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช)	๑๐,๐๐๐ บาท
๙. นางกหกรรมปติ (ภัทรา จารุตัน)	๑,๐๐๐ บาท
๑๐. นายแพทย์กุนทล สุนทรเวช	๕๐๐ บาท
๑๑. พันตำรวจโทอำพล สุนทรเวช	๕๐๐ บาท
๑๒. คุณมาละตี กาญจนาคม	๓,๐๐๐ บาท
๑๓. คุณหญิงถนิม ณ เชียงใหม่	๑,๐๐๐ บาท
๑๔. นักเรียนมหาดเล็กหลวง เลขประจำตัว ๖๔	๖๔๕ บาท
๑๕. นายประจวบ บุรานนท์	๕๐๐ บาท
๑๖. พระยาปริชาณุศาสน์	๑,๐๐๐ บาท

คณะกรรมการวิจัย “เรื่องดุสิตธานี” ขอถือโอกาสขอบพระคุณท่านที่ให้ความอุปการะช่วยเหลือ掏ออกเงินตามบัญชีข้างบนนี้ นับว่าได้แสดงความกตัญญูทศเทวี่ต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้อย่างน่าสรรเสริญ เงินจำนวนนี้คณะกรรมการได้แบ่งไปใช้ดำเนินงานฉลองพระบรมราชานุสรณ์ที่หอสมุดแห่งชาติในวันที่ ๑๐, ๑๑ และ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ส่วนหนึ่ง และใช้ในการพิมพ์หนังสือดุสิตธานี เมืองประชาธิปไตย อีกส่วนหนึ่ง

เงินรายได้อันเนื่องมาจากการจัดงานครั้งนี้ เช่นการจำหน่ายหนังสือที่ดี การขายสิ่งของอันใดก็ดี หรืออาจจะเป็นเงินที่เหลือจากอุปการคุณของท่านก็ดี จะได้นำมารวมกัน

จัดซื้อครุภัณฑ์อันเป็นของจำเป็น เช่น โต๊ะ เก้าอี้ หิ้งเก็บหนังสือ ฯลฯ สำหรับใช้จัดเป็น
ห้องสมุด โดยให้ชื่อว่า “ห้องสมุดพระมงกุฎเกล้า” ขึ้นบนอาคารชั้น ๓ ของหอสมุด
แห่งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เป็นจุดรวมแห่งวรรณกรรมของชาติ และเป็นที่รวบรวม
เก็บรักษาวรรณกรรมของพระองค์ท่านไว้ มิให้กระจัดกระจายต่อไปอีก

เพราะฉะนั้นถ้ายังมีท่านผู้ใดที่มีน้ำใจจะให้ความช่วยเหลือเป็นชนทรัพย์ก็ตาม หรือ
จะเป็นเอกสาร หรือศิลปวัตถุอันมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ก็ตาม เพื่อความสะดวกในการ
ติดต่อ คณะกรรมการได้ขอให้ นางแม่นามาส ขวาลิต เลขานุการคณะกรรมการฯ เป็น
ผู้รับเงินแทนเหรียญกฐน นั้นขอได้โปรดติดต่อกับเลขานุการ ณ หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรี
ตามเวลาราชการ เพื่อให้การเปิดห้องสมุด “พระมงกุฎเกล้า” ได้อุบัติขึ้นมาเป็นพระราช-
อนุสรณ์ให้สมกับพระเกียรติของพระองค์ผู้ทรงเป็นพระอัครมุนีในทางวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่
ของชาติต่อไปเทอญ

